

T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**SOKAK ÇOCUKLARINA YÖNELİK SİVİL TOPLUM
KURULUŞLARININ SOSYAL HİZMET ÇALIŞMALARI ANALİZİ:
İSTANBUL ÖRNEĞİ**

DOKTORA TEZİ
Ahmet YETER

Enstitü Anabilim Dalı: SOSYAL HİZMET
Enstitü Bilim Dalı: SOSYAL HİZMET

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Recep ÇELİK

Mart – 2019

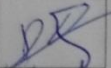
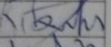
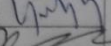
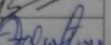
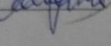
T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**SOKAK ÇOCUKLARINA YÖNELİK SİVİL TOPLUM
KURULUŞLARININ SOSYAL HİZMET ÇALIŞMALARI ANALİZİ:
İSTANBUL ÖRNEĞİ**

DOKTORA TEZİ
Ahmet YETER

Enstitü Anabilim Dalı: SOSYAL HİZMET
Enstitü Bilim Dalı: SOSYAL HİZMET

Bu tez 28/03/2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği / oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

	Adı SOYADI	Kanaati			İmza
Jüri Başkanı (Danışman)	Dr. Öğr. Üyesi Recep ÇELİK	☒ Kabul	☐ Düzeltme	☐ Ret	
Jüri Üyesi	Doç. Dr. Bedrettin KESGİN	☒ Kabul	☐ Düzeltme	☐ Ret	
Jüri Üyesi	Doç. Dr. Muharrem ES	☒ Kabul	☐ Düzeltme	☐ Ret	
Jüri Üyesi	Doç. Dr. İsmail BARIŞ	☒ Kabul	☐ Düzeltme	☐ Ret	
Jüri Üyesi	Dr. Öğr. Üyesi Özden GÜNEŞ	☒ Kabul	☐ Düzeltme	☐ Ret	

BEYAN
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU
BEYAN BELGESİ

Tez Başlığı: Sokak Çocuklarına Yönelik Sivil Toplum Kuruluşlarının Sosyal Hizmet Çalışmaları Analizi: İstanbul Örneği

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın toplam 260 sayfalık kısmına ilişkin aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve 05 /03/2019 tarihinde aşağıda ismi yazılı araştırma görevlisi tarafından şahsıma iletilen Turnitin intihal tespit programı raporuna göre tezimin benzerlik oranı % 14'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

1. Kaynakça hariç,
2. Alıntılar dâhil,
3. 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç.

Bu bilgiler doğrultusunda tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespiti halinde doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

İmza

Adı SOYADI : Ahmet YETER
Öğrenci Numarası : 147273005
Ana Bilim Dalı : Sosyal Hizmet
Programı : Sosyal Hizmet
Türü : () Proje () Yüksek Lisans Tezi (X) Doktora Tezi

Taramayı Yapan Arş.
(Adı Soyadı, İmzası, Tarih)

Gör. Danışman
(Adı Soyadı, İmzası, Tarih)

ÖNSÖZ

Hamd Âlemlerin Rabb'i olan Allah'adır. Salât ve Selam Rasullullah'ın, ailesinin ve ashabının üzerine olsun.

Çalışmamın tüm aşamalarında beni yönlendiren, katkıları ve cesaret verici tutumuyla çalışmanın nihayete ermesinde büyük emeği olan danışman hocam Sayın Dr. Öğr. Üyesi Recep Çelik'e çok teşekkür ediyorum. Kendisiyle tanışmış olmaktan dolayı kendimi şanslı gördüğüm, sunduğu değerli bilgilerle hem akademik yaşamım hem de günlük hayatımda bana yol gösteren değerli hocam Sayın Prof. Dr. Ali Rıza Abay'a teşekkür borçluyum. Tez izleme komitesinde yer alarak kıymetli düşünce ve tavsiyelerini esirgemeyen hocalarım Sayın Doç. Dr. Bedrettin Kesgin'e ve Doç. Dr. Muharrem Es'e teşekkür ederim. Jürime katılarak beni onure eden Sayın Doç. Dr. İsmail Barış'a ve Dr. Öğr. Üyesi Özden Güneş'e teşekkür ederim. Değerli görüşleriyle çalışmama katkı sağlayan Doç. Dr. Fethi Güngör ve Doç. Dr. Özden Bademci'ye teşekkür ederim.

Çalışmamın tüm aşamalarında geribildirimleri ile bu tezin oluşumunda değerli katkılar sunan Dr. Öğr. Üyesi Hıdır Apak'a çok teşekkür ederim. Akademik yaşamın bana sunduğu değerli bir dost olan Dr. Mustafa Uyanık'a yardımlarını esirgemediği için teşekkür ederim. Tezimin redaksiyon sürecinde yardımlarına başvurduğum Türkçe öğretmeni dostlarım M. Sait Küçükçopur, Funda Küçükçopur, Oğuz Bakırcı ve Süleyman Kırkgeçit'e teşekkür ederim. Araştırma saham olan İstanbul'da geçirdiğim süre içerisinde beni ağırlayan İbrahim Yeter, Cihan Sürü ve Enes Kılıç'a da misafirperverliklerinden dolayı teşekkür ederim.

Bize okumayı sevdiren, ilim tahsilini gaye edindiren ve bu uğurda bütün yaşamını feda eden rahmetli babam Molla Ziyaeddin Yeter'e ve sevgisiyle, fedakarlığıyla bugüne ulaşmamamı sağlayan, hakkını ödeyemeyeceğim emekler veren biricik annem Saliha Yeter'e minnet ve şükranlarımı sunuyorum.

Son olarak, akademik alana beni yönlendiren sevgili eşim Süreyya Temel Yeter'e desteğinden ve görüşleriyle tezime yaptığı katkılardan dolayı teşekkür ederim. Karşılaştığım tüm zorluklar karşısında sevgisini ve güven güvenini hissettirerek bana güç vermeseydi bunu başarmak mümkün olmayacaktı.

Ahmet YETER

03/03/19

İÇİNDEKİLER

BEYAN.....	i
ÖNSÖZ	ii
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR LİSTESİ	vi
TABLOLAR	vii
ŞEKİLLER.....	viii
GRAFİKLER	ix
Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tez Özeti	x
Yalova University Institute Of Social Sciences Phd Thesis Summary	xi
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE.....	15
1.1. Çocuk Tanımı.....	15
1.2. Sokak Çocukları Tanımı.....	19
1.3. Sokak Çocukları Sorununun Nedenleri.....	24
1.3.1. Yoksulluk.....	25
1.3.2. Göç ve kentleşme.....	27
1.3.3. Sosyo-kültürel çevre	28
1.3.4. Ailevi sorunlar	30
1.4. Sokak Çocuklarını Bekleyen Tehlikeler	38
1.4.1. Eğitim problemi ve yoksulluğun kısır döngüsü	38
1.4.2. İstismara maruz kalma ve ihmal edilme	39
1.4.3. Sağlık sorunları	42
1.4.4. Madde kullanımı	44
1.4.5. Suça sürüklenme	47
1.5. Dünyada Sokak Çocuklarının Durumu	48
1.6. Sivil Toplum Kuruluşları ve Sokak Çocukları Sorunu	58
1.6.1. Sivil toplum kavramının tarihsel süreci	58
1.6.2. Sivil toplum kuruluşu tanımı	59
1.6.3. Sosyal hizmet sunucu olarak sivil toplum kuruluşları	62
1.6.4. Sivil toplum kuruluşlarının sokak çocukları sorununa sosyal hizmet yaklaşımı	68

1.6.5. Bazı ülkelerde STK'ların sokak çocukları sorununa yaklaşımına dair örnekler 70

BÖLÜM 2: TÜRKİYEDE SOKAK ÇOCUKLARI SORUNUNA SOSYAL HİZMET YAKLAŞIMI.....	86
2.1. Türkiye’de Sokak Çocukları Sorunu.....	86
2.2. Türkiye’de Sokak Çocuklarına Yönelik Hizmetlerin Yasal Çerçevesi.....	95
2.3. Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğünün Korunmaya İhtiyacı Olan Çocuklara Yönelik Hizmetleri.....	102
2.3.1. Çocuğun aile yanında bakımı.....	103
2.3.1.1. Sosyal ve ekonomik destek hizmetleri	104
2.3.1.2. Koruyucu aile modeli.....	110
2.3.2. Kurum bakımı	113
2.3.2.1. Çocuk evi ve çocuk evleri sitesi	114
2.3.2.2. Çocuk destek merkezleri	115
2.3.3. Sokak çocuklarına yönelik hizmet modeli	119
2.4. Belediyelerin Korunmaya İhtiyacı Olan Çocuklara Yönelik Hizmetleri	122
2.4.1. Ekonomik destek hizmetleri	126
2.4.2. Rehberlik ve danışma hizmetleri	128
2.4.3. Mesleki eğitim ve istihdam hizmetleri.....	130
2.4.4. Eğitim ve sosyal faaliyet hizmetleri.....	132
2.4.5. Rehabilitasyon ve tedavi hizmetleri.....	134
2.5. Türkiyede Sokak Çocukları Sorunun Çözümüne Yönelik Hizmetlerin Değerlendirilmesi.....	135
2.6. Türkiye’de Sivil Toplumun Dönüşümü	138
2.7. Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşları.....	140
BÖLÜM 3: ALAN ARAŞTIRMASI: SOKAK ÇOCUKLARINA YÖNELİK SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ SOSYAL HİZMET ÇALIŞMALARI	155
3.1. İstanbul’da Sokak Çocukları Sorunu.....	155
3.2. Araştırmanın Metodolojisi	159
3.2.1. Araştırmanın modeli	160
3.2.2. Araştırmanın evreni ve örnekleme	161
3.2.3. Veri toplama araçlarının geliştirilmesi.....	163
3.2.4. Verilerin toplanması ve analizi	165

3.2.5. Araştırmanın hipotezi ve alt hipotezleri.....	165
3.2.6. Araştırmanın varsayımları	166
3.2.7. Araştırmanın kapsamı ve sınırlılıkları	166
3.3. Katılımcılara Dair Bilgiler	167
3.4. Bulgular ve Yorum.....	170
4.1.1. STK’ların sokak çocukları sorununa yaklaşımı	170
4.1.1.1. Katılımcılara göre sokak çocukları ve çalışan çocuklar	170
4.1.1.2. Katılımcılara göre çocukların sokakta bulunma nedenleri	172
4.1.1.3. Katılımcılara göre sokak çocukların yüz yüze kaldığı riskler	176
4.1.2. STK’ların sokak çocuklarına sosyal hizmet yaklaşımı	180
4.1.3. STK’ların sokak çocuklarına yönelik faaliyetleri	186
4.1.3.1. Eğitim desteği hizmetleri	186
4.1.3.2. Psiko-sosyal destek hizmetleri.....	194
4.1.3.3. Aile destek hizmetleri	199
4.1.3.4. Savunuculuk faaliyetleri.....	208
4.1.4. Hizmet sunumunda karşılaşılan sorunlar	211
4.1.4.1. Ekonomik sorunlar.....	212
4.1.4.2. Bilgi ve veri eksikliği sorunu.....	216
4.1.4.3. Uzman personel yetersizliği sorunu	221
4.1.4.4. Aktörler arası ilişkiler sorunu	225
4.1.5. STK’ların beklenti ve önerileri	235
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	242
KAYNAKÇA.....	251
EKLER.....	273
Ek.1 Bilgilendirilmiş Onam Formu:	273
Ek. 2. Yarıyapılandırılmış Görüşme Formu:	273
ÖZGEÇMİŞ	276

KISALTMALAR LİSTESİ

AÇSHB	: Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
ASPB	: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
BİRDEF	: Bireysel Risk Değerlendirme Formu
BM	: Birleşmiş Milletler
BŞB	: Büyük Şehir Belediyesi
ÇHGM	: Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü
ÇODEM	: Çocuk Destek Merkezi
ÇUEY	: Çalışma Usul ve Esasları Yönetmeliği
GÇY	: Görev ve Çalışma Yönetmeliği
ILO	: International Labour Organization
Mad.	: Madde
SED	: Sosyal Ekonomik Destek
SHÇEK	: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu
STEP	: Sivil Toplum Endeksi Projesi
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
TDK	: Türk Dil Kurumu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UNİCEF	: United Nations International Children's Emergency Fund
WB	: World Bank
WHO	: World Health Organization
YADA	: Yaşama Dair Vakfı

TABLÖLAR

Tablo 1 Dünyada Çocuk İşçiliğinin Durumu.....	57
Tablo 2 Çocuk İşçilerin Çalışma Nedenleri- 2012	91
Tablo 3 Türkiye'de Çocuk İşçiliğinin Yaşa Göre Dağılımı, 2012	92
Tablo 4 Cari Satın Alma Gücü Paritesi Cinsinden Yoksulluk Sınırlarına Göre Fert Yoksulluk Oranları, Türkiye, 2007- 2015.....	92
Tablo 5 Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirlerine Göre Sıralı Yüzde 20'lik Gruplar: 2015, 2016	93
Tablo 6 25 Ocak 2018 Tarihi İtibarıyla Türkiye'deki Kayıtlı Suriyeli Sayısı.....	94
Tablo 7 Yıllara Göre Aileye Dönüş ve Aile Yanında Destek Uygulaması Kapsamında SED Verilen Çocukların Sayısı ve Kullanılan Ödenek Miktarı	106
Tablo 8 2016 İtibarıyla Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetinden Yararlananların Eğitim Gruplarına Göre Sayıları.....	107
Tablo 9 2016 Yılında Kurum Bakımından Yararlanan Çocuk Sayısı	114
Tablo 10 2017 Yılında Kurum Bakımından Yararlanan Çocuk Sayısı	114
Tablo 11 Çocuk Destek Merkezleri (ÇODEM) Kapasite Tablosu	116
Tablo 12 İstanbul'un Bazı İlçelerinde Hane Halkı Gelirleri.....	126
Tablo 13 Sıcak Yemek Hizmeti Veren Belediyeler.....	128
Tablo 14 İlçe Belediyelerinde Bulunan Rehberlik ve Danışma Birimleri.....	130
Tablo 15 Belediyelerde Bulunan Mesleki Eğitim ve İstihdam Merkezleri	131
Tablo 16 Belediyelerin Bünyesinde Bulunan Gençlik Eğitim Merkezleri	132
Tablo 17 İstanbul'da 31.12.2018 Tarihi İtibarıyla Bulunan Vakıfların Sayısı.....	142
Tablo 18 Gelişmiş Ülkelerde Toplam STK Sayısı	147
Tablo 19 STK'ların Faaliyet Alanları	167
Tablo 20 Kuruluşun Hizmet Verdiği Sokak Çocukları Grubu	168
Tablo 21 Kuruluşların Statüsü	168
Tablo 22 STK'ların Hizmet Verdiği Risk Grupları (Sokak Çocukları)	181
Tablo 23 STK'ların Risk Gruplarına Sunduğu Hizmetler.....	181
Tablo 24 STK'ların Yürüttüğü Eğitim Faaliyetleri	187
Tablo 25 STK'lara Göre Sorun Alanları	212

ŞEKİLLER

Şekil 1 Çocuk İşçiliğinin 2016 Yılı Küresel Tahmini	56
Şekil 2 Çocuk İşçiliğinin Bölgesel Dağılımı	57
Şekil 3 Suriyeli Misafirlerin Bölgesel Dağılımı	95
Şekil 4 İstanbul'da Sokak Çocuklarının Yoğunlaştığı Bölgeler.....	157
Şekil 5 İstanbul'da Sokakta Yaşayan ve Çalışan Çocukların Bulunduğu İlçeler.....	158
Şekil 6 Katılımcılara Göre Sokak Çocukları Sorunun Nedenleri	176
Şekil 7 Katılımcılara Göre Sokak Çocukların Bekleyen Tehlikeler	179
Şekil 8 Sokak Çocukları Sorununun Gelişimi	180
Şekil 9 STK'ların Sokak Çocuklarına Sunduğu Eğitim Hizmetleri	188
Şekil 10 STK'ların Sunduğu Eğitim Hizmetlerinin Şeması.....	191
Şekil 11 STK'ların Sokak Çocuklarının Ailelerine Sunduğu Destek Hizmetleri	208

GRAFİKLER

Grafik 1 Küresel Yoksulluğun Bölgesel Dağılımı.....	52
Grafik 2 Dünya Bankası 2000, 2012 Yılı Aşırı Yoksulluk Tahmini (Günde 1, 90 \$) Ve 2030 Projeksiyonu	53
Grafik 3 Yoksulların Yaş Profili, 2013.....	54
Grafik 4 Dünya Bankasına (2012) Göre, Çeşitli Uluslararası Yoksulluk Sınırlarının Altında Yaşayan Nüfus Yüzdesi.....	55
Grafik 5 Yıllar İtibariyle SED Yardımı Yapılan Kişi Sayısı	107
Grafik 6 Korunma Kararı Alınmadan Aile Yanında Desteklenen Çocuk Sayısı.....	108
Grafik 7 Kurum Bakımından Aileye Döndürülen ve Aile Yanında Desteklenen Çocuk	108
Grafik 8 Koruyucu Aile Yanında Bakımı Sağlanan Çocuk Sayısı	111
Grafik 9 Evlat Edindirmeden Yararlandırılan Toplam Çocuk Sayısı.....	113
Grafik 10 Yıllara Göre Çocuk Evlerinde ve Çocuk Evleri Sitesinde Barındırılan Çocuk Sayısı.....	115
Grafik 11 Yıllara Göre ÇODEM'lerde Hizmet Verilen Çocuk Sayısı.....	116
Grafik 12 Türkiye'de ve İstanbul'da son 10 yıldaki aktif dernek sayısı.....	141
Grafik 13 Yeni Vakıfların Hizmet Verdikleri Coğrafi Alan (2016).....	143
Grafik 14 Vakıfların Faaliyet Gösterdiği Coğrafi Bölgeler	144
Grafik 15 Sendikaların Coğrafi Dağılımları (2017).....	144
Grafik 16 Derneklerin Çalışma Alanları.....	145
Grafik 17 Yeni Vakıfların 2016 Yılı İçerisinde Gerçekleştirilen Faaliyetlerinin Sektörel Bazda Dağılımı	146
Grafik 18 Vakıfların 2016 Yılı İçindeki Harcama Giderleri	146
Grafik 19 Türkiye'de Derneklere Üye Sayısı.....	148
Grafik 20 STK'ların Yıllık Gelir Durumu.....	149
Grafik 21 STK'ların En Önemli Sorunları	149
Grafik 22 Türkiye'de Yıllara Göre Derneklerde Çalışan Sayısı	150
Grafik 23 Vakıfların Ücretli Personel Sayısı	151

**YALOVA ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DOKTORA
TEZ ÖZETİ**

Tezin Başlığı: Sokak Çocuklarına Yönelik Sivil Toplum Kuruluşlarının Sosyal Hizmet Çalışmaları Analizi: İstanbul Örneği	
Tezin Yazarı: Ahmet YETER	Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Recep ÇELİK
Kabul Tarihi: 28/03/2019	Sayfa Sayısı: xi (ön kısım) +272 (tez)+ 4 (ekler)
Anabilimdalı: Sosyal Hizmet	Bilimdalı: Sosyal Hizmet
Bu araştırmanın amacı, sivil toplum kuruluşlarının sokak çocukları sorununun çözümüne yönelik sunduğu hizmetleri incelemektir. Araştırma kapsamında sivil toplum kuruluşlarının sokak çocukları olgusunu ve sokak çocukları sorunu karşısında sivil toplumun üstlendiği rolü nasıl yorumladıkları, sorunun çözümüne yönelik ne tür hizmetler sundukları, hizmet sunarken karşılaştığı sorunlar ve bu sorunların çözümüne yönelik önerileri ele alınmıştır. Nitel araştırma yöntemine başvurulmuş bu çalışmada, araştırma deseni olarak sosyal bilimlerde sıklıkla başvurulan fenomenolojik yaklaşıma başvurulmuştur. Araştırmada veri toplama yöntemi olarak yarıyapılandırılmış anket formundan yararlanılmıştır. Anket formu, sırasıyla amaçlı örnekleme ve kartopu örneklemeyle ulaşılan on sivil toplum kuruluşunun yöneticilerine yüz yüze görüşme şeklinde uygulanmıştır. Görüşmeler, katılımcıların onayıyla ses kaydına alınmış; görüşme kayıtları betimsel analiz yöntemiyle analiz edilmiştir. Araştırmada veri kaynağı olarak, sivil toplum kuruluşlarının faaliyet raporları, proje çıktıları ve dergi, bülten vb. yazılı materyallerinden de yararlanılmıştır. Bu çalışmada STK'ların sokak çocukları sorununu göç, kentsel yoksulluk ve ebeveyn tutumuyla açıkladığı ve hizmetlerini bu alanlardaki sorunların çözümüne yoğunlaştırdıkları görülmüştür. Araştırmada STK'ların sokağı yaşam alanı olarak benimseyen çocuklara, gerekli uzmanlık ve olanaklara sahip olamadıkları gerekçesiyle, savunuculuk faaliyetleri dışında hizmet sunamadıkları, bunun yerine sokakta çalışan veya içinde bulunduğu koşullar nedeniyle sokağa sürüklenme riskiyle karşı karşıya olan çocuklara yönelik hizmet sundukları tespit edilmiştir. STK'ların sunduğu hizmetler eğitim desteği hizmetleri, psiko-sosyal destek hizmetleri, aile destek hizmetleri ve savunuculuk faaliyetlerini içeren koruyucu-önleyici çalışmalar ve rehabilite edici/tedavi edici hizmetlerdir. STK'ların hizmet sunarken, ekonomik sorunlar, uzman personel istihdam etme sorunu, bilgi ve veri sorunu ve aktörler arası işbirliği sorunları yaşadığı sonucuna ulaşılmıştır.	
Anahtar kelimeler: Sivil Toplum, Sivil Toplum Kuruluşları, Sokak Çocukları, Sosyal Hizmet, Sosyal Hizmet Çalışmaları	

**YALOVA UNIVERSITY INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES PHD
THESIS SUMMARY**

Thesis Title: Analysis of Civil Society Organizations Social Service Studies for Street Children: Istanbul Case	
Thesis Author: Ahmet YETER	Advisor: Asst. Prof. Dr. Recep ÇELİK
Date of Acceptance: 28/03/2019	Total Number of Page: xi (pre text) + 272 (main body) + 4 (appendices)
Department: Social Work	Field of Study: Social Work
The aim of this research is to examine the services offered by Civil Society Organizations to solve the problems of street children. Within the scope of the research, it was examined how civil society organizations interpret the street child phenomenon and the role of civil society in the face of the problem of street children, the problems faced by non-governmental organizations in providing services and their suggestions for the solution of these problems In this research, which is applied to qualitative research method, phenomenological approach which is frequently applied in social sciences has been applied as research design. A semi-structured questionnaire was used as the data collection method. The questionnaire was administered face-to-face to the managers of ten non-governmental organizations, which were reached through purposeful sampling and snowball sampling, respectively. The interviews were recorded with the approval of the participants; interview records were analyzed by descriptive analysis method. In the study, the activity reports of the non-governmental organizations, the project outputs and the written materials such as magazines, bulletins, etc. were also used as data sources. In this study, it was seen that CSOs explained the problem of street children with migration, urban poverty and parental attitude and concentrated their services on the solution of problems in these areas. In the study, it was found that CSOs, on the grounds that they do not have the necessary expertise and facilities, could not provide services other than advocacy activities to the children who adopted the street as living area, instead they provided services for children who were working on the street or who were at risk of being dragged into the street due to the conditions. The services offered by CSOs are protective-preventive studies and rehabilitative / curative services, including training support services, psychosocial support services, family support services and advocacy activities. It was concluded that CSOs experienced economic problems, the problem of employing expert personnel, information and data problems and cooperation problems among actors.	
Anahtar kelimeler: Civil Society, Civil Society Organization, Street Children, Social Service, Social Service Studies	

GİRİŞ

Çocukluk kavramı günümüz dünyasında kendi sınırlarına sahip bir gelişim dönemi olarak adlandırılmasına rağmen bu anlayışın uzun bir geçmişe dayandığı söylenemez. Çocukluğun kendine özgü duygusal ve psikolojik koşulları olan, yetişkinlikten farklı bir dönem olduğunu kabul eden anlayış 17. yüzyıldan sonra gelişmeye başlamış, okullaşma oranı ve insan haklarının gelişimine paralel olarak çocukluk dönemiyle yetişkinlik çağı arasındaki sınır daha belirgin hale gelmiştir. Çocukluk döneminin keşfiyle birlikte, çocukların bedensel, ruhsal ve duygusal sağlık açısından sosyal risklere karşısında, en savunmasız ve kırılgan grubu oluşturduğu da farkedilmeye başlanmıştır.

Çocukluk döneminde yaşanan sorunlara eğilme, hem insan hakları hem de sosyal hizmetlerin gelişimine paralel olarak gelişme göstermiştir. Bu açıdan günümüz dünyasında toplumun gelişmişlik göstergelerinden biri de çocukların toplumsal yapı içerisindeki konumu ve çocukluğa atfedilen değerdir. Çocukluk çağı bireyin tüm yaşamının temellerinin üzerine inşa edildiği, gelişimsel açıdan bireyin tüm yaşamı üzerinde etki bırakan, bu yönüyle bireyin gelecek yaşamı açısından ipuçları barındıran bir dönemdir. Çocukluk çağının bu rolü, çocuğun iyilik halinin geliştirilmesine yönelik hizmetleri kritik bir noktaya taşımaktadır. Bu gerçeklik, çocukluk çağını konu edinen sosyal hizmetlerin, sosyal politikanın temel konularında yer bulmasıyla görünür hale gelmiştir. Çocukluk çağının hem birey hem de toplumsal bağlamdaki özel konumunun farkındalığıyla sosyal hizmet, kuram, yaklaşım ve perspektifleriyle özbenliği gelişmiş, dışa açık, sağlıklı sosyalleşen ve toplumla bütünleşen, gelişim çağına uygun koşullarda içerisinde yaşamını sürdüren nesiller için hem kuramsal hem de uygulamalı olarak çaba sarfetmektedir.

Çocukluk çağının ve çocukluk dönemine yönelik hizmetlerin önemine karşın günümüzde dünyanın geniş bir coğrafyasında çocuklar için iyi bir projeksiyon çizebilmek olanak dışıdır. Nitekim ülkemiz ve dünya çocuklarının önemli bir kısmı halen öncelikli ve ivedi olarak çözülmesi gereken sorunlarla boğuşan risk grupları içerisinde yer almaktadır. Bu sorunların başında, yoksulluk, ihmal ve istismarın tüm biçimleri, madde kullanımı, suça sürüklenme yer almaktadır. Dünyadaki çocuk nüfusunun önemli bir kısmı bu sorunların bir ya da birkaçıyla birlikte mücadele etmek zorunda kalmaktadır. Bu sorunların birden fazlasıyla yüz yüze kalan gruplar içerisinde sokak çocukları ilk sırada yer almaktadır.

Sokak çocukları sorunu gelişmekte olan ülkelerde, kentsel yoksulluğun bir yansıması olarak, öncelikli ve acil olarak çözülmesi gereken toplumsal bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Sorunun ortaya çıkmasına neden olan risk faktörlerinin karmaşıklığıyla beraber sorunun çözümüne yönelik geliştirilen müdahale yöntemlerinin yetersizliği, bugün olduğu gibi yakın gelecekte sorunun çözümüne dair pozitif bir tablo çizilmesini olanaksız kılmaktadır.

Sokak çocukları sorununa yönelik sosyal hizmet sunan önemli bir aktör olarak karşımıza sivil toplum kuruluşları (STK) çıkmaktadır. Sivil toplum kuruluşları, kavramsal olarak hala tartışılmakta ve net bir tanıma oturtulamamaktadır. Ancak gönüllük, bağımsızlık (hükümet dışı), kâr amacı gütmeme (toplumsal yarar) gibi temel ilkelerle çerçevelendirilmeye çalışılmaktadır. Kavramsal tartışması antik döneme kadar dayandırılmasına karşın, STK'ya dair üzerinde mütabakata varılan temel başlıklardan biri, STK'ların ticari işletmeden net bir biçimde ayrılacak şekilde, kâr gözetmeyen, üyelerine kazanç dağıtmayı amaçlamayan, çalışmasının odağında toplumsal yarar gözetilen yapılar olmalarıdır. Bu bağlamda toplumsal sorunların çözümü, STK'ların temel misyonları içerisinde yer almaktadır. Sivil toplum kuruluşları (STK), sivil toplumun ana bileşenlerini oluşturan gönüllük, toplumsal yarar (kâr amacı gütmeme) ve esneklikle toplumsal sorunların çözümünde önemli roller üstlenmektedir. Bu çalışmada “sokak çocukları” sorununun çözümü “sivil toplum kuruluşları” perspektifinden kapsamlı bir şekilde ele alınacaktır. Bu bağlamda giriş bölümünde; tez çalışmasının konusu, amacı ve önemine yer verilmiş; yöntem özet şeklinde aktarılmıştır. Giriş bölümünün son kısmında ise çalışma kapsamında incelenen literatüre yer verilmiştir.

Çalışma, giriş ve sonuç bölümü dışında üç ana bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde kavramsal ve kuramsal çerçeve tartışılmıştır. İkinci bölümde, Türkiye’de sokak çocuklarına yönelik sosyal hizmet yaklaşımı, merkezi politika ve yerel yönetimler bağlamında ele alınmıştır. Araştırmanın son bölümünde yöntemle yer verilmiş ve alan araştırmasıyla elde edilen bulgular yorumlanmıştır.

Çalışmanın Konusu

Günümüz modern yaklaşımıyla risk altında olan çocuklar “Korunmaya ihtiyacı olan çocuk” olarak nitelendirilmektedir. Korunmaya ihtiyacı olan çocuklar, çeşitli bireysel ve çevresel koşulların sonucunda sağlıklı bir gelişim süreci yaşayamayan ve çeşitli risklerle karşı karşıya olan çocukları tanımlamaktadır. Sokak çocukları, çocuğun iyilik halini tehdit eden çok sayıda tehdit ile yüz yüze olmaları nedeniyle, korunmaya ihtiyacı olan çocuklar içerisinde önemli ve öncelikli gruptandır. Sokak çocukları sorunu hem çocukların sokakta biten veya sokakla ilişkilenen yaşam öykülerinin barındırdığı riskler hem de sokağın kendisinin barındırdığı riskler bağlamında acil olarak çözümlenmesi gereken sorun alanıdır.

Başta kentsel yoksulluk olmak üzere, mikro, makro ve mezzo boyutlu sorunlar yumağının bir ürünü olarak ortaya çıkan sokak çocukları sorununun çeşitli boyutlarda ve karmaşık problemlere dayanması, çözümünün de aynı oranda, karmaşık, çok boyutlu ve çok aktörlü olmasını mecbur kılmaktadır. Günümüz dünyasında genel olarak devlet merkezli ve kamu kurumlarının müdahalesine odaklanan sosyal hizmet yaklaşımlarıyla sorunun çözüme erdirilmesi amaçlanmakta ancak netice itibarıyla tatmin edici bir görüntü sergilenememektedir. Hem ülkemizde hem de dünyada sokak çocuklarının durumu bu gerçekliği net olarak ortaya koymaktadır.

Türkiye’de sokak çocuklarına yönelik hizmetlerde devletin ana aktör olarak rol aldığı bir sosyal hizmet yaklaşımıyla karşılaşmıza rağmen, sivil toplum kuruluşları hem doğrudan sokak çocuklarına hem de sokak çocuklarını da içeren risk altındaki çocuklar grubuna

yönelik çalışmalar yürütmektedir. Bu nedenle sivil toplum kuruluşları, sokak çocukları sorununa yönelik hizmetlerde incelenmesi gereken başat bir alan olarak değerlendirilmiştir. Bu bağlamda bu çalışmanın konusu, Türkiye’de sivil toplum kuruluşlarının sokak çocukları yönelik sunduğu sosyal hizmetlerdir.

Çalışmanın Amacı

Çalışmanın amacı Türkiye’de sokak çocukları sorununa sivil toplum kuruluşlarının sunduğu sosyal hizmet çalışmalarının analizinin nitelikli bir şekilde yapılmasıdır. Bu bağlamda STK’ların; sokak çocukları fenomenini nasıl algıladıkları, sorunun çözümünde sivil toplumun rolünü ve işlevini nasıl yorumladıkları, sokak çocukları sorunun çözümüne yönelik sundukları hizmetlerin kapsamı ve etkinliğinin ne düzeyde olduğu, hizmet sunarken karşılaştıkları sorun alanları ve sorunların çözümüne dair beklenti ve önerilerinin ne olduğu sorularına cevap aranması amaçlanmıştır.

Çalışmanın Önemi

1980 sonrasında, petrol krizlerinin etkisi, küreselleşmenin ivme kazanması, ulus devleti anlayışı silikleşmeye başlaması benzeri nedenlerle neo-liberal potitikalar geniş taraftar kitlesine ulaşmış ve devletin geniş yetkilerle donatılması tartışılmaya açılmıştır. Bu tartışmalar, devletin asli görevlerine dönerek yetkilerini serbest piyasaya ve sivil toplum alanına devretmesi ve hakem rolünü üstlenmesi talepleriyle sürdürülmüştür. Bu süreç sivil toplum için daha geniş bir hareket alanı olanağı sunmuştur. Sivil toplum bu görece özgür koşullara bağlı olarak büyük bir gelişim ivmesi kazanmış, özellikle 1990’lı yıllardan sonra sosyal hizmet alanında önemli bir aktör olarak karşımıza çıkmıştır. Bu durumun neticesinde STK’lar, sosyal hizmet faaliyetleri alanında son 30 yıldır ortaya koyduklarıyla akademik camianın ilgi odağını oluşturmuştur. Benzer bir tutumun Türkiye’de de ortaya konduğunu söylenebilir. Ancak ülkemizde sivil toplum kuruluşları daha çok demokrasi ve insan hakları bağlamında ele alınırken, sosyal hizmet açısından yeterli düzeyde çalışma bulunmamaktadır. Ülkemizdeki sivil toplumunun hem yapısal olarak hem de gelişim süreci açısından batıya benzer bir süreç geçirmemesi bu tutumun ortaya çıkmasında belirleyici etkindir. Nitekim ülkemizde sivil toplum kuruluşlarının önemli bir kısmı, sosyal hizmet üretmek yerine -inançsal ve kültürel koşulların bir çıktısı olarak- sosyal yardıma odaklanmaktadır. Tüm bu durumlara karşın ülkemizde sosyal yardımdan sosyal hizmete geçişe yönelik hızlı bir dönüşüm süreci yaşandığı da gözlemlenmektedir. Bu araştırma, sivil toplum kuruluşlarının sokak çocukları sorununa yönelik hizmetlerini kapsamlı bir şekilde ele alarak alanda öncü bir çalışma olma iddiasını taşımaktadır.

Türkiye’de sokak çocuklarına yönelik akademik araştırmaların neredeyse tamamı sorunun nedenselliğine dair sosyolojik araştırmaları içermektedir. Sorunun çözümüne odaklanan sınırlı sayıda araştırma ise merkezi yönetim politikalarını ve uygulamalarını konu edinmektedir. Bu çalışma sivil toplum alanına yoğunlaşması bakımından diğer araştırmalardan ayrılmaktadır.

Türkiye’de yoksulluk, göç ve kentleşme problemleri vb. durumlar ele alındığında sokak çocukları sorununun yakın gelecekte katlanarak büyüyen bir sorun olarak karşımıza

çıkacağı değerlendirilmektedir. Sokak çocukları sorununu ortaya çıkaran nedenlerin çeşitliliği ve ülkemizdeki sokak çocukları sorununun boyutu göz önünde bulundurulduğunda, uygulanagelen tek aktörlü çözümlerin verimli olduğunu iddia etmek oldukça güçtür. Bu anlamda aktörler arası işbirliğine dayanan yeni sosyal hizmet modelleri üretmek gerekmektedir. İşbirliği her şeyden önce iletişim ve bilgi paylaşımı temelinde olmalıdır. Akademisyenler, araştırmacılar ve STK'lar mevcut araştırmalarından yararlanarak kendi araştırmalarını derinleştirmek için birbirlerinin araştırmalarından haberdar olmalı ve daha fazla işbirliği yapmalıdır (De Benitez, 2011: vi). Bu gerçeklik devletin ortaya koyduğu çözüm stratejilerinde de kabul görmektedir. Çocuk İşçiliğiyle Mücadele Ulusal Politikası (ÇSGB, 2017) 2017-2023 stratejisinin öncelikli hedeflerinde “sokakta çalışmanın” ivedilikle çözümlenmesi gerektiği belirtilmekte ve bu süreçte STK'larla işbirliği önemle vurgulanmaktadır. Ancak STK'ların mevcut durumunu analiz eden çalışmaların eksikliği bu işbirliğinin hayata geçmesinde önemli bir engel olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışma, STK'ların sokak çocukları sorunun çözümündeki rolü ve işlevini ayrıntılı şekilde koyması bakımından oluşturulacak alternatif hizmet modelleri için veri sunmayı amaçlaması açısından önemlidir.

Çalışmanın Yöntemi:

Sivil toplum kuruluşlarının sokak çocukları sorununun çözümüne yönelik sunduğu hizmetlerin irdelendiği bu çalışmada, nitel araştırma yöntemine başvurulmuştur, Nitel yöntem, araştırmacıya araştırmanın tüm aşamalarında değişikliğe gitme ve farklı veri toplama araçlarından yararlanma olanağı sunmaktadır. STK'ların kurumsal kapasiteleri, faaliyet alanları, örgütlenme biçimleri açısından çeşitlilik göstermesi ve bu alanda sınırlı sayıda çalışmanın varlığı bu esneklikten yararlanma ihtiyacı doğurmuştur.

Araştırmada evrene ulaşma çabasından çok var olan durumu nitelikli olarak ortaya koymak amaçlanmıştır. Araştırma deseni olarak nitel araştırmalardan etkileşimli bir araştırma deseni olan fenomenolojiye (olgubilim) başvurulmuştur. Sosyal bilimlerde sıklıkla başvuru alan fenomenolojik yaklaşımda, farkında olduğumuz ancak net olarak anlamlandıramadığımız olguları araştırmak amaçlanmaktadır. Fenomenler; olaylar, olgular, deneyimler, durumlar veya kavramlar olabilir. Olgubilimde öze/içe bakma hedeflenir (Şimşek, 2012: 97). Araştırmanın sorunsalının “neden?” sorusunu sıklıkla sormayı zorunlu kılması fenomenolojik yaklaşımın en uygun yöntem olmasını sağlamıştır.

Araştırmada veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış anket formuna başvurulmuştur. Yedi (7) soru içeren anket formu araştırmacı tarafından, katılımcılara yüz yüze görüşülerek uygulanmıştır. Veri analizi yöntemi olarak, betimsel analiz yöntemine başvurulmuştur.

Alan yazın Taraması

Bu bölümde literatürde sokak çocukları ve sosyal hizmet bağlamında sivil toplum kuruluşları ile ilgili Türkiye’de ve yurt dışında gerçekleştirilen araştırmalar konu edinilmiştir. Araştırmalar aktarılırken çalışma kapsamındaki öncelik durumları gözönünde bulundurulmuştur.

Yurtiçi Kaynaklar

Türkiye’de sokak çocuklarını konu edinen çok fazla sayıda araştırma bulmak mümkündür. Araştırmanın teorik çerçevesi oluşturulurken sokak çocuklarının tarihini, olguyu ortaya çıkaran nedenleri ve sokak çocukları profilini çok boyutlu olarak ele alan birçok araştırmayı inceleme fırsatı elde edilmiştir. Önemli sayıda araştırmanın, Türkiye’deki sokak çocukları olgusunun ilk kez toplumsal bir soruna dönüştüğü ve sorunun en yoğun olarak gözlemlendiği kent olması nedeniyle de İstanbul iline yoğunlaştığı görülmüştür. Bu açıdan veri bulma sorunu yaşanmamıştır. Ancak araştırmanın STK’larla ilgili kısmı için veri bulma noktasında, STK’ların akademik açıdan pek ilgi görmemiş olması ve sınırlı sayıdaki araştırmanın STK’ları daha çok demokrasi ve insan hakları bağlamında ele alması açısından, oldukça zorluk çekilmiştir.

Araştırmada ayrıca sokak çocukları sorunu ortaya çıkaran ve sokak çocuklarının yüzyüze kaldığı risk faktörlerine odaklanılması nedeniyle, sokak çocuklarını da kapsayan veya dolaylı olarak sokak çocuklarıyla ilişkili alanları konu edinen araştırmalardan da yararlanılmıştır. Bu bağlamda yurt içi kaynakların değerlendirildiği çalışmanın bu bölümünde “sokak çocukları” ve “sivil toplum” kapsamında yararlanılan kaynaklar şu şekildedir:

Barış’ın (2008) İstanbul’daki sokakta yaşayan çocuklarını ve ailelerini incelediği doktora çalışmasında, nicel ve nitel araştırma yöntemlerinin bir arada kullanmıştır. Araştırma bulgularında, sokakta yaşayan çocukların (n=114) % 54,4, ’ünün 15-19 yaş arasında, % 45,6’lık bölümünün 14 yaş ve altında olduğu, çocukların sokakta yaşamaya başlamasının genel olarak 11-12 yaşlarında (%40,4’ü) önemli bir kısmının da % 21’inin 9 ve altı yaşlarında gerçekleştiği, % 71’inin ilköğretimi terk ettiği, çocukların sokakta yaşama süreleri ortalama 2 ile 3 yıl civarında olduğu, % 55,3 gibi büyük bir oranı 1 yıldan az sokakta kalmakta olduğu belirlenmiştir. Çocukların evden ayılmasında arkadaş etkisi (% 37,7) en önemli neden olarak belirlenmiştir. Çocuklar arasında aile içi şiddet (% 14) önemli oranda rastlanmıştır. Aile içi problemler (% 14), üvey ebeveynle çatışma (% 7), ekonomik yetersizlikler, ihmal, parçalanmış aile gibi etkenler toplamda % 52’lik gibi bir oran olarak karşımıza çıkmaktadır. Çocuklardan ailesi ile hiçbir şekilde iletişim kurmayanların oranı oldukça düşük (% 9,6) bulunmuştur. Aileleriyle sıklıkla iletişim kurduğunu ifade edenlerin oranı ise % 42,1 olarak tespit edilmiştir. Çocukların sokak yaşamı öncesi dönemde parçalanmış aileye sahip olma durumları (üvey anne-baba % 21, tek ebeveyn % 12,3) ve aile içi şiddete maruz kalma oranları (% 25,4) ön plana çıkmaktadır. Araştırmaya katılan çocukların % 61’i ucuca madde kullandığı ve çocukların % 45’i sokak yaşamında bir şekilde herhangi bir suça bulaşmış durumdadır. Sokakta yaşayan çocukların ailelerine ilişkin bulgular incelendiğinde göç olgusuna yüksek oranda (% 57) rastlanmıştır. Ailelerin eğitim düzeyleri düşük (annelerin %59,6 babaların %35’inin okur-yazar değil) tespit edilmiştir. Annelerin tamamına yakını çalışmazken babalarında yaklaşık % 27’si işsizdir. Ailelerin % 61’i açlık sınırının altında ve (% 49) sosyal güvenceden yoksun , % 47’si parçalanmış ailedir.

Acar’ın (2006) doktora çalışmasında, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından sokak çocuklarına sunulan hizmetler, örgütsel yapı, hizmetler ve mesleki

uygulamalar boyutlarıyla ve hizmeti sunanlar, yürütenler ve hizmetten yararlananlar tarafından değerlendirilmiştir. Nicel ve nitel araştırma tasarımlarının bir arada kullanıldığı bir değerlendirme araştırması olan araştırmanın nicel boyutunda Türkiye’de SHÇEK’e bağlı hizmet veren 42 Çocuk ve Gençlik Merkezi (ÇGM) yöneticisinden soru kağıdı aracılığıyla veri toplanmış, nitel boyutta ise İstanbul’da bulunan 8 ÇGM’de çalışan 13 SHU’dan derinlemesine görüşmeler yoluyla ve bu ÇGM’lerden hizmet alan 55 sokak çocuğuyla da odak grup görüşmeleri aracılığıyla veri toplanmıştır. İstanbul’da bulunan ÇGM’lerde çalışan tüm uzmanlar araştırma kapsamına alınmıştır. Araştırma bulgularında, merkezlerde sosyal, eğitsel, kültürel ve sportif alanların, madde bağımlılığı problemine karşı hizmetlerin, personel dağılım ve sayısının yetersiz olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. ÇGM yöneticileri, büyük oranda (% 57,7) hizmetin amacına ulaşmadığını ifade etmiştir. ÇGM’lerde görev yapan sosyal çalışmacıların, hizmetin çocukların temel gereksinimlerini karışlamasına rağmen, hizmetlerin sorunu çözmede yetersiz olduğunu, hizmetin aile ve toplum gibi sokak çocuklarını sorunun diğer bileşenlerine ve sorunu ortaya çıkaran alt sistemlere ulaşmakta güçlük çektiği, dolayısıyla çocuklarla sınırlı kaldığını ifade etmiştir. Ayrıca hizmetler, risklerin ortaya çıkmasından sonra ortaya konduğunu, koruyucu-önleyici noktada zayıf kaldığı ifade edilmiştir. Sokak çocuklarının büyük çoğunluğu hizmetin kendilerine olumlu etkiler bıraktığını düşünmektedir. Hizmetin yarattığı değişim olumlu bulan çocukların bir bölümü bahsettikleri değişimi “tineri bıraktım” gibi somut örneklerle açıklarken, bazıları da “kendime çeki düzen vermek” gibi daha soyut şekilde açıklamaya çalışmıştır.

Mert (2012)’in çocukların sokakta çalıştırılma nedenlerini incelediği çalışmada; sokakta çalışan çocukların annelerinin sosyal destek algıları, problem çözme becerileri ve ebeveyn kabul ret/kontrol durumları, kontrol grubuyla karşılaştırılarak ortaya konulmuştur. Araştırmanın ikinci bölümünde, sokakta çalışan yedi çocuk ve çocuğu sokakta çalışan dokuz anne ile bireysel derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın üçüncü safhasında ise “Sokaklar Çare Değil” programı, sokakta çalışan 36 çocuk ve onların 32 annesi ile yürütülmüştür. Araştırma sonucunda, sokakta çalışan çocukların annelerinin sosyal destek ve problem çözme becerileri, çocuğu sokakta çalışmayan annelerden daha düşük olduğu, çocukların sokakta çalıştırılmasında, yoksulluk ve işsizlik gibi sosyoekonomik ve politik faktörler , mahalle, okul ve akran grubu gibi çevresel faktörlerin, kültürel faktörler (çocuk ve kadın işçiliğine bakış) ve aile içi etkileşim, ebeveynlere bağlı faktörler gibi ailesel faktörler ve çocuğun bireysel özelliklerinin belirleyici olduğu ortaya konmuştur. “Sokaklar Çare Değil” programı, annelerin sosyal desteklerinin artırılmasında, problem çözme becerilerinin geliştirilmesinde ve çocukların sokakta çalışmalarının engellenmesinde etkili olduğu da kayıt edilmiştir.

Zengin’in (2013) ergenlerde görülen evden kaçma durumlarının aile işlevleri ve sosyo-demografik yapısı açısından değerlendirdiği araştırmasında, örnekleme aile fonksiyonlarının 7 alt bileşeni (problem çözme becerisi, iletişim düzeyi, rol dağılımı, duygusal tepki verme, ilgiyi gösterme düzeyi, davranış kontrolü ve genel fonksiyonlar) Aile Değerlendirme Ölçeğiyle incelemeye alınmış; ailelerin Sosyo-demografik yapısının ortaya konulması için Kişisel Bilgi Formundan yararlanılmıştır. Çalışmanın örneklem

grubunu 15 ila 18 yaş arasındaki evden kaçan 60 kız çocuğu ve 40 erkek çocuk ile evden kaçma davranışında bulunmayan 42 erkek çocuk 58 kız çocuktan oluşan 200 ergenden bireyler oluşturmaktadır. Çalışmada, evden kaçma deneyiminin kişinin ve annesinin eğitim düzeyi, yaş, anne/ babanın mesleği ve medeni durumu, hanehalığının aylık kazancı, göç etme durumu, intihar deneyimi, aileden beklentiler, aile dair düşünceler, evden kaçan yakınların varlığı, aileyle problem yaşama durumu, ergenin ve anne/ babasının bağımlılık yapan maddenin kullanımı, kardeş sayısı ve doğuş sırasının anlamlı seviyede değişiklik gösterdiği bulgusuna ulaşılmıştır. Çalışmada evden kaçan ergen bireylerin ailelerinin aile fonksiyonlarının yedi alt bileşeninde karşılaştırma grubunda bulunan ailelere oranla önemli düzeyde yetersizlik yaşadıkları bulgusuna ulaşılmıştır.

Bilgin'in (2008) sokakta çalışan çocuklar sorununu Diyarbakır örnekleminde sosyolojik bir yaklaşımla ele daldığı doktora çalışmasında, sokakta çalışmanın yoksulluk, şiddet, suç, eğitim ve göç gibi değişkenler ile olan ilişkisi ortaya konulmuştur. Diyarbakır şehir merkezinde 6-18 yaş aralığındaki sokakta çalışan, 53 kız çocuğu ve 347 erkek çocuktan oluşan 400 çocuğun dahil edildiği araştırmada, 75. Yıl Çocuk ve Gençlik Merkezi'nden hizmet alan 161, kurumsal destekten yararlanmadan sokakta çalışan 199 ve sokakta çalışma durumu ve suç işleme iddiasıyla Emniyet Çocuk Şube 'ye getirilmiş olan 40 çocukla görüşülmüş anket uygulaması yapılmıştır. Araştırmanın bulgularına göre, sokakta çalışanların çoğunu 11-14 yaşları arasındaki erkek ve okul hayatını süren çocuklar oluşturmaktadır. Bu çocukların çoğunluğu düşük sosyal ve ekonomik düzeydeki ailelere sahip oldukları, çoğunlukla kazançlarını ailelerine verdikleri, aileleriyle beraber kaldıkları ve ailelerin de çoğunun son yıllarda kırsal alanlardan terör ve güvenlik gerekçesiyle göçe maruz kaldıkları görülmüştür. Çocukların büyük bir kısmı sokakta çalışmaya başladıktan sonra okuldaki başarı düzeyinde düşüş yaşandığı veya şiddetin bir çok biçimine maruz kaldıkları tespit edilmiştir. Ayrıca bazı çocukların çalışma hayatına dahil olduktan sonraki süreçte, farklı suçlara sürüklendikleri ve alışkanlık yapan madde kullandıkları bulgusuna ulaşılmıştır. Suç işleme davranışı ve madde kullanma alışkanlığını kazanan çocukların, mevsimsel olarak sokakta yaşamaya, evden ve okuldan kaçmaya başladıkları tespit edilmiştir. Sokakta çalışan çocukların homojen bir yapı göstermediği ve sokaktaki en geniş çocuk kitlesini oluşturduğu saptanmıştır. Böylece, sokakta çalışan çocukların kendi aralarında farklı özelliklere sahip çocuk grupları oluşturmalarından dolayı heterojen bir yapı göstermektedir.

Keskinkılıç Kara'nın (2011) Sokakta Çalışan Çocukların Eğitim İhtiyaçları ve Buna Yönelik Okul Yönetimlerinin Gerçekleştirdiği Uygulamalar isimli doktora tezinde nitel araştırma modeli kapsamında 12 ilköğretimde kayıtlı 86 öğrenci, 12 okul yöneticisi ve 16 veliyle görüşmeler yapılmıştır. Araştırma bulgularında, sokakta çalışan çocukların çoğunlukla, erkek ve 6. ve 7. sınıf öğrencileri oldukları tespit edilmiştir. Devamsızlık durumlarının yüksek olduğu bu çocuklar vakitlerinin çoğunu sokakta simit, mendil, yara bandı satarak, kağıt toplayarak, tartıcılık, pazarcılık, ayakkabı boyacılığı yaparak veya otomobil camı silerek geçirmektedir. Çocuklar yoksul ailelere sahiptir ve bu nedenle çalışmaktadırlar. Çocuklar sokakta zabıtan, polisten veya çete gruplarından fiziksel ve duygusal istismara uğramaktadır. Çocukların büyük çoğunluğunun en az bir sağlık sorunu vardır.

Çalışmada verilerinden yararlanılan önemli çalışmalardan birisi Türkiye'nin ilk uluslararası karşılaştırmalı ve en kapsamlı sivil toplum araştırma projesi olan CIVICUS Sivil Toplum Endeksi Projesi (STEP)'dir. Proje, Türkiye'de sivil toplum sektörünün durumuyla ilgili değerlendirme yapan çalışmalar bulunmaktadır. STEP, 2005 yılında ve 2008-2010 yılında gerçekleştirilmiştir. STEP, sivil toplu sektörünün son yıllarda geçirdiği değişimi bilimsel bir çerçeveden gözlemlemeyi imkânı sunmuştur. Eş zamanlı olarak elli üç ülkede gerçekleştirilen STEP dünyada sivil toplumun durumunu değerlendirmeyi amaçlamakta ve bulgularını sektörün zayıf ve güçlü yönlerini de göz önüne alarak sivil toplum paydaşlarının analizleri ve faaliyet planları ile birleştirmektedir. Bu projeye, vatandaşların STK'lara katılım süreci, STK'ların toplumsal ve siyasal sorunlara etkisi, devlet-özel sektör ve sivil toplum ilişkisinin durumu gibi Türkiye'de sivil toplum sektörünün betimsel analizine yönelik konular irdelenmektedir. Bu çalışmada, Türkiye'deki sivil toplum kuruluşlarının fotoğrafını çekmekte, bu çalışmadan genişçe yararlanılmıştır.

Çalışmada verilerinden yararlanılan bir başka önemli çalışma ise Yaşama Dair Vakfı (YADA)'nın verileridir. Yaşama Dair Vakfının 2010 yılında yürüttüğü “Türkiye’de Gönüllü Kuruluşlarda Sivil Toplum Kültürü” ve “Türkiye’de Sivil Toplumun Gelişimi ve Sivil Toplum Kamu İşbirliğinin Güçlendirilmesi Projesi” kapsamında 2010-2014 yılları arasında proje paydaşları tarafından yürütülen çeşitli araştırmalara dayalı olarak hazırladığı “Verilerle Sivil Toplum Kuruluşları” çalışması, bu çalışmanın iki önemli veri kaynağını oluşturmaktadır. Çalışmada, Türkiye’de STK'lara vatandaş katılımı, STK'ların kurumsallaşma durumları, yoğunlaştığı coğrafya, faaliyet alanları ve faaliyet grupları analiz edilmiştir.

Acar'ın (2010) Sokakta Yaşayan Ve/Veya Çalıştırılan Çocuklara Yönelik Hizmet Modelinin Ve İl Eylem Planlarının Değerlendirilmesi Raporu, bu çalışmanın önemli veri envanterini oluşturmaktadır. Çalışmada 2004 yılında hayata geçirilen sokak yaşayan/çalıştırılan çocuklara yönelik “yeni hizmet modelinin” çok yönlü değerlendirmesi yapılmıştır. Çalışma sokakta yaşayan/ çalıştırılan çocukların en yoğun olarak görüldüğü, 8 ilde gerçekleştirilmiştir. Araştırmada yeni hizmet modelinin hayata ne oranda geçirildiği, hem gerekli birimlerin varlık düzeyi hem de yürütülen hizmetlerin etkinliği, verimliliği ve hedefe ne kadar ulaşabildiği il bazında ayrı ayrı ortaya konmuştur. İstanbul özelindeki bulgular şöyledir: İstanbul ilinde sokakta yaşayan ve çalışan çocuklara yönelik koruyucu-önleyici hizmetlerin yeterli düzeyde olmadığı ve buna bağlı olarak bir kısır döngünün yaşandığı, ailelere yönelik çalışmaların da yeterli olmadığı, Yeni Hizmet Modelinin öngördüğü koruyucu ve önleyici çalışmaların gerçekleştirilmesinde sorunlar yaşandığı, toplum merkezlerinin kapasite ve sayı açısından İstanbul'un ihtiyacını karşılayacak düzeyde olmadığı ortaya konulmuştur.

Ögel ve ark.'nın (2004a) Yeniden Derneği: Sokakta Yaşayan Çocuklara Yönelik Psikososyal Destek Projesi kapsamında hazırladığı “İstanbul’da Sokakta Yaşayan Çocukların Özellikleri” isimli çalışma, örneklemi 2002 ve 2003 yıllarında İstanbul’da, koruma ve tedavi merkezlerinde kalan 21 yaş altı 194 çocuk ve ergen alınmıştır. Araştırmada çocukların eğitimin düşük, % 55.1'inin anne ve babası ayrı olduğu

görülmüştür. Çocukların ailelerin göç etmiş olma oranı % 48.6 olup, ailenin ekonomik durumu ergenlerin % 67.4'ü tarafından 'orta' olarak bildirilmiştir. Annesiyle hiç görüşmeyenlerin oranı % 53.4, babasıyla hiç görüşmeyenlerin oranı ise % 66.5 olarak görülmektedir. Çocukların yaklaşık % 72.8'i aile üyelerinden biri tarafından fiziksel istismara, % 66.9'u fiziksel ve duygusal olarak ihmale maruz kalmıştır. Sokakta yaşayan çocukların % 78.4'ü fiziksel şiddete, yaklaşık % 35.6'sı da işkenceye uğramıştır. Çocukların % 30.4'ü cinsel tacize ve % 10.8'i de tecavüze uğradığını belirtmektedir. Kızların % 66.7'si tecavüze uğradığını bildirmektedir. Sokakta yaşayan çocuk ve ergenler arasında madde kullananların oranı % 78'dir. Çocukların %71.9'u maddeyi ilk kez sokakta yaşamaya başladıktan sonra kullanmaya başladığını belirtmektedir. Sokakta yaşayan çocukların % 65.4'ü kendine zarar vermektedir. Sokakta yaşayan çocukların % 72.5'i suç işlediğini belirtmektedir. Kızların % 48.3'ünde, sokakta daha uzun süredir yaşayanların %35.4'ünde, para karşılığı cinsel ilişkide bulunanların % 42.9'unda ve rast gele cinsel ilişkide bulunanların % 31.9'unda bedensel bir rahatsızlık bildirilmektedir. Sokakta yaşayan çocukların % 16.8'i ruhsal bir rahatsızlığı olduğunu bildirmektedir, bu oran kızlarda erkeklere göre daha fazladır. Sokakta yaşayan çocukların % 54.9'u cinsel ilişkide bulunmuştur, kızlarda ise bu oran % 71.4'tür. Çocukların % 22'si para karşılığı cinsel ilişkide bulunduğunu belirtmekte olup bu oranın kızlarda % 50 olduğu tespit edilmiştir.

Yabancı Kaynaklar

Çalışmanın hem sokak çocukları hem de sivil toplum ayağı açısından yurtdışı kaynaklara yurtiçi kaynaklardan daha fazla sayıda ulaşılabilmektedir. Çalışmada yararlanılan yurtdışı kaynaklar şu şekildedir.

Cubillos (2002) sokak çocuklarına yönelik faaliyet gösteren yerel stklarn faaliyetlerini incelediği doktora tezinde, STK'ların sosyal yardım ve savunuculuk faaliyetlerini kritik etmektedir. Araştırma, Brezilya toplumunun bozulmaya devam eden sokak çocuklarını korumaya yönelik uzun menzilli görüşüyle STK'ların, çocukları koruma ve onlara hizmet sunma yetenekleri ön plana çıktığına dikkat çekmektedir. Ayrıci araştırma, Brezilya'da sokak çocuklarının varlığına bağlı olarak STK'ların öneminin artacağını, çünkü STK'ların sokak çocukları için umut kaynağı olduğu değerlendirmesinde bulunmuştur. Araştırma sürecinde, yerel STK'ların, yoksul çocukların sosyal açıdan ilerleyebilmesi için uygulanabilir sosyal platformların mevcut olmadıklarını ortaya koymaya yönelik çalışmaları da ön plana çıkmaktadır. Çalışma, STK'ların sokak sosyal hizmeti aracılığıyla çocukların sokak koşullarını risklerden arındırmayı ve sokak çocuklarının yaşamlarını sürdürebilmelerini sağladığını ortaya koymuştur.

Kotb'ın (2015) uluslararası çalışma sahasına sahip doktora çalışmasında, sokaktaki kızlara yönelik faaliyet gösteren STK'ların etkinlikleri araştırılmıştır. Sokaktaki 30 kızdan oluşan bir örnekle bu tez çalışması, sokak kızlarının STK'lara karşı düşük yanıt verme oranına neden olan faktörleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırmada, kızların çevresini oluşturan ve karar verme sürecini etkileyen beş tabakanın incelenmesi için Bronfenbrenner'in sosyal ekoloji yaklaşımına başvurulmuştur. Her bir tabakadan elde edilen veriler, STK'ların hizmetlerinin geliştirilmesinde kullanılmıştır. Araştırmada,

kızların ihtiyaçları karşılamak için çalışmak ve STK'ların desteklerinden yararlanma stratejilerine başvurduğu görülmüştür. Sokaktaki kızlar tarafından en çok uygulanan üç iş, sırayla ortaya çıkmıştır: trafik ışıklarında kâğıt mendil ve çiçek satmak (% 60), sokak satıcılığı (% 40) ve hizmetçi ve dilenci (% 20) olarak çalışmak.

Birleşmiş Milletler (BM, 2001) Uyuşturucu Kontrol ve Suç Önleme Ofisi (ODCCP) bünyesinde gerçekleştirilen Kahire ve İskendiriye'deki sokak çocuklarının Hızlı Durum Değerlendirmesi (RSA) projesinin verileri, sokak çocukları sorununa yönelik hem hükümet kuruluşlarının (GO: Government Organization) hem de hükümet dışı (NGO) organizasyonların yürüttükleri faaliyetleri çok yönlü olarak değerlendirmiştir. RSA, hem Kahire hem de İskenderiye'deki sorunla uğraşan Hükümet ve Sivil Toplum Kuruluşlarına odaklanmıştır. Analiz, hem hükümet kuruluşlarının hem de STK'ların sokak çocuklarının sorunlarının boyutlarını fark etmelerine ve onlara yönelik mümkün olan her yolu araştırmalarına rağmen bugüne kadar yaptıkları performansın başlangıç aşamasında olduğunu ve çeşitli teknik ve mali desteğe ihtiyaç duyulduğunu açıklamıştır. Bununla birlikte, aile danışmanlığı ile başlayıp, konut, beslenme, hijyen ve tıbbi hizmetler ile madde bağımlılığını azaltmaya yönelik sokak tabanlı hizmetlere kadar devam eden çalışmanın, etkili, eğitilmiş ve bilgili profesyoneller alanında ciddi eksikliği olduğunu kanıtlamıştır. Umut verici işaretler arasında, tüm müdahale kurumlarında, sağlık, beslenme, eğitim ve madde kötüye kullanım azaltma unsurlarını içeren bütüncül bir yaklaşımla ele alınması gereken bir fenomen var. Araştırmada ayrıca, hükümet kuruluşlarının, stratejileri koordine etmeyi ve sokak çocuklarıyla ilgilenmeyi taahhüt eden STK'ları geçmişteki herhangi bir zamana oranla daha fazla eğitmeye ve kullanmaya daha yatkın olduğunu ortaya koymuştur.

Hatloy ve Huser'in (2005) araştırmasında Gana'nın Accra ve Mali'nin Bamako bölgesindeki sokak çocukları karşılaştırmalı olarak incelemiş, Accra'da sokak çocuklarının büyük bir oranda kız olması dışında, her iki ildeki araştırmada benzer bulgulara rastlanmıştır. Çocuklar sokaklarda karın tokluğuna ve çok uzun süreli çalışmaktadırlar. Genellikle, dilencilik, hamallık, ayakkabı boyacılığı ve sokak satıcılığı işler yapmaktadırlar. Sokakta bulunma nedenleri, para kazanma, evden veya dini kurumlardan kaçma, kötü muameleden kaçma ve gönüllü olarak sokakta yaşama olarak belirlenmiştir. Sokakta birçok tehlikeyle yüz yüze kalmaktadırlar. Araştırmada, kızlarda daha belirgin olmak üzere çocukların eğitim düzeyinin son derece düşük olduğu ortaya konmuştur. Çocukların büyük oranda her iki ebeveyni de hayattadır ve çocuklar telefonla, sesli mesajla ve düşük oranda olsa da ziyaret ederek görüşmektedirler. Hayat ile ilgili beklentileri sorulduğunda, “iyi bir iş bulmak”, “okula veya ailesine dönmek” cevapları sıklıkla verilmiştir. Hatloy ve Huser, bulgular ışığında Accra ve Bamako'daki sokak çocuklarının, dünyanın diğer şehirlerinde sokak çocuklarıyla aynı özelliklerin çoğunu paylaştığı değerlendirilmesinde bulunmuştur. Bu iki Batı Afrikalı şehirdeki sokak çocuklarını diğerlerinden ayıran en belirgin özellikleri ise, daha iyi bir gelecek planlamaklarıdır. Buradaki çocuklar, sokakta çalışarak belli bir miktarda para toplamayı ve ailelerine dönüş yapmayı arzulamaktadırlar. Araştırmada, sokak çocuklarına yönelik çalışmaların bazen çocukların sokakta yaşaması için teşvik edici olabileceğine dikkat çekilmeksiz dikkat çekici bir bulgu olarak değerlendirilmiştir. Araştırmacının ikinci

ilgi çekici tavsiyesi ise şudur; çoğu çocuk parçalanmış ya da ekonomik yetersizliği olan ailelerden geldikleri için, çocukları ebeveynlerine geri gönderme davranışı, çocuğun koşulları göz önüne alınarak ve ilgili tüm aktörlere danışılarak karar verilmesi gereken bir konudur.

BM Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü UNESCO ile Hindistan Ulusal Komisyonu'nun Hindistan'da Sokakta Çalışan ve Sokak Çocukları için Eğitim (UNESCO, 2001) isimli araştırması bu çalışmada kullanılmıştır. Hindistan'da sokakta yaşayan ve sokakta çalışan çocukların endişe verici boyutlara ulaşması neticesinde, hükümetin, merkezi yönetim, sivil toplum kuruluşları ve uluslararası kuruluşlar işbirliğinde sokak çocuklarına yönelik aldığı bir dizi önlemleri ve sonuçlarını irdeleyen bu çalışma, özellikle sivil toplumun sosyal politikada etkinliğinin artırılması noktasında örnek bir çalışma olarak incelenmiştir. Araştırmada, Sosyal Adalet ve Yetkilendirme Bakanlığının yürüttüğü proje çerçevesinde, sokak çocuklarını çepeçevre saran risklerden korunması, temel ihtiyaçlarının giderilmesi, eğitiminin sürdürülmesi, olası koşullarda ailelerinin yanına döndürülmesi veya kurum bakımına alınması, başta cinsel ve bulaşıcı hastalıklar olmak üzere hastalıklardan arındırılmaları yönünde çok paydaşlı proje yürütülmüştür. Bu proje kapsamında 1 milyon ve üzeri nüfusa sahip tüm eyaletlerin başkentleri ve şehirleri bu program kapsamında yer almaktadır. Program, ülke çapında 23 ilde yürütülmüştür. Program kapsamında STK'lara ve diğer gönüllü kuruluşlara yardımlar sağlanmıştır ve 1991-2000 yıllarında devam eden projeler kapsamında tahmini olarak 32.451 yararlanıcı bulunduğu tahmin edildi. STK'lara ve diğer yerel kuruluşlara, çok çeşitli program girişimleri için faaliyet giderlerinin yüzde 90'ına kadar finanse eden mali yardım sağlanmıştır.

Ekpenyong ve Sibiri (2011)'nin Yenegoa'da sokak çocuklarını ve sokakta çalışmayı incelediği araştırmasında çocuk işçiliğinin temellerini, sebeplerini ve mağdurlarına ve topluma etkisini bir bütün olarak açıklamaya çalışmıştır. Bu çalışmada veri toplamak için üç yüz katılımcıya anket dağıtılmış ve 250 kişiden yanıt alınmıştır. Çalışmanın bulguları, sokak ticaretinin ve çocuk işçiliğinin hem birey hem de toplum için büyük bir tehlike olduğunu ortaya koymaktadır. Çalışmada Nijerya hükümetinin ebeveynleri çocuklarının emeğinden yararlanmasını önleme adına, çocukların sokakta çalışması konularında kısıtlayıcı kanunlar çıkarılmasını önerilmektedir.

Lusk'un (1989) Latin Amerika'da Sokak Çocukları Programı başlıklı makalesinde beş aydan uzun süren saha çalışmasından elde ettiği bulgularla, sokak çocuklarının sorununu incelenmiştir. Sokak çocuklarının gelişim sürecini ortaya koyan araştırma, bölgedeki ülkelerde bu sosyal problemi azaltmaya ve önlemeye yönelik üretilen programlara odaklanmakta ve bir program tipolojisi geliştirilerek tartışılmaktadır. Araştırma bulguları, sokak çocuklarının büyük bir çoğunluğunun ailesiyle ilişkisinin sürdüğünü ortaya koymuştur. Aileleriyle ilişkisini sürdüren çocukların büyük oranda, kazançlarıyla hane halkı gelirine katkıda bulundukları görülmüştür. Küçük bir azınlık ise, ailesiyle bağlarını koparmış ve sokağı sosyalleşme aracı olarak kullanılmaktadır. Lusk, bu veriler ışığında sokak çocuklarına yönelik ortaya konacak programın iki başlık üzerine odaklanması gerektiğini önu sürmektedir. Birincisi, ailesiyle ilişkisini sürdüren çocukların ekonomik

olarak desteklenmesidir. Ailesiyle ilişkisi olmayan çocukların ise rehabilite edilmesi ve sosyal yardım çerçevesine alınmasıdır. Latin Amerika özelinde, genel olarak, çocukların aile içinde sosyal ve ekonomik olarak desteklenmesi gerekmektedir. Kotb'un bu araştırmasında öne çıkan önemli başlıklardan biri, sokak çocukları sorununa yönelik STK'ların ve hükümetlerin yaklaşımını tarihsel olarak dört başlık altında sınıflamasıdır. Kotb'a göre bu yaklaşım modelleri; cezalandırıcı/ıslah edici yaklaşım, rehabilitasyon veya kurtarıcı yaklaşım, güçlendirici yaklaşım ve önleyici yaklaşımdan oluşmaktadır.

Rizzini ve Lusk'un(1995) çalışması, kentsel Latin Amerika'daki sokak çocuklarının ve gençlerin durumuna genel bir bakış sunmaktadır. Araştırmacılar tarafından özgün çalışmalar da dâhil olmak üzere bölgedeki sayısız araştırmadan elde edilen bulgular sentezlenmiştir. Araştırmada, tek tip çözümlerin sokak çocukları probleminin üstesinden gelmek için yeterli olmayacağını öne sürülmektedir. Sokak çocuklarını ıslah etme çabaları, yırtıcı bir yaşam biçimini benimsemiş küçük bir grup için yararlı olsa da, sokak çocuklarının sokakta bulunma nedenlerinin ekonomik gerekçelere dayandığı göz önünde bulundurulduğunda, ailelerin ekonomik sorunları giderilmediği sürece, sorunun devamlı olarak artacağı savunulmaktadır.

Aptekar'ın(1994) "Gelişmekte Olan Dünyada Sokak Çocukları: Durumlarının Bir Değerlendirmesi: Kùltürler Arası Araştırmalar." makalesi, sokak çocukları ile ilgili literatürü gözden geçirerek neden bazı kùltürlerde sokak çocukların olup diğerlerinde olmadığını sorgulamaktadır. Kùltürler arası araştırmanın yardımcı olabileceği bir diğer değerli alan, verilen bir kùltürdeki (ailenin türü, yoksulluk derecesi, çocukların psikolojik tarzı vb.) hangi koşulların sokak çocuklarının kökenini açıklayacağını öngören bir model oluşturmaktır. Bu çalışma neden bazı yoksul veya ihmal edilmiş çocukların sokak çocukları haline geldiği sorularına cevaplar aramaktadır. Araştırmada sokak çocuklarının, kendilerine erken yaşta bağımsız olmayı öğreten kadınların var olduğu ailelerden geldiği değerlendirilmektedir. Çocukların sadece, diktatörlüğün olmadığı, kapitalist ve gelişmekte olan ülkelerin fakir kentsel alanların sokaklarında bulunmalarına izin verilir. Çocuklar, bazı kùltürlerde yaşama doğrudan bir vatandaş olarak katılmakta, yoksulların ekonomisinde kendine bir alan açmakta, koyu bir rekabetin olduğu bu dünyada ne yapabileceklerini ve yapamayacaklarını, doğru ve yanlış olan şeylerle ilgili yargıya varmayı öğrenmektedirler. Çocuklar, kendilerine biçilen role veya kamuya açık yerlerin saygınlığına karşı koyarsa, muhtemelen fiziksel şiddete maruz kalırlar. Bu çalışmada, sokak çocukları sorununu, yoksulluk, şiddet gibi sokak çocukları profilinde karşılaşılan olgularla açıklamanın yetersiz olduğu, çocukların sokağa giden süreçte modern kent yapısında aile tutumu ve sosyo-kùltürel fonksiyonların önemli olduğu vurgulanmaktadır. Bu anlamda, sokak çocuklarının, klasik bir mülteci çocuk veya sokakta çalışan çocuktan farklı bir kavram olarak ele alınması önerilmektedir.

Huang vd. (2004) şüandaki sokak çocukları ile sokak geçmişi olan çocukları karşılaştırmalı olarak araştıran bir çalışma gerçekleştirmiştir. Ağustos ve Aralık 1997 tarihleri arasında Bolivya'nın La Paz kentindeki tüm terk edilmiş sokak çocuklarının (n=124), aile geçmişi, nüfus yapısı, sosyo-ekonomi, uyuşturucu kullanımı ve fiziksel / cinsel istismar konularında bilgi toplamak için geceleri, standart anketler kullanarak

röportajlar gerçekleştirilmiştir. Aynı anketler, yerel yetimhaneye girmeyi seçen tüm eski terk edilmiş sokak çocuklarına uygulanmıştır (n=35). Sokakta yaşamaya devam eden çocukların, yetimhaneye girenler göre çok daha fazla risk altında olduğu, polis istismarı (% 95'e karşı% 38), okuldan yoksunluk (% 84'e karşı% 19), soyguna katılma (% 26'ya karşı% 4), tineri kullanımı (% 88'e karşı% 41), alkol kullanımı (% 58'e karşı% 12), ve ciddi bir tıbbi problemin varlığı (% 53'e karşı% 20) gibi risklerde çerçevesinde ortaya konmuştur. Sokak çocukları için riskler yaşla birlikte hızla artmıştır. Araştırmacı, kentteki terk edilmiş çocukların sokaktaki yaşam sürelerinin artması, bir yetimhane veya konutta kalıcı yerleşim yoluyla rehabilite edilme olasılıklarını azaltıcı birçok olumsuz sonuçların ortaya çıkmasına neden olduğunu ortaya koymuştur.

Kudratti ve ark.'nın (2008: 440) çalışmasında, Sudan'daki Hartum kentindeki sokak çocuklarının günlük yaşamlarını, koşullarını iyileştirmenin yollarını önermek ve sokaklarda başarıyla onlara yardımcı olmak için 2000-2001 yılları arasında sekiz araştırmacı 7 hafta boyunca katılımcı gözlem gerçekleştirmiştir. 20 araştırma grubu 500'den fazla çocukla bireysel görüşmelere katılmış ve 872 cari ve eski sokak çocuğu araştırılmıştır. Araştırma sonucunda Sudan'da, sayıca fazla olan sokak çocuklarının savunuculuk çalışmalarının gerçekleştirilmesini, polis ve kamu güvenlik görevlilerinin daha iyi eğitilmesi ve izlenmesi, mahkemelerde veya kamplarda çocukların yasal olarak temsil edilmesinin sağlanması ve sokak çocuklarıyla ilgili mevzuatın gözden geçirilmesine dikkat çekilmiştir. Çalışma bulgularına göre, STK'ların savunuculuk faaliyetleri, hükümetle ortak projelerde önemli etki yaratmıştır. Ayrıca hükümetin emniyet teşkilatlanmasında personel eğitimi, ilgili birimlerin kurulması, sokak çocuklarının yasal statüsünü iyileştiren düzenlemelerin parlamentoda oylanması ve hükümetin BM Çocuk Hakları Sözleşmesiyle uyumlu beş yıllık stratejik plan oluşturmada önemli etki yaratmıştır.

Alem ve Laha (2016) 31 makale üzerinde meta-analizi gerçekleştirerek, Asya, Afrika ve Latin Amerika olmak üzere üç farklı kıtadaki 68.014 sokak çocuğu ele alınmış, sokak çocuklarının profili, yaşam koşulları ve sorunlara yönelik sosyal müdahalenin rolüne yönelik değerlendirmede bulunmuştur. Araştırmada, çocukların yaşam koşulları, cinsiyet ve sokakla ilişki açısından kıtalar arasında fark olmadığı, ancak çocukların eğitim durumu açısından farklılıklar olduğu ortaya konmuştur. Sokak çocuklarının sorunlarının çözümünde sosyal müdahalenin rolünü belirlemek için seçilen 11 makaleye 8 makale eklenmiş, bulgular ışığında, bu üç kıtada toplam 18 STK ve bir toplum merkezi incelenmiştir. Afrika'da eğitim oranının daha yüksek olması, geliştirilen sosyal müdahalelerle açıklanmıştır. Bu bağlamda araştırmacılara ve yetkililere, sosyal müdahale yöntemi geliştirebilmek için ülkede ayrıntılı ve özgün araştırmalarla sokak çocuğu profili çizilmesi önerilmiştir.

Mutua'nın (2017) çalışmasında Nairobi'de STK'lar tarafından yürütülen sokak çocuklarının rehabilitasyonu programlarının etkinliğini değerlendirmek amacıyla, Mukuru Yoksullukla Mücadele Projesi(MSDP) kapsamında Halfway House Rehabilitasyon Programı vaka incelemesinde kullanmıştır. MSDP Halfway House Rehabilitasyon Programının davranış değişikliği, güçlendirilmesi ve kapasite

oluşturulması ve faydalanıcıların yeniden entegrasyonu üzerindeki rolünü belirlemek için niteliksel ve niceliksel veriler toplanmış ve analiz edilmiştir. Araştırmada, programın yararlı olduğu ancak maddi yoksunluktan ötürü yaygınlaştırılamadığı bulgusuna ulaşılmış, bu bağlamda hem STK’lar hem de politika belirleyicileri için tavsiyelerde bulunulmuştur. STK’lar için, değişim ajanı ve güçlendirme modelinin ve kurumdan hizmet almış kişilerden yararlanıldığı “Büyük Kardeş” modelinin uygulanması ve insan kaynaklarının geliştirilmesinin öncelemesine vurgu yapılmıştır. Maddi kaynak sorununun aşılması için kaynak seferberliği, sponsorluk çalışmaları önerilmiştir. Politika üreticileri için, sivil alanın genişletilmesi ve desteklenmesi, yasaların sonuç odaklı değil süreç odaklı olması gerektiği belirtilmiştir.

Woan vd. (2013)’nin araştırmasında 108 makalenin bulguları kritik edilmiş, sokak yaşamıyla ilişkili demografik veriler ve yapısal faktörler özetlenmiştir. Literatür incelemesi, sokak çocuklarının günlük yaşam alışkanlıkları ve yetersiz barınma olanaklarının, bulaşıcı hastalıklar, psikiyatrik hastalıklar, üreme sağlığı ve görece az da olsa büyüme oranlarıyla olumsuz sonuçlar doğurduğunu ortaya koymuştur.

BÖLÜM 1: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

Günümüzde sokağı yaşam ve/veya kazanç alanı olarak tercih eden, yetişkin korumasından yoksun, kimsesiz, terkedilmiş veya içinde bulunduğu koşullar nedeniyle sokakta sağlıklı bir sosyalleşme sürecinin gerektirdiğinden daha uzun süre vakit geçiren çocukları tanımlamak için yaygın olarak başvuru alan tanımlardan biri “sokak çocuğu” kavramıdır. Sokak çocuğu kavramının alt bileşenlerini oluşturan korunma ihtiyacı içindeki çocuklara, tarih boyunca tüm toplumlar rastlamak mümkün olmakla beraber, bu sorun alanı yakın zamana kadar inanç ve/veya kültür temelli sosyal destek mekanizmalarıyla çözüme erdirilmeye çalışılmıştır. Türkiye açısından, Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde yaşanan Balkan Savaşları’yla birlikte toplumsal boyuta ulaşan kimsesiz çocuklar sorunu, aile ve cemaat eksenindeki sosyal destek mekanizmalarının yetersiz kalmasıyla toplumun çözüm kapasitesinin üzerine çıkmış, 1950’li yıllardan sonra ekonomik sorunlara bağlı olarak yaşanan kitlesel iç göçlerle yepyeni bir boyuta ulaşmıştır. Ekonominin görece iyi gittiği ve refah düzeyinin arttığı dönemlerde bile bu refahtan pay alma sorunu yaşayan ve gelir dağılımındaki eşitsizlikten önemli ölçüde etkilenen kesimlerin varlığı, sokak çocukları problemini çözümsüz kılmıştır. Nitekim olguyu ortaya çıkaran nedenlere dair çeşitli sınıflamalar yapılsa da sokak çocukları problemi temelde yoksullukla ilişkilendirilmektedir. Sokak çocukları problemiyle toplumsal refah düzeyine arasındaki ters orantı ve sorunun gelişmekte olan ülkelerde kentsel yoksulluğun bir yansıması olarak ortaya çıkması bu durumun en güçlü kanıtı olarak yorumlanmaktadır.

Sokak çocukları olgusunun toplumsal bir sorun boyutuna ulaşmasıyla birlikte, hükümetler tarafından çözüm stratejileri ve müdahale planı tasarlanarak uygulamaya geçirilmektedir. Ancak sorunun karmaşıklığının aksine geliştirilen müdahale yaklaşımlarının yetersizliği bu sorunun günümüzde tüm canlılığıyla karşımızda durmasıyla sonuçlanmıştır. Bu bağlamda sokak çocukları sorunu hem nedenleri hem de katlanarak çoğalan problemli çıktılarıyla bütünlüklü olarak ele alınma ve çok aktörlü müdahale planı oluşturma zorunluğu yaratmaktadır.

Araştırmanın kuramsal çerçevesiyle çocuk ve sokak çocuğu kavramlarının irdelenmeye, tarihten günümüze sokak çocuğu ve sokak çocukları probleminin evrilme süreci ve günümüzde dünyada ve Türkiye’de sokak çocukları gerçekliğinin ne durumda olduğu ortaya konmaya çalışılacaktır. Sokak çocukları ifadesi herkesin zihninde benzer bir görüntünün oluşmasına rağmen genel kabul görmüş bir tanımın varlığı söylenemez. Bu nedenle araştırmanın ilk bölümünde çocuk kavramı, çocukluğun ve çocuk algısının tarihsel süreç içerisindeki dönüşümü ve sokak çocukları kavramı tartışılacaktır.

Araştırmanın bu bölümünde öncelikle çocuk kavramı ve sokak çocukları olgusu tartışılacaktır. Bu bölümde literatür taramasıyla elde edilen veriler ışığında sokak çocukları olgusunun nedenleri ve sokak çocuklarını bekleyen tehlikeler tartışılacaktır.

1.1.Çocuk Tanımı

Sıklıkla ergenlik öncesi dönem içerisindeki bireyi tanımlayan çocuk kavramı, TDK’de (2005: 444) “bebeklik çağı ile ergenlik çağı arasındaki gelişme döneminde bulunan oğlan

veya kız” olarak tanımlanmaktadır. Şemin (1992) “Ergenlik, çocuklukla yetişkinlik arasındaki bir dönemdir anlamını kendisinden önce ve sonra gelen olaylardan alır” demektedir. Temel ve Aksoy (2017: 1) da benzer bir şekilde çocukluğun bitişini erinlik döneminin başlangıcı olarak nitelendirmektedir.

Yörükoğlu (1997: 13) çocuk kavramını tanımlarken “Gelişen bir insan yavrusu, olgunlaşmamış, reşit sayılmayan küçük yurttaş” ifadesini kullanmıştır. Bir başka eserinde Yörükoğlu (1997: 214) biyolojik etmenler temelinde ele alındığında ergenlik dönemine özgü davranışların sergilenmesiyle beraber çocukluk döneminin son bulduğunu ifade etmektedir. Uluğtekin (1991:9) de gelişim dönemine vurgu yaptığı tanımlamasında “gelişim dönemlerini tamamlama sürecinde olan, toplumsal anlamda birey olmaya hazırlanan ve bu nedenle sorunlar ve karmaşalarla yüklü on sekiz yaşından küçük birey” ifadesini kullanmıştır. Çocukluğu yetişkinlik öncesi bir dönem yani bir geçiş dönemi olarak niteleyen Piaget (2005: 33) de, çocukluk dönemini davranışsal yapı temelinde ele alarak çocukluk döneminde gösterilen benmerkezci ve sosyalleşmekten kaçınan yapısına dikkat çekmiştir. Böylece Piaget çocukluk dönemi ve yetişkinlik dönemi arasındaki farklılıklar üzerine odaklanarak çocukluk döneminin sınırlarını çizmiştir. James (2001:29) çocukluk döneminde bireysel farklılıklara, yerel deneyimlere dikkat çekerken bir yandan da tüm çocuklar için geçerli olan ortak unsurlara dikkat çekmiştir. Öncelikli olarak çocukluğun statüsü önemli bir paydaş alanıdır. Çocukluk, tüm çocuklar için benzerdir ancak çocukluğa atfedilen değer, biçilmiş roller toplumsal tabanda yerel değişiklikler göstermektedir.

Yavuzer (2001) ve Yörükoğlu(1997) çocukluk dönemini açıklarken ergenliğe bir hazırlık dönemi olarak tanımlayarak çocukluğun birbiri ardına gelen ancak birbirinden farklı zamanlar olduğuna vurgu yapmışlardır. Ancak çocuk ve gençliğin kesin bir yaş dönemiyle saptanmamıştır. Çocuk kavramının tanımında en sık karşımıza çıkan tanımlardan biri “18 yaş altındaki bireyler” ifadesidir. Ancak Birleşmiş Milletlerin gençlik kavramını tanımlarken kullandığı “15-25 yaş arası birey” ifadesi, genel tanımlarda çocukları tanımlamak için kullanılan 18 yaş altı birey tanımlamasının dışına çıkmaktadır. Kavramsal tartışmalar disiplin içinde olduğu kadar toplumlar arasında da farklılıklar göstermektedir. Bazı toplumlarda tartışmalar yaş temelinde yürütüldüğü kadar, hukuki, biyolojik veya geleneksel ölçütler temelinde de yürütülmektedir. Bu bağlamda çocuk kavramına dair kesin bir yaş aralığı belirtmek zordur (Sevük, 1998).

Bellamy’e (2005: 1) göre çocukluk, salt doğum ile yetişkinlik arasındaki dönem olmanın ötesinde bir anlama sahiptir; bu kavram, bir çocuğun yaşamındaki durumu ve koşulları, çocukluk dönemini oluşturan yılların kalitesini anlatır. Çocukluk kavramı cinsiyet, sosyal ve ekonomik statü, kır-kent farklılığına göre değişik içermeler taşıması (Tan, 1994:25-26), tarih içinde inanç, ekonomi ve kültüre göre yeniden şekillenmesi (Acehan, 2013:592) çocukluğa dair herkesçe kabul gören bir tanım geliştirilmesini zorlaştırmaktadır. Thomas (2002:5) çocukluğa dair ortaya konulan çok yönlü sorularla, çocukluğun tartışılan bir görüngü olduğunun göstergesi olduğuna ve ortaya birçok bilimsel yaklaşımların ortaya konulduğuna dikkat çekmektedir. Benzer düşüncüyü taşıyan Gürdal’a (2004:19) göre, çocukluğun sosyal, tarihsel ve kültürel bir çerçevede tanımlanması, çocukluğun zaman ve

mekâna göre, toplumların tarihsel serüveninde farklılaşabileceğini, farklı çocukluk karakterizasyonları sunabileceğini işaret etmesi bakımından oldukça önemli ve verimli bir alan göstermektedir.

Çocuk kavramının tanımına dair tartışmalar çocuğu konu alan tüm bilimlerde karşımıza çıkmaktadır. Bu tartışmalar aslında bilimin pratikleri ve uygulama alanı için gerekli olan standartlara ulaşma amacı gütmektedir. Örneğin çocuk Türk Ceza kanununda 18 yaşını doldurmamış bireyler olarak tanımlanmıştır. Çocuk Koruma Kanunu (ÇKK) aynı yaklaşımda bulunarak çocuğu “Daha erken yaşta ergin olsa bile henüz on sekiz yaşını doldurmamış kişi” olarak belirtmiştir. Bu tanımlama hukuk pratiklerinde bir standardizasyon için elzemdir. Benzer şekilde İslam toplumlarında çocukluk döneminin buluş çağının başlangıcıyla sınırlanması, Kur’an ve Hadis ışığında bireyin günahlarından sorumlu olduğu dönemle özdeşleştirilmesi inanç-yaşam pratiğinin bir ürünü olarak karşımıza bir çocukluk dönemi tanımlaması çıkarmaktadır (Sarı, 2016:4).

Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin birinci maddesinde ise Çocuk Koruma Kanunundan farklı olarak “Daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, 18 yaşına kadar her insan çocuk sayılır” ifadesi kullanılmıştır (Polat, 2000). Ancak Çocukluk dönemini sadece biyolojik temelde açıklamanın yeterli olmayacağı yönünde geniş bir kabul bulunmaktadır. Nitekim çocukluk aynı zamanda toplumsal olduğu kadar bireysel farklılıkları da içeren bir olgudur. UNICEF (2005) raporunda da bu gerçekliğe paralel bir tanımlamaya gitmiş ve çocukluğun yaş kriterlerinin çok ötesinde niteliksel olarak ele alınması gereken bir olgu olduğunu ortaya koymaktadır. Nitekim çocukluk tüm çocuklar için ortak olsa da farklı coğrafyalarda ya da aynı toplumsal yapı içerisinde çocukların çok farklı bir yaşam sürdüğü gözlemlenmektedir.

Postman (1995:7-8) çocukluğun biyolojik olmanın ötesinde psikolojik bir koşul ve toplumsal bir kurgu olduğu düşüncesini savunmuştur. Nitekim çocukluk dönemi bebeklik dönemi gibi sınırları kalıtsal olarak belirlenmemiştir. Tan (1989:71) da benzer bir yaklaşımda bulunarak şu açıklamaya yer vermiştir:

“Çocukluk, çoğumuza göre yaşam zincirinin doğal ve değişmez halkalarından biridir. Oysa değişik toplumlara ve değişik tarih evrelerine, hatta aynı toplumun değişik kesimlerine baktığımızda çocukluğa değişik anlamlar verilebildiğini görüyoruz. Öyleyse “çocukluk” da toplumsal bir kavramdır ve öteki toplumsal kavramlar gibi norm ve değerlere göreceli olarak belirlenir. Toplumsal kavramların anlam ve açıklama gücü ise içinde geçerli oldukları bağlamla sınırlıdır.”

Çocuk kavramı tartışmaları çocukluğun tarihsel süreç içerisine değişim gösterdiği gerçeğinden soyutlanarak irdelenemez. Bu gerekçeyle çocukluğun tartışması anlam arayışında önemli rol oynamaktadır. Onur (2007: 383) çocukluğun tarihini çocukluğun modernleşmesinin tarihiyle eşdeğer tutmaktadır. Nitekim modernleşme tarihiyle birlikte çocukluk da değişim yaşamıştır. Onur’a (1994:4) göre “Çocuk hep vardı, ama çocukluk yeniydi. Gürdal (2004:16) çocukluğun modern bir kavram olarak ortaya çıkışının 15. yüzyıldan itibaren adım adım gerçekleşen bir sürecin, burjuvazi ve modern bilimin gelişmesi doğrultusunda keskinleşmesi ile gerçekleştiğini ifade etmektedir. Gürdal’a göre 16. ve 18. yüzyıllar arasında eğitim anlayışındaki olumlu değişimler ve tıp bilimindeki gelişmelerle birlikte çocukların bedensel sağlığına olan ilginin artmasıyla çocukluğun

yetişkinden ayrı bir dönem olarak ele alınmaya başlanmıştır. Onur (1994:4) da sosyal ve ekonomik değişimlere paralel olarak aile içi rollerin değişmesi, orta sınıfın genişlemesi, ekonomide görülen yapısal dönüşümlerle boş zamanının artması ve aile içi ilişkilerinin daha yoğun olarak yaşanmasıyla beraber çocukluğun kendine özgü yetişkinlikten ayrı bir dönem olduğu görüşünün kabul gördüğünü ifade etmiştir. Elkind (2001:15) benzer şekilde, çocukluğunun yetişkinlikten farklı bir dönem olduğunun batı tarafından 17. yüzyıldan itibaren kabul edilmeye başlandığını öne sürmektedir. Çocukluğun tarihsel süreç içerisindeki değişim sürecini en iyi ortaya koyan kişi Phillipe Aries'tir denilebilir. Aries 1960 yılında kaleme aldığı yayınlanan *L'Enfant et la vie familiale sous l'ancien regime* isimli (Eski devirlerde çocuk ve aile yaşamı) isimli eseri ile çocukluğun değişmez bir olgu olduğu konusundaki geleneksel varsayımları reddetmiş ve çocukluk kavramının on beşinci ve on altıncı yüzyıllardan önce var olmadığını savunmuştur (Onur, 1994:101). Aries'e göre elbette çocuk vardı ancak çocukluk ve yetişkinlik dönemini ayırt edici düşünce yoktu. Yetişkinlik ve çocukluk dönemi arasındaki sınır o kadar silikti ki çocukluğa özgü giysiler, oyuncaklar veya besinleri yoktu (Onur, 1994:101). Tan'a (1989: 77) göre bu dönemde çocukluk dönemini tanımlayacak kelimeler yoktu; 18. yüzyıla gelinceye dek ergenlik ve çocukluk terimleri birbirine karıştırılıyordu. Bu dönemde çocuk ihtiyaçlarını bakıcılarından bağımsız bir şekilde karşılayabilmesiyle yetişkinlik evresine girmekteydi. Tan, bu durumun çocukların sevilmediği anlamına gelmediğini, hatta bazı yönlerden daha sonraki devirlerin çocuklarına kıyasla daha iyi durumda olduklarını belirmiş; çağdaş çocukluk anlayışının bir yandan çocukları bebekleştirip şımartarak onların gerçek gizil ve yeteneklerini görmezden geldiğini, öte yandan da yetişkinlere çocukların özgürlüğünü ellerinden almak, hapishane benzeri okullara kapatmak ve öğretmenlerin sıkı disiplini altına sokmak fırsatını verdiğini ifade etmiştir.

Onur'a (2007) göre çocukluk anlayışındaki değişiklik 17. yüzyılda Protestanlığın doğuşuyla ve Aydınlanma felsefesinin insanlığın onuruna ve yüceliğine yaptığı vurguyla başlamıştır. İngiliz düşünür John Locke (1632-1704), Püritan ahlakın "ilk günah" anlayışını reddediyor ve çocukların dünyaya tertemiz, boş bir levha olarak dünyaya geldiği düşünceni savunuyordu. 18. yüzyılda Fransız Jean Jeack Rousseau çocukların yetişkinlerin talimatıyla doldurulacak boş levhalar olmadığını, aksine çocukların yanlış ile doğruyu ayırt edecek yetilerle donatılmış olarak dünyaya geldiklerini öne sürüyordu Locke'dan farklı olarak Rousseau çocukların benzersiz düşünme yetilerinin yetişkinler tarafından zarar gördüğünü iddia etmiştir. Onun çocuk merkezli felsefesinde yetişkinlerin çocukların ihtiyaçlarını dört merkezli olarak incelenmesi gerektiğini öne sürmektedir. Bebeklik, çocukluk, geç çocukluk ve ergenlik (Berk, 2001: 13'den akt. Onur, 2007:146).

Gürdal'a (2004:6) göre çocukluğun ayrı bir hayat evresi olduğu fikri, sadece bilimsel gelişmelerin etkisi sonucu farklı bilim parçalarına bölünen farklı çocukluk ilgilerinin fark edilmeye başlamasıyla değil, belki tüm bunlardan daha da önemlisi, çocukların da bir ruhu olduğu, duygusal yönelimlere, ilgilenilmeye ve özen gösterilmeye ihtiyaç duydukları ve yetişkinlerden "farlı" bir çocukluk dünyasına ait oldukları fikrine de canlılık verecek biçimde çocukların "fark edilmelerinin" kabul edilmesiyle gelişmiştir. Yani aslında çocuk hep vardı ancak çocukluk döneminin algılanışı henüz yenidir. Yılmaz'a (2012: 5) göre, çocukluk tarihi alanındaki tartışmalar çocukluğun standart bir tanıma sığdırılamayacağını,

tarihsel süreç ve kültürel kodlar bağlamında çok geniş bir yelpazede ele alınacak bir alan olduğunu ortaya koymaktadır. Hatta ortak zaman diliminde ve benzer toplumlarda bile çocukluğa dair farklı yaklaşımlara olmaktadır.

Tüm bu yaklaşımlardan, çocuk kavramına standart bir tanım geliştirilemeyeceği sonucuna varabiliriz. Ancak yukarıda da zikredildiği üzere, çocuk kavramına tanımlama getirme çabaları, bir uygulama ya da bilim disiplini alanında, ortak bir dil veya uygulama sınırlarını belirlemeye yönelik geliştirilebilmektedir. Bu araştırmada “çocuk” kavramı, net bir biçimde genel kabul görmüş haliyle 18 yaş altındaki bireyleri tanımlamak için kullanılmıştır. Nitekim STK’ların sokak çocuklarına yönelik hizmetlerinin değerlendirilmesinin amaçlandığı bu araştırmada 18 yaş kriteri bireylere yönelik hizmetlerde son derece belirleyicidir. STK’ların 18 yaş altı bireylere barınma hizmeti sunması yasak olduğu için 18 yaş, yetişkin ve çocuk ayrımında keskin bir sınırdır. 18 yaş üzeri bireylere hizmet veren STK’ların çalışmaları da artık çocuklukla ilişkilendirilmektedir. Nitekim 18 yaş üzeri bireyler sokak çocuğu tanımlaması yerine “evsiz” olarak tarif edilmektedir. 18 yaş kriterini sokakta çalışan çocuklar bağlamında irdelediğimizde, 18 yaş hem yasalar hem de toplumsal algı kriteri olarak algılandığında yetişkinlik çağı olarak değerlendirildiği için, sosyal hizmet müdahalesini gerektirecek bir sorun alanı olarak değerlendirilmemektedir. Dolayısıyla bu çalışmada çocuk kavramı, araştırmanın amacına uygun olarak 18 yaş altında olan bireyleri tanımlamak için kullanılmıştır.

1.2.Sokak Çocukları Tanımı

Sokak çocukları probleminin ortaya çıkışının çok eski bir tarihlere dayandırılmasına karşın bir terim olarak kullanılması yenidir; ilk kez Henry Mayhew tarafından 1851 yılında Londra Çalışma ve Londra Yoksulları (London Labour and the London Poor) eserini yazarken kullanılmıştır (Akt. Scanlon: 1998: 1596). Sokak çocuğu terimi Birleşmiş Milletler’in 1979 yılını Uluslararası Çocuk Yılı (International Year Of The Child) ilan etmesinden sonra genel kullanıma girmiştir (Lalor,1999;Williams, 1993’den Akt: Scanlon: 1998: 1596). 1982’de Sokak Çocukları ve Sokak Gençliği Üzerine İnter STÖ Programı (Inter NGO Programme on Street Children And Street Youth) düzenlenmiş ve 1986 ‘da UNİCEF Yönetim Kurulu tarafından “özellikle zor şartlardaki çocukları” adına öncelikli önlemleri onaylanmasıyla çocukların haklarını savunacak ve onları sömürülme kurtaracak, bireysel, aile ve toplum ihtiyaçlarına cevap verecek stratejilerin geliştirilmesine özel olarak vurgu yapılmıştır (Taçon, 1991:1’den akt. Lalor, 1999). Böylece sokak çocuğu kavramı üzerine tarihte hiç olmadığı kadar yoğunlaşmıştır.

Küresel bir fenomen olan sokak çocukları, büyük kentlerde varlıklarını sürdürün, öncelikli olarak çözülmesi gereken toplumsal ve ekonomik bir sorun olarak nitelendirilmektedir (Okumuş, 2009:9; Bilgin, 2009:233; Korkmaz, 2013: 49). Altanis-Goddard (2004:199) “Sokak çocukları”, “evsiz çocuklar” ve “kaçaklar” gibi kavramların birbirinin yerine kullanılma eğiliminden ötürü, “sokak çocuğu” ifadesine herkesçe kabul edilen bir tanımlama getirmenin oldukça zor olduğunu, farklı ülkelerde, şehirlerde ve hatta şehrin farklı bölgelerinde sokakta yaşayan ve çalıştırılan değişik özelliklere sahip

çocukların “sokak çocukları” olarak genelleştirildiğini ifade etmiştir (Akt. Korkmaz, 2013: 50).

Sokak çocuğu kavramı literatürde şemsiye bir kavram olarak nitelenmektedir (Uluğtekin, 1997:5; Güngör, 2009:31). Çünkü sokak çocuğu olarak nitelenen çocukların yaşam öyküleri, sokakta bulunma nedenlerinden sokakla ilişkilerinin niteliğine ve sokağın bireyin yaşamındaki önemine kadar birçok yönden farklılıklar bulunduğu gibi, kavram çeşitli yoksunluklar içinde olan, risk altındaki, korunmasız çocuk gruplarını tanımlamak için de kullanılmaktadır. Sokak çocuklarını belirli bir tanım içerisinde ifade etmekteki zorluk sokak çocuklarını genellikle içinde bulundukları yaşam şartları, günlük faaliyetleri ya da fiziksel özellikleri üzerinden tanımlamaya itmiştir. Örneğin sokak çocuklarıyla ilgili önemli çalışmaları bulunan Ennew’e (1998:13) göre sokak çocukları yaşamının tamamını ya da büyük bir bölümünü sokakta geçirirler. Hafta sonlarını evinde geçiren ancak hafta içlerinde sokakta yaşayan veya sadece sıcak günlerde dışarıda yaşayan/yatan çocuklar olduğu gibi sokağı tamamen yaşam alanı olarak benimseyen çocuklar da vardır. Genellikle terkedilmiş metruk binalarda yaşarlar. Aile korumasından ve desteğinden yoksundurlar ve bu da hayatta kalma mücadelesinin tüm sorumluluğunu onlara yüklemiştir. Gece geç saatlere kadar uyumayan ve genellikle az uyuyan, insanlar tarafından serseri, hırsız, tehlikeli insanlar olarak görülürler.

Toplumsal algıdaki benzerliklerine rağmen aslında her birinin yaşam öyküsü farklıdır. Ailesi tarafından terkedilmiş çocuklar olmasına rağmen sorunun temelinde istememe, güvensizlik duygusu ya da şiddet gibi farklı istismar olgularına rastlanabilir (Ennew, 1998:15). Erkan ve ark.’nın (2001:56) yapmış olduğu sokak çocuğu tanımı da aynı nitelikleri barındırmaktadır. Erkan ve arkadaşları sokak çocuklarını, farklı psiko-sosyal ve sosyo- ekonomik nedenlere bağlı olarak evden kaçma davranışı gösteren, okul terkinde bulunan, ebeveynleri tarafından reddedilen, terkedilen veya kovulan, yetişkin denetim ve gözetiminden yoksun, aileye sahip olmayan ve toplum tarafından dışlanan, korunmaya ihtiyacı içerisindeki çocuklar olarak tanımlamıştır. Görüldüğü gibi istismar ve risk, sokak çocukları tanımlarında önemle vurgulanan unsurlardır. Çünkü çocukları sokağı iten nedenler genellikle bir istismara dayanmaktadır ve sokak çocukları yetişkin denetimi, korunması ve yönlendirmesinden uzaktır. Polat’ın (2002:7) yaptığı araştırmalar neticesinde geliştirdiği sokak çocuğu tanımında şu ifadeye yer vermektedir.

“Sokak çocukları yaşının rolünü yaşayamayan, başka bir deyişle oyun oynama, okula gitme, akşam evinde anne-baba ve kardeşleriyle birlikte olma gibi doğal gereksinimlerinin karşılanmadığı bir ortam olan sokakta yaşayan ve her türlü tehlikeye açık bir yaşam içinde yaşayan, gelecekte suça itilme potansiyeli yüksek olan çocuklardır.”

Cılga (1989: 25) da benzer bir tanımlamada bulunmuş, sokak çocuklarını ekonomik yetersizlikler neticesinde sokakta çalışmak zorunda kalan ve her türlü sömürüye açık ve yoksulluk kültürünün tüm çelişkilerini yaşayan bireyler olarak tanımlamıştır. (Cılga, 1989:25) 1983’te İsviçre’deki STÖ’ler tarafından formüle edilen ve İnter-NGO tarafından kullanılan tanıma göre, sokak çocuğu, geniş anlamıyla sokağı (boş evler, araziler vb.) yaşam alanı ve / veya geçim kaynağı olarak benimseyen, yetişkinlerin denetim ve sorumluluğundan yoksun olan yetişkinliğe ulaşamamış kız veya erkek çocuğudur (Eggen, 2004; Hatloy ve Huser, 2005).

Uluğtekin (1997:5) eserinde sonraki süreçte Avrupa Konseyi Sokak Çocukları Çalışma Grubu tarafından da kullanılan Danimarkalı bir araştırma grubunun tanımına yer vermiştir. Benzer şekilde sokak çocuklarının yaşam alışkanlıklarını içeren bir tanım şöyledir:

“18 yaşın altında bulunan ve kısa/uzun süredir sokak ortamında yaşayan çocuklar, sokak çocuğu olarak tanımlanabilir. Bu çocuklar oradan oraya başıboş mayın gibi dolaşır dururlar; kendi arkadaş grupları arasında e sokaklarda ilişkilerin sürdürürler. Resmi olarak bu çocuklar ana-babalarının yaşadıkları evi ya da bir sosyal refah kuruluşunu adres gösterebilirler. En çarpıcı olanı, bunların ana-baba, öğretmen, sosyal hizmet uzmanı gibi kendilerine karşı sorumlu bulunan yetişkinlerle ya çok az ilişkileri vardır veya hiç ilişkileri yoktur”

Sokak Çocuğu tanımlarında 18 yaş vurgusu sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Örneğin Avrupa Sokak Çocukları İlişki Ağı Tüzük Toplantısı'nda (1997) sokak çocukları, “Normalde 18 yaşından küçük, sokaklarda ihmal edilme ve istismara maruz kalmayı da içeren güç koşullarda yaşamını sürdüren, çalışmak zorunda kalan ve bu yüzden korunması ve yardım edilmesi gereken çocuklar” olarak tanımlanmıştır (Akt. Atauz, 1997:88). Kuntay (2000:124) da benzer şekilde sokak çocuklarını “Aileleriyle ilişkileri çözülmüş, kopmuş, sokaklarda yaşayan ve yasayabilmek için sık sık yasal olmayan ilişkilere karışan 18 yaşın altındaki çocuklar” diyerek tanımlamıştır. Polat'a (2002:159) göre ise sokak çocukların tanımlanmasında kullanılan 18 yaş sınırına rağmen, yapılan çalışmalar neticesinde özellikle sokakta 18–21 yaş arası gençlerin çoğunluğu oluşturduğu gözlemlenmiştir.

Sokak çocuğu kavramına net bir tanımlama getirememe, çocukların sokakla kurduğu bağın büyük farklılıklar göstermesiyle ilişkilidir. Bu farklılıklar, akademik çalışmalarda kavrama dair bir tanım geliştirmekten öte, çocukların sokakla kurduğu bağı veya çocukları sokağa sürükleyen süreçleri referans alan sınıflamalar geliştirme çabasını doğurmuştur. Bu sınıflamalar, olguyu daha anlaşılır hale getirmesi açısından sağlıklı bir girişimdir ancak tanım oluşturmakta karşımıza çıkan zorlukların sınıflamada da karşımıza çıktığını görmekteyiz. Sokak çocuklarını konu edinen hem ulusal hem de uluslararası çalışmaların neredeyse tamamında UNICEF'in tanımına ve sınıflamasına vurgu yapılmaktadır. UNICEF sahadan elde ettiği tecrübelerle sokak çocuklarını (street children), sokağın çocukları (children of the street) ve sokaktaki çocuklar (children on the street) ayrımını gözeterek ele almıştır (Hatloy ve Huser, 2005: 19). Sokağın çocukları, kentsel alanlarda sokaklarda yaşayan ve uyuyan evsiz çocuklardır. Bu çocuklar için aile bağları mevcut olabilir, ancak sürekli değildir ve zayıftır. Zeytinlioğlu (1989:106) sokağın çocuklarını, sokağı tamamen mesken olarak benimseyen, evinde bazı geceler ya da hiç kalmayan, yetişkinlerin korunmasından ve yönlendirmesinden yoksun olan çocuklar olarak tanımlamaktadır. Sokak çocukları (street children) içinde küçük bir kısmı oluşturan sokak çocuklarının (child of the street) % 5 ile % 10'luk bir orana karşılık geldiği tahmin edilmektedir (Taçon, 1992'den Akt. Lalor, 1999: 760). Yerli alanyazında bu çocuklar “sokakta yaşayan çocuklar” olarak tanımlanan gruba karşılık gelmektedir.

Sokaktaki çocuklar ise sokakta para kazanmak için bulunurlar ve geceleri evlerine dönerler. Kazançlarının tamamı veya bir kısmı ailenin eline geçebilir, böylece ailenin ekonomik olarak hayatta kalmasına katkıda bulunurlar. Bu çocukların büyük bir kısmının anne-babaları çocukların sokaktaki varlıklarını teşvik eder. Zeytinlioğlu (1989:106)

sokaktaki çocukları, “ailesine ekonomik olarak katkıda bulunmak ve/veya kendi ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla sokakta çalışan, günün büyük bir bölümünü sokakta geçiren, eve dönüş süresi geç saatlere kadar sürebilen çocuklar” olarak nitelendirmektedir. Sokaktaki çocuklar ailesiyle ilişkisini sürdürmektedir. Ancak sokak yine de yaşamının önemli bir bölümünü geçirdikleri bir alandır ve yetişkin gözetiminden yoksun oldukları için sokağın yarattığı tüm riskle baş başadır. Sokağın çocuklarının eğitim hayatı ya hiç başlamamış ya da bitmiş iken sokaktaki çocukların ise eğitimi devam eder. Ancak akademik açıdan başarı düzeyleri düşüktür, devam problemi vardır ve her an sonlanmaya hazırdır. Bu çocuklar için “sokakta çalıştırılan çocuklar” ifadesini kullanan Güngör ve Erdurak (2016:12) “Ailesinden destek alan değil ailesine destek veren, akran gruplarıyla-ailesiyle vakit geçirme, oyun gibi günlük yaşam aktivitelerinden uzaklaşan, akşamları aile evine dönen ve aileyle bağlarını devam ettirip gün içinde sokak, pazar yeri vb. mekânlarda çalışan çocukları kapsamaktadır.” demektedir. Bu çocuklar da alanyazında “sokakta çalışan çocuklar” olarak karşımıza çıkmaktadır. Sokak çocukları grubunun en geniş halkasını oluşturmaktadır.

UNICEF, sokak çocuklarına yönelik araştırmaları neticesinde bu sınıflamaya sonraki süreçlerde risk altındaki çocuklar (children at risk) grubunu da dâhil etmiştir. Risk altındaki çocuk en geniş grubu oluşturur. Bu grup yoksul kent çocuklarıdır ve sokak çocukları bu gruptan çıkar (Lalor, 1999: 760). Bu nedenle bazı çalışmalarda (Eggen, 2004) bu sınıftaki çocuklar, Sokağa Aday Çocuklar (Candidates for the Street) olarak tanımlanmaktadır. Bu gruptaki çocuklar, sokak çocukları sorunun çözümüne yönelik hizmetlerinin gelişimine paralel olarak fark edilmiş ve hizmetin odağına oturtulmuştur. Bu bağlamda bu araştırmanın da odaklandığı gruplardan biridir.

Sokak çocuklarını sınıflamada, çocukların sokakla kurduğu bağın dışındaki etkenleri referans alan çalışmalar da bulunmaktadır. UNICEF (2001: 18) sokağın çocuklarının yalnız olmaları ve ebeveynlerin sağladığı duygusal ve psikolojik desteğe sahip olmamalarına karşın, sokaktaki çocukların aileleri ve evleri olması nedeniyle iki grup arasındaki belirgin farkların varlığına dikkat çekmektedir (Hatloy ve Huser, 2005:19). Bu gerçeklik birçok araştırmada sokak çocukların sınıflandırılmasında aile ile olan ilişkilerin referans alınmasına yol açmıştır. UNICEF’in sokak çocuklarını ailesiyle olan ilişkilerini temel alarak yaptığı sınıflama da araştırmalarda sıkça karşımıza çıkmaktadır. UNICEF bu sınıflamada, aileleriyle sürekli ilişkisi olan, ailesiyle zaman zaman ilişki kuran çocuklar ve ailesiyle hiç ilişkisi olmayan çocuklar olmak üzere üç gruptan söz edilmektedir.

Aileleriyle sürekli ilişkisi olan çocuklar: Bu grup daha çok sokakta çalışan çocuklardır (Working Childen on the street). Gündüzleri sokakta uzun süreli olarak kalmalarına rağmen geceleri evlerine dönerler. Aileleriyle sürekli bir iletişim halindedirler. Ekonomik şartların zorlamasıyla çocukların aile ekonomisine katkıda bulunmak zorunda kaldığı aileler veya şartlardan bağımsız olarak çocuklarını bir kazanç aracı olarak görerek çalışmaya zorlayan ailelere sahiptirler.

Ailesiyle zaman zaman ilişki kuran çocuklar: Bu gruptaki çocuklarda zayıf olsa bile aile bağları tamamen kopmamıştır. Çocuğun istediği zaman dönebileceği bir ailesi olsa bile çeşitli nedenlerle çocuk sınırlı bir iletişim kurmaktadır. Zaman zaman ailelerinin yanında

vakit geçirmekte ancak sokağa dönmesi kendi kararıyla gerçekleşebilmektedir. Bu grup içerisinde para kazanmak için büyük kentlerde yaşayan ve ailesine para gönderen çocuklar ile aileleriye olan ilişkisi oldukça zayıflayan ve ailesini nadir olarak arayan iki alt grup oluşmaktadır.

Ailesiyle hiç ilişkisi olmayan çocuklar: Bu çocuklar sokağın çocukları (Children of the Street) olarak tanımlanmaktadır. Günün 24 saatini sokaklarda geçirmektedirler. İletişim kuracakları aileleri ya yoktur ya da iletişim kurmaları olanaksızdır. Sokak çocukları içindeki en küçük grubu oluşturmaktadır. Ancak sokakta yaşamının getirdiği risklerle en yoğun şekilde karşılaşan ve üzerinde çalışılması en zor grubu oluştururlar. Huang (2004:821) çocuğun güvenini kazanma ve dünyalarına girme konusundaki zorluklardan ötürü araştırmacıların sokağın çocukları yerine sokaktaki çocuklara odaklandığını öne sürmektedir.

“Sokağın çocukları” ve “sokaktaki çocuklar” kavramlarının yararlı bir şekilde çocukların yaşadığı farklı koşulları yansıtmaya karşın, olgunun karmaşıklığı çakışmaların ve gri alanların kalması anlamına gelmektedir. Sokağın çocukları ve sokaktaki çocukların faaliyetleri genellikle benzerdir, ancak çocukların aileleri ile olan teması büyük ölçüde değişir. Sokağın çocuklarının bazıları aileleri tarafından terk edilmiş ve reddedilmiştir. Diğerleri içinde bulundaki şartlar nedeniyle ailesini terk etmişlerdir, ancak aileleriyle sınırlı düzeyde de olsa bir müddet ilişkilerini sürdürme eğilimi gösterirler. Sokaktaki çocukların aileleriyle olan ilişkilerine göre tasnif edildiğinde tam olarak tanımlanamayan muğlak alanlar oluşabilmektedir. Çünkü bazı çocuklar bazı zamanlar gündüzleri sokakta kalıp geceleri ailesiyle vakit geçirebilirken bazı zamanlarda tamamen sokakta yaşayabilmektedir. Hatloy ve Huser, (2005:19) bu yüzden UNICEF’in bu iki ana temalı tasnifi çok yararlı olabilmekle beraber aile ilişkileri temelinde sokak çocuklarının durumunu tam olarak karşılayamadığı göz önünde bulundurulması gerektiğini öne sürmektedir.

Bu anlam karmaşasının çözümüne katkıda bulunması ve sokak çocukları kavramını daha daha somut hale getirmek açısından Konanç ve ark.’nın Ankara, İstanbul ve İzmir’de yürüttükleri geniş kapsamlı bir çalışma neticesinde oluşturdukları, çocukların aileleriyle olan ilişkilerini referans alan şu tanımlamaya yer vermek yarar olacaktır (Friedrich Ebert Vakfı; 1992:14-15):

1. Ailesi ve birlikte yaşayan, aile içi etkileşim ve iletişimin iyi olduğu ailelerden gelen, yalnızca tatillerde ve/veya hafta sonu çalışıp, okula devam eden çocuklar,
2. Ailesi ile birlikte yaşayan, aile içi etkileşimde ve iletişimde bazı sorunları olan, okula devam ederken çalışmak zorunda kalan çocuklar,
3. Ailesi ile birlikte yaşayan, okula hiç devam etmemiş veya okulu bırakmış olan ve sürekli çalışan çocuklar,
4. Ailesi ile birlikte yaşayan, aile içi etkileşimde ve iletişimde bazı sorunları olan, çevresinde alkol ve/veya uyuşturucu kullanan veya suç işleyen kişiler bulunan, kendisi de alkol, uyuşturucu veya sigara kullanma, evden kaçma gibi uyumsuz davranışlar gösteren veya ara sıra suç işleyen, ancak çoğu zaman sokakta çalışan çocuklar,

5. Ara sıra çalışan, ancak yaşam biçimi olarak hırsızlık, yankesicilik, dilencilik vb. yapmayı benimsemiş, ailesi ile birlikte yaşayan (aynı değer ve davranış biçimlerini benimsemiş ailelerden gelen), çoğu okula hiç gitmemiş çocuklar,
6. Ailesi ile birlikte yaşamayan, çalışmak için kente gelmiş (devamlı veya geçici olarak), okulu terk etmiş, sürekli çalışan çocuklar,
7. Ailesi tarafından terk edilmiş veya ailesini kendisi terk etmiş olan, sokaktaki yaşayan, çoğu zaman suç işleyen veya uyumsuz davranışlar gösteren, zaman zaman çalışan çocuklar.

Görüldüğü üzere sokak çocuğu nedir ya da kimlere sokak çocuğu denir sorusuna, genel geçer bir cevap verilememektedir. Ancak bunu bir problem olarak görmemek gerekir. Bir kavramı tanımlama elbette çok önemlidir. Ancak bu tanımlama ihtiyacı söz konusu bir sosyal problem ve bu sosyal problemi ele almadaki amaç bir müdahale planı içeriyorsa önem derecesi büyükmektedir. Çünkü iyi bir hareket planı her şeyden önce problem alanının tam olarak ortaya konulması ve tanımlanmasıyla gerçekleşebilir. Toplumsal bir sorun olarak sokak çocuğu sorununa yönelik müdahale planında yol gösterici olması bağlamında bu alanda faaliyet gösteren tüm organizasyonların tanımından yararlanılması gerektiği gibi, duruma uyuyorsa önceki tanımlardan yararlanılmasının uygun olmasıyla beraber yeni bir tanım ya da sınıflama oluşturmaktan çekinilmemesi gerekmektedir. Söz gelimi, sosyal hizmet, başvuranın sahip olduğu güçleri değerlendirmeye almayan bir müdahale planı gerçekleştiremez. Öyleyse alt planda sokak çocuklarını aileleriyle olan ilişkilerinin niteliğine göre tanımlaması, aileyi de içeren bir müdahale planında son derece yararlı olabilir.

Bu araştırmada UNICEF'e benzer bir yaklaşımda bulunulmuş, sokak çocuğu kavramı, sokakta yaşam alanı olarak sokağın çocukları (children of the street); geceleri dönebilecekleri bir çatısı olmasına rağmen sokağı kazanç alanı olarak benimseyen sokaktaki çocuklar (children on the street) ve içinde bulunduğu koşullar nedeniyle sokağa sürüklenme riskiyle yüz yüze kalan risk altındaki çocukları (children at risk) tanımlamakta kullanılmaktadır. STK'ların sokak çocukları sorununun çözümüne yönelik sunduğu hizmetleri konu edinen bu araştırmada, STK'ların bu tanımın içerisine giren tüm çocuklara yönelik faaliyetleri incelenmektedir.

1.3.Sokak Çocukları Sorununun Nedenleri

Sokak çocuğu kavramı toplumsal algıda benzer bir profil çağrıştırır. Daha çok dış görünüşlerinden hareketle tutum ve davranışlarına kadar genel olarak benzer özelliklere sahip oldukları düşünülür. Ancak gerçekte her bir çocuğun sokakla kurduğu bağın kendine özgü bir hikâyesi vardır (Bhukuth ve Ballet, 2015:134). Sokak çocuklarının, evden ayrılmalarına neden olan karmaşık ve birbirleriyle ilişkili yaşam problemlerine sahip olduğunu ifade eden Barrette (1995) bu problemleri aile içi istismar, düşük eğitim gibi aile düzeyinde yaşanan problemlerden ekonomik yetersizliklere neden olan işsizlik oranları, politik karmaşalar ve kaynakların adil dağıtımını sorunlarına kadar geniş bir alana yayıldığını belirtmiştir. Bu yüzden her bir çocuğun sokağa atfettiği değer ve sokaktan beklentisinin farklı olduğu söylenebilir. Bunun için birkaç dakikalık bakış yetmeyebilir.

Biraz odaklanmak, üzerine düşünmek ve hatta sokakta yaşayan/bulunan çocukların kendilerini ifade etmelerine fırsat vermek gerekebilir.

Araştırmanın bu bölümünde sokak çocukları sorununu ortaya çıkaran nedenlere dair, genel bir çerçeve çizilmektedir. Sorun Türkiye açısından tanımlanması ve irdelenmesi, araştırmanın ilerleyen başlıklarında ayrıntılı olarak ele alınmaktadır.

1.3.1. Yoksulluk

Çocuğun sokakla bağ kurmayla sonuçlanan hikâyelerin tüm farklılıklarına rağmen, olguyu ortaya çıkaran değişmez gerçekliğin yoksulluk olduğu genel kabul görmektedir. Dünya çocuklarının ve dünyadaki sokak çocuklarının büyük çoğunluğu düşük ve orta gelirli ülkelerde yaşamaktadır (Woan vd., 2013: 1). Araştırmalar sokak çocuklarının düşük sosyo-ekonomik düzeye sahip olduklarını (Alparslan ve Karaoğlu, 2012) babalarının işsiz veya düşük gelir getiren, sosyal güvenceden yoksul işlerde çalışırken annelerinin tamamına yakınının çalışmadığını (Alparslan ve Karaoğlu, 2012; Güngör, 2009), çocukların çalışmasında birincil nedenlerin aile ekonomisine katkıda bulunmak olduğunu ortaya koymaktadır (Bakar vd.,2004; Kolaç vd., 2006; Alparslan ve Karaoğlu, 2012; Güngör, 2009).

Yoksulluk, çocukların hane halkına gelir getirici faaliyetlere yönelmesine neden olmaktadır. Nitelikli işlerde çalışma olanağı olmayan çocuklar için çalışabilecekleri öncelikli alanlardan biri sokaktır. İlo 182 sayılı sözleşmede çocuk işçiliğinin büyük oranda yoksulluğa dayandığını ve uzun vadede çözümün bireylerin sosyal gelişiminin desteklenmesine ve bilhassa yoksulluğun hafifletilmesine ve eğitime olanak tanıyan sürdürülebilir ekonomik iyileşmeye dayanmasıyla mümkün olduğunu ifade etmektedir. Çocuk işçiliğine yoğunlaşan geniş literatürde kültürel yönleri, insan hakları, eğitim ve yetişkin istihdamıyla ilişkilendirilmekteyse de çocuk işçiliğinin temel nedeninin yoksulluk olduğu konusunda geniş bir uzlaşa bulunmaktadır (Karaman ve Özçalık, 2007; Bilgin, 2009; Hazan ve Berdugo,2002; Tor, 2010; Bhalotra,2006; Sakurai,2007). Bu uzlaşa çocuk işçiliğinin sonlanmasının ancak yoksulluğun sonlanmasıyla gerçekleşebileceği noktasında da sürmektedir (Rodgers ve Standing, 1981: 22; Bulutay, 1995; Keskinçilik Kara; Hazan ve Berdugo; 2002). Üç Latin Amerika ülkesinde çocuk işçiliği ele alan Post (2001) çalışan çocukların % 59'unun çalışma sebebinin "yoksulluk" olduğunu tespit etmiştir (Akt. Sakurai,2007: 5). Unicef'in (1993:40) 929 Etiyopyalı sokak çocuğuyla yaptığı araştırmada çocukların % 72.6'sı ekonomik nedenlerle sokakta bulunduğu tespit edilmiştir (Akt. Lalor,1999: 5).

Basu ve Van (1999), çocuk emeğinin yoksulluktan kaynaklandığı realitesi üzerine çoklu denge modelini geliştirir; bu modele göre "iyi" dengede, ebeveynlerin gelir düzeyi yeterince yüksektir ve ebeveynler çocuklarını çalışmaya göndermemeyi tercih ederken, düşük ebeveyn ücretlerinin "kötü" dengesinde ebeveynler çocukları iş gücüne gönderir. Nitekim ampirik çalışmalar, gelir ve servet düzeyleri ile çocuk emeği arasındaki negatif bir ilişkiyi ortaya koymaktadır(Kruger, 2004: 2). Hane halkının gelir düzeyi arttığında çocukların çalışmayı bıraktığına ve okullaşma oranında artış görülmektedir (Khanam,2004; Udry, 2004; Basu ve Van,1999). Ekonomistler bunu "olumlu bir gelir etkisi"(income effect) olarak nitelendirmektedirler (Udry, 2004; Basu ve Van,1999).

Goldin (1979), bir babanın tam zamanlı ücretinin çocuğunun çalışma ihtimali ile negatif olarak ilişkili olduğunu tespit etmiştir (Akt. Basu ve Van, 1999). Levy'nin (1985) Mısır'ın kırsal bölgelerinde yaptığı araştırması da benzer sonuçlar sunmuştur. Araştırmaya göre hanehalkının gelir seviyesindeki artış çocukların okullaşma oranını artırmaktadır (Akt. Hazan & Berdugo: 2002:2). Aileleri zaman içinde takip eden araştırmalar, neredeyse evrensel olarak, aile gelirlerinde önemli değişiklikler yaparak çocuk işçiliğinde büyük düşüşler bulmaktadır (Edmons ve Pavcnik, 2005: 211). Örneğin, Beegle, Dehejia ve Gatti (2003), Tanzanya'daki kırsal alanda üç yıllık bir süre boyunca çocukları izlerken, beklenmedik şekilde kötü bir hasat dönemi yaşadıklarında çalışmaya başlayan çocukların iyi bir hasat döneminde çalışmayı bıraktıklarını gözlemlemiştir (Akt. Edmons ve Pavcnik, 2005:211). Yang (2004), denizaşırı ülkelere işçi gönderen hanelerin 1997 Asya finansal krizine nasıl tepki verdiklerini incelediği araştırmada, yurtdışından döviz gelen hanehalkının çocuklarının çalışmayı bıraktığını ve okula giderek eğitimlerini sürdürdüklerini gözlemlemiştir (Akt. Edmons ve Pavcnik, 2011).

Rodgers ve Standing (1981: 22) ailede gelir getiren kişinin olmaması, ya da düşük ücrete çalışıyor olması vb. yoksulluk durumlarının var olmasının çocukların iş yaşamına başlamasında rol aldığını belirtmektedir. Gerçekten de ekonomik krizler, gelir getiren ebeveynin hastalanması ya da sakatlanması, boşanma gibi hane halkının maddi durumları üzerinde olumsuz etki oluşturan durumlarda tüm hanehalkının ekonomik katkılarına ihtiyaç duyulabilmekte ve artık çocuklar için çalışmak bir tercihten öte zorunluluk olduğu durumlar ortaya çıkabilmektedir (Atauz,1994: 45-46). Karaman ve Özçalık (2007:31) da yoksulluğun çocuk emeğine ihtiyacı doğurduğunu ifade etmektedir.

Yapılan araştırmalar sokak çocuklarının kalabalık aile nüfusuna sahip olduğunu ortaya koymaktadır (Kolaç vd., 2006; Bilgin, 2009; Bildik, 2003). Düşük ücretli ve sosyal güvenceden yoksun, geçici işlerde çalışan ebeveynlerin kazançlarının aile bireylerinin gıda, giyim, eğitim gibi masraflarını karşılamada yetersiz kalmasına ek olarak hane halkı sayısının fazla olması, yoksulluğun pekişmesine ve ailenin çocuğunun emeğinden yararlanma yoluna gitmesiyle sonlanmaktadır (Kolaç vd.,2006:34). Lloyd (1994), hanehalkı büyüklüğünün ebeveynlerin eğitim yatırımlarını azalttığını belirtmektedir. Grootaert ve Kanbur (1995), Lloyd'un çalışmasından hareketle, hanehalkı ne kadar büyük olursa, bir çocuğun çalışma olasılığı o kadar yüksek olduğunu ortaya koymaktadır (Akt. Hazan & Berdugo: 2002:3). Hanehalkı bileşiminin aynı zamanda çocukların zaman dağılımı üzerinde önemli bir etkisi olması beklenmektedir. Okul öncesi çocuk sayısındaki artış, hane halkının harcamalarını artıran okulöncesi çocuğunun yetiştirilmesi için daha fazla gelir talep ederek çocuğun okullaşmasını olumsuz yönde etkilemektedir. Gelir için artan bir talep, okul çağındaki çocuğun gelir kazanma faaliyetlerine daha fazla zaman ayırması yönünde baskı yapmaktadır (Khanam,2004: 7).

Yoksulluk çocuğu doğrudan sokakta yaşamaya ya da bulunmaya iten bir sebep olduğu gibi çocuğun sokakta bulunma/yaşamaya sebep olan diğer koşulların da yaratıcısıdır. Her halükarda sokak çocukları problemi yoksulluk bağlamından soyutlanarak irdelenemez. Sokak çocuklarıyla ilgili yapılan hemen her araştırma da bu gerçekliğin paralelinde yoksulluk olgusuna değinmektedir. Bu gerekçeyle çocukları yoksulluğa

sürükleyen nedenlerin aynı zamanda çocukların sokakla biten bir hikâyenin başlangıcı olabileceği düşünülmelidir. Bhukuth (2015: 135) UNICEF'in (1989) kategorisindeki risk altında çocukların, sokak çocuklarının rezervuarını oluşturan kentsel yoksulları içerdiğini ifade etmektedir.

Yoksulluğun sokak çocukları probleminin en temel nedeni olduğu gerçeği yoksulluğun çocukların sokakta yaşaması ya da bulunmasının tek nedeni olarak değerlendirilmesine neden olmamalıdır. Nitekim sokakta çalışan veya bulunan çocukların asgari yaşam şartlarına sahip olamayan çocuk sayısına göre bir hayli düşüktür. O yüzden bir iddialı bir varsayım olsa bile yoksulluğun tek başına, hiçbir şart altında sokak çocuğu olmanın nedeni olmadığını öne sürebiliriz. Bhukuth ve Ballet (2015: 136) daha çok sokakta çalışan çocukları karşılayan sokaktaki çocukların (children on the street) sokak çocukları(street children) popülasyonunun büyük bir kısmını karşılamasından dolayı yoksulluğu sokak çocukları probleminin tek nedeni olarak ele alınmasına yol açtığını ancak bunun doğru bir değerlendirme olmadığını ifade etmektedir. Yoksulluk, hem yoksulluğu pekiştiren hem de sokakta yaşamayı ve çalışmayı bir tercihten öte zorunluluk arz eden başka etkenlerle bir araya geldiğinde sokak çocukları sorununu yaratır.

1.3.2. Göç ve kentleşme

Sokak çocukları problemi dünyanın her yerinde göçle ve kentleşme süreciyle beraber ortaya çıkmıştır (Uluğtekin, 1997; Atauz, 1994; Manapsal vd. 2015; Alisinanoğlu ve Köksal, 1999). İçli (2009:140) sokakta yaşayan, sokakta çalışan, suça karışan çocukların önemli bir kısmının göçle büyük şehire gelen ailelerin çocukları olduğunu belirtmiştir. Atauz, (1994) sokak çocukları sorunun gelişmiş ülkelerde kentsel yozlaşmanın, işsizliğin, ailelerin çözülmesinin ve yoksulluğunun bir ürünüken gelişmekte olan ülkelerde hızlı büyüme, kırdan kente yoğun göçün oluşturduğu ekonomik ve sosyal problemlerin bir ürünü olarak karşımıza çıktığını ifade etmektedir. Hanehalkının yaşamını idame edecek gelire sahip olamama, sağlık, eğitim vb. refah olanaklardan yararlanamama gibi olumsuz ekonomik ve sosyal şartlardan kurtulma arzusu büyük kentlere göç etmeyle sonuçlanmaktadır (Akşit vd. 2001: IX). Ancak yeni yaşam zorlu bir sürecin de başlangıcıdır. Göç eden ailelerin bir iş bulabilmek için gerekli olan niteliklerden yoksun olması, yeni bir kültürel ve sosyal yaşama adaptasyon sürecinin zorlukları, bir iş kurmak için gerekli olan sermaye ve donanım yetersizliği bu zorlu sürecin zorluklarından bazılarıdır. Bu durumda aileler genellikle düşük ücretli ve yorucu işleri yapmak zorunda kalırlar. Yeni yaşamın yüksek götürüsü yerine ekonomik girdilerin yetersizliği ailenin tüm bireylerini çalışmaya zorlamakta ve iş bölümünden çocuklara da pay çıkarılmaktadır. Sokakta çalışma, nitelik ve sermaye gerektirmediği için aileler tarafından tercih edilen bir yoldur (Altıntaş, 2003). Kısa süreli çözüm arayışı çocuğun da ekonomik bir getiri kapısı olarak değerlendirilmesine yol açmaktadır. Böylece ailelerin çocukları okuldan alarak işgücüne itmelerine neden olmaktadır (Ravallion ve Wodon, 2000: 160; Karaman ve Özçalık, 2007:33). Özellikle ülkemizin Doğu ve Güneydoğu bölgelerinden gerçekleşen ülkemizde yaşanan göçler de bu motivasyonla gerçekleşmektedir. Eminağaoğlu (2006:2) da 1990-1995 yılları arasında terörle mücadele kapsamında köylerin boşaltılması sonrasında başlayan büyük şehirlere göçün neticesinde yoğun göç alan Diyarbakır,

Adana, Mersin ve İzmir gibi illerde sokak çocuklarında ciddi artışın gözlemlendiğini ifade etmiştir.

Görüldüğü üzere, göç olgusu, göç eden ailelerin yoksulluğun pençesine düşmesine neden olarak çocuğun sokağa sürüklenmesine yol açmaktadır. Ancak bu süreç, göçün olgusunun entegrasyon ve uyum sorunlarını barındırması, bireyleri yeni coğrafyada niteliksizleştirilmesi, bir anlamda bireylerin kolunu kanadını bağlaması açısından herhangi bir yoksulluk sürecinden farklılaşmaktadır. Göçle birlikte gelen yoksulluk, bireylerin kişisel çabalarıyla üstesinden gelmeye çalıştıkları uzun vadeli bir süreçtir. Bu süreç, kısa vadede çözümleri mecbur kılmaktadır. Kesgin'e (2019:26) göre, kırsal nüfus daha az gelire ve tüketime sahip olmasına rağmen kent insanı için yoksulluk çok daha keskin olmaktadır. Kesgin bu durumu, kent yoksullarının ayakta kalması ve hayata tutunması için kır yoksullarına göre daha fazla refah ve gelire sahip olmak zorunda olmalarıyla açıklamaktadır. Bu nedenle aileler genellikle bu sorunu daha önceden göç edenlerin yöntemleriyle aşmaya çalışmaktadır. Göçle birlikte gelen yoksulluk ve sokak çocukları arasındaki bu ilişki nedeniyle, kentsel yoksulluğun yaşandığı yerlerde, sokak çocukları sorunu katlanarak büyüyen bir sorun alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda, göç ve sokak çocukları ilişkisini sadece yoksulluk üzerinden açıklamak, göçün yarattığı devasa sorunları göz ardı etmesi açısından, yetersiz bir bakış olacaktır.

1.3.3. Sosyo-kültürel çevre

Sokak çocukları olgusunu, sadece çocuğun içinde bulunduğu ekonomik koşullarla açıklamak, neden benzer koşullar içerisinde yaşayan çok büyük bir topluluk içerisindeki küçük bir grubun sokakla ilişki kurduğu sorusunu cevapsız bırakması bakımından, yetersiz bir yaklaşımdır. Bireyin davranış ve tutumlarını açıklarken, bireyi çepeçevre saran, onun kararlarına doğrudan veya dolaylı olarak etki eden unsurları göz önünde bulundurmamak daha doğru bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım, söz konusu birey çocukluk çağındaysa daha fazla önem kazanmaktadır. Nitekim yapılan araştırmalar çocukların sokakta çalışmasında ailenin yönlendirmesinin önemli rol oynadığını ortaya koymaktadır (Yeşil, 2009:148, Keskinkılıç Kara,2011: 39; Bilgin, 2009: 106). Zira çocuk ebeveynlerinin denetimi ve kontrolü altındadır. Kararlarını ya tamamen ailesinin isteği doğrultusunda ya da ebeveynlerinden etkilenecek şekilde alır. Bir anlamda, ailenin sosyo-kültürel ve eğitim düzeyi, çocukların çalışmasında belirleyici rol oynamaktadır.

Khanam (2004:3) çocuğun çalışmasının hanehalkı kararları modeli ile ele alınabileceğini ifade etmektedir. Bu modelde, çocuğun tutum ve davranışlarının rasyonel bir tercihten öte, çocuğun kararlarının ailenin eğitimi, tutum ve içinde bulunduğu sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel koşulları göz önünde bulundurulmaktadır. Birçok çalışma sokakta çalışan çocukların ebeveynlerinin eğitim düzeyinin düşük olduğunu ortaya koymuştur (Bilgin, 2009; İlik, 1994; Adaş ve Yıldız, 2007; Baştaymaz, 1990; Vatandaş, 2007; Lalor, 1999; Akşit, Karancı ve Hoşgör, 2001; Şişman 2004; Bildik, 2003; Alacahan 2010). Ebeveynlerin eğitim düzeyi ile çocukların sokakta çalışma olasılığı arasında ters korelasyon tespit eden çalışmalar bulunmaktadır (Suryahadi ve diğerleri, 2005). Keskinkılıç Kara (2011:39) doktora çalışmasında aile kararlarının çocuğu çalışmaya teşvik ederken eğitimden uzaklaştırdığını ifade etmiştir. Çalışan çocukların

ebeveynlerinin eğitim düzeyinin düşük olmasının çocuk yetiştirme bilinci ve sorumluluğu konusunda yetersiz olması ve bilinçsizce davranmasına, çocukların çalışmasının bugün ve gelecekte yaratacağı riskleri, çocuğun toplumsal kişilik ve fiziksel gelişimine negatif etkilerinin bilincinde olamamasına neden olmaktadır (Fidan,2004). Bodin (1994) eğitim düzeyi yüksek ve eğitimin yararına inanan bireylerin çocuklarını okula gönderirken, eğitimin yararını gözetmeyen ebeveynler çocuğun eğitim sürecini desteklediklerini ifade etmiştir (Akt. Bildik, 2003), Eğitim düzeyi düşük olan ailelerde çocuklardan kısa vadede ekonomik yarar beklemektedir. Eğitim düzeyi yüksek aileler uzun vadeli yarar gözeterek çocukların eğitimi ve nitelikli bireyler olarak yetişmesine odaklanmaktadır (Karabulut, 1998; Bildik,2003).

Çocukların çalışarak hayatın zorluklarına karşı hazırlanacağı ve sorumlu bir yetişkin olacağı düşüncesine dayanan geleneksel kültür çocuk çalışmasında etkili olmaktadır (Karaman ve Özçalık, 2007; Bilgin, 2008). Dikmen'e (1998:60) göre çocuk istihdamını sadece ekonomik süreçlerin bir sonucu olarak görmek yetersizdir. Toplumsal yapıda çocuklara biçilen roller ve görevler, sosyalizasyon sürecinin doğası çocuk işçiliğinin boyutlarını belirleyici unsurlardır. Çocukların çalışmasında, içinde bulunulan sosyo-kültürel koşulların yarattığı bilinç seviyesi önemli rol oynamaktadır (Bilgin, 2009:233). Alanyazın sokakta çalışan çocukların annelerinin tamamına yakınının çalışmadığını ortaya koymaktadır (Friedrich Ebert Vakfı, 1992: 18; Alparslan ve Karaoğlu, 2012 Güngör, 2009) Bu veri çocuk işçiliğinde toplumsal değer yargılarının etkinliğine dair bir ipucu olarak değerlendirilebilir. Keskinkılıç Kara (2011:41) ekonomik yetersizliklerin ortaya çıkması durumunda katkı sağlamasın gereken kişinin anne yerine çocuk olarak görülmesiyle, geleneksel değerlerin bir yansıması olarak çocukların sokakta çalışmasına yol açtığını ifade etmektedir. Sokak çocuklarının neredeyse tamamının erkeklerden oluşması da (Yılmaz, 1998:35; Lalor, 1999:3) gelenekselci tutumun bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Yılmaz (1998:35) bu durumu Türkiye açısından iki nedene dayandırmaktadır: Birincisi Türk aile yapısının geleneksel değerleri; ikincisi de kızların kaçırılarak fuhuşa sürüklenmesi tehlikesidir. Bu duruma ek olarak, Türk ailesinin geleneksel değerlerinde kız çocuğundan beklenenin ev işlerinde mahir olması ve iyi bir kadın olmasıyken, erkeğin para kazanması ve hayatı öğrenmesinin yüceltilmesi de kültürel tutumun sokak çocuklarındaki cinsiyet dağılımındaki etkisinin bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bilgin (2008:106) çocukların çalışmalarının arka planında; insanların belirli bir sosyal kategoriye, etnik, sınıfsal, dinsel ya da başka bir gruba mensup olduklarından dolayı başka seçenekleri olmadığı düşüncesi olabileceğine dikkat çekmektedir. Bazı toplumlarda çocukların çalışmasına toplumsal dayanışmayı arttırdığı inancıyla çocukları çalışmaya yönlendiren değerlerin varlığına dikkat çeken Bilgin, böylece çocukların asalak bir yaşam sürmesinin önüne geçildiği inancının taşındığını ifade etmiştir. Ayrıca genellikle eğitimsiz ve erken yaşta çalışmaya başlayan ebeveynlerin bu durum geleneklerinin bir neticesi olarak değerlendirerek aynı yolu sürdürme eğilimi göstermektedir. Bilgin bu yapıdaki ailelerde karşılıklı bir gurur duymaya dikkat çekmektedir. Ebeveynler ailesine baktıkları için çocuklarından gurur duyarken, çocuklar da kendilerine yüklenen sorumluluğu yerine getirdikleri için gururlu hissetmektedirler.

Göç sokak çocukları problemi açısından önemli bir belirleyicidir (Uluğtekin, 1997; Atauz, 1994; Manapsal vd. 2015; Alisinanoğlu ve Köksal,1999). Göç eden ailelerin çocuklarının sokaklarda çalışma oranlarının yüksek olmasının nedenleri arasında çocuğun çalışmasının uygun olarak değerlendirilmesi de önemli bir neden olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim yakın dönemde gerçekleşen göçlerin önemli bir kısmı, sanayileşmenin tetiklediği kırdan kente göçlerle doğru gelişen kitlesel göçlerden oluşmuştur. Kırsal bölgelerinde çocukların fiziksel yeterlilikleri ölçüsünde tarım ve hayvancılık alanlarında emek üretmesi toplum tarafından desteklenmektedir (Tor, 2010: 33).Yeni bir kültürle henüz tanışmış ailelerde kırsal yaşam geleneklerini sürdürme ve çocuğun emeğiyle aileye katkı sağlamasını bekleme eğilimi görülmektedir (İlik vd., 1994:23). Akşit vd. (2001) bu durumu gönüllü göç ile gelmiş ailelerde aile içi dayanışma olarak değerlendirildiğini ifade etmektedir. Bu açıdan ele alındığında göçle beraber kırsal kültürün kent yaşamında sürdürülmesinin sokak çocukları gerçekliğinin önemli bir nedeni olarak değerlendirilmesi mümkündür.

1.3.4. Ailevi sorunlar

Aile, bireylerin yaşam içerisinde en sık ve yoğun ilişkiler sürdürdüğü; bireyin sosyal, psikolojik ve ruhsal durumu üzerinde yüksek düzeyde belirleyici olan yapıdır. Söz konusu birey çocuk olduğunda ailenin birey yaşam üzerindeki çok daha büyüktür. Sosyal risklere karşı son derece kırılgan olan çocuklar aile içinde yaşanan olumsuzluklardan çok daha fazla ve derin bir şekilde etkilenirler. Yapılan birçok araştırma sorunlu davranışlar ile aile işlevleri arasında anlamlı ilişkiler bulmuştur (Siyez ve Aysan, 2007; Ercan,2005; Savi ve Akboy, 2010; Bulut, 2010). Ailenin sorun çözme fonksiyonu zarar gördükçe, ergen bireylerin davranış problemleri artış gösterirken; ailenin iletişim düzeyi, duygusal tepki verme yetisi, roller, davranış hâkimiyeti, ilgi gösterebilme ve genel aile fonksiyonlarındaki sağlık düzeyinin artışına bağlı olarak davranış problemlerinin azalışı gösterdiği (Savi ve Akboy, 2010) ve kural dışı davranışları daha az gösterdikleri (Bulut, 2010; Yörükoğlu, 1997) görülmüştür. Ayrıca aile içinde yaşanan çatışma düzeyiyle problem davranışlar arasında anlamlı ilişkiler olduğu ebeveynlerinden yeterli sosyal destek görmeyen çocukların yine sapma veya problem davranışlar göstermesine neden olduğu; ailesiyle olumlu ilişkiler sürdüren çocukların ise problemleri davranışları çok daha az gösterdikleri görülmüştür (Siyez ve Aysan, 2007; Ercan,2005).

Lalor (1999) çocukların sokaklarda bulunmasının tek nedeninin yoksullukla açıklanamayacağını belirterek nedenleri iş bulma, aile uyumsuzluğundan kurtulma ve yerinden olma veya yetim kalma olarak belirtmiştir. Kolombiya sokak çocukları üzerine yapılan bir araştırma, çocukların % 36'sı aşırı yoksulluk, % 27 ailede parçalanma nedeniyle, %20 fiziksel istismar yüzünden ve % 10 macera araması yüzünden% 10'u evden çıktıklarını ortaya koymuştur (Pineda vd.,1978'den akt. Lalor, 1999). Aptekar (1988), Cali, Columbiya'daki sokak çocuk örnekleminin% 48'inin "mali nedenlerden" dolayı sokakta olduğunu, ancak evde istismar yüzünden sokakta bulunan % 32'lik bir oranın daha bulunduğunu kaydetmiştir (Akt. Lalor, 1999:5). Bu bulgular, çocukların sokaklara gitmesinin tek nedeninin yoksulluk olmadığını, aynı zamanda evde istismara maruz kalmanın da önemli bir faktör olduğunu ortaya koymaktadır.

Ailesel problemler çeşitli şekillerde çocuklarla sokak arasındaki bağı kurulmasına yol açmaktadır. Bunların başında çocuk ve ergenlerde sıkça görülen evden kaçma durumu gelmektedir. Başvurulan kaynaklar, ebeveyn bakımı ve denetiminin yoksunluğu ve duygusal ve sosyal yoksunluğunun çocukların evden ayrılmasının temel nedeni olduğunu ortaya koymaktadır (MacDonald, 2008). Sokak çocuklarından sıkça duyulan nedenlerin arasında en yaygın olanının “ailesel nedenlerle evden ayrılmak” olduğunu not eden Barrette’e (1995: 31) göre çocuklar, aile içinde sorunlu bir ebeveyn çocuk ilişkisi olduğunda ve aile içi koşullar dayanılmaz olduğunda sokağa kaçmaktadırlar (Akt MacDonald, 2008: 61).

Karabulut (1998:18) okulu terk etme, aile içi problemler, madde kullanımı ve evden kaçma davranışının çocukların sokakta yaşamaya eğilimli hale gelmesinde etkili olduğunu ifade etmektedir. Zengin (2013) yaptığı çalışmada evden kaçma davranışı gösteren çocukların neredeyse hepsinin (%96) ailesiyle sorun yaşadığını ve evden kaçma nedeni olarak % 34,3 ile en büyük oranı “aile içi anlaşmazlık “olarak belirttiklerini ortaya koymuştur. Evden kaçarak sokakta yaşamaya başlayan çocukların ebeveynlerinin eğitim düzeylerinin düşük olması (Alacahan,2010) da bir bakıma evde kaçma davranışının arkasındaki ailesel tutumları ortaya koymaktadır. Yavuzer (2001) bu durumu eğitilmiş ebeveynlerde öz eleştiri yapma, davranışlarını sorgulama ve denetleme durumlarının daha sık görülmesi olarak yorumlamaktadır. Fray ve Mark (1987) suça sürüklenmiş çocukların ailelerinin problemlerinden birinin de eğitim yoksunluğu olduğunu ifade eden, eğitim düzeyi düşük ebeveynlerin çocuklarıyla sağlıklı iletişim sağlayamadıkları, bu nedenle saldırgan çocuklar yetiştirdiklerini belirtmektedir (Akt. Savi, 2008). Zengin’in (2013:69) yaptığı araştırma sonucunda evden kaçma davranışı gösteren çocukların ebeveynlerinin eğitim durumunun kontrol grubuna göre çok daha düşük olduğu görülmüştür.

Çocukların evden kaçma davranışı göstermesinin ardında baskı altında olduğu, istismar edildiği ortamdan uzaklaşma arzusu veya ebeveynlerini cezalandırma arzusu vardır (Şimşek, 2013). Çocukların gelecek beklentileri anne ve babaların çocuklarla iletişime geçme yöntemlerine ve çocuklarına gösterdikleri rol modellerine dayalı olarak şekillenirken, çocukların özsayıgıları artış gösterebilir veya kendilerini yetersiz görebilirler (Orvin, 1995’den Akt. Siyez ve Aysan, 2007: 162). Newcomb ve Harlow (1986), çatışma ortamı maruz kalarak büyüyen çocuklarda stresle başa çıkma yetisinin ve strese dayanıklılıklarının düşük olduğunu ifade etmiştir (Akt. Siyez ve Aysan, 2007:159). Bu stres ortamından kaçma isteği çocukların evden kaçma davranışıyla sonuçlanabilmektedir.

Birleşmiş Milletler Senatosu (The United Nations Senate) Gençlik Hukuku Alt Komitesi 1986 yılında metropolitan şehirlerdeki sokak çocuklarını 3 alt başlıkta toplayarak durumu şöyle tanımlamaktadır:

- Toplum tarafından dışarı itilenler ya da kovulanlar”
- Yakınları ya da toplum tarafından desteklenmeyen terk ya da ebeveynsiz kalan çocuklar,
- Evden Kaçanları grubu: bunlar evi olup istismar ya da reddedilme yoluyla evi terk etmeye zorlanan çocuklar (Polat, 2002:6).

Birinci kategori tüm sokak çocuklarının kaderini nitelemekle beraber diğer kategoriler çocukların sokakta bulunmasının gerekçeleri olan reddedilme, terkedilme ve evden kaçma/ayrılma gibi durumları betimlemektedir. Evden kaçma davranışı, bakım ve denetiminden sorumlu kişilerin izni ve bilgisi olmadan evden ayrılma durumudur. Bazı tanımlar, evin dışında geçirilen süreler için asgari bir sınır belirlemekteyse de (örneğin, Dönmez, 2007:422) sürelerin saptanma gerekçeleri yeterince açık değildir. Evden ayrılma durumu ise ebeveynlerin izni ve bilgisi dâhilinde ya da izni-bilgisi olmadığı ancak çocuğu eve geri getirme çabasının olmadığı durumlardır. Genellikle aile-çocuk ilişkisinin yok ya da çok az olduğu durumlarda karşımıza çıkmaktadır. Para kazanmak için büyük şehirlere giden çocuklar genellikle bu grup içerisinde yer almaktadır.

Evden ayrılma durumu söz konusu çocuklar olduğunda evden kaçma davranışından ayrı bir grup olarak nitelendirilmemelidir. Nitekim evden kaçma davranışının ardında çeşitli problemler barınmaktadır. Bir çocuğun fiziksel, ruhsal ve sosyal gelişimini en sağlıklı şekilde sürdürebileceği ortam olarak nitelendirilen aileden uzaklaşması ve çeşitli riskler ve zorluklar barındıran sokağı tercih etmesi benzer problemlerle süreçlerin varlığına işaret etmektedir. Çocuklar hayatın zorluklarına karşı mücadele edecek ve bu konuda karar alacak olgunluktan ve yetkinlikten yoksundurlar. Bu gerekçeyle ailenin çocuğun evden ayrılmasına karşı bir engellemesinin olmaması davranışı evden kaçma davranışı olarak nitelendirilmesinin önüne geçmemelidir.

Çocukların sokağa sürüklenmesiyle sonuçlanan ailesel problemlere dair literatürde geniş bir uzlaşma vardır. Bu problemler arasında çocuğun ihmal edilmesi veya istismar biçimlerinden birine ya da birkaçına maruz kalması ön plana çıkmaktadır. Dünyanın her yerinde rastlanılan, çok sayıda nedeni ve trajik sonuçları olan, tıbbi, hukuki ve biyopsikososyal bir problem (Green 1996'den akt. İbilioğlu vd.,2018: 85) olarak nitelenen çocuk istismarına yönelik çok çeşitli tanımlamalar getirilmiştir. Genel olarak çocuk istismarı ve ihmali, çocuğun ebeveynleri ya da kendisine bakmakla sorumlu olan kişilerce çocuğun, fiziksel, duygusal ve sosyal gelişimini engelleyen veya kısıtlayan (Özgentürk, 2014; Vatansever vd. 20004) toplumsal kurallar ve profesyonel kişilerce uygunsuz ya da hasar verici olarak nitelendirilen eylem ve eylemsizliklerin tümü olarak nitelendirilebilir (Ovayolu vd., 2007:14). Dünya Sağlık Örgütü Çocuk İstismarı Önleme Konseyi 1999'da geliştirdiği kapsamlı tanıma göre çocuk istismarı veya kötü muamele, fiziksel ve duygusal kötü muamele, cinsel istismar, ihmal ve ihmalkar davranış veya ticari veya diğer sömürü biçimlerini içeren ve bunun sonucunda çocuğun sağlığına, hayatta kalmasına, gelişimine veya haysiyetine, sorumluluk, güven veya güç ilişkisi bağlamında fiilen veya potansiyel zarar veren fiziksel ve/veya duygusal kötü muameleyi teşkil eder (Runyan:2002:59).

Browne vd.(2002) Early Prediction and Prevention Child Abuse isimli eserinde istismarın ve ihmalinin üç büyük formunu tanımlamışlardır: Fiziksel, Duygusal ve Cinsel İstismar. Her istismar türü, "aktif" (istismar) "pasif" (ihmal) formları ile karakterize edilir(Akt. Browne ve Hamilton,2007:49). Bazı tanımlamalar ise istismarı 4 kategoriye ayırarak ihmalin eylemsizlik olma durumunu kabul etmekle beraber ihmali ayrı bir başlık altında incelemişlerdir (Krug vd.,2002; Butchart, 2006; Polat, 2007; Özgür ve Özgür, 1994). Çoğu zaman çocuklar aynı zamanda ve / veya belirli bir süre zarfında birden fazla kötü

muamele görür (Who,2007a; Browne ve Hamilton,2007; Özgentürk, 2014). Örneğin, cinsel istismar ve fiziksel istismar genellikle, sözlü saldırı, cinsel ya da fiziksel istismar ile tehdit etme, bir yere kapama, yemeksiz bırakma ve diğer caydırıcı davranışlar içeren duygusal istismar ile birlikte sağlanır (Browne & Herbert 1997; Browne 2002'den akt. Browne ve Hamilton,2007:49).

Kaufman ve Widom'un (1999) evden kaçma davranışı, istismara maruz kalma ve suça sürüklenme durumları arasındaki ilişkiyi inceledikleri bir araştırmada bulgular, çocukluk döneminde ihmal ve istismar edilmenin evden kaçma eğilimini; evden kaçma davranışının da tutuklanma ihtimalini arttırdığını, suça sürüklenme riskinde çocukluk çağında ihmal edilme ve istismara maruz kalma durumunun farklı etkilerinin olduğu ancak her ikisinin de suça sürüklenme riskinde artışa neden olduğunu ortaya koymuştur (Akt. Ergündüz, 2010: 4). Ergündüz (2010:199) 2006-2007 yılları arasında farklı suçlardan dolayı yargılanan 12-18 arasındaki 200 kişi üzerinde yaptığı çalışma neticesinde suça yönelen çocukların evden kaçma ile duygusal istismar, fiziksel istismar ve ihmal edilme bakımından anlamlı sonuçlara ulaşmıştır.

a. Çocuğun fiziksel istismarı

Fiziksel istismar sokak çocuklarında en sık görülen ve çocukların ailelerinden kopma sürecinde en etkili olan istismar biçimidir (Polat, 2002:21). WHO (1999) çocuğun fiziksel olarak istismarını, çocuğun ebeveyni ya da çocuk üzerinde sorumlu olan kişilerce çocuğa yöneltilen, çocuğun fiziksel ya da potansiyel olarak zarar görmesine yol açan eylem ya da eylemsizlik olarak nitelendirmektedir. Çocuğun fiziksel istismarı olarak nitelenecek eylemler, çocuğun sağlığını, can güvenliğini, onurunu ve özsaygı gelişimini hedef alan, vurma, ısırma, kesme, boğma, yakma, kasıtlı zehirlenme, dayak atma, haşlama gibi fiziksel aktivite içeren davranışlar sergileme ya da bu davranışlar önleme başarısızlığı olarak nitelendirilmektedir (WHO:2007b). Fiziksel istismar, hem oluş biçimi hem de göstergeleri bakımından en kolay tanımlanan ve üzerinde en çok araştırma yapılan istismar türüdür (Gündüz ve Gökçakan:2004:30).

Araştırmalar, sokak çocuklarında aile içi istismar bulgularının anlamlı derecede yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Zengin (2013:74) yaptığı araştırmada evden kaçma davranışı gösteren çocukların ailelerinden beklentisi % 18'lik oranlan ailelerinin kendilerine şiddet göstermemeleridir. Çırak ve Çivitçi (2004)'nin Malatya İlinde yaptığı araştırmada evden kaçma eyleminin en çok aile içi şiddete dayandığı (% 86.66) olarak görülmüştür. Bilgin (2008:223) sokakta çalışan çocuklar arasında evden kaçan 83 çocuğun evden kaçma nedenini en yüksek oranla (% 33,7) evde dayak olması olarak belirttiğini ifade etmiştir. Yoksulluk, ebeveynle geçimsizlik, babanın alkolik olması, üvey çocuk olma gibi ihmal veya istismar durumları(%32,6) evden kaçma davranışının diğer önemli nedenleri olarak karşımıza çıkmaktadır. SHÇEK Çocuk ve Gençlik Merkezleri'ne gelen çocuklara ilişkin verilere göre aile içi şiddet evden kaçma davranışının birincil sebebi %18.40 olarak tespit edilmiştir (Alada vd., 2012). Tunceroğlu (2015:97) en az 5 kez suç işlemiş 100 kişi üzerinde yaptığı araştırma neticesinde aile içinde şiddet gördüğünü belirtenlerin (n=50), % 74'ünün (n=37) evden kaçma davranışı da sergilediklerini tespit ederek aile içi şiddete maruz kalmayla evden kaçma arasındaki

ilişkinin anlamlı olduğu sonucuna varılmıştır. Kızmaz (2006) ve Yavuzer (2001:186-187) suç işleyen çocuklarda suç işlediği için ebeveynlerden şiddet görme ya da evde polisler tarafından yakalanma endişesiyle evden kaçma davranışı görüldüğünü ifade etmektedir. Tezel'in (2002:94) "Çocuğa Yönelik Şiddet" isimli çalışmasında, fiziksel şiddete maruz kalan çocuklarda eve gitmekten korkma ve ileri yaşlarda evden kaçma davranışı sergileyebildiklerini ifade etmektedir.

Bilir vd.'nin (1991) yaptığı araştırmada eğitim düzeyi düşük ailelerin fiziksel cezaya daha sık başvurdukları tespit etmiştir. Sokak çocuklarının ebeveynlerinin eğitim düzeyinin düşük olduğu bilinmektedir (Alacahan,2010; Bilgin, 2009; İlik, 1994; Adaş ve Yıldız, 2007; Baştaymaz, 1990). Sokak çocuklarının evde sıklıkla şiddet görmeleri, ebeveynlerinin eğitim düzeyleriyle ilişkili olduğu değerlendirilebilir. Mello vd. (2014) 126 sokak çocuğu ve sokakta çalışmayan 65 kardeşleri üzerinde yaptığı araştırmada, evde uygulanan şiddetli fiziksel ceza ile sokakta çalışmanın ilişkili olduğu bulgusuna ulaşmıştır. Benzer şekilde Bilgin (2009) Diyarbakır'da sokakta çalışan çocukların %72,4'nün aileleri tarafından fiziksel şiddete maruz kaldıkları görülmektedir.

b. Çocuğun cinsel istismarı

Uluslararası Çocuk İstismar ve İhmalini Önleme Derneği (International Society for Prevention Child Abuse and Neglect) çocuğun cinsel olarak istismar edilmesini, cinsel davranışa rıza gösterecek yaşından altındaki bir çocuğun cinsel olarak bir yetişkinin cinsel olarak doyumuna sebep olacak şekilde davranışta bulunması ya da bu durumun görmezden gelinmesi olarak betimlemiştir (Acehan, vd. 2013:597). Bir başka tanımda cinsel istismar, yetişkinler ya da kendisine karşı sorumlu olan diğer çocuklar tarafından gelişimsel olarak hazır olmadığı, tam olarak anlamlandıramadığı ve onay verecek yetişkinliğe ulaşmadığı cinsel aktivitelerde kullanılmasıdır (Who,2007b; Kara vd., 2004). Bu yüzden, cinsel istismar olgusunda çocuğun istismara karşı rızasının olup olmadığına bakılmaz (Polat, 2000; Nurcombe, 2000'den. Akt Ovalı, 2007:15).

Aktiviteler birleşmeyi içeren (tecavüz, oğlancılık) ya da birleşmeyi içermeyen fiziksel temaslar olabildiği gibi teması içermeyen, pornografî ya da cinsel aktiviteleri izletilmesi, pornografide veya fuhuşta cinsel obje olarak kullanılması (Polat, 2000) cinsel açıdan uygun olmayan davranışlarda bulunmaya zorlanması genital bölgeleri okşama vb. durumları da içerir(Topbaş, 2004, Tıraşçı ve Gören, 2007; Bahar vd., 2009).

Genel olarak çocuğun cinsel istismarı, çocuk ile bu üç yolla cinsel ilişkide bulunma olarak tanımlanabilir:

- Taraflar arasında büyük bir yaş veya olgunlaşma farkının olduğu durumlar
- İstismarcının çocuğun bakım ve gözetim sorumluluğu taşıdığı durumlar
- İstismarın zorla ve şiddetle beraber uygulandığı durumlar (Finkelhor, 1984).

Cinsel istismar, çocuk istismarı türleri arasında tespiti en zor olan, istismar biçimidir (Tıraşçı ve Gören, 2007:71). Bu durumun ortaya çıkmasında istismara uğramanın mağdurda yarattığı utanç ve suçluluk duygusunun mağduru olayı gizlemeye itmesine neden olmaktadır (Alpaslan, 2014). Birleşme içermeyen genital bölgelere dokunma veya oral yoldan istismar durumları fiziksel belirtiler göstermemesi de istismarın tespitinde

karşımıza çıkan güçlüğün önemli nedenlerinden biridir. Bu yüzden cinsel istismarı ortaya çıkmasında en önemli aşama çocuğun açık ve kesin ifadesidir (Tıraşçı ve Gören, 2007:7).

Kızlarda cinsel istismar olayı erkeklere oranla daha yüksektir. Alpaslan(2014), bu oransal farklılıkta cinsel istismarın kızlara görece erkekte daha fazla gizlenme eğilimi görülmesi olarak görülebileceğini ifade etmektedir.

Cinsel istismar durumlarında istismarcı çocuğun ailesinden, akrabası veya kendisine bakmakla yükümlü olan kişi olabildiği gibi tanımadığı bir kişi de olabilir (Kulaksızoğlu, 2011:198). Ancak istismar vakalarının çoğunun aile bireyleri veya yakınları olabilmektedir. Tardif ve ark. (20005) cinsel istismar vakalarında istismarcının istismar %77 olasılıkla aile, %11 diğer akrabalar, %5 bakımla ilgisi olmayan kişiler, %2 ise çocuğun bakımı ile ilgilenen diğer kişiler olabildiğini ifade etmiştir (Akt. Ovalı, 2007: 15).

SHÇEK verilerine göre, korunma altına alınan çocuklarda, koruma altına alınma nedenlerinden aile içi cinsel ilişkinin, aileden kaynaklanan duygusal ve fiziksel istismar ve aile dışı kaynaklı cinsel istismara maruz kalmanın önemli düzeyde attığı belirtilmektedir. Çocukların evden kaçma ve fuhuşa zorlanma durumlarına neden olarak kabul gören aile içi cinsel ilişki, aile içinde fiziksel ve duygusal istismara maruz kalma ve aile dışı kaynaklı cinsel istismara maruz kalma nedeniyle koruma altına alınan çocukların oranı, 2000 yılı içerisinde koruma altına alınan bütün çocukların %7'sini oluştururken 2002'de %12'ye ulaşmıştır (Polat, 2006:47). Çocukların evden kaçmalarında ve fuhuşa sürüklenmelerindeki nedenlerin başında cinsel istismara maruz kalma durumlarının varlığı göze çarpmaktadır (Oyman ve Karaşar, 2011'den akt. Şimşek, 2013:24). Amerika Birleşik Devletleri'nde sokak çocuklarının sokağa kaçmalarında yoksulluğun ana neden olmadığı ve sayıları 750 000- 1 000 000 arası olarak tahmin edilen sokak çocuklarının büyük çoğunluğunun fiziksel ya da cinsel istismar nedeniyle sokağa kaçtığı belirtilmektedir (New Internationalist, 2005'den Akt. Eminağaoğlu: 2006:47).

c. Çocuğun Duygusal veya Psikolojik İstismar

Çocuğun öz benliğini ve kişiliğini olumsuz bir şekilde algılamasına, değerlendirmesine ve yol açan ve gelişmesine engel olan her türlü olumsuz uyarana başvurma duygusal istismar anlamına gelmektedir (Kulaksızoğlu, 2011:196). Duygusal istismar, çocuğun kişisel potansiyeline uygun olarak istikrarlı ve tam kapsamlı duygusal ve sosyal gelişim sağlayabilmesi için destekli ortamın sağlanmasının önünde engel oluşturan durumları ve çocuğun gelişimini olumsuz yönde etkileyen davranışlar sergilemesini içermektedir(Runyan vd. 2002:60; Who,2007b). WHO (1999) hareketlerin sınırlandırılması, aşağılama, küçümseme modelleri, yok sayma, hor görme, günah keçisi ilan etme, tehdit etme, korkutma, ayrımcılık yapma, alay etme veya diğer fiziksel olmayan biçimleri düşmanlaştırma veya tedaviyi reddetme davranışlarını duygusal istismara örnek olarak göstermektedir (Akt. UNICEF, 2013a) Çocuklara değersiz, sevilmeyen ve yetersiz olduklarını ve ancak başkalarının ihtiyacını karşıladığı oranda değerli olduklarını hissetmeyi de içerir. Çocukların gelişimsel olarak yetersiz oldukları beklentilerin dayatılması da olabilmektedir. Çocukların sıklıkla korkması ve kendini tehlikede hissetmesi ya da çocukların kullanılması ve sömürülmesi gibi durumları da

içerebilir (UNICEF, 2013a). Bunun yanında, sık eleştirme, yaşının üstünde sorumluluk bekleme, kardeşler arası ayırım yapma, değer vermeme, önemsememe, küçük düşürme, alaylı konuşma, lakap takma, aşırı baskı ve otorite kurma da çocuğun duygusal olarak örselendiği durumları kapsamaktadır (Kulaksızoğlu, 2011:197). Duygusal istismar tek başına görülebileceği gibi diğer istismar türleriyle de görülebilir (UNICEF, 2013b). Gündelik yaşamda en sık rastlanan ve tanımlanması ve yasal olarak kanıtlanması en zor olan istismar türüdür (Acehan vd. 2013:596). Duygusal istismarın fark edilmesi kolay olmadığından görülme oranı da kesin olarak bilinmemektedir (UNICEF, 2013b:207).

Duygusal istismara maruz kalan çocuklarda kendini olumsuz olarak algılama, bağımlı bir kişilik geliştirme, huzursuz, gergin ve kaygılı olma, aileden uzaklaşma, uyumsuz ya da saldırganca tepkiler gösterme, içe dönme, değersizlik duyguları geliştirme gibi belirtiler gözlemlenmektedir (Kulaksızoğlu, 2011:197). Şimşek (2013:26) çocukların maruz kaldıkları baskı, şiddet, aşağılayıcı davranışlar, taciz, huzursuzluk ve başarısızlıklardan kurtulmak ve kendini değerli ve anlamlı hissettiği, sevildiğini düşündüğü yere gitmek için evden kaçma davranışı sergilediklerini ifade etmektedir.

Ergenlik çağındaki çocuklar, evde ve okulda gördükleri baskı, şiddet, aşağılayıcı davranışlar, taciz, huzursuzluk ve başarısızlıklardan kurtulmak amacı ile kaçarak. Kendini kabul ettirme çabasındaki gence karşı yetişkinlerin tutum ve davranışlarının önemi büyüktür. Sevilmediğini, değer verilmediğini düşünen çocuk bunları bulabileceğini düşündüğü ortama gider (MEGEP, 2007:38).

d. Çocuğun ihmal edilmesi

Çocuğa bakmakla yükümlü olan kişilerin bu yükümlülüğü yerine getirmemesi, beslenme, giyim, tıbbi, sosyal ve duygusal gereksinimler ya da yaşam koşulları için gerekli ilgiyi göstermeme gibi, çocuğu fiziksel ya da duygusal yönden ihmal etmesi şeklinde tanımlanmaktadır (Runyan,2002;Polat,2009, Who,2007b). WHO (1999) ihmal, çocuğun sağlığına ya da fiziksel, zihinsel, manevi, ahlaki ya da toplumsal gelişimine zarar verme olasılığı içeren durumlardır; yüksek düzeyde denetleme ve koruma başarısızlığını da içerir, demektedir (Akt. UNICEF, 2013a). İhmal bir anlamda istismarın pasif biçimi olarak nitelendirilmektedir (Kara vd., 2004:145). Aktif istismar yaralanmaya ya da kişisel özgürlüğe zorla müdahaleyle sonuçlanan fiziksel kuvvet içeren şiddet davranışını ifade ederken, pasif (passive) istismar ihmal içerir ancak içinde fiziksel müdahale olmadığı için soyut anlamda şiddet olarak nitelendirilir. Yine de her ikisi de çocuklarda doğal olmayan başarısızlığa yola açan, duygusal ve fiziksel örselenmelere neden olurlar (Iwanic 2004'ten akt. Browne and Hamilton,2007:49).

İhmal, aşağıdakilerden bir veya daha fazlası ile ilişkilendirilebilir: sağlık, eğitim, duygusal gelişme, beslenme ve barınak ve güvenli yaşam koşulları (Who,2007b). İhmal; fiziksel, duygusal, cinsel ve eğitim ihmali olarak 4 biçimini tanımlamıştır (Acehan, 2013: 597). Özgentürk (2014) de duygusal ihmal, fiziksel ihmal, tıbbi ihmal ve ekonomik ihmal olarak tasnif etmiştir.

Çocuğun ihmal edilmesi ilerleyen süreçlerde anti-sosyal ve problem davranışlara dönüşmekte ve çocuğun evden kaçma davranışı göstermesine neden olabilmektedir.

(Kurtay vd., 2007:11). Dönmez (2007:428) ebeveynlerin çocuklarla sağlıklı iletişim kuramaması veya çocuğun ihmalinin çocuğun evden soğumasın neden olabilmektedir. (Akt Zengin,2013: 20). Uluğtekin (1991) de, reddeden, ihmal eden, aşırı kısıtlayan, ilgisiz ebeveynlerin davranışları ile evden kaçma davranışı arasında ilişki olduğu tespit etmiştir (Akt. Kurtay vd., 2007:11).

Ebeveynlerin uyumsuzluğu, kardeş sayısının fazla olması, kardeşler arasında ayırım yapılması, ailenin ekonomik yetersizliği ya da ebeveynlerin alkol-kumar alışkanlıkları nedeniyle çocuğun temel ihtiyaçlarının karşılanmaması, ebeveynlerin çocuklarıyla nitelikli zaman geçirmek suretiyle çocuğun duygusal gereksinimlerinin karşılanamadığı durumlarda çocuğun çekilme, içine kapanma, ortamdaki uzaklaşma ve kaçınma davranışları sergilediği bilinmektedir (Megep, 2007; Şentürk, 2012). Evden kaçma davranışı gösteren çocukların genel olarak çok çocuklu aileye sahip olması (Zengin, 2013:113) çok çocuklu ailelerde algılanan sosyal desteğin düşük düzeyde olmasıyla ilişkilendirilmektedir (Ateş, 2012; Kahriman, 2002; Şencan, 2009'dan Akt: Zengin: 113).

Çocukların evden kaçmasında varlığının değersiz olarak görülmesi, fikirlerini ifade etme ihtiyacının giderilmemesi önemli yer tutmaktadır. Şimşek'in (2013) yaptığı araştırmaya göre evden kaçma davranışı gösteren çocukların % 57'7'sinin evde alınan kararlarda etkisinin olmadığı görülmüştür. Özellikle ön-ergenlik ve ergenlik döneminde çocuğun birey olduğunu fark etmesiyle bu sorun daha büyük problemlere dönüşebilmektedir. Çocuk anlamlı ve değerli olmadığını düşündüğünde ebeveynlerini cezalandırmak için kaçma davranışına başvurabilmektedir.

e. Çocuğun Parçalanmış Aileye Sahip Olması

Bazı durumlar ihmal ve istismar durumları için yüksek risk taşımaktadır. Parçalanmış aile yapısı bunların başında gelmektedir. Ailenin fonksiyonlarını yerine getirememesine ya da ailenin dağılmasına bağlı çocuk istismarı ve ihmali, çocuk ve aile depresyonu etkisi ile gelişmekte, evsiz olan nüfusun artmasının yanı sıra bilinmeyen sayıda çocuk evden kaçmakta, yasa dışı ve ucuz emek sömürüsüne maruz kalmakta, evden atılmakta barınmakta ya da sokakta yaşamına devam etmektedir (Barış, 2008:93). Zengin (2013:78) yaptığı araştırmada parçalanmış aile yapısıyla evden kaçma davranışı arasında anlamlı ilişki olduğunu tespit etmiştir. Barış'ın (2008:102) yaptığı araştırmada da evden kaçma davranış gösteren çocukların büyük oranda (% 47) parçalanmış aileye sahip olduğu görülmektedir. Şimşek'in (2013) yaptığı araştırma da benzer sonuçlar içermektedir. Araştırma sonucunda % 52,5'inin boşanma veya ölüm neticesinde ailenin parçalandığı tespit edilmiştir. Ayrıca Şimşek yaptığı araştırmada, ikinci evlilik yapan ailelerde üvey ebeveyn baskısının evden kaçma üzerinde etkili olduğu görülmüştür.

Boşanan ailelerde çocuk çoğunlukla bir ebeveynin yanında kalmaktadır. Bu tür durumlarda anne ya da baba hem boşanma sonucu yeni hayata uyum sağlama ve psikolojik etkisinin üzerinden gelmeye çalışırken çocuk ile yeteri düzeyde ilgilenememekte ve çocukla geçirilmesi gereken nitelikli zamanı göz ardı edebilmektedir. Ayrıca çocuğa karşı iki ebeveynin sorumluluklarını tek başına yerine getirmeye çalışma çoğu zaman başarısızlıkla sonuçlanmakta, çoğunlukla ebeveyn denetim ve gözetiminde yetersizlikle sonuçlanan bu durum neticesinde olumsuz ve tutarsız bir ebeveyn çocuk

ilişkisi ve çocukta bir dizi olumsuz davranışlar gözlenebilmektedir (Öngider, 2013). Sokak çocukları genel olarak düzensiz aile yapılarına sahiptir. Valverde ve Lusk (1989) Kosta Rika'nın San Jose kentinde yürüttüğü çalışmada, sokak çocukları örnekleminin % 22'si; Lusk ve ak. 'nın (1989) araştırmasında, örneklemin sadece % 44'ü, Brown (1987), Kingston, Jamaika'daki sokak çocuklarının yalnızca % 7'sinin, UNICEF'in (1993) 1000 Etiyopyalı sokak çocuğuna yönelik araştırmasında örneklemin sadece % 23'ünün her iki ebeveyn ile yaşadığı tespit edilmiştir (Akt. Lalor, 1999:7). Glanz (1990: 133), parçalanmış ailelerin ergenlerin diğer suçlularla ilişkilendirilmesi için bir fırsat yarattığını belirtmektedir (Akt. Macdonald, 2008: 61) Yılmaz (1998) yaptığı çalışmada sokak çocuklarında parçalanmış aile oranının çok yüksek (% 56,7) olduğu tespit etmiştir.

1.4.Sokak Çocuklarını Bekleyen Tehlikeler

Çocuklar yaşamın zorlukları karşısında kendi başlarına mücadele etme yetisinden yoksundurlar; erişkinliğe ulaşmaya dek yetişkinlerin koruması, yönlendirmesi ve rehberliğine ihtiyaç duyarlar. Bu koruma açısından yoksun olan çocuklar, sosyal, ruhsal ve fiziksel gelişimine yönelik tehditlere karşı savunmasız kalırlar. Söz konusu çocuklar, sokak çocukları olduğunda, bu tehditler sokakla kurulan ilişkinin düzeyi ölçüsünde büyümektedir.

Sokak çocukları içinde bulunduğu koşullar nedeniyle karanlık bir gelecekle ilişkilendirilmektedir ve bu ilişkilendirme, kavramın tanımlamasında da karşımıza çıkmaktadır. Birçok tanımda da belirtildiği gibi, yetişkin gözetim ve yönlendirmesinden yoksun olmaları ve hayatın tüm zorluklarını kendi başlarına omuzlamak zorunda olmaları, sokak çocuklarının karakteristik özellikleri arasındadır. Bu bağlamda sokak, çocuk emeğinin istismar edildiği, çocuğun kişilik gelişimini, eğitim hakkını ihlal eden, onu fiziksel, psikolojik tehdit ve tehlikelere açık hale getiren risklerle dolu bir alandır (Alacahan, 2010: 2). Ancak sokak çocuklarının bugünü ve yarını tehdit eden tek şey sokakta yüz yüze kaldığı riskler değildir. Sokak çocuklarının risklerle örülü yaşantısı iki şekilde oluşmaktadır. Birincisi çocuklar neden sokakta sorusuna cevap ararken karşımıza çıkan, sokak çocuklarının genel profilinin birçok istismarla dolu yaşam öyküsüdür. Yani çocuğun sokakla biten hikâyesi geriye doğru takip edildiğinde, birçok risklerle ve olumsuzluklara şahit olunmaktadır. İkinci olarak ise sokak çocukları sokakta yaşasın ya da çalışsın, bir çocuğun fiziksel, psikolojik ve sosyal gelişimini tehdit eden koşullarla yüz yüze kalınmaktadır. Bu gerekçeyle sokak çocuklarını neler bekliyor sorusuna hem çocukların içinde yaşadığı sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel şartlar hem de sokağın barındırdığı risklerle beraber ele alma zorunluluğu vardır.

1.4.1. Eğitim problemi ve yoksulluğun kısır döngüsü

Sokak çocuklarının en temel problemi, eğitim hayatındaki sorunlarıdır. Araştırmalar, sokakta yaşayan çocuklarının, eğitim hayatlarına ya hiç başlamamış ya da yarıda bırakmış çocuklar iken, sokakta çalışan çocuklarda okulu yarım bırakma veya okulda başarısız olma durumunun ciddi boyutlarda olduğunu ortaya koymaktadır (Dikmen, 1998; Özel, 2011).

Eğitim düzeyi, bir refah göstergesi olduğu gibi refaha erişimin yollarından da birisidir. (Gün, 2010:134). Ampirik bulgular, eğitim miktarı ve gelir arasında pozitif bir ilişki

ortaya koyduğundan, çocukken çalışma - çalışma okulun yerini aldığında- kişinin gelecekteki gelir düzeyinde önemli negatif belirleyicisi olabilir (Kruger, 2004:2). Çocuk yoksulluğu açısından diğer bir refah göstergesi ise onların kişisel gelişimi (beşeri sermaye birikimi) olanağına sahip olup olmadığıyla ilişkilidir (Yücesan Özdemir ve Özdemir, 2010: 135). Bugünkü kazanç beklentisi (çocukların çalışmasından elde edilen yarar) ile beşeri sermaye birikimi (çocuğun eğitim alması) arasında yadsınamaz bir bağ vardır (Khanam, 2004; Kruger, 2004; Gün, 2010). Çocukların beşeri sermaye birikimi ise, okul eğitiminin artan bir işlevidir. Bir çocuk tam zamanlı olarak çalışabilir/ okula gidebilir veya her ikisini beraber yapabilir veya yapmaz (Khanam,2004:3). Çocukların bugün zamanını çalışmaya harcaması, hayatının geri kalan dönemlerinde daha az kazanç sağlayacağı niteliksiz işler yapmasına neden olur (Güneş, 2001; Karaman ve Özçalık, 2007).

Çocukların eğitim düzeyinin düşük olması başta yoksulluğun kısır döngüsüne maruz kalmaları olmak üzere birçok sorunun katlanarak büyümesi ve aşılabilir sorunlar yumağına dönüşmesine yol açmaktadır. Yoksulluk, dezavantaj ve eşitsizlik döngüsünü devam ettirir; milyonlarca çocuğu potansiyellerinden yok eder ve bir ömür boyu yankılanacak telafi edilemez hasara neden olur (UNICEF, 2016: 69). Yetersiz beslenen bir çocuk zayıf sağlık koşullarıyla yayılmış hastalıklara karşı daha hassastır. Beyindeki sinirsel bağlantılar oluştuğunda beslenme, uyarılma ve etkileşimden yoksun bir bebek asla tam olarak gelişme şansına sahip olmayabilir. Her yoksunluk, diğerlerinin etkisini artırır ve iki veya daha fazla rastlantı olduğunda, çocuklar üzerindeki etkiler felaket olabilir. Çocuklar, özellikle hayatlarının ilk yıllarında yoksulluk, kötü sağlık, malnutrisyon, stres, şiddet, istismar, ihmal, yetersiz bakım veya öğrenme fırsatları eksikliği yaşadıklarında, potansiyellerini yerine getirme becerileri risk altındadır (UNICEF, 2016: 78). Böylece yoksulluk, çocuğun gelir getirici bir iş yapmayı, hayatının geri kalan döneminde belirleyici olan eğitim fırsatlarına tercih etmesine ve kişisel gelişimi açısından akranlarından geri kalmasına yol açarak onu yoksulluğun kısır döngüsüne iter.

Yani sokak çocukları hem içinde bulunduğu yoksulluk nedeniyle hem de okulda geçirmesi gereken süreyi sokakta geçirmeleri nedeniyle zihinsel gelişim ve sağlıklı sosyalleşme süreçlerini sağlıklı bir şekilde sürdüremezler. Bu durum çocuklarının bugünün tehdit ederken aynı çocuğun kapasitesinin geliştirilmesini de önleyerek gelecek yaşamın kalitesini tehdit etmekte; çocuğu adeta yoksulluğun kısır döngüsüne mahkûm etmektedir.

1.4.2. İstismara maruz kalma ve ihmal edilme

Sokakta çalıştırılmaları çocuklar için başlı başına bir istismar durumu iken, çocukların sokakta çalıştırılması ya da yaşamayla biten yaşam öyküsü istismarın bir ya da birkaç biçimini içeren süreçler içermektedir. İstismar olgusu sokak çocukları için, sokakta yeni bir boyutla karşı karşıya kaldıkları bir probleme dönüşmektedir. Sokakla ilişki biçimi ne olursa olsun (çalışma veya yaşama) istismar edilme sokak çocuklarının karşılaştığı en büyük sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. ILO (1996) çalışan çocukların karşılaştığı en önemli risklerin fiziksel ve cinsel istismar olduğunu belirtmektedir. Çalışan çocukların

büyük bir kısmının gece evlerine döndüğü bilinmektedir (Şişman, 2004; Alparslan ve Karaoğlu,2012). Ancak çocuklar gündüzleri uzun saatler ve geç vakitlere kadar çalışmakta ve böylece sokağın riskleriyle yüz yüze kalma olasılıkları artmaktadır. Çocuklar kendilerine yönelen istismarı bertaraf edecek güçte ve yetkinlikte değildirler. Genellikle aileler de bu tehdidin farkındadırlar. Alparslan ve Karaoğlu'nun (2012) yaptığı araştırmada, çalışan çocukların ebeveynlerinin %97,8'i, çocuklarının can güvenliğinin risk altında olduğunu %60.2'si ise çocuklarının kötü alışkanlık edinme riski olduğunu ifade etmiştir. Bu araştırma, çocukların içinde bulundukları risk durumunun, çocukların gözetim ve korumasından sorumlu olan ebeveynlerin görüşlerini yansıtmaları açısından önemlidir.

Çocukların sokakta istismar edilmeleri genellikle yaşça büyük diğer sokak çocuklarından, halktan ya da zabıta, polis gibi resmi ünvanlı kişilerden gelmektedir. Çırak ve Çivitçi (2004) Malatya'da yürüttükleri çalışmada sokakta çalışan çocuklarının yetişkinlerin fiziksel ve cinsel istismarına maruz kaldıklarını tespit etmiştir. Bilgin (2009) Diyarbakır'da yürüttüğü çalışmada benzer sonuçlar elde etmiştir. Bilgin çalışmasında sokakta çalışan çocuklarının %79,2'sinin fiziksel şiddete maruz kaldığını tespit etmiştir. Çakır (2009: 63) İstanbul ilinde yaptığı bir araştırmada sokakta çalışan çocukların %24'ünün (n=50) sokakta şiddete uğradığını ve bunların 5'inin (%41,7) çocuklarına şiddetin kaynağı olarak diğer çocukları, 4 katılımcı (%33,3) diğer vatandaşlar, 3 katılımcı (%25) güvenlik görevlileri tarafından şiddete uğradığı belirtilmiştir.

Yapılan araştırmalar çocukluk döneminde istismara maruz kalma, sakatlık, ölüm, fiziksel ve zihinsel engellilik, stres ve fiziksel sağlık sorunları, düşük benlik saygısı ve zayıf öz değer, eğitim başarısızlığı, duygusal ve davranışsal sorunlar, uyku bozuklukları ve travma sonrası stres, düzensizlik, zihinsel sağlık sorunları, yeme bozuklukları ve yaralanmalar, alkol ve uyuşturucu istismarı, istismarın artarak devam etmesi, suça maruz kalma gibi bireyin ilerleyen yaşamında fiziksel ve zihinsel sağlık üzerinde yıkıcı etkiler yapmaktadır (WHO,2007c: 7; Who,2007b: 9).

İstismar olgusu çocuğun gelişiminin tüm yönüyle etkilemekte ve yetişkinlik döneminde de bu etkisini sürdürmektedir (Tezel, 2002:94; Kulaksızoğlu, 2011:191). Çocuk istismarı çocuğun duygusal, fiziksel ve sosyal gelişimini olumsuz yönde etkileyerek sağlık güvenliğinin tehlikeye girmesine (Ovayolu vd., 2007:14) karakteri üzerinde onarılamaz hasarlar oluşmasına neden olmaktadır (Özgentürk, 2014; Uğurlu ve Gülsen, 2014; Cüceloğlu, 1998). Duygusal gelişimleri bozulan çocukların yaşam kaliteleri düşer ve sonraki yaşamlarında ciddi psikolojik ve iletişim sorunları yaşarlar (Özgentürk, 2014:261). Daha iyi bir seçenek hakkı olmayan çocuklar, istismarı kabullenmek zorunda kalırlar. Bu durum süreç içerisinde çocuğun öz benliğini, gurunu ve kendine duyduğu saygıyı yitirmesine neden olur. Bu durum ömür boyu sürececek mutsuzluğun başlangıcıdır (Cüceloğlu:1998:107). Fiziksel istismar çocuğun bilişsel yeterlilikleri üzerinde de olumsuz etkiler yapmaktadır. Gündüz ve Gökçekan (2004) istismar yaşantısının ileriki yıllarda problem çözme becerileri üzerindeki etkisini araştırdığı araştırmada istismara uğrayanların problem çözme konusunda kendilerini yetersiz olarak algıladıklarını tespit etmiştir.

Sokak çocuklarını bekleyen tehlikeler istismar türleri içerisinde cinsel istismar da önemli yer tutmaktadır. Çocuğun cinsel istismarı fiziksel, duygusal, sosyal, ahlaki, kültürel ve hukuki boyutları olan geniş kapsamlı ve karmaşık bir sorundur. İstismar çocuğun duygusal ve cinsel gelişimini, kişiler arası ilişkilerini, özgüvenini sarsan akut ve kronik travmadır (Alpaslan, 2014:197). Cinsel istismar, çocuğun tüm yaşamı üzerinde yıkıcı etkiler bırakmaktadır. Çocuğun istismardan ne düzeyde etkilendiği, çocuğun yaşı, istismarcı ile yakınlığı, şiddet barındırıp barındırmaması, kurban ile arasındaki yaş gibi mağdur, fail ve sürece balı olarak değişmektedir (Alpaslan, 2014:197). Cinsel istismara uğramış çocuklarda güvensizlik, iletişim bozuklukları, kabus görme, saldırganlık gibi durumlar gözlenebilir (Ovayolu vd., 2007: 20). Davranım bozukluğu ve saldırgan davranışların çocuklukta yaşanan cinsel istismarla yakından ilgili olduğu; bu yaşantının anksiyete, depresyon, madde bağımlılığı, intihar davranışı, kişilik bozukluğu ve posttravmatik stres bozukluğunu içeren psikiyatrik bozukluklar ve intihar eğilimi üzerinde de belirleyici olduğu iddia edilmektedir (Booth, 1996'dan akt. Ögel ve Yücel, 2005; Alpaslan, 2014: 194). Cinsel istismara maruz kalma neticesinde çocuklardaki ruhsal bozukluklarda tırnak yemek, enürezis ve enkoprezis ortaya çıkabilir. Yapılan araştırmalara göre en çok dikkat çeken belirtiler; depresyon, suçluluk duygusu, güven kaybı, korku, uyku bozukluğu, yeme bozukluğu, sinirlilik, saldırganlık, evden kaçma, kendisine saygının azalması stres ve intihar olarak bulunmuştur (Ceylan vd.2009:133)

Cinsel istismarda kız ve erkek cinsi fark etmeden çocukların tümü risk altındadır (Ceylan vd., 2009: 131). Cinsel istismara en çok kız çocukları maruz kalmaktadır. Ancak sokak çocukları arasında kız çocuklarının oranı düşüktür. Yapılan çalışmalar sokak çocuklarının neredeyse tamamının erkek olduğunu ortaya koymaktadır (Alacahan , 2010; Ögel vd., 2004a). Erkek çocukları arasında da cinsel istismar durumu yüksektir. Erkek çocukları arasında cinsel anlamdaki risk sadece istismar değildir. Sokak çocuklarının sapma davranışları arasında eşcinsel ilişkinin varlığından söz edilebilir. Çoğu zaman birlikte vakit geçiren, aynı yerde yatan çocukların eşcinsel ilişkiye girdiklerine sıkça rastlanmaktadır (Polat, 2002: 68). Bu durumun ortaya çıkmasında ahlaki değerlerin benimsenmesini sağlayacak sağlıklı bir süreçten geçmeme, madde etkisi, ergenlik dönemindeki kontrolsüz dürtüler ve toplumsal dışlanma da etkilidir. Barış (2008:72) eşcinsel ilişkiyi içselleştiren çocukların zamanla bu durumu para kazanma aracına dönüştürdüğünü ifade etmektedir.

Kendine zarar verme durumuyla çocukluk döneminde istismara maruz kalma arasında anlamlı ilişkinin olduğu; istismara maruz kalan çocuklarda maruz kalmayan çocuklara oranla daha fazla kendine zarar verme davranışı görüldüğü (Sieman vd., 2001'den akt. Ögel ve Aksoy, 2005). Ayrıca kendine zarar verme davranışı ve cinsel istismar yaşantısının ilişkili olduğu ve bu verilerle kendine zarar verme davranışının cinsel istismarın varlığı için bir sinyal işlevi gördüğü söylenebilir (Baral vd. 1996'dan akt. Ögel ve Aksoy.2005).

Duygusal istismar sokak çocuklarını bekleyen en büyük risklerden biridir. Sokak çocukları küfre maruz kalma, aşağılanma, tehdit edilme, korkutulma, alay edilme gibi duygusal istismara sıklıkla maruz kalmaktadır (Keskinkılıç Kara, 2011:14). Duygusal

istismar olgusu görülen çocuklarda gerginlik, aileden uzaklaşma durumu, bağımlı kişilik gelişimi, değersiz hissetme, saldırganlık ve uyumsuz davranışlar sergeleme benzeri sorunlarla karşılaşılma ile beraber, çocukların zihinsel ve fiziksel gelişim düzeylerine de zarar vermektedir. Duygusal istismara maruz kalan çocuklarda zihinsel kapasite açısından anormallik olmamasına rağmen, öğrenmede zorlanma ve dikkat eksikliği benzeri problemlerle karşılaşmaktadır. Dolayısıyla duygusal istismara maruz kalma çocuğun kişiliğine ve başarı düzeyine zarar vermektedir (Paavilainen ve Tarkka, 2003'den akt. Keskinlik Kara, 2011:14)

1.4.3. Sağlık sorunları

Sokak çocukları, sokakla kurduğu bağın tüm biçimlerinde sağlıklarını tehdit eden birçok ciddi riskle yüz yüze kalmaktadır. Polat (2002:69-70) yapılan klinik gözlemlerde sokakta çalışan çocuklarda, beslenme yetersizlikleri, gelişimsel problemler, dil yeteneklerinde yavaşlama, davranış bozukluğu, yetersiz öz-kontrol ve fiziksel yetersizliklerin tespit edildiğini belirtmiştir (Akt: Barış, 2008:73) Öner ve ark.(2006) Mersin'de gerçekleştirdikleri çalışmada, sokakta yaşayan ve çocukların %77,1'inde en az bir sağlık probleminin olduğunu tespit etmiştir. Benzer şekilde, Mersin SHÇEK doktoru Ful Uğurhan Torlak, sokakta çalışan veya yaşayan çocukların yüzde 77'sinde en az bir sağlık sorunu olduğunu belirtmiştir (Haberler.com:2010).

Sokakta çalışan çocuklar, yaşları ve fiziksel yeterlilikleri itibarıyla uygun olmayan çalışma koşulları sebebiyle çeşitli problemlerle karşılaşmaktadır. Araştırmalar sokakta çalışan çocukların çalışma yaşının 6'ya kadar düştüğünü (Bilgin, 2009) ve çalışma saatinin 12 saati geçtiğini (Kolaç vd., 2006) göstermektedir. Çocukların uzun saatler çalışmaları fiziksel ve psikososyal gelişimleri üzerinde olumsuz etkilere yol açmaktadır. (Karaman ve Özçalık,2007; Güneş, 2001; Durualp vd., 2010; Duyar ve Özener, 2003). Kolaç ve ark.'nın(2006) pazarda çalışan 89 çocuk üzerinde yaptığı çalışmada, çocukların %28'inin bel ağrısı, % 9'unun sırt ağrısı %21,3'ünün ayak ağrısı, %21.3'ünün burun kanaması, % 42.7'sinin yorgunluk/halsizlik şikayeti olduğunu, %31.5'inin son bir yıl içinde pazarda kaza geçirdiğini, % 36'sının kesici bir aletle yaralandığını tespit etmiştir. Çocukların %18'i sürekli ilaç kullandığını, %7,9'u kullandığı ilacın ağrı kesici olduğunu belirtmiştir. Duyar ve Özener (2003)'in yaptığı çalışmada çalışan çocuk ve gençlerin çalışmayan emsallerinden daha düşük kiloya sahip oldukları ve iki grup arasındaki farklılığın ilerleyen yaşla birlikte artma eğilimi gösterdikleri bulgusuna ulaşmışlardır. ILO (1996) çalışan çocukları konu alan araştırmasında çalışan çocukların kilo ve boy ölçülerinin çalışmayanlara oranla daha düşük olduğunu tespit etmiştir. Çalışmada çalışan çocuklarda kas semptomları, göğüs ve karın ağrısı, baş ağrısı, baş dönmesi, ishal ve parazit gibi hastalıklar belirlenmiştir (Akt. Keskinlik Kara, 2011:16). Araştırmalar sokakta çalışan çocukların kesik, yanık, araç çarpması, düşme, gibi fiziksel yaralanmayla sonuçlanan kazalar geçirdiğini ortaya koymaktadır (Pinzon-Rondon vd., 2009;Çakır, 2009; Altıntaş, 2003).

Sokak çocukları bulaşıcı hastalıklar konusunda ciddi riskler altında kalmaktadır. Sokakta yaşayan çocuklar, hijyenik davranış alışkanlıklarından ve ortamlardan yoksun olmaları nedeniyle enfeksiyonlara yol açan hastalıkların (göz, deri "bitlenme, uyuz, dermatit",

hepatit A, B) bulaşmasına karşı son derece savunmasızdırlar (Sayita ve Şirin, 2000'den akt. Barış, 2008). Sokakta çalışan çocuklar da başta solunum yolu hastalıkları olmak üzere birçok riske karşı açıktırlar (Barış, 2008). Altıntaş (2003) özellikle katı atık toplayan çocukların ülser, uyuz, tetanos, hepatit hastalıkları geçirme riskinin daha fazla olduğunu ifade etmiştir. Bunun yanı sıra sokak çocukların çok eşli, korunmasız ve sık cinsel ilişkide bulunmaları cinsel hastalıklara sıkça maruz kalmalarına yol açmaktadır (Barış, 2008:73).

Sokakta yaşayan çocuklar için sağlıklı barınma şartlarına sahip olamama ve beslenme yetersizlikleri iki önemli risk olarak ortaya çıkmaktadır (Polat, 2002). Araştırmalar sokak çocuklarının günde üç öğünden az beslendiklerini ortaya koymaktadır (Acar, 2010; Kesmen, 2007). Özellikle iklim şartlarının zorlaştığı dönemlerde, barınma problemi önemli sağlık sorunlarına yol açabilmektedir. Hem ekonomik durumlarının elverişli olmaması hem de ebeveyn denetiminden yoksun olmaları, gelişim döneminde olan sokak çocuklarının yeterli protein ve zengin içerikli beslenme alışkanlıklarından yoksun olmaları anlamına gelmektedir (Barış, 2008).

Sokak çocuklarında görülen önemli sağlık sorunları arasında mental problemler ve psikolojik sorunlar yer almaktadır. Sokak çocuklarında depresyon görülme olasılığı yüksektir (Aydın vd., 2015; Rohde vd., 2001; Ögel vd., 2004b, Aysev vd., 2000; Erdoğan 2012). Durualp ve ark.'nın (2010) çalışan çocuklar, alt sosyo-ekonomik düzeye sahip çalışmayan çocuklar ve çalışmayan sosyoekonomik düzeyi yüksek olmak üzere üç grup üzerinde yaptığı karşılaştırmalı çalışmada çalışan çocuklarda diğer gruplara nazaran daha yüksek depresif belirtiler bulmuştur. Araştırma neticesinde ailenin ekonomik durumunun ve çocuğun çalışma durumunun depresif belirtilerle ilişkili olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Hadland (2011) sokak gençleri arasında depresif belirtilerin çok yüksek düzeyde prevalans gözlemlendiği çalışmasında; on sokak gencinin dördünden fazlasında depresif belirtilerin yüksek bulunduğunu bulgusuna ulaşmıştır.

Sokak çocuklarında depresif belirtilerinin sıkça görülmesinde, depresyon için risk faktörlerine sıkça maruz kalmaları önemli rol oynamaktadır. Cinsel ilişki ve uyuşturucu davranışlarına girmek ergenleri depresyon riskine maruz bırakır (Hallfors vd. 2005). Psikolojik sorunlar, risk faktörleriyle yeni sorunlara doğru katlanarak büyür. Madde kullanımı, çocuk çağı istismara maruz kalma, psikiyatrik rahatsızlıklar intihar girişimi için risk faktörü olarak belirlenmiştir (Maloney vd., 2007; Ross vd. 2005). Rohde ve ark.'nın (2001) evsiz gençlerle yaptığı çalışmada, depresyon tanısının mevcut intihar düşüncesi, umutsuzluk ve intihar girişimi öyküsü ile anlamlı derecede ilişkili bulunmuştur. Araştırma bulgularına göre, önceden intihar girişiminde bulunma olasılığı, aktif bir depresyon tanısı olan gençler arasında neredeyse dört kat daha fazla ve umutsuzluk belirtileri bildiren gençler arasında neredeyse iki kat daha fazladır.

Sokak çocuklarında sıkça görülen ailevi problemler, okuldaki başarısızlık ve düşük benlik saygısı depresif belirtiler üzerinde belirleyicidir (Durualp vd., 2010:162). Sokak çocuklarının, yaşlarının ve fiziksel-ruhsal yeterliliklerinin çok üzerinde şartları barındıran sokak yaşamının yarattığı zorluklarla başa çıkamaması, hakarete uğrama, dövülme gibi istismarın tüm biçimlerine maruz kalmaları (Ögel vd., 2004b; Keskinçilic Kara, 2011;

Erdoğdu, 2012), bu durumlar karşısında aile ve diğer sosyal destek mekanizmalarından yoksun olmaları (Yıldırım, 2004; Ögel vd., 2004b, Erdoğdu, 2012) ve yoksulluk, göç, madde kullanımı gibi risk faktörlerinin çocuklarda yüksek olmaları (Erdoğdu,2012; Ögel vd., 2004b; Tuzcu ve Bademli, 2014; Kim vd., 2013) depresyon, benlik saygısını ve öz güvenini yitirme gibi psikolojik sorunların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Öz güven gelişimi engellenmiş olan bu çocuklarda; ruhsal ve bedensel zorlanmalara verilen tepkiler erişkinlere göre daha şiddetli olabilmektedir. Korku, endişe, öfke, duygusal kırıklıklar, ruhsal zorlanmalar bu tepkilerin bazılarıdır (Sütölük vd., 2005).

Sokak çocuklarında ergenlik dönemiyle beraber depresif belirtilerin artmaktadır. Bu durumun oluşmasında, ergenlik dönemi gelişimsel olarak duygusal dalgalanmalara ve depresyon belirtilerine sıklıkla yol açabilen bir dönem (Taşğın ve Çetin, 2006:87) olması önemi yer tutmaktadır. Aydın ve ark.'nın(2015) Şanlıurfa ilinde eğitime devam eden ve sokakta çalışan 136 ilköğretim çocuğuyla yaptığı araştırmada, ergenlik döneminin başlangıcıyla sokak çocuklarında, depresif belirti düzeylerinde artış görölmüştür. (Aydın ve ark. (2015) bu durumu gelecek ile ilgili kaygılarının artması, kendi durumlarını analiz etmeye başlamasıyla açıklanabileceğini ifade etmektedir. Ensign ve Santelli (1998) Baltimore'daki evde yaşayan ve sokakta yaşayan gençleri karşılaştırdığı çalışmada, evsiz ergenlerde yedi kat daha fazla depresyon tanısı konulduğunu tespit etmiştir.

Araştırmalar sokakta çalışan çocukların, benlik kavram (öz kavram) puanlarının çalışmayan çocuklara göre daha düşük olduğunu ortaya koymuştur (Alisinanoğlu ve Köksal:1999; Aktaş Arnas,2004). Bireyin kendini algılama biçimi olarak özetlenen benlik (öz-benlik, öz kavram) kavramı, bireyin gelişim süreciyle var olmakla beraber gelişim sürecinin önemli bir parçasıdır (Alisinanoğlu ve Köksal, 1999). Bireyin duyuşsal davranışlarının önemli bir yansıması olarak kabul edilen öz kavram, bireyin çevresiyle ilişkilerini ve davranışlarını etkilemede önemli bir yer tutmaktadır (Fer ve Yıldız:2008). Öz (self), doğduğumuzda var olmayan ve zamanla gelişen bir özellik gösterir. Buna göre öz, kişilerin diğer bireylerle olan ilişkileri sonucunda sosyal deneyim ve eylemlerle oluşur (Mead, 1967 akt Fer ve Yıldız, 2008). Aktaş Arnas (2004) bireyin benlik kavramında etkilendiği, örnek aldığı kişiler önemli rol oynadığı gibi ailesi, sosyal çevresi ve arkadaşları tarafından kabul görmesi de benlik kavramının gelişmesinde önemli kritik öneme sahiptir. Çocuğun sokakta sosyalleşme dışında bulunması ve uzun süre zaman geçirmesi çocuğun hem yanlış rol modeller alması hem de sosyal kabulden uzaklaşarak toplumdan ve sağlıklı çevreden soyutlanmasına ve nihayetinde benlik olgusunun zarar görmesine neden olmaktadır (Alisinanoğlu ve Köksal:1999).

1.4.4. Madde kullanımı

Araştırmalar sigara, alkol, uyuşturucu gibi bağımlılık yapıcı maddelerin kullanılmasında sokakta çalışan ya da yaşayan çocuklar önemli bir risk grubu olduğunu ortaya koymaktadır (Öner vd., 2006; Polat, 2002; Lifson ve Halcon, 2001, Shanthi ve Jeryda, 2017; Barman ve Ojah, 2016). Dünya sağlık örgütü (2017) küresel ölçekte, sokak çocuklarının% 25 ila% 90'ının madde kullanımına maruz kaldığını tahmin etmektedir (Pagare, 2004: 221).

Sokaklara sürekli maruz kalma sokak yaşamının doğası gereği çocukları madde kullanımına karşı savunmasız bırakır (Debroy vd., 2014). Polat (2002) bu durumu sokak çocuklarının ailesel destek, ebeveyn gözetiminin yetersiz olması ve arkadaş gruplarından etkilenmeyle açıklanabileceğini ifade etmektedir.

Sokak çocuklarında madde kullanım oranının yüksek olmasının yanı sıra madde kullanımı için risk faktörlerine de endişe verici boyutlarda maruz kalmaktadır. Öner ve ark.'nın (2006) yaptığı araştırmada çocukların madde kullanım prevalansı bir hayli yüksek görülmüştür. Aynı çalışmada çocukların alkol ile tanışma yaşı çok düşük (11.6 ± 2.2) bulunmuştur ve yasa dışı bir madde kullanmak, sokakta geceleme ve kardeşlerinden birinin alkol içmesi alkol ile karşılaşmasını artıran faktörler olarak saptanmıştır. Madde kullanım için ise geceyi sokakta geçirme ve sigara ile karşılaşmak risk faktörü olarak belirlenmiştir. Ayrıca sokakta şiddet görenlerde yasa dışı bir madde deneme oranının daha fazla olduğu saptanmıştır. Araştırmada, yaş ilerledikçe madde kullanım oranlarının yükselmesi önemli bir bulgu olarak not edilmiştir. Greene ve ark. (1997) Amerikan'ın çeşitli bölgelerinde sığınma evlerinde yaşayan evden kaçan ve evsizler gençler, sokak gençliği, evlerde yaşayan gençlerle yaptığı karşılaştırmalı araştırmada, sokak gençliğinin madde kullanım prevalansının diğer gruplara nazaran yüksek olduğunu tespit etmiştir. Araştırmada ayrıca, sokak çocuklarının son bir ay içerisinde sigara kullanma oranı %82,4 marihuana ve diğer maddeleri kullanma oranı sırasıyla %75,3 ve %54,7, 14-21 yaş arasındaki sokak gençlerinin en az bir kez alkol kullanma oranı % 77,5 olarak tespit edilmiştir. Aynı çalışmada sokakta şiddet görenlerde yasa dışı bir madde deneme oranının daha yüksek olduğu saptanmıştır. Çocuklarda yasadışı madde kullanımını en fazla artıran faktörler çocukların sokakta geceleme ve sigara ile karşılaşması, alkol kullanmayı artıran şey ise yasa dışı bir madde kullanmak, sokakta geceleme ve kardeşlerden birinin alkol içmesi olarak tespit edilmiştir.

Gaidhane ve ark.(2008) Mimai'de yürüttükleri çalışmada çalışmaya konu olan 163 sokak çocuğunun 132'sinin (% 80.98) madde bağımlısı olduğunu ortaya koymuştur. Debroy ve ark.'nın (2014) Guwata 'da 215 sokak çocuğu üzerinde yaptığı araştırmada çalışmaya katılanların yaklaşık % 80,9'unun (174/215) madde bağımlısı olduğu ve yaş arttıkça, madde kullanımının daha genç yaş grubuyla karşılaştırıldığında daha yaygın olduğu tespit edilmiştir. Bununla beraber tüm sokak çocuklarının yüksek oranda madde kullanım riski taşıdı söylenebilir. Her şeyden önce yoksulluk, aile içi istismar gibi madde kullanım için risk unsurlarının sokak çocuklarında sıkça görülmektedir. Madde kullanan arkadaşların madde alışkanlığı kazanmada önemli rol oynadığı bilinmektedir (Erdem vd., 2006; Van den Bree and Pickworth, 2005; Tot vd.2004; Yang vd.1998; Durmaz, vd. 2005). Erdem ve ark. (2006) yaptıkları araştırmada madde kullanan arkadaşlara sahip kişilerin madde kullanım riskinin 6 kat arttığı bulgusuna ulaşmıştır. Ebeveynlerin madde kullanımı da madde kullanım için risk unsurudur (Durmaz vd., 2005) ve sokak çocukları bu risk faktörüne de maruz kalmaktadır. Shakti ve Jeryda (2017) yaptığı araştırmada sokak çocuklarının ebeveynlerinin % 43'ünün alkolik olduğunu tespit etmiştir. Bazı faktörler (aileyle temas eksikliği, yetim olma, kamusal alanlarda vb.), madde kullanımı ve cinsel istismar ile ilişkili olduğu belgelendirilmiştir (Akt. Bal vd., 2010).

Davranış sorunlarının erken gelişmesi, çocuğun sapkın akran ilişkisi, ebeveynlerin sert ve tutarsız disiplin biçimleri ve gözetim ve yönlendirmedeki yetersizlikleri gibi faktörler madde kullanımı için risk faktörleriyle birleştiklerinde davranış sorunlarının daha istikrarlı alışkanlıklar veya davranış kalıpları haline gelmesine neden olarak çocuğun geleceği için daha belirleyici bir hal almaktadırlar (Webster-Stratton and Taylor, 2001:166).

Madde kullanımı gençlerde tıbbi ve hukuki olumsuzluklara yol açan birçok davranışsal probleme yol açar. Alkolün ve uyuşturucu maddelerin düzenli olarak uzun bir süre boyunca kullanılması organların işlevlerinde bozukluklara, sinir ve beyin hasarına, bellek, öğrenme yeteneği ve koordinasyon sorunları ile ilgili sorunlara neden olabilir. Hipnozif ya da esrar gibi vücudun sistemlerine baskı yapan ilaçlarla alkol almak, yargı kaybını ve fiziksel koordinasyon kaybını artırabilir. Hipnotiflerle kombinasyon komaya, solunum depresyonuna (nefes almayı keser) ve ölüm yol açabilir (WHO, 2000). Lindberg vd. (2000: 1) yaptığı araştırmada, madde kullanımı ergenlik ve genç yetişkinlik döneminden görülen hastalık ve ölümlerle ilişkili bulmuştur.

Madde kullanımı, yetişkinlerde görülen kalp rahatsızlığı, kanser gibi karşı konulamaz hastalıklara yol açarken gençlerde cinayet, intihar, araba kazaları ve AIDS gibi davranışsal ve dolayısıyla önlenabilir problemlere neden olur (Lindberg vd.2000; Greene vd. 1997). Lifson ve Halcon (2001) Minneapolis 1998-1999 yılları arasında, 15-22 yaş arasındaki 201 evsiz genç üzerinde yaptığı araştırmada sokakta yaşayanların madde bağımlılığı ve buna bağlı olarak steril olmayan iğnelerin paylaşımı nedeniyle çeşitli sağlık risklerinin oluştuğunu ortaya koymaktadır. Araştırma, katılımcıların % 76'sının sigara kullanıcısı olduğunu, % 37'sinin haftada 15 veya daha fazla alkol aldığını, hayatında en az bir kez enjeksiyonlu uyuşturucu kullananların %15, son otuz gün içinde kullananların ise % 6 oranında olduğunu ortaya koymuştur.

Araştırmalar çocuklar için risk faktörlerinin sayısının arttıkça hayatın ilerleyen dönemlerinde olumsuz bir davranışsal sonuç olasılığının arttığını göstermektedir (Hawkins ve ark., 1992; Webster-Stratton and Taylor, 2001). Ergenlerin madde kötüye kullanımı ciddi bir sorundur ve davranış bozuklukları, zihinsel hastalık, suç ve şiddet gibi diğer ciddi problemlerle birlikte ortaya çıkar (Reid & Eddy, 1997 akt. Webster-Stratton and Taylor, 2001). Barnes ve ark.'nın (2002) yaptığı araştırmada alkol kullanımı ile uyuşturucu kullanımı ve suç arasında anlamlı ilişki bulunmuştur. Aynı çalışmada bazı faktörler bu ilişkiyi artırdığını ortaya koymaktadır. Örneğin, aşırı alkol kullanımı erkeklerde kadınlara daha yüksek oranda suçluğa neden olurken, gençlerde yetişkinlere nazaran daha fazla suçluluğa ve uyuşturucu kullanımına neden olmaktadır. Sokak çocuklarının hem yaş itibariyle hem de çoğunluğunun erkek olması itibariyle alkol kullanımının olumsuz etkilerini daha fazla yansıtacakları değerlendirilebilir.

Madde kullanımı ile ilgili problemler çift yönlüdür ve bu problemler katlanarak devam eder. Örneğin madde bağımlılığı ailesel problemlerin bir yansıması olduğu gibi yeni ailesel problemlerin ortaya çıkmasında veya sorunların yeni bir boyut kazanmasında etkilidir. Greene vd. (1997) uyuşturucu kullanımının gençlerin aileleri ile istikrarlı bir yaşam ortamı kazanmalarını zorlaştırdığını veya alternatif plasmanlar oluşturabildiğini

ifade etmektedir. Aile desteğinden yoksun olmak birçok soruna yelken açmak olarak değerlendirilebilir.

Madde kullanımıyla beraber çocuklar başka problemlere kapı aralamaktadır. Bunların Başında kendine zarar verme davranışı görülmektedir. Favazzav ve Rosental (1993) madde kullanımı ve kendine zarar verme davranışının birlikte ya da ardışık olmayan biçimde aynı kişide görülme oranının yüksek olduğu ve özellikle yineleyen kendine zarar verme davranışı olan kişilerde madde kullanımının sıklıkla görüldüğünü belirtilmiştir (Akt. Ögel ve Aksoy: 2005: 164). Tarlacı vd. (1997) de kendine zarar veren kişilerin %90'ında madde kullanımı olduğu, çoğunun birden fazla madde kullandığı (%66,7) ve madde kullanımının büyük oranda (%71,1) bağımlılık düzeyinde olduğu saptanmıştır (Akt. Ögel ve Aksoy: 2005: 164). Ögel ve Aksoy(2005) yaptığı araştırmada sokakta yaşayan çocuklarda kendine zarar verme davranışının yüksek olduğu ve sokakta kalma süresiyle kendine zarar verme davranışının sıklığı arasında pozitif korelasyon olduğu tespit edilmiştir. Kendine zarar verme davranışı gösteren çocuklarda madde kullanımı %76,4 olarak bulunmuştur. Madde kullanımı olan çocukların kendine zarar verme davranışı riski kullanmayanlara göre 6 kattan daha çok olduğu gözlenmiştir.

1.4.5. Suça sürüklenme

Araştırmalar sokak çocuklarında suçluluk oranın yüksek olduğunu ortaya koymaktadır (Erkan ve Erdoğan, 2006). Bilgin (2012) araştırmasında sokakta çalışan çocukların yaklaşık %40'ının herhangi bir sebeple polis tarafından alıkonulduğu tespit etmiştir. Bazı araştırmalar sokak çocuklarında saldırgan davranış sergilediğini ortaya koymaktadır (Erdoğan ve Oto, 2004; Erkan ve Erdoğan, 2006).

Sokak çocuklarında suçluluk oranının yüksek olmasında, sokak çocukların yaşam şartlarının ve sokakta bulunma nedenlerinin çocuk suçluluğunda risk faktörleri olarak kabul edilen problemlerle benzerlik göstermesi önemli rol oynamaktadır (Güngör, 2008; Korkmaz, 2013; Kızmaz ve Bilgin,2010). Göç, kentleşme, sosyal çözülme, ailesel problemler, yoksulluk, okulda başarısızlık, düşük eğitim, suçlu akranların varlığı, uyuşturucu/bağımlılık yapıcı maddeler kullanma, ebeveynlerin düşük eğitilmiş olması, zayıf ebeveyn-çocuk ilişkisi, sert ya da gevşek disiplini, çocuk suçluluğun nedenleri arasında gösterilmektedir (Shader, 2001; Akduman vd. 2007; Erkan ve Erdoğan, 2006; Kızmaz ve Bilgin, 2010; Zenzile, 2008; Gökpınar, 2007). Araujo ve ark.'nın (2012) yaptığı araştırmada okula devam eden çocukların suç işleme ihtimali düşük görülürken okula devam etmeyen çocukların suç işleme ihtimali 3.55 kat daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Şiddete maruz kalan çocukların suç işleme ihtimalinin 3.42 kat daha fazla olduğu belirtilmektedir.

Çocuk suçluluğunun açıklanmasında sosyal öğrenme ve kontrol teorileri önemli yer tutmaktadır. Sosyal öğrenme teorilerden Edwin Sutherland'ın Ayırıcı Birleşimler (Differential Association) kuramına göre, suçun diğer öğrenme süreçlerinden farkı yoktur. Suçluluk davranışı, karşılıklı ilişki süreci içinde diğer insanlarla birlikte olma sonucu öğrenilir. Suçluluk davranışının öğrenilmesi, özellikle yakın gruplar içinde gerçekleşir Suçluluk davranışının öğrenilişi; a) Bazen çok karmaşık, bazen de çok basit olan suç işleme tekniğini, b) Tavırların ve güdülerin belirli yönünü kapsar. Güdülerin

çevrileceği belirli yön yasal kuralların “mutlaka uygulanması gerekli kurallar” veya “uygulanması zorunlu olmayan kurallar” olarak yorumlanmasından öğrenilir. Bir kişi, yasal kuralları “uygulanması zorunlu olmayan kurallar” olarak yorumlayanlarla fazla; yasal kuralları “mutlaka uygulanması gerekli kurallar” olarak yorumlayanlarla az ilişkide olduğu zaman suç işler (Yavuzer, 2001; Dolu, 2015). Sokak çocuklarının suçla ilişkilendirilmesinde arkadaş çevresi önemli rol oynamaktadır. Arkadaş, sokak çocukları için son derece önemli, hatta kutsal bir alana karşılık gelmektedir (Güngör, 2008). Ailesel problemler yaşayan, istismar ve ihmal edilen çocuklar arkadaşlarına hayatlarında çok daha büyük bir alan açmaktadırlar. Kendi yetiştirildiği normları korumaya çalışan ebeveyn ve kendi özgür ve özerk alanını yaratmaya çalışan ergen arasında kaçınılmaz olan çatışma (Zenzile,2008:57) özellikle ergenlik döneminde çocukları akran grubuyla yaklaştırmaktadır. Bu bağlamda sapkın davranışlara sahip arkadaşlarla çocukların suçluluk açısından ciddi risk grubu oluşturmaktadır (Kızmaz ve Bilgin, 2010). Suç işleyen çocukların arkadaş grubu içerisindeki saygınlığı, diğer çocukların da suç işleyerek o saygınlığa sahip olma isteğini arttırmakta ve su işlemekten çekinmemelerine yol açmaktadır (Güngör, 2008). Birçok genç, kabul edilmek, daha değerli ve daha yetişkin hissetmek istemekte, toplumun egemen olan kural ve değerler sisteminden sapmak yerine, suçlu gruplar arasında bir bireyin statüsünü belirleyen suç eylemlerine girmektedir (Regoli & Hewitt 1991’den akt. Zenzile, 2008:57).

Suçu açıklayan bir başka teori grubu olan kontrol teorileri, bireyi suç işlemekten alıkoyan değer ve süreçlere odaklanır (Dolu, 2015: 298). Kontrol teorileri, özünde insanın suç işlemeye eğilimli, hedonistik varlıklar olduğunu ancak kendilerini suç işlemekten vaz geçirecek yeterli sebepleri olmadığı sürece suç işleyeceklerini öne sürer. Bu teoriye göre, bireyler toplumsal yapı içerisinde suç olarak nitelenen davranışlara toplumla benzer bir bakış açısı geliştirmek ve bu davranışlardan uzak durmak için toplumsal değerleri benimseme ve özümseme sürecinden geçer. Bireyin suç işleyip işlemeyeceği ya da suç işleme sınırını belirleyen şey bu özümseme sürecini ne kadar sağlıklı olarak geçirdiğiyle ilgilidir (Dolu, 2015: 298). Sokak çocukları, ebeveyn gözetim ve denetiminde, sağlıklı bir çevre içerisinde yaşının gerektirdiği sosyalleşme ve eğitim sürecini geçirmedikleri için toplumsal değerlerin özümsemesi noktasında pozitif bir süreç geçirdiklerini söylemek mümkün değildir. Bu gerekçeyle çocuklar, kendini suç işlemekten alıkoyan toplumsal ve ahlaki değerlerden yoksun olarak büyüme riski taşımaktadırlar.

Yani, sokak çocukları, hem çocuğu sokağa sürükleyen nedenlerin suça sürükleyen nedenlerle benzerliği hem de çocuğun sokakta edindiği yeni davranışlar bağlamında ele alındığında, suça sürüklenme kaçınılmaz olmaktadır. Araştırma bulgularında, sokak çocuğu-suça sürüklenen çocuk arasındaki yüksek düzeydeki anlamlı ilişkiler de bu gerçekliği net bir biçimde ortaya koymaktadır.

1.5.Dünyada Sokak Çocuklarının Durumu

Sokak çocukları, yoğun olarak gelişmekte olan ülkelerde görülmekle beraber neredeyse dünyanın tüm bölgelerinde karşımıza çıkan toplumsal bir sorundur. Blank (1992) birçok ülkede sokak çocukları için farklı isimler kullanıldığını ifade etmektedir. Örneğin Kolombiya’da yatak böcekleri, Brezilya’da marjinaller, Peru’da meyve kuşları,

Vietnam’da toz böcekleri, Ruanda’da kötü çocuklar, Kamerun’da sinekler olarak isimlendirilmektedirler (Akt. Polat, 2007:16).

Adlandırmadaki farklılıklara rağmen sokak çocukları dünya genelinde benzer profil çizmektedir. Alem ve Laha (2016) 31 makale üzerinde meta-analizi gerçekleştirerek, Asya, Afrika ve Latin Amerika olmak üzere üç farklı kıtadaki 68.014 sokak çocuğunu ele almış, çocukların yaşam koşulları, cinsiyet ve sokakla ilişki açısından kıtalar arasında fark olmadığını ortaya koymuştur. Çalışma, ortaya koyduğu sonuçlarla kıyaslandığında, Türkiye’de yapılan çalışmalarla benzer sonuçlar içermektedir. Sokak çocuklarının profili incelendiğinde, büyük bir kısmının erkek olduğu görülmektedir. Sokak çocukları genellikle herhangi bir bilgi birikimi istemeyen, düşük ücretli ve uzun süreli çalışma gerektiren işler yapmaktadırlar. Bu işler genellikle sokakta bir şeyler satma, işportacılık, ayakkabı boyacılığı, hamallık ve bazı bölgeler için yük arabası çekme olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanı sıra sokak çocukları arasında dilenme, hırsızlık ve seks işçiliği gibi son derece riskli işler yapanlar da bulunmaktadır (Kebede, 2015; Barkat, 2012).

Sokak çocukları istismarın tüm biçimlerine maruz kalmaktadır. Çocuklar genellikle, sağlıksız koşullardan dolayı hastalık risklerine açık, temel eğitimden yoksun, beslenme olanakları yetersiz ve barınma imkânı olmayan çocuklardır. Sokak çocukların diğer çocuklara oranla daha aktif cinsel yaşamına sahip olması, cinsel istismara maruz kalması veya seks işçiliği yapması, cinsel hastalıkların daha fazla görünmesine neden olmaktadır. Sokak çocukları ayrıca yaşça büyük çocuklar, yetişkinler ve güvenlik güçleri tarafından dışlanmaya, aşağılanmaya ve fiziksel şiddete maruz kalmaktadır. Sokak çocuklarında madde kullanımı çok yüksek bulunmaktadır (Vijay vd., 2015; Pagare vd., 2004).

Sokak çocuklarının Dünya’daki ve ülkemizdeki durumuyla ilgili kesin verilere ulaşmak, sokak çocuklarının milyonları bulan sayılarda olması ve sokak çocuğu olarak nitelendirmek için genel geçer standartların olmayışı nedeniyle mümkün değildir. Buna karşın bazı tahminlerle karşılaşmak mümkündür. 1986’da Birleşmiş Milletler Uluslararası Ekonomik ve Sosyal İşler Departmanı, dünya çapında 30 ila 170 milyon sokak çocuğunun olduğunu tahmin etmiştir (Eggen, 2004: 1). Ramakrishna ve ark. (2003:95) da Latin Amerika’da 40 milyon, Asya’da 30 milyon ve Afrika’da 10 milyon dâhil olmak üzere dünya çapında tahmini 100 milyon sokak çocuğu bulunduğunu ifade etmiştir. Royal Tropical Institute tarafından yayınlanan bir rapora göre, sokaklarda yaşayan ve çalışan 100 milyon çocuğun çoğunluğu gelişmekte olan ülkelerin şehirlerinde yaşamaktadır: Latin Amerika’da 40 milyon, Asya’da 25-30 milyon ve Afrika’da 10 milyon (FSCE, 2003’den akt. Kebede, 2015:46).

Hem yurt içi hem de yurtdışı kaynaklarda sokak çocuklarının dünyadaki varlığına dair sıklıkla UNICEF’in çalışmalarına dayandırılarak, 100 milyon rakamı zikredilmektedir (Zapata, 2011: 780; Campos vd., 1994). UNİCEF, 1989 yılında dünyada 100 milyon civarında sokak çocuğu tahmininde bulunduktan 14 yıl sonra, aynı rakamı tekrar etmiştir. Ancak 2005 yılındaki raporunda ise, sokak çocuğu sayısının tam olarak belirlenmesinin mümkün olmadığını kabul etmekle beraber kentleşme ve küresel nüfusun artışına bağlı olarak kesinlikle dünyada on milyonlarca sokak çocuğunun olduğu öne sürmüştür. De Benitez (2011:2) 100 milyon rakamının birçok makalede zikredilmesiyle birlikte

“çocuklarla ilgili rakamsal ifadeler semboliktir” uyarılarına rağmen, bu rakamın değişmez bir veriye dönüştüğünü ifade etmiştir. Ennew (1988) verilen rakamların sorgulanmadan resmi kayıtlara geçirildiğini ve bir gerçekmiş gibi kabul edildiğini öne sürerek eleştirmektedir. Gerçekten de alanyazında sokak çocuklarının sayısı ile ilgili verilen rakamların örtüşmediği görülmektedir. Yılmaz (1998) da aynı şekilde kesin rakamlar vermenin mümkün olmadığını ifade etmektedir. Sokak çocuklarının belirli yaşam alanlarının olmaması, sürekli yer değiştirmeleri veya dönem dönem sokak yaşamına katılıp ayrılmaları bu durumun önemli nedenlerinden biri olarak görülmektedir (New Internationalist, 2005’den Akt. Eminağaoğlu: 2006:47).

Bu veri karmaşasına karşın, bazı bölgesel araştırmalar da sokak çocuklarının sayısı hakkında bilgi sahibi olmamızda yardımcı olmaktadır. Yapılan çalışmalar sokak çocuklarının normal çocuk nüfusunun Mexico City’de %9’unu, Bangladeş’te %7’sini oluşturduğunu göstermektedir. Güney Afrika ve Bulgaristan’da sokaktaki çocukların % 70’i akşam evlerine dönmektedir. UNICEF raporuna göre dünyada ailesiyle bağlarını koparmış ve bir barınağa gereksinme duyan çocukların oranı % 5–10 arasında değişmektedir (İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 2007:32:).

Sokak çocukları sorununun ve araştırmalarının yoğunlaştığı bölgelerin başında Latin Amerika gelmektedir. Barker ve Knaul (1991) Dünya sokak gençliğinin, çoğunluğu Brezilya’da olmak üzere yaklaşık beşte ikisinin, Latin Amerika’da bulunduğunu ifade etmektedir (Akt. Campos vd. 1994). Latin Amerika’da 40 milyon sokak çocuğu bulunduğu tahmin edilmektedir (Ramakrishna vd.2003:95). Özellikle Brezilya, sokak çocuklarının sıklıkla görüldüğü ülkelerin başında gelmektedir. Brezilya, dünyanın en büyük beşinci ülkesi (150 milyon nüfuslu) ve Latin Amerika’nın en zengin ülkelerinden biridir. Cervini & Burger (1991) bununla birlikte, nüfusun büyük bölümünün derin yoksulluk içinde olduğunu ve birçok gencin ailelerini desteklemek için çalıştığını belirtmiştir (Akt. Campos vd. 1994). Brezilya’daki çalışan sokak çocuk sayısının tahminleri 7 ila 17 milyon arasında değişmektedir (Campos vd. 1994). Barker ve Knaul (1991) Brezilyalı evsiz çocukların sayısının da 7 milyonu bulunduğunu ifade edilmektedir (Akt. Campos vd. 1994).

Hindistan, görsel hafızada sokak çocuklarıyla özdeşleşmiş ülkelerin başında gelmektedir. Pinto (1993) bazı tahminlere göre, Hindistan’da, başta büyük şehirlerde olmak üzere 414.700 sokak çocuğunun bulunduğunu belirtmiştir (Akt. Ramakrishna, 2003: 95). Bangalore’de ve civarında yaklaşık 80.000 sokak çocuğunun yaşadığı tespit edilmiştir (Vijay vd., 2015: 220). Khan (2009) politik dalgalanma ve ekonomik istikrarsızlık nedeniyle yoksulluk oranının yüksek olduğu Pakistan’da 70.000 sokak çocuğunun var olduğunu tahmin edildiğini belirtmektedir. Iqbal’e (2008) göre Pakistan nüfusunun % 70’i kırsal alanlarda yaşarken, kırsal yoksulluktan kurtulmak için kentlere göç eden sokak çocukların dağılımı şu şekildedir. Karachi 8,000, Lahor 7,000, Peşaver 5,000, Rawalpindi 3,000 ve Quetta 2,500 (Akt. Khan, 2009:5).

1994 yılında UNICEF Bolivya’da 72.000 sokak çocuğunun olduğunu tahmin etmiştir UNICEF’in 2004 raporunda Bolivya’daki "büyük şehirlerin sokaklarında yaşayan en az 2.500 çocuk olduğu belirtilmiştir (Eggen, 2004: 1). Fakat, Etiyopya’daki sokak çocukları

hakkında kapsamlı bir istatistiki bilgi bulunmamaktadır. Tahminlere göre, 100.000'den fazla çocuk Etiyopya şehirlerinin sokaklarında yaşıyor ve / veya çalışıyor ve bunların 2,555 kadarı Hawassa sokaklarında bulunur (FSCE, 2003'den akt. Kebede, 2015: 46). UNICEF tarafından desteklenen Etiyopya Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın (2007) çalışmasında, yaklaşık 60.000'i başkentte olmak üzere ülkede 150.000 civarında sokak çocuğunun yaşadığı tahmin edilmiştir (Kebede, 2015: 46).

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra siyasi geçiş sürecinde Ukrayna'da, sağlık ve sosyal güvencelerin finansmanında yaşanan sorunlar neticesinde sokak gençlerinde artış görülmüş ve halen 300 bin kadar gencinin varlığı tahmin edilmektedir. Zapata (2011:780) Kenya'da gerçekleştirilen bir araştırmanın (SNV/Kenya, 2002) resmi tahminlerine göre 50.000 ila 60.000'i başkent Nairobi'de olmak üzere ülke genelinde yaklaşık 250.000 sokak çocuğunun olduğunu belirtmiştir. Kenyadaki bir STK'nın (Kenya Children of Hope) paylaştığı rakamlara göre:

- 60.000'den fazlası Nairobi'de olmak üzere 250.000- 300.000 arasında çocuk Kenya sokaklarında yaşıyor/çalışıyor.
- Etiyopya'da gerçekleşen bir araştırma, hükümet tahminlerine göre 150 bin çocuğun sokaklarda yaşadığını ve çocukların sokak yaşamına karışma yaşının ortalama 10,7 olduğunu kaydetmektedir.
- Çoğu Kahire ve İskenderiye'de olmak üzere Mısır'da yaklaşık 1 milyon sokak çocuğun olduğu tahmin edilmektedir.
- Nijerya - Akwa Ibom Eyaleti sokaklarındaki çocukların % 95'inden fazlası papazlar tarafından "cadılar" diye damgalanmakta ve aileleri tarafından sokaklara terk edilmektedir.
- Güney Afrika, 10-12 bin evsiz çocuk olduğu tahmin edilmektedir. Ankete dayalı araştırmada sokak çocuklarının yaş ortalaması 13-14 bulunmuştur. Benzer bir araştırma, Güney Afrika'daki sokak çocuklarının 7-18 yaşları arasında ve çoğunlukla 13-16 yaşları arasında olduğu bulgusuna ulaşmıştır.
- Gana'nın başkenti Akra'nın farklı bölgelerindeki sokak çocuklarının ve genç annelerin sayımında, 21.140 sokak çocuğu, 6 binsokak bebeği, 20 yaş altı 7.170 sokak annesi gruplandırılmıştır.
- Ruanda'da gerçekleştirilen bir çalışmada, görüşülen erkeklerin yarısından fazlası ve kızların dörtte üçünden fazlası, (bunların % 35'i on yaşın altındakilerden oluşmaktadır) cinsel yönden aktif olduklarını itiraf etmişlerdir. Erkeklerin% 63'ü bir kızın kendileriyle seks yapmalarını istediklerini ifade etmiş; kızların% 93'ü tecavüze maruz kaldığını bildirmiştir.
- Lusaka, Zambiya'nın başkenti Lusaka'da sokakta yaşayan çocukların çoğu yetimdir: Çocukların % 22'si her iki ebeveynini,% 26'sı babasını ve % 10'u annesini kaybetmiştir (Kenya Children Hope, 2018).

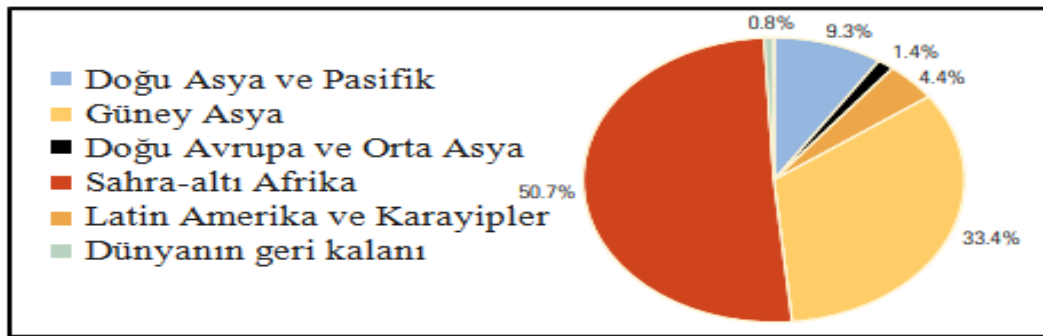
Sokak çocukları sorunun birçok nedeni olmakla beraber, genel olarak kentsel yoksulluğun bir ürün olarak nitelendirilmektedir. Çok boyutlu yoksulluk indeksi (Multidimensional Poverty Index- MPI) 2014 raporuna göre, çok boyutlu yoksul insanların% 85'i kırsal alanlarda yaşamaktadır (Alkire vd., 2014). Yoksulluk kırsal alanda daha fazla yaygınlık gösterirken sokak çocukları büyük kentlerde görülmektedir. Kentleşme, yoksullukla mücadele çabalarına baskı uygulayan ve eşitsizliklerin vurgulandığı bir başka güç olarak niteleyen UNICEF'e (2016:79) göre, ulusal yoksulluk sınırları, özellikle konut, ulaştırma,

su, sağlık, eğitim ve sağlık hizmetleri gibi kentsel yaşamın tüm yüksek maliyetlerini hesaba katmayabilir. Kentsel alanlardaki çocuklar, onlarla yakın yaşarken bile temel hizmetlere erişemeyebilir. Sonuç olarak, kent nüfusu için riskler kırsal alanlardaki riskleri aşabilir. Örneğin, Sahra Güneyi Afrika'daki 2006 yılındaki bir araştırma, zengin ve yoksul kentsel topluluklar arasında çocuk beslenmesinde kentler ve kırsal bölgeler arasında olduğundan daha fazla farklılık olduğunu göstermiştir. Mısır'da 2012 yılında yapılan bir araştırmada, kentsel gecekondu mahallelerinde bazı çocukların yoksunluk durumlarının ülkenin en yoksun kırsal alanlarındaki yoksulluk oranlarına ulaştığını veya bu oranları aştığını tespit etmiştir (UNICEF, 2016:79). Avrupa Konseyi'ne üye 32 ülkenin yer aldığı UNICEF raporunda, çocuk yoksulluğunun 20 ülkede arttığı ve yalnızca 12 ülkede azaldığı gözlenmiştir. Eurostat istatistiklerine göre çocuklar, yoksulluk ve sosyal dışlanma konusunda en riskli gruptur. Rapora “Kuşaklar boyunca süren yoksulluk döngüsü ile Avrupa, kapsayıcı toplum ve siyasi istikrardan uzak, kırgın gençlerden oluşan bir “kayıp nesil” ile karşı karşıyadır.” diyerek uyarıda bulunmaktadır (Avrupa Konseyi,2018: 7).

Sokakta çalışma gibi sömürüye ve istismara açık çocuk işçiliğinin tüm boyutlarının yoksulluk var olduğu sürece devam edeceğine yönelik geniş kabul bulunmaktadır. Bu anlamda dünyada yoksulluk ve çocuk yoksulluğu profilin ortaya konulması, sokak çocukları sorununu irdeleyebilmek için elzemdir.

Dünya Bankası'nın 'aşırı yoksulluk sınırı', günde kişi başı 1,90 ABD Doları'ndan az olan hanelerde yaşayan insanları tanımlamaktadır. Dünya Bankası Raporuna (WB, 2016) Dünyanın en yüksek kişi sayısı oranına (% 41,0) sahip olan Afrika, diğer tüm bölgelerin toplamından daha fazla yoksul (389 milyon) barındırıyor(Akt. UNICEF, 2016). Diğer bölgelerin yoksulluk oranı aşağıdaki grafikte verilmiştir.

Grafik 1 Küresel Yoksulluğun Bölgesel Dağılımı

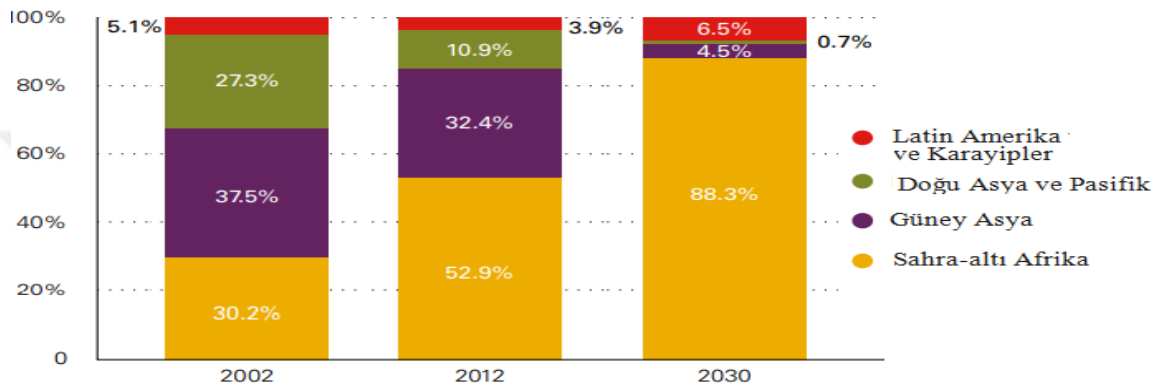
Kaynak: World Bank Group, 2016: 6

Grafik 1’den de anlaşıldığı üzere Doğu Asya ve Pasifik küresel yoksulların yüzde 9,3’üne ev sahipliği yapmaktadır. Yoksulların üçte biri (%33,4) Güney Asya’da bulunurken, Latin Amerika ve Karayipler, Doğu Avrupa ve Orta Asya ile birlikte, sırasıyla yüzde 4,4 ve yüzde 1,4 ile küresel sayımı tamamlamaktadır.

Küresel yoksulluğun geleceğine dair tahminler iç açıcı değildir. UNICEF ‘e (2016) göre 2030 yılına kadar 70 milyon çocuğun 5. Yaş gününe ulaşmadan öleceği, Sahra altında Afrika bölgesinde bu ölüm oranının yüksek gelirli ülkelere oranla 10 kat fazla olacağı ve dünyada aşırı yoksulluk yaşayan 10 çocuktan 9’unun yine bu bölgede olacağını ifade

etmektedir. Sahra altı Afrika'nın dünyanın en genç bölgesi olduğu ve 18 yaşın altındaki çocukların yaklaşık yarısı nüfusa sahip olduğu göz önüne alındığında, bu konsantrasyonun özellikle endişe verici olduğu değerlendirilmektedir. Mevcut eğilimler devam ederse, Sahra Güneyi Afrika'daki 156 milyon çocuk 2030'da dünyanın aşırı yoksullarının yaklaşık yarısını oluşturan bir grup olarak günde 1,90 ABD doları altında hayatta kalmak için mücadele edecektir. Raporda ayrıca, 2030'a kadar 60 milyondan fazla çocuğun okuldan yoksun olacağı ve 750 milyon çocuk gelin vakası yaşanacağını ifade edilmektedir. Dünya Bankası'na (2016) verilerine göre, küresel yoksulluğun 2030 projeksiyonu aşağıdaki grafikteki gibidir (Akt. UNICEF, 2016: 74)

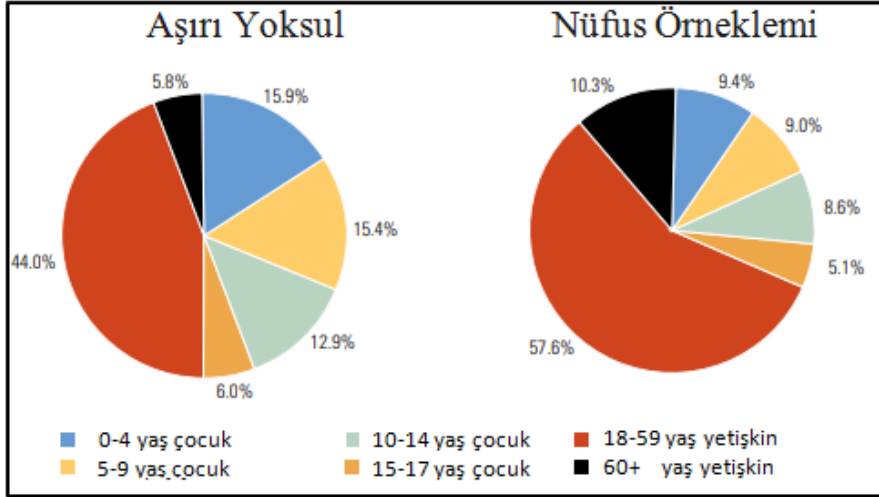
Grafik 2 Dünya Bankası 2000, 2012 Yılı Aşırı Yoksulluk Tahmini (Günde 1, 90 \$) Ve 2030 Projeksiyonu

Kaynak: WB, 2016'den akt. UNICEF, 2016: 74

Grafikten de anlaşıldığı üzere, 2030 yılı projeksiyonunda Sahra-altı Afrika'da aşırı yoksulluk oranlarının % 88,3'e kadar çıkacağı tahmin edilmektedir. Dünya Bankası'na göre çocukların yetişkinlere oranla yoksulluğa düşme riskleri oldukça yüksektir. 2013 yılındaki verilere göre, 18 yaş altındaki çocuklar nüfusun üçte birinden azına karşılık gelirken, küresel yoksulluğun yarısı 18 yaş altındaki çocuklarda görülmektedir. Daha küçük çocuklar (0-14 yaş) ise, dünya nüfusundaki paylarına oranla yoksul insan sayısına daha çok katkıda bulunmaktadır (Akt. UNICEF, 2016:74). Aşağıdaki grafikte küresel yoksulluğun yaşlara göre durumu bulunmaktadır.

Grafik 3 Yoksulların Yaş Profili, 2013

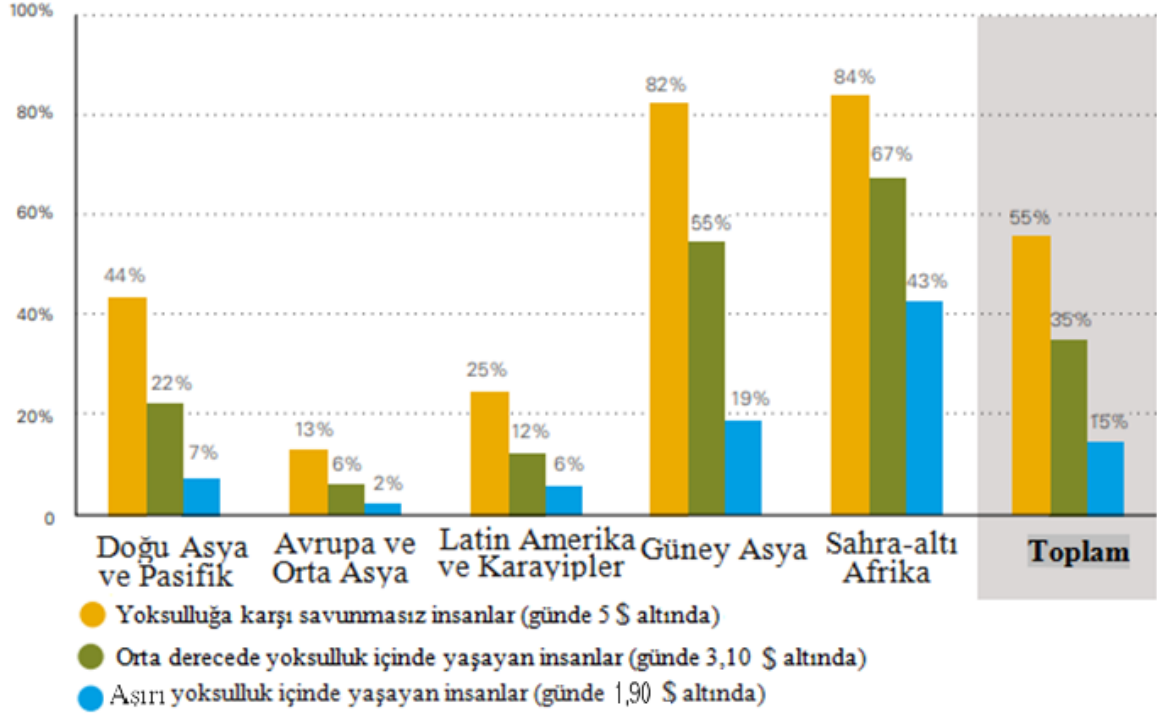

Kaynak: World Bank Group, 2016: 7

Grafikten de anlaşıldığı üzere dünya nüfusunun üçte biri (% 32,1) 18 yaş altı çocuklardan oluşurken, küresel yoksulluğun yarısından fazlası (% 50,2) 0-18 yaş arasında görülmektedir. 0-14 yaş arası için bu oran % 44,2'dir. Bu grafik, çocukların yetişkinlere oranla yoksulluğa düşme riskinin daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır.

UNICEF (2016:78) ulusal yoksulluk sınırı tarafından tanımlanan eşiğe sahip ancak barınak, yiyecek, su, sağlık, eğitim, sağlık hizmetleri veya bilgilere hala erişimi olmayan ailelere dikkat çekerek parasal yoksulluğun eşiğinin üstünde olan bir evde yaşamayan çocukların yoksulluktan uzak olduğu anlamına gelemeyeceğini ifade etmektedir. Bu ailelerde yaşayan çocuklar, karşı karşıya kaldığı sosyal riskler bağlamında daha geniş kapsamlı ele alındığında yoksul grubu temsil etmektedir. 2012 yılında, düşük ve orta gelir düzeyindeki ülkelerde 2 milyardan fazla kişi günde 3,10 dolardan daha az bir miktarda yaşamış ve bu oran 'ılımlı' yoksulluk olarak kabul edilmiştir (UNICEF, 2016: 75). Bu veriler, Güney Asya'da yaklaşık 900 milyon, Doğu Asya'da ve Pasifik'te yaklaşık 500 milyon ve Latin Amerika ile Karayipler' de yaklaşık 72 milyon insanı kapsamaktadır. Orta Doğu ve Kuzey Afrika'daki yaklaşık 50 milyon kişi, güvenilir anketlerin bulunduğu verilere göre, son yılda günde 3,10 ABD Doları'nın altında bir gelirle hayatta kalmıştır. Dünya genelinde, 2012'de 3 milyardan fazla kişi yoksulluğa karşı savunmasız kalmış ve günde 5 US dolardan daha az bir miktarda geçimlik olarak yerini korumuştur (UNICEF, 2016: 75).

Grafik 4 Dünya Bankasına (2012) Göre, Çeşitli Uluslararası Yoksulluk Sınırlarının Altında Yaşayan Nüfus Yüzdesi

Kaynak: UNICEF, 2016: 76

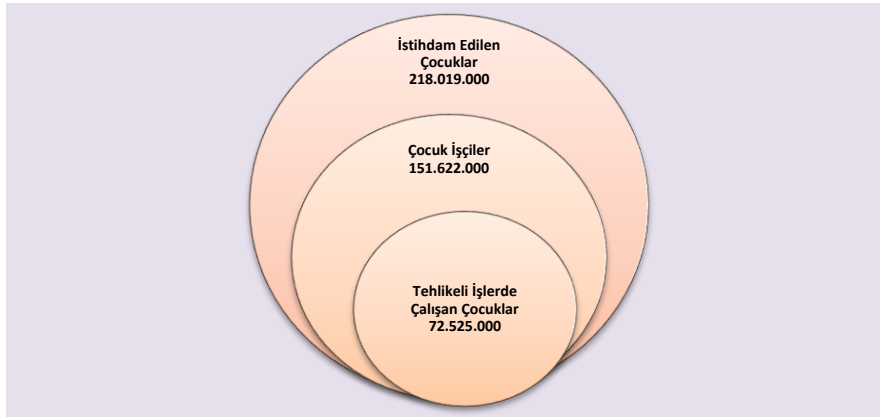
Grafikten 4'ten de anlaşıldığı üzere, yoksulluğa karşı savunmasız nüfusun oranı % 55, orta derecede yoksulluk içinde yaşayan nüfusun oranı % 35 ve aşırı yoksulluk içinde yaşayan nüfus oranı ise toplam nüfusun % 15'ine karşılık gelmektedir. Bu durum, yoksulluğun soka çocukları sorununun temel nedeni olduğu göz önüne alındığında korkutucu bir tablo sunmaktadır.

Çocukların çalışmasının altında yatan nedenlerin çok boyutlu olmasının yanında, yoksulluk gibi temel ve çözümü zor olan bir sorun alanına dayanması, onu kısa vadede çözümsüz hale getirmektedir. Bu sebeple ILO başta olmak üzere, çocuk işçiliğiyle mücadele eden birçok aktör, bu süreçte çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerine odaklanmaktadır (Şişman, 2004: 52). Sokakta çalışma durumu ILO'nun tanımladığı çocuk işçiliğinin en kötü biçimleri arasında doğrudan ifade edilmese de, çalışma şartları ve barındırdığı çok yönlü riskler, ILO 182 sayılı sözleşmesine göre, sokakta çalışmayı ivedilikle ortadan kaldırılması gereken çalışmanın en kötü biçimleri sınıfına dâhil edilmektedir (Hatloy ve Houser, 2005:13). Bununla beraber, sokakta çalışan çocukların aile bağlarının sürmesine rağmen bu bağların tamamen kopması sonucu çocuğun sokak çocuğu grubuna dahil olarak istismara açık bir pozisyona düşmesi, sokakta çalışmayı öncelikli bir sorun alanı haline getirmektedir. Burada kastedilen çalışma, “çoğu kez çocukları yaşamaktan alıkoyan, potansiyellerini ve saygınlıklarını eksiltten, fiziksel ve zihinsel gelişimleri açısından zararlı işler olarak tanımlamaktadır. Çünkü ILO, çocukların ve ergenlerin sağlıklarına ve kişisel gelişimlerine zarar vermeyecek ya da eğitimlerini aksatmayacak işlerin çocuk işçiliği olarak nitelenmeyeceğini değerlendirmektedir. Hatta evde anne ve babalarına yardımcı olmak, aile işletmesinde belirli işleri yapmak, okul saatleri dışında ve tatillerde cep harçlığı sağlayacak kimi işlerde yer almak gibi

etkinliklerin çocuklarının gelişimine ve ailelerinin durumuna katkıda bulunacağı, çocuklara çeşitli beceriler ve deneyimler kazandıracağı ve yetişkinlik dönemlerinde toplumun üretken üyeleri olmalarına hazırlayacağı ifade edilmiştir (ILO, 2018). Sokakta çalışma, çocuğun fiziksel ve ruhsal gelişimine yönelik ciddi riskler barındıran ve hayatının tamamına yansıyabilecek travmalara açık bir çalışma alanıdır. Bu bağlamda, sokakta çalışma, çocuk işçiliğinin en ağır biçimleri arasında yer almaktadır. Bu açıdan çocuk işçiliğine dair veriler dünyada sokak çocuğu probleminin resmini çizebilmek için önemli veriler sunmaktadır. Dünyada sokak çocuklarının durumuna dair tahminler yürütebilmek için, çocukların sokakta yaşaması veya çalışmasına yol açan benzer sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel dayanaklara dayanan çocuk işçiliği tablosunu incelemekte fayda vardır.

ILO (2017) Küresel Çocuk İşçiliği Tahminleri: Sonuçlar ve Eğilimler (2012-2016) Raporunda, 152 milyon çocuğun çalıştığını ve bunların 73 milyonunun tehlikeli işler sınıfına girdiğini ifade etmektedir. Sokakta çalışma, çocuk işçiliğinin en kötü biçimleri arasında olduğunu göz önüne aldığımızda, bu veri son derece önemlidir. UNİCEF Dünya Çocuklarının Durumu 2016 Raporu'nda 150 milyon çocuğun (5-14) yaş arasında yetişkinler için sayılabilecek işleri yaptığını ifade etmektedir. Görüldüğü üzere çalışmalar yaklaşık bir değer sunmakta ve her iki çalışmanın sunduğu rakamlar çocuk işçiliğinin tehlikeli boyutlara ulaştığını göstermektedir. Aşağıdaki ILO'nun (2017) yaptığı araştırmalar göre hazırlanmış Şekil 1'de "Çocuk işçiliğinin 2016 yılı küresel tahmini", Tablo 1'de "Dünya'da Çocuk İşçiliğinin Durumu" ve Şekil 2'de "Çocuk İşçiliğinin Bölgesel Dağılımı" belirtilmiştir.

Şekil 1 Çocuk İşçiliğinin 2016 Yılı Küresel Tahmini

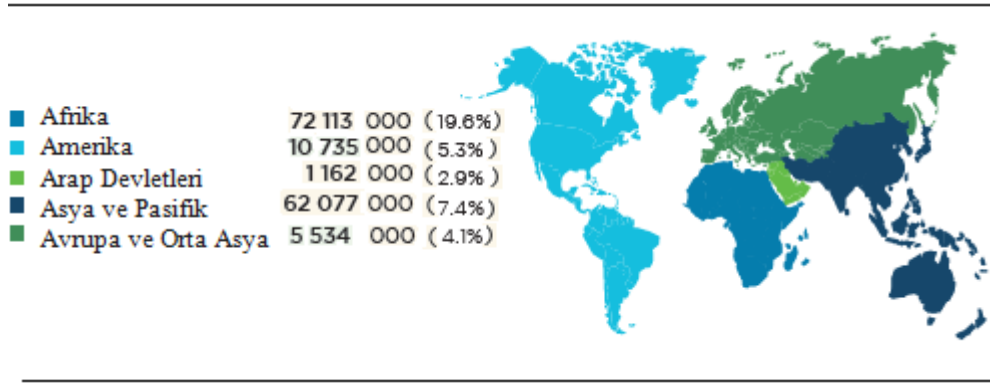
Kaynak: ILO ,2017

Tablo 1 Dünyada Çocuk İşçiliğinin Durumu

			Çocuk İşçiler		Tehlikeli İşte Çalışan Çocuklar	
			2012	2016	2012	2016
Dünya (5-17 yaş)		Bin (%)	167 956	151 622	85 344	72 525
			10.6	9.6	5.4	4.6
Yaş sınırı	5-14 yaş	Bin (%)	120 453	114 472	37 841	35 376
			9.9	9.3	3.1	2.9
	15-17 yaş	Bin (%)	47 503	37 149	47 503	37 149
			13.0	10.5	13.0	10.5
Cinsiyet (5-17 yaş)	Erkek	Bin (%)	99 766	87 521	55 048	44 774
			12.2	10.7	6.7	5.5
	Kız	Bin (%)	68 190	64 100	30 296	27 751
			8.9	8.4	4.0	3.6

Kaynak: ILO (2017)

Şekil 2 Çocuk İşçiliğinin Bölgesel Dağılımı

Kaynak: ILO (2017)

ILO'nun 2012-2016 Çocuk İşçiliği Küresel Tahmini Raporu'na (2017:28) göre tasarlanmış yukarıdaki şekil ve tablolardan da anlaşılacağı üzere, çocuk işçiliğinin durumuna şu şekilde değerlendirilmektedir:

- 5 ve 17 yaşları arasında dünya genelinde 218 milyon çocuk istihdam edilmektedir. Onların arasında, 152 milyon çocuk işçiliğinin kurbanlarıdır; neredeyse yarısı (73 milyon) tehlikeli çocuk işçiliğinde çalışmaktadır (ILO, 2018b).
- Dünyada çalışan çocukların sayısı 2000 yılından bu yana üçte bir azalarak 168 milyondan 152 milyona inmiştir. Bu çocukların yarıdan fazlası, yaklaşık 73 milyonu tehlikeli işlerde (bu sayı 2000 yılında 171 milyon idi).
- Afrika, hem çocuk işçiliği altındaki çocukların yüzdesi (beşte bir) hem de çocuk işçiliğindeki mutlak çocuk sayısı (72 milyonda) en yüksek sırada yer almaktadır.
- Asya ve Pasifik, bu iki önlemden en yüksek sırada yer almaktadır. Bu bölgede 62 milyon çocuk (tüm çocukların% 7'si) çocuk işçidir.
- Afrika ve Asya ile Pasifik bölgeleri birlikte, dünya çapında çocuk işçiliğindeki her on çocuğun neredeyse dokuzunu oluşturmaktadır.
- Kalan çocuk işçiliği nüfusu Amerika (11 milyon), Avrupa ve Orta Asya (6 milyon) ve Arap Ülkeleri (1 milyon) arasında bölünmüştür. Oran olarak çocukların% 5'i Amerika'da çocuk işçiliği,% 4'ü Avrupa ve Orta Asya'da,% 3'ü Arap ülkelerindedir.
- Tehlikeli iş için bölgesel sıralamalar genel olarak benzerdir.

ILO (2017:11) çocuk işçiliğini takip etmeye başladığı 2000 yılından itibaren çocuk işçi sayısının ciddi anlamda düşüş yaşadığını ancak bu düşüş ivmesinin son yıllarda

sağlanamadığını ifade etmektedir. Çocuk işçiliğinin kademeli olarak sona erdirilmesi, çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinin de acil olarak bitirilmesine yönelik 2025 hedefleri için ise bu ivmenin tekrar yakalanması gerektiği ifade edilmektedir.

1.6.Sivil Toplum Kuruluşları ve Sokak Çocukları Sorunu

Bu başlıkta sivil toplum kuruluşlarının sokak çocuklarına yönelik yaklaşım ve uygulamaları incelenecektir. Bu bağlamda, öncelikle sivil toplum olgusu ve sivil toplum kuruluşunun kavramsal tartışması tarihsel süreç içerisinde irdelenecektir. Sonraki başlıklarda, sivil toplumun sosyal hizmet rolü ve fonksiyonları ele alınacaktır. Son olarak da STK'ların sokak çocukları sorununa sosyal hizmet yaklaşımları ve bazı ülkelerdeki STK'ların sokak çocukları sorununa yaklaşımına dair örnekler incelenecektir.

1.6.1. Sivil toplum kavramının tarihsel süreci

Sivil toplum kavramını tanımlama çabalarının sosyal kuramda ve siyasal düşüncede çok uzun bir geçmişe sahip olduğunu söyleyebiliriz. Zira kavram, içinde bulunulan zamanın tarihsel ve toplumsal şartlarına bağlı olarak yeni anlamlar kazanmıştır (Demir, 2013:1). Keyman ve ark.'na (2010:7) göre sivil toplum kavramı var olan durumu betimlemek ve/veya analiz etmek üzere kullanılan bir kavramsal araç olduğu gibi, demokratikleşmeyle özdeş ideal bir durumu anlatmak üzere de kullanılmaktadır. Bu durumda kavrama yüklenen anlamlardaki çeşitlilik, bir yandan kavramın gücünü, diğer yandan da bulanıklığını arttırmaktadır.

Keane (1993:47) sivil toplumun, modern doğal hukuktan başlayıp Cicero'nun "societas civilis" fikrinden geçerek klasik felsefeye ve hepsinden önce de polis anlamında kullanıldığı Aristoteles'e kadar geriye götürülebilen bir kavram olduğunu ve eski Avrupa geleneğinin önemli bir parçasını oluşturduğunu ifade etmektedir. Kavram, Aristo tarafından siyasal toplumu belirtmek için "politike konionia "olarak kullanılmaktadır. Politika konionia polise karşılık gelmektedir (Yıldız,2004:85). Eski Yunan'daki "polis", insanlara yurttaş kimliğini kazandırması, onları kamusal sorunlara karşı duyarlı insanlar topluluğu haline getirmesi nedeniyle diğer toplumlardan ayıran bir üstünlük belirtisiydi. Dolayısıyla polisin bir üyesi olmak, insanların gözünde onları siyasal bir toplum haline getiren bir etken olup kendileri için gurur duyulacak bir durumdu (Yıldırım, 2003: 227).

Sivil toplumun tarihsel süreçteki anlam değişikliğinde 18. Yüzyıl, sosyo-politik ve sosyo-ekonomik süreçler bağlamında önemli bir dönemdir. 18. yüzyıla kadar sivil toplum ve devlet kavramları özdeş ve birbirlerinin yerine kullanılan iki kavram olarak kullanılmıştır (Kumar, 1993:376; Keane, 1993: 47). Ortaçağda bu sayede kullanılan sivil toplum kavramı politik toplum ile özdeştir ve esasında da Atina polisi için kurgulanan politik toplum kavramsallaştırması, Ortaçağdaki kent devleti için Roma hukukçularının (Aquina'lı Thomas, Albertus Magnum vb.) söylemlerine paralel bir anlamda kullanılmıştır (Keyman vd. 2010: 11).

On beşinci yüzyıldan sonra Batı modernliğinin iç yüzeyini oluşturan siyasal ve felsefi oluşumlar (Rönesans, hümanizma, reform vb.) sivil topluma anlam veren değerlerin ortaya çıkmasında da tayin edici rol oynamıştır. Bu değerlerden en önemlisi hümanizm hareketiyle somutlaşan b i r e y i n özerkliği ve özgürlüğü nosyonudur (Yıldız, 2004:85).

Feodal dönemin yapısı burjuvazinin gelişmesinin önünde bir engel olmuş, yaşanan ekonomik değişimler, toplumsal ilişkiler ve örgütlenmelerde de bir dönüşümün yaşanmasını zorunlu kılmıştır (Yıldırım, 2003:229). Böylece, sivil toplum kavramı, bu dönemde, ilk defa Fransız devrimi öncesi, Avrupa’da krallıkların baskıcı yönetimlerine karşı özgürlükçü düşüncelerin dayanağı olarak Aydınlanma filozofları tarafından despotik bir toplumun karşıtı anlamında daha önceki kullanımlardan çok farklı bir şekilde kullanılmıştır (Aslan,2010:189).

Sanayi devrimi, kapitalizmin güçlenmesi, İngiliz ve Fransız devrimleri gibi ortaçağın siyasal yapılanmasını tasfiye eden siyasi ve iktisadi gelişimler, batı insanının ekonomik, siyasal ve düşünsel özgürlük taleplerini artırmış ve daha büyük gelişmelerin ateşleyicisi olmuştur. Bu dönemde artan özgürlük talebiyle birlikte, dönemin düşünürlerinin “doğal haklara” dayandırdıkları fikirler, “birey” ögesinin keşfedilmesi ve yüceltilmesiyle sonuçlanmıştır. Modern dünyada sivil toplumun canlanmasına katkı sağlayan sermaye birikimi, pazar ekonomisi, serbest rekabet, sınırlı devlet vb. kavramlar bireyi esas alan bir anlayışın uzantıları olarak gelişmiştir (Çaha, 1999). Bu bağlamda on yedi ve on sekizinci yüzyıllardan sonra sivil toplum kelimesi “doğa” durumundan “uygarlık” durumuna geçme anlamında kullanıldığı gibi, bir şehirli gereksinimi olarak hürriyet, hak ve yükümlülükleri ifade eden bir kavram olarak da kullanılmaya başlanmıştır (Abay,2004:272). 18. yüzyıl liberal düşünürleri sivil toplumu özel olarak devlete karşı olmaktan ziyade despotik ve mutlakiyetçi devletin iddialarını dengeleyecek bir alan olarak düşünmekteydiler (Erdoğan, 1998:12).

Sivil toplum kavramının yeniden anlam kazandığı tarihsel süreç içerisinde 1970’li yıllar önemli bir dönem olarak nitelendirilmektedir. 1970’li yıllardan itibaren refah devletlerinin krize girmesi, neo-liberal felsefenin ve politikaların dünyaya hâkim olması, özelleştirme politikaları, demokrasinin yaygınlaşması, soğuk savaşın sona ermesi, bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler vb. nedenlerle sivil toplum kuruluşları özellikle gelişmiş toplumlar tarafından “yeniden keşfedilmeye” başlanmıştır (Özdemir vd. 2009: 151). 20. yy’ın son çeyreğinde, sivil toplumun devlet dışı söylemine büründüğü söylenebilir. Keyman ve ark.’na göre (2010:13) sivil toplumun bu devlet-dışılık söylemi itibariyle kavranışı ve bu söylemin yaygınlaşması, 1970 ve 1980’lerde filizlense de esasen 1990’lı yıllara dayanır ve bu ülkelerde geliştirilen muhalefet neredeyse ‘sivil toplum’u keşfetmiştir.

Sivil toplumun üç aşaması özetle, devlet olmanın önkoşulu olarak kentli topluma sonraki aşamada devlete alternatif, dengeleyici bazı durumlarda tamamlayıcı bir unsur olarak sivil topluma, son olarak da devletin çözülüşü ve sönümlenişinin koşulu olarak sivil topluma gönderme yapar (Keyman vd. 2010:10).

1.6.2. Sivil toplum kuruluşu tanımı

Şahin (2007) sivil toplum kuruluşlarını, devletten bağımsız olarak, tamamen gönüllü birlikteliğe dayalı ve üyelerinin çıkarlarının ötesinde toplumsal çıkar amaçlı çalışan, kar amaçsız ve yasal çerçevede faaliyet gösteren kuruluşlar olarak tanımlamaktadır (Akt. Özdemir, 2009:160). 2007-2008 STK’lar Danışma Grubu ve Yardım Etkinliği (Advisory Group on CSOs and Aid Effectiveness) tarafından ileri sürülen tanıma göre STK’lar,

kamuya açık olmayan alanlarda ortak menfaatler izlemek için kendilerini organize eden ailenin dışındaki tüm pazar dışı ve devlet dışı örgütleri içerecek şekilde tanımlanabilir (Tomlinson, 2013: 123). STK'lar, devletin ve özel şirketlerin dışında kalan, kar gütmeyen kuruluşlar, sendikalar, aktivist gruplar, yardım organizasyonları, meslek odaları, kadın organizasyonları, dernekler, vakıflar, platformlar ve kooperatifler, köy birlikleri, çevre grupları, inanç temelli örgütler, meslek odaları, bağımsız araştırma enstitüleri ve kâr amacı gütmeyen medya gibi grupları kapsar (Tomlinson, 2013: 125; Uğur, 2011:23). STK'ların çeşitliliği beraberinde birçok isimlendirmeyi de getirmektedir. Salamon vd. (1999:3) son yıllarda, piyasa ve devlet sınırlarının dışında faaliyet gösteren geniş çaplı sosyal kurumların dünya genelinde önemli bir ilgi dalgasına tanık ettiğini ve bu kurumların “Kâr amacı gütmeyen kuruluş”, “gönüllü kuruluş”, “sivil toplum”, “üçüncü sektör” ya da “bağımsız sektör” olarak adlandırıldığını ifade etmektedir. Türkiye’de sivil toplum kuruluşları terimi ise geniş bir kullanım alanı bulmakla beraber, diğer ülkelerdeki kullanımına benzer şekilde, Kâr (Amacı) Gütmeyen Kuruluşlar (Non-Profit Organizations), Üçüncü Sektör (Third Sector), Gönüllü Kuruluşlar (Voluntary Organizations), Hükümet Dışı Kuruluşlar (Non Governmental Organisations-NGO's), Hayırsever Yardım Kuruluşları (Charitable Organizations) olarak adlandırılmaktadır (Gürel, 2009:63 akt. Uğur, 2011:24).

Özdemir ve ark.'na (2009:179) göre, STK terimi günümüzde gelişmiş ülkelerde neredeyse hiç kullanılmamakta; STK teriminin daha ziyade “sivil toplum” kısmı kullanılmaktadır. Bu ülkelerde bunun yerine, terimin amacını daha iyi ifade eden ve İngilizce literatürde daha yaygın olarak kullanılan kar gütmeyen kuruluşlar (KGK) terimi tercih edilmektedir. Kâr gütmeyen sektör, başta ABD ve Kanada olmak üzere, gelir vergisinden muaf olan ve bir takım kamu yararına hizmet eden kuruluşları ifade etmek için kullanılan kısaltma olarak kullanılan bir terimdir (Ibsen and Habermann, 2005:9). Genellikle üçüncü sektör ve gönüllü sektör ile birbirinin yerine kullanılan geniş ve kesin olmayan bir kavramdır ve toplumu ampirik açıdan şüpheli olabilecek farklı sektörlere ayırmayı önermektedir. Salamon ve Anheier tarafından geliştirilen yapısal işlevsel tanımlama, kar gütmeyen sektörü örgütlü, kâr amacı gütmeyen, kendi kendini yöneten, özel ve gönüllü kuruluşların toplamı olarak tanımlamaktadır (Akt. Anheier and List, 2005:182). Kavram yerli alanyazında daha çok “Kâr Amacı Gütmeyen Kuruluş” olarak kullanılmaktadır. Kâr gütmeyen kuruluş ya da kâr amacı gütmeyen kuruluş terimi, çoğunlukla gönüllü dernek, yardım kuruluşu, sivil toplum kuruluşu ya da üçüncü sektör kuruluşu ile birbirinin yerine kullanılabilir; temel olarak ekonomik nitelik taşımaktadır ve bu kurum kümesinin gelir davranışına atıfta bulunmaktadır (Anheier and List, 2005:179). Bu araştırmada da kullanılan tüm kavramlar benzer anlamda ve birbirlerinin yerine kullanılmaktadır.

Görev odaklı ve ortak çıkarlara sahip kişiler tarafından yönlendirilen STK'lar, çeşitli hizmet ve insani işlevler yerine getirmekte, vatandaşların endişelerini hükümete yöneltmekte, politikaları savunmakta, izlemekte ve bilgi sağlama yoluyla siyasi partiliği teşvik etmektedir. Bazıları insan hakları, çevre veya sağlık gibi belirli konular etrafında örgütlenmiştir. Analiz ve uzmanlık sağlamakta, erken uyarı mekanizmaları olarak hizmet etmekte ve uluslararası anlaşmaların izlenmesine ve uygulanmasına yardımcı

olmaktadırlar. Birleşmiş Milletler sisteminin ofisleri ve ajanslarıyla olan ilişkileri, amaçlarına, yerlerini ve belirli bir kurumun görev süresine bağlı olarak değişir. (NGO, 2018). Sivil toplum sektörü (Sivil toplum örgütü ya da “üçüncü sektör” örgütleri) öncelikle ticari olmayan, karlarını müdürlerine veya “sahiplerine” dağıtmak için var olmayan, kendi kendini yöneten, insanların gönüllü olarak katıldığı ya da destek vermekte özgür oldukları, özel, yani hükümeti yapısı dışındaki geniş bir organizasyon dizisidir (Salamondan 2010’dan akt. Popova, 2011: 132)

Salamon ve Anheier (1996) tarafından yapılan The International Classification of Nonprofit Organizations (ICNPO) çalışmasında “kâr amacı gütmeyen kuruluşları” ayırt edici 5 başlık geliştirmiştir. Bunlar:

1. *Organize edilmiş, yani bir dereceye kadar kurumsallaşmış.* Önemli olan organizasyonun kendisine has bazı kurumsal gerçekliklere sahip olmasıdır. Bazı ülkelerde bu, yasalaşmış bir kuruluş tüzüğü tarafından belirlenir. Kurumsal kimliğe, bir dereceye kadar iç organizasyon yapısı dâhildir: Bunlar hedeflerin, yapıların ve faaliyetlerin göreceli kalıcılığı ve anlamlı örgütsel sınırlar, yani üye ve üye olmayan arasındaki farkı ortaya koyan bazı unsurlardır. Gerçek yapıya ya da örgütsel kimliğe sahip olmayan insanların tamamen geçici toplantıları bunun dışında tutulmaktadır. Aksi halde kâr amacı gütmeyen sektör kavramı, kavramak ve incelemek için çok amorf ve kısa ömürlü olur. Organize olma durumu, kısa süreli ve geçici birliklikleri sivil toplum organizasyonlardan ayıran önemli bir özelliktir. Bu özellik, kurumların sürdürülebilirliği konusunda da belirleyicidir.

2. *Özel, yani hükümetten kurumsal olarak ayrı.* Kâr amacı gütmeyen kuruluşlar, hükümet aygıtının bir parçası değildir. Bunlar hükümetin araçlarından yapısal olarak ayrı olma anlamında “hükümet dışı”dır. Bu, önemli hükümet desteğini alamayacakları veya hükümet yetkililerinin kurullarında bile bulunamayacağı anlamına gelmemektedir. Bu kriter açısından önemli olan, örgütün devletten bağımsız bir kurumsal kimliğe sahip olması, ulusal veya yerel herhangi bir hükümet biriminin araçları olmaması ve dolayısıyla hükümet tarafından kullanılmamasıdır.

3. *Özyönetim, yani, kendi faaliyetlerini kontrol etmek için donanımlı.* Özel ve sivil toplum olan bazı kuruluşlar, hükümet kurumları ya da özel olarak, bu diğer kuruluşların bir parçası olarak işlev gören, yapısal olarak ayrı olsa da, o kadar sıkı bir şekilde kontrol edilebilir. Bu gibi durumları ortadan kaldırmak için, kâr amacı gütmeyen kuruluşların kendi kendini yönetmesi gereken diğer kriterleri de ekledik.

Bu ölçütleri karşılamak için kuruluşların kendi faaliyetlerini önemli derecede kontrol edebilecekleri bir konumda olmaları gerekir. Bu, kendi iç yönetim prosedürlerine sahip olmaları ve anlamlı bir özerklik derecesine sahip olmaları gerektiği anlamına gelir.

4. *Kâr amacı gütmeyen dağıtılması, diğer bir deyişle, elde edilen kârların sahiplerine veya yöneticilerine iade edilmemesi.* Kâr amacı gütmeyen kuruluşlar belirli bir yılda kârlar elde edebilir, ancak kazançlar kuruluşun sahiplerine, üyelerine, kurucularına veya yönetim kuruluna dağıtılmamalı, ajansın temel misyonuna geri sürülmelidir. Asıl soru şudur: Örgüt kârları nasıl ele alıyor? Kuruluşun belirttiği amaca yeniden yatırıldıysa veya başka bir şekilde uygulanırsa, kuruluş kâr amacı gütmeyen bir kuruluş olarak nitelendirilir. Bu anlamda, kâr amacı gütmeyen kuruluşlar, öncelikle doğrudan veya

dolaylı olarak kâr sağlamak için mevcut olmayan ve öncelikle ticari amaç ve düşünceler tarafından yönlendirilmeyen özel kuruluşlardır. Bu, kâr amacı gütmeyen kuruluşları özel sektörün - özel işletmelerin diğer bileşenlerinden ayırır.

5. *Gönüllü, yani, anlamlı bir dereceye kadar gönüllü katılımı içeren.* kâr amacı gütmeyen sektörde yer almak için, organizasyonlar gönüllülük kavramını anlamlı bir boyuta taşımalıdır. Bu, iki farklı ancak ilgili hususları içerir: Birincisi, organizasyon gönüllüleri kendi yönetim kurulunda ya da gönüllü personelin ve gönüllü katkıların kullanımı yoluyla operasyonlarında ve yönetiminde yer almalıdır. İkincisi, "gönüllü" de "zorunlu olmayan" anlamını taşır. Üyeliğin yasada öngörülmesi veya yasalar tarafından öngörülen organizasyonlar kâr amacı gütmeyen sektörün dışında tutulur. Benzer şekilde, "gönüllü" zamanın katkılarının (gönüllü) ve paranın (bağışların) yanı sıra aynı katkılar kanunla zorunlu ya da zorunlu kılınamayacağı veya açıkça zorlanmadığı anlamına gelir.

Desse (2012:8) bazı organizasyonların bu kriterleri tam olarak sağlayamaması nedeniyle sorgulanabilir olduğunu ancak bu kriterlerin devletlerden, uluslararası kurumlardan ve firmalardan kolaylıkla ayırt edici olduğunu belirtmektedir. STK'ların sokak çocukları sorununun çözümüne yönelik sunduğu hizmetleri ele alan bu araştırmada, STK terimi, Salamon ve Anheier 'ın (1996) sunduğu kriterlere paralel olarak, hükümet dışı, kurumsal yapısı olan, toplumsal yararı gözeten (kar amaçsız) ve faaliyetlerini gönüllü olarak yerine getiren kuruluşları tanımlamak için kullanılmıştır.

1.6.3. Sosyal hizmet sunucu olarak sivil toplum kuruluşları

Sosyal bir varlık olmanın gereği olarak topluluklar halinde yaşayan insanlık, var olduğu tarih boyunca, hemen her toplumun bir bölümünü oluşturan yaşlı, engelli, hasta gibi kendine bakamayan ve yardıma ihtiyaç duyan kimseler gibi dezavantajlı gruplara yönelik çeşitli sosyal hizmetler sunmuşlardır (Zastrow, 1993: 14). Bu hizmet sunumunda en eski ve en temel rolü aile kurumu üstlenmekle birlikte, kültür ve inanç temelli çeşitli toplumsal örgütlenmeler de önemli rol oynamıştır. Tarihin en eski dönemlerinden bugüne kadar var olan bu kurumların temelinde hayırseverlik olduğu kabul görmektedir (Hall, 1994:3, Mostashari, 2005: 1). Hayırseverliği "insanlık için sevgi" olarak tanımlayan Anheier ve List'e (2005:196) göre hayırseverlik eylemleri, kişisel iyilik, şefkat veya maddi destek eylemleri aracılığıyla insanlığın refahını artırmak, sefaleti hafifletmek veya yaşam kalitesini yükseltmek için tasarlanmıştır. Ersöz (2011:27) de, bütün toplumlarda aynı düzeyde olmamakla birlikte, sosyal refah hizmetlerinin karşılanmasına yönelik bir fikir birliğinin doğuşunda, diğer bir ifadeyle sosyal politikaların temelinde hümanist ve hayırsever duyguların yattığını belirterek, bazı araştırmacılar tarafından sosyal refah hizmetlerinin başlangıcının 19. yüzyıl olarak belirlenmesinin, yardımseverlik duygusunun insan varlığının bir parçası olarak ilk çağlardan beri var olduğu gerçeğine aykırı düşüğünü ifade etmektedir. Hayırseverlik anlayışının toplumsal örgütlenmelere dönüşüm biçimi, farklı toplumlarda değişik biçimlerde ortaya çıkmaktadır. Batı toplumlarında kilise ekseninde yürütülen yardımlaşma faaliyetleri, İslam coğrafyalarında vakıf kurumları merkezli yürütülmüştür.

Toplumsal sorunların çözümünde önemli rol oynayan bu geleneksel kurumlar, Sanayi Devrimi süreciyle yetersiz kalmaya başlamıştır (Özdemir, 2009: 166). Sanayi devrimiyle

beraber kitlesel göçlerle hızla artan kent nüfusu ve kentleşmeyle beraber ortaya çıkan kronik işsizlik, çalışanların yüksek işgücü arzıyla doğan düşük ücrete mahkûm edilmesi, çarpık kentleşme, bulaşıcı hastalıklar gibi devasa sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kendi topraklarından ayrılmak zorunda kalan insanların, geleneksel korunma mekanizmalarından yoksun kalmasıyla, sorunlar karşısında savunmasız kalmış; bu yeni sorunlar dalgası karşısında aile ve geleneksel kurumlar çevresindeki sosyal korunma sistemlerinin yetersiz kalmasıyla beraber, devletin sorumluluk aldığı sosyal koruma mekanizmalarına ihtiyaç duyulmuştur (Güloğlu, 1998:1998).

Devlet'in sosyal refah hizmetlerinde ana aktör olarak faaliyet göstermesi 20. yy boyunca sürmüştür (Özdemir, 2009: 166). 1929 yılında yaşanan “Büyük Buhan” adı verilen ekonomik kriz ve Bolşevik merkezli Kominizm'in yayılma tehdidi, devletin sosyal refahı sağlamada daha fazla sorumluluk aldığı “Sosyal Refahın Altın Çağı” olarak adlandırılacak dönemi başlatmıştır. Keynesyen ekonomi politikalarının benimsendiği bu dönemde devletin ekonomik alanın yanında sosyal alanı da tamamen kapsayacak şekilde düzenlemelerde bulunduğu görülmektedir (Özdemir, 2009: 166). 20. Yüzyılda devletin sosyal refah sunumunda ana aktör olarak yer almasını Özdemir (2009:153) şu ifadelerle özetlemektedir:

“Devlet (refah devleti), 20. yüzyıl boyunca, sosyal refah hizmetlerini en etkin ve en rantabl şekilde sunmuştur. Ancak uzun zaman boyunca tek başına sosyal refah sağlayan devletin bu işlevi, küreselleşmenin gerçekleşmesi ve liberal felsefenin önem kazanmasıyla birlikte zayıflama sürecine girmiş, “refah karması” olarak adlandırılan diğer bazı kurumlar (sivil sektör, gönüllü sektör, özel sektör ve dini kurumlar) sosyal refah sağlamada devlete yardımcı olmaya başlamıştır. Yeni ekonomik ve politik felsefe, sosyal alan dâhil olmak üzere, devletin tüm alanlardan elini çekmesini öngörmektedir. Bu bağlamda, son çeyrek yüzyılda devlet dışındaki diğer sosyal refah kurumlarının teşvik edildiği, bunlardan yararlanılmak istendiği görülmektedir. Aslında, bu dönemde de devlet, sosyal refah sağlamada temel aktör olmayı sürdürmektedir. Ancak devletin görevinin niteliği değişmiştir. Devlet, kendisi hizmet üretmek yerine, bu hizmetlerin gerçekleştirilmesinde bu kesimlere finansal destek sağlamayı ve hizmetlerin düzenlenmesinden sorumlu olmayı yöntem olarak benimsemektedir.”

20. yy' da sosyal refah hizmetleri sunumunda önemli bir aktör olarak karşımıza STK'lar çıkmaktadır. Bu süreci Kesgin (2016:47) şu şekilde aktarmaktadır:

“1973 dönemi sonrasında başlayan kriz, devletleri sosyal sorumluluk alanından çekilmeye zorlamış, liberallerin de bu dönemden sonra iktidara gelmesiyle süreç hızlanmıştır. Günümüzde ise ne eski klasik dönemdeki gibi devletin “sorumluz” olduğu bir gerçeklik ne de “refah”ın temel olarak devlet tarafından sunulduğu bir örnek geçerlilik kazanmaktadır. Yine günümüzde refah karması olarak tanımlanan merkezi yönetimlerin yanında yerel yönetimlerin de sosyal sorumlulukta aktif olduğu, bunların yanında sivil toplum ve özel sektörün sosyal alana temel aktör olarak girdiği bir gerçeklikten bahsetmekteyiz.”

Sosyal refah hizmetleri sunucusu olarak STK'lar, yukarıda da bahsettiğimiz gibi tarihin çok eski dönemlerine dayandırılmakla beraber, bugünkü anlamında STK kavramı ilk kez, BM teşkilatının kuruluşu sırasında, kuruluş beyannamesinde kullanılmıştır (Uğur, 2011:26). Mostashari (2005:1) STK'ların 20. yüzyıldaki pozisyonuyla ilgili olarak şu ifadeleri kullanmaktadır

“Tarihsel olarak her toplumda devlet dışı organizasyonların çok eskilere dayanması gerçeğine rağmen, aslında İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünya gerçekleri ile STK'ların gündeme geldiğini söylemek abartı olmayacaktır. Devletler ve toplumlar arasındaki anlaşmazlıkları çözecek uluslararası kurum ve kuruluşların, yani BM çatısı altında oluşturulan alt birimlerin,

tesis edilmesi çalışmaları ile devlet dışı organizasyonlar teriminin doğusunun gerçekleştiğini ifade etmek mümkündür.” (Akt. Talas, 2011:391).

Sosyal refah hizmetleri sunucusu bağlamında sivil toplum kuruluşları 19. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren uzun süreli bir sessizlik dönemine girmiştir (Uğur, 2011:21). Özdemir (2009) bu durumu, devletin sosyal refah alanındaki rolünün ekonomik ve sosyal alanların tümünü kapsayacak şekilde genişlemesiyle açıklamıştır. Ancak bu durum 20. yüzyılın son çeyreğinde büyük bir değişim yaşamıştır. 1973 ve 1979 yılında yaşanan petrol krizleriyle birlikte zaten eleştirilen “Sosyal Refah Devleti “yüksek bir muhalefete maruz kalmıştır. Devletin hantal yapısının ve yüksek sosyal refah harcamalarının sorunları çözmek yerine sorun üreten bir yapıya büründüğü ve piyasayı olumsuz olarak etkilediği, insanları tembelleğe ve bedavacılığa alıştırdığı söylemleri, eleştirilen konular arasında yer almıştır. Ekonomik krizlerle beraber 1980'lerin sonundan bu yana, dünya ekonomik ve politik entegrasyon, yeni iletişim teknolojilerinin yaygın kullanımı ve daha ucuz ulaşım araçlarından kaynaklanan yeni bir küreselleşme dalgası yaşanmasına neden olması da (Casey,2015: 3) oluşan bu olumsuz tablonun yansımalarını derinleştirmiştir. Devletin ekonomik alanda son derece geniş yetkilere sahip olması, küresel rekabet karşısında piyasanın yara almasına neden olduğu iddia edilmiştir. Yeni dönemde taraftar bulan ve “Yeni Sağ” olarak adlandırılan neo-liberal politikalar, devletin ekonomik ve sosyal yasama minimum düzeyde karışmasını talep etmekteydi (Özdemir, 2009:169). Devletin küçültülmesini ve asli görevlerine dönmesini savunan bu felsefi akım, küçülen devletin bırakacağı hizmetlerin ve görevlerin ya STK'lara devredilmesi ya da özel sektör aracılığıyla üstlenilmesi gereği üzerinde durmaktaydı (Özdemir 2009: 169). Refah alanlarında, birçok Avrupa refah devletinde, 1980'lerin başından beri bu kurumlara dikkat çekici bir ilgi artışı gözlemlenmiştir. Refah alanlarında devlet ve mesleki tekel konusunda artan şüphecilik ve eleştiri, toplumsal dışlanma gibi "yeni" sosyal sorunlar üzerine kurulu konsorsiyumlarla birlikte, gönüllü kuruluşlar için daha fazla "ideolojik alan" için yol açtı (Henriksen ve ark. 2008: 69). Küreselleşme ile birlikte meydana gelen ya da güçlenen neo-liberal ideoloji, devletin pek çok alandaki işlevini STK'lara devreden bir anlayışa sahiptir. Eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik de dâhil, pek çok alanda, devlet görevini STK'lara ya da piyasaya bırakmaktadır (Avrupa Birliği, Devlet ve STK'lar 200'den Akt. Talas, 2011: 391)

Salamon ve ark. (1999:4) sivil toplum kuruluşlarının 1970'li yıllarda yaşadığı dönüşümü şu ifadelerle özetlemektedir.

“Bu örgütlerin son yıllarda çok ilgi çekmesi, büyük ölçüde, neredeyse dünyanın her yerinde yirmi yıldan fazla süredir devam eden yaygın “devlet krizi "nden kaynaklanmaktadır. Bu kriz, gelişmiş Kuzey'in büyük bir kısmında geleneksel sosyal yardım politikalarının ciddi biçimde sorgulanması, gelişmekte olan Güney'in önemli bölgelerinde, devlet öncülüğünde yaşanan gelişme konusundaki hayal kırıklıkları, Orta ve Doğu Avrupa'da devlet sosyalizminde yapılan deneyin çöküşü ve her yerde insan sağlığını ve güvenliğini tehdit etmeye devam eden çevresel bozulmanın yarattığı endişelerle ilgilidir. Piyasa odaklı ekonomi politikalarına desteği vermenin yanı sıra, devletin sorgulanması, tüm dünya toplumlarında faaliyet gösteren sivil toplum örgütleri üzerinde yeni bir ilginin ve beklentilerin oluşmasını sağlamıştır (Salamon vd. 1999:4)

Bu süreçten sonra sosyal refah hizmetlerinde sivil toplum kuruluşlarına yönelik araştırmada büyük artışlar yaşanmıştır. Bu durumu Anheier ve List (2005:205) şöyle ifade etmektedir.

“Uzunca bir süredir, sosyal bilimciler ve politika yapıcılar, iktidar ve piyasayla karşılaştırıldığında kâr amacı gütmeyen kuruluşlarının ve sivil toplum kuruluşlarının karmaşık ve çeşitli manzaralarını analiz etmek daha az önemliymiş gibi görüldüğü için hayırseverlik, gönüllü olma, sosyal sermaye, sivil toplum veya kâr amacı gütmeyen kuruluşlar gibi kavramları incelemeye değer görmüyordu. Bununla birlikte bu tutum, 20. yüzyılın son yirmi yıl boyunca değişmeye başlamıştır.”

Devletin sosyal hizmet sunumunda yeni aktörlerle işbirliğine gitmesi sivil toplum kuruluşlarında ciddi artışlara neden olmuştur. Casey (2015: 3) bu süreçte dünyadaki hemen hemen her ülkenin, yerli kâr amacı gütmeyen sektöründe bir patlamaya tanık olduğunu ifade etmiştir. Hall (1994:3) bu durumu şu şekilde ortaya koymaktadır:

“Hayırsever, eğitilmiş ve dini kuruluşlar binlerce yaşında olmasına ve ABD’de bazılarının sömürge dönemlerde kurulmasına rağmen, “kâr amacı gütmeyen kuruluşlar” kavramı, birleşik ve “değişmeyen” bir sektör “olarak yalnızca 1970’lere dayanıyor. Aslında şu anda var olan kâr amacı gütmeyen kuruluşların yüzde 90’ından fazlası 1950’den beri yaratılmıştır. Dünyadaki çoğu sivil toplum örgütleri son otuz yıldır ortaya çıkmıştır. Kâr Amacı Gütmeyen Kuruluşlar ve STK’lar dünyanın en hızlı büyüyen organizasyonudur.”

Sivil toplum kuruluşlarının faaliyet alanı geniş bir yelpazede incelenmektedir. Henriksen ve ark.(2008:71) sivil toplum kuruluşlarını kabaca, aktivite merkezli (spor, kültür, rekreasyon v.), toplum merkezli (siyasi parti, sendika, çevre örgütleri, yerel toplum örgütleri vb.) ve refah merkezli (sosyal hizmet, sağlık, eğitim vb.) olmak üzere üç gruba ayırmaktadır (Akt. Özdemir vd. 2009:158). Desse (2012:8) çalışmasında STK’ları faaliyet alanları açısından 5 ana gruba (dini, topluluk temelli, hayırsever, uzman gruplar ve sendikalar) ayırmıştır. National Center for Charitable Statistics tarafından geliştirilen bir sınıflama çalışmasında, kâr amacı gütmeyen kuruluşların birkaç bini bulan çeşitlilikte faaliyet gerçekleştirdikleri belirtilmektedir. Merkez, bu faaliyetleri 26 alan ve 16 fonksiyona ayırdıktan sonra her bir alanı alt başlıklara ayırmaktadır. Örneğin, sanat, kültür ve beşeri bilim alanlarında elli altı ve eğitim alanında kırk alan belirlenmiştir (Salamon, 2003:9).

Kâr amacı gütmeyen kuruluşların birçok faaliyet alanı olmasıyla beraber genel olarak ortak işlevleri bulunmaktadır. Salamon (2003:12) bu kuruluşlarda, hizmet sunucu, savunuculuk, değer koruyucu, ifade etme ve topluluk oluşturma fonksiyonu olmak üzere 5 ana fonksiyon olduğunu belirtmektedir. Ralph Kamer tarafından geliştirilen en yaygın kullanılan fonksiyonel tipoloji hizmet sunucu, savunuculuk, değer koruma ve öncü rol fonksiyonları olmak üzere, dört temel işlev içerir: (Anheier and List, 2005: 181)

a. Hizmet sunucusu rolü(Service-provider role):

Kâr amacı gütmeyen kuruluşların temel fonksiyonu, hizmet sağlayıcılığıdır (Salamon 2003:12). STK’lar öncelikle yenilikçi yaklaşımlar geliştirerek öncelikle niteliksel ve maliyet açısından verimli sosyal hizmet sunumunu hedefler (Popova,2011:132). Özellikle Nüfusa (eğitim, rekreasyon, sağlık, aile vb.) yönelik sosyal yardım hizmetleri, insani yardım, kalkınma projesi uygulaması; işletmeler, hükümetler ve uluslararası kuruluşlara danışmanlık ve uzmanlık hizmetlerini de içerir (Desse,2012 :9).

Kâr amacı gütmeyen hizmetlerin işletmeler veya hükümetler tarafından sağlananlarla karşılaştırılması konusunda fikir birliği olmamakla beraber, kâr amacı gütmeyen kuruluşlar, karşılanmayan ihtiyaçları belirleme ve bunları ele alma, yenilik yapma ve son derece yüksek kalitede hizmet sunma konusunda başarılı olarak değerlendirilir (Salamon, 2003:12). Hükümet politikaları genellikle büyük ölçekli ve tek tip olduğundan, STK'lar, özellikle azınlıkların taleplerini yerine getirmede önemli işlevlere sahiptir. Bununla beraber, devletin ve piyasanın yeterli olmadığı durumlarda tamamlayıcı ya da istekli ve etkili olmadığı alanlarda, birincil hizmet sunucusu olabilir (Anheier and List, 2005: 181).

b. Öncü rol(Vanguard role):

Kâr amacı gütmeyen kuruluşlar, hizmet sunumunda yeni yaklaşımlar, süreçler veya programlar üzerinde deneyler yaparak ve bu hizmetlere öncülük yaparak yenilik getirirler. İş piyasasına göre, paydaşlarının kar beklentilerini karşılama çabası ve hükümet gibi seçim sürecine tabi olmaması nedeniyle, kâr amacı gütmeyen kuruluşlar, kendi alanlarında değişim ajanı olarak hizmet görebilirler. Yenilikler kâr amacı gütmeyen kuruluşlar tarafından geliştirildikten ve test edildikten sonra başarılı olduklarını ispatladıklarında, diğer hizmet sağlayıcılar, özellikle de daha geniş erişime sahip devlet kurumları onları kabul edebilir veya işletmeler bunları pazarlanabilir ürünler haline getirebilir (Anheier and List, 2005: 181).

c. Değer koruyucu rolü(Value-guardian role):

Kâr amacı gütmeyen kuruluşlar, belirli değerleri teşvik etmek ve korumak ve toplumsal grupların dini, ideolojik, siyasi, kültürel, sosyal ve diğer görüş ve tercihleri ifade etmelerine ve ilan etmelerine olanak tanıyan temel mekanizmadır. Ortaya çıkan sonuçtaki çeşitlilik, çoğulculuğa ve demokratikleşmeye katkıda bulunur (Anheier and List, 2005:181).

Kâr amacı gütmeyen kuruluşlar, kamu yararına bireysel inisiyatifi vurgulayan önemli bir ulusal değeri bünyeye katar ve bu nedenle beslenmeye ve sürdürmeye yardımcı olurlar. Kâr amacı gütmeyen kuruluşlar bireycilik ve dayanışma olmak üzere iki değeri içinde barındırır. Bireycilik ilkesi, insanların kendilerini ilgilendiren konularda inisiyatif kullanma özgürlüğüne sahip olması gerektiği fikrini; dayanışma ilkesi, insanların yalnızca kendilerine değil, aynı zamanda onların diğer insanlara ve içinde bulundukları topluluklara karşı sorumlulukları olduğu fikrini içerir. Bu iki ilkeyi birleştirerek, kâr amacı gütmeyen kuruluşlar her ikisini de güçlendirip, bireylerin kendi refahını arttırmak için değil aynı zamanda başkalarının refahını geliştirmeleri için girişimde bulunabilecekleri bir eylem alanı oluştururlar (Salamon, 2003: 13).

d. Savunuculuk rolü (Advocacy role):

Savunuculuk rolü, sivil toplum örgütlerinin son yıllarda genişleyen ve önemi artan fonksiyonudur. Politikaların tasarım ve çizgilerini belirleyen politik süreçte, az temsil edilen veya ayrımcı grupların ihtiyaçları her zaman dikkate alınmaz. Kâr amacı gütmeyen kuruluşlar azınlığı sesi olmak, hükümet politikalarında değişiklik ve iyileştirme yapmasını sağlamak için devletin eleştirmeni ve gözlemcisi olarak görev yapar (Anheier and List, 2005:181). Kâr amacı gütmeyen kuruluşlar ayrıca, temel insan haklarını

koruyarak ve toplumsal, politik, çevresel, etnik ve topluluk çıkarları ve endişeleri geniş bir yelpazede duyurup başvurulmayan sorunları tespit ederek ve bunları halkın dikkatine çekerek ulusal yaşama katkıda bulunmaktadır (Salamon, 2003: 13). Dese (2012:9) bu rolü şu şekilde açıklamaktadır:

“Kültürel, ruhsal, politik, sosyal, çevresel ve etnik sorunlara değinen otoriteleri etkilemek ve politika oluşturma sürecini etkilemekten ibaret olan yukarıdan aşağıya doğru bir yaklaşımdır. Savunma, karşı kuvvet eylemleri ve protestoları şeklinde olabilir. Bu yukarıdan aşağıya yaklaşım, STK'ların küresel düzeyde (uluslararası kurumları ve çok taraflı kuruluşları etkileyerek) ve ulusal düzeyde (hükümetleri etkileyerek) hareket ettiklerinde esasen kullanılmaktadır. Ancak bazı durumlarda "topluluk oluşturma" faaliyetleri olarak adlandırılan, özellikle kültür ve rekreasyon sektöründe yerel eylemler olabilir. Savunma STK'larının mevcut eğilimi, hedeflerini spesifik savunma amaçlarının ötesinde tanımlamaya çalışmaktır. Savunma STK'larının çoğu nihai hedeflerini, esasen halka ses vermekten ve bir vatandaş yönetişimi oluşturmaktan ibaret demokrasi oluşturma kavramı etrafında tanımlanmaktadır.”

Salamon'a (2003:13) göre kâr amacı gütmeyen sektör, kritik bir sosyal güvenlik valfi olarak faaliyet göstererek, mağdur grupların endişelerini daha geniş halkın dikkatine sunmasına ve koşullarını iyileştirmek için destek sağlamasına izin vermektedir. Bu savunma fonksiyonu, aslında ülkenin sosyal sağlığı için de sektörün gerçekleştirdiği hizmet fonksiyonları kadar önemli olabilir. Sivil toplum örgütleri, insanın özgürleşmesi ve daha iyi bir sürdürmesi için gerekli olan tüm alanlarda savunuculuk faaliyeti gerçekleştirmekle beraber bazı alanlarda ön plana çıkmaktadır; bunlar arasında kölelik karşıtı, kadın oy hakkı, popülist, ilerici, sivil haklar, çevreci, savaş karşıtı, kadınlar, eşcinsel hakları ve muhafazakâr hareketler yer almaktadır (Salamon, 2003: 13).

e. İfade fonksiyonu:

Kâr amacı gütmeyen sektörün ifade ettiği tek sorun, siyasi ve politik meseleler değildir. Sanatsal, dini, kültürel, etnik, sosyal ve rekreasyonel olmak üzere çok sayıda diğer ilgi alanları da bu sektör aracılığıyla ifade bulur. Kâr amacı gütmeyen organizasyonlar bu tür işlevlerle, insanın varlığını zenginleştirir ve yaşamın sosyal ve kültürel canlılığına katkıda bulunur (Salamon, 2003: 13).

f. Topluluk oluşturma işlevi:

Sivil toplum kuruluşları, vatandaşların taleplerini bir araya getirip bu talepleri devlet yönetimine aktaran ve karşılanmadığı durumlarda vatandaşları harekete geçirerek, vatandaşların atomize olmuş bireylerden çok daha etkili bir şekilde devlet üzerinde nüfuz oluşturmalarını sağlayan yapılardır (Wheatley, 2010:2). Kâr amacı gütmeyen kuruluşlar, akademisyenlerin "sosyal sermaye" dediği şeyi inşa etmede de önemlidir; bu, demokratik bir yönetim ve piyasa ekonomisinin etkili bir şekilde işlev görebilmesinin ön şartları gibi görünen güven ve mütekabiliyet bağlarıdır (Salamon, 2003: 13). Popova'ya (2011:132) göre sivil toplum örgütleri, vatandaşların devlete ek finansal veya idari masraflara yol açmadan kendi kendine yetebilmelerini sağlamaları için örgütlenmelerini teşvik eder, hayırsever yardımları ve hedefli ve operasyonel sadaka dağıtımında bulunur, karar alma sürecine katılır ve farklı grupların çıkarlarına etkin çözümler üretirler (Popova,2011:132).

STK'lar, kamu yararına faaliyet göstermesi nedeniyle devlet ile paydaş alana hitap etmektedir. Bu paydaşlık, STK'ların faaliyet gösterdiği toplumun siyasal ve sosyo-

kültürel koşullarına uygun olarak STK-Devlet ilişkisi denklemleri türetmektedir. Özdemir (2009: 174) Devlet-STK ilişkisinin genel bir perspektifte ele alındığında; “yardımcı” (supplementary), “tamamlayıcı” (complementary) ve “daha az müdahaleci” (adversarial) ilişki olmak üzere üç farklı biçimde şekillendiğini ifade etmektedir. Yardımcı (supplementary) olarak ifade edilen biçimdeki ilişkide, devlet marifetiyle gerçekleştirilmeyen hizmetlerin sivil toplum kuruluşları marifetiyle gerçekleştirildiği durumlara karşılık gelmektedir. Devletin ortaya çıkan taleplere yeterince karşılık veremediği durumlarda, STK’ların bu alandaki rolünün ortaya çıktığı veya genişlediği görülmektedir. Bu ilişki durumunda, kamunun sosyal politika harcamaları ve STK harcamaları arasında ters bir korelasyona rastlanır. Bir anlamda, devletin harcamaları ve hizmet alanı genişledikçe STK’ların harcamalarında azalış görülür. Tamamlayıcı (complementary) ilişkide ise, STK’lar hizmet üretimi sürecinde devletin partneri rolünü üstlenmektedir ve genel anlamda rolü, büyük oranda kamunun finanse ettiği hizmetlerin dağıtım görevini yürütmektir. Bu pozisyonda, devlet ve STK harcamaları arasında pozitif bir korelasyon vardır. Bir anlamda, devletin harcamaları artış gösterdikçe, STK’ların hizmetlerine olan katkıları da artış göstermektedir. Daha az müdahaleci (adversarial) ilişkide, STK’lar, devleti kamu sorumluluğunun yerine getirilmesi ve hizmet üretimi doğrultusunda sürekli olarak teşvik etmektedir. Bu ilişki biçiminde STK’ların diğer iki ilişki biçimine göre daha düşük bir seviyede müdahalede bulunması söz konusudur.

1.6.4. Sivil toplum kuruluşlarının sokak çocukları sorununa sosyal hizmet yaklaşımı

Sivil toplum kuruluşları, sokak çocukları ihtiyaçlarını karşılamak, haklarını savunmak, rehabilite etmek ve topluma gelişimsel özelliklerine uygun ve sağlıklı olarak yeniden entegre olabilmelerini sağlamak için farklı düzey ve yaklaşımlarda stratejiler geliştirirler.

Lusk (1989: 55-57) sokak çocukları sorununda, STK’lar ve hükümetlerin tarihsel olarak Cezalandırıcı/ ıslah edici yaklaşım, rehabilite edici/tedavi edici yaklaşım, güçlendirme yaklaşımı ve koruyucu/önleyici yaklaşım olmak üzere dört yaklaşımı benimsediğini ifade etmiştir. Lusk, STK’ların temel olarak rehabilitasyon veya kurtarıcı yaklaşımı benimsediğini ancak güçlendirme yaklaşımı ve koruyucu/önleyici yaklaşımın da STK’ların uyguladığı yaklaşımlar arasında olduğunu ifade etmektedir. P. Kopoka (200:10) Afrika’daki sokak çocukları olgusu üzerine yaptığı araştırmada, çoğu Afrika ülkesinin sokak çocukları sorununu hayır kurumlarına ve dini STK’lara bıraktığı bulgusuna ulaşmıştır (Akt. Kotb, 22). Aynı sonuç, Latin Amerika’da da aynı fenomeni inceleyen Rizzini ve Lusk (1995: 396) tarafından da ortaya konulmuştur. Latin Amerika’da sokak çocuklarının sorunlarının üstesinden gelme çabalarının çoğu, hükümetlerin çok az katılımıyla kiliselere, STK’lara ve UNICEF’e bırakılmıştır.

Volpi (2002: 4), sokak çocuklarını üç risk grubu altında ele almıştır ve STK’ların sokak çocuklarına yönelik hizmetlerini, çocukların içinde bulundukları risk gruplarına göre ayırmıştır. Birincil risk altındaki gençler hala aileye, okula ve topluma bağlıdır, ancak yoksulluk veya diğer faktörler nedeniyle durumları gelecekte tehlikeye girebilir. Birincil Risk Grubundaki çocuklar, Unicef’in sınıflandırmasında yüksek risk altındaki sokağa aday çocuklar (candidate of street/ children at risk) grubuna karşılık gelmektedir. Birincil

risk altındaki çocuk kategorisi, mutlak yoksulluk içinde yaşayan erkek ve kız çocukları olarak tanımlanmaktadır. Bu grup, temel yaşam gereklilikleri olmaksızın oldukça mahrum edilmiş evlerde yaşamaktadır. Ebeveynlerinin düşük ücretli işlerde uzun süreli çalışması nedeniyle, ebeveyn denetim ve gözetiminden yeterince yararlanamazlar (Lusk, 1989: 59). Bu risk düzeyindeki çocuklara yönelik programlar önleyici niteliktedir ve genellikle okul desteği, sağlığın teşviki, rekreasyon ve sosyal entegrasyon, mesleki eğitim ve aile geçimine destek gibi fakir topluluklara yönelik programlar ile birlikte evrensel aile ve çocuk hakları ve hizmetlerini içerir (Volpi, 2002: 4).

İkincil risk altındaki gençlerin sosyal bağları zayıftır ve hâlihazırda belirli bir risk türüne maruz kalmaktadır (örneğin okuldan ayrılma, istismar, çocuk işçiliği gibi) (Volpi, 2002: 4). Bu risk grubu Unicef'in sınıflandırmasında sokaktaki çocuklar (children on the street) grubuna karşılık gelmektedir. İkincil risk grubundaki çocuklar, zamanlarının önemli bir bölümünü sokak ortamında geçiren, öncelikle işçi olarak sokakta bulunan kız ve erkeklerden oluşmaktadır. Bu çocuklar aile iletişimini korumakta ancak düzenli olarak okula gitmemektedirler. Bu çocuklar sokaktan edindiği gelirle öncelikle kendi ihtiyaçlarını giderir, kazancın geri kalanıyla da aile ekonomisine yardımda bulunurlar. Bu grup sokağın ahlakıyla ahlaklandıkları için sokağın çocuğu olmaya çok yakın bir gruptur (Lusk, 1989: 59). Türkiye'de sokakta mendil, simit vb. satan, dilenen çocuklar bu gruba dâhildir. Bu düzeydeki programların önleyici bir doğası vardır, ancak belirli bir hedef gruba odaklanırlar ve özel aile desteği, çalışan çocukların korunması ve organizasyonu, ihmal ve istismarı önleme, evden ayrılmayı/kaçmayı önleme ve diğer benzeri hizmetleri içerir. Birincil ve ikincil önleme programları arasındaki farklılıklardan biri, ikincil önleme programlarının, hangi ailelerin ve gençlerin belirli bir risk altında olduğunu belirlemek için yaratıcı ve maliyetli yöntemlerle ihtiyaçların tespit edilmesini ve değerlendirilmesini gerektirmesidir (Volpi, 2002: 4).

Üçüncül risk altındaki çocuklar, daha önce bahsedilen risklerden bir veya daha fazlasının somut olarak görüldüğü kişilerdir. Bu çocukların toplum ve aile ile olan bağları ciddi şekilde zayıftır veya tamamen kesilmiştir. Bu grup sokağın çocuklarını ve sokaktaki çocukları içerir (Volpi, 2002: 4). Sokağın çocukları, çocuk ve toplum arasındaki temel bir kırılma ile karakterize edilebilir. Madde bağımlılığı ve suça sürüklenmenin yoğunlukla görüldüğü bu grup saldırgan bir tutum içerisinde olabilir (Lusk, 1989: 59). Bu çocuklara yönelik hizmetler grup evleri, barınaklar, sağlık ve eğitim hizmetleri, psikolojik ve yasal destek, iş eğitimi, çocuk organizasyonu, aile ve okul yeniden entegrasyonu gibi rehabilitasyon programlarının yeridir. Müdahaleler merkeze dayalı olabilir veya sokakta gerçekleştirilebilir (Volpi, 2002: 4).

Yurt içi ve yurtdışı alanyazın incelendiğinde, STK'ların sokak çocuklarına sosyal hizmet yaklaşımlarının aşağıda belirtilen şekilde başlıklandırıldıkları görülmektedir:

a. *Savunuculuk faaliyetleri:* STK'lar, çeşitli organizasyonlardaki varlıkları, gönüllü üyeleri, toplum bilinçlendirme faaliyetleri ve medya aracılığıyla sokak çocukları sorunu gündemde tutar ve bu konuda kamuoyu oluştururlar. STK'lar kamuoyundan elde ettiği güçle, hükümetlerin sokak çocukları sorununun farkına varması, bu konuyu gündeme alması ve bu alandaki hizmetlerin genişletilmesi ve geliştirilmesi için harekete geçirirler.

Soruna yönelik yasal düzenlemeler ve kurumsal hizmetler bağlamındaki çözüm stratejilerinin çocuk hakları ve uluslararası standartlara uygun olarak ele alınması için hükümetlere ve ilgili kişi ve kurumlara çağrıda bulunurlar.

Sokak çocukları alanında faaliyet gösteren STK'lar, sadece kamuoyundan elde ettiği güçle değil, önemli oranda kamu yetkililerinin talepleriyle, oluşturulacak hizmet ve stratejilerde aktif katılım yaparlar.

b. *Koruyucu-Önleyici Faaliyetler:* Sokak çocukları sorunu çeşitli düzeyde ve birbiriyle iç içe olan birçok problem alanının bir çıktısıdır. Bu anlamda, STK'lar sadece sokakta yaşayan veya çalıştırılan değil, aynı zamanda sokak çocuğu olmaya aday çocuklara yönelik çeşitli düzeylerde faaliyet göstermektedirler. Bunlar, ailenin desteklenmesi, çocuğun eğitim hayatındaki sorunların aşılması veya yoksulluk karşısında güçlendirilmesi şeklinde olabilmektedir.

c. *Sokak tabanlı programlar:* Çocuklarla kendi bulundukları bölgede iletişim kurmaya dayanan sokak tabanlı faaliyetlere, STK'lar yaygın olarak başvurur. Bunlar, daha az maliyetli ancak daha fazla kişinin yararlandırılabilirdiği faaliyetlerdir. Sokak tabanlı çalışmalar, çocuklarla güven ilişkisi inşa etmede kritik bir adım olmasından dolayı önemlidir. Sonraki aşamalara ön hazırlık niteliği taşır. İkinci bir önemi de çocuğun sokak yaşamının riskli ve kötü yönleriyle yüz yüze kalmasını ve bundan zarar görmesini önlemesidir. Sokak tabanlı çalışmalar, yemek yardımı, giysi ve battaniye temini, ilaçlı ve ayakta tedaviyi içerir.

d. *Barınma Temelli Programlar:* Bazı STK'lar, çocukların uyuşturucu, fiziksel veya cinsel istismardan kurtulmalarına yardımcı olmak için faaliyetlerin odaklandığı sokaklardan izole edilen bir ortam sağlamaya çalışırlar. STK'ların asıl hedefi, bireyin kendi yaşamını sağlıklı olarak idame edecek yeterliliğe ulaşmasıdır. Bunu yaparken de çocuğun öncelikli olarak ailesinin yanında desteklenmesi hedeflenmektedir. Ancak bu hedef gerçekleşinceye kadar kısa müddetli veya bunun mümkün olmadığı durumlarda ise kuruluşlarda uzun süreli barınma hizmeti verilmektedir. Bu kuruluşlar, çocuklara yetişkinliğe erişinceye kadar eğitim, sağlık gibi hizmetler sunarken, çocuklar bu merkezlerden ayrıldıktan sonra da takip edilmektedir. Çocuğun ailesiyle birlikte sokakta kaldığı durumlarda, ailesiyle birlikte kalabileceği evler tahsis eden sınırlı sayıda STK'lar da olabilmektedir.

Bunlara ek olarak sokak çocuklarının iş bulabilmeleri için iş temini, mesleki eğitimler, finansal danışmanlık, uyuşturucu bağımlılığından kurtulma gibi alanlarda destekleyici çalışmalar da yürütülmektedir.

1.6.5. Bazı ülkelerde STK'ların sokak çocukları sorununa yaklaşımına dair örnekler

Yukarıda izah edilen ilkeler ışığında, dünyada sokak çocuklarının yoğun olarak bulunduğu ve buna bağlı olarak STK'ların aktif olarak görev aldığı ülkelerdeki bazı sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerini incelemekte yarar vardır. Aşağıda bazı örnekler sıralanmıştır.

1. Ciudad Don Bosco (Kolombiya: Medellin Şehri)

Kolombiya’da (Medellin Şehri) 1965’ten beri faaliyet gösteren Ciudad Don Bosco, sokak çocukları, çocuk işçiler, suç çetelerine katılan çocuklar, cinsel istismara uğrayan çocuklar gibi savunmasız durumda olan tüm çocuklara yönelik çalışmalar yürütmektedir. 2002 yılına kadar yaklaşık 400 çocuğa ulaşmıştır. 2009 yılından bu yana Rüya Hakkı (Derecho a Sonar) isimli bir proje yürütmektedir. Bu proje, çocukların ve gençlerin sokağa düşmelerini önleme stratejisi olarak doğrudan mahallelerde müdahaleyi gerçekleştiren bir proje olup, çalışmalar La Honda, La Cruz ve El bölgelerinde yürütülmektedir. Sokakta yaşayan ya da yaşama riski olan çocuk ve ergenlere yönelik bir başka proje ise Yaşam Tohumları Projesidir: Bu proje kapsamında çocuklara barınma hizmeti verilmektedir. Ayrıca, sağlık, eğitim, rekreasyon ve motivasyon eğitimleri disiplinler arası bir yaklaşımla verilmektedir. Amaç, onların sosyal katılımı ve aile katılımını da içeren bütüncül bir yaklaşım sergilemektir. Çalışmalar hükümet ve STK’ların desteği ve işbirliğiyle yürütülmektedir.

Program dört aşamadan oluşmaktadır. Proje yürütücüleri ilk olarak, çocuklarla sokakta temasa geçer ve çocuklar barınak programında bir gece geçirmeleri için teşvik edilir. İkinci olarak, merkezde kalmaya karar veren çocuklar için davranış değişiklikleri, temel eğitim, sosyalleşme ve benlik saygısı becerilerini geliştirmeye odaklanan aktiviteler başlar. Üçüncü olarak, çocuklar program tarafından sağlanan resmi ilköğretim ve ortaokullara devam etmektedir. Dördüncü aşama olarak, ergenler için işgücü piyasası için teknik eğitim verilmektedir.

Program yürütücüleri, dört aşama boyunca program katılımcıların temel sağlık, beslenme, psikolojik, sosyal, dış hekimliği ve mesleki ihtiyaçlarını değerlendirir ve bununla ilgilenir. Çocukların gözlenmesi, tıbbi testlerin uygulanması ve her bir çocukla yapılan konuşmaların ardından, disiplinlerarası bir grup profesyonel, her bir çocuğa yönelik bireysel stratejik planlar yapar. Bu planlar, psikolojik, eğitsel, beslenme ve sağlık gereksinimlerine en iyi nasıl yanıt verileceğini önerir ve düzenli olarak gözden geçirilir. Çocuklar ayrıca açık gruplarda ve terapi seanslarında duygularını ifade ederek girdiler sağlar. Profesyonellerin kolektif çalışması, bütün bir yaklaşımı takip etmelerini ve her çocukta öz-farkındalığı ve özgüvenini teşvik etmelerini sağlar.

Her yıl çok sayıda çocuk diploma ile programdan mezun olur. Bu kayıtlardan dolayı program, kentte en tecrübeli ve etkili çalışma olarak görülmekte, hem özel hem de kamu sektörünün sürekli finansal desteğini kazanmaktadır (Ciudad Don Bosco, 2018).

2. Instituto de Apoio a Crianca. (Portekiz-Lizbon Şehri)

Portekiz’de (Lizbon Şehri) faaliyet gösteren Instituto de Apoio a Crianca (Çocuk Destek Enstitüsü- IAC) çocuk haklarının savunulması ve tanıtılmasını desteklemek amacıyla 1983 yılında kurulmuştur. Risk altında, terk edilmiş, kötü muamele, kayıp ve cinsel istismara uğramış çocuklar üzerine odaklanan IAC, 1989 yılından sonra sokak çocuklarıyla ilgili çalışmalar yapmaya başlamıştır. IAC, ailelerinden kopan, geçimlerini sağlamak için yasadışı faaliyetlere karışan ve anti sosyal davranış sergilemeye başlayan çocukların yeniden ailelerine döndürülmesi ve aile içinde desteklenmesini

hedeflemektedir. Program, sokak çocuklarının aileleriyle ve toplumla bağlantısını yeniden inşa etmeyi, sokak çalışmalarıyla pozitif değerlerin aktarımını sağlamayı, ailelere danışmanlık yapmayı ve ailenin desteklenmesi için toplum kaynaklarıyla aileyi buluşturan hizmet ağı kurmayı amaçlamaktadır.

STK'nın proje ekibi profesyonel eğitimcilerden ve sokak yaşamını deneyimlemiş bir grup gençten oluşmaktadır. Çocukları okullara yeniden entegre etmek veya okul terkini önlemek için Milli Eğitim Bakanlığı ve devlet okulları ile işbirliği yapmaktadır. Proje, okul öğretmenlerinin risk altındaki çocuklar, aileleri ve toplum kaynakları arasındaki ağı güçlendirmeye ve kolaylaştırmaya yönelik eğitilmesini de içermektedir. Böylece, zor vakaları yakından izlenmesi ve çocukların okulda daha başarılı olmaları sağlanmıştır.

Çocukların ev ödevlerini yapmalarına ve bilgilerini arttırmalarına yardımcı olmak için düzenli olarak okul saatlerinden sonra eğitimcilerin ve öğretmenlerin görev aldığı “Alternatif Okul” oluşturulmuştur. Ayrıca müze, park, kütüphaneler ve diğer eğitim merkezlerine ziyaretler düzenlenmektedir. IAC ayrıca, ihtiyaç sahibi çocuklara ekstra yemek sağlamaları için okul kafeteryaları ile koordineli çalışmakta, çocukların okul terkini önlemek için de farkındalık artırıcı toplantılar düzenlemektedir. Yılda 100'den fazla çocuğa ulaşan programa katılan çocukların yüzde 59'u okula dönerek, okul performansını iyileştirerek ya da normal bir hayatın alışkanlıklarını edinerek yaşam biçimlerini değiştirmiştir. Ayrıca, sık sık kaçan çocukların yüzde 33'ü kaçmayı bırakmış, ailelerine veya barındıkları kurumlara geri dönmüştür(IAC, 2018).

3. The Association Support for Social Integration ASIS (Romanya, Bükreş)

Romanya'da 1994'ten beri faaliyet gösteren Sosyal Bütünleşmeyi Destekleme Desteği Derneği (The Association Support for Social Integration-ASIS) hükümet dışı ve kâr amacı gütmeyen bir kuruluştur. ASIS, Bükreş'teki dezavantajlı kişilerin / sosyal grupların bazılarının kötü durumunu insani faaliyetler yoluyla hafifletmeye adanmış kişilerden oluşmaktadır. Başlangıçta, risk altındaki ve ihtiyaç içindeki birçok sokak çocuğuna yönelik olarak ortaya çıkmış bir harekettir. ASIS için sosyal yardım, çocukları, gençleri, yetişkinleri ve aileleri destekleyen temel bir hizmet olmakla beraber, Aile Merkezi'nin kurulmasıyla ASIS “dışlanmış ve zor şartlar içindeki ailelerin” sosyal entegrasyonlarını destekleyen kapsamlı bir aile odaklı hizmet sunmaktadır.

Hizmetler, yoksulluğun ve sosyo ekonomik koşulların aile bütünlüğünün bozulmasına, çocukların terkedilmesine, marjinalleşmesine ve sosyal dışlanmaya maruz kalmasına yol açtığı aileler veya aile fertlerine yönelik olabilmektedir. Sosyal yardım ve Aile Merkezi hizmetleri arasındaki eşgüdümle ailenin desteklenmesi yoluyla çocuklar desteklenmeye çalışılmaktadır. Çalışmalar, bir grup adanmış ve deneyimli sosyal çalışmacı aracılığıyla sürdürülmekte, gönüllülerin ve öğrencilerin kullanımıyla güçlendirilmektedir.

ASIS, hâlihazırda Aile Destek Merkezleri, Önleme Programı ve Sosyal Yardım olmak üzere üç projeye hizmet vermektedir. Aile Destek Merkezleri yukarıdakilere ek olarak şu hizmetleri sunmaktadır:

- Aileleri bilgilendirme: Ailenin yasal haklarını kullanılması için yetkililerden alabilecekleri desteklerden, özel ihtiyaçlarını çözmek için hangi kurumlardan ve sosyal hizmetlerden yararlanabileceklerine dair bilgilendirme.
- Sosyal Danışmanlık
- Psikolojik danışmanlık
- Yasal / idari danışmanlık (yetkililerle olası sorunları çözmek, kimlik belgeleri almak vb.)
- Eğitimsel rehberlik
- Mesleki rehberlik (gençler ve ebeveynler için)
- Daha fazla okula gitme desteği (çocuklar ve ebeveynler için)
- Serbest zaman etkinlikleri / sosyalleşme

2015 yılında 102 çocuk (84 öğrenci), 11 genç yetişkin ve 189 yetişkin olmak üzere 302 kişi "Aile Merkezi" hizmetlerinden yararlanmıştır.

ASIS ve Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Müdürlüğü ile ortaklaşa düzenlenen “Önleme Programı” ile, Aile Destek Merkezlerinde edinilen tecrübe ve iyi uygulamaları tüm ilçelerde yayma amaçlanmaktadır. ASIS, bir başka çalışmada 2 sosyal hizmet uzmanı ekibi ile kamuya ait iki sosyal hizmet merkeziyle (Rekreasyon ve Kişisel Gelişim Merkezi'nde- Çocuk Ayrılıklarını Önleme Kamu Hizmeti Merkezi) işbirliği içerisinde risk altındaki çocuklara yönelik çalışmalar yürütmektedir. Sağlanan hizmetler şunlardır: sosyal değerlendirme, bilgi, faydalanıcıların çıkarlarını en iyi şekilde temsil, eğitim danışmanlığı, psikolojik danışmanlık, mesleki, profesyonel ve sosyal danışmanlık, değerlendirmeye uygun, kanıt temelli ayni ve nakdi yardım.

Evsizler için Sokak Sosyal Yardımı: Sokak sosyal bakım programı, 1994'ten bu yana ASIS kuruluşunun yılı itibariyle kalıcı olarak yürütülmektedir. Programın önde gelen amacı, Bükreş Şehri düzeyinde “sokak çocukları” olarak da bilinen sokak yaşamı olgusunu önlemek ve hatta azaltmaktır.

Sokakta yaşayan bireylere, sosyal danışmanlık, bilgi, eğitim ve öğretim, serbest zaman etkinlikleri / sosyalleşme, psikolojik danışma, mesleki rehberlik, acil durumlar için maddi destek (kişisel hijyen malzemesi, gıda, giyim, ilaç, eğitim / öğretim materyali, ulaşım), aile ve toplumla yeniden entegrasyon sağlama çalışmaları yürütülmektedir. Aylık olarak 60 yararlanıcı bu hizmetlerden istifade etmektedir.

ASIS'in yaklaşımı, gençlerin kültürel geçmişine, kapasitelerine ve gelecek beklentilerine dayanan bireyselleştirilmiş bir eğitim planı tasarlamaktır. Ek olarak, ASIS, işgücü piyasasında talep edilen becerilere yönelik eğitimler sağlamaktadır. ASIS, sadece mesleki becerileri değil, aynı zamanda bilgi edinme, gerçekçi planlar ve beklentiler formüle etme, iş bulma ve bilgiyi sürekli güncelleme kapasitesine sahip bireyler yetiştirmeye yönelik İşgücü piyasasındaki entegrasyon süreçleri yürütmektedir. ASIS, bu amaçlara yönelik proje ekibi öğretmenleri, sosyal çalışanları, sağlık personelinin ve psikologları istihdam etmektedir. Bu sürecin önemli bir kısmı, kısa ve uzun vadeli iş fırsatları ve her birinin avantajları / dezavantajları hakkında bilgi sağlamaktır. Örneğin, yüksek ücretli işler kısa süreli olabilirken, düşük ücretli işler ise uzun vadeli olabilir. Bununla beraber, gençlerin ekstra gelir elde etmesini veya yeniden sosyal entegrasyonunu sağlamak için iş arama

sürecinde destek ve öneri, istihdam sonrası işverenlerle sürekli takip ve alternatif mesleklerde eğitim süreçlerini de içeren daha kapsamlı planlanmalar yapılmaktadır.

ASIS, 2016 Faaliyet Raporuna göre Eğitim desteği programına katılan 50 çocuğun 47'si okul performanslarında önemli ölçüde iyileşme görülmüştür. Programa kabul edilen tüm çocukların, aktivitelerini optimum şartlarda yerine getirebilmeleri için gerekli kırtasiye ve kıyafetleri alınmıştır. 9 genç mesleki yeterlilik kurslarına katılmış ve tamamlamıştır. Tüm gençlere danışmanlık verilmiş ve iş prosedürlerine aşina olmaları sağlanmıştır. Bu kursiyerlerden 4 tanesi kurs sonrası iş sahibi olmuştur. 23 ebeveyn, ASIS tarafından düzenlenen toplantılara düzenli katılım göstermiştir. Katılan tüm ebeveynler ebeveynlik yeteneklerini geliştirmiş; 7 okuldaki 35 öğretmen, programda yer alan çocukların okul performansını iyileştirmek için ASIS çalışanları ile yakın işbirliği içinde çalışmışlardır. Merkezlerin çalışanları tarafından çocukların okullarında düzenlenen toplantılarda 74 çocuk tartışma konusu olmuş; 24 çocuğa psikolojik danışmanlık yapılmıştır. 1 aileye konutlarını tamamlamak için inşaat malzemeleri desteği verilmiştir. 17 aileye acil destek verilmiştir (inşaat malzemeleri, gıda, tıbbi cihazlar, soba ve odun) (ASIS, 2018).

4. Bridge over Troubled Waters (Amerika, Boston)

Bridge over Troubled Waters: (Sorunlu Sular Üzerinde Köprü-BTW) 1970 yılında Boston'da, çok servisli bir yaklaşımla sokak çocukları ve evsiz gençlere hizmet vermek üzere kurulmuş bir STK'dır. Hali hazırda, 16-22 yaş arasındaki evden kaçmış çocuklara, evsiz gençlere ve diğer risk altındaki çocuklara sokak sosyal hizmeti ve barınma hizmetlerini de içeren çeşitli sosyal hizmet modelleriyle yardımcı olmaya çalışmaktadır. BTW'nin sokak sosyal hizmeti (street outreach) olarak adlandırılan hizmetinde, sokak çalışmacıları, evden kaçmış çocukların, evsiz gençlerin ve diğer risk altındaki gençlerle topladıkları alanlarda buluşmayı, BTW'nin hizmetlerini açıklamayı ve onları uygun toplum hizmetlerine yönlendirmeyi içermektedir. Sokak gençliğinin genellikle sosyal hizmet kurumlarına ve genel olarak yetişkinlere karşı güvensiz olduğunun bilincinde olarak, eğitimciler tehditkar olmayan bir diyalog ve özenli bir tutumla güven tesis etmeye çalışmaktadır.

Sağlık hizmetleri kapsamında BTW, hafta içi her gün sokakta bir tıbbi minibüs bulundurmakta, ücretsiz sağlık hizmeti sunmakta ve gençlere hastane ve kliniklerden nasıl yardım arayacağını öğretmektedir. BTW'nin diş kliniği, eksiksiz bir ağız terapisi sunmaktadır. Yararlanıcılar, madde bağımlılığı danışmanlığına başladıklarında ya da konut programına girdiğinde kurum içi sağlık kliniği fiziksel muayeneler yapmaktadır.

Kuruluş, 7 gün 24 saat açık, barınma ve danışmanlık hizmeti veren hizmet servisine sahiptir. Eğitimciler kaçak veya yüksek riskli altındaki gençleri ve BTW'nin barındırdığı gençlerin aileleriyle irtibat ve iletişim kurmalarını sağlayarak aileleriyle uzlaştırmaya çalışmaktadır. Aile birleşimi bir seçenek olmadığında, kuruluş aynı zamanda sürekli alternatif yaşam düzenlemeleri sağlar.

BTW ayrıca aşağıdaki hizmetleri sunmaktadır:

- a. *Geçiş günü programı:* Gençlerin katılabileceği, eğlence ve güven oluşturma faaliyetlerinin yürütüldüğü açık bir gündüz merkezi var. Kahvaltı ve öğle yemeği verilmektedir.
- b. *Danışmanlık servisleri:* Bunlar arasında uzun süreli madde bağımlılığı danışmanlığı, kişisel danışmanlık, temel hayatta kalma hizmetleri, aile danışmanlığı, yönlendirme hizmetleri bulunmaktadır.
- c. *Eğitim / ön çalışma programı:* BTW, gençlerin işlere, eğitim programlarına veya yükseköğrenime girmesi ve ilerlemesi için gerekli olan eğitim, ön istihdam, rehberlik ve iş geliştirme hizmetlerini sağlar. Gençlerin lise eşdeğerlik derecesi için gerekli olan okuryazarlık standartlarını karşılamalarına yardımcı olmak için yetişkin eğitimi dersleri sunmaktadır. Dersler akademik eğitimi profesyonel, bilgisayar, iş arama ve yaşam becerileri eğitimi ile birleştirir.
- d. *Konut bileşenleri:* BTW'nin geçici Yaşam Programı (Transitional Living Program) kapsamında, 18-24 yaş arası 12 genç erkek ve kadın diğer servislerden yararlanırken aynı zamanda beslenme imkânı olan, uyuşturucudan arınmış uzun vadeli konut imkânlarıyla sosyal ve eğitsel faaliyetlerle yaşam becerileri kazanma fırsatı sunulmaktadır. Amaç, genç sakinlerin sorumlu yetişkinler olarak kendi topluluklarına geri dönmelerine imkân verecek özsaygı ve kapasitelerini geliştirmelerine yardımcı olmaktır. BTW ayrıca, hamile veya evsiz çocuklu genç kadınlara iki yıla kadar barınma hizmeti sunmaktadır. Bu hizmetten 11 kişiye kadar yararlandırılabilmekte ve bu Boston'daki tek örnektir.
- e. *Yönlendirme hizmetleri:* BTW, hastaneler, akıl sağlığı merkezleri, eğitim programları, evsiz barınaklar ve çok kültürlü hizmetler de dâhil olmak üzere özel hizmetler sunan kurumlarla geniş bir bağlantı ağını sürdürmektedir. Bridge Over Troubled Waters, her yıl ortalama 3 binden fazla çocuğun hizmetlerinden yararlanmasını sağlamaktadır (BTW, 2018)

5. Covenant House (Latin Amerika)

Covenanthouse, 6 ülke ve 31 şehirde evsiz ve insan ticareti mağduru bireylere hizmet veren bir STK'dır. Casa Alianza Programıyla 1981 yılından bu yana, Latin Amerika'daki istismara uğrayan, terk edilen, tacize uğrayan, bağımlı veya sokaklara bırakılan çocuklar ve gençler için barınma, koruma ve rehabilitasyon hizmetleri sunan ve sokak çocuklarının haklarını savunan gönüllü kuruluştur. Honduras, Meksika, Nikaragua ve Guatemala'da bulunan Casa Alianza isimli merkezlerde, risk altındaki çocuklara 7 günde 24 saat yararlanabilecekleri açık bir kapı sunulmaktadır. Bakımın Sürekliliği (Continuum of Care) isimli modelleriyle "Kriz Bakımı" yanı sıra çocukların yeni yaşamlar yaratmaları için ihtiyaç duydukları uzun vadeli danışmanlık, araç ve destekleri de içeren, şiddet ve yoksulluktan arınmış dinamik bakım modeli geliştirilmiştir. Görevliler, çocuklarla çöplükler, otoyollar ve metruk alanlarda irtibat kurarak onlarla güven duygusu inşa eder ve onları sokaktaki yaşamdan kurtarmaya çalışır. Nihai amacı sokak yaşamını iyileştiren faaliyetlerden öte çocuklara sokaktan ayrılımları için bir fırsat sunmaktır. Bu nedenle, eğitimciler sokak çocuklarına yiyecek ya da kıyafet sunmazlar, ancak onları bir kriz merkezine katılmaya teşvik ederler.

Casa Alianza, acil durumlarda yaşına bakılmaksızın herhangi bir çocuk ya da gence, özel ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir merkeze güvenli bir şekilde transfer edilinceye kadar hizmet verir. Casa Alianza'nın temel hedeflerinden biri, çocuğu aileyle tekrar bütünleştirmektir. Bu amaçla, çocuklar ve ailelerin yeniden bir araya gelmeleri ve zorluklara çözüm bulmaları için aşamalı destek sunulmaktadır. Her aşama yaklaşık bir ay sürmektedir.

Birinci aşama (Entegrasyon / stabilizasyon): İlk aşama, bir kriz merkezinde çocukların temel ihtiyaçlarını karşılamak ve güven oluşturmaktan ibarettir. Sokaklardan gelen çocuklar ve gençlerin acil destek alabilecekleri, sevicecek, dinlenecek ve saygı görecekları bir alan sunulmaya çalışılmaktadır. Bu aşamada çocuklarla iletişim kurulmaya ve güven ilişkisi güçlendirilmeye çalışılmaktadır.

İkinci aşama (Güçlü yanların tanınması ve geliştirilmesi): Çocuklara ve gençlerin bireysel beceri ve bilginin tanınması ve geliştirilmesi için araçlar verilmektedir. Bu seviyenin en temel yönlerinden biri onları örgün eğitim sistemine başlatmak ya da yeniden dâhil etmektir.

Üçüncü aşama (Topluma yeniden entegrasyon için bireyin güçlendirilmesi): Çocuklar ve gençlerin, ister aileleri ile ister bağımsız olarak, bu merkezlerin dışında güvenli ve sürdürülebilir bir şekilde yaşayabilmeleri ve topluma yeniden entegre olabilmeleri için gerekli bilgi ve beceriler edinilmesi sağlanır. Bu beceriler, iş ve meslek eğitimlerini, konut bulma ve bütçe tutma becerilerini de içerir.

Bu süreç içerisinde, çocukların aileleriyle bütünleşmeleri için çalışmalar yürütölmektedir. Eğitimciler ailelerle ön görüşmeler yapar ve yeniden birleştirme fizibilitesini araştırırılar. Her çocuğun kendine özgü planı vardır; bu plan özel duruma ve kişinin ihtiyaçlarına göre düzenlenir. Ve yine bu süreç, ailelere ve çocuklara danışmanlık, kendi kendine yardım grupları ve terapi, ebeveynlere mali yardım, iş eğitimi ve toplumdaki bir destek ağının tanımlanmasını içerir. Programın nihayetinde, çocuklar eğitimcilerin gözetiminde yavaş yavaş aileleriyle yeniden bir araya geliyorlar. Program, en az iki yıllık bir takip sağlamakta; bu da bazı durumlarda ailelerin çocuğa bakmalarını sağlamak için maddi destek içermektedir.

Casa Alianza Latin Amerika, çocuklara ve gençlere çoklu zorluklar ve problemler için kapsamlı bakım sağlamak amacıyla, gençlere fiziksel, duygusal, sosyal ve manevi destek sağlayan profesyonel ekiplerle bütünsel bakım modeli uygulamaktadır. Casa Alianza'nın bu çok disiplinli yaklaşımı tüm çalışmaların temelini oluşturmakta ve aşağıdaki bileşenleri içermektedir.

Front-line personel desteği: Her çocuğa, danışmanı olan ve her zaman gencin yanında olan, genel bakım ve ihtiyaç duydukları tutarlı desteği sağlayan bir personel atanır.

Tıbbi program: Doktorlar ve hemşireler de dâhil olmak üzere profesyonel sağlık personeli, bebekler için çocuk bakımı da dahil olmak üzere tüm çocuklar ve gençler için tıbbi bakım, destek ve danışmanlık sağlar.

Psikolojik destek: Uzman psikologlar ve psikiyatristler, gençlerin duygusal iyileşme ve gelişimini destekler, grup ve bireysel terapi sağlar ve bölge sakinlerinin iyileşmesine yardımcı olmak için çeşitli atölye çalışmaları sunar.

Sosyal hizmet: Profesyonel sosyal hizmet uzmanları, çocukları ve gençleri örgün eğitim, mesleki eğitim kursları ve istihdama entegre etme ve onları tavsiye edilebilir olan ailelerine yeniden entegre etme sürecini yönetir ve izler.

Bağımlılıktan Arınma Hizmetleri: Uzmanlar, çocukların bireysel ve grup terapisi ve danışmanlığı yoluyla kendilerini zararlı maddelere bağımlılıktan kurtarmasına yardımcı olur.

Cinsellik ve HIV / AIDS: Personel cinsellik ve cinsel sağlık ile ilgili eğitim ve farkındalık kurslarının yanı sıra HIV / AIDS veya diğer cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlardan muzdarip çocuklar için destek ve danışmanlık sağlar.

Ruh Sağlığı Desteği: Her çocuk istediği dine göre desteklenir ve hiç bir çocuk kendi dini bağlılığı veya tercihi ile uyumlu olmayan herhangi bir etkinliğe katılmaz.

Sanat, Kültür, Rekreasyon ve Spor: Eğitimli personel, spor ligleri, tiyatro gezileri, doğum günü partileri, ülkenin diğer bölgelerine geziler, müzik, dans ve sanat dersleri de dâhil olmak üzere gençlerimiz için sağlıklı aktiviteler programı sunar.

Alternatif Terapiler: Geleneksel terapilerle birlikte alternatif terapilerin travmaların iyileşmesinde çok etkili olduğundan deneyimle, profesyoneller yoga, meditasyon ve sanat ve müzik terapisi gibi terapiler sunmaktadır.

Guatemala City ve Meksika'daki hizmetler arasında, çoğunluğu cinsel istismar veya fuhuşun bir sonucu olarak, iradesi dışında gebe olan sokak kızlarının sorunlarını çözmek için bir anneler ve bebekler programı yer almaktadır. Bu program bireysel ve grup terapisi, çocuk bakımı eğitimi, mesleki eğitim ve pediatrik ve jinekolojik tedavi sunmaktadır. Meksika'daki konutta her yıl yaşları 12-21 arasında olan 30 anne ve bebeğine hizmet verilmektedir. Guatemala'da bu yası yıllık ortalama 20 anne ve bebeğidir.

Guatemala, Honduras ve Meksika'da uyuşturucu rehabilitasyon konut merkezleri kurulmuştur. Burada, çocuklar yoğun mesleki, bireysel ve grup terapisi ve bazı mesleki eğitimleri alırlar. Yaklaşık üç ay sonra çocuklar, programın geçiş evlerinde kabul edilir veya ailelerine yeniden entegre edilir.

Program ayrıca her katılımcı ülkede bir adli yardım bürosu kurmuştur. Guatemala'daki polis tarafından sokak çocuklarının acımasız cinayetine tepki olarak ilk merkez açılmıştır. Bu dört daire, yetkililerin ellerinde şiddete maruz kalan yüzlerce çocuğa yasal savunma sağlamaktadır. Özelleşmiş bölgesel ve uluslararası komisyonlardan önce çocuk haklarının ihlali vakalarını getirir. Ayrıca, çocuklara, doğum belgesi ve kimlik belgesi edinme gibi medeni hukuk konularında yardımcı olmaktadır. Bir başka önemli çaba olan HIV / AIDS programı cinsel yolla bulaşan hastalıkların önlenmesi konusunda cinsiyet eğitimi ve bilgi sağlamaktadır. Meksika'daki Casa Alianza, AIDS'in terminal aşamasındaki çocuklar için bir yerleşim programına sahiptir.

Aile reentegrasyon faaliyetleri hakkında mevcut verilere göre, Casa Alianza yüzde 88'in üzerinde bir başarı oranına sahip olmuştur (bu, ailelerine yeniden katılan çocukların yüzdesi anlamına gelir). Kalan% 12'si bir süre sonra aileyi tekrar terk etmiş, ancak bunların çoğu caddeden ziyade Casa Alianza'nın merkezine dönmüştür(Covenanthouse, 2018).

6. JUCONİ (Meksika: Meksiko Şehri)

JUCONİ, Meksika'da başta şiddet mağduru olmak üzere korunmaya ihtiyacı olan çocuklara yönelik çeşitli düzeyde hizmetler sunan ve çocuk haklarının savunuculuğunu yapan önemli bir STK'dır. JUCONİ'nin hizmetleri, çocukların sokağa çıkmalarına ve kardeşlerinin sokak yaşamına girmelerini engellemelerine yardımcı olacak şekilde tasarlanmıştır. Hedefleri üç özel grup içerir:

- (1) sokakta yaşayan çocuklar,
- (2) sokakta çalışan ve aile ile birlikte yaşayanlar ve
- (3) sokak pazarlarında çalışan ancak her zaman aile ile birlikte yaşamayanlar.

Bu programın temel amacı, üç aşamadan elde edilecek olan yeniden entegrasyon.

İlk veya “operasyonel arkadaşlık” aşamasında (1-6 ay), eğitimciler sokakta çocuklarla yoğun temas halinde olup, onlara rekreasyon ve danışmanlık sağlarlar. Sokak çocuklarına acil sağlık hizmetleri sunulmakta ve sokaktan uzakta yaşam için hazırlanmaktadır. Çalışan çocuklarla yapılan aktiviteler de aileyi kapsamaktadır ve tamamlayıcı eğitim ve yeni geçim kaynaklarını tanımlamaya yardımcı olmaktadır.

Aile ve sosyal bütünleşmeye yönelik ikinci adım, “yoğun değişim” hizmetinden oluşmaktadır. Çocukların bireysel koşullarına ve ihtiyaçlarına bağlı olarak, informal eğitim, tamamlayıcı eğitim, eğlence ve yaşam becerileri ile çocuğun okula ve işyerine yapılan ziyaretler söz konusu olur. Piyasada çalışan çocuklar kolayca bir grup ortamına katılırlar. Bu nedenle pazarın yakınında bulunan gündüz merkezlerine katılmaktadırlar. Çalışan sokak çocukları, aile birimlerinin bir parçası olarak evde yardım alırlar. Sokakta yaşayan çocuklar, özellikle de ailelerine döneceklerse, özellikle dikkat isterler bu yüzden bir geçiş müddetinde yarı ev özelliği taşıyan barınaklarda barındırılırlar. Aynı zamanda, program çocuklarına yeniden kazandırmak için ailelerine danışmanlık ve diğer hizmetleri sağlar.

Üçüncü aşama, takip olarak da adlandırılan “sürekli değişim” aşamasıdır. Çocuğun yoğun değişim servisinden ayrılmasından sonraki iki ila üç yıl boyunca, program eğitmenleri çocuğu ve ailesini ziyaret etmeye devam eder ve danışmanlık ve tedavi sağlar. Takip, ailede veya çocuğun bir yer bulduğu başka bir yapıda (kendi evi, koruyucu aile, toplum evi) gerçekleşebilir.

Programın ikinci amacı önlemedir (kardeşler ve aileler arasında). Sokakta yaşayan çocuklar eve döndüklerinde, program kardeşler de dâhil olmak üzere tüm aile ile çalışmaya başlar. Sokak çalışan çocukların kardeşleri, program faaliyetlerine neredeyse “operasyon arkadaşlığı” aşamasının başlangıcından itibaren katılır. Pazarda çalışan

çocukların genç erkek ve kız kardeşleri anaokuluna kaydedilirken büyük kardeşleriyle ise “yoğun değişim” aşamasında gündüz merkezlerinde ilgilenilir.

Program neticesinde, her yıl 350 kız/erkek çocuk ve 120 aile hizmetlerden doğrudan yararlanmakta ve her 10 erkek veya kızdan 8'i, toplumla yeniden bütünleşmektedir. Çocukların yüzde 80'inden fazlası, bir yıl boyunca programa katıldıktan sonra eğitim, iş ve kişisel gelişimdeki fırsatlarını arttırmaktadır. 1994'te UNESCO, kendi türünün en yenilikçi ve umut verici programı olarak nitelendirilmiştir. Program neticesinde, her yıl 350 kız/erkek çocuk ve 120 aile hizmetlerden doğrudan yararlanmakta ve her 10 erkek veya kızdan 8'i, toplumla yeniden bütünleşmektedir (JUCONÍ, 2018).

7. EDNICA (Meksika: Meksiko Şehri)

EDNICA, 1989 yılından bu yana sokak ve risk altındaki çocuklar ve gençler lehine toplumsal girişimlerinin geliştirilmesine adanmış bir Meksikalı sivil toplum kuruluşudur. EDNICA, özel eğitim, tıbbi yardım ve uyuşturucu tedavisi sunmaktadır; gençlik liderliği eğitimi, toplumsal hizmetlere katılım becerileri kazandırarak sokakların dışında mevcut yerel ekonomik faaliyetlerde çalışma fırsatları sunmaktadır.

Örgüt, sokak çocuklarının sorunlarının kısa süreli yardımlardan ziyade aile ve toplum çabalarıyla ele alınması gerektiğine inanmaktadır. STK'nın faaliyetleri iki ana prensip tarafından yönlendirilmektedir. Birincisi, toplum kurumlarının sürece dâhil olması gerektirir. Bu nedenle EDNICA, programlarını mevcut yerel organizasyonlarla ortaklaşa uygular. İlk kez kapasite artırımından sonra, uygulama ve planlama sorumluluklarını yavaş yavaş diğer aktörlere devreder ve şehrin diğer mahallelerine yönelir.

İkincisi, mevcut toplumsal kaynaklarının program faaliyetlerini desteklemek için seferber edilmesi gerektirir. Bu amaçla, EDNICA sokak çocuklarının sorunlarına değinmek için yerel kaynaklardan beslenen (özel sektör, yerel yönetim ve sivil toplum girişimleri aracılığıyla) bir havuz kurmuştur. Bu havuz, haritalama ve topluluk üyeleri ve hizmetler arasında resmi anlaşmalar kurulması içerir.

EDNICA başlattığı Crucero Programıyla partner kuruluşlarla sokak çocuklarına yönelik olumsuz tutumları dönüştürmeye çalışmaktadır. Örneği yerel kilise San Pedro Apostol (Mexico City'nin kuzeyindeki Indios Verdes bölgesinde) üzerinden gerçekleştirmektedir. Bu bölge, yerel tüccarlar, taksi ve otobüs şoförleri ve küçük işletme sahipleri arasındaki sokak çocuklarına yönelik tutumların değiştirilmesine yardımcı olabilecek bilinçlendirme etkinliklerinde aktiftir. Bu yöredeki esnaf ve halk, çocuklara karşı ayrımcılık yapmakta ve bazen çocukları sokakta taciz etmektedir. Program aşamalı olarak problemin çözümlerini bulmayı içermektedir. Örneğin dükkân sahiplerinin, erken müdahaleyi kolaylaştırmak için sokağa katılan yeni çocukların sayısını izlemeleri istenmekte ve çözümün bir parçası olmaları sağlanmaktadır.

Bölge ayrıca sokak çocukları ve aileleri arasında pozitif ilişkilerin yeniden kurulmasına danışmanlık ve kamusal hizmetlere yönlendirme vasıtasıyla yardımcı olmaktadır. Ailelerle birlikte çalışarak, program aynı zamanda sokak çocuklarının kardeşlerine ulaşmakta ve onların sokağa çıkmasını önlemeye yardımcı olmaktadır. Benzer bir

program Mexico City'nin batısındaki San Felipe de Jesus Kilisesi tarafından uygulanmaktadır.

Yöre halkı ve esnafı projeye sokak çocuklarına karşı daha olumlu bir tutum sergilemeye başlamıştır. Kamu hizmetleri ile aile bağları güçlendirilmiş, çocuk bakımı kolaylaştırılmıştır. San Felipe de Jesus Kilisesi EDNICA ile dört yıl süren işbirliğinden sonra programı EDNICA'nın finansmanı ve denetiminden bağımsız olarak uygulamaya koymuştur(EDNICA, 2018).

8. CHILDSHOPE Philippines (Filipinler, Manila Şehri)

CHILDSHOPE Philippines kökeni 1986 yılına dayanan ve sokak çocuklarını ve fuhuşa zorlanan çocukları korumayı amaç edinen yerel bir sivil toplum kuruluşudur. Başta FCED ve Tahanan Sta. Luisia olmak üzere diğer STK'lar, ulusal ve yerel hükümetlerden oluşan geniş bir ağ ile sokak çocuklarına yönelik çalışmalar yürütmektedir.

Childhope Filipinler, sahada çalışan sosyal çalışmacılarının deneyimlerine dayanarak, sokak çocuklarını üç grup altında gruplandırılmıştır. Bunlardan birinci grup, bir evi olmayıp sokakta yaşayan çocuklardır. İkinci grup, ailesiyle birlikte sokakta yaşayan çocuklardır. Üçüncüsü ise, en geniş grubu oluşturup, gündüzleri sokakta dilenen veya çalışan ama geceleri evine dönen çocuklardır.

Örgüt öncelikli olarak sokak çocuklarının sayısının azaltmasını ve çoğalmasını önlemeyi amaçlamaktadır. Bu nedenle öncelikli olarak onları sokaklardan daha güvenli bir ortama transfer etmeye çalışmaktadır. Bu, onların aileleriyle yeniden bir araya gelmeleri, barındırılıp gözetilebileceği bir kuruma yerleştirmeleri ya da okullarına devam etmeleri için cesaretlendirmelerini içermektedir ki böylece çocuklar sokaklardaki yaşam döngüsünü kırabilsinler.

Childhope, sokak çocuklarını ve ailelerini güçlendirmeyi ve daha gelişimsel ve üretken bir geleceğe erişmelerini sağlamayı amaçlamaktadır. Bu nedenle Sokak Eğitimi ve Koruma Programı kapsamında Alternatif Eğitim oturumlarıyla çocukların eğitim hayatlarını sürdürmeleri için fırsat yaratılmaya çalışılmaktadır. Ayrıca çocukların bütüncül öğrenme kapasitelerini ve gelişimlerini desteklemek için, psikososyal müdahaleler, tıbbi ve sağlık hizmetleri, beceri eğitimi, acil ve temel ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik çalışmalar da yürütülmektedir.

2001 yılında Childhope, Sosyal Hizmet ve Sosyal Hizmetler Infonetinden Sosyal Hizmet ve Sosyal Hizmette En İyi Uygulama Ödülü'ne layık görülmüştür. Sokak Eğitim Programı aracılığıyla, Childhope sokak çocuklarını kendilerini sokaklarda ve dışında koruyabilmelerini, haklarını talep etmelerini ve sorumluluklarını yerine getirmelerini sağlamayı, bağımsız yaşama ve topluma yeniden entegrasyon için hazırlamayı veya mümkün olduğunda yeniden bir araya getirmeyi amaçlamaktadır. Childhope, sokaklarda yalnız yaşayan tamamen terk edilmiş ve ihmal edilmiş sokak çocuklarına öncelik verir.

Childhope Phillippines'in geçmişte de başarılı bir programı hayata geçirilmiştir. 1995'in sonlarında yaygın bir çocuk fuhşuyla tanınan Pasay Şehrinde başlattığı bu programın hedefleri şunlardı.

- (1) toplumun problemle ilgili farkındalığını arttırmak;
- (2) STK'lar, hükümet çalışanları ve gönüllüler arasında savunuculuk ve hizmet sunumu için yerel bir kapasite geliştirmek;
- (3) sokaklar ve barlardaki çocuklara ulaşmak ve 18 yaşın altındaki fahişelere ve istismara uğrayan kızlara barınma, bakım ve rehabilitasyon hizmetleri sağlamak;
- (4) rehabilitasyon sürecinde aileleri dahil etmek; ve
- (5) kızların benlik saygısını ve haklarının farkındalığını arttırmak.

Program, kiliseler, okullar, STK'lar, polis ve yerel yönetim ile çalışan bir belediye görev gücü oluşturmuştur. Görev gücünün işlevi genç fahişelere destek sağlamak için yerel yetkilileri ve toplum paydaşlarını eğitmek; aile danışmanlığı ve grup terapisinde gönüllüleri eğitmek; cinsel olarak sömürülen çocukları koruyan bir yasanın geçişi için lobi çalışması yapmak; sokak çalışması yürütmek; kızlar için açılan bir merkezi işletmek ve toplumdaki fahişelerin rehabilite edilmesine ve yeniden toplumsallaşmasına yardımcı olmak şeklinde yürütülmüştür.

Görev gücü üyeleri çeşitli program etkinliklerini denetlemiştir. Örneğin, bir günlük bakım merkezi ve sığınma evi işleten yerel bir dini grup, kız çocuklarının rehabilitasyonundan sorumludur ve STK sokak eğiticilerinin sokaktaki kızlara ulaşmalarına yardımcı olmaktadır.

Yirmi iki yerel okul, fuhuşla mücadele için bir eylem planı hazırlamış, eylem planı okul eğitiminde çocuk haklarını geliştirmeyi, istismar edilen ve fuhuşa sürüklenen okul çağı çocuklarını tespit etmeyi, onlara danışmanlık yapmayı, uygun hizmetlere yönlendirmeyi ve ebeveynlerle çocuk fuhuşuna yönelik oryantasyon oturumları düzenlemeyi içermiştir. Buna ek olarak, 195 gönüllü mahallelerinde ve iş yerlerinde bu kızlara destek verilmesinin savunulması konusunda eğitilmiştir. Bir yıllık operasyondan sonra, Pasay Şehri görev gücü programın yönetimini devralmış ve CHILDSHOPE gerektiğinde teknik destek sağlamıştır. Programın başarılı çıktıları nedeniyle yakındaki Kalookan şehrinde benzer bir program başlatılmıştır (Childhopes, 2018).

9. Catholic Action for Street children (Gana: Akra, Ashaiman, Tema Metropolis Şehirleri)

Catholic Action for Street children (Sokak çocukları için Katoliklik Eylem-CAS), Akra, Ashaiman ve Tema Metropolis sokaklarında yaşayan 0-18 yaş arasındaki çocuklara destek sağlamak amacıyla 1992 yılında kurulan yerel bir sivil toplum kuruluşudur. 18 yaşın altındaki, sokaklarda bulunan ve eğitilmeyi tercih eden çocuklara yardımcı olmayı, onların haklarını ve hayatlarını korumayı ve geliştirmeyi amaçlamaktadır. Bunun için, üniversite öğrencileriyle farkındalık çalışmaları yürütmektedir. CAS, çalışmalarında şu hedefleri gütmektedir:

- Çocuklara, hayatlarında ne yapmak istediğine karar vermelerini sağlayacak şekilde danışmanlık yapmak.

- Çocuklara ihtiyacı olan sevgiyi ve ilgiyi göstermek ve sığınak evlerinde güvenli bir sığınak oluşturmak ve aileleriyle yeniden bir araya gelmek isteyen çocuklara yardım etmek.
- Okuldan yoksun gençlerle ilgili farkındalık yaratmak için ilgili tüm kurum ve gruplarla işbirliği yapmak.
- Çocukların sağlık hizmetlerinden ve sağlık eğitiminden yararlanmasına yardımcı olmak.
- Çocukların yeteneklerini geliştirmeleri ve onlara iş bulmalarına yardımcı olmaları için eğitimsel (resmi ve örgün olmayan) fırsatları ve iş fırsatlarını teşvik etmek.

CAS'ın, kısa vadeli amacı, çocukların saygınlığını kazanmalarına ve topluma saygılı vatandaşlara dönüştürebilmelerine yardımcı olmaktır. Uzun vadeli amacı ise, çocukları gelecekteki yaşamlarını kurmak için uygun iş veya meslekler bulabilecekleri şekilde eğitmektir. CAS, sokakta bulunma nedenlerine göre çocukları üç gruba ayırmaktadır:

1. Ülkenin kırsal bölgelerinden şehre göç etmiş çocuklar.
2. Sokakta doğan çocuklar (ikinci ve üçüncü nesil çocuklar).
3. Kentsel yoksul çocuklar: Sokakta yaşayan fakir ailelerin çocukları.

CAS, sahip olduğu 5 departman aracılığıyla, yine CAS tarafından tasarlanan çocukların adım adım takip edildiği bir yaklaşım modelini kullanmaktadır. Bu adımlar:

Birinci Adım: Sokak çalışması: sokak kenarlarında eğitim programlarının yanı sıra takip çalışmalarını içermektedir. CAS, personeli çocukların çalıştıkları ve uyudukları yerleri ziyaret ederek onlarla birlikte zaman geçirir, güven ilişkisi kurar ve onlara çalışmalarını anlatır. Onlara, barınakların sunduğu hizmetlerden ve CAS'ın onlara sunabileceği olanaklardan bahseder. Ayrıca CAS, seçilmiş buluşma noktalarında sağlık eğitimi, yaşam becerileri ve okuryazarlığı öğretir. Toplantı noktaları çoğunlukla dükkânların verandaları, umumi tuvaletler ya da hamamlar gibi farklı yerlerdir. Çocukların sığınağa kendi özgür iradeleriyle ziyaret etmeleri teşvik edilir. Temasa devam etmeye ve sığınağa gelip gelmeyeceklerine karar vermeleri tamamen çocuğa kalmıştır. Saha çalışmacıları eğitim verdikleri ve tanıştıkları çocukların sayısının kaydını tutar ve çocukların sokaktaki durumları hakkında rapor verirler. Bu sokak eğitimleri, kamu kuruluşları ve diğer STK'larla işbirliği içinde yürütülmektedir.

İkinci Adım: Sığınma Evi-Eğitim Evi: Burada tüm çocuklar kayıt altına alınır. Çocuklar tanınmaya ve kuruluşa ısındırılmaya çalışılır. Bu süreç içerisinde, çocuklara sunulacak hizmetler için bağışçılardan destekler alınmaya çalışılır.

Üçüncü Adım: Davranış ve beceri eğitimi: Sürecin bu aşamasında çocuklar, çeşitli iş ve meslek atölyelerine dâhil edilir. Sağlık sorunları ve varsa uyuşturucu bağımlılığı tedavi edilmeye çalışılır. Çocukların ilgi duyduğu resim gibi sanatsal yönleri güçlendirilmeye çalışılır. Bununla beraber ahşap oymacılığı, kuaförlük, dikiş, boncuk yapımı, dekorasyon, yemek pişirme, boyama ve geleneksel el sanatlarında yeteneklerini ortaya koyma fırsatı sunulur. Bununla beraber sinema, gezi gibi kültürel ve sosyal faaliyetlere de dâhil edilir. Sokak çocukları, yaptıkları el işi ürünleri bir dükkânda satmaktadırlar.

Dördüncü Adım: Adjei Kojo'daki Hopeland Merkezi.: CAS, Accra'dan uzak olmayan Ashaiman yakınlarındaki Adjei Kojo'daki Hopeland Merkezi olarak bilinen bir merkeze sahiptir. Hopeland CAS'ın bir departmanıdır ve sokaktan ayrılmak ve eğitilmiş olmak isteyen sokak çocukları için bir tür rehabilitasyon merkezidir. Sokaktan ayrılmak ve eğitilmek isteyen sokak çocukları, Sığınma Evi'nde verilen hazırlık kursunun ardında bu kuruluşa alınırlar. Bu süreç, çocuk için sokakları terk etmek ve yeni bir çevrede yaşamak için ilk adımdır. Çocuk bu merkezde sosyal hizmet uzmanlarından ve personelinin çok fazla ilgi görmektedir. Hopeland'da 20 erkek ve 20 kız kırk çocuk konaklayabilir. Birçoğu işlevsel okuryazar haline gelir, diğer eğitim bilgilerini edinir. Hopeland'da çocuklar, gelecekle için karar almalarına yardımcı olmaları için hazırlık derslerinden geçerler. Seçimlerine bağlı olarak ya bir ticaret öğrenmede desteklenirler ya da okula giderler. Okuma-yazma, matematik, İngilizce, sağlık eğitimi ve yaşam becerileri dersleri takip ederler. Burada öğrendikleri aynı zamanda Sığınma Evi'nde öğrendiklerinin bir devamıdır.

1995 yılında CAS sokak çocukları için bir destek programı başlatmış. Sığınmacı Evi'ni ziyaret eden çocuklar, bir öğretmeni dinlemeye ve beklenen davranışları sergilemeye hazırlıklı olurlar. Bu hazırlık döneminin uzunluğu çocuktan çocuğa değişir. Bazıları eğitim geçmişine sahipken, birçoğu okuryazar bile olmayabilmektedir. Pek çok kişi düzgün davranmayı öğrenirken, diğerlerinin bunu yaması çok zaman alabilmektedir. Sokak çocuklarının çok azı, yaşlarının geçkin olması, uyumsuz davranışları ve öğretmen ve akranlarının dışlayıcı tutumu nedeniyle eğitime entegre olamamaktadır. Bu sebeple çocuklara, iş hayatına yönlendirilecek çocuklara birçok iş alanı tanıtılmış ve çocukların katılmayı arzuladığı alanlarda çırak olarak çalışmaları imkânı oluşturulmuştur.

Beşinci Adım: Kısa süreli (bir buçuk yıl) ve ya uzun süreli (üç yıl) desteklemeyi içermektedir. Bu süreçlerde çocuklar, kendi ayakları üzerinde durabilecek ve bağımsız bir şekilde yaşayabilecek düzeye gelinceye kadar. Bağışçıların desteklerinden yararlanmaya devam etmektedir(CAS, 2018).

Sokak çocukları sorunu genel olarak sivil toplum kuruluşlarının tek başına altından kalkabileceği bir sorun alanı olarak görülmemektedir. Bu nedenle birçok ülkede merkezi ve yerel hükümetlerin, özel sektörün ve sivil toplum kuruluşlarının birlikte hareket ettikleri ve sorumlulukları bölüştükleri ortak projeler hayata geçirilmeye çalışılmaktadır. Aşağıda, STK'ların görev aldığı bazı çok aktörlü projeler incelenmiştir.

Olango Şehrinde (Filipinler) Kentsel Temel Hizmetler Programı (The Urban Basic Hizmet), 1970'lerin sonunda yerel bir üniversite tarafından başlatılan bir girişimle hayata geçirilmiştir. Proje Olongapo'nun akut halini almış sosyal sorunlarını ele almayı amaçlamıştır. Bu girişimin bir parçası olarak, üniversitedeki sosyal araştırmacılar yerel ihtiyaçları tespit etmek ve müdahaleler önermek için mahalle ve belediye komitelerinin ve eğitilmiş toplum gönüllülerinin oluşturulmasına yardımcı olmuş, 1985'te girişim UNICEF'in desteği almış ve Ajansın Urban Basic Hizmet Programı'na dâhil edilmiştir. Gönüllülerin ve araştırmacıların temel sağlık hizmetleri sisteminin nasıl tasarlanacağı konusunda danışmanlık alması için Şehir Sağlık Ofisi ile işbirliği kurulmuştur.

Program kapsamında yürütülen araştırma, sokak çocuklarının sorunlarının büyüklüğünü ve bu alandaki hükümet müdahalelerinin bulunmadığını ortaya koymuştur. Sokak çocukları için etkili bir programın entegre bir yaklaşıma sahip olması gerektiği sonucuna varılmıştır. Dahası, toplumsal eylemin veya müdahalenin çocukların rehabilitasyon hizmetlerinin yanı sıra, ilk etapta evlerini terk etmelerine yol açan baskıları azaltmayı hedefleme zorunluluğunu ortaya koymuştur.

1987 yılında Olongapo belediyesi, Kentsel Temel Hizmetler Programının sorumluluğunu üstlenmiş ve kentsel yoksul kadınlar ve çocuklar için hizmetleri koordine etmek üzere bir Kurumlar Arası Konsey (Inter-Agency Council: IAC) kurulmuştur. IAC, 13 devlet dairesinin temsilcileri ve sağlık ve beslenme, eğitim, sağlık, geçim, topluluk organizasyonu ve sokakta yaşayan/çalışan çocuklara yönelik hizmetler konusunda yönlendirici komitelerde görev alan 13 STK'dan oluşmaktaydı.

Çocukları örgün okul sistemine yeniden kazandırmak amacıyla sokak çocukları için bir eğitim programı başlatılmış, yerel yönetim, kitapların ve üniformaların maliyetlerini düşürmeyi, yoksul ailelere okul ücretlerinden muaf tutmayı ve Filipinler Eğitime Yerleştirme Testi aracılığıyla çocukların eğitim düzeylerini genellikle birkaç sınıf atlayarak okula yeniden devam etmelerini sağlamayı kabul etmiştir. Program, toplum, hükümet ve STK'ların işbirliğiyle nelerin başarılabileceğinin önemli bir örneğidir. 1992 yılına kadar yaklaşık 1000 sokak ve çalışan çocuk örgün eğitim sistemine yeniden entegre edilmiş, toplumdaki şiddet derecesi de azalmıştır. Ayrıca, yerel yönetim yatırımları ve toplum gönüllü çalışmaları sayesinde su ve sağlık koşulları önemli ölçüde iyileşmiştir (Volpi,2002: 28).

STK'ların sokak çocuklarına yönelik hizmetleri farklılık göstermekle beraber ana hatlarıyla barınma temelli programlar, sokak tabanlı programlar, koruyucu-önleyici faaliyetler ve savunuculuk faaliyetler olarak sınıflandırılabilir. Sokak tabanlı çalışmalarda çocuklarla sağlıklı bir iletişim kurmak, güven ilişkisi inşa etmek ve sosyal hizmet programlarının sonraki aşamaları (örneğin barınma temelli hizmetler) için ikna süreci yürütmek hedeflenmektedir. Bazı STK'lar, sokak temelli hizmetleri Lusk'un (1989) "güçlendirme yaklaşımı" olarak tanımladığı, çocuğu sokaktaki risklere karşı uyarmak, korumak ve güçlendirmek için yoğunluklu olarak yürütmektedir. STK'lar, sokak tabanlı çalışmalar kapsamında, yerel halkı veya bölge esnafını bilinçlendirme ve onlarda olumlu tutumlar geliştirme çalışmaları da yürütmektedir.

STK'ların barınma temelli hizmetleri ise, çocukların uzmanlar aracılığıyla sokak yaşamı ve kültüründen aşamalı olarak izole edildiği, çocuğun travmatik süreçlerine odaklanan, onun yeniden ve olumlu sosyalleşme süreçlerine dâhil eden süreçlerin yürütüldüğü ve çocuğun hikâyesinden ve hazır bulunuşluk düzeyinden yola çıkarak oluşturulmuş bireysel müdahale planlarının hayata geçirildiği kurumlardır. Barınma temelli hizmetlerin temel uygulamalarını oluşturan eğitim ve meslek edindirme faaliyetleriye çocuğun akademik yaşamının desteklenmesi veya meslek edinmesinin sağlanması amaçlanmaktadır.

STK'lar hizmetlerinin başarılı sonuçlar vermesi için sadece çocuğa değil, çocuğun sokakla ilişki kurmasına ve sokağa sürüklenmesine yol açan çevresel koşulları da göz önünde bulunduran koruyucu-önleyici hizmetlere öncelikli olarak yer vermektedir.

Lusk'un da sokak çocukları sorununa yönelik yaklaşımlarda vurguladığı koruyucu-önleyici hizmetler kapsamında STK'lar, çocuğu aile ve sosyal çevresiyle birlikte ele almakta, ailenin güçlendirilmesini ve çocuğun aile içinde desteklenmesini öncelemektedir. STK'lar, koruyucu-önleyici hizmetlerle çocuğun tekrar sokağa sürüklenmesine yol açan koşulları ortadan kaldırarak aynı zamanda ailenin diğer çocuklarını da koruma altına almayı sağlamaktadır. STK'lar, sokak çocukları sorununun çözümünde hükümet politikalarının belirleyici rol oynadığı bilinciyle, soruna sadece kendi sınırlı olanaklarıyla değil aynı zamanda politika üreticilerini hayata geçirecek savunuculuk faaliyetleriyle de çözümler üretmeye çalışmaktadır.

STK'lar, sokak çocukları sorununa yönelik çözüm stratejileri geliştirirken "sivil toplum"un fonksiyonlarından yararlanmaktadır. STK'lar öncelikli olarak kamu, özel sektör, dini cemaatler veya diğer STK'larla işbirliği kurarak soruna bütüncül bir biçimde çözüm üretilmesini sağlamaya çalışmaktadır. Sivil toplumun, sosyal sermaye, toplumsal kaynak, bağışçı desteği ve gönüllülerin yarattığı kaynaklar (uzmanlıklar veya mesai gibi) gibi toplumsal kaynakların sokak çocuklarıyla buluşturması, onların yararına sunması gibi önemli rol üstlendikleri görülmektedir. Bununla beraber, sivil toplumun "öncü rol" fonksiyonlarıyla sahada ürettiği sosyal hizmet modellerini politikacıların dikkatini sunarak çözüm modellerinin iyileştirilmesini sağlamaktadır.

BÖLÜM 2: TÜRKİYEDE SOKAK ÇOCUKLARI SORUNUNA SOSYAL HİZMET YAKLAŞIMI

Çalışmanın bu bölümünde, Türkiye’de sokak çocukları sorununun mevcut durumu; sorunun çözümüne yönelik hizmetler ve hizmetlerin yasal çerçevesi ele alınmaktadır. Türkiye’de sivil toplum olgusunun tarihsel süreç içerisindeki gelişimi ve Türkiye’deki STK’ların ayrıntılı analizi de bu bölümün alt başlıkları arasında yer almaktadır.

Türkiye’nin yasal mevzuatında “sokak çocuğu” ifadesi bulunmamaktadır. Sokak çocuklarını konu edinen uygulamaya dönük bazı projelerin uygulama klavuzlarında veya yönetmeliklerde “sokakta çalışan ve yaşayan çocuklar” ve “sokakta risk altında olan çocuklar” ifadelerine yer verilmekle beraber sokak çocukları hem anayasamızda hem de kanunlarımızda ifadesi bulunana “korunma ihtiyacı olan çocuklar” kapsamında ele alınmaktadır. Nitekim sokak çocukları hem onları sokağa sürükleyen süreçler hem de sokakta yüzyüze kaldıkları riskler bağlamında “korunma ihtiyacı olan çocuklar” grubu içerisine girmekte ve bu alanda üretilen hizmetler doğrudan sokak çocukları sorununu da ilgilendirmektedir. Bu nedenle, bu bölümde incelenen “korunma ihtiyacı olan çocuk” kavramı “sokak çocukları” perspektifinden ele alınmaktadır. Bu başlık altında Türkiye’de Sokak Çocuklarına Yönelik Hizmetlerin Yasal Çerçevesi, Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğünün Korunma İhtiyacı Olan Çocuklara Yönelik Hizmetleri, Belediyelerin Korunma İhtiyacı Olan Çocuklara Yönelik Sosyal Hizmet Uygulamaları ele alınacaktır. Son olarak da Türkiye’de Sivil Toplumun Dönüşümü ve Türkiye’deki Sivil Toplum Kuruluşları incelenecektir.

2.1.Türkiye’de Sokak Çocukları Sorunu

Türkiye tarihinde sokak çocuğu ifadesinin sokak çocukları sorunun ortaya çıkış tarihine nazaran çok yeni bir nitelendirme olduğu söylenebilir. Geçer (2006:1) doktora çalışmasında sokak çocukları ibaresine ilk kez Osmanlı arşivlerinde karşımıza çıkan 1846 yılına ait bir vesikada rastlandığını not etmektedir. İstanbul’un sokaklarında vakitlerini geçiren, yetişkin denetiminden uzak ve toplumu huzursuz eden davranışlar sergileyen çocukları konu alan bu vesika, sokak çocukları probleminin günümüze ait bir problem olmadığını ortaya koyma açısından önem arz eder. Sokak çocukları için kullanılan terimlerden biri de “Köprü Altı Çocukları”dır. Bu terim, önceleri İstanbul’da, Unkapanı ve Galata Köprüsü’nün altını mesken edinen sokak çocuklarını anlatmak için kullanılmış; sonradan sokaklarda yaşayan bütün çocukları tanımlayan bir terim anlamı kazanmıştır (Geçer, 2006:4). Sokak çocuklarını tanımlamak için, “serseri ve bîvâye çocuklar”, “sokak serserileri”, “serseri takımı”, “kimsesiz ve başıboş çocuklar”, “öksüz ve yetim çocuklar”, “bakıma muhtaç çocuklar”, “kimsesiz çocuklar” gibi terimler de kullanılmıştır.

Türkiye’de sokakta çalışan çocuklar sorunu, ülkenin yapısal sorunları ile doğrudan bağlantılıdır. Kırsal alanlardan göç, hızlı kentleşme, kontrol edilemeyen nüfus artışı ve gelir dağılımındaki eşitsizlikler bu sorunun temel nedenleri arasında yer almaktadır. Yoğun göçler nedeni ile büyük iller yığınlar halinde göç almıştır ve kentlere tamamen hazırlıksız biçimde göç eden bu ailelerin çocukları, aile bütçesine katkıda bulunabilmek amacı ile kendilerini korunmasız koşullar altında sokaklarda çalışırken bulmuşlardır (ÇSGB, 2017: 32).

Türkiye’de sokak çocuğu kavramı kamuoyunda 1990’lı yıllardan sonra sıklıkla dillendirilmiş ve bu dönemden sonra birçok araştırmaya konu olmuştur. Ancak sorunun kaynağı daha eskilere dayanmaktadır. Sokak çocukları sorununu 1950’li yıllarda başlayan iç göçlere dayandıran birçok araştırma olmasına rağmen veriler, Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde toplumsal bir sorun olarak karşımıza çıktığını göstermektedir. Daha eski dönemlerinde kimsesiz ve yetim çocuklar olmasına karşın sıkı akrabalık ilişkileri, İslam inancı ve Türk kültürünün yansıması olarak, toplum sınırlı sayıdaki bu çocukların himayesi sorumluluğunu üstlenebilmiştir. Bununla beraber tarihte “Vakıf Medeniyeti” olarak anılan Osmanlı Devleti’nde toplumun her alanında faaliyet gösteren vakıflar, yetim ve kimsesiz çocukların toplumsal bir sorun olarak karşımıza çıkmasını önemli oranda engellemiştir.

Osmanlı’nın son yıllarında yaşanan uzun süreli savaşlar birçok çocuğun yetim kalmasına ve ekonominin altüst olmasına yol açarak toplumsal yapının zarar görmesine ve kimsesiz çocukların korunmasız kalarak sokağa düşmesine yol açmıştır. Toplumsal dayanışma ve sivil teşebbüsler bu birbiri ardına gelen kitlesel sorunların çözümünde yetersiz kalmıştır. Bu durum, genellikle vakıflar üzerinden halkın sivil teşebbüsleriyle ayakta duran Osmanlı toplumunda devletin sorumluluk almasıyla sonuçlanmış ve bir dizi kuruluşlar ortaya çıkmıştır. Bu durumu Kesgin (2016: 65) şu şekilde ifade etmektedir:

“Osmanlının son yıllarında savaş sonucu esirler, muhacirler ve kimsesizler Osmanlı topraklarında gözle görülür bir şekilde artmıştı. Bu ve benzeri durumlara karşı merkezi hükümetin bir dizi önlemleri yürürlüğe girdi. Osmanlı yönetimi sosyal yardıma ve sosyal hizmete muhatap olarak en alttaki yoksulları gördü.”

Kesgin (2016: 65) bu gelişmeler karşısında Osmanlının “çocuklar, sahipsiz ve yetimlerle muhacirlere” yönelik sosyal hizmetler sunarken, çalışamayacak kadar zayıf, güçsüz, kimsesiz ve yetimlere yönelik olarak da sosyal yardım yaptığını ifade etmiştir.

Tüm bu çabalara rağmen, sokak çocukları problemi cumhuriyetin ilk yılları için de miras alınmış ve çözülmemiş bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle birinci dünya savaşı yıllarında ekonomik sıkıntıların artmasıyla İstanbul civarında sokak çocukları sayısı bir hayli artmıştır. Prof. Dr. Fındıkoğlu bu sorunu “1914-1918 harbi bilhassa İstanbul’da sosyal sefaletin artmasına, kenar fukara mahallelerinde ailelerini isteyerek veya istemeyerek terk eden serseri, başıboş çocukların köprüünün iki başındaki sokaklarda ve köprü altında, şehir için muzır birer unsur olması...” sözleriyle ifade etmiştir (Çavuşoğlu, 2009).

Türkiye’de çalışan çocuklarla ilgili elde edilen bilgilerden önem taşıyan biri de, savaş yılları (1920-1921) Amerikalılar tarafından, İstanbul’da yapılan “sosyal anket” in sonuçlarıdır. Bu çalışma sonucunda çocukların çoğunlukla istihdam edildiği iş kolları ve buralardaki çalışma koşulları şu şekilde belirlenmiştir: Ayakkabıcılık, terzilik, otel ve lokantalar, küçük imalathanelerde, tütün işletme ve sigara fabrikalarında ve çeşitli mağazalarda, çok sayıda çocuğun düşük ücrete uzun saatler boyunca ağır işlerde çalıştırıldıkları kayıt altına alınmıştır (Çavdar, 1997:6’dan akt. Dikmen,1998: 88).

İkinci Dünya Savaşı’nın olumsuz ekonomik etkileriyle birlikte, kentlere yönelik göçler birçok ülkede olduğu gibi ülkemizde de görülmüştür. Sarı (2016:126-137), bu göçler

neticesinde işportacılık, hamallık, ayakkabı boyacılığı vb. niteliksiz ve sosyal güvenceden yoksun iş alanlarının ortaya çıktığını ifade etmektedir. Mesleki eğitim ve ustalık gerektirmeyen bu iş alanları aynı zamanda çocukların hane halkı gelirine katkı yapması için teşvik edici olmuştur. Bu dönem içinde İstanbul sokaklarında görülen sokak çocuklarının sayısında bir hayli artış olmuştur. Sokak çocuklarının sokaklardan kurtarılması, eğitilmesi ve meslek edindirilmesi amacıyla dönemin İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı Muhittin Üstündağ'ın harekete geçmesiyle Kazım Zafir'in yönetiminde faaliyete giren “Galata Çocukları Koruma Yurdu” doğrudan sokak çocuklarını hedef alan önemli bir kuruluştur (Çavuşoğlu, 2010). Kuruluş, devletin tedbir almasını gerektirecek büyüklükte bir sorun olduğunu ortaya koyması bağlamında önemlidir.

Sokak çocukları sorununun bilimsel araştırmalar konu olması henüz yenidir. Daha eski dönemlere dair verilerin ve kayıtlı bilgilerin yetersizliği, sorunun kapsamlı bir şekilde ortaya konmasını engellemektedir. Ancak yine de döneme ışık tutacak sınırlı da olsa araştırmalara ulaşılmaktadır. Sokak çocuklarıyla ilgili ilk araştırma, Uluğtekin (1999) tarafından “1940’lı Yıllarda İstanbul’da Sokak Çocukları” adlı makaleyle literatüre kazandırılan çalışmadır. Araştırma, sokak çocukları sorununun tarihi ile ilgili önemli bir veridir (Akt. Gün, 2010:81). 1940’lı yıllarda sokak çocuklarının gözle görülür biçimde artması çocukların tespitine yönelik kapsamlı bir çalışmayı zorunlu hale getirmiştir. Cumhurbaşkanı İnönü’nün talimatı üzerine İstanbul’daki sokakta çalışan ve korunmasız çocukların tespiti için Çocuk Esirgeme Kurumu ve zabıta personeli marifetiyle çalışma yürütülmüştür. Çalışma neticesinde tespit edilen 2848 çocuğun demografik özellikleri kayıt altına alınmıştır. Çocuklar yoğunluklu olarak Beyoğlu (% 39,4), Eminönü (%22,9), Fatih (% 16.7) ve Kadıköy (% 7.3) civarında görülmüştür (Akt. Gün, 2010:81).

Daha önce de ifade edildiği gibi Türkiye’de sokak çocukları sorunu 1950’li yıllara dayandırılmaktadır. Bu durum, kitlesel iç göçlerin bu zaman diliminde başlamasıyla ilişkilidir. Sokak çocukları sorununun kentsel yoksulluğun bir ürünü olduğuna yönelik geniş kabul, bir anlamda bu yaklaşımı desteklemektedir. Kuntay (1999:571) “sokak çocukları sorunu dünya metropollerinin neredeyse tümüne özgü, ortak yönleri olan, evrensel bir toplumsal olgudur.” demektedir. Acar’a (2006:31) göre de sokak çocukları olgusu kentsel yoksulluğun sonuçlarından biridir. Bu nedenle sokak çocuklarını ortaya çıkaran sosyal koşullar Türkiye’de kentsel gelişmenin dinamikleri ile doğrudan ilişkilidir. Türkiye’de kentleşmenin hızlandığı, daha doğrusu kente göçün hızlandığı 1950’li yıllar bugün kamuoyunu meşgul eden kentsel sorunların başlangıç noktasıdır. Bu anlamda, Türkiye’de sokak çocukları sorunu Türkiye’de gerçekleşen iç göç süreçleriyle de ele alınmalıdır. Türkiye’de en yoğun iç göç deneyimi, Türkiye’nin kentlileşme sürecinin en hızlı olduğu 1950’li yıllarda yaşanmıştır. Sanayileşmede yeni bir ivmenin kazanılması, tarımda makineleşmeyle işgücü fazlasının ortaya çıkması, tarım ve mera alanlarının artan nüfusun ihtiyaçlarına cevap verememesi ve kırsal yoksulluğun derinleşmesi vb. artırılabilir nedenlere dayalı olarak daha iyi bir yaşam için kentlere yoğun göç gerçekleşmiştir.

Sönmez’e (2007: 319) göre, kırdan kente göç eden nüfusun kentsel istihdama katılımı açısından “geçiş dönemi” olarak nitelendirilen bu dönemde göç eden aileler, kent

yaşamının içerisinde yer almaya başlamalarına karşın kentlileşememişler ya da kırla bağlantılarını sıkı sıkıya korumaya devam etmişlerdir. Bu durum, göç eden ailelerde ancak ikinci ya da üçüncü kuşağın kent yaşamına endeksli bireyler olabilmelerini beraberinde getirmiştir Neticesinde günümüzde de göç eden ailelerde aynı durumun görüldüğü söylenebilir (Akt. Barışık vd., 2016: 169)

Türkiye’de 1950’de başlayan göç süreçleri 1980 sonrasında yeni bir formda yürütülmüştür. 1980’de küresel ekonomiye eklenme çabaları içeren serbest ekonomi modelinin benimsenmesiyle beraber, tarım ve hayvancılık alarındaki cumhuriyetin kuruluşundan itibaren benimsenen “görece” korumacı politikalar yerine ihracatı referans alan sanayileşmeye dayalı “ kalkınma stratejisi” geliştirilmiş, bu durum kendi yağında kavranan çifti için artık sürdürülemez bir yaşam mücadelesine dönüşmüştür (Gün, 2010: 50). Türkiye’de 1970’lerde başlayan sosyo-ekonomik problemlerin 1973 kriziyle pekişmesi ve 24 Ocak (1980) kararlarıyla küresel ekonomiye eklenme çabasının beklenen etkiyi yaratmaması, üst üste ekonomik krizler Türkiye’de orta sınıfın yok olması, yoksul sınıfın artmasına neden olmuştur. Bu kesim giderek hane halkı başına düşen gelirini arttırabilmek için çözüm üretmeye çalışmış ve alternatif yollara sapılmıştır (Karaman ve Özçalık, 2007:29). Özellikle 1980 sonrası göçler, toplumsal problemlere büyük katkıda bulunmuştur. Açıkalin’a(2008) göre 1960’lı yıllarda göç edenler gecekondular aracılığıyla konut problemi yaşamazken ve düzenli, güvenceli bir iş bulabilme şansı yakalamışken 1980 sonrasında ise, yapısal uyum politikalarının getirdiği işgücü pazarındaki esnekleşme ve düzensizleşme sonucunda göç edenlerin işsizlik başta olmak üzere birçok sorun ile karşılaşmasına yol açmıştır. Bu durum 1980 sonrasında göç edenlerin önceki kuşaklara nazaran yoksulluğu daha derin bir şekilde yaşamalarına ve bunun da çocukların çalışarak aile ekonomisine katkıda bulunmasını bir tercihten öte bir zorunluluk haline getirdiğini ifade etmektedir (Açıkalin, 2008: 36).

Doğu ve Güneydoğu bölgesinden batıya yaşanan göçlerde, gelir dağılımındaki eşitsizliklerle beraber özellikle 90’lı yıllara damga vuran terör tehdidi önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Terörün yarattığı güvenlik zafiyeti yaşamı tehlikeye atmakla beraber otlak, mera ve ormanların kullanımını engellediği için bölge sakinlerinin geçim kaynaklarını da engellemiştir. 1965-1970 döneminde 67 ilden 20’sinin, 1970-1975 döneminde 24’ünün, 1975-1980 döneminde 18’inin ve 1980-1985 döneminde 19’unun, 1985-1990 döneminde 73 ilden 20’sinin ve 1995-2000 döneminde ise 81 ilden 23’ünün iller arası net göç hızları pozitifdir. Otuz beş yıllık sürede iller arası net göç hızları pozitif olan bu illerin tamamına yakını Türkiye’nin batısında yer almaktadır. Otuz beş yıllık sürede iller arası net göç hızları negatif olan illerin büyük çoğunluğu ise Türkiye’nin orta ile doğusundaki bölgelerde yer almaktadır (BİB; 2009: 16) Yoğun göçler, ülke nüfusunun büyük çoğunluğunun belirli kentlerde yoğunlaşmasıyla sonuçlanmıştır. Bunların başında İstanbul, Ankara ve İzmir gelmektedir. İstanbul, Ankara ve İzmir illeri nüfusu en fazla olan iller sıralamasında 1970-2000 döneminde ilk üç sırayı hiçbir zaman diğer illere bırakmamış, nüfus büyüklüğü bakımından bu üç ili Konya, Adana, Bursa ve Antalya illeri takip etmiş, 1990-2007 döneminde İçel, Şanlıurfa ve Diyarbakır illeri bu gruba dahil olmuştur (BİB, 2009: 16). TÜİK (2017) verilerine göre, Türkiye nüfusunun (74.761.132) beşte biri İstanbul’da (15.029.231) yaşamaktadır.

Gün'e (2010:50) göre: 1980'lerde ve sonrasında uygulamaya konulan ve tarımsal/kırsal ekonomik yapının çözülmesinde büyük oranda etkili olan ekonomi politikaları ve 1990'larda uygulanan zorunlu göç politikaları, "köksüzleşerek gerçekleşen göç" olarak 1980 öncesi "kök bağıını muhafaza eden göç örüntüleri"nden ayrılmaktadır. Ekonomi politikalarına ve siyasi nedenlere bağlı olarak 1980 sonrasında yaşanan her iki göç süreci, günümüz kent yoksulluğu ve sokakta çalışan çocuklar sorununun ortaya çıkmasında etkili olmuştur.

Türkiye'de yaşanan bu iç göç hareketleriyle birlikte kır ve kent nüfusunda büyük bir değişim yaşanmıştır. 1950'lerin başında ülke nüfusunun ancak dörtte birine yakın bir kesimi kentlerde yaşarken, bu oran günümüzde %60'ın üzerine çıkmış durumdadır. 2007 yılı sonu itibarı ile yapılan hane halkı istatistik bilgilerine göre ülkemizdeki nüfusun %63'ü kentlerde, %37'si kırsal alanda yaşamaktadır (BİB, 2009: 15). 31.12.2007 tarihi itibarıyla toplam nüfusun %67,4'ünü oluşturan 47,6 milyon kişinin kentlerde yaşadığı Adrese Dayalı Nüfus Sistemi ile tespit edilmiştir (BİB, 2009: 16). Ülkemizde 1950'li yıllarda başlayan sosyo-ekonomik değişiklikler neticesinde kırsal alandaki yerleşim yerlerinden kentlere doğru gerçekleşen iç göç kırdan yaşanan yoksulluğun kentlere taşınmasına ve biçim değiştirmesine de neden olmuştur. Kentlerde yaşanan sosyal dışlanma ve yoksulluk etrafında gelişen toplumsal sorunların büyük bir bölümü, yoksulluğun kırdan kente göçmesinin sonucudur (BİB, 2009: 15). Göç etme nedenlerine göre hangi illerin daha çok göç aldığına ilişkin değerlendirmelere göre, 1995-2000 döneminde iş arama/bulma, tayin/atama, hane halkı fertlerinden birine bağımlı göç, eğitim, evlilik, deprem ve güvenlik nedenleriyle en çok göç alan illerin başında veya arasında İstanbul, Ankara ve İzmir illeri yer almaktadır (BİB; 2009: 19).

Türkiye'de yaşanan iç göç, bölgeler arasındaki gelir eşitsizliğinin önemli bir göstergesidir. Bu eşitsiz durum sürmeye devam etmektedir. TÜİK, 2016 yılı Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması Bölgesel Sonuçlarına göre, Türkiye'de ortalama yıllık eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert geliri 2016 yılında 19 bin 139 TL iken, İBBS 2. Düzey bölgeleri itibarıyla en yüksek olduğu bölge, 26 bin 486 TL ile Ankara, 26 bin 041 TL ile İstanbul Bölgesi ve 23 bin 612 TL ile İzmir Bölgesi olmuştur. En düşük göstereler ise, 8 bin 679 TL ile Mardin, Batman, Şırnak, Siirt, 8 bin 794 TL ile Şanlıurfa, Diyarbakır ve 11 bin 088 TL ile Van, Muş, Bitlis, Hakkari şeklinde sıralanmıştır. Bölgeler arasındaki gelir farkı, iç göçün en önemli motivasyonunu oluşturmaktadır. Hem hane halkı gelirlerini artırma hem de çocuklar için iş fırsatları yakalayabilme arzusu, büyük kentlere göç etmeyle sonuçlanmaktadır.

Göç olgusu, göç edenlerin eğitimsiz, vasıfsız olmaları gibi nedenlerle hanehalkının tüm gelirine ihtiyaç duyurmuştur. Gün bu konuda farklı bir yaklaşım sergilemiş, Türkiye'deki kent yoksulları kırsal kökenli olma, göçmen olma gibi temel özelliklerinin yanı sıra; emek gücünün yeniden üretimi bağlamında vasıfsızlık, eğitimsizlik, işsizlik ve konutsuzluk gibi göstergelerle ifade edilmelerine karşın, bu durumun emekçiler arasında yapısal anlamda bir ayrışma olarak değerlendirilemeyeceğini ifade etmektedir. Bu yüzden Gün (2010:39), çocukların sokakta çalışma olgusunu, kent yoksulu hane halkının geliştirdiği gündelik bir direniş biçimi olarak ele almıştır. Benzer bir sonuç aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2 Çocuk İşçilerin Çalışma Nedenleri- 2012

YAŞ GRUBU VE CİNSİYET	ÇALIŞMA NEDENİ						
	TOPLAM	HANEHALKI GELİRİNE KATKIDA BULUNMA	HANEHALKIN EKONOMİK FAALİYETİNE YARDIMCI OLMA	İŞ ÖĞRENME / MESLEK SAHİBİ OLMA	AİLENİN İSTEĞİ	KENDİ İHTİYAÇLARINI KARŞILAMA	DİĞER
TOPLAM	100,0*	41,4	28,7	15,2	6,0	6,8	1,8
6 – 14	100,0*	29,8	48,6	5,5	12,0	3,1	1,0
15 – 17	100,0*	46,9	19,0	20,1	3,0	8,7	2,2
KENT	100,0*	45,5	10,5	25,3	4,5	11,0	3,0
6 – 14	100,0*	39,2	29,1	13,9	8,9	7,6	0,0
15 – 17	100,0*	46,9	5,9	28,3	3,1	11,8	3,7
KIR	100,0*	37,9	43,4	7,1	7,3	3,4	0,8
6 – 14	100,0*	26,2	56,1	2,3	13,1	1,4	0,9
15 – 17	100,0*	47,0	33,7	10,8	2,9	5,0	0,4

* (%)

Not: Tablodaki rakamlar yuvarlamadan dolayı toplamı vermeyebilir.

Kaynak: TÜİK, 2017'den Akt. Barışık, Ege ve Şimşek, 2016: 165

TÜİK'in (2012) Çalışan Çocuklar 2012 verileriyle oluşturulmuş Tablo 2'den de anlaşıldığı üzere çocuk işçiliğinin ortaya çıkmasının en önemli nedeni (% 41,4) ile hanehalkı gelirine katkıda bulunmaktır. Benzer bir sonuç Uyan Semerci ve ark.'nın (2017) Bağcılar ve Küçükçekmece ilçelerinde çocuk işçiler üzerine yaptığı araştırmada ortaya konmuştur. 301 çocuk ve ebeveynleri (301 ebeveyn) üzerinde yapılan araştırmada çocukların çalışma gerekçesi olarak % 72,4 oranla, aileme destek olmak için, ihtiyaç olduğu için, para kazanmak için olarak belirlenmiştir.

Türkiye'de çocuk işçiliğinin durumuyla ilgili en önemli veri kaynaklarını ILO'nun 1991 yılında hayata geçirdiği Çocuk İşçiliğinin Sona Erdirilmesi Uluslararası Programının (International Programme on the Elimination of Child Labour- IPEC) ülkemizde 1992 yılında hayata geçirilmesi neticesinde yapılan "İşgücü Anketleri" oluşturmaktadır. Proje, ülkelerin duyarlılıklarını artırmak ve çocuk işçiliğinin önlenmesi adına danışmanlık hizmetleri vermek ve tecrübelerini aktarmayı hedeflemektedir. Projede, çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerini acilen ortadan kaldırmak öncelikli hedef olarak belirlenmiştir. Türkiye'deki çocuk işçilerin çalıştıkları sektörlerle ve çalışma alanlarına dair veriler sunan bu araştırmalar ilk kez 1994 yılında gerçekleştirilmiş ve 1999, 2006 ve 2012 yıllarında tekrarlanmıştır (ÇSGB, 2017: 20). Aşağıdaki tabloda, TÜİK'in (2012) verileri bulunmaktadır.

Tablo 3 Türkiye'de Çocuk İşçiliğinin Yaşa Göre Dağılımı, 2012

Yaş Grubu	Kurumsal Nüfus	Olmayan	İstihdam Edilenler
	Sayı (Bin)		Sayı(Bin) %
0-5 yaş	7.481	-	-
6-17 yaş	15.247	893	5,9
6-14 yaş	11.386	292	2,6
15-17 yaş	3.861	601	15,6

Kaynak: TÜİK, 2012

Çocuk İşgücü Anketi 2012 verilerine dayanarak hazırlanan grafikten de anlaşıldığı üzere, 15 milyon 247 bin olan 6-17 yaş grubundaki çocukların % 5,9'u çalışmaktadır. Çalışmakta olan 893 bin çocuğun, 292 bini 6-14 yaş grubunda, 601 bini ise 15-17 yaş grubunda yer almaktadır. Bu yaş grubundaki çocukların % 66,5'i kentsel, % 33,5'i kırsal alanlarda yaşamaktadır. Çalışan çocukların % 68,8'ini (614 bin kişi) erkek ve % 31,2'sini (279 bin kişi) ise kız çocukları oluşturmaktadır. % 44,7'sinin (399 bin kişi) tarım, % 24,3'ünün (217 bin kişi) sanayi ve % 31'inin (277 bin kişi) hizmet sektöründe çalıştığı görülmektedir (ÇSGB, 2017: 20).

Daha önce de ifade edildiği gibi sokakta çalışma ILO tarafından çocuk işçiliğinin ön görünür ve geniş alanlarından biri olduğu değerlendirilmiştir. Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Programında (2017-2023), öncelikli hedef grupları "Sokakta Çalışma, Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerde Ağır ve Tehlikeli İşlerde Çalışma, Tarımda Aile İşleri Dışında, Ücret Karşılığı Gezici ve Geçici Tarım İşlerinde Çalışma" olarak belirlenmiştir (ÇSGB, 2017). Sokakta çalışma ve diğer çocuk işçiliği biçimleri arasında çeşitli farklılıklar bulunmakla beraber geniş bir paydaş alan bulunmaktadır.

Tablo 4 Cari Satın Alma Gücü Paritesi Cinsinden Yoksulluk Sınırlarına Göre Fert Yoksulluk Oranları, Türkiye, 2007- 2015

Yoksulluk sınırları	Fert yoksulluk oranı (%)								
	2007 ⁽²⁾	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014 ⁽³⁾	2015 ⁽³⁾
Kişi başı günlük 2,15 \$'ın altı ⁽¹⁾	0,52	0,47	0,22	0,21	0,14	0,06	0,06	0,03	0,06
Kişi başı günlük 4,3 \$'ın altı ⁽¹⁾	8,41	6,83	4,35	3,66	2,79	2,27	2,06	1,62	1,58

(1) 1 \$'ın satınalma gücü paritesine (SGP) göre karşılığı olarak 2002 yılı için 0,618 TL; 2003 yılı için 0,732 TL; 2004 yılı için 0,778 TL ; 2005 yılı için 0,830 TL, 2006 yılı için 0,921 TL, 2007 yılı için 0,926 TL, 2008 yılı için 0,983 TL, 2009 yılı için 0,917 TL, 2010 yılı için 0,990 TL, 2011 ve 2012 yılları için 1,004 TL, 2013 yılı için 1,10 TL; 2014 yılı için 1,20 TL ve 2015 yılı için de 1,24 TL kullanılmıştır.

(2) 2007 yılından itibaren yeni nüfus projeksiyonları kullanılmaktadır.

(3) 2014 yılından itibaren örneklem tasarımı yeni idari bölünüş temel alınmıştır; bu nedenle kır ve kent düzeyinde tahmin üretilmemiştir.

Kaynak: Tüik, 2016

Grafikte de görüldüğü üzere, kişi başı günlük harcaması, cari satın alma gücü paritesine göre 2,15 doların altında kalan fert oranı 2007 yılında 0,52 iken 2015 yılında %0,06 olarak belirlenmiştir. Yoksulluk sınırı, cari satın alma gücü paritesine göre 4,3 dolar olarak alındığında, 2007 yılında 8,41 olan yoksulluk oranı, 2015 yılında %1,58 olarak tahmin edilmiştir.

TÜİK'in Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2016 araştırmasına göre, eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert medyan gelirinin %50'si dikkate alınarak belirlenen yoksulluk sınırına göre, yoksulluk oranı bir önceki yıla göre 0,4 puanlık düşüş ile %14,3 olarak gerçekleşmiştir. Medyan gelirin %60'ı dikkate alınarak belirlenen yoksulluk sınırına göre ise yoksulluk oranı bir önceki yıla göre 0,7 puan azalarak %21,2 olmuştur. Hanehalkı tiplerine göre eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert medyan gelirinin %50'si dikkate alınarak hesaplanan yoksulluk oranlarına bakıldığında; tek kişilik hane halklarının yoksulluk oranının bir önceki yıla göre 0,8 puan artışla %8,9, bağımlı çocuğu olmayan hanehalklarının yoksulluk oranının 0,8 puan düşüşle %4, bağımlı çocuğu olan hanehalklarının yoksulluk oranının ise 0,2 puan düşüşle %17,9 olduğu görülmüştür. Bu tabloları Türkiye'de yoksulluğun düşüşe geçtiği yönünde iyi bir grafik çizildiğini göstermektedir. Ancak yoksulluk riskini yorumlayabilmek için kişi başı gelir ile birlikte gelir dağılımı oranları da okunmalıdır. TÜİK'in (2016) Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2016 araştırmasına göre gelir dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 5 Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirlerine Göre Sıralı Yüzde 20'lik Gruplar: 2015, 2016

Eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirine göre sıralı yüzde 20'lik gruplar, 2015, 2016

Yüzde 20'lik fert grupları	2015	2016
Toplam	100,0	100,0
İlk yüzde 20 (En düşük)	6,1	6,2
İkinci yüzde 20	10,7	10,6
Üçüncü yüzde 20	15,2	15,0
Dördüncü yüzde 20	21,5	21,1
Son yüzde 20 (En yüksek)	46,5	47,2
P80/P20 oranı	7,6	7,7
Gini Katsayısı	0,397	0,404

Gelir referans dönemi bir önceki takvim yılıdır.

Tablolardaki rakamlar, yuvarlamadan dolayı toplamı vermeyebilir.

Kaynak: Tüik, 2016

Grafikten de anlaşıldığı üzere hanehalkı kullanılabilir gelirinin, hanehalkı büyüklüğü ve kompozisyonu dikkate alınarak hesaplanan eşdeğer hanehalkı büyüklüğüne bölünmesi ile elde edilen eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirine göre; en yüksek gelire sahip yüzde 20'lik grubun toplam gelirden aldığı pay bir önceki yıla göre 0,7 puan artarak %47,2, en düşük gelire sahip yüzde 20'lik grubun aldığı pay 0,1 puan artarak %6,2 olmuştur. Buna göre; toplumun en zengin %20'sinin gelirinin en yoksul %20'sinin gelirine oranı şeklinde hesaplanan P80/P20 oranı 7,6'dan 7,7'ye yükselmiştir. Araştırmaya göre, gelir eşitsizliği 2015 yılına göre 0,007 puan artmıştır. Gelir dağılımı eşitsizliği ölçütlerinden olan Gini katsayısı, sıfıra yaklaştıkça gelir dağılımında eşitliği, 1'e yaklaştıkça gelir dağılımında bozulmayı ifade etmektedir. 2016 yılı sonuçlarına göre Gini katsayısı bir önceki yıla göre 0,007 puan artış ile 0,404 olarak tahmin edilmiştir (TÜİK, 2016).

Türkiye’deki Sokak Çocukları Sorununda Dış Göç Faktörü:

Göç faktörü, ekonomik ve sosyal doğurgularıyla bireyleri, bireyler içerisinde de özellikle çocukları riskler karşısında savunmasız bırakmaktadır. Bu bağlamda, sokak çocukları sorunun nedenlerinin tartışıldığı başlıkta genişçe izah edildiği üzere, göç olgusu, sokak çocukları sorunun temel belirleyicisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye’nin son yıllarda tarihinin en büyük göç dalgasıyla karşı karşıya kalması, Türkiye’deki sokak çocukları sorununun bugününe ve yakın tarihteki projeksiyonuna dair önemli veriler sunmaktadır.

Göç-sokak çocukları sorunu arasındaki ilişki göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye’deki sokak çocukları sorunun önemli bir bileşenini Suriyeli misafirlerin oluşturduğunu rahatlıkla söylenebilir. Akademik araştırmada henüz yeterince ele alınmamasına karşın Suriyeli sokak çocukları sorunu günden güne büyümektedir. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü 25 Ocak 2018 tarihi itibarıyla Türkiye’deki kayıtlı Suriyeli sayısı toplam 3.466.263 kişi olarak belirlenmiştir. Bu sayının % 45’i (1.575.758) kişi 0-18 yaş arasındadır. UNICEF (2016b) milyonlarca insanın ülkelerini terk etmesine yol açan Suriye’deki çatışmaları “II Dünya Savaşı’ndan bu yana dünyanın yaşadığı en ağır insani kriz olarak değerlendirmektedir. Çocukların kriz karşısında en büyük bedeli ödeyen ve en ağır yükü taşıyan kesim olmaya devam ettiğine dikkat çeken UNICEF’e göre bu çocukların, eğitimleri, duygusal sağlıkları, hatta yaşamları risk altındadır. Aşağıdaki grafikte 2018 itibarıyla Türkiye’de bulunan Suriyelilere dair bilgiler içermektedir.

Tablo 6 25 Ocak 2018 Tarihi İtibarıyla Türkiye’deki Kayıtlı Suriyeli Sayısı

YAŞ	ERKEK	KADIN	TOPLAM
TOPLAM	1.877.847	1.588.416	3.466.263
0-4	231.523	216.109	447.632
5-9	244.066	228.821	472.887
10-18	349.108	306.131	655.239
19-24	308.621	220.766	529.387
25-34	359.218	265.567	624.785
35-44	193.088	161.374	354.462
45-59	137.355	131.013	268.368
60-90+	54.868	58.635	113.503

Kaynak: Göç İdaresi, 2018

Tablo 6’da açıkça görüldüğü üzere, Türkiye’de bulunan 0-18 yaş arasında çocuk sayısı 1.575.758 kişidir. Bu sayı toplam 3.466.263 olan sayının % 45’ine tekabül etmektedir. Yani ülkede bulunan Suriyelilerin neredeyse yarısı çocuk yaştadır. Türkiye’de bulunan Suriyelilerin önemli bir kısmı hükümet ve STK’lar tarafından desteklenen çadır kentlerde yaşamlarını sürdürmektedirler. Ancak çoğunluk çadır kentlerden çıkarak çoğunluğu İstanbul, İzmir, Ankara gibi ülkenin batısında bulunan büyük kentlerde olmak üzere diğer şehirlere dağılmış durumdadır. Aşağıdaki şekilde Türkiye’de bulunan Suriyeli misafirlerin bölgesel dağılımları yer almaktadır.

Şekil 3 Suriyeli Misafirlerin Bölgesel Dağılımı

Kaynak: Göç İdaresi, 2018.

Görüldüğü üzere Suriyeliler ülkenin büyük kentlerinde ve ülkenin en çok göç alan illerinde yoğunlaşmaktadırlar. Bu ailelerin şehirlerdeki varlıkları sokakta dilenen çocukların varlığıyla somut bir şekilde görülmektedir. Hatta basit bir gözlemlerle, Suriyeli sokak çocukların kentte önceden var olan sokak çocuklarının sayısına oranla bir hayli fazla olduğu görülmektedir. Suriyeli misafirlerin yoksulluk sorunuyla uzun soluklu mücadelesinde başarısız olması, sokak çocukları sorununun katlanarak artacağını özellikle ortaya koyacaktır.

Türkiye'ye göç eden risk altındaki gruplar arasında, Afgan göçmenler de en büyük gruplar arasında görülmektedir. BM Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) verilerine göre 2018 yılı Mart ayı sonuna kadar Türkiye'de UNHCR'a kaydı gerçekleştirilen Afgan göçmen sayısı 169,919'dur (BBC, 2018).

Türkiye'ye göç etmek zorunda kalan çocuklar, içinde bulundukları sosyo-ekonomik şartlar itibarıyla, sokak çocukları olma riskiyle yüz yüzedir. Yabancı çocukların hızlı ve olağanüstü şartlarda oluşan bir göçe maruz kalmaları, entegrasyon süreçlerinde yaşanan problemler, ebeveynlerin işsiz olması veya niteliksiz işlerde çalışmak zorunda olması, hane halkı gelirlerinin asgari yaşam şartlarını karşılayamaması, çocukların eğitime entegre olamaması, parçalanmış aile, ihmal ve istismar edilme gibi durumları göz önüne alındığında, yakın gelecekte Türkiye'deki sokak çocukları sorununun önemli bir bileşeni olmaları muhtemeldir. Bu nedenle, sokak çocukları sorunun çözümüne yönelik geliştirilecek sosyal politikalar, yabancı çocukları da içerecek şekilde tasarlanmalıdır. Bu bağlamda araştırmaya, yabancı çocuklara yönelik hizmet sunan STK'lar dâhil edilmiştir

2.2. Türkiye'de Sokak Çocuklarına Yönelik Hizmetlerin Yasal Çerçevesi

Bu başlıkta korunma ihtiyacı olan çocuklara yönelik hukuki düzenlemeler, tarihsel süreç içerisinde ele alınmaktadır. Türkiye'deki sokak çocukları sorunu tarihsel olarak Osmanlı'nın son dönemlerine dayandırılmaktadır. Savaş, yoksulluk vb. ağır şartlarla boğuşan Osmanlı Devleti, korunmasız çocuklar için bir dizi önlemler almasına rağmen Cumhuriyet Dönemi'ne birçok sorun miras bırakmıştır. Çocuk refahı cumhuriyetin ilanından sonra ele alınan öncelikli konular arasındadır. Çocukların korunmasına yönelik,

Osmanlı'dan miras alınan kurumlara ek olarak iç hukukta birçok yasal düzenlemeler ve yeni kurumlara yer verilirken uluslararası sözleşmelere taraf olmaya yönelik samimi bir çaba güdülmüştür.

19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başında yaşanan büyük savaşlar nedeniyle çok sayıda şehit verilmesi kimsesiz çocuklar sorununu gündeme getirmiştir. Bu sorunun çözümü için bazı girişimlerde bulunulmuş ve II. Abdülhamit Döneminde Darülhayr-ı Ali kurulmuştur. 1903 yılında açılan bu kurumda yaklaşık 400 çocuk bakılmış ve 1909 yılında da kapatılmıştır (Yıldırım, 2017: 89).

Korunma ihtiyacı olan çocuklara yönelik Cumhuriyet dönemindeki ilk düzenleme, Darüleytamların Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinden Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına (Sıhhiye ve Muavenesi İctimaiye Bakanlığı) bağlanması olmuştur (Çağlar, 1982). 30 Haziran 1921 tarihinde Büyük Millet Meclisi İctimaî Yardım Komisyonu (Sosyal Yardım Komisyonu) kurulmasının ardından Ankara'da "Himaye-i Etfal Cemiyeti" (Çocuk Esirgeme Kurumu) kurulmuştur (Demir, 2004: 38; Acar, 2006: 61). 1922 yılında, darüleytamların, 'Büyük Millet Meclisi İctimaî Yardım Komisyonu tarafından teftiş edilmesini de karara bağlayan ' Darüleytamlar Yönetmeliği' hayata geçirilmiştir (Çağlar, 1982:4, Acar, 2006: 6).

Çocukların korunmasına yönelik düzenlemelerde 1926 yılında yürürlüğe giren Türk Medeni Kanunu önemlidir. Kanun, soy bağının tanımından, anne babanın çocuğa karşı sorumlulukları, evlat edinme, velayet, çocuk malları, anne babası belli olmayan çocukların durumu ve refah kurumlarıyla ilgili hükümler barındırmaktadır (Gökçe, 1971). Ancak medeni kanun, anne babası olan çocukların durumunu geniş olarak ele almakla beraber, ana babası olmayan çocuklara dair ortaya koyduğu vasî tayini ve vesayetle ilgili hükümler, çocuklara dair ortaya çıkan sorunlara cevap verememiştir (Zevkliler, 1957: 174). Bu nedenle özel bir yasa ihtiyacı ortaya çıkmış ve bu ihtiyacı gidermek için 1949 yılında 5387 Sayılı "Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun" çıkartılarak yürürlüğe girmiştir.

1949 tarih 5387 sayılı "Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun" çocuk koruma sisteminde önemli bir düzenlemedir. Uluğtekin (2001:13) bu çalışmayı gönüllü çalışmaların varlığına rağmen artışı engellenemeyen sokakta yaşayan/çalışan, dilenen, suç işleyen vb. çocuklara dair sorunların bir ürünü olarak nitelendirmektedir. Acar (2006) bu kanunu, o yıla kadar yetersiz ve dağınık olan düzenlemelerin aksine ilk kapsamlı çalışma olarak nitelendirmektedir. Otuz üç maddeden oluşan kanunun 1. maddesinde korunmaya muhtaç çocuklar şu şekilde ifade edilmektedir. "Beden, ruh, ahlak gelişmeleri tehlikede olup ana ve babasız, ana ve babası belli olmayan ve Türk Medeni Kanunu hükümlerine göre haklarında korunma tedbirleri alınmasında zaruret görülen çocukların mahkeme kararıyla ve reşit oluncaya kadar bu kanunla belli edilen şartlar içinde bakılma ve yetiştirilerek meslek sahibi edilmeleri, köy ihtiyar heyetleri, mahalli belediyeler, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığınca sağlanır." (Gölcüklü, 1957:84). Yasanın uygulayıcılar için açıklayıcı ve net olmaması, uygulamaya dönük ayrıntılı içeriğe sahip olmaması nedeniyle ihtiyaçlara cevap verememesinden dolayı 1957 senesinde 6972 sayılı Korumaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun'un yürürlüğe girmesiyle beraber

yürürlükten kaldırılmıştır (Karataş vd., 2004: 15). 6972 sayılı Kanunun 1. Maddesinde “Korunmaya Muhtaç Çocuk” kavramı, “Beden, ruh ve ahlak gelişmeleri tehlikede olup (a) Ana ve babasız (b) Ana ve babası belli olmayan (c) Ana ve babası tarafından terk edilen (d) Ana ve babası tarafından ihmal edilen, fuhşa, dilencilığe, alkollü içkileri veya uyuşturucu maddeleri kullanmaya veya serseriliğe sürüklenmek tehlikesine maruz bulunan çocuklardır. Kanunun sonraki maddelerinde de alınacak tedbirler sıralanmıştır (Zevkliler, 1957: 176).

Çocukların korunmasına yönelik yasal düzenlemelerde 1961 yasası, çocukların anayasal olarak korunması bakımından önemli bir gelişmedir. 1961 Anayasası’nın eğitimi zorunlu tutan ve imkânlardan yoksun kişilerin sorumluluğunu devlete yükleyen 50. maddesi ve 43. maddesinde belirtilen “çocuklar, gençler ve kadınlar çalışma şartları açısından özel olarak korunur” ifadesiyle çocuğun korunması anayasada yer almıştır. 1961 yılında Çocuk Esirgeme Kurumu, bir müddet Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığınca atanan İdare Heyetince yönetimine bırakılmıştır (Yıldırım, 2017: 92). 1963 yılında 2225 sayılı Kanun ile Sağlık Yardım Bakanlığı merkez teşkilatı bünyesinde Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü kurulmuş ve 2828 sayılı Kanun ile yürürlüğe giren SHÇEK’e kadar yürürlükte kalmıştır. 1980 yılında gerçekleşen askeri darbenin ardından Milli Güvenlik Kurulu kararıyla Çocuk Esirgeme Kurumu’nun tüm kolları feshedilmiş ve 2828 sayılı kanunun yürürlüğe girdiği tarihe kadar doğrudan SSY Bakanlığına bağlanmıştır (Yıldırım, 2017: 92).

Çocuk koruma sistemindeki ulusal yasal düzenlemelerin başında 1982 Anayasası önemli yer tutmaktadır. Anayasa’nın 41. maddesinde, aile Türk toplumunun temeli olarak vurgulanmış ve “Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri almak ve teşkilâtı kurmak” ile sorumlu tutulmuştur. Ayrıca, gençleri alkol düşkünlüğünden, uyuşturucu maddelerden, suçluluk, kumar ve benzeri kötü alışkanlıklardan ve cehaletten korumak için gerekli tedbirleri almak (Mad. 58), beden ve ruh sağlığını geliştirecek tedbirleri almak, sporun kitlelere yayılmasını teşvik etmek. (Mad. 59), sosyal güvenliği sağlayacak gerekli tedbirleri almak ve teşkilatı kurmak (Mad. 60) ile sorumlu tutulmuştur. 61. Maddede ise “Devlet, korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılması için her türlü tedbiri alır. Bu amaçlarla gerekli teşkilat ve tesisleri kurar veya kurdurur.” ifadesinde bulunmuştur.

24.5.1983 tarih ve 18059 sayılı resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren 2828 sayılı “Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu” çocuk koruma sistemindeki en kapsamlı ve en önemli düzenleme olarak nitelenebilir. Bu kanun ile Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü kurulmuş ve 2011 yılına kadar faaliyet göstermiştir. SHÇEK, 2828 sayılı kanunla kamu tüzel kişiliği olan katma bütçeli bir kuruluş haline gelmiştir. 1991 yılında çıkarılan Kanun Hükmünde Kararname ile de SHÇEK Başbakanlığa bağlı olarak hizmetlerini sürdürmeye başlamıştır. Buna göre Sosyal Hizmetler Danışma Kurulu ile Başbakanlığa bağlı kamu tüzel kişiliğine sahip katma bütçeli SHÇEK Genel Müdürlüğü Merkez Teşkilatı Ankara’da olmak üzere kurulmuştur (Çavuşoğlu, 2005’den akt. Yıldırım, 2017: 92).

2011 yılında 27958 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren “633 sayılı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname” ile Başbakanlığa bağlı olarak faaliyet gösteren Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü (SHÇEK) kapatılarak Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB) kurulmuştur. Bakanlık, 10 Temmuz 2018 tarihine kadar, 633 Sayılı Kanun’a ek olarak, 19 Şubat 2014 tarih ve 28918 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe giren 6518 sayılı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun’daki değiştirilen hükümlerle hizmet vermektedir. 633 Sayılı KHK ile sosyal hizmetlerin tek bir çatı altında birleştirilmesi ve SHÇEK’in taşra teşkilatında bulunan sosyal hizmet kuruluşlarının ASP İl Müdürlüklerine bağlanması sağlanmıştır (ASPB,2014). 10 Temmuz 2018 tarihli ve 30474 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi’nin, altıncı kısım ikinci bölümünün “Çalışma, Sosyal Hizmetler ve Aile Bakanlığı” 4 Ağustos 2018 Tarihli ve 30499 Sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan 15 sayılı Bazı Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile “Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (AÇSHB)” olarak düzenlenmiştir.

Çalışma Bakanlığı ile Aile Bakanlığının birleştirilmesi, halihazırda iç içe işleyen politikaların tek bir çatı altında birleştirilerek bürokrasiden ve iki başlılıktan doğan hantal yapının daha sağlıklı ve hızlı işleyen bir yapıya bürünmesi sağlanmıştır. Tüm bireysel ve toplumsal sorunların bir yönüyle, ekonomik yapılarda oluşan sorunlardan kaynaklanması nedeniyle herhangi bir probleme yönelik geliştirilecek sosyal hizmet modelleri “çalışma” yönüyle de alınmasını zorunluğu kılmaktadır. Sokak çocuklarına yönelik hizmetler geniş bir perspektifte incelendiğinde, uygulamaların bir yönüyle çocukların meslek edinmesi ve ekonomik yaşama entegre edilmesini içerdiği görülecektir. Bu açıdan, “Çalışma Bakanlığı” ve “Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı” birleşimi, sokak çocuklarına yönelik hizmetlerde daha büyük önem arz ettiği görülmektedir.

3/7/2005 tarih ve 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu, çocukların korunmasında çok önemli bir yasal düzenlemedir. Kanunda, korunma ihtiyacı olan çocuk (Mad. 3/a) “Bedensel, zihinsel, ahlaki, sosyal ve duygusal gelişimi ile kişisel güvenliği tehlikede olan, ihmal veya istismar edilen ya da suç mağduru çocuk” olarak ifade edilmiştir. Yasanın Temel ilkler bölümünde (Mad.4/1) Bu Kanunun uygulanmasında, çocuğun haklarının korunması amacıyla;

- a) Çocuğun yaşama, gelişme, korunma ve katılım haklarının güvence altına alınması,
- b) Çocuğun yarar ve esenliğinin gözetilmesi,
- c) Çocuk ve ailesinin herhangi bir nedenle ayrımcılığa tâbi tutulmaması,
- d) Çocuk ve ailesi bilgilendirilmek suretiyle karar sürecine katılımlarının sağlanması, denmektedir.

Yasa korunma ihtiyacı olan çocuklara yönelik çeşitli tedbirleri öngörmektedir. Bunlar; Koruyucu ve destekleyici tedbirler (Mad. 5/1) bölümünde, koruyucu ve destekleyici tedbirler, çocuğun öncelikle kendi aile ortamında korunmasını sağlamaya yönelik

danışmanlık, eğitim, bakım, sağlık ve barınma konularında alınacak tedbirlerdir. Bunlardan;

- a) Danışmanlık tedbiri, çocuğun bakımından sorumlu olan kimselere çocuk yetiştirme konusunda; çocuklara da eğitim ve gelişimleri ile ilgili sorunlarının çözümünde yol göstermeye,
- b) Eğitim tedbiri, çocuğun bir eğitim kurumuna gündüzlü veya yatılı olarak devamına; iş ve meslek edinmesi amacıyla bir meslek veya sanat edinme kursuna gitmesine veya meslek sahibi bir ustanın yanına yahut kamuya ya da özel sektöre ait işyerlerine yerleştirilmesine,
- c) Bakım tedbiri, çocuğun bakımından sorumlu olan kimsenin herhangi bir nedenle görevini yerine getirememesi hâlinde, çocuğun resmî veya özel bakım yurdu ya da koruyucu aile hizmetlerinden yararlandırılması veya bu kurumlara yerleştirilmesine,
- d) Sağlık tedbiri, çocuğun fiziksel ve ruhsal sağlığının korunması ve tedavisi için gerekli geçici veya sürekli tıbbî bakım ve rehabilitasyonuna, bağımlılık yapan maddeleri kullananların tedavilerinin yapılmasına,
- e) Barınma tedbiri, barınma yeri olmayan çocuklu kimselere veya hayatı tehlikede olan hamile kadınlara uygun barınma yeri sağlamaya yönelik tedbir olarak ifade edilmiştir.

Uluslararası Mevzuat

Türkiye kuruluşundan itibaren evrensel hukuk kurallarını benimseyen ve uluslararası hukuka endekslenmeyi ilke edinen politikalar gütmektedir. Bu bağlamda, Türkiye'deki çocuk koruma sisteminde iç hukuktaki düzenlemeler kadar, taraf olunan uluslararası hukuk düzenlemeleri belirleyici rol oynamaktadır.

Türkiye'deki çocuklara yönelik mevzuat uluslararası sözleşmeler bağlamında incelediğinde, 1924 yılında taraf olunan Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi (CÇHB) çocuk haklarının çocuk koruma sisteminde belirleyici ve önemli bir aşamadır. Çocuklar için “asgari özen” ilkesini öne süren CÇHB, 1959 yılında BM Genel Kurulunda kabul edilmiştir. Çocuk hakları bağlamında bir başka önemli gelişme, 1979 yılının “Dünya Çocuk Yılı” ilan edilmesidir. Bundan sonraki süreçte, ilgi odağı olan çocuk hakları 1989 yılında Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin(ÇHS) BM Genel Kurulunca oylanıp kabul edilmesiyle yeni bir aşama kaydetmiştir. ÇHS'nin çocuk refahıyla ilgili taraf devlete sorumlular yüklediği 3. Madde, şu şekildedir:

1. Kamusal ya da özel sosyal yardım kuruluşları, mahkemeler, idari makamlar veya yasama organları tarafından yapılan ve çocukları ilgilendiren bütün faaliyetlerde, çocuğun yararı temel düşüncedir.
2. Taraf Devletler, çocuğun ana-babasının, vasilerinin ya da kendisinden hukuken sorumlu olan diğer kişilerin hak ve ödevlerini de göz önünde tutarak, esenliği için gerekli bakım ve korumayı sağlamayı üstlenirler ve bu amaçla tüm uygun yasal ve idari önlemleri alırlar.
3. Taraf Devletler, çocukların bakımı veya korunmasından sorumlu kurumların, hizmet ve faaliyetlerin özellikle güvenlik, sağlık, personel sayısı ve uygunluğu ve yönetimin yeterliliği açısından, yetkili makamlarca konulan ölçülere uymalarını taahhüt ederler.

BM Çocuk Hakları Evrensel Bildirgesi ülkemiz tarafından 20 Kasım 1990 tarihinde imzalanmış 1993 yılında TBMM'de kabul edilmiştir. Çocuk Hakları Sözleşmesi ise 9.12.1994 Tarih 4058 sayılı Kanunla onaylanmış ve 27.1.1995/22184 Tarih ve Sayılı Resmi Gazete ile yayınlanmıştır. BM Çocuk Hakları Bildirgesinde çocuğu çalışma koşullarının olumsuzluklarından koruyacak olan 9. ilkesinde “Çocuğun, uygun bir yaş sınırına ulaşmadan önce çalışmasına izin verilmez; hiçbir durumda sağlık ve eğitime zarar verecek ve bedensel, zihinsel ya da ruhsal gelişmesine engel olacak bir işte çalışmasına yol açılıp izin verilemez” denilmektedir.

Avrupa Konseyi, 1965 yılında üye ülkeler arasında daha güçlü birliğin oluşturulmasını, sosyal ve ekonomik gelişmesinin sağlanmasını ön gören Avrupa Sosyal Şartını (Avrupa Sosyal Haklar Sözleşmesi) kabul etmiştir. Türkiye tarafından 3.,4.,5.,6.,8.,9. fıkraları kabul edilen Avrupa Sosyal Şartı'nın 7. maddesinde çocukların ve gençlerin korunma hakkı için ülkelerin yapmaları gerekenleri şu şekilde belirtilmiştir:

1. Çocukların sağlık, ahlak ve eğitimleri için zararlı olmayacağı belirlenen hafif işlerde çalıştırılmaları durumu haricinde, asgari çalışma yaşının en az 15 olmasını sağlamak,
2. Tehlikeli ve sağlığa aykırı sayılan belirlenmiş işlerde asgari çalışma yaşını daha da yükseltmek,
3. Henüz zorunlu öğrenim çağında olanların, eğitimlerinden yararlanmalarını engelleyecek işlerde çalışmamalarını sağlamak,
4. 16 yaşından küçüklerin çalışma sürelerinin, gelişmeleri ve öncelikle de meslekî eğitim gereksinimleri uyarınca sınırlandırılmasını sağlamak,
5. Genç çalışanların ve çırakların âdil bir ücret ve diğer uygun ödeneklerden yararlanma hakkını tanımak,
6. Gençlerin, çalıştıranların izniyle normal çalışma saatlerinde meslekî eğitimde geçirdikleri sürenin, günlük çalışma süresinden sayılmasını sağlamak,
7. 18 yaşın altındaki çalışan kişilere yılda en az üç haftalık izin hakkını tanımak,
8. 18 yaşın altındaki kişilerin, ulusal yasalar veya düzenlemelerle belirlenen işler dışında gece işinde çalıştırılmamasını sağlamak,
9. Ulusal yasalar veya düzenlemelerle belirlenen işlerde çalışan 18 yaşının altındaki kişilere düzenli sağlık kontrolünü sağlamak,
10. Çocukların ve gençlerin özellikle doğrudan veya dolaylı olarak işlerinden doğan tehlikeler başta gelmek üzere, uğradıkları bedensel ve manevi tehlikelere karşı özel olarak korunmalarını sağlamak.

ILO tarafından kabul edilen ve ülkemizin taraf olduğu birçok sözleşme, çocuk koruma mekanizmaları bağlamında ülkemizdeki uygulamalar üzerinde belirleyici olmuştur. Ülkemizin ilkini 1959 yılında kabul ettiği asgari yaş sözleşmeleri ve ülkemizdeki yürürlük tarihleri sırasıyla şu şekildedir (ÇSGB, 2014).

- 15 Sayılı Asgari Yaş (Trimciler Ve Ateşçiler) Sözleşmesi (1959) : (Mad 2): 18 yaşından aşağı kimseler, trimci veya ateşçi sıfatıyla, gemilerde çalıştırılmaz. (mad. 2)
- 58 Sayılı Asgari Yaş (Deniz) Sözleşmesi (Revize) (1959)

Madde 2: Münhasıran aynı aile efradının çalıştığı gemiler hariç, diğer gemilerdeki işlerde on beş yaşından aşağı çocuklar çalıştırılmaz.

Bununla beraber, on beş yaşından aşağı bir çocuğa iş verilmesinde çocuğun menfaatinin bahis mevzuu olduğuna dair bir mektep idaresi yahut milli mevzuatla tespit edilmiş bir makam, çocuğun bedeni durumu ile sıhhatini ve verilmesi melhuz işin halen olduğu kadar istikbalde de çocuğa sağlayacağı menfaatleri göz önünde bulundurmak suretiyle bir kanaate vardığı takdirde, milli mevzuatla asgari 14 yaşındaki çocuklara çalışma belgeleri verilebilmesi derpiş olunabilir

- 59 Sayılı Asgari Yaş (Sanayi) Sözleşmesi (Revize) (1993)

Madde 2 • On beş yaşın altındaki çocuklar kamu ve özel sektör sanayi işletmelerinde ya da bunların alt birimlerinde istihdam edilemez veya çalıştırılmazlar.

Ancak tabiatı icabı veya çalışma şartlarından dolayı orada istihdam edilen kişilerin hayatı, sağlığı veya ahlaki bakımından tehlike arz eden işler hariç olmak üzere, milli mevzuat bu çocukların sadece işverenin aile üyelerinin çalıştığı işletmelerde çalışmasına izin verebilir.

İşbu Sözleşmenin hükümleri, çalışmaları kamu makamlarınca onaylanıp denetlenmek şartıyla, teknik okullarda çocuklar tarafından yapılan işlere uygulanmaz.

- 123 Sayılı Asgari Yaş (Yeraltı İşleri) Sözleşmesi (1991)

Madde 2: Tespit edilmiş belirli bir yaş altındaki kişiler yeraltında madenlerde istihdam edilemez veya çalıştırılmazlar.

İşbu sözleşmeyi onaylayan her ülke onay belgesine ekleyeceği bir açıklamada tespit ettiği asgari yaşı belirtecektir.

Asgari yaş hiçbir şekilde 16 yaştan aşağı olamaz.

ILO, daha önceki asgari yaş sözleşmesi hükümlerini göz önünde bulundurarak, çocukların iş yaşamından tamamen çekilmesi amacıyla belirli sektörlere uygulanan asgari yaş şartlarından daha geniş bir içeriğe sahip bir yasal düzenlemeye gitme ihtiyacıyla 26 Haziran 19873 tarihinde 138 sayılı Asgari Yaş Sözleşmesini kabul etmiştir. Ülkemizde bu karar 21 Haziran 1998 tarih ve 23379 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Sözleşmeye göre asgari çalışma yaşı (mad. 2/3) “ ... zorunlu öğrenim yaşının bittiği yaşı, altında ve her halükarda 15 yaşın altında olmayacaktır.” ifadesiyle 15 olarak belirlenmiştir. Ancak tehlikeli işler için (Mad. 3/1) “Doğası veya yapıldığı koşullar bakımından genç kişilerin sağlığını, güvenliğini veya ahlakını tehlikeye düşürebilecek her türlü istihdam veya çalışmaya kabul için asgari yaş 18'in altında olmayacaktır.” ifadesiyle çocuklar korunmuştur. ILO hafif işler için ise (Mad. 7/1) ise “Ulusal mevzuat 13-15 arası yaşlardaki kişilerin,

a. Sağlıklarına veya gelişmelerine zarar vermesi ihtimali bulunmayan ve

b. Okula devamlarını, yetkili makamın onayladığı mesleğe yöneltme veya mesleki eğitim programlarına katılmalarını veya derslerden yararlanmalarını engellemek koşuluyla hafif işlerde çalışmalarına veya istihdamlarına izin verilebilir.” demektedir (ÇSGB, 2014).

Türkiye’deki çocuk koruma sisteminde belirleyici Uluslararası sözleşmelerden biri Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin kabulüdür. 1994 yılında kabul edilen sözleşmenin kabulü ve SHÇEK’in yürütücü kurum olarak belirlenmesi Acar’a (2006:64) göre çocuklara yönelik hizmetlerin evrensel standartlara ulaşma imkânı sunmasından dolayı SHÇEK kanunundan sonra yaşanan en önemli gelişmedir.

ILO tarafından, 1999 tarihinde kabul edilen “En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesi(182 Sayılı Sözleşme)” ülkemizde Bakanlar Kurulu Kararında kabul edildikten sonra 27 Haziran 2001 tarih 24445 sayılı resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Çocuğu 18 yaş altındaki birey olarak tanımlayan sözleşme (madde 1) taraf ülkelere, çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinin acil olarak yasaklanması ve ortadan kaldırılması için ivedilikle ve etkin önlemler alma sorumluluğu yüklemektedir (ÇSGB, 2014).

2.3.Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğünün Korunmaya İhtiyacı Olan Çocuklara Yönelik Hizmetleri

Sokak çocukları sorunu, göç, kentsel yoksulluk, aile içi sorunlar, ebeveyn tutumu ve sosyal çevre gibi çocuğa hem doğrudan hem de dolaylı olarak etki eden birçok sorun başlığıyla ilişkili olması nedeniyle, ekonomik, sosyal ve kültürel yönleriyle mikro, mezo, makro düzeyde ele alınması gereken bir problem alanıdır. Bu nedenle, ülkenin eğitim, istihdam, çevre gibi tüm politikalarıyla ilişkilidir. Ancak sokak çocuklarına yönelik hizmetleri bu perspektifte ele almak hem çalışmanın amacı hem de kapsamı açısından uygun düşmemektedir. Bu nedenle araştırmanın bu kısmında sokak çocukları konusundan doğrudan ve birincil düzeyde sorumlu olan Çalışma, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’nın (AÇSHB) uygulamaları ele alınacaktır. AÇSHB’nin teşkilat yapısında çocuklara yönelik hizmetlerde Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü (ÇHGM) sorumludur. Bu bağlamda bu başlıkta, ÇHGM’nin korunma ihtiyacı olan çocuklara yönelik hizmetleri ele alınmaktadır.

Çocukların korunmasına yönelik hizmetler AÇSHB bünyesindeki Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü (ÇHGM) tarafından yürütülmektedir. 633 Sayılı ASPB Teşkilat ve Görevleri Hakkında KHK hükümlerine göre söz konusu Genel Müdürlüğü’nün görevleri (Madde 8/1) şunlardır:

- a) Bakanlığın çocuklara yönelik koruyucu, önleyici, eğitici, geliştirici, rehberlik ve rehabilite edici sosyal hizmet faaliyetlerini yürütmek ve koordine etmek.
- b) Çocuklara yönelik sosyal hizmetler konusunda politika ve stratejiler belirlenmesine ilişkin çalışmaları koordine etmek, belirlenen politika ve stratejileri uygulamak, uygulanmasını izlemek ve değerlendirmek.
- c) Kamu kurum ve kuruluşları, gönüllü kuruluşlar ile gerçek ve tüzel kişilerce çocuklara yönelik yürütülen sosyal hizmetlere ilişkin ilke, usûl ve standartları belirlemek ve bunlara uyulmasını sağlamak.
- ç) Çocukların her türlü ihmal ve istismardan korunması ve sağlıklı gelişimi için gerekli önleyici ve telafi edici mekanizmaları oluşturmak ve uygulamaya koymak.
- d) Geçici ya da sürekli olarak aile ortamından mahrum kalan veya yüksek yararı ailesinin yanında bulunmamayı gerektiren çocuklara, özel bakım ve koruma hizmeti sunmak.

- e) Özel surette korunması gereken çocuklara yönelik hizmetleri, habersiz denetimleri de kapsayacak şekilde yerinde denetlemek, tespit edilen aksaklıklara ve yetersizliklere karşı gerekli önlemleri ivedilikle almak.
- f) Özel surette korunması gereken çocuklara en nitelikli hizmetin verilebilmesini teminen, fiziki altyapı, nitelikli personel yetiştirilmesi ve istihdamı gibi hususlarda her türlü önlemi almak.
- g) Özel surette korunması gereken çocukların ilgili mevzuat uyarınca işe yerleştirilmesi işlemlerinde koordinasyonu sağlamak.
- ğ) Özel surette korunması gereken çocuklara yönelik hizmetler konusunda kamu kurum ve kuruluşlarıyla gönüllü kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlamak, bu alandaki gönüllü girişimleri teşvik edici mekanizmaları geliştirmek ve uygulamak.
- h) Özel surette korunması gereken çocuklar sorununda toplumsal duyarlılığı ve dayanışmayı güçlendirici faaliyet, proje ve kampanyalar düzenlemek.
- ı) Evlat edindirme ve koruyucu aile hizmetlerini koordine etmek.
- i) 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununda belirlenen tedbirleri yürütmek ve koordinasyonunu sağlamak.
- j) Bakan tarafından verilen benzeri görevleri yapmak.

Görüldüğü üzere, çocukların korunmasına yönelik hizmetlerde Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü geniş bir sorumluluk alanına sahiptir. Burada 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununda belirlenen tedbirleri yürütme yetkisinin ÇHGM'ye verilmesi üzerinde önemle durmak gerekir. Söz konusu kanunda çocuk, (madde 3/a) "Daha erken yaşta ergin olsa bile, onsekiz yaşını doldurmamış kişi" olarak kabul edilmiş ve maddenin devamında korunma ihtiyacı olan çocuk "Bedensel, zihinsel, ahlaki, sosyal ve duygusal gelişimi ile kişisel güvenliği tehlikede olan, ihmal veya istismar edilen ya da suç mağduru çocuk" olarak ifade edilmiştir. Sokakta yaşayan/ çalış(tırıl)an çocukları içeren korunma ihtiyacı olan çocuklara yönelik koruyucu ve destekleyici tedbirler (Mad. 5/1) "çocuğun öncelikle kendi aile ortamında korunmasını sağlamaya yönelik danışmanlık, eğitim, bakım, sağlık ve barınma konularında alınacak tedbirlerdir." denmektedir. Mezkûr maddelerin hayata geçirilmesinde ÇHGM'nin korunma ihtiyacı olan çocuklara yönelik hizmetleri; çocuğun aile yanında bakımı ve kurum bakımı olmak üzere iki grup altında incelenmiştir.

2.3.1. Çocuğun aile yanında bakımı

Çocukların ruhsal, bedensel ve sosyal gelişimlerinin sağlıklı olarak gelişmesi için en uygun şartların aile içinde olduğu dünyada kabul görmekte ve sayısız araştırmalarla desteklenmektedir (ASPB, 2014: 64). ÇHGM, dünyadaki eğilime paralel olarak çocukların korunması ve uygun yetişme şartının sağlanmasında biyolojik ailenin yanında bakımını incelemektedir. ÇHGM'nin koruyucu aile modelini tanıtıcı broşüründe geçen şu ifadeler, ÇHGM'nin çocukların öz ailesinin yanında barındırılmasına yaklaşımını ortaya koymaktadır:

Çocukların sağlıklı gelişebilmeleri için kendilerini koruyacak, sevecek, destekleyecek, güven sağlayacak, sosyal ve maddi gereksinimlerini karşılayabilecek sıcak bir aile ortamına ihtiyaçları vardır. Çocukların yeterli sevgi alabildikleri, gereksinimlerinin düzenli olarak karşılandığı sıcak aile ortamında yetiştirildiklerinde sağlıklı bireyler olabildikleri bilimsel olarak kanıtlanmıştır...(Koruyucu Aile Broşürü, 2018)

Bu nedenle bakanlık, aile yanında bakıma son yıllarda gittikçe artan bir ilgi göstermektedir. Bunun için çocukların ailelerinin sosyal ve ekonomik olarak desteklenerek, aile bütünlüğünün bozulmasının önlenmesi, aile ortamının çocuğun yaşamına ve gelişimine uygun hale getirilmesi amaçlanmaktadır. ÇHGM, Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri Hakkında Yönetmelik kapsamında yürüttüğü bu hizmetlerle kurum bakımına alternatif bir model geliştirmiş ve bu hizmeti tüm il müdürlüklerince yürütülmesini sağlamıştır. (ASPB, 2016a)

2.3.1.1. Sosyal ve ekonomik destek hizmetleri

Çocukların en sağlıklı gelişim sürecini aile denetimi ve gözetiminde, aile sıcaklığında yaşayabileceği göz önünde bulundurularak, sosyal hizmet sunumlarında çocukların aileleriyle sağlıklı bir şekilde yaşayabilecekleri ortamın desteklenmesi hedeflenmektedir. Çocukların aile yanında desteklenmesi “Sosyal Destek Programı” kapsamında gerçekleştirilmektedir. Bu modelin en önemli fonksiyonu, ekonomik yetersizlikler nedeniyle ailelerin bütünlüğünün zarar görmesinin engellenmesi, çocukların kurum bakımına alınmadan desteklenmesinin sağlanmasıdır. Bu modelin bir başka işlevi, kurum bakımından ayrılan ancak ekonomik olarak desteğe ihtiyacı olan gençlerin kendi ayakları üzerinde durarak topluma uyum sağlamasını sağlamak için bir müddet desteklenmesidir. Bu bağlamda “Sosyal Destek Sistemi” kişilerin öz yeterliliklerinin artırılarak sorunların üstesinden gelebilme becerisini sağlamada destek hizmetidir.

Sosyal Destek Sistemi, 3 Mart 2015 tarih Resmî Gazete Sayı yayınlanan 29284 Sayılı Resmi Gazete yayınlanarak yürürlüğe giren Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri Hakkında Yönetmelik’e göre yürütülmektedir. Yönetmeliğin amacı (Mad. 1), yoksulluk içinde olup temel ihtiyaçlarını karşılayamayan ve hayatını sürdürmekte güçlük çeken çocuk ve gençlerin bakımı konusunda ailelerin desteklenmesi amacıyla verilecek sosyal ve ekonomik destek hizmetine ilişkin esas ve usullerin düzenlenmesi olarak belirtilmiş ve sosyal hizmet desteği (Madde 4/m) gençlerin ve ailelerin kendi bünye ve çevre şartlarından doğan ve kontrolleri dışında oluşan psikolojik ve sosyal sorunlarının önlenmesini ve çözümlenmesini, hayat standartlarının yükseltilmesini, kişilerin kendi kendine yeterli duruma gelmesini, sorunlarını çözme becerisi kazanmasını amaçlayan mesleki çalışmalar olarak nitelendirilmiştir.

Sosyal Destek Sistemi (SED) hizmet Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğünce koordine edilmekte ve Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlükleri ve bağlı birimleri olan Sosyal Hizmet Merkezlerince yerine getirilmektedir. Verilen ekonomik destekler belirlenen süre ve oranlar dâhilinde bir defaya mahsus veya aylık ödemeler şeklinde yapılmaktadır. Bu hizmet kapsamında yapılan yardım bir maaş olmayıp, ailenin ekonomik yoksunluk yaşadığı dönemlerde, çocuklarının zarar görmeden ihtiyaçlarının karşılanması için yapılmaktadır.

Ailelerin maddi ve sosyal yoksunluklarının giderilmesine yönelik, aile ve çocuklarla mesleki çalışmalar yapılması, gençlerin ve ailelerin ihtiyaçlarının karşılanması sürecinde sosyal sorunlarının tespiti ve çözümlenmesinde gerekli rehberlik ve desteğin sağlanarak hayat standartlarının yükseltilmesi, sosyal ve ekonomik destek hizmetinin uygulanmasında korunma ihtiyacı olan çocuk ve gençlere öncelik tanınması, ekonomik

destek talebinin bütçe imkânları ile karşılanamayacak derecede fazla olması halinde; aciliyet durumu, muhtaç olma derecesi ve müracaat sırası esas alınarak öncelikli olarak değerlendirilmesi, muhtaç durumda bulunan çocuğun ailesi veya yakınları ile ekonomik desteğe ihtiyaç duyan gençlerin, en kısa sürede kendi imkânlarıyla yaşamlarını sürdürebilecekleri koşullara kavuşturulması, sosyal ve ekonomik destek hizmetinin sosyal güvenlik sisteminin boşluklarını dolduracak şekilde planlanıp geliştirilmesine özen gösterilmesi, sosyal ve ekonomik desteğin muhtaçlık kriteri ve çocuğun üstün yararı ilkesi doğrultusunda yapılması, izlenmesi ve rehberlik edilmesi, sosyal ve ekonomik destek hizmetinden yararlananlardan ve zorunlu eğitim kapsamında olup çeşitli nedenlerle eğitimine devam edememiş çocukların okula devamlarının sağlanması sosyal destek sisteminin temel prensipleri olarak belirlenmiştir.

Sosyal ve Ekonomik Destek Yönetmeliği'nde (4/d) Ekonomik destek, sosyal inceleme raporu sonucunda müracaatçının ihtiyacına göre geçici veya süreli olarak verilen para yardımı olarak belirtilerek geçici ekonomik destek ve süreli ekonomik destek olarak iki şekilde verilmektedir.

Süreli ekonomik destek (M. 4/p): Yardıma muhtaç olduğu tespit edilen ailelerin çocukları ile gençlere, sosyal ve ekonomik bir sorunun giderilmesi amacıyla, Bakanlığın bütçe imkânları ölçüsünde, belirlenen süre ve oranlar dâhilinde gençler ve çocuklar için aylık ödemeler şeklinde yapılacak yardımı,

Geçici ekonomik destek (M. 4/f): Yardıma muhtaç olduğu tespit edilen ailelerin çocukları ile gençlere, sosyal ve ekonomik bir sorunun giderilmesi amacıyla yılda bir, zaruri hallerde en çok iki defaya mahsus olmak üzere ekonomik destek tutarının en fazla üç katına kadar yapılacak yardımları,

Sosyal ve ekonomik destekten yararlanacaklar (M. 6/1) şu şekilde sıralanmıştır:

- a) Haklarında bakım tedbiri kararı verilerek sosyal hizmet kuruluşlarında bakılan ve desteklendikleri takdirde ailesi veya yakınları yanına verilebilecek çocuklar.
- b) Ekonomik yoksunluk nedeniyle, desteklenmedikleri takdirde korunmaya muhtaç duruma düşecek olanlardan haklarında bakım tedbiri kararı alınmaksızın sosyal ve ekonomik destek hizmetinden yararlandırılarak ailesi veya yakınları tarafından bakılabilecek çocuklar.
- c) Bakım tedbir kararlı iken yaş sınırlarını tamamlamaları nedeniyle, sosyal hizmet kuruluşlarından veya koruyucu aile yanından ayrılanlardan iş ve meslek edinme kursuna veya eğitimlerine devam eden veya bir iş ve meslek sahibi olamayıp desteklenmedikleri takdirde muhtaç duruma düşecek olan gençler.
- ç) Olağanüstü bir felaket, tabii afet, hastalık veya kaza geçirerek belirli bir süre kendisinin ve geçindirmekle yükümlü bulunduğu aile fertlerinin temel ihtiyaçlarını karşılayamayacak durumda olanlar ile hayati tehlike arz eden ve ameliyat gerektiren durumlarla karşılaşan veya vefat eden kişilerin çocukları.

Görüldüğü üzere, düzenlemelerde sokak çocuğu ibaresi geçmemekle beraber sokak çocukları profilinde sıkça karşılaşılan ailesel ve çevresel koşullar ve sosyo-ekonomik

şartlar, sosyal destek programından yararlandırılmayı gerektirmektedir. Sokakta çalıştığı veya yaşadığı için kaç çocuğun sosyal ve ekonomik destek hizmetleri kapsamına alındığına dair bilgiye sahip değiliz. Ancak sosyal ve ekonomik destek hizmetleri, hem çocuğun yüksek yararı hem de maliyet açısından kurum bakımına göre daha olumlu sonuçları nedeniyle yıllara göre yükselen bir çizgi sunmaktadır. Aşağıdaki grafikte hem doğrudan aile yanında desteklenen hem de aile yanına döndürülen çocukların sayısı ve kullanılan ödenek miktarına yer verilmiştir. ¹

Tablo 7 Yıllara Göre Aileye Dönüş ve Aile Yanında Destek Uygulaması Kapsamında SED Verilen Çocukların Sayısı ve Kullanılan Ödenek Miktarı

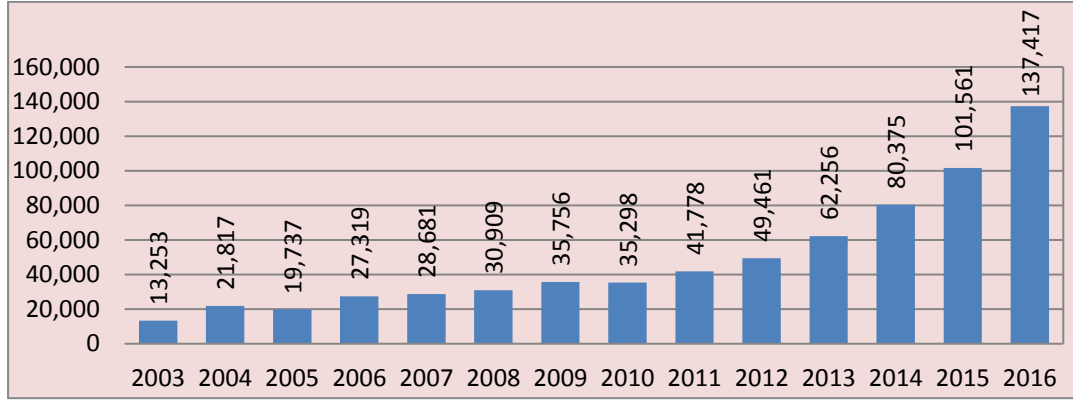
		2014	2015	2016
Korunma İhtiyacı Olup Korunma Kararı Alınmadan Aile Yanında Desteklenen Çocuk Sayısı	Kız	37.216	47.461	56.980
	Erkek	35.948	45.795	54.900
	Toplam	73.164	93.256	111.880
Destek Verilen Korunma Kararlı Çocuk Sayısı (Kuruluştan Aileye Döndürülen)	Kız	1.570	1.380	944
	Erkek	2.561	2.094	1.387
	Toplam	4.131	3.474	2.331
Diğer (Geçici Yrd., Evlenme Yrd.)		3.080	4.831	23.204
Genel Toplam		80.375	101.561	137.415
Kullanılan Ödenek Miktarı (TL)		342.370.725	476.561.757	623.714.806

Kaynak: ASPB, 2016

Tablo 7’de görüldüğü üzere, 2016 yılı içinde geçici ve süreli yardımlardan 137.415 kişi yararlanmıştır. 2016 yılında SED verilenlere ödenen aylık destek miktarı ortalama 653,40 TL’dir. SED verilen kişi sayısı yıllara göre hızlı bir yükseliş göstermektedir. Aşağıdaki grafik 5’te SED verilen kişilerin yıllara göre sayısı verilmektedir.

¹ Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü’nün 2011 yılından başlayan ve her yıl yayınladığı istatistikler ve 2016 yılı raporunda verilen bilgiler arasında önemli farklar bulunmaktadır. Ancak resmi belge özelliği taşıması, değiştirilme imkanının olmaması ve daha ayrıntılı bilgiler içermesinden dolayı araştırmada genel olarak 2016 yılı faaliyet raporu verilerine yer verilmiş ancak 2017 yılı verileri için yer yer ÇHGM verilerine başvurulmuştur.

Grafik 5 Yıllar İtibariyle SED Yardımı Yapılan Kişi Sayısı

Kaynak: ASPB, 2016

SED verilen çocukların büyük bir kısmını ilköğretime devam eden çocuklar oluşturmaktadır. Aşağıdaki grafikte SED verilen kişilerin eğitim kademelerine dair veriler bulunmaktadır.

Tablo 8 2016 İtibariyle Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetinden Yararlananların Eğitim Gruplarına Göre Sayıları

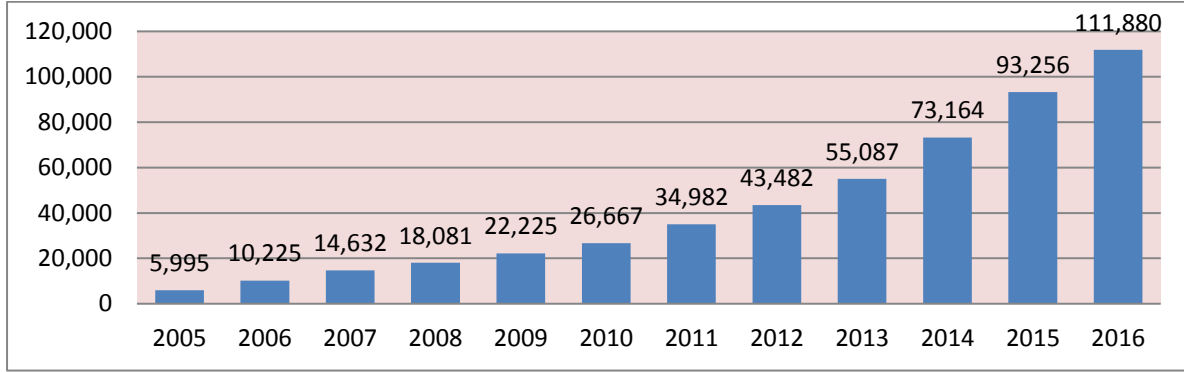
Destek Grubu	2016 Yılı	%
Okul Öncesi Çocuk	26.079	22,74
İlköğretime Devam Eden Ç.	69.879	60,96
Orta Öğretime Devam Eden Ç.	17.294	15,08
Orta Öğretim Seviyesinde Olup Okula Devam Etmeyen Çocuk	1.267	1,10
Yüksek Öğretime Devam Eden Çocuk	110	0,09
Toplam	114629	100,00

Kaynak: ASPB, 2016

Tablo 8 incelendiğinde, 2016 yılı sonunda sosyal ve ekonomik destek hizmetinden yararlananların % 2,74'ü okul öncesi %60,96'sı ilköğretime, %15,08, orta öğretime devam eden, % 1,10'unun, orta öğretim seviyesinde olup okula devam etmeyen çocuk, % 0,09'u yükseköğretime devam eden çocuk olduğu görülmektedir.

Çocukların aile yanında bakımında önemli bir uygulama Aileye Dönüş ve Aile Yanında Destek Uygulamasıdır. Uygulamayla, çocukları kurum bakımında olan ailelerin sosyal ve ekonomik olarak güçlendirilmesi ve çocukların ailelerine dönüşünün sağlanması hedeflenmektedir. Uygulama neticesinde aileye döndürülen çocukların yıllara göre değişimi Grafik 6'da görülmektedir.

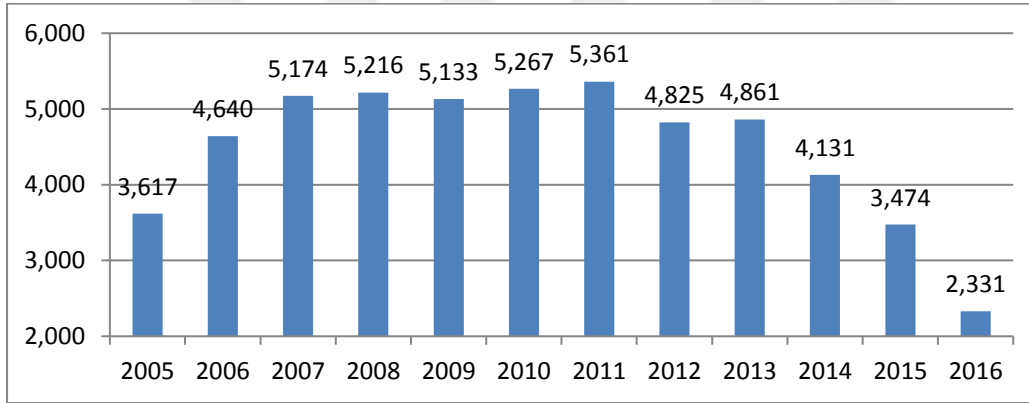
Grafik 6 Korunma Kararı Alınmadan Aile Yanında Desteklenen Çocuk Sayısı

Kaynak: ASPB, 2016

Grafik 6’da açıkça görüldüğü üzere, korunma kararı alınmadan aile yanında desteklenen çocuk sayısı 2005 yılından 2016 yılına kadar yükselen bir eğilim göstermiş ve 2016 yılında 111.880’e ulaşmıştır. 2017 yılında bu rakam düşüş göstererek 104.729 olmuştur (Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2018)

Grafik 7 Kurum Bakımından Aileye Döndürülen ve Aile Yanında Desteklenen Çocuk

Kaynak: ASPB, 2016

Grafik 7’de görüldüğü üzere, çocukların aile yanına döndürülmesine yönelik çalışmalar neticesinde ise 2005 yılından 2016 yılı sonuna kadar 54.030 korunma kararlı olup kurum bakımında olan çocuk, sosyal ve ekonomik destek sağlanarak kurum bakımından aile veya yakınları yanına döndürülmüştür. Aileye dönen çocuk sayısı 2011 yılında 5361 kişi ile en yüksek seviyeye yükselmiş ancak 2331 sayısıyla en düşük rakamlar 2016 yılı sonunda görülmüştür. 2005-2017 yılları arasında kurum bakımından aile yanına döndürülen çocuk sayısı 11.342 olarak belirlenmiştir (Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2018).

Okul Destek Projesi

SED uygulamasında kurum bakımına alınmaksızın aile yanında ekonomik olarak desteklenen çocukların, alınan yardımlardan yararlanma durumları, çocuğun uygun koşullarda bakılıp bakılmadığı 3 aylık sürülerle izlenmekte, gerekli mesleki çalışma ve mesleki müdahalelerin yapılması sağlanmaktadır. ASPB (2014a) SED Hizmetlerinin Değerlendirilmesi Projesi: Araştırma Sonuç Raporu’na göre SED hizmetinden yararlanan ailelerin, temel ihtiyaçlarını dahi karşılamakta güçlük çeken ailelerden oluşması

nedeniyle, çocukların sosyal ve ekonomik olarak desteklenmesi amacıyla ailelere aktarılan ekonomik yardım daha çok ailenin ihtiyaçlarını karşılamay yönelik harcanmaktadır.

AÇSHB, bu gerekçelere dayalı olarak, sağallanan maddi desteğin, aileler ve çocukların sosyal bir aktiviteye yeterince katılabilmesine olanak sağlamadığını değerlendirmiş ve Okul Destek Projesini (ODEP) hayata geçirmiştir. ODEP, Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından SED hizmetinden yararlanan çocukların okul dışı zamanlarını değerlendirmek, çocukları dış uyarıcılardan korumak ve akranları ile eşit fırsatlara kavuşabilmelerini sağlamak için akademik, sosyal, kültürel ve sportif etkinlikler ile buluşturmak amaçlarıyla, 23 ilde pilot olarak faaliyete geçirilen sosyal hizmet içerikli bir projedir. Proje Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından koordine edilmektedir. AÇSHB, SED hizmetinin Etkinliğinin Artırılması Projesi kapsamında hazırladığı ODEP Yılı Uygulama Kılavuzunda, projenin hayata geçirilme gerekçesini şu şekilde ifade etmektedir:

SED Hizmetlerinin Değerlendirilmesi Projesi kapsamında hazırlanan Araştırma Sonuç Raporu'na göre meslek elemaları tarafından yapılan incelemelerde öncelikle ailenin maddi durumu ve çocuğun sağlık durumuna göre takiplerin yapılabildiği, çocuğun okul başarısı ya da psiko-sosyal gelişimine yönelik takiplerin çok kısıtlı olduğu ve bu alanda herhangi bir destek sağlanamadığı ortaya çıkmıştır. Aynı rapora göre, maddi yardımın psiko-sosyal destek hizmetleriyle beraber sunulamaması ailelerin yardım bağımlılığı geliştirmesine sebep olduğu belirtilmektedir. Sonuç olarak, SED Hizmeti kapsamında çocuklara ve ailelerine yönelik yapılan ekonomik yardımların, modelin sosyal yardım algısına dönüşmesine sebep olduğu ve SED hizmeti kapsamındaki çocukların psiko-sosyal gelişimlerinin yeterince desteklenmediği tespit edilmiştir.

İl müdürlükleri ve sosyal hizmet merkezlerine yapılan taleplerin yoğunluğu ‘ sosyal hizmet’ tanımlamasının ‘ sosyal yardım’ algısına dönüşmesine sebebiyet verebilmektedir. Çocuk adına ailelere yapılan Sosyal ve Ekonomik Destek, ailelerin temel ihtiyaçlarını karşılayırken çocuğun gelecek perspektifinde herhangi bir değişikliği beraberinde getirmemektedir. Bu doğrultuda;

-SED hizmetinin etkinliğini artırmak

- SED hizmeti alan ailelerde çocuk adına bir farkındalık oluşturmak

- Sosyoekonomik yoksunluk içinde yer alan çocukların, normal düzeyde yer alan çocuklar ile yarışabileceği bir fırsat eşitliği yaratmak,

- Toplumsal olarak geleceğimizi şekillendirecek neslin milli ve manevi değerler ile yetişmesine katkı sunmak gerekçeleriyle proje hayata geçirilmiştir.

23 ilde SED Hizmeti kapsamındaki çocuklara düzenlenen akademik, sosyal, kültürel ve sportif etkinliklerin 81 ilde yayınlştırılması maçıyla oluşturulan projenin hedefleri de şu şekilde sıralanmıştır:

- SED hizmetinin etkinliğini artırarak çocuklara ve ailelerine psikososyal destek sağlanması,

- SED hizmeti verilen çocukların akademik, sosyal, kültürel, sanatsal ve sportif gelişimlerinin desteklenmesi,
- Çocuklarda özgüven artışı, aidiyet duygusunun gelişimi, aile ve sosyal çevreyle bağlarının güçlenmesinin sağlanması,
- Çocukların okul dışı zamanlarını kaliteli ve verimli kullanabilecekleri ortam ve imkânların sunulması,
- Çocuklara eğitim alanında rehberlik ve destek sağlanması,
- Çocukların yaşadığı sosyal ve ekonomik sorunların tespit edilmesi ve bu sorunlara çözüm sağlanması
- Çocukların akademik başarılarının artmasına katkı sağlanması
- Değerler eğitimi ile çocuklara milli ve manevi değerlerin öğretilmesi
- Projenin 81 ilde en az 10 bin çocuk ile yürütülmesi hedeflenmektedir.

Projeden, SED hizmetinden yararlanan 6-8. sınıf aralığında okuyan, T.C. ve yabancı uyruklu yaklaşık 2 bin çocuk yararlandırılmaktadır. 2018-2019 eğitim öğretim döneminde 81 ilde 10 bin çocuğun kapsama alınması hedeflenmektedir.

- 2828 sayı Sosyal Hizmetler Kanunu ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu çerçevesinde risk grubunda bulunan çocuklar,
- Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığından SED hizmeti alan çocuklar bu projeden yararlandırılması hedeflenen grubu oluşturmaktadır.

Proje kapsamında öncelikle belediyeler, valilik, resmi kurum ve kuruluşlar ile işbirliği yapılması ve desteklenmesi amaçlanmaktadır. Projede işbirliği yapılacak kuruluşlar arasında sivil toplum kuruluşları da bulunmaktadır.

Okul Destek Projesi, korunmaya ihtiyacı olan çocuklara yönelik hizmetlerin sadece ekonomik boyutuyla ele alınmasının istenilen sonuçların elde edilemediğini ortaya koyması açısından dikkate sunulmaya değer bir projedir. ODEP projesi, teoride iyi uygulama olarak görülen SED uygulamasının hangi yönüyle işlevsiz olduğunun anlaşılması ve önerilecek sosyal hizmet modellerinde göz önünde bulundurulması açısından ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

2.3.1.2. Koruyucu aile modeli

Çocukların gelişim sürecinde en sağlıklı koşulların öz ailesi yanında oluşacağı kanaatiyle, hem uluslararası mevzuat hem de iç hukuktaki hükümlere dayalı olarak çocuğun yüksek yararı gözetilerek biyolojik ailesinin yanında desteklenmesine yönelik çabalar Türkiye'nin çocuk koruma mekanizmalarında ana politika olarak belirlenmiştir. Ancak aile ortamının çocuğun iyilik halini tehdit ettiği ve bu sorunun çözülmediği durumlarda aile sıcaklığı ve ortamı, başka bir aile yanında sunulmaya çalışılmaktadır. Çocuğun öz ailesinin yanında barındırılmasının mümkün olmadığı durumlarda başvuru Koruyucu Aile Modeli, tanıtıcı broşürde şu şekilde ifade edilmektedir:

“... Çocuklara yardım edebilmenin en iyi yolu, öz ailesinin koşulları iyileşinceye kadar başka bir ailenin yanında bakımlarının sağlanmasıdır. Bu nedenle, tüm dünyada korunmaya muhtaç çocuklar için en çok tercih edilen bakım şekli, ülkemizde de olduğu gibi koruyucu aile bakımıdır. Koruyucu aile bakımının, çocuğa sağladığı aile ortamı çocuğun psiko-sosyal gelişiminin sağlıklı bir şekilde gerçekleştirilmesi açısından önem taşımaktadır. Çocuk

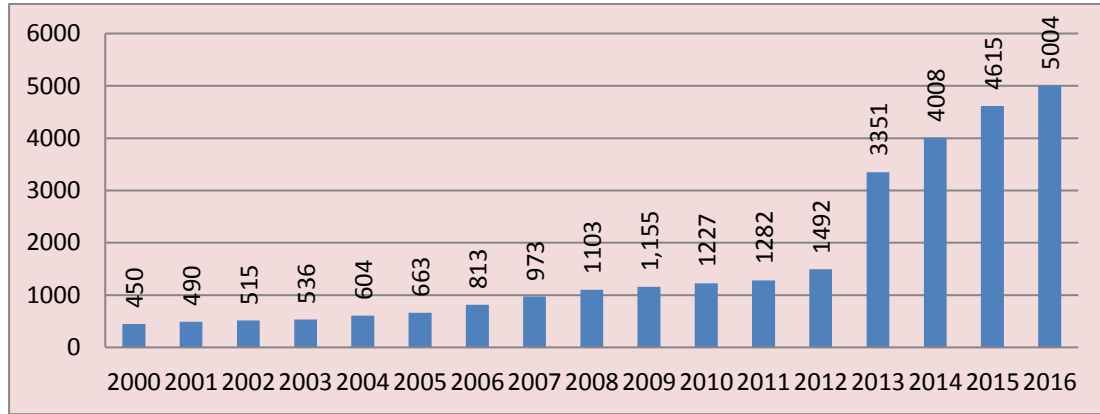
Hizmetleri Genel Müdürlüğü, bir elinden tuttuğu ve tutmaya devam edeceği çocukların, öteki elinin koruyucu aileler ve toplum tarafından tutulmasını istemektedir (Koruyucu Aile Broşürü, 2018).

2012 yılında yürürlüğe giren Koruyucu Aile Yönetmeliğinde Koruyucu Aile (4/h), çeşitli nedenlerle öz ailesi yanında bakımları bir süre için sağlanamayan çocuklarımızın kendi aile ortamlarında eğitim, bakım ve yetiştirilme sorumluluğunu kısa veya uzun süreli olarak, ücretli veya gönüllü statüde devlet denetiminde paylaşan, hissettikleri toplumsal sorumluluğu gösterebilen uygun aile ya da kişiler olarak tanımlanmıştır

Çocuk Hakları Sözleşmesi de çocuğun öncelikli olarak ailesi yanında desteklenmesini ancak mümkün olmadığı durumlarda benzer koşulları sağlayacak aile yanında desteklenmesini önermektedir. Örneğin 9. maddede, çocuğun yararı ve çocuğun ihmal ve istismar edildiği durumlar dışında, çocuğun ailesinden koparılmaması taahhüt altına almaktadır. Ancak çocuğun istismarın tüm biçimlerine maruz kalması veya ihmal edilmesi durumunda (Mad. 19) devletlere yasal, idari, toplumsal, eğitsel bütün önlemleri alma yükümlülüğü vermektedir. Ve yine (Mad. 20) “Geçici ve sürekli olarak aile çevresinden yoksun kalan veya kendi yararına olarak bu ortamda bırakılması kabul edilmeyen her çocuk, Devletten özel koruma ve yardım görme hakkına sahip olacaktır.” diyerek çocuklara alternatif hizmetler sunma yetkisi vermektedir.

Koruyucu Aile Hizmeti, koruyucu ve önleyici bir hizmet modeli olarak Türk Medeni Kanunu’nun 347. maddesi ile 2828 sayılı Kanun’un 23. maddesi gereği 1984 yılından itibaren uygulanmaktadır (ASPB,2014:145).

Grafik 8 Koruyucu Aile Yanında Bakımı Sağlanan Çocuk Sayısı

Kaynak: ASPB, 2016

Grafikte de görüldüğü üzere, koruyucu aile yanında bakımı sağlanan çocuk sayısı 2000-2016 yılları arasında yükseliş göstermiş, bu yükseliş son 4 yılda toplamda 16978 kişiye ulaşarak geçmiş yılların toplamından daha fazla sayıya ulaşmıştır. Bu istatistik, koruyucu aile hizmetlerini yaygınlaştırma çabalarının amacına ulaştığını ortaya koymaktadır.

AÇSHB Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü’nün koruyucu aile olmak isteyenler için hazırlamış olduğu bilgilendirici materyalde koruyucu aile hizmeti bakım modelleri aşağıda belirtilen dört başlık altında incelenmiştir.

Akraba veya Yakın Çevre Koruyucu Aile Modeli; Veli ya da vasi dışında kalan kan bağı bulunan akrabalar ya da çocuğun iletişim içinde olduğu veya tanıdığı bakıcı, komşu gibi yakın çevresinde olan kişi ve ailelerin sağladığı bakımdır.

Geçici Koruyucu Aile Modeli; Acil koruma gereken ya da hakkında hizmet planı oluşturulmamış ve kurum bakımına yerleştirilmemiş ya da kendisi için planlanan hizmet modelinden çeşitli nedenlerle henüz yararlandırılamamış çocuklar için, aldıkları eğitimler ile profesyonel düzeye gelmiş kişi ve ailelerin sağladığı birkaç gün ile en fazla bir ay arasında değişen bakımdır.

Sürekli Koruyucu Aile Modeli: Öz ailesi yanına kısa sürede döndürülme imkânı bulunmayan ya da kalıcı olarak aile yanına yerleştirilemeyen çocuklara, kişi ve ailelerin sağladığı bakımdır.

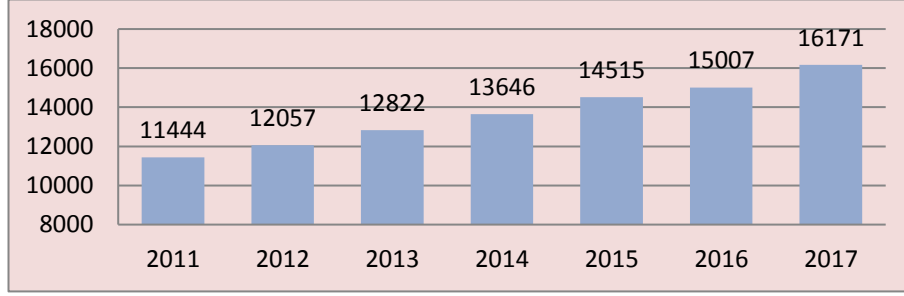
Uzmanlaşmış Koruyucu Aile Modeli: Özel zorlukları ve ihtiyaçları olan çocuklara yardımcı olabilecek lisans eğitimine sahip olan veya aldıkları eğitimler ile profesyonel düzeye gelmiş kişi ve ailelerin sağladığı bakımdır.

Evlat Edindirme

Öz ailesi yanında desteklenmesinin mümkün olmadığı durumlarda, çocuğun yüksek yararını gözeterek aile sıcaklığı içerisinde büyüme imkânı sağlayan bir başka model ise Evlat Edindirme Modeli'dir. Evlat Edinme; durumu evlat edindirilmeye uygun bir çocukla, durumu evlat edinmeye uygun kişi/eşler arasında hukuki bağlar sağlanarak çocuk ebeveyn ilişkisinin kurulmasıdır. Evlat edinme yolları, korunma altındaki bir çocuğun evlat edinilmesi, kişilerarası anlaşma ile evlat edinme şeklindedir. Ülke içi evlat edinmelerde evlât edinmelerde aracılık faaliyetleri “Aracı Kurum” yetkisi ile AÇSHB Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmektedir.

Evlat edinmenin yasal çerçevesini, Türk Medeni Kanunu'nun 305'ten 320'ye kadar olan maddeleri, Çocukların Korunması ve Ülkelerarası Evlat Edinme Konusunda İşbirliğine Dair Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun, Küçüklerin Evlât Edinilmesinde Aracılık Faaliyetlerinin Yürütülmesine İlişkin Tüzük belirlemektedir. Evlat edinme işleminin yerine getirilmesinde bu mevzuat ve işleyişe yönelik olarak hazırlanan genelge ve dağıtımli yazılar kapsamında gerçekleştirilmektedir. Aşağıdaki grafikte yıllara göre evlat edindirme hizmetlerinden yararlandırılan toplam çocuk sayısı verilmektedir.

Grafik 9 Evlat Edindirmeden Yararlandırılan Toplam Çocuk Sayısı

Kaynak: Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2018

Grafikten 9'da da görüleceği üzere 2011-2016 yılları arasında, evlat edindirme hizmetinden yararlandırılan çocukların sayısı gittikçe artmaktadır. Bu sayı 2016 yılında 15.007'ye ulaşmıştır.

2.3.2. Kurum bakımı

Türkiye'nin çocuk koruma hizmetlerinde aile yanında bakım modeli öncelikli olmasına rağmen, çocuğun bu bakım modeline alınincaya kadar veya gerçekleşemediği durumlarda başvurduğu model, kurum bakımındır. Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün çocuklara yönelik hizmetlerinde kurum bakımı önemli yer tutmaktadır. ÇHGM, kurum bakımlarını illerde Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüklerine bağlı olarak faaliyet gösteren kurumların yönetim ve denetimi Sosyal Hizmet Merkezleri Aracılığıyla gerçekleştirilmektedir.

Sosyal hizmet merkezi 01/08/2013 tarih ve 28725 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan Sosyal Hizmet Merkezleri Yönetmeliği'nde şu şekilde tarif edilmiştir:

“İhtiyaç sahiplerinin tespit edilerek sosyal hizmet müdahalesinin ve takibinin gerçekleştirilmesi, çocuk, genç, kadın, erkek, engelli, yaşlı bireylere ve ailelerine koruyucu, önleyici, destekleyici, geliştirici hizmetler ile rehberlik ve danışmanlık hizmetlerinin bir arada ve en kolay ulaşılabilir biçimde, gerektiğinde kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler, üniversiteler, sivil toplum kuruluşları ve gönüllüler ile işbirliği içinde sunulmasından ve bu hizmetlerin koordinasyonundan sorumlu gündüzlü sosyal hizmet kuruluşları” olarak tanımlanmıştır.

Sosyal Hizmet Merkezleri'ne bağlı olarak faaliyet gösteren kuruluşlar yatılı veya gündüzlü bakım merkezleri olarak ikiye ayrılabilir. Aşağıdaki tabloda 2016 yılında yatılı kurum bakımından yararlanan çocuklar ve kuruluş sayıları verilmiştir.

Tablo 9 2016 Yılında Kurum Bakımından Yararlanan Çocuk Sayısı

Kuruluş Türleri	Kuruluş Sayısı	Bakılan Çocuk Sayısı
Çocuk Yuvaları (0-12)	6	323
Yetiştirme Yurtları (13-18)	8	396
Çocuk Yuvası ve Kız Yetiştirme Yurdu (0-18)	4	254
Çocuk Evleri Sitesi (Sevgi Evi)	92	5.257
Çocuk Evleri	1.092	5.626
Çocuk Destek Merkezi	68	1.463
TOPLAM	1.270	13.319

Kaynak: Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2018

2017 itibariyle ÇHGM illerdeki kuruluşlardaki örgütlenme biçiminde değişikliğe giderek çocuklara hizmet veren kurumları Çocuk Evleri Sitesi, Çocuk Evleri ve Çocuk Destek Merkezi olarak üç grup altında birleştirmiştir. Aşağıdaki tabloda 2017 yılındaki mevcut kuruluş sayısı ve kurum bakımına alınan çocukların sayıları verilmektedir.

Tablo 10 2017 Yılında Kurum Bakımından Yararlanan Çocuk Sayısı

Kuruluş Türleri	Kuruluş Sayısı	Bakılan Çocuk Sayısı
Çocuk Evleri Sitesi	108	6.208
Çocuk Evleri	1.195	6.341
Çocuk Destek Merkezi	65	1.640
TOPLAM	1.368	14.189

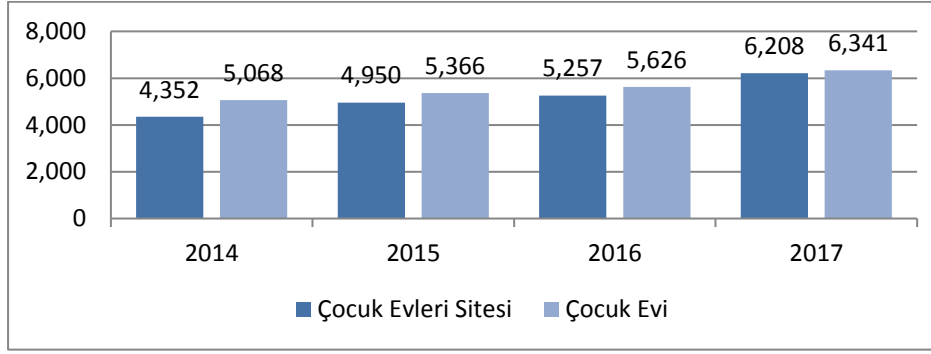
Kaynak: Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2018

Tablo 10'dan da anlaşıldığı üzere 2017 yılında kurum bakımına alınan çocuk sayısı 870 kişi artmıştır. 2017 tarihi itibariyle yatılı bakım hizmeti sunan kuruluşlar Çocuk Evleri Sitesi, Çocuk Evleri ve Çocuk Destek Merkezi iken gündüzlü bakım hizmetleri sunan Özel Kreş ve Gündüz Bakım Evleri ile Özel Çocuk Kulüplerinden ücretsiz yararlandırma hizmetleri verilmektedir.

2.3.2.1.Çocuk evi ve çocuk evleri sitesi

2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu'nda (Mad. 3/f) "0-18 yaşlar arasındaki korunma ihtiyacı olan çocukların kaldığı ev birimleri" olarak tanımlanan Çocuk Evleri, ilgili yönetmelikte "2828 Sayılı Kanun ile 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu kapsamında haklarında korunma ya da tedbir kararı verilen 0-18 yaş arası korunma ihtiyacı olan çocukları korumak, bir iş veya meslek sahibi yapmak, izlemek ve desteklemekle görevli ve yükümlü olan kuruluşlar" olarak tanımlanmıştır. Çocuk Evleri Sitesi (Mad.3) "Korunma ihtiyacı olan çocukların bakımlarının sağlandığı aynı yerleşkede bulunan birden fazla ev tipi sosyal hizmet biriminden oluşan kuruluşu ifade etmektedir." 2017 itibariyle 108 çocuk evleri sitesi ve 1.195 çocuk evleri hizmet sunmaktadır. Yıllara göre çocuk evlerinde ve çocuk evleri sitesinde hizmet verilen çocuk sayısı aşağıdaki grafikte verilmiştir.

Grafik 10 Yıllara Göre Çocuk Evlerinde ve Çocuk Evleri Sitesinde Barındırılan Çocuk Sayısı

Kaynak: Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2018

Grafik 10'dan da anlaşıldığı üzere hem çocuk evleri hem de çocuk evleri sitesinde barındırılan çocuk sayısı yıllar içerisinde artış göstermiş ve 2017 yılında 6.208 çocuk, Çocuk Evleri Sitesi ve 6341 çocuk, Çocuk Evi bünyesinde barındırılmıştır. Kurum sayısı açısından da büyük bir artış görülmüştür. 2012 yılında o zamanki ismiyle Sevgi Evi olan çocuk evleri sitesi, 2017 yılı itibariye 108'e ulaşmış, yine 2012 yılında 649 olan çocuk evi sayısı ise, 1195'e ulaşmıştır (Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2018).

Çocuk evleri, Çocuk Evleri Koordinasyon Merkezi'ne bağlıdır. İl müdürlüğü bünyesinde kurulan bu merkezler, çocuk evlerinin mali harcamaların ve genel işleyişini takip etmek ve evler arasındaki koordinasyonu sağlamakla görevlidir. İstanbul'da ikisi Anadolu Yakası'nda üçü Avrupa Yakası'nda olmak üzere 5 merkez bulunmaktadır. İstanbul'da altısı Anadolu, altısı Avrupa Yakası'nda olmak üzere 12 Çocuk Evleri Sitesi (ÇES) bulunmaktadır. Bunlar, Bolluca ÇES, Emrullah Turanlı Çes, Galip Öztürk ÇES, Göztepe Semiha Şakair ÇES, Kasımpaşa ÇES, Kocamustafapaşa ÇES, Küçükalyalı ÇES, Şeyh Zayed ÇES, Üsküdar Hasan Tan ÇES, Yakacık Hatice Abbas Halim ÇES, Halkalı ÇES, Zeytinburnu ÇES'ten oluşturmaktadır.

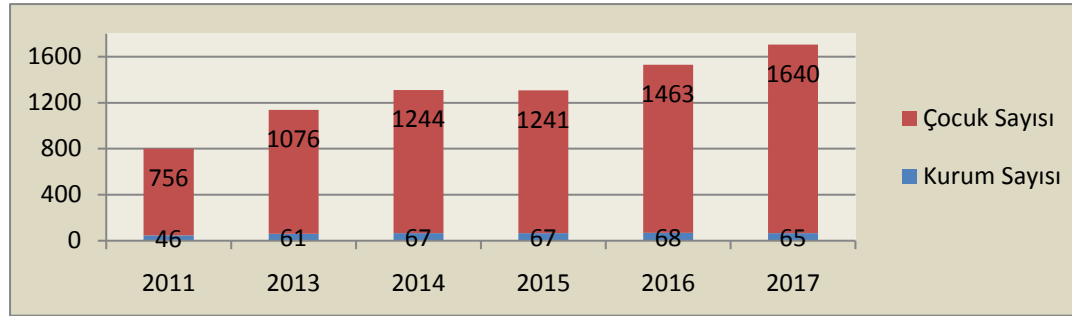
2.3.2.2.Çocuk destek merkezleri

Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğünün sokak çocuklarına yönelik faaliyet gösteren ana kuruluşu Çocuk Destek Merkezleri (ÇODEM)'dir. ÇODEM, 2828 sayılı kanunda (Mad. 3/f) "Suça sürüklenmesi, suç mağduru olması veya sokakta sosyal tehlikelerle karşı karşıya kalması sebebiyle haklarında bakım tedbiri veya korunma kararı verilen çocuklardan psikososyal desteğe ihtiyaç duyduğu tespit edilenlerin, bu ihtiyaçları giderilinceye kadar geçici süre ile bakım ve korunmalarının sağlandığı, bu süre içinde aile, yakın çevre ve toplum ilişkilerinin düzenlenmesine yönelik çalışmaların yürütüldüğü; çocukların mağduriyet, suça sürüklenme, yaş ve cinsiyet durumuna göre ayrı ayrı yapılandırılan veya ihtisaslaştırılan yatılı sosyal hizmet kuruluşları" olarak tanımlanmaktadır.

Suça sürüklenen, sokakta yaşayan ve suç mağduru çocuklara yönelik hizmet veren kuruluşların çocukların özel durumlarına göre isimlendirilmeleri (Çocuk ve Gençlik Merkezleri, Koruma Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri ve Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezleri), çocukların mağduriyetlerini ve içinde bulundukları korunma ihtiyacını vurguladığı için 2014 yılında yürürlüğe giren 618 Sayılı Kanun'la Çocuk

Destek Merkezi (ÇODEM) olarak değiştirilmiştir. ÇODEM'ler, çocukların temel ihtiyaçlarını gidermek, bedensel, ruhsal, duygusal ve psikososyal gereksinimlerini belirleyerek gerekli müdahaleleri gerçekleştirmek, mümkün olan durumlarda ailelerine ve sosyal çevrelerine dönüşlerini sağlamak veya diğer sosyal hizmet modellerine katılabilecek uygunluğa gelmelerini sağlama hedefi gütmektedir (Çocuk Destek Merkezi, 2018). Çocuk Destek Merkezlerinin sayısı ve hizmet verdiği çocuk sayısı aşağıdaki grafikte gösterilmiştir.

Grafik 11 Yıllara Göre ÇODEM'lerde Hizmet Verilen Çocuk Sayısı

Kaynak: Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2018

Görüldüğü üzere ÇODEM sayısı 2014 yılından itibaren kademeli olarak artış göstermiş, 2016 yılında 68'e ulaşmış, 2017 yılında düşüş göstererek 65'e düşmüştür. Ancak hizmet verilen çocuk sayısı 2017 yılında da artışını sürdürmüştü ve 2014 yılıyla karşılaştırıldığında iki katından fazla kişiye hizmet verilmiştir. Bu anlamda ÇODEM, sokakta yaşayan veya benzer koşullar içerisinde travma yaşayan çocuklara yönelik hizmetlerin kapsamını oldukça genişletmiştir. İstanbul'da bulunan ÇODEM'ler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 11 Çocuk Destek Merkezleri (ÇODEM) Kapasite Tablosu

Erkek Çocuklara Hizmet Veren ÇODEM'ler (13-18 Yaş Arası)		Kız Çocuklara Hizmet Veren ÇODEM'ler (13-18 Yaş Arası)	
Kuruluş Adı	Kapasite	Kuruluş Adı	Kapasite
Ağaçlı ÇODEM	60	Alibeyköy ÇODEM	20
Florya ÇODEM	30	Bahçelievler 80. Yıl ÇODEM	20
Yel değirmeni ÇODEM	60	Beykoz ÇODEM	18
Yel Değirmeni Kartal Gözlemevi ÇODEM	12	Beylikdüzü ÇODEM	22
Vakıfbank Umut Çocukları Rehabilitasyon Merkezi-Yatılı İÖO	50	Tepekent ÇODEM	16
		Kemerburgaz ÇODEM	40
Toplam	212	Toplam	136

Kaynak: İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 2016

ÇODEM'lerde barındırılan çocuklar, mağduriyetleri ve yaşadıkları travmaların bir çıktısı olarak diğer sosyal hizmet modellerinden yararlanılamayan çocuklara hizmet vermektedir. Burada ÇODEM'lerin belirleyici farkı, çocukların yaş (11-14/15-18), cinsiyet ve mağduriyetleri (suça sürüklenme, gebelik, bağımlılık, sokakta yaşamı) vb. özellikleri üzerine uzmanlaşmasıdır. Hizmetlerde 11 yaş altı çocukların ise öncelikli olarak aile

yanında bakım veya diğer sosyal hizmet modellerinden yararlandırılmaları üzerinde durulmaktadır (Çocuk Destek Merkezi, 2018).

ÇODEM'in, sokakta çalışan ve yaşayan çocukların da büyük bir kısmını oluşturduğu madde bağımlısı çocuklara yönelik hizmetler de verilmektedir. Maddenin tüm çeşitlerine bağımlılığı olan çocuklardan haklarında bakım tedbiri kararı verilmiş olanlar Sağlık Bakanlığı bünyesinde olan ilgili sağlık kuruluşlarında tedavi ve rehabilitasyonlarının ardından, kuruluşa kabulleri gerçekleştirilmektedir.

Sokak çocuklarının en büyük sorunlarından biri suça sürüklenme ve suç mağduru olmalarıdır. Yasalarca suç olarak nitelenmiş bir eylemi işlediği iddiasıyla haklarında soruşturma ve kovuşturma yapılan veya işlediği eylemden dolayı haklarında güvenlik tedbiri alınmasına karar verilen çocuklar da kurum kapsamında hizmet verilen çocuklardır. Kurum bakımına alınan çocuklar arasında, suç olarak nitelenen eylemden etkilenen, zarar gören ve mağduriyet yaşayan çocuklardan haklarında tedbir kararı verilen çocuklar da bulunmaktadır.

Çocuk Destek Merkezleri ayrıca, refakatsiz sığınmacı çocuklar, gebe çocuklar ve çocuk anneler konusunda da ihtisaslaşmış ve bu alanlarda hizmet vermektedir. Türkiye'ye düzensiz göçle gelen ve uluslararası korunma başvurusunda bulunan refakatsiz çocuklarla ilgili olarak 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanuna göre mahkemenin kararları doğrultusunda koruyucu ve destekleyici önlemler çerçevesinde faaliyetler yürütülmektedir (ASPB, 2016: 88). Emniyet güçleri marifetiyle belirlenerek bakanlığa bağlı kuruluşlara yönlendirilen çocuklara dair iş ve işlemlerin İl Göç İdaresi Müdürlüklerince sonlandırılmasını müteakiben bu alanda ihtisaslaştırılmış olan ÇODEM'lere alınarak Psikososyal Destek Programı çerçevesinde hizmet aldırılmaktadır. Türkiye'de halihazırda 8 ÇODEM, refakatsiz çocuklara yönelik ihtisaslaşmıştır (ASPB, 2016:88). Geçici koruma statüsü ile Türkiye'de barınan ve korunma ihtiyacı içerisinde olan Suriyeli refakatsiz çocuklar da bu kapsamda hizmet almaktadır. Korunma ihtiyacı içinde olan Suriyeli çocuklar için, Adana Sarıçam Geçici barınma merkezi bünyesinde özel bir birim oluşturulmuştur. Bu hizmetlerin yaygınlaştırılması çalışmaları sürdürülmektedir (ASPB, 2016:88).

Kuruluşa, çocukların bireysel farklılıkları ve ihtiyaçları dikkate alınarak olumlu tutum ve davranış değişikliği oluşturmaya, olumsuz yaşam deneyimlerinden kaynaklanan örselenmeyi veya davranış bozukluklarını sağıltmaya, aile ve sosyal çevre ile uyum sağlamasına yönelik hazırlanan veya hazırlattırılan Psikososyal Destek Programı çerçevesinde yürütülen psikososyal destek hizmeti verilmektedir. Psikososyal destek hizmetleri şu şekilde ifade edilmektedir (Çocuk Destek Merkezi, 2018):

“Ailesi ile ilişkisi az olan, ailesi olmayan, evden atılan, evden kaçan ve günün tamamını sokakta geçirip, gereksinimlerinin tamamını veya önemli bir kısmını sokakta karşılayan, psikososyal desteğe ihtiyaç duyan çocukların temel gereksinimlerini karşılamak, fiziksel, duygusal, psikolojik ve sosyal ihtiyaçlarını belirleyerek gerekli müdahaleleri gerçekleştirmek, aile ve yakın çevrelerine dönmelerini veya diğer sosyal hizmet modellerine hazır hale gelmelerini sağılamak üzere hizmet vermektedir.”

Kuruluşlarda, çocuklara Psikososyal Destek Programı çerçevesinde hizmet verilmektedir. Bireyselleştirilmiş Psikososyal Destek Programı, çocukların kuruluşa gelme nedenlerinin

benzerliklerine rağmen, eyleme veya mağduriyete sürüklenme süreçlerindeki ve olaylar karşısında gerçekleştirdikleri tutum ve davranışlar arasındaki farklılıkların bilincinde olarak, biyenin kişisel özelliklerine duyarlı ve bireyin sürecin planlanmasında aktif rol oynadığı yaklaşım modelidir. Bireyselleştirilmiş Psikososyal Destek Programının hayata geçirilmesinden, çocukların danışmanlık görevini yürüten kurumdaki sosyal çalışmacı, sosyolog, çocuk gelişimcisi, psikolog veya öğretmen olan bir meslek elemanı sorumludur. Danışmanlar, en çok on çocuğa bir tane olmak üzere görevlendirilmektedir. Danışmanlar, çocukların kurumu tanınmasında ve uyum sağlamasında görevli olmakla beraber, Bireyselleştirmiş Psikososyal Destek Programı çerçevesinde çocuğa uygulanacak sosyal hizmet müdahale sürecini planlar, diğer meslek elemanları ile değerlendirme sürecinden sonra hayata geçirir ve uygulama planını, mahkemenin onayına sunarlar. Danışmanlar, çocuğun kuruluş sürecindeki eğitsel süreçlerini yönetmekle beraber çocuğun kuruluştan sonraki süreçlere hazırlanmasına da yardımcı olurlar (Çocuk Destek Merkezi, 2018).

AÇSH Bakanlığı yetkilileri, akademisyenler ve saha çalışmacılarından oluşan bir çalışma grubunun ÇODEM'lerde barındırılan çocuklara yönelik uygulanmak üzere geliştirdikleri Psikososyal Destek ve Müdahale Programı olan Anka Çocuk Destek Programı sosyal çalışmacı, sosyolog, psikolog gibi meslek elemanlarına ve kurum yöneticilerine uygulayıcı ve eğitici eğitimleri verilerek 2014 yılı sonunda hayata geçirilmiştir (ANKA, 2018). Program içeriğinde çocukların ihtiyaç ve risk analizlerini yapmaya yönelik Bireyselleştirilmiş İhtiyaç ve Risk Değerlendirme Formu (BİRDEF) bulunmaktadır. Çocuklar, gerekli müdahale planlarının tasarlanması ve uygulanması için öncelikli olarak çocukların yaşam öyküleri incelenmesi, onları içinde bulundukları durumlara veya mağduriyetlere sürükleyen süreçler ayrıntılı olarak öğrenilmesi ve bu bilgiler ışığında müdahale planı hayata geçirilmesi gerekmektedir. BİRDEF, bu müdahale planını çizilmesinde yol gösterici görevi yapmaktadır. Çocuğa kuruluşa geldiği ilk on günlük süre içinde uygulanan BİRDEF formu, çocuğun kuruluşa geliş nedeni ve biçimi, aile ve sosyal çevreyle ilgili durumu, madde bağımlılığı veya kullanımı, psikolojik ve fiziksel durumu, suça sürüklenme, suç mağduru olma veya istismara maruz kalma durumu, davranış bozukluğu gibi sorunlarını kayıt altına almaktadır. Form verileri ışığında çocuğa ve ailesine yönelik sosyal hizmet modeli üretilmektedir.

Program içeriğinde ayrıca Grup ve Aile Çalışmaları, Bireysel Danışmanlık, Destekleyici Ortam Bileşenleri, Destekleyici Personel İçin Yaklaşım İlkeleri, Krize Müdahalede Kurumsal Yaklaşım da bulunmaktadır. Bireysel danışmanlık çalışmalarında; evden kaçma, kendine zarar verme davranışı, intihar, istismar mağduru, kriz yönetimi, krize müdahale ve travma modülleri uygulanmaktadır (ANKA, 2018).

Beş bölüm ve kırk beş dakika süren altmış sekiz oturumdan oluşan grup çalışmaları ise bağımlılık, gebelik, kişisel gelişim, duygusal düzenleme, sağlıklı yaşam gibi konuları içermektedir. Kişisel gelişim ve sağlıklı yaşam modülleri tüm çocuklara uygulanırken, suça sürüklenme, istismar mağduru olma, madde bağımlılığı, gebelik, öfke kontrolü, dürtü bozukluğu vb. durumlara göre uygulanan modüller çocukların bireysel farklılıkları ve ihtiyaçları dikkate alınarak uygulanmaktadır. Aile ile iletişimin, çocuğun güvenliğini tehdit etmediği durumlarda uygulanan aile ile çalışmada, ailenin ile sözleşme yapılmaktadır. Program çerçevesinde, ebeveyn çocuk iletişiminin güçlendirilmesi, ailenin

çocuğa yaklaşım konusundaki yeterliliğin artışı, çocuğun özel duruma göre (bağımlılık, suça sürüklenme gibi) doğru yaklaşım ilkelerinin aktarılması konularında bireysel danışmanlık verilmektedir.

Anka Çocuk Destek Programı'nın hedefi, şu şekilde ifade edilmektedir.

“Çocuk Destek Merkezinde ilk defa uygulanmakta olan Anka Çocuk Destek Programıyla suça sürüklenmeleri, suç mağduru olmaları ve sokakta sosyal tehlikelerle karşı karşıya bulunmaları nedeni ile yaşadıkları travmaların etkilerinin en aza indirilmesi amaçlanan bu çocuklarımızın; düşünen, kendini geliştiren, kendine ve başaracağına inanan, yaşam becerisini zenginleştiren, entelektüel kapasitesini geliştiren, refah ve mutluluk içinde yaşam kalitesini arttıran çocuklar olmaları hedeflenmektedir. (ANKA, 2018).

Kuruluştaki barındırılan çocukların eğitimlerini sürdürmeleri veya eğitim süreçleri kesintiye uğramışsa tekrar entegre olmaları için çalışmalar sürdürülmektedir. Kuruluştaki barındırılan çocukları örgün eğitime devam etmesinin mümkün olmadığı veya risk oluşturduğu durumlarda, Milli Eğitim Müdürlükleriyle işbirliği içinde, kuruluşun içerisinde çocukların eğitim alabilecekleri bireyselleştirilmiş eğitim alabilecekleri derslikler oluşturulmaktadır. Çocukların eğitim süreçlerindeki tüm gereksinimleri giderilmekte, okul harçları gibi eğitim giderleri karşılanmakta, burs, kredi ve öğrenci yurtlarından yararlanmaları sağlanmaktadır. Ayrıca çocukların rehabilite edilmeleri, mesleki beceriler bilgi ve beceriler edinmeleri amacıyla kuruluş bünyesinde meslek kursları düzenlenmektedir.

Kuruluştaki, çocuklara uygulanan müdahale programları periyodik olarak vaka inceleme ve değerlendirme toplantılarında ele alınmakta, çocuğun rehabilitasyon ve yeniden toplumsallaşma süreci çok yönlü olarak değerlendirilmektedir. Çocuğa yönelik geliştirilen sosyal hizmet modelinin ana hedefi çocuğun aile ve sosyal çevresine döndürülmesidir. Toplantılarda bu hedefe ne oranda yaklaşıldığının tespiti ve süreçte oluşan problemlerin ele alınması ve yeni çözüm planlarının üretilmesi amaçlanmaktadır. Anka Çocuk Destek Programına uygun olarak çocuğa uygulanan psikososyal desteğin amacına ulaşma durumu 3 aylık periyotlar halinde ele incelenmektedir. Çocuğun ailesine ve sosyal çevresine dönmesinin uygun olacağı değerlendirilen çocukların takibi ve izlenmesi Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlükleri marifetiyle gerçekleştirilmektedir (Çocuk Destek Merkezi, 2018). Çocuğun aile yanına döndürülmesi olanağının oluşmadığı durumlarda, diğer bakım hizmetlerinden yararlandırılmaktadır.

2.3.3. Sokak çocuklarına yönelik hizmet modeli

Sokak çocukları, içerisinde çok boyutlu ve farklı alanlarda olumsuzluklar barındıran bir sorun alanıdır. Bu gerekçeyle, sokakta yaşayan ya da çalışan çocukların rehabilite edilmeleri, desteklenmeleri, güçlendirilmeleri ve topluma yeniden katılımının sağlanması, çok yönlü ve aktörlü bir çözüm planını gerektirmektedir. Bu gerçeklikten hareketle Başbakanlığın 2005/5 sayılı Başbakanlık Genelgesiyle “Sokakta Yaşayan ve/veya Çalıştırılan Çocuklara Yönelik Hizmet Modeli” Türkiye genelinde hayata geçirilmiştir. Genelgede son yıllarda büyük kentler başta olmak üzere göç alan şehirlerde, sokakta yaşayan ve çalıştırılan çocukların toplumsal bir sorun düzeyine eriştiğine dikkat çekilmiştir. Çocukların madde bağımlılığına ve suça sürüklenme durumlarına da dikkat çeken genelge, çocukların tedavi ve rehabilite edilerek topluma yeniden uyum

sağlamalarını ve katılımını sağlayacak ulusal ve yerel düzeyde planlı ve örgütlü çalışmaların acil olarak hayata geçirilmesini vurgulamaktadır.

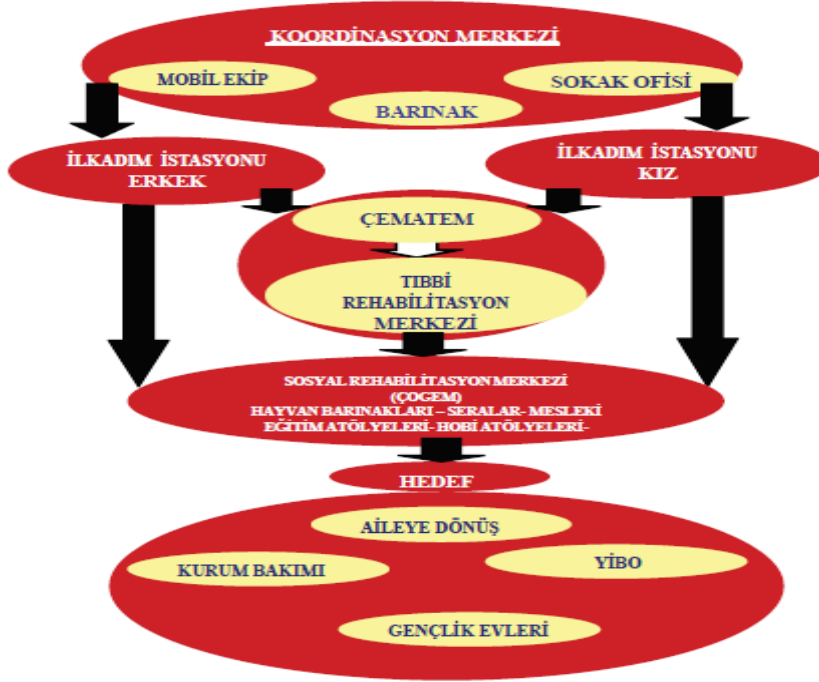
Genelgede Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurum (SHÇEK)'nu (bugünkü adıyla Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü) bünyesinde barındıran Bakanlığının koordinasyonunda, Milli Eğitim Bakanı, Adalet Bakanı, Sağlık Bakanı ve İçişleri Bakanı'ndan oluşan bir alt kurul oluşturulmuş, kısa, orta ve uzun vadeli stratejilerin belirlenmesi çalışmalarına başlandığı ve sorunun ulaştığı boyut ve acil durum arz etmesi dolayısıyla hazırlanan modelin öncelikli olarak İstanbul, Ankara, İzmir, Diyarbakır, Adana, Mersin, Bursa, Antalya illerinden başlanarak, gerek görülen tüm şehirlerde uygulanmasının kararlaştırıldığı belirtilmiştir.

Yeni hizmet modeli çerçevesinde sokakta yaşayan/ çalıştırılan çocukların sokak yaşamından kurtarılarak, barınma, beslenme, giyim gibi temel ihtiyaçlarının giderilmeleri, örgün eğitime veya mesleki eğitime yönlendirilmeleri, varsa madde bağımlılıklarından arındırılmaları, psikososyal olarak güçlendirilmeleri ve topluma yeniden katılımının sağlanması hedeflenmiştir (ASPB, 2016) Bugün, bu görevi kapatılan SHÇEK yerine Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü yürütmektedir.

Genelge projenin başarıya ulaşması için, bakanlıklar, valilikler, belediyeler, il özel idareleri olmak üzere devletin tüm kademelerinin etkin bir eşgüdüm içerisinde hareket etmesini önemle vurgulamıştır. Genelgede dikkat çeken bir başka husus ise, sivil toplum kuruluşlarının projede yer almasına ve topluma mal edilmesinin sağlanmasına önem vermesidir.

Aşamalı bir hizmet modeli olarak tasarlanan yeni hizmet modeli, her bir hizmet kuruluşunun çocukları bir sonraki hizmet kuruluşuna uygun hale getirmesine yönelik sosyal çalışmalar gerçekleştirmesini esas almaktadır. Aşağıdaki şekilde yeni hizmet modeli ayrıntılı olarak ifade edilmiştir.

Şekil 5 Sokakta Yaşayan ve/veya Çalıştırılan Çocuklara Yönelik Yeni Sosyal Hizmet Modeli

Kaynak: AÇSHB, 2018

Koordinasyon merkezleri, içinde barındırdığı Mobil Ekip, Sokak Ofisi ve Barınaklar arasındaki eş güdümü ve işbirliğini sağlamak, sokakta yaşadığı ve/veya çalıştığı tespit edilen çocukların aileleriyle görüşmek ve çocuğun aileye teslim edilmesinde görevli birimdir. Koordinasyon merkezlerinde, gerek görülmesi halinde Genel Müdürlüğün sunduğu ekonomik destek hizmetlerinden veya Valiliklere bağlı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarından sağlanacak yardımlardan yararlanması sağlanmaktadır. Toplum merkezleriyle eş güdümlü çalışılan bu merkezlerde, gerektiğinde çocuklara acil tıbbi müdahale yapılabilmektedir.

Modelin birinci aşamasını mobil ekipler oluşturmaktadır. Sosyal çalışmacı, çocuk gelişimci, psikolog, doktor, hemşire ve çocuklara doğru yaklaşım eğitimi almış polis ve zabitanın görev aldığı mobil ekiplerinde, sokak geçmişi olan “Önder Çocuklar” da yer almaktadır.

Mobil Ekipler, sokaklarda tam zamanlı olarak üç vardiya olarak yirmi dört saat çalışmaktadır. Koordinasyon Merkezine bağlı olarak faaliyet göstermektedir. İlin kolay ulaşılabilir merkezi yerlerine konuşlandırılan Sokak Ofisleri, çocukların durumlarını değerlendiren ve ihbarlar doğrultusunda Mobil Ekip’leri yönlendiren birimdir. Mobil ekipler ve sokak ofisleri marifetiyle tespit edilen sokakta yaşayan ve/veya çalışan çocuklar, durumlarına uygun olan kuruluşa teslim edilmekte ve tespiti yapılan tüm çocuklara dair bilgiler, bireysel dosyaların hazırlanması ve istatistiksel verilerin toplanıp değerlendirilmesi amacıyla Koordinasyon Merkezine bildirilmektedir. İlgili merkeze gitmeyi kabul etmeyen çocuklar, isteğine bakılmaksızın, çocuğun iyilik hali göz önünde

bulundurularak, mobil ekipler tarafından durumuna uygun bir kuruluşa teslim edilir. Merkez hizmetlerini reddeden çocuk, Barınağa teslim edilmektedir.

Barınak veya Gece Barınağı, çocuğu en azından sokağın taşıdığı risklerden korumaya çalışan yerlerdir. Burada bağımlılıktan kurtulmak isteyen çocukla istemeyen çocukların ayrılması hedeflenmektedir. Yalnızca ihtiyaç görülen il merkezlerinde oluşturulması öngörülen barınaklar, madde bağımlılığından kurtulma çabası içinde olmayan çocukların Tıbbi Rehabilitasyon Merkezine veya İlk Adım İstasyonlarına gitmeyi kabul etmeleri için ikna edildikleri yerlerdir.

Şehrin büyüklüğü ve sosyal yapısı göz önünde bulundurularak ihtiyaç görülmesi halinde açılan Tıbbi Rehabilitasyon Merkezlerinde ise, madde bağımlılığından kurtulma kararı vermiş çocuklara yönelik hizmet verilmektedir. Bu merkezlerde geçirilen süre sonucunda uyum sürecini gerçekleştirdiği değerlendirilen çocuklar Sağlık Bakanlığına bağlı Çocuk Ergen Madde Bağımlılığı Tedavi Merkezi (ÇEMATEM)'ne yönlendirilmektedir. Burada madde bağımlılığından arınmak için tedavi gören çocuklar, tedavi sürecinin tamamlanmasının ardından tıbbi rehabilitasyon görecekları Sağlık Bakanlığı Tıbbi Rehabilitasyon merkezlerine sev edilmektedir. Çocukların burada geçireceğı süre, tedaviyi yürüten doktorlarca belirlenmektedir. Tıbbi tedavi ve rehabilitasyon süreci sonunda çocuklar, Sosyal Rehabilitasyon Merkezlerine yönlendirilmektedir. Madde kullanım geçmişı olmayan çocuklar ise doğrudan Sosyal Rehabilitasyon merkezlerine sevk edilmektedir.

Tıbbi Rehabilitasyon Merkezi görevini günümüzde Çocuk Destek Merkezleri'ne dönüştürülen Çocuk ve Gençlik Merkezleri tarafından yürütmektedir. Yukarıda genişçe izahı yapıldığı üzere, çocukların Psikososyal Destek hizmetlerin kapsamında rehabilite edildiğı, ruhsal, bedensel ve sosyal olarak sağaltımın yapıldığı ve eğitim sistemine örgün veya açıköğretim marifetiyle entegre edildiğı yerlerdir. Programın nihai hedefi çocuğu ailesine ve sosyal çevresine yeniden katılıma uygun hale getirmektir. Çocukların ailelerinin yanına dönme ihtimali yoksa kurum bakımına veya Yatılı İlköğretim Bölge Okulları'na (YİBO) yönlendirilmektedir.

2.4.Belediyelerin Korunmaya İhtiyacı Olan Çocuklara Yönelik Hizmetleri

Türkiye'de faaliyet gösteren STK'ların büyük bir çoğunluğunun yerel kuruluşlar olarak örgütlenmeleri nedeniyle yerel yönetimler, STK'ların yoğun olarak iletişim kurdukları kurumların başında gelmektedir. Araştırmanın bu bölümünde İstanbul ilçe belediyeleri örnekleminde, yerel yönetimlerin sokak çocukları sorununun çözümünde nasıl bir pozisyon aldığı ele alınarak hem STK'ların faaliyetlerinin daha net bir biçimde aktarılması hem de sorunun çözümü kapsamında üretilecek sosyal hizmet model önerilerinde bütüncül bir yaklaşım oluşturulması amaçlanmaktadır.

Türkiye'de doğrudan sokakta yaşayan veya çalıştırılan çocuklara yönelik sosyal hizmet müdahalesi büyük bir oranda Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde gerçekleştirilmektedir. Belediyeler için yasaların zorunlu kıldığı ve belediyelerin bir politika olarak belirlediğı sokak çocukları sorununa yönelik çözüm planına

rastlanmamıştır. Sokak çocukları sorunu, gelir dağılımındaki sorunlar benzeri makro planda ele alınması gereken sorunlara dayalı olduğu kadar yoksulluğun nedenselliğini yarattığı gibi yoksulluğun neticelerini de derinleştiren göç, parçalanmış aile ve ebeveynlerin hastalık, sakatlık gibi nedenlerle gelir getirici işler yapamaması gibi çocuğun sokakta yaşama ya da çalışmasıyla sonuçlanan çok yönlü sorunlar sürecinin çıktısıdır. Bununla beraber, aile içi iletişimsizlik, aile içi şiddet gibi aile içi istismarın tüm biçimleri, ebeveynlerin eğitim durumlarının düşük olması gibi nedenler de sokak çocukları problemiyle ilintilidir. Bu bağlamda, bu sorunlar yumağını oluşmasını önlemeye yönelik koruyucu-önleyici çalışmalar ya da çözümüne yönelik rehabilite edici müdahaleler, sokak çocukları soruna yönelik sosyal hizmet uygulamaları çerçevesinde incelenmelidir. Bu gerekçeyle belediyelerin sokak çocuklarına yönelik faaliyetlerini korunma ihtiyacı olan çocuklara ve ailelerine yönelik faaliyetler kapsamında incelemek yararlı olacaktır. Çalışmanın bu başlığında, belediyelerin korunma ihtiyacı olan çocuklara sunduğu hizmetlere değinildikten sonra hizmetler sokak çocukları problemi açısından değerlendirilecektir.

Türkiye Cumhuriyeti, anayasamızda (Mad. 2) sosyal devlet olarak tanımlanmıştır. Sosyal devlet anlayışı, devletin sosyal barışı ve sosyal adaleti sağlamak amacıyla sosyal ve ekonomik hayata müdahalesini gerekli görür (Pektaş, 2010:5). Sosyal devlet, vatandaşlarının sosyal durumlarıyla ilgilenen, ekonomik ve sosyal tedbirlerle, gelir eşitsizliğini ortadan kaldırarak, vatandaşa asgari yaşam şartları sağlamayı hedef edinen devlet anlayışıdır (Soysal, 1974: 178; Erbaş, 2005:32). Duman (1997:19) sosyal devletin temel amacının, insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için, insan onuruna uygun gerekli koşulların hazırlanması olduğunu ifade etmiştir (Akt.Yüksel, 2007: 280). Sosyal devlet olmanın yükümlülüklerinde yerel yönetimlere önemli sorumluluklar verilmiştir. “Yerel yönetimler”, ulusal sınırlar içerisindeki değişik büyüklüklerdeki topluluklarda yaşayan insanların, ortak ve yerel nitelikteki gereksinimlerini karşılamak amacıyla kurulan ve hukuk düzeni içerisinde oluşturulmuş olan anayasal kuruluşlardır (Genç, 2009). Yerel yönetimlerin sosyal devletin gerekliliğini yerine getirmedeki rolü, sosyal belediyeçilik olarak tanımlanmaktadır. Akdoğan (2002) sosyal belediyeçiliği şu şekilde tanımlamıştır:

“Mahalli idareye sosyal alanlarda planlama ve düzenleme işlevi yükleyen, bu çerçevede kamu harcamalarını konut, sağlık, eğitim, yoksulluğun giderilmesi ve çevrenin korunması alanlarını kapsayacak şekilde sosyal amaca kanalize eden; muhtaçlara yardım yapılması ve sosyal dayanışmanın tesis edilmesi ile sosyo-kültürel faaliyetlerin gerçekleştirilebilmesi için gerekli olan alt yapı yatırımlarını üstlenen; bireyler ve toplumsal kesimler arasında zayıflayan sosyal güvenlik ve adalet mefhumunu güçlendirmeye yönelik olarak mahalli idarelere sosyal kontrol işlevleri yükleyen bir modeldir.

Kesgin (2016:171) sosyal belediyeçiliğin işlevlerini; sosyalleştirme, sosyal kontrol ve rehabilitasyon; yönlendirme, kılavuzluk ve rehberlik etme; yardım etme, dar gelirliyi ve mağduru gözetme ile sosyal yatırım şeklinde gruplandırmıştır.

Belediyeler geliştirdikleri sosyal politikalar ve uygulamalarla kent halkının refahını artırarak sosyal barışı ve dengeyi sağlamakla beraber, yerel düzlemde sosyal kalkınmayı gerçekleştirmektedirler (Pektaş,2010: 5).

Küreselleşme süreciyle birlikte ulusdevlet anlayışının silikleşmesi ve küresel kentlerin yükselişi, merkezi politikaların kentin iç dinamiklerini yorumlamada, kendine özgü ve karmaşık sorunlarını çözümede yetersiz kaldığı tartışmalarını ön plana çıkarmış, yerelleşme (desantralizasyon) diğer bir ifadeyle yerinden yönetim anlayışına yönelik talepler daha güçlü bir biçimde tartışılır hale gelmiştir. Yerinden yönetim anlayışının hayata geçirilmesiyle, hem bürokrasi ve kırtasiyeciliğin yarattığı hantal yapının ortadan kaldırılarak çağın gerektirdiği hızlı ve etkin yönetim mekanizmalarının hareket geeçeği hem de merkezi politikalarla üretilen prototip çözümlerin, tüm bölgelere uygulanmasının yarattığı olumsuzluklar ve çelişkilerin önüne geçilmesi arzulanmaktadır. Bu yeni anlayışın altında, halka daha yakın ve coğrafyanın kendine özgü sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel koşullarına vâkıf yerinden yönetim anlayışıyla, daha etkin sonuçlar elde edileceği düşüncesi yatmaktadır. Yerel yönetime olan bu ilgi öncelikli olarak sosyal hizmet sunumlarında karşımıza çıkmaktadır. Belediyelerin sosyal hizmet sunumunda önemli bir faktör olarak karşımıza çıkması “sosyal belediyecilik” teriminin sıkça kullanılmasına yol açmıştır.

Sosyal belediyeciliğin ana bileşenlerini oluşturan “sosyal yardım” ve “sosyal hizmet” uygulamalarında belediyelere sorumluluk yükleyen iki önemli yasal düzenleme bulunmaktadır. Bunlar, 5393 Sayılı Belediye Kanunu ve 5216 Sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu’dur. 5393 Sayılı Belediye Kanunu’n Belediyeinin görev, yetki ve sorumluluklar bölümünde (mad.14/a) belediyelere, sosyal hizmet ve yardım, meslek ve beceri kazandırma, gençlik ve spor, kültür ve sanat faaliyetleri gibi çocukların iyilik halinin geliştirilmesine yönelik sorumluluklar vermektedir. Kanun (14/b) hizmetlerin vatandaşa en yakın ve en uygun yöntemlerle sunulmasını öngörmekle beraber “Hizmet sunumunda engelli, yaşlı, düşkün ve dar gelirliilerin durumuna uygun yöntemler uygulanır” ifadesiyle, hizmet sunumunda yoksunluk durumunun öncelediği vurgulanmıştır. Aynı madde belediyeinin görev, sorumluluk ve yetki alanı belediye hudutlarıyla sınırlanmıştır. 5393 Sayılı Belediye Kanunun belediyelere yüklediği önemli bir sorumluluk alanı, kadın ve sığınma evleridir. Yasada (Mad. 14/a) “... Büyükşehir belediyeleri ile nüfusu 100.000’in üzerindeki belediyeler, kadınlar ve çocuklar için konukevleri açmak zorundadır. Diğer belediyeler de mali durumları ve hizmet önceliklerini değerlendirerek kadınlar ve çocuklar için konukevleri açabilirler” denilmektedir. Kesgin (2013:198) mezkur yasalardan önce yerel yönetimlerin merkezî yönetimin vesayetinde ve ekseriyetle temel kentsel hizmetlerin verildiği bir yönetim şekli ile faaliyetlerini gerçekleştirdiğini, çıkarılan yeni yasalardan günümüze gelindiğinde ise yerel yönetimlerin özellikle de belediyelerin sosyal yardım, sağlık, eğitim, meslek edindirme vb. birçok alanda faaliyet yürüttüğünü ifade etmiştir (Kesgin, 2012: 191). Aka ve Güngör (2018:188) bu faaliyetlerin belde halkının tamamına yönelik olmasına rağmen özellikle kadın, çocuk, engelli, yoksul vd. dezavantajlı kesimlere daha fazla eğildiğini ifade etmiştir. Aka ve

Güngör, bu dezavantajlı gruplar arasında bulunan ve biyo-psiko-sosyal olarak hassas olan çocuklar için yapılan çalışmaların ise kentlerin zorlu yaşam şartlarının varlığıyla daha da önemli hale geldiğine dikkat çekmiştir.

5216 Sayılı Büyükşehir Belediye Kanunun, BŞB'nin Görev, Yetki ve Sorumlulukları bölümünde (madde 7/v) Büyükşehir Belediyelerine “Sağlık Merkezleri, hastaneler, gezici sağlık üniteleri ile yetişkinler, yaşlılar, engelliler, kadınlar, gençler ve çocuklara yönelik her türlü sosyal ve kültürel hizmetleri yürütmek, geliştirmek ve bu amaçla sosyal tesisler kurmak, meslek ve beceri kazandırma kursları açmak, işletmek veya işlettmek, bu hizmetleri yürütürken üniversiteler, yüksekokullar, meslek liseleri, kamu kuruluşları ve sivil toplum örgütleri ile işbirliği yapmak” sorumluluğu vermiştir.

Yasal düzenlemeler, belediyeler için “sosyal yardım” uygulamaları açısından genel bir çerçeve sunarken “sosyal hizmet” uygulamaları açısından daha ayrıntılı ve yol gösterici nitelikte ifadeler içermektedir. Ancak belediyelerin uygulamaları incelendiğinde, farklı uygulamaların oldukça sınırlı olduğu görülmektedir. İstanbul’da bulunan tüm ilçe belediyeleri, “sosyal yardım” ve “sosyal hizmet” uygulamaları açısından neredeyse benzer hizmetler sunmaktadır. Belediyelerin çocuk refahına yönelik çalışmaları üç birim bünyesinde gerçekleştirilmektedir. Bunla Kültür ve Sosyal Hizmetleri Müdürlüğü, Kadın ve Aile Hizmetleri Müdürlüğü, Sosyal Destek Hizmetleri Müdürlüğüdür. Belediyelerde bu hizmet birimlerinden hepsi ya da birkaçı bulunabilmektedir. Bu üç müdürlükten birkaçı ya da hepsinin olması durumlarında, hizmetler hepsine dağılmış olabildiği gibi, sadece belirli birimlere görevler verilmiş de olabilmektedir.

Belediyeler, sosyal sorunları tespit etmede saha araştırması, başvuru ve ihbar yoluyla tespit gibi çeşitli yöntemlere başvurmaktadır. Sorunların tespiti, başvuru, tespit ve izlemekle görevli birimlerce yönetilmektedir.² Bu birimler, yapılan başvuruları ya da ihbarları değerlendirerek, sorunun çok boyutlu değerlendirmesini yapmak, gerektiğinde sorunu yerinde tespit etmek, gerçekleştirilecek sosyal hizmet müdahalesini planlayarak hayata geçirmek, gerektiği durumlarda ilgili birime yönlendirmek veya paydaşlarla işbirliği içinde soruna çözüm bulmak gibi sorumlulukları yerine getirmektedir. Belediyeler, yetki alanı içindeki kişilerin tüm başvuru ve ihbarlarını değerlendirme, sınıflama ve kaydetme yoluyla veri tabanı oluşturmakta ve sonraki planlama süreçlerinde bu veriler üzerinden hareket etmektedir.

Belediyelerin korunma ihtiyacı olan çocuklara ve ailelerine yönelik sosyal hizmet sunumları genel çerçevede, ekonomik destek hizmetleri, rehberlik ve danışmanlık

² Esenler Belediyesi, sokakta gezen timler tarafından halkın sorunları tespit etmektedir. Ayrıca tarama, tespit vazifesi yürüten bir yer vardır.

hizmetleri, mesleki eğitim ve istihdam hizmetleri, eğitim ve sosyal faaliyet hizmetleri ve rehabilitasyon ve tedavi hizmetleridir.

2.4.1. Ekonomik destek hizmetleri

Sokak çocukları sorunun temel nedeni yoksulluktur. Bu nedenle sokak çocukları sorunu “kentsel yoksulluğun ürünü” olarak nitelenmektedir. Yoksulluk, aynı zamanda Türkiye’deki sosyal belediyeçiliğin odaklandığı, çözülmesi öncelikli temel bir sorun olarak görülmektedir. Aynı ve nakdi yardımlar içeren ekonomik destek hizmetleri “sosyal yardım” olarak nitelendirilmektedir. Sosyal yardımı “geliri yeniden dağıtarak yoksula temel/zorunlu geçimini sağlaması kadar bir ücret ya da aynı bir mal ödemesini içeren gelir transferi” olarak niteleyen Kesgin’e (2013: 28) göre sosyal yardım, kişilerin herhangi bir ücret ödmeden yaşama düzeylerini geliştirirken, diğer taraftan bu yardımların yoksulların sosyal statülerine yönelik katkısı olumludur. Kesgin (2013:186-187), gelirin yeniden dağıtımında yerel yönetimlerin rolünün artışına bağlı olarak belediyelerin sosyal yardım uygulamalarında da artış görüldüğü ifade etmektedir. İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB) ve diğer ilçe belediyeleri de bu paralelde sosyal belediyeçilik faaliyetlerini, sınırları içerisinde faaliyet gösteren ailelerin ekonomik olarak desteklenmesi merkezli yürütmektedirler.

İstanbul’da yoksulluk haritası son derece heterojen bir yapı sergilemekte, ilçeler arasında gelir düzeyi açısından neredeyse uçurumlar bulunmaktadır. Bu uçurumlar, ilçe sınırları içerisinde merkezi konumda olan yerler ve kenar mahalleler arasında daha da belirginleşmektedir. Aşağıdaki tablo, İstanbul’da yaşayan kişilerin ekonomik düzeyleri arasındaki uçuruma dair ipuçları vermektedir.

Tablo 12 İstanbul’un Bazı İlçelerinde Hane Halkı Gelirleri

İstanbul’un en zengin 5 ilçesi		
İLÇE ADI	AYLIK ORTALAMA HANEHALKI GELİRİ	YILLIK ORTALAMA HANEHALKI GELİRİ
BEŞİKTAŞ	10.560	126.720
KADIKÖY	9.025	108.300
BAKIRKÖY	8.845	106.140
ŞİŞLİ	7.822	93.864
SARIYER	7.308	87.696
İstanbul’un en yoksul 5 ilçesi		
İLÇE ADI	AYLIK ORTALAMA HANEHALKI GELİRİ	YILLIK ORTALAMA HANEHALKI GELİRİ
SİLİVRİ	2.372	28.464
SULTANGAZİ	2.187	26.244
SULTANBEYLİ	2.172	26.064
ÇATALCA	2.128	25.536
ARNAVUTKÖY	2.030	24.360

Kaynak: POSTA, 2018

Tablo 12’den de açıkça anlaşılacağı üzere, İstanbul’un ilçe belediyeleri arasında hane halkı gelirleri açısından ciddi farklar bulunmaktadır. Tabloya göre ilk beş ilçedeki hane halkı gelirleri toplamı (522.720 TL) son beş ilçenin hane halkı gelirleri toplamının (130.668 TL) yaklaşık 4 katına denk gelmektedir. Ancak bu tablo yoksul ilçelerdeki gecekondu mahalleleriyle, yani sokak çocuklarının çoğunlukla bulunduğu mahallelerle diğer bölgeler arasındaki uçurumu göstermemektedir. Sokakta yaşayan ve çalışan

çocukların içinden çıktığı gecekondu mahalleleriyle gelir düzeyi yüksek bölgeler arasındaki farkının çok daha yüksek olduğu öngörülebilir.

Belediyeler tarafından, bireylerin, ailelerin ve toplumların yaşadıkları çevre koşullarında, kontrolleri dışında gelişen sorunların önlenmesi ve çözülmesi, maddi olan ve maddi olmayan ihtiyaçların karşılanması, sosyal refah ve yaşam kalitelerinin iyileştirilmesi, ilçenin ihtiyaç ve risk haritasının çıkartılması ve bölgesel ihtiyaçlar doğrultusunda uygun hizmet modellerinin oluşturulmasına yönelik projeler geliştirilmesi için çalışmalar yapılmaktadır. Bu çalışmaların başında yardım sandıkları uygulaması gelmektedir. Yardım sandıkları veya Destek Birimleri, 1593 Sayılı Belediye Kanununa (mad. 14/a) dayalı olarak, belediye adına her türlü sosyal hizmet ve yardım taleplerini alarak, ilgili mevzuata uygun olarak planlanmasını ve yerine getirilmesini sağlamaktadır.

Belediyeler aynı ve nakdi yardımları, sosyal inceleme raporlarına dayalı olarak gerçekleştirmektedir. Belediyeler, ihtiyaç analizini, başvuran tarafından yapılan talep üzerine veya resen yapılan araştırma neticesinde, ilgili birimin düzenlediği rapora istinaden olmak üzere iki şekilde gerçekleştirmektedir. İhtiyaç halinde olma durumunu tespit eden sorumlu birimlere Yardım Sandıkları, Sosyal Destek Birimi veya Sosyal Hizmet ve Yardımlar benzeri isimlendirmeler yapılmaktadır.³ Bu birimlerde, sosyolog, sosyal çalışmacı, psikolog, görev almaktadır.⁴

Belediyelerin sunduğu ekonomik destek hizmetler, gıda yardımı, kömür yardımı, giyim yardımı, kırtasiye ve eğitim materyali, ilaç ve tıbbi malzeme yardımı benzeri yardımları içermektedir. Bu uygulamaların dışında bazı belediyeler “Sosyal Market” ve “Aşevi” uygulamalarıyla da vatandaşların ekonomik olarak desteklenmesini sağlamaktadır. Belediyelerin uygulamaları arasında geniş yer bulan sosyal market hizmetini Ataşehir Belediyesi, üretici veya dernek gibi kaynaklardan sağlanan ürünleri ihtiyaç sahibi bireylere ulaştırmada aracı rolü olarak nitelendirirken, Beyoğlu belediyesi, bu hizmeti bir anlamda zenginden alıp fakire ulaştırma hizmeti olarak nitelendirmektedir.⁵ Beyoğlu belediyesinin sunmuş olduğu bir başka gıda temin hizmeti ise Gıda Bankacılığı’dır. Bu çalışmayla, Beyoğlu Belediyesi Gıda Bankacılığı, son kullanma tarihi yaklaşmış, paketleme hatası, üretim, ihracat veya ihtiyaç fazlası gibi nedenlerle değerini kaybetmiş

³ Ümraniye belediyesinde bu görev yardım sandıklarıyla gerçekleştirirken, Sultangazi B.’de Sosyal hizmet ve Yardımlar birimi tarafından gerçekleştirilmektedir.

⁴ Örneğin, Üsküdar Belediyesi’nin 6 sosyologdan oluşan tespit ekibi, ayda 1200 aileyi inceleyerek, sosyal durum raporu düzenlemektedirler. Kadıköy belediyesi, sosyal servis biriminde 2 Sosyal Hizmet Uzmanı, 4 Sosyolog ve 8 Psikolog, 1 Çocuk Gelişimci olmak üzere, 14 meslek elemanı ile, durum tespit çalışmalarının yapılarak, ihtiyaca yönelik hizmet modellerinin geliştirmektedir.

⁵ Sosyal Market benzeri bir uygulama, Sultangazi Belediyesi’nde, zengin hayırseverlerle ihtiyaç sahibi kişileri birleştiren Elden Ele Yardım Merkezi, Kartal Belediyesinde Gönül Çarşısı, Esenler Belediyesi’nde ise EDİM Market olarak karşımıza çıkmaktadır.

ya da satışa çıkamayacak duruma gelmiş ürünlerin ihtiyaç sahiplerine ulaştırılması amaçlanmıştır(Beyoğlu Belediyesi, 2018).

Belediyelerin sunduğu diğer bir hizmet ise sıcak yemek hizmetidir. Bu projeyle, yapılan inceleme neticesinde ihtiyaç sahibi olduğuna karar verilen vatandaşların evlerine sıcak yemek dağıtımı yapılmaktadır. Aşağıdaki tabloda, belediyelerin resmi internet sitelerinden yapılan araştırma neticesinde elde edilen verilere dayalı olarak oluşturulan, belediyelerin aşevleri aracılığıyla sıcak dağıtımı yapılan ailelere dair veriler yer almaktadır.

Tablo 13 Sıcak Yemek Hizmeti Veren Belediyeler

İLÇE	Hizmet Sunulan Gün Sayısı	Hizmet Sunulan Kişi Sayısı	İLÇE	Hizmet Sunulan Gün Sayısı	Hizmet Sunulan Kişi Sayısı
Tuzla Bel.	365	1000	Fatih Bel.	365	2000
Beyoğlu Bel.	365	2200	Zeytinburnu Bel.	365	150
Ümraniye Bel.	365	1000	Üsküdar Bel.	365	65
GOP Bel.	365	1000	Kağıthane Bel.	365	409
Eyüp Bel.	365	90	Sultangazi Bel.	365	2000

Görüldüğü üzere, belediyeler vatandaşların yoksulluk probleminin üstünde gelebilmesi için çeşitli ekonomik destekler sunmaktadır. Belediyelerin sunduğu ekonomik destek hizmetleri, sokakta yaşayan veya çalıştırılan çocukların sosyo-ekonomik şartlarının iyileştirilmesi yönünde özelleştirmemektedir. Çocukların sokakta çalışmasının temel nedeni, hane halkı gelirin katkıda bulunma arzusu olduğu göz önünde alındığında, belediyelerin hanelerin ekonomik düzeyleri üzerinde olumlu etki yaratmaya yönelik hizmetleri, sokak çocukları sorununa karşı koruyucu-önleyici hizmetler olarak değerlendirilebilir. Nitekim Kesgin (2013:28) belediyelerin vatandaşın gelir düzeyini artırmaya yönelik ayni ve nakdi yardımları içeren sosyal yardım uygulamalarıyla, diğer sosyal refah alanlarında olduğu gibi, sosyal güvenliğin üretilmesi, riskin azaltılması ve belirsizliğin ortadan kaldırılmasının hedeflendiğini ifade etmektedir. Yoksullara yardımla az da olsa bu kesimin topluma güvenmeleri, yaşama tutunmaları ve kendileri için belirsizliğin ortadan kaldırılması söz konusu olabilmektedir.

2.4.2. Rehberlik ve danışma hizmetleri

Sokakta çalışan veya yaşayan çocukları inceleyen araştırmalar, çocuklarda aile ilişkilerinde problem yaşadıkları, psikolojik sorunlara sahip olduklarını ve iletişim kurmada güçlük yaşadıklarını ortaya koymaktadır. Ebeveyn-çocuk iletişimindeki kopukluk, ailenin çocuğun gelişim dönemlerine duyarsız tutumu, çocuğun kendini değerli ve anlamlı hissedememesi gibi çocuğu aile dışına iten ailevi süreçler; yanlış akran seçimi, bozuk sosyal çevre ve çocuğun psikolojik sorunlarla baş etmedeki yetersizlikleri karşısında ailenin nasıl bir tutum ve davranış sergilemesi yönündeki bilgi yetersizliklerinin önlenmesi, ailenin bu anlamda güçlendirilmesi ve desteklenmesi sokağa aday çocuklara yönelik koruyucu önleyici hizmetler bağlamında son derece kritik rol oynamaktadır.

Belediyelerin en yaygın sosyal hizmet uygulamalarından biri, bireylerin ve ailenin kendi başına sorun çözme kapasitesi ve sosyal refahını artırmaya yönelik rehberlik ve danışmanlık hizmetleridir. Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Birimleri'nde sosyal çalışmacı, sosyolog, psikolog, aile danışmanı, çocuk gelişim uzmanı, çocuk ergen psikoloğu ve klinik psikolog istihdam edilmektedir. Rehberlik ve danışma hizmetleri, kadınlara, çocuklara, yaşlılara bireysel danışma ve rehberlik hizmeti ve aile danışmanlığı şeklinde de hizmet vermektedir.

Aile danışmanlığı merkezleri (ADM) bireyin sağlıklı gelişimi için en uygun şartları sunan aile sisteminin ve ilişkide bulundukları diğer sosyal çevrenin değerlendirilmesi, bu bağlamda tek ebeveynli aileye, çiftler veya tüm aile bireyelerine, sorunların çözümüne yönelik danışma hizmetleri sunmaktadır. Aile danışmanlığı, aile içi iletişim sorunları, çocuklarda davranış bozukluğu, çocuklarda ve ergenlerde maddenin kötüye kullanımı, boşanma süreci, ekonomik sorunların yarattığı psikolojik sorunlarla başa çıkma, aile huzuruna etki eden dış faktörler, aile içi ihmal ve istismar durumları ele alınmaktadır. Ailelere yönelik psikolojik danışmanlık ve rehberlik hizmetleri, sosyal hizmet, sosyal yardım veya kadın ve aile hizmetleri olarak sunulabildiği gibi sağlık hizmeti olarak da sunulabilmektedir.⁶

Aile danışmanlık hizmetlerinin yanında bireysel danışmanlık hizmetleri de belediyelerin sunduğu rehberlik ve danışmanlık hizmetleri içinde yer almaktadır. Ebeveynlerle yaşanan problemler, ergenlik çağı problemleri, depresyon ve bunalım, sosyal ilişki problemleri, stres, madde bağımlılığı gibi durumlar bu konunun kapsamına girmektedir. Örneğin, Beyoğlu Belediyesi Psikolojik Destek servisinde özellikle Çocuk Mahkemelerinin psikolojik destek almasına karar verdiği durumlarda, çocuklara düzenli rehberlik ve danışmanlık hizmetleri vermektedir. Psikolojik Destek Sevisi, aile içi şiddet problemlerinde ve madde bağımlılığı konularında da gerekli desteği sağlamaktadır (BSY, 2018).

Belediyelerin sunduğu rehberlik ve danışmanlık hizmetleri, kadınların güçlendirmesi, ekonomik ve sosyal olarak desteklenmesi ve bilgilendirilmesi çalışmalarını da içermektedir. İstanbul'da bazı ilçe belediyelerinin sunduğu bireysel psikolojik danışmanlık ve rehberlik hizmetleri ve aile danışmanlık merkezleri aşağıdaki tabloda belirtildiği gibidir.

⁶Küçükçekmece ve Beyoğlu Belediyesinde, Sosyal Yardım Hizmetleri bünyesinde faaliyet göstermekteyken Fatih Belediyesinde Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü bünyesinde faaliyet gösteren Kadın, Aile ve Eğitim Birimi'ne bağlı Yavuz Selim Yaşam Merkezinde hizmet sunulmaktadır. Beşiktaş belediyesinde ise bir sağlık hizmeti olarak sunulmuştur.

Tablo 14 İlçe Belediyelerinde Bulunan Rehberlik ve Danışma Birimleri

İLÇE	Hizmet Birim	İLÇE	Hizmet Birimi
Avcılar Bel.	Kadın ve Aile Dan. Mer.	Beşiktaş Bel.	Dikilitaş Semt Evi Psik. Dan.
Bağcılar Bel.	Kadın ve Aile Kültür ve Sanat Merkezi Psikolojik Destek Hizmetleri	Beyoğlu Bel.	Ruh Sağlığı Danışmanlık M. + Psik. Destek Servisi
Büyükçekmece Bel.	ADM	Tuzla Bel.	Psikolojik D.M.
Esenler	ADM (Esaydam)	Güngören Bel.	Aile Danışmanlık Merkezi
Esenyurt Bel.	Benim Ailem ADM	GOP Bel.	Aile Danışmanlık Merkezi
Eyüp Bel.	Aile Ve Psikolojik Danışmanlık Hizmetleri Birimi	Fatih Bel.	Kadın ve Aile Birimi/ Yavuz Selim Yaşam Merkezi
Maltepe Bel.	Kadın, Aile ve Engelli DM	Kartal Bel.	Kadın Danışmanlık Merkezi
Ümraniye Bel.	Kadın ve aile Hiz. Bünyes Psik. Dan. Hiz.	Ataşehir Bel.	Ataevi Sosyal Hizmet Merkezi
Kadıköy Bel.	Sosyal Hizmet Merkezi Psikolojik Destek Hizmeti	Zeytinburnu Bel.	Aile Kadın Destekleme ve Engelliler M. (AKDEM)
Pendik Bel.	Sosyal Destek Birimi Psikolojik Danışmanlık Hizmeti+ Aile Çocuk Eğitim Merkezi (4 Adet)	Üsküdar Bel.	Psikolojik Destek Hizmetleri Birimi+ AİLEMER (Aile Uygulama ve Araştırma Merkezi)+ Psikolojik Danışmanlık Birimi
Kâğıthane Bel.	Aile Toplum Merkezi	Beylikdüzü	Aile Danışma Merkezi

Belediyelerin ailelere yönelik rehberlik ve psikolojik danışmanlık hizmetleri, sokakta yaşayan ve çalıştırılan çocuklarla ilgili ihtisaslaşırılmamış olması sokak çocukları sorunu açısından önemli bir eksiklikler. Ancak sunulan hizmetlerle ebeveynlerin aile içi iletişim, uyuşturucu bağımlılığı, gelişim çağı sorunları, problemli davranış alışkanlıkları gibi çocuğun aile bağlarına zarar verecek ve evden uzaklaşmasın neden olacak konularda eğitilmesi sokak çocukları sorunu açısından koruyucu-önleyici hizmetler olarak değerlendirilebilir. Çocukların çalıştırılmasında ebeveynlerin, çocuğun ekonomik kazanç kapısı olarak gördüğü sosyo-kültürel yapıya sahip olmaları da önemli bir neden olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda, belediyenin sunduğu rehberlik ve psikolojik danışmanlık hizmetleri, ebeveyn tutumunun değiştirilmesinde önemli rol oynamaktadır.

2.4.3. Mesleki eğitim ve istihdam hizmetleri

Sokak çocukları probleminin ardında ebeveynlerin işsiz olmaları önemli bir neden olarak karşımıza çıkmaktadır. Hane halkı içerisinde gelir getirici işlere sahip ebeveynlerin olmaması ya da niteliksiz işgücüne sahip olması nedeniyle gelirin harcamaları karşılayamaması, çocukların ekonomik olarak aileye katkı sağlaması beklentisini yaratmaktadır. Bu noktada, belediyelerin hane halkı gelirini artırıcı faaliyetleri, sokak çocukları sorununun çözümüne koruyucu-önleyici hizmetler bağlamında katkıda bulunacak önemli bir çalışmadır. Belediyeler, yetki sınırları içerisindeki kişilerin nitelikli eleman olarak yetiştirilmesi ve niteliklerine uygun işlerde çalışabilmesi için çeşitli çözümler üretmektedir.

Belediyelerin yetki sınırları içerisinde oturan kişilerin meslek sahibi olabilmeleri için gerçekleştirdikleri hizmetler, mesleki eğitim hizmetleri ve iş bulma hizmetleridir. Mesleki

eğitim kurslarıyla, niteliksiz kişilerin talep edilen iş kollarında eğitilmeleri sağlanarak, vasıflı ve nitelikli işgücüne dönüşmesi sağlanmaktadır. Vasıflı ya da eğitim sonucunda vasıf kazanmış kişiler ise Kariyer Merkezi veya İstihdam Merkezleri aracılığıyla, iş sahibi olmak isteyen kişilerin vasıf ve nitelik analizlerini yapılarak iş fırsatlarından haberdar olmaları sağlanmaya çalışmaktadır. Bu çalışma, çeşitli işveren ortaklarıyla birlikte gerçekleştirilmektedir. Bir anlamda işverenlerle iş arayan kişileri buluşturma hizmetleri sunmaktadırlar. Bu anlamda Fatih Belediyesi Kariyer Eğitim Merkezi ve Esenler Belediyesi İstihdam Merkezi (ESBİM) iyi uygulama olarak nitelendirilebilir (Fatih Belediyesi, 2018b).

Belediyelerin istihdam yaratma çalışmalarında kadın istihdamı önemli yer tutmaktadır. Kadınların sosyal ve ekonomik olarak güçlenmesi, toplumsal statülerinin iyileştirilmesi ve sosyal ve ekonomik hayatın içerisinde daha aktif olmaları için bir dizi çalışmalar yürütülmektedir. Bu anlamda Esenler Belediyesi Kadını Destekleme Ve Mesleki Eğitim Merkezi (KADEME) iyi uygulamalar arasına alınabilir. KADEME, yardımcı kadın, Çocuk Bakımı ve Yaşlı/Hasta Refakati alanında verdiği mesleki eğitimlerle kadınların nitelikli işgücüne dönüşmesinde ve iş sahibi olmasında önemli rol oynamaktadır (Esenler Belediyesi, 2018). Aşağıdaki tabloda belediyelerin hizmet verdiği meslek edindirme kursları ve istihdam merkezleri bulunmaktadır.

Tablo 15 Belediyelerde Bulunan Mesleki Eğitim ve İstihdam Merkezleri

İlçe	Meslek Edindirme İstihdam Birimi	İlçe	Meslek Edindirme İstihdam Birimi
Ataşehir	Kariyer Merkezi- ATAMEM-ABİM	Kartal	İŞKUR İstihdam Masası
Avclar	Halk Masası Kariyer Merkezi	Sultangazi B.	Kariyer Merkezi
Bağcılar	BAKİM Kariyer İstihdam Merkezi	Pendik	İstihdam Masası
Beşiktaş	Rotary Meslek Edindirme Akademisi	Tuzla	Kadın İş. Kar. Mrkz.
Beyoğlu	BEYİM (İs. Merk)	Ümraniye	İstihdam Merkezi
Esenler	ESKAM (Kariyer Merkezi)	Eyüp Belediyesi	İş ve Kariyer Geliştirme Birimi
Esenyurt	ESBİM İstihdam Merkezi Kadın İstihdam Mrkz. (KADEME)	Büyükkçekmece Belediyesi	Meslek Edindirme Kursu
Fatih	KARİYER MERKEZİ	Kadıköy	İstihdam Bürosu
GOP	İstihdam Ofisi	Üsküdar	İstihdam Merkezi (ÜSİM)
Güngören	Kariyer Merkezi	Zeytinburnu	AKDEM-Meslek Edindirme Kursları
Büyükkçekmece	Halk Akademisi MEK (BMK) SİNANOBAMEK (Atrium)	Beylikdüzü	BEYKAM Kariyer Merkezi

Belediyelerin iş ve istihdam sağlamaya yönelik faaliyetleri genel anlamda yoksullukla mücadele politikalarının bir uzantısıdır. Özelde sokak çocukları problemine karşı alınmış bir önlem değildir. Ancak İstanbul Büyük Şehir Belediyesinin 2003 yılına hayata geçirdiği ve 2006 yılında Darülaceze yönetimine verdiği İstanbul Gençlik Rehabilitasyon ve Meslek Edindirme Merkezi (İSMEM) istisna tutulabilir. İsmem, 15-25 yaş aralığında bulunan, İstanbul'da il sınırları içerisindeki, sokakta yaşayan, ailesi ve toplum tarafından

dışa itilmiş, devam eden madde bağımlılığı olmayan erkek çocuk ve gençlerin bir meslek edinerek iş sahibi olmasını, topluma yeniden katılmasını amaçlayan bir kuruluştur (İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 2018b). İSMEM, hâlihazırda 120 yataklı kapasiteli olarak çeşitli alanlarda mesleki atölyelerle çocuklara hizmet vermektedir. Kurum, Darülaceze yönetiminde de olsa, bütün kurumda kalan gençlerin barınma ve temel ihtiyaçlarının yanı sıra eğitim, sosyal etkinlik, ulaşım gibi tüm giderleri İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından karşılanmaktadır.

2.4.4. Eğitim ve sosyal faaliyet hizmetleri

Belediyelerin sunduğu temel hizmetler arasında eğitim desteği hizmetleri yer almaktadır. Eğitim hizmetleri, çok farklı başlıklar altında gruplandırılrsa da temelde iki ana odak noktasına sahiptir. Bunlardan birincisi, çocukların akademik ve sosyal sosyal gelişimlerinin desteklenmesine yönelik faaliyetler; ikincisi, ailenin ve kadının güçlendirilmesine yönelik faaliyetlerdir. Çocukların akademik ve sosyal olarak desteklenmesine odaklanan eğitim hizmetleri, okul sonrası takviye kursları, etüt çalışmaları, sosyal aktiviteler, boş zaman aktiviteleteri, rekreasyon, kültür sanat faaliyetleri vb. çalışmalar içermektedir.

Belediyeler, yetki sınırları içerisindeki çocukların olumsuz çevre koşullarından etkilenmemesi, akademik yaşamlarının ve sağlıklı sosyalleşme süreçlerinin desteklenmesi için bünyelerinde bulunan Gençlik Merkezi, Gençlik ve Spor Merkezi, Eğitim Evi, Bilgi Evi gibi uygulamalar aracılığıyla çalışmalar yürütmektedir. Aşağıda belediyelerin hizmete sundukları Bilgi Evleri ve Gençlik Merkezlerine dair tablo sunulmuştur.

Tablo 16 Belediyelerin Bünyesinde Bulunan Gençlik Eğitim Merkezleri

	BİLGİ EVİ	GENÇLİK MERKEZİ	İLÇE	BİLGİ EVİ	GENÇLİK MERKEZİ
Ataşehir Bel.	6	1	Güngören Bel.	6	1
Avcılar Bel.	-	1	Kadıköy Bel.	-	1
Bağcılar Bel.	2	1	Kartal Bel.	4	1
Başakşehir Bel.	7	2	Maltepe Bel.	5	1
Beyoğlu	2	2	Pendik Bel.	4	-
Büyükdere Bel.	1	-	Sultangazi Bel.	3	1
Esenler Bel.	11	11	Tuzla Bel.	5	1
Esenyurt Bel.	3	1	Ümraniye Bel.	15	5
Eyüp Bel.	9	3	Üsküdar Bel.	5	1
Fatih Bel.	6	1	Zeytinburnu Bel.	7	1
GOP Bel.	8	1	Sultanbeyli Bel.	-	5

Tablo 16’da da görüldüğü üzere, neredeyse tüm belediyeler bünyelerinde Bilgi Evi ve Gençlik Merkezi uygulamalarını hayata geçirmiştir. Hem tüm belediyelerin bu uygulamaları benimsemesi hem de sayılarının süreç içerisinde artması, hizmetlerin halkın taleplerine de karşılık verdiğini göstermektedir.

Bu uygulamalar, sokak çocukları sorununun çözümü açısından da önemlidir. Nitekim sokak çocuklarının en temel problemi, eğitim hayatındaki sorunlarıdır. Araştırmalar,

sokakta yaşıyan çocuklarının, eğitim hayatlarına ya hiç başlamamış ya da yarıda bırakmış çocuklar iken, sokakta çalışan çocuklarda okulu yarım bırakma veya okulda başarısız olma durumunun ciddi boyutlarda olduğunu ortaya koymaktadır (Dikmen, 1998; Özel, 2011). Bu anlamda belediyelerin sunduğu eğitim ve sosyal faaliyet hizmetleri çocuk koruma mekanizması açısından işlevsel ve yararlı bir görünüm sunmaktadır.

Sokak çocukları sorununun temelinde ebeveynin tutumları ve bilgi düzeyleri önemli rol oynamaktadır. Araştırmalar sokak çocuklarının ebeveynlerinin eğitim düzeyinin düşük olduğunu ortaya koymaktadır (Alacahan,2010; Bilgin, 2009; İlik, 1994; Adaş ve Yıldız, 2007; Baştaymaz, 1990). Eğitim düzeyi düşük olan aileler ise fiziksel cezaya daha sık başvurmakta (Bilir, 1991; Bilgin, 2009) bu durum, çocukların sokakta yaşamayı tercih etmesinde etkili olabilmektedir (Mello vd., 2014). Eğitim düzeyi düşük ailelerinin çocukların eğitim yaşamına eğilmek yerine onları kısa sürede maddi kazanç elde edecekleri işlere yöneltmeye yönelik tutumları da çocukların sokak işçiliğini tercih etmesinde önemli rol oynamaktadır (Fidan,2004). Çocukların çalışarak hayatın zorluklarına karşı hazırlanacağı ve sorumlu bir yetişkin olacağı düşüncesine dayanan geleneksel kültür de çocuk çalışmasında etkili olmaktadır (Karaman ve Özçalık,2007; Bilgin,2008). Belediyeler, düzenledikleri atölye çalışmaları, konferanslar ve sempozyumlar aracılığıyla ebeveynlere, gelişim süreçleri ve riskler, aile içi iletişim, madde bağımlılığından korunma, davranış bozukluğu sorunu, olumlu ebeveyn tutumu, çocuk işçiliğinin yarattığı riskler vb. konularda eğitim ve bilinçlendirme faaliyetleri sunarak sağlıklı aile ortamının oluşturulmasına katkıda bulunmaktadır. Örneğin, Fatih Belediyesinde Kadın Eğitim Biriminde çalışan psikologlar, okullarda her hafta eğitim semineri düzenlemektedir. Çocuklarda sorumluluk duygusu, temel iletişim becerileri, kural koyma ve uygulama, problem çözme becerileri, özgüven gibi konularda eğitim verilmektedir (Fatih Belediyesi, 2018a).

Belediyelerin ebeveynlerin eğitim düzeylerinin yükseltilmesi ve bilinçlendirilmesi, tutum ve davranışlarının iyileştirilmesi, sokak çocukları probleminin çözümünde koruyucu-önleyici hizmetler bağlamında önemli hizmetlerdir. Belediyelerin sınırları içerisinde ikamet eden ailelere ve çocuklara yönelik eğitici ve bilgilendirici faaliyetlerde bulunması, risk altında olan çocukların ve ailelerin güçlendirilmesi açısından son derece önemli rol oynamaktadır. Ancak bu çalışmalar, talep odaklı olarak faaliyet göstermekte, eğitim süreçlerinden kopan veya kopma riski taşıyan çocuklara yönelik onları eğitim sürecine dâhil edecek, akademik başarılarını yükseltecek çalışma niteliği taşımamaktadır. Aynı zamanda ailelere yönelik bilgilendirici hizmetlerin talep esaslı olmasından öte sorun alanlarının tespit edilerek davranış ve tutum değiştirecek ve sonuçları gözlemlenecek boyuta getirilmesi gerekmektedir.

2.4.5. Rehabilitasyon ve tedavi hizmetleri

Belediyelerin bünyesinde bulundurdıkları merkezler marifetiyle sunduğu rehabilitasyon ve tedavi hizmetleri, önemi sosyal belediyecilik uygulamaları arasındadır. Belediyelerin doğrudan sokak çocukları sorununa yönelik faaliyetleri değerlendirildiğinde, doğrudan sokak çocuklarını hedef alan, süreklilik arz eden çalışmalar olduğunu öne sürmek olanaksızdır. Faaliyetler, genellikle halkın geneline hitap eden süreli projeler şeklindedir. Ancak bazı belediyelerin iyi uygulama örnekleri de karşımıza çıkmaktadır. Avcılar Belediyesi'nin kurmuş olduğu Madde Bağımlılığı ve Takip Merkezi'nde, emniyet yetkililerinin veya aile hekimliklerinin yönlendirmesiyle kuruma kabulü yapılan madde bağımlıların tedavisi gerçekleştirilmekte ve tedavi sonrası takibi yapılarak tekrar başlanması engellenmektedir. Merkezde, gençlere ve ailelerine eğitim, rehberlik, yaşam koçluğu, psikolojik danışmanlık hizmeti sunulurken, sosyal hayata yeniden katılımı ve sağlıklı bir yaşam sürdürmelerine yardımcı olunmaktadır. Bununla beraber, merkez aracılığıyla, eğitim kurumlarında eğitimler verilerek ve paneller düzenlenerek madde kullanımını önleyici çalışmalar yürütülmektedir.

Esenler Belediyesinin %100 HAYAT projesi ile Esenler genelindeki madde bağımlıların tespiti, tedavi ve rehabilite edilmeleri, meslek ve iş sahibi yapılmalarını hedeflenmiştir. Kamu, özel sektör ve sivil toplum örgütleriyle işbirliği içinde yapılan işbirliğiyle gerçekleşen bu projede psikiyatr, doktor, davranış bilimleri uzmanı, psikolog, hemşire, çocuk polisi görev almıştır. Proje faaliyetleri kapsamında, çocuk ve ebeveynlere yönelik rehabilite faaliyetleri, sosyo-kültürel faaliyetler, ekonomik yardımlar ve önleyici faaliyetler, mesleki eğitim kursları ve meslek edindirme çalışmalarını içeren tedaviye yönelik faaliyetler gerçekleştirilmiştir (Esenler Belediyesi, 20018b). Proje neticesinde değerlendirmeye açık veriler olmasa da belediye, proje sonucunda yüzlerce gencin hayatının kurtarıldığını ifade etmiştir.

Kadıköy Belediyesi 2011 yılında kurduğu Koruyucu Ruh Sağlığı Merkezi'nde, Kadıköy'de ikamet eden 0-18 yaş arasındaki tüm çocuk ve ergenlerin ruhsal-zihinsel gelişimlerini tespit ederek ailelerine danışmanlık vermekte ve gerekli kişilere ruhsal tedavi hizmeti sunmaktadır. Kurum, verdiği "birincil koruyucu ruh sağlığı" hizmetiyle çocuk ve ergenlerin ruh sağlığının korunmasında önemli rol oynamaktadır (Kadıköy Belediyesi, 2018).

Ancak sokak çocukları sorunu bağlamında burada da diğer hizmetlere görülen benzer bir sorun alanı karşımıza çıkmaktadır. Madde bağımlılığı sokak çocuklarıyla önemli oranda ilişkilendiren bir problem alanı olmasına rağmen, hizmetlerden sokak çocuklarının yararlandığını söylemek bir hayli zordur. Nitekim belediyenin madde bağımlılığı tedavi hizmetleri talep esaslı olarak yapılan hizmetlerdir. Araştırma bulgularına dayalı olarak sokak çocuklarının ve ebeveynlerinin sosyo-kültürel koşulları ve rasyonel düşünme yeterlilikleri ele alındığında, talebe dayalı hizmet sunumunun sokak çocukları sorunu açısından verimli sonuçlar üretmesi olasılığı oldukça düşüktür. Ancak madde kullanımının uzun vadede çocukları evden uzaklaştırabilecek ve çocuğun sokakta yaşamasına yol açabilecek bir sorun alanı olduğunu göz önünde bulundurduğumuzda

belediyelerin sunduğu rehabilitasyon ve tedavi hizmetlerinin, sokak çocukları sorunun çözümü sürecinde önemli bir hizmet olduğu değerlendirilmektedir.

2.5.Türkiyede Sokak Çocukları Sorunun Çözümüne Yönelik Hizmetlerin Değerlendirilmesi

Lusk (1989:66-72) sokak çocukları sorunu ele alındığında, STK'lar ve hükümetlerin tarihsel olarak dört yaklaşımı benimsediğini ifade etmiştir. Bunlardan ilki, sokak çocuklarını sapkın, disipline edilmesi gereken çocuklar olarak algılayan cezalandırıcı / ıslah yaklaşımıdır. Genellikle hükümetler tarafından uygulanır ve güvensiz, şiddet ve taciz edici olma eğiliminde olan ıslah kurumları aracılığıyla hayata geçirilir.

İkinci yaklaşım, çocukları kurban olarak algılayan ve eğitim ve psiko-sosyal rehabilitasyon yoluyla ana akım toplumda yeniden bütünleştirilebileceğine inanan rehabilitasyon veya kurtarıcı yaklaşımdır. Temel olarak STK'lar tarafından benimsenmekte ve sokak çocuklarına hizmet sunarak ve onlara sığınak sağlayarak uygulanmaktadır. Ancak bu yaklaşımın ana amacı sokak çocuklarını sokağın dışına çıkarmaktır, bu her zaman sokak çocuklarının kabul ettiği ve yapmaya karar vermediği bir durumdur.

Üçüncü yaklaşım ise, çocukların sokakta bulunmalarını kendi başına bir problem olarak algılamayı reddeden güçlendirme yaklaşımıdır. Asıl amacı onları sokakta iken güçlendirerek ve eğiterek kurtarmaya çalışmaktır. Öğrencilerin kendi sahalarında buluşmasını vurgulayan Paulo Freire'nin eğitim modeline dayanmaktadır. Bu, Paulo Freire'nin öğrencilerine kendi alanlarıyla buluşmayı ve onlara pratik ve politik becerilerden oluşan bir kombinasyon sağlamayı vurgulayan eğitim modeline dayanmaktadır (Rizzini ve Lusk 1995: 397). Bu yaklaşım aynı zamanda STK'lar ve kiliseler tarafından da benimsenir, fakat kurtarıcı yaklaşımdan daha az yaygındır.

Dördüncü yaklaşım, yoksulluğu ve çocuk istismarı gibi çocukları sokağa sokan asıl nedenleri çözmeye çalışan önleyici yaklaşımdır. Çocukları olan savunmasız ailelere yardımcı olmak için tasarlanan bir dizi sosyal ve ekonomik program aracılığıyla bu istismarın önlenmesine odaklanmaktadır. Bu yaklaşım ayrıca, çocuk istismarının raporlanmasıyla ilgi olarak, toplumun ve toplum liderlerinin farkındalığının artırılmasına odaklanmaktadır. Bu yaklaşım, hem STK'lar hem de hükümetler tarafından uygulanmaktadır. Hükümetler bir kısım önleyici yasa ve çocuk istismarı ve ihmaline karşı alınan tedbirlerin uygulanması üzerinde az ya da çok çalışmaktadır (Kotb, 2015: 23).

Lusk'un ifade ettiği yaklaşımların, tarihsel süreç içerisinde birbirlerinin yerine ikame ettiği ve cari yaklaşımların diğer yaklaşımları askıya aldığı söylenemez. Nitekim sokak çocukları sorunu kapsamlı bir şekilde ele alınmaya ve sorun çözüme erdirilmeye çalışıldığında, ele alınan dezavantajlı grubun kendi özgü koşulları ve politika uygulayıcının yetki ve sorumluluk düzeyi açısından uygulanacak modeller değişebildiği gibi bazı durumlar birden fazla yaklaşımı içeren modellerin hayata geçirilmesini zorunlu kılabilir. Türkiye'deki uygulamaları bu perspektiften ele aldığımızda, yoğun iç ve dış göçe maruz kalan, kentsel yoksulluğun derin bir şekilde gözlemlendiği ve sokak

çocuklarının yoğunluklu olarak bulunduğu kentlerde, sokak çocuklarına yönelik hizmetlerde ve koruyucu-önleyici ve rehabilite edici/ tedavi edici hizmetler bir arada yürütülürken diğer bölgelerde ise yoksulluk etkenine odaklanan koruyucu-önleyici yaklaşımın başat rolü üstlendiği görülmektedir.

Türkiye’deki sosyal hizmet politikaları, merkezi yönetim uygulamaları bağlamında ele alındığında devletin uygulamaların ana odağını, uluslararası yaklaşıma paralel olarak, çocukların yüz yüze kaldığı risklerin bertaraf edilmesiyle sokak çocukları problemiyle temelden mücadele edilmesini hedefleyen koruyucu-önleyici politikaların oluşturduğu görülmektedir. Yukarıda genişçe ifade edilen Sosyo-ekonomik Destek (SED) uygulamasının hayata geçirilmesi ve yıllar içerisinde kapsamının ve uygulama alanının genişletilmesi de, koruyucu- önleyici yaklaşımı önceleyen politikaların yansımalarını oluşturmaktadır. Ancak SED hizmetleri teorik düzeyde iyi bir uygulama olmasına karşın, sokak çocuklarının ebeveynlerinin eğitim ve sosyo-kültürel düzeyi akademik araştırma bulguları bağlamında ele alındığında, ebeveynlerin ekonomik harcama öncelikleri açısından, çocuğun yararına uygun tutum ve davranış içerisinde olmayacaklarını gözardı etmesi yönüyle istenilen sonuca ulaşamamıştır. Bu gerçeklik, Okul Destek Programı’nın (ODEP) hayata geçirilmesi zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır. ODEP programıyla, SED hizmetlerinin teorik açıdan hedeflediği ama sonuçları itibariyle gerçekleşmekten uzak olan, çocuğun gelişim dönemine uygun olarak sağlıklı sosyalleşme sürecine dâhil olması sağlanmaya çalışılmıştır. Ancak burada sorgulanması gereken, SED hizmetlerinin etkinliğinin değerlendirilmesi için 3 aylık aralıklarla uygulanan kontrollerin yetersizliğinin ODEP uygulamasında ne düzeyde çözüme erdirilebileceğidir. Nitekim çocuklara yönelik düzenlenecek sosyal ve kültürel faaliyetlerin aile içerisinde gerçekleşmesi gereken düzeye oluşması için harcanacak kamu kaynakları (iş gücü ve maliyet) göz önünde alındığında, oldukça maliyetli bir uygulama olduğu açıkça görülmektedir. Bu anlamda ODEP’in de çözülmesi gereken sorunlarının ortaya çıkması olası bir sonuçtur.

Lusk’un sokak çocuklarına yönelik yaklaşımları tasnifi referans alındığında, yerel yönetimlerin sokakta yaşayan ve çalıştırılan çocukların AÇSHB sorumluluk alanı içerisine girdiği önkabülüyle hareket ettiği, sokağa aday çocuklar açısından ise, çocukları sokağa sürükleyen ekonomik, sosyal ve psikolojik koşulların önlenmesiyle koruyucu-önleyici hizmetler odaklı faaliyetler yürüttüğü görülmektedir. Bu yaklaşımını da geçmiş yıllarda, sokakta yaşayan/çalıştırılan çocuklara yönelik sınırlı sayıdaki hizmetlerini de ASPB’ye devrederek net bir biçimde ortaya koymuştur. Örneğin, 2003 yılında sokak çocuklarının meslek edinmeleri için İstanbul BŞB tarafından açılan 120 yatak kapasiteli Sokak Çocukları Meslek Edindirme Merkezi (İSMEM) Kayışdağı Darülaceze Müdürlüğü’ne devredilmiştir. İSMEM, hali hazırda bünyesinde bulundurduğu meslek atölyelerinde mesleki eğitim ve okul eğitimleri vermektedir.

Belediyelerin strateji planları ve faaliyet raporları incelendiğinde neredeyse tüm belediyelerin risk altındaki çocukların korunmasına yer verdikleri görülmektedir. Belediyelerin yönetmelikleri incelendiğinde sokak çocukları sorununa iki yaklaşım

sergiledikleri görülmektedir: Ya sokak çocukları sorununu doğrudan “sokakta yaşayan, sokak çocuğu” ifadelerini kullanarak, sokak çocuklarına özgün çözümler üretilmesi amaçlanmaktadır ya da “Korunma ihtiyacı olan, risk altındaki çocuklar” ifadesiyle daha geniş bir tanımlama içerisinde ele alınmaktadır.⁷ Belgeler üzerindeki bu yoğun vurguya rağmen belediyelerin doğrudan sokakta çalışan veya yaşayan çocukları konu edinen, uygulama süreci ve çıktısı açısından değerlendirebilecek bir uygulamasına raslanmamıştır.

Belediye yönetmeliklerinde, sokak çocuklarına yönelik sosyal hizmet uygulamalarında, ilgili alanda faaliyet gösteren sivil toplum örgütleri, üniversiteler ve diğer paydaşlarla işbirliğine daha sık vurgulama yapılması⁸ dikkat çekmektedir. Ancak sahadaki uygulamalar ele alındığında, belediyelerin STK’ların faaliyetlerini desteklenmesi niteliğindeki çalışmalar oldukça sınırlıdır. Örneğin İstanbul BŞB. gençlik projelerinin hayata geçirildiği ve tüm kademelerinde gençlerin aktif olduğu gençlik projesi olan Gençlik Meclisi aracılığıyla Hayat, Sağlık ve Sosyal Hizmetler Vakfı’nın sokakta çalışan çocukları kurtarmayı, eğitim sürecine tekrar entegre etmeyi veya meslek edinmelerini sağlamayı hedefleyen “Çocuklar Sokakta Solmasın” projesine destek vermektedir (İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 2018). Belediyelerin olanakları, sosyal hizmet alanındaki donanımı ve sorun alanıyla doğrudan temas edebilme yetisi ele alındığında, soruna

⁷ Gaziosmanpaşa B. Kadın Ve Aile Hizmetleri Müdürlüğü G.Ç.Y.’de benzer şekilde bir vurgulamayla birlikte sokakta yaşayan çocuklara ve yetişkinlere yönelik olarak (Md. 10/i-j) “Yiyecek, giyecek, kişisel temizlik, elbise temizliği, saç ve sakal tıraşı gibi temel sosyal hizmetleri sunmak; sokak çocuklarına alkollü içeceklerin, sigaranın, uyuşturucu maddelerin, ucu ve uyarıcı madde bağımlılığının zararları konularında seminerler vermek, eğitim programları düzenlemek; ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği yaparak sokak çocuklarına meslek edindirilmesine yönelik mesleki eğitim kursları ve programları düzenlemek; kurslardan mezun olan sokak çocuklarının iş bulmalarına yardımcı olacak projeler hazırlamak; aşırı soğukların, tipi ve fırtınaların olduğu günlerde sokakta yaşayan çocukların ve yetişkinlerin, geçici olarak barınma, yeme içme ve günübirlik temizlenme ihtiyaçlarını karşılamak; bu konuda başta Belediye Zabıtası olmak üzere Belediyenin diğer birimleri ile koordinasyon sağlamak; sığınanların genel sağlık muayenelerini yaptırmak ve gerekli görülenleri sağlık kuruluşlarına sevk etmek, bu konuda gerektiğinde hizmet almak” görevleri sayılmıştır. Yine Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü G.Ç.Y.’de (Madde 10/dd), ilçe sınırları içerisinde yaşayan ihtiyaç sahiplerinin, engellilerin, şehit ailelerinin, yaşlıların, sokak çocuklarının, korunmaya muhtaç kadınların, afetzedelerin ve sosyal yardıma ihtiyaç duyan diğer kesimlere yönelik olarak çeşitli hizmet planlamaları yapılmıştır.

⁸ Esenler Belediye Başkanlığı Kadın Ve Aile Hizmetleri Müdürlüğü Ç.U.E.Y’de (Mad. 10/f) “Bir sebeple ailesinden kopmuş ve sokakta kalmış veya eve dönememiş gençlerin tespiti ve onlara yapılacak yardım ve programları diğer kamu kurum ve kuruluşları ile işbirliği yaparak gönüllü teşekküllerinde yardımları ile programlar ve çözümler üretmek, sokak çocukları tespit ve kurtarma programları dahilinde eğitilmiş kişilerden oluşan birimlerle çalışmak” ifadesine yer verilmiştir. Örneğin Esenler Belediyesi Sosyal Yardım İşleri Müdürlüğü ÇUEY’de (Madde 10/5), Kağıthane Sosyal Yardım İşleri Müdürlüğü G.Ç.Y’de (Mad. 7/1) ve Fatih Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü G.Ç.Y’de (Madde 11/ II) “sokakta yaşayan veya risk altında olan çocuklar için diğer kamu kurumları Üniversiteler ve STK’lar ile işbirliği yaparak projelerin geliştirilerek uygulanmasını sağlamak” ifadesi yer almıştır.

doğrudan müdahale etme, sosyal hizmet alanındaki çalışmalarını sokak çocukları özelinde ihtisaslaştırma ve paydaşlarla işbirliğini artırma açısından büyük bir potansiyele sahip olduğu görülmektedir.

2.6.Türkiye’de Sivil Toplumun Dönüşümü

Tüm toplumlarda olduğu Türkiye tarihinde de sosyal sorunların çözümünde aktif olan, toplumsal örgütlenmeler var olagelmıştır. İslam dini ve Türk kültürünün sosyal yardımlaşmaya verdiği önemle oldukça yaygınlaşan gönüllü ve devlet dışı örgütlenmeler, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde yeni bir boyut kazanmakla beraber daha eski tarihlere kadar dayanmaktadır. Bu kuruluşlar lonca, vakıf gibi birçok yapılardadır ancak en yaygın olanı vakıflardır. Vakıflar eğitim, sağlık, kentleşme gibi alanlarda hizmet ürettikleri gibi, sosyal politikanın alanına giren servetin yeniden dağılımı, istihdam, ücretin oluşması gibi konularda etkili olmuşlardır (Koyunoğlu, 2002: V). Osmanlı’da vakıfların sunduğu hizmetlerin geniş bir kesime hitap etmesi ve sosyal yaşamda belirgin farklar yaratması; Osmanlı’nın “Vakıf Medeniyeti” olarak nitelendirilmesine neden olmuştur. Vakıfların etkin olduğu alanlarının genişliğine rağmen, alanyazında Osmanlı’da modern anlamda bir sivil toplumdan bahsedilemeyeceğine yönelik düşüncelere yer verilmektedir (Gönenç 2001; Çaha, 2005; Şeker, 2004). Bu düşüncenin temelinde, Osmanlı tarihinde sivil toplumun, genellikle hayırseverlik anlayışı çerçevesinde sosyal sorunlara odaklanması ve yöneten ve yönetilen ayrımının net olmasının bir yansıması olarak sivil örgütlenmenin siyasal anlamda bir talep arayışının olmadığı değerlendirilmesi yatmaktadır. Keyman ve ark. (2010:18) da benzer şekilde “Osmanlı-Türki siyasal yaşamında sivil toplumun gelişiminin devletin gölgesinde kaldığı, belirleyici unsurun devlet olduğuna yönelik toplum bilimcilerin ortak bir yargıya sahip olduğu” tespitinde bulunmuştur. Ancak örgütlenme biçimi, devlet dışılık ve toplumsal yararı gözetme bağlamında, Batılı anlamda sivil toplumun bu topraklarda da var olduğunu öne süren toplum bilimcilerin olduğunu da ifade etmek gerekir. Örneğin Balcı (2006:177) şu ifadelerle yer vermektedir.

“Sivil toplum kavramı ve olgusu özellikle 1990 sonrasında küreselleşme ile birlikte gittikçe güçlenmeye başlamıştır. Gönüllü sosyal ve hayır amaçlı çalışmalar 1990’lara kadar sivil toplum kavramı ve olgusuyla birebir örtüşmemekle birlikte mahiyet itibarıyla dernekler, vakıflar gibi yapılanmalarla hayatıyetine devam etmekteydi. Bir başka deyişle Batı formlarının vurguladığı tarza benzer bir sivil toplum tarihi bu topraklarda da vardı. Ancak bu kurumlar STK olarak adlandırılmıyordu.”

Balcı (2006:178) bu anlamda “1990 sonrası dönem göz önüne alındığında sivil toplum ve STK kavramında ve olgusunda bir “ortaya çıkış” değil, bir “adlandırma” ya da “referansta” bir değişiklik yaşandığını ifade etmektedir. Abay’ın (2004:272) sivil toplumu sosyolojik yaklaşımla “kendiliğinden ve iradi olarak örgütlenmiş toplulukların var olduğu toplumlar” olarak nitelendirmesini referans olarak vakıfların da, modern anlamda sivil toplum kuruluşları olarak nitelendirilmesi gerekmektedir.

Talas (2011:391) da, karşı görüşleri reddederek vakıfları sivil örgüt olarak nitelendirmiş, ancak çağın şartlarına uygun olarak kendini modernize edemediği, yozlaşarak eski gücünü kaybettiği ve sorunlar karşısında yetersiz kaldığını öne sürmüş, vakıfların dönüştüğü bu yeni yapıyı ise “Batılı anlamda STK’larla ilgisi olmayan bir yapı” olarak

nitelendirmiştir. Çaha (1998:25) Osmanlı son döneminde medreseler, tarikatlar, vakıflar gibi “geleneksel” STK’ların yanı sıra; özel teşebbüs, ekonomik gruplar, siyasal partiler, dernekler, işçi hareketleri, kadın hareketleri, medya ve siyasal ideolojiler gibi “modern” sivil toplum unsurlarının da önemli ölçüde geliştiğini ancak Tek Parti Döneminin “tek tipleştirme” ve “homojenleştirme” politikaları sonunda bu tür sivil toplum unsurlarının bir işlevi kalmadığını ifade etmiştir. Çaha, 1950’li yıllarda çok partili yaşama geçmeyle beraber sivil toplumun yeniden hayat bulmaya başladığını ve Türkiye’nin Batı ile bütünleşme yoluyla farklı sosyal grupların geliştiğini belirtmiştir.

Türkiye’de sivil toplum özellikle 1980 sonrasında çeşitli iç ve dış etkenlerin sonucunda canlanmış; akademik, toplumsal ve siyasal söylemler içinde gittikçe daha fazla yer almaya başlamıştır. Bir anlamda Türkiye’nin tarihinde sivil toplum her zaman var olsa da bu yıllar kavramın popüler hale geldiği bir dönem olmuştur. Sivil toplum faaliyetleri ülke genelinde artarken; sivil toplum kuruluşları toplumsal değişimin önemli aktörleri konumuna yükselmiştir (STEP, 2011:45). Balcı (2006:177) 1980’li yıllarda “sivil” kavramına tutunmanın, askeri yönetim sonrası dönemde askeri-sivil karşıtlığından kaynaklandığını ifade etmiştir. Balcı ayrıca, Türkiye’de 1980 sonrasında Batı’dan mülhem bir Sivil Toplumculuk anlayışının entelektüel tartışmalarla kendine yer bulmaya çalıştığını ve “sivil toplum” kavramının 1980’lerden önce ve sonra (12 Mart, 12 Eylül) öncelikle sol entelektüellerce tartışıldığını ifade etmiştir. Abay’ın (2004:272) “Günlük dilde, genellikle de halk arasında sivil toplum denildiğinde ‘askeri yönetimden arınmış’ toplum anlaşılmaktadır.” demesinin sebebi de bu gerçekliğin bir yansımasıdır. 1960 yılında geniş serbestlik tanınan sivil alan, 1982 anayasasında toplumsal karmaşanın nedeni olarak değerlendirmiş ve devletin gücünü pekiştiren ve sivil alanı oldukça daraltan bir yapıya bürünmüştür. Aslan’a (2010b:269) göre sivil toplum kavramı, askeri darbe sonrası, devletin giderek artan hayatın her alanını düzenleme istek ve gücüne karşı, birey ve grupların hak ve özgürlük taleplerini dolayısıyla demokrasiyi güçlendirerek askeri darbelerle zemin hazırlayan şartları bertaraf etmek amacıyla gündeme gelmiştir. Bir anlamda, sivil toplumun hareket alanını daraltmakla beraber sivil toplum söyleminin ve taleplerinin yükselmesinin yolunu açmıştır.

Sivil toplumun 1980 sonrası yaşadığı dönüşümde, dünyada yaygın bir eğilim olarak karşımıza çıkan neo-liberal politikaların yansımalarının Türkiye’de de görülmesi önemli bir etkidir. Yeni Sağ’ın politikalarının Amerika’da Ronald Reagan İngiltere’de Margaret Thatcher ile hayata geçmesi sonrası, 24 Ocak kararlarının Türkiye’de hayata geçmesi ve sonraki Özal döneminde birçok özelleştirilmenin gerçekleşmesi, devletin çekildiği alanlarda sivil toplumun daha aktif olduğu bir süreci getirmiştir. Piyasanın güçlendiği, devletin sınırlarını biraz daha geriye çektiği dönemin verdiği özgürlük rüzgârı, sivil örgütlenmeler için de cesaret verici ve teşvik edici bir havanın oluşmasına sebep olmuştur. Çaha (1998:26) bu durumu şu ifadelerle özetlemektedir.

“Türkiye’de sivil toplum konusundaki önemli gelişmelere 1980 sonrası dönemde şahit olundu. 1980 sonrası Türkiye’inde ağırlıklı tartışma gündemine sokulan iki kavram sivil toplum ve liberalizm olmuştur. Merkez sağda yer alan ANAP ve DYP’nin program ve politikaları da bu dönemde dikkatlerin devletten topluma kaymasında önemli bir rol oynadı.

Kamu İktisadi Teşekkülleri'nin özelleştirilmesi, yetki devri, belediyelere fon aktarımı, Pazar ekonomisinin ön plana çıkarılması gibi konular sivil toplum cephesine büyük kazanımlar getirmiştir. Devletin ekonomik alanda alt yapı hizmetlerini, politik alanda da bireylerin özgürlüğünü, haklarını ve kamusal güvenliğini sağlayarak toplum hizmetine giren bir kurum olması gerektiği yolundaki düşünceler yaygınlık kazandı. Devlete yüklenen fonksiyonların, adalet, güvenlik ve savunma gibi alanlarla sınırlı kalması düşüncesi yaygın biçimde tartışılır oldu.”

Tosun (2001:233) 1980’li yıllarda Türkiye’de sivil toplumun yaşadığı dönüşümü şu sözlerle ifade etmektedir.

Türkiye açısından, 1980’lerin ikinci yarısı sivil toplumun genişleme yıllarıdır. 1980’lerden itibaren Doğu Avrupa ve Sovyetler Birliği’nde yaşanan gelişmeler, Batı ve Latin Avrupa’daki askeri cunta yönetimlerinin demokrasiye geçiş süreçlerinin başarısı, tüm dünyada sivil toplum kavramının yeniden canlanmasına öncülük etmiştir. Siyaset bilimi literatüründe sivil toplumun yeniden uyanışına paralel olarak, Türkiye’de süregelen demokratikleşme tartışmalarında da devlet-sivil toplum ilişkisine olan ilginin arttığı gözlenmektedir. Özellikle 1992 Rio Konferansının ardından gerçekleştirilen Habitat Konferansları sürecinin sonuçları ülkemize de yansımıştır. Haziran 1995’da İstanbul’da yapılan Habitat II Konferansı sonrasında artan Yerel Gündem 21 etkinliklerinin sivil toplumu öne çıkaran vurgusu yanında, 1980 sonrasında liberalizmin yendin keşfi sürecinde, neredeyse liberalizmle özdeşleştirilen sivil toplumun –siyasal ve toplumsal alanda olmasa da- piyasa ekseninde yeniden oluşturulma çabaları bu yeniden canlanmada etkili olmuştur. Dolayısıyla, 1980 sonrasında anayasal ve yasal düzenlemeler çerçevesinde sürdürülen demokratikleşme tartışmalarında devlet-sivil toplum ilişkisinin görünümü ve sorunları teması ağırlığını arttırmaya başlamıştır.

Türkiye’de, küreselleşmenin yansımaları, son 20 yılda yaşanan, ekonomik, toplumsal ve siyasal değişimlerle birlikte, sivil toplum kuruluşlarının uluslararası boyutlarda faaliyetler gösterdikleri görülmektedir. Özellikle ekonominin pozitif anlamda yaşadığı değişimlerin yarattığı kaynak zenginliği, Türkiye’deki sivil toplum kuruluşlarını doğrudan etkilenmiş; maddi olanakların, olgunlaşan ticari ve siyasi bağların da etkisi ile kurumsallaşarak uluslararası bir yapıya bürünmüştür (Bulut, 2016: 1).

2.7.Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşları

Arslan (2001:9) sivil toplumu çağdaş anlamıyla, “birey özgürlüklerinin ve temel haklarının korunduğu gönüllülük temelinde örgütlenmenin asil olduğu, toplumun devletin önüne geçerek devlet politikalarını denetleyip yönlendirebildiği yurttaşlık bilincine dayanan bir gelişmişlik düzeyi” olarak ifade etmektedir (Akt. Yıldırım, 2003: 226) Sivil toplum kuruluşları ise sivil bir toplumun verdiği meyvelerdir. Bu kuruluşlar, demokratik değerler açısından hem içerisinde bulundukları toplumdan beslenmekte hem de söz konusu ortamın bu değerler çerçevesinde zenginleşip, serpilmesini sağlamaktadırlar (Yıldırım, 2003:226).

Sivil toplum kuruluşları çeşitli şekilde gruplandırılmaktadır. Boztekin (2004:39) STK’ları geniş biçimde, ticaret birlikleri, sendikalar, işveren kuruluşları/ profesyonel federasyonlar, hükümet dışı kuruluşlar (NGO), hizmet ve üretim birlikleri, yerel idarelerin birlikleri, politik ilgi grupları, dinsel ilgi grupları ve diğer gruplar olarak 9 grup altında ele alırken (Akt. Talas, 2011: 296) Uğur (2011:46) ise dernekler, vakıflar, sendikalar ve mesleki kuruluşlar olarak 4 başlık altında gruplandırmıştır.

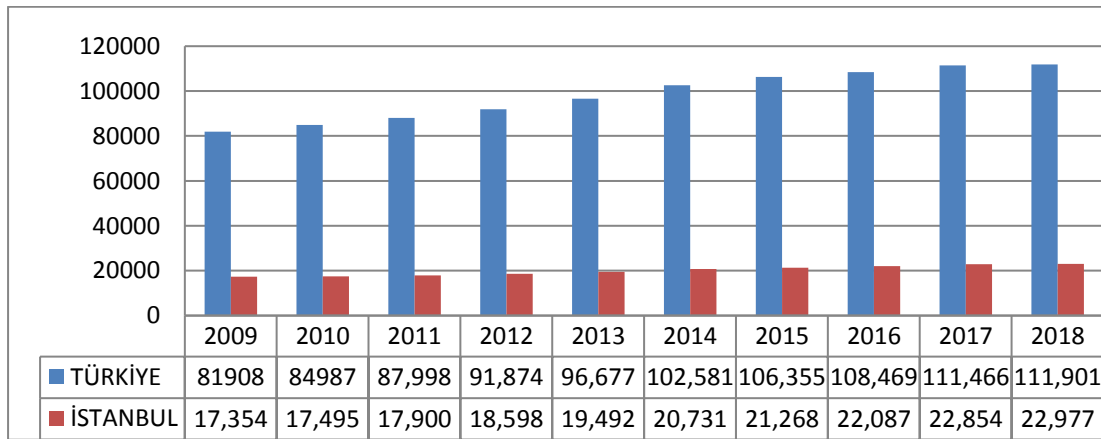
Sivil toplum kuruluşları çeşitli şekilde gruplandırılmaktadır. Boztekin (2004:39) STK'ları geniş biçimde, ticaret birlikleri, sendikalar, işveren kuruluşları/ profesyonel federasyonlar, hükümet dışı kuruluşlar (NGO), hizmet ve üretim birlikleri, yerel idarelerin birlikleri, politik ilgi grupları, dinsel ilgi grupları, ve diğer gruplar olarak 9 grup altında ele alırken (Akt. Talas, 2011: 296) Uğur (2011:46) ise dernekler, vakıflar, sendikalar ve mesleki kuruluşlar olarak 4 başlık altında gruplandırmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti mevzuatında “sivil toplum kuruluşu” hukuki bir tanım olarak yer almamakta; kâr amacı gütmeyen/gönüllü kuruluş tanımı kullanıldığında akıllara ilk olarak *dernek* ve *vakıflar* gelmektedir (STEP, 2011:61). Çalışmanın kapsamı, sokak çocuklarına yönelik faaliyet gösteren çocuklar olduğu için, bu çalışmada sivil toplum kuruluşları olarak Dernek ve Vakıflar incelenecek, işçi ve kamu sendikaları, mesleki örgütlenmeler vb. sivil örgütlenmeler konu dışında bırakılacaktır.

a. Dernek:

Dernek, 5253 Sayılı Dernekler kanununda (mad. 2/a) ; kazanç paylaşma dışında, kanunlarla yasaklanmamış belirli ve ortak amacı gerçekleştirmek üzere en az yedi gerçek veya tüzel kişinin, bilgi ve çalışmalarını sürekli olarak birleştirmek suretiyle oluşturdukları tüzel kişiliğe sahip kişi topluluklarını ifa etmektedir. Modern sivil görünümünde dernek; ortak bir amaç, fikir veya çıkar etrafında resmi olarak örgütlenmiş insan topluluğudur. İlkesel olarak dernekler, ekonomik derneklerden siyasi partilere kadar her şeyi kapsayabilir. Aşağıdaki tabloda Türkiye genelinde ve İstanbul'da faaliyet gösteren aktif sendikalara dair bilgiler sunulmaktadır.

Grafik 12 Türkiye'de ve İstanbul'da son 10 yıldaki aktif dernek sayısı

Kaynak: Dernekler Dairesi Başkanlığı, 2018

Grafikten anlaşıldığı üzere, yıllar bazında Türkiye’de dernek sayısında artış gözlemlenmektedir. Türkiye’nin 2018 yılı itibariyle 111.901 dernek bulunmaktadır. İstanbul’da bulunan 22.977 dernek, tüm Türkiye’nin % 20,5’ine tekabül etmektedir.

b. Vakıf

Arapça bir sözcük olan ‘vakıf’; sözlük anlamı ile durdurma, hareketten alıkoyma, hareketsiz bırakma mânâlarına gelir. Ayrıca “tamamen verme, bütününe verme” anlamını

da içerir (Vakıflar Genel Müdürlüğü, 2018). Vakıf, Türkçe sözlükte ise (TDK, 2018) “bir hizmetin gelecekte de yapılması, sürüp gitmesi için, belirli koşullarla ve resmi bir işlemle bırakılan gelir, para ya da mülk” olarak tanımlanan mülk” olarak tanımlanmaktadır. İktisadi anlamda vakıf; kişisel çalışma ve gayretle elde edilen imkânların ve mal varlığının gönül rızasıyla paylaşılmasını öngören hukuki bir sistemdir. Türk Medeni Kanununa göre vakıf; gerçek veya tüzel kişilerin yeterli mal ve hakları belirli ve sürekli bir amaca özgülemeleri ile oluşan tüzel kişiliğe sahip mal topluluklarıdır (Vakıflar Genel Müdürlüğü, 2018).

5737 Sayılı Vakıflar kanununda (mad. 3) vakıflar, mazbut, mülhak, cemaat ve esnaf vakıfları ile yeni vakıflar olmak üzere 5 grupta incelenmiş olup aşağıdaki şekilde tanımlanmıştır:

- Mazbut vakıf: Bu Kanun uyarınca Genel Müdürlükçe yönetilecek ve temsil edilecek vakıflar ile mülga 743 sayılı Türk Kanunu Medenisinin yürürlük tarihinden önce kurulmuş ve 2762 sayılı Vakıflar Kanunu gereğince Vakıflar Genel Müdürlüğünce yönetilen vakıfları,
- Mülhak vakıf: Mülga 743 sayılı Türk Kanunu Medenisinin yürürlük tarihinden önce kurulmuş ve yönetimi vakfedenlerin soyundan gelenlere şart edilmiş vakıfları,
- Cemaat vakfı: Vakfiyeleri olup olmadığına bakılmaksızın 2762 sayılı Vakıflar Kanunu gereğince tüzel kişilik kazanmış, mensupları Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan Türkiye’deki gayrimüslim cemaatlere ait vakıfları,
- Esnaf vakfı: 2762 sayılı Vakıflar Kanununun yürürlüğünden önce kurulmuş ve esnafın seçtiği yönetim kurulu tarafından yönetilen vakıfları,
- Yeni vakıf: Mülga 743 sayılı Türk Kanunu Medenisi ile 4721 sayılı Türk Medenî Kanunu hükümlerine göre kurulan vakıfları tanımlamaktadır. Çalışmada, istatistikler ve saha araştırması, çalışmanın amacı ve kapsamına uygun olarak, yeni vakıflar üzerinden yürütülmektedir. Aşağıdaki grafikte, Türkiye’de ve Türkiye genelinde son on yıldaki aktif vakıf sayısı belirtilmiştir.

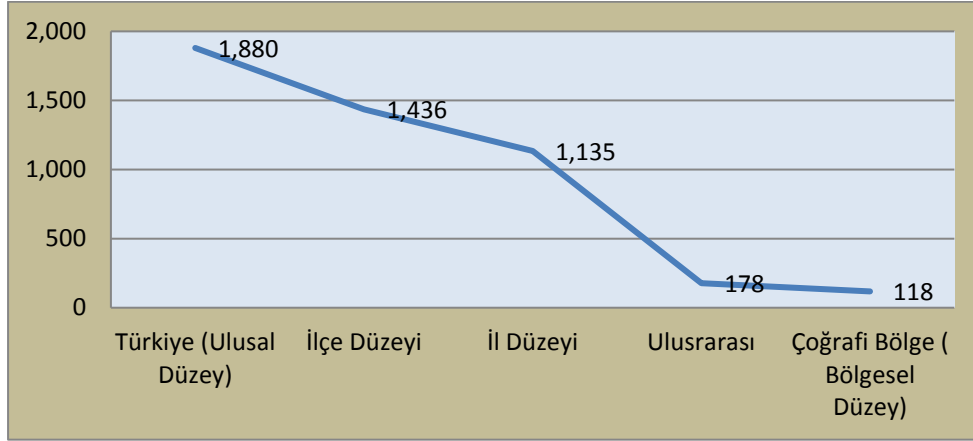
Tablo 17 İstanbul’da 31.12.2018 Tarihi İtibariyle Bulunan Vakıfların Sayısı

Bölge	Mülhak Vakıflar	Cemaat Vakıfları	Yeni Vakıflar	Yabancı Vakıflar	Esnaf Vakıfları	Toplam
İstanbul	33	128	1695	10		1866
Türkiye Geneli	259	167	5083	22	1	5532

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü, 2018.

Türkiye’de bulunan vakıflar genel olarak ulusal düzeyde faaliyet göstermektedir. Aşağıdaki grafikte Türkiye’de faaliyet gösteren yeni vakıfların hizmet verdikleri coğrafi alana dair bilgiler sunulmaktadır.

Grafik 13 Yeni Vakıfların Hizmet Verdikleri Coğrafi Alan (2016)

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü, 2018.

Grafikten anlaşıldığı üzere, ulusal düzeyde faaliyet gösteren vakıflar, tüm vakıfların % 39,60'ına tekabül ederek birinci sırada yer alırken uluslararası faaliyet gösteren vakıflar ise % 3,7'lik oranla oldukça düşük düzeyde kalmaktadır.

Türkiye’de sivil toplum sektörünün durumuyla ilgili değerlendirme yapan sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır. Türkiye’nin ilk uluslararası karşılaştırmalı ve en kapsamlı sivil toplum araştırma projesi olan CIVICUS Sivil Toplum Endeksi Projesi (STEP), 2005 yılında ve 2008-2010 yılında gerçekleştirilmiştir. STEP, sivil toplu sektörünün son yıllarda geçirdiği değişimi bilimsel bir çerçeveden gözlemleme imkânı sunmaktadır. Eş zamanlı olarak elli üç ülkede gerçekleştirilen STEP dünyada sivil toplumun durumunu değerlendirmeyi amaçlamakta ve bulgularını sektörün zayıf ve güçlü yönlerini de göz önüne alarak sivil toplum paydaşlarının analizleri ve faaliyet planları ile birleştirmektedir (STEP:2011:15). Bu projeyle, vatandaşların STK’lara katılım süreci, STK’ların toplumsal ve siyasal sorunlara etkisi, devlet-özel sektör ve sivil toplum ilişkisinin durumu gibi Türkiye’de sivil toplum sektörünün betimsel analizine yönelik konular irdelenmektedir. STEP projesi ile Türkiye’deki sivil toplum kuruluşlarının fotoğrafı ayrıntılı olarak ortaya konulmuş ve bu nedenle bu çalışmada proje çıktılarından genişçe yararlanılmıştır.

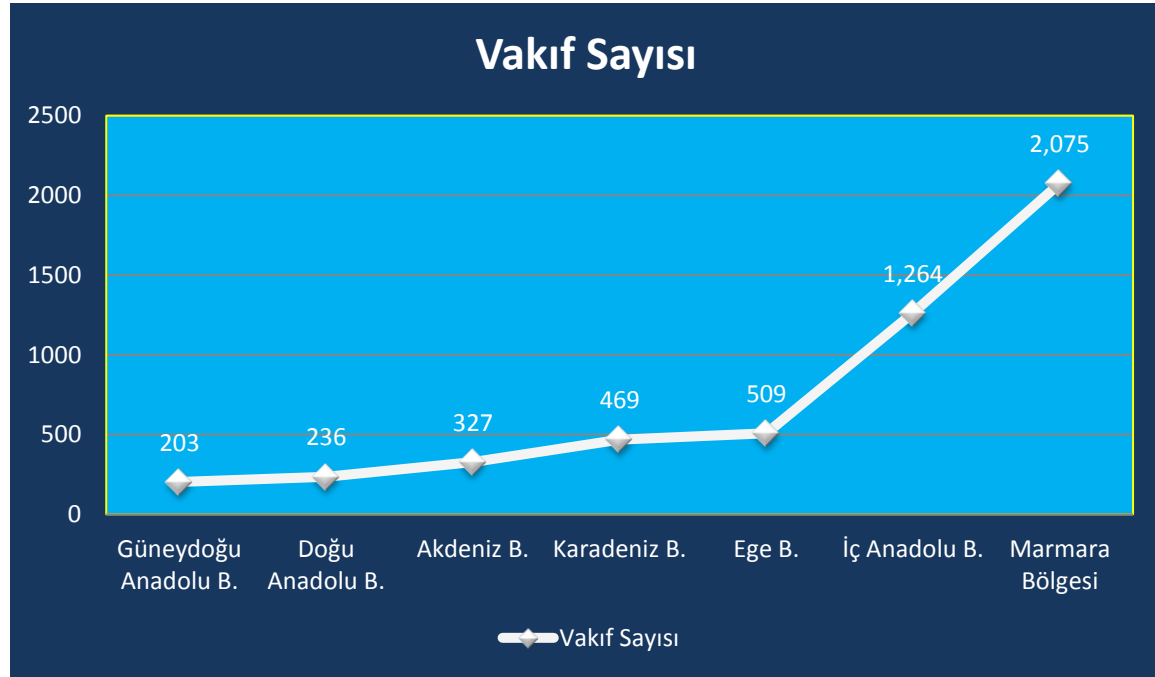
Çalışmada verilerinden yararlanan bir başka önemli çalışma ise Yaşama Dair Vakfı’nın (YADA) verileridir. YADA’nın (2010) yürüttüğü “Türkiye’de Gönüllü Kuruluşlarda Sivil Toplum Kültürü” ve “Türkiye’de Sivil Toplumun Gelişimi ve Sivil Toplum Kamu İşbirliğinin Güçlendirilmesi Projesi” kapsamında 2010-2014 yılları arasında proje paydaşları tarafından yürütülen çeşitli araştırmalara dayalı olarak hazırladığı “Verilerle Sivil Toplum Kuruluşları” çalışması, bu çalışmanın iki önemli veri kaynağını oluşturmaktadır. Dernekler Daire Başkanlığı ve Vakıflar Genel Müdürlüğü de çalışmanın istatistiksel verilerinde sıklıkla başvurulan iki önemli kurumdur.

Türkiye’de STK’ların Coğrafi Dağılımı

Türkiye’deki STK’ların hizmet coğrafyaları incelendiğinde, kentsel alanlarda yoğunluk gösterdikleri, büyük bir kısmının büyük şehirlerde ve ülkenin batısında yoğunlaştıkları

görülmektedir. Aşağıdaki grafikte, vakıfların yoğunlaştıkları coğrafi alanlar gösterilmektedir.

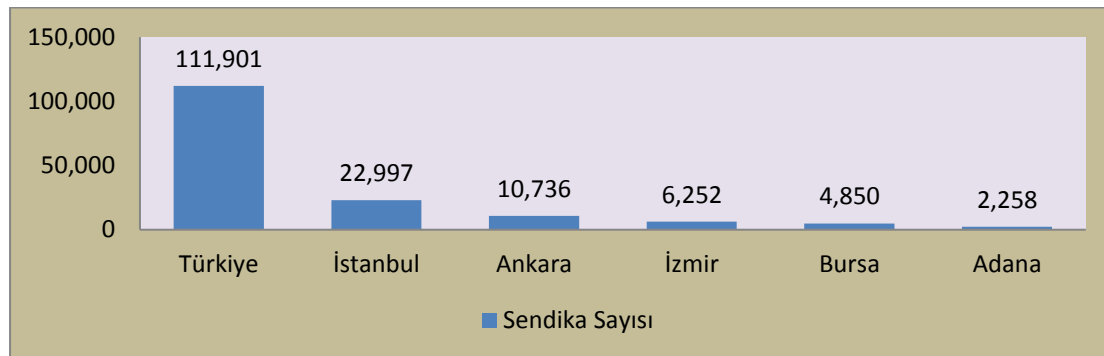
Grafik 14 Vakıfların Faaliyet Gösterdiği Coğrafi Bölgeler

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü, 2018.

Görüldüğü üzere tüm vakıfların % 40, 82'si Marmara Bölgesinde faaliyet göstermektedir. Vakıfların en az yoğunluk gösterdiği Güneydoğu Anadolu Bölgesinde ise sadece % 3 oranında bulunmaktadır. Aşağıdaki grafikte Türkiye'deki tüm dernek sayıları ve derneklerin en çok bulunduğu beş il sıralanmıştır.

Grafik 15 Sendikaların Coğrafi Dağılımları (2017)

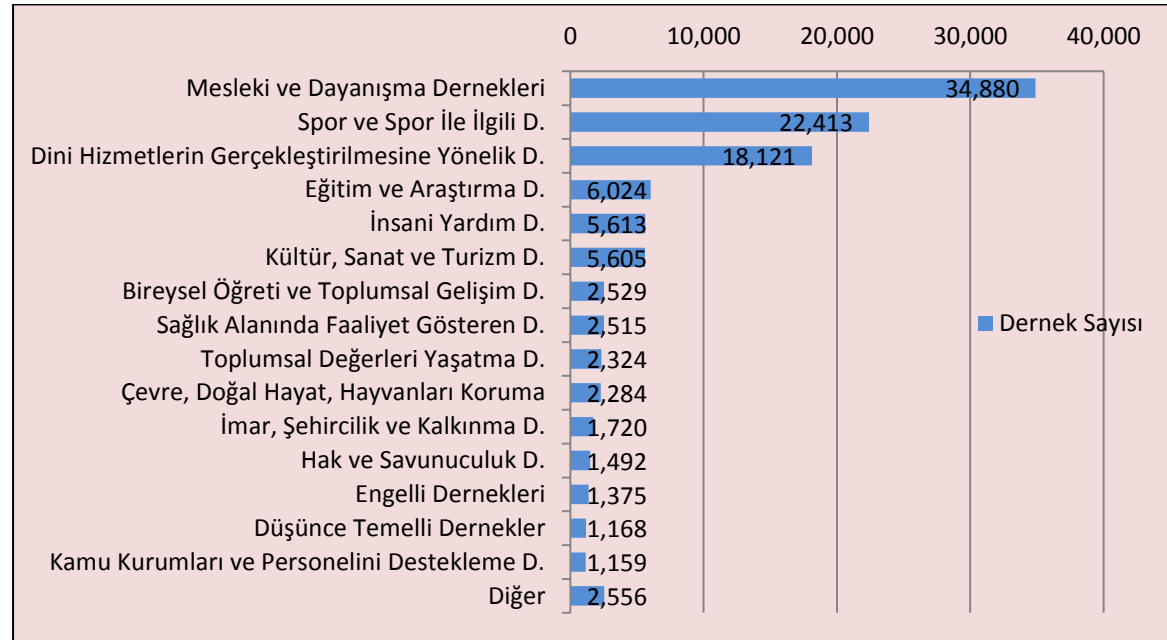
Kaynak: Dernekler Dairesi Başkanlığı, 2018.

Grafikten de anlaşılacağı üzere, dernekler, kentsel alanlarda yoğunlaşmıştır. Derneklerin, % 42'si ülkenin beş büyük kenti olan, İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa ve Adana'da bulunmaktadır. STEP'in (2011) yaptığı araştırmada da benzer sonuçlar elde edilmiş, araştırmada hem dernek hem de vakıfların % 42'sinin yukarıda geçen illerde konuşlandığını belirtmiştir.

STK'ların Çalışma Alanları

Türkiye’de, çalışma alanları açısından STK’ların büyük çoğunluğu sosyal dayanışma ve hizmet odaklı çalışmaktadır. Hak ve savunuculuk faaliyetleri çerçevesinde örgütlenen sivil toplum kuruluşları oldukça azdır. Aşağıdaki grafikte, Türkiye’deki derneklerin çalışma alanları sıralanmıştır

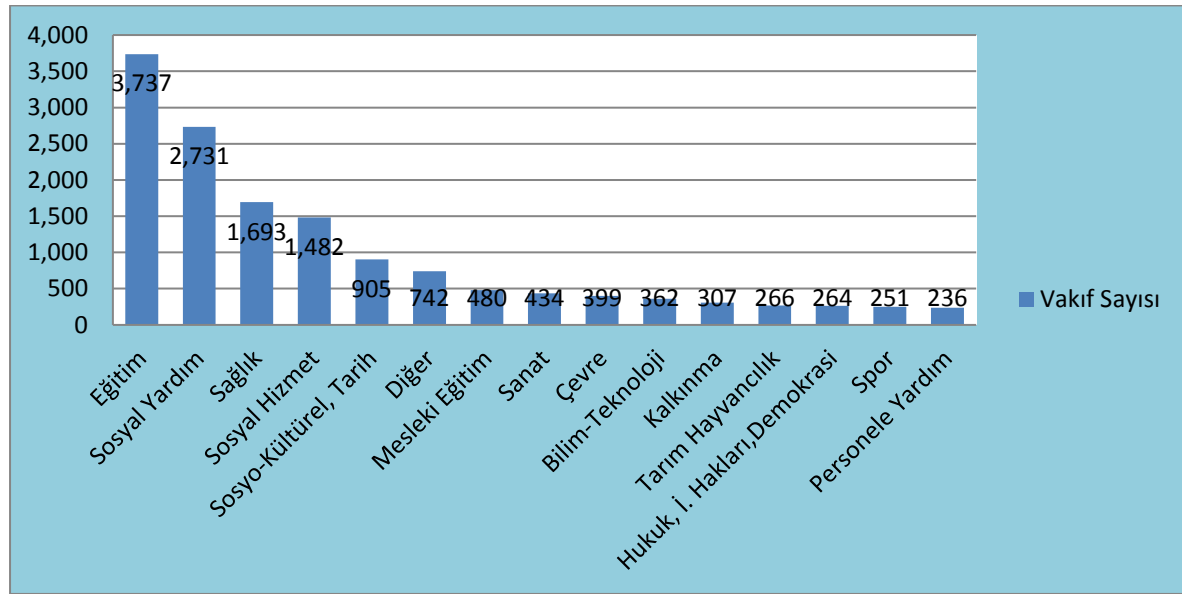
Grafik 16 Derneklerin Çalışma Alanları

Kaynak: DERBİS, 2018

Grafikten de anlaşılacağı üzere, derneklerin % 30, 875'i mesleki dayanışma dernekleri, 16,1'i dini hizmetlerin geliştirilmesine yönelik hizmet faaliyetleri gösteren, %20'si Spor ve sporla ilgili dernekler, % 5,38'i eğitim ve araştırma dernekleri, %5,01'i insani yardım, % 5'i Kültür, Eğitim ve Sanat derneklerinden oluşmaktadır. STEP (2011), çalışma alanlarından yola çıkarak yaptığı değerlendirmede, STK'ların politikaları etkilemeye yönelik etkinliklere ve savunuculuk faaliyetlerine daha az rastlandığı görülmektedir. Ancak bu değerlendirmeyi yapmak için faaliyet alanlarına bakmanın yanı sıra, STK'ların hedeflerine ulaşmak için yürüttükleri çalışmalara yoğunlaşılması gerekmektedir. Vakıfların 2016 yılında yürüttükleri çalışmalarla ilgi aşağıdaki tablo, bu savı desteklemektedir.

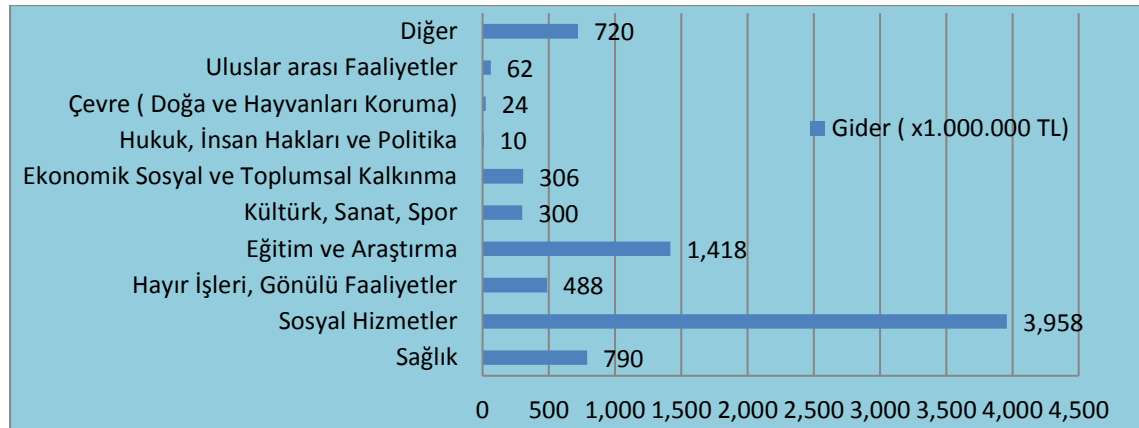
Grafik 17 Yeni Vakıfların 2016 Yılı İçerisinde Gerçekleştirilen Faaliyetlerinin Sektörel Bazda Dağılımı

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü, 2018.

Grafikten de açıkça görüldüğü üzere, Eğitim, Sosyal Yardım, Sağlık ve Sosyal Hizmet gibi çalışmalar, yürütülen çalışmalarda açık ara öndedir. 2016 yılı içerisinde yapılan 14289 faaliyetin 10548'i (% 73,8) eğitim, sosyal yardım, sağlık, sosyal hizmet ve sosyo-kültürel ve tarih ile ilgilidir. Hukuk, İnsan Hakları ve Demokrasi çalışmaları ise 264'te (% 1,8) kalmıştır. Aşağıdaki Grafik'te vakıfların 2016 yılı içerisindeki harcama giderleri sıralanmıştır.

Grafik 18 Vakıfların 2016 Yılı İçindeki Harcama Giderleri

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü, 2018

Grafikten de açıkça görüleceği üzere 2016 yılı içerisindeki harcama giderlerinde sosyal hizmetler alanında yapılan harcamalar, diğer alanlara oranla belirgin bir şekilde daha yüksektir. Sosyal hizmetler alanında yapılan harcamalar toplam harcamaların % 49'una karşılık gelirken, Hukuk, İnsan Hakları ve Politika alanında yapılan harcamalar, % 1,23'e tekabül etmektedir.

STEP (2011:21) araştırmasında, sivil toplum kuruluşlarının sosyal etki algısının, siyasal etki algısına göre, daha önde olduğu değerlendirilmesinde bulunulmuştur. STEP (2011:64), STK'ların savunuculuk faaliyetlerine ilgisinin arttığını ancak bu konuda ne yapılacağına dair bilgi yetersizliklerinin olduğunu ortaya koymuştur. STEP'in önemli tespitlerinden biri şudur: Son yıllarda daha önceleri daha belirgin şekilde engelliler gibi toplumda dezavantajlı kümelerin oluşturduğu alanlarda çalışan STK'ların alanlarının sokak çocukları, evsizler, göçmenler, mülteciler gibi konular üzerinden genişlediğine tanık olunmaktadır.

YADA (2010: 157) gönüllü kuruluşlarda en sık rastlanan yardım türünün aynı yardımlar olduğunu ortaya koymaktadır. Araştırmaya göre, Türkiye'deki her üç gönüllü kuruluştan biri (% 33.1) aynı yardım yapmaktadır. Bunun dışında kan bağıışı organizasyonları (% 15.3), öğrencilere burs vermek (% 12.9) ve nakdi yardımlar (% 11.9) da sıklıkla gözlenen yardım türleri arasındadır

Vakıflara Katılım Düzeyi

STEP'e göre (2011: 86) sivil toplum örgütlenmeleri Türkiye genelinde vatandaş katılımı dar, derin ve çeşitli sosyal gruplar ile coğrafi bölgelerin göreceli olarak temsil edilebildiği bir şekilde gerçekleşmektedir. Böylece özellikle son yıllarda hızlı bir değişim ve gelişim sürecinde olan sivil toplum hareketi, bu gelişimine rağmen vatandaşların büyük bölümünden kopuk kalmakta ve halkın sadece küçük bir kesimine hitap etmektedir. Bu yönüyle, vatandaş katılımı Türkiye'de sivil toplumun en zayıf ve dolayısıyla gelişmeye ihtiyaç olan boyutu olma özelliğini korumaktadır.

Tablo 18 Gelişmiş Ülkelerde Toplam STK Sayısı

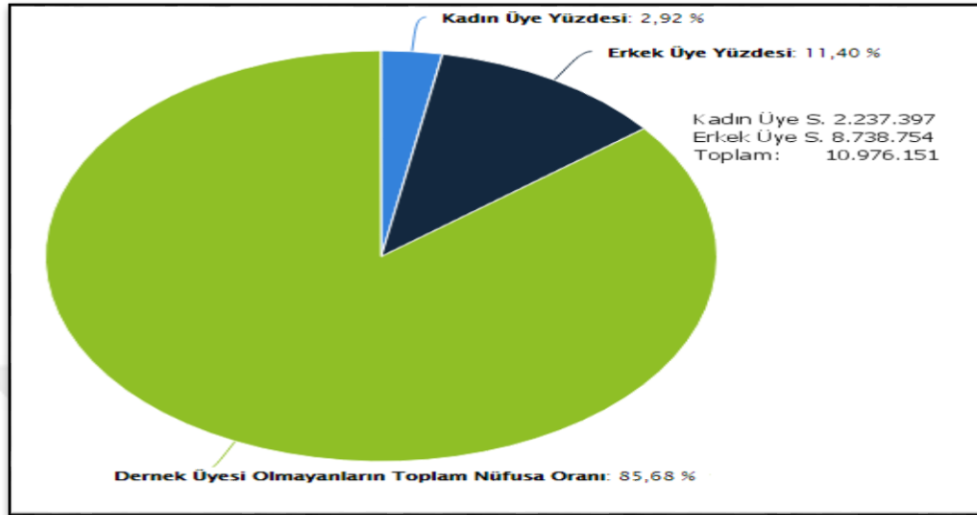
ÜLKE	STK SAYISI	GÜNCELLEME	ÜLKE	STK SAYISI	GÜNCELLEME
Hindistan	3.300.000	2010	Rusya	1227.196	Ekim 2015
ABD	1.532.250	Kasım 2015	Kanada	165.000	2012
Fransa	1.350.000	Kasım 2015	Türkiye	126.629	Kasım 2015
İngiltere	900.000	2012	Macaristan	70.000	2012
Almanya	580.000	2012	Hırvatistan	47.496	2012
Brezilya	338.000	2012	Mısır	40.000	2014
İtalya	301.191	2011	Afganistan	5.789	2015

Kaynak: YADA (2016: 43)

Görüldüğü gibi Türkiye STK sayısı açısından son sıralarda yer almaktadır. Oransal açıdan incelendiğinde, listede Türkiye'den sonra gelen Macaristan'da her 140 kişiye bir Hırvatistan'da 100 kişiye bir, Türkiye'ye benzer bir nüfus sayısına sahip Almanya'da ise her 133 kişiye bir STK düşmektedir. Günümüzde Türkiye'de 4.547'si vakıf, 86.031'i dernek olmak üzere, 90.578 sivil toplum kuruluşu faaliyet göstermekte, bu rakamlara sendikalar, meslek odaları ve kooperatiflerin de eklenmesi durumunda bu sayı 150.000'i aşmaktadır. Bu rakamlara göre, ülke genelinde ortalama her 780 kişiye 1 STK düşmektedir (Dernekler Dairesi Başkanlığı,2018; Vakıflar Genel Müdürlüğü, 2018; STEP, 2011:18) Kişi başına düşen STK sayısı ele alındığında, Türkiye'de STK sayısının Avrupa ülkelerine göre oldukça az olduğu görülmektedir.

Ülke genelinde vatandaş katılımının yaygınlığının zaman içindeki gelişimine bakıldığında, sekiz yıllık bir zaman aralığı dernek üyelerinin sayıları 2005 yılında 4.326.248'den 2008'de 6.811.147'ye çıkarak %63,5'lik bir artış göstermiştir (STEP,2011: 75). Aşağıdaki tabloda ise Dernekler Dairesi Başkanlığı'nın son verileri bulunmaktadır.

Grafik 19 Türkiye'de Derneklere Üye Sayısı

Kaynak: Dernekler Dairesi Başkanlığı, 2018

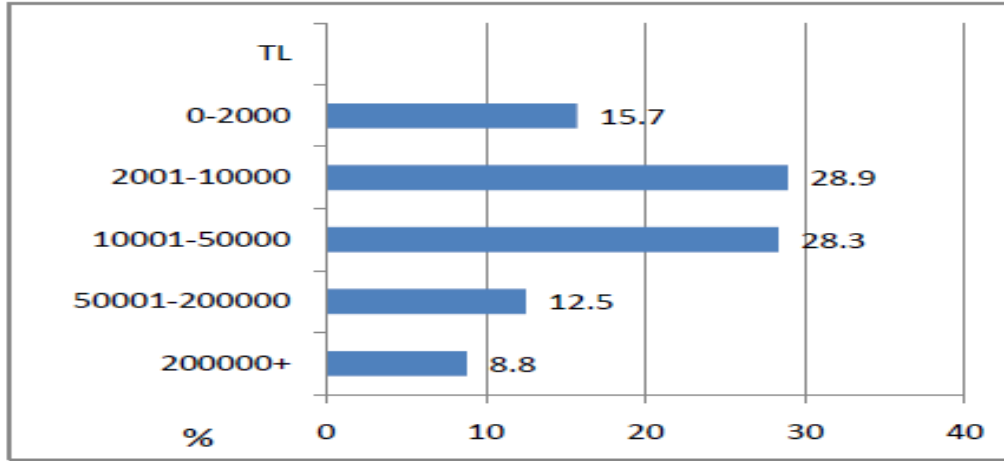
Son verilere göre ise (Derbis, 2018) dernek üye sayısı 10.976. 151'e ulaşmıştır. Bu anlamda 2008 yılından bu güne kadar % 61'lik büyüme oranıyla daha büyük bir gelişim ivmesi yakalamıştır. 2004 yılından bugüne kadar toplamda ise % 153, 70'lik bir artış göstermiştir. Bu açıdan, vatandaş katılımının iyi bir çizgi izlediğini ancak henüz yeterli bir olgunluğa ulaşmadığı ifade edilebilir.

YADA'nın (2016:97) yaptığı araştırmada toplumda bir STK etkinliğine katılım oranı %13,7 iken, kendisiyle bir STK tarafından iletişim kurulan bireylerin oranının %12,3 düzeyinde kaldığı görülmüştür. Bu verilerin ışığında, STK'lar ancak üyeleri kadar bir kesime dokunabilmekte, üyesi olmayan yurttaşlarla temasları sınırlı kalmaktadır. Benzer şekilde, YADA (2016) Türkiye'de STK'ların çok büyük bir kısmının 25 ya da daha az kişinin katılımıyla kurulduğu görülmektedir. STK'ların çoğunluğu yasal zorunluluğun gerektirdiği sayıda kurucu üyeyle kurulmaktadır. Bu durum gönüllü kuruluşların genellikle dar bir çevrenin iradesiyle teşekkül edildiklerini, kitlesel ve tabandan gelen bir hareket üzerine inşa edilmediklerini göstermektedir.

Sivil Toplum Kuruluşlarının Temel Sorunları

STK'ların temel problemi mali kaynak yetersizliğidir. Bireysel bağışlar ve üye aidatları STK'ların temel mali kaynak girdilerini oluştururken bu kaynaklar oran olarak çok düşüktür. STK'ların aynı zamanda devletten, ulusal özellikli ekonomik örgütlerden ve uluslararası örgütlerden mali kaynak yaratma kapasiteleri de düşüktür (Keyman, 2006: 67). Aşağıdaki tabloda YADA'nın araştırma bulgularına göre oluşturulmuş, STK'ların yıllık gelir durumu aktarılmıştır.

Grafik 20 STK'ların Yıllık Gelir Durumu

Kaynak: YADA (2010: 145)

YADA'nın (2010: 145) araştırmasına dayanan yukarıdaki grafikten de anlaşıldığı üzere, Türkiye'deki gönüllü kuruluşların % 44.2'sinin geliri yılda 10 bin liradan azdır. 200 bin TL'nin üzerinde geliri olan kuruluşların ise %8,8 oranında kaldığı görülmektedir. Aşağıdaki grafikte STEP'in (2011) çalışmasında belirlenen STK'ların sorunları gösterilmiştir.

Grafik 21 STK'ların En Önemli Sorunları

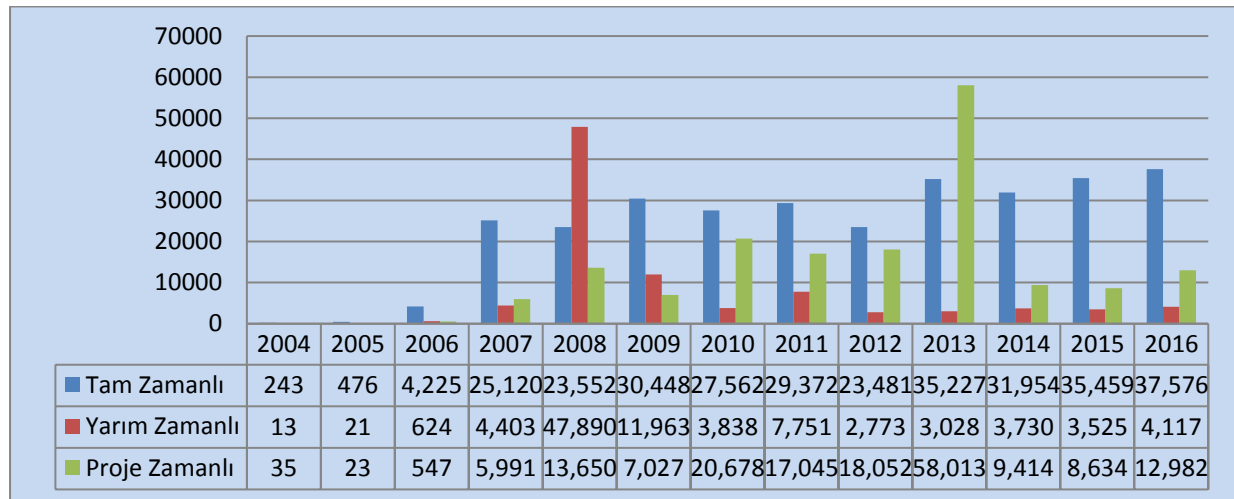
Kaynak: YADA (2010:168)

Görüldüğü üzere, maddi sorunlar STK'lar için birincil problem olarak (%38.3) karşımıza çıkmaktadır. STK'ların kaynak yetersizliğinde toplumumuzda bağış yetersizliği önemli yer tutmaktadır. STEP(2011: 74) Dünya Değerler Araştırması (DDA, 2007), Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı (TÜSEV,2006) ve Charities Aid Foundation'ın (CAF,2010) yaptığı

çeşitli araştırmalara dayandırdığı değerlendirmesinde, Türkiye’de sivil toplum kuruluşlarına üyelik, gönüllülük ve bağış düzeylerinin oldukça düşük olduğunu tespit etmiştir.⁹ YADA (2016: 97) yurttaşların %18,5’inin son bir yıl içerisinde bir STK’ya bağışta bulunduğunu, ancak düzenli bağış yaptığını ifade edenlerin oranının %9,6 düzeyinde kaldığını ortaya koymuştur.

Gönüllü veya profesyonel, insan kaynağının yetersizliği, Türkiye’de sivil toplum için çok yönlü sonuçlar doğuran önemli bir sorundur (STEP, 2011:19). Aşağıdaki grafikte, derneklerin yıllara göre çalışan sayısı belirtilmektedir.

Grafik 22 Türkiye’de Yıllara Göre Derneklerde Çalışan Sayısı

Kaynak: DERBİS, 2018

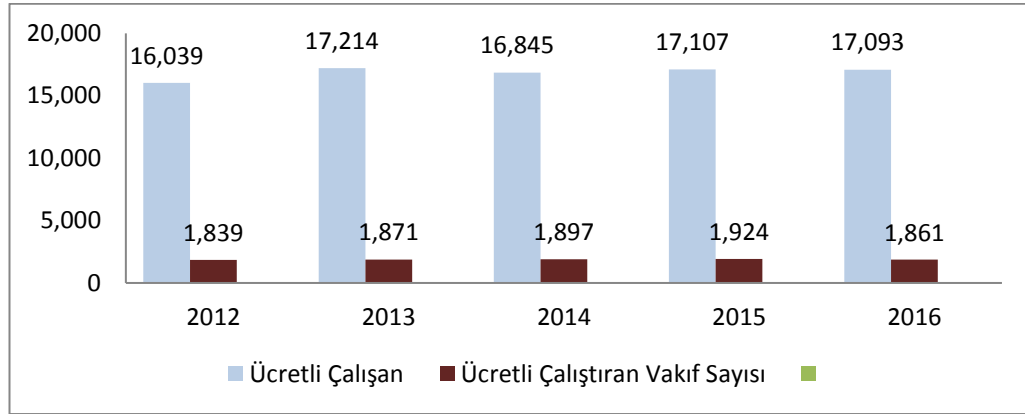
Grafikten de anlaşılacağı üzere 2016 yılında, 111.266 derneğin toplamında sadece 37.576 tam zamanlı çalışanı vardır. Neredeyse 3 derneğe bir çalışan düşmektedir. Aşağıdaki grafikte de yeni vakıfların ücretli çalışan bilgisi verilmektedir.

⁹ DDA’ya göre (2007) halkın %4,5’i sosyal %5,3’ü ise siyasi nitelikte bir sivil toplum kuruluşuna üyedir ve %2,5’i sosyal, %4,2’si siyasi nitelikte bir sivil toplum kuruluşunda gönüllülük yapmaktadır (DDA, 2007’dan Ak. STEP,2011: 74).

CAF’ın (2010) yaptığı araştırmaya göre nüfusun sadece %14’ü son bir ay içinde bir STK’ya nakdi bağış yapmıştır. Aynı araştırmada Türkiye bağış, gönüllülük ve tanımadığı birine yardım etme eğilimleri açısından 153 ülke içinde 134. sırada yer almıştır (CAF, 2010’dan Ak. STEP,2011: 74).

TÜSEV’in (2006) araştırmasına göre Türkiye’de vatandaşların %80’i geleneksel ve dini sebeplerle, akrabalarına veya yakınlarına bir şekilde bağış yapmasına rağmen, bunların büyük çoğunluğu (%86) ihtiyaç sahiplerine doğrudan yapılan, küçük miktarda ve düzensiz bağışlardır (TÜSEV, 2006’dan Ak. STEP,2011: 74).

Grafik 23 Vakıfların Ücretli Personel Sayısı

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü, 2018

Grafikte de görüldüğü üzere, vakıfların % 63'ünün ücretli çalışanı bulunmamaktadır. STEP (2011:19) araştırmasında yer verilen Sivil Toplum Kuruluşları Anketi (STKA) 2009 yılı verilerine göre STK'ların %57'sinde ücretli çalışan bulunmamakta, yaklaşık %41'inin ise insan kaynakları 6 ila 20 gönüllü çalışandan oluşmaktadır. Maaşlı çalışanı bulunan STK'ların %85'i maaşlı çalışan kapasitesini, gönüllü çalışanı bulunan STK'ların ise %71'i bu alandaki kapasitesini yetersiz bulmaktadır. Benzer bir tablo çizen YADA'nın (2010:134) araştırma bulgularına göre Türkiye'deki gönüllü kuruluşların ancak yaklaşık üçte birinde (% 32,8) ücretli bir çalışan vardır. Bu hem gönüllü kuruluşların idame sorunlarına hem de profesyonelleşme yetersizliğine işaret etmektedir.¹⁰ YADA'ya (2010: 134) göre derneklerin sadece % 27,2'sinde ücretli çalışan istihdam ediliyorken, bu durum vakıflarda tam tersinedir. Vakıfların % 71,2'si ücretli çalışan istihdam etmektedirler. Bu radikal farklılık, vakıfların derneklere göre daha kurumsal bir yapı gösterdiklerinin altını çizmektedir.

YADA'ya (2016: 85) göre genellikle yöneticilerin çabaları ve fedakârlıkları ile işlerini yürüten STK'larda istihdam oranları oldukça düşüktür. YADA'nın aktif STK'lar ile gerçekleştirdiği araştırma kapsamındaki STK'lar arasında dahi oran oldukça düşük çıkmıştır. Söz konusu araştırma dâhilindeki STK'ların yalnızca %30,9'u en az bir ücretli çalışana sahip olduğunu belirtmiştir. Yaklaşık her 3 kuruluştan ikisinin ücretli çalışanı

¹⁰ Bu istihdamın niteliği de tartışmalıdır. Sekreterlik, hizmetli, aşçı, şoför, temizlik çalışanı gibi gündelik hizmet işlerinde görevli çalışanların oranı % 61.7 gibi yüksek bir orandır. Çalışanların % 14.4'ü yönetici, % 6.9'unun da muhasebeci iken sadece % 14.2'si çeşitli uzmanlardan oluşmaktadır.

yoktur. Ücretli çalışana sahip olduğunu belirten bu %30,9'luk kesimin de yarısına yakını (%47,8) 1 veya 2 ücretli çalışana sahiptir

Türkiye'deki STK'larla ilgili olarak, kurumsallaşma düzeylerinin düşük kalması önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. STK'ların işlevlerini sorunlu yönetim yapıları, yetersiz kaynaklar ve kopuk ilişkilerle sürdürdüklerini değerlendirmektedir (STEP,2011: 158). YADA (2010:131) STK'ların etkin ve aktif bir kurumsallaşma düzeylerinde, ofis varlığını önemli bir gösterge olarak değerlendirmiştir. Araştırmada, STK'ların sadece dörtte biri (% 24,3) kendi mülkiyetindeki bir ofiste çalışmalarını sürdürdüğünü onda biri ise (% 9,2) kurumsallaşmanın asgari şartlarından olan düzenli kullanılan bir ofis olanağını sağlayamadığını ifade etmiştir.

STK'ların kurumsallaşma düzeylerinde yazılı belge ve dokümantasyon önemli bir göstergedir. STEP(2011: 110) Türkiye'deki STK'ların hem sektörel hem de kurumsal seviyelerde, demokratik karar alma mekanizmaları, çalışan-işveren ilişkilerine yönelik düzenlemeler, davranış kuralları ve şeffaflık, çevre standartları gibi değerlerini yazılı belgelere döküp kamuoyu ile paylaşmadıklarını ifade etmektedir.

Türkiye'de STK'ların zayıf kaldığı alanlarda biri, STK'lar arası işbirliği düzeyidir. STEP (2011: 20) çalışmasında Türkiye'deki STK'ların faaliyetlerini birbirlerinden oldukça kopuk ve bağımsız yürüttüklerine işaret etmekte, sektör olma farkındalıkları ve birlikte hareket edebilme becerilerinin düşük düzeyde olduğunu ortaya koymuştur. Sivil toplumun gelişmişlik düzeyinin önemli bir göstergesi sivil toplum aktörlerinin birbirleri ile ne derece iletişim ve işbirliği içinde olduklarıdır. Bu bağlamda ülkedeki STK'ların büyük çoğunluğu son üç ay içinde en fazla 5 sivil toplum kuruluşu ile toplantı, bilgi-belge paylaşımı veya işbirliğinde bulunmuştur (sırasıyla %42, %45 ve %48). Bunun yanında önemli bir kısmının ise hiçbir kuruluşla teması olmamıştır (sırasıyla %17, %25 ve %29). Uluslararası düzeyde ise STK'ların yarıdan fazlasının yurtdışında yerleşik ya da faaliyet gösteren bir STK ile hiçbir iletişim veya işbirliği olmamıştır (%58 ve %63). Bu veriler STK'ların faaliyetlerini birbirlerinden oldukça kopuk ve bağımsız yürüttüklerine işaret etmekte, sektör olma farkındalıkları ve birlikte hareket edebilme becerileriyle ilgili soru işaretleri yaratmaktadır.

Çalışmalar Türkiye'deki STK'ların siyasal etkisinin kısıtlı düzeyde olduğunu ortaya koymuştur. STEP (2011: 21) araştırmasına göre, sivil toplum kuruluşlarının yarısı son iki yıl içinde yerel veya ulusal düzeyde bir politika önerisinde bulunmuştur. Bu durum, sivil toplumun siyasa etki algısının düşük olmasına rağmen bu alanda artan bir faaliyet düzeyine işaret ettiği olarak değerlendirilmiştir. YADA'nın (2016:101) araştırmasında STK'larla kamu arasında aktif bir temastan söz edilmiştir. Kamu kurumlarının STK ile temas noktalarına dair verilere bakıldığında ise "komşuluk ilişkileri" olarak nitelendirilebilecek ve hayli yoğun fakat henüz derinlikli olmayan bir temas biçiminin öne çıktığı görülmektedir. Örneğin kamu yöneticilerinin %82'si en az bir STK davetine katıldığını ifade ederken, STK'ların %87'sinin de bir kamu kuruluşunu ziyaret ettiği görülmektedir YADA (2016:104) verilerine göre, kamu yöneticilerinin, STK

ziyaretlerinde bilimsel toplantılara (%35,4), özel gün etkinliklerine (%20), bilgilendirme toplantılarına (%12,3) ve kültürel etkinliklere (%9,2) katılım ön plana çıkarken, STK'ların ise kamu kuruluşlarını ziyaretlerinde, tanıtım/bilgi alışverişi (%33,7), birlikte çalışma talebi (%22,9) ve destek talebi (%19,3) amaçları güdülmektedir. Bu açıdan, işbirliği ve birlikte çalışma amacının daha çok STK'lar tarafından güdüldüğü ortaya çıkmaktadır.

YADA (2016:104-105) verilerinde kamu yöneticilerinin % 63,6 oranında STK yayını, raporu veya araştırmasından yararlandıkları, yararlanma gerekçelerini % 42,5 oranla yalnızca gündemi takip etmek üzere; mevzuat hazırlanmasında kullanmak ve makul görülen fikirleri uygulamak üzere yararlanma biçiminin ise %15 oranında kaldığı görülmektedir. Araştırmada ayrıca, STK'ların doğrudan politika yapım süreçlerine ne ölçüde dâhil edildikleri de sorgulanmış ve bu oranın da %16,1 düzeyinde kaldığı görülmüştür

STK'ların teknoloji ve destekleyici altyapı erişiminde iyi bir noktada olduğu söylenebilir. YADA (2010:139) araştırmasında STK'ların sahip olduğu teknolojik ve destekleyici altyapısı şu şekilde belirlenmiştir: Kuruluşların %78.1'inde masaüstü bilgisayar, %27.7'sinde dizüstü bilgisayar, % 72.7'sinde adsl bağlantısı, %63.1'inde telefon santrali, % 65.8'inde çok fonksiyonlu yazıcı/fotokopi makinası, %66.4'ünde televizyon , %28.5'inde projeksiyon cihazı, % 55.1'inde çok amaçlı salon ve %23.2'sinde müstakil konferans, gösteri veya sergi salonu bulunmaktadır. STEP (2011:103) STK'ların teknolojik kaynaklar ve destekleyici altyapıya erişimindeki bu pozitif tablonun var olan problemlerin aşılmasında yeni fırsatlar sunduğunu vurgulamaktadır.

STK'ların durumları bütünlük içerisinde değerlendirildiğinde, hem Türkiye'deki "sivil toplum" algı ve alanının mevcut düzeyi hem de STK'ların kurumsallaşma düzeyi açısından umut vadeci gelişmelere tanıklık edilmekle beraber kat edilmesi gereken uzun bir yol olduğu görülmektedir. Özellikle, STK'ların toplum yararına faaliyet gösterme strateji ve uygulamalarında sosyal yardımın çok geniş bir alana sahip olmasının aksine sosyal hizmetin zayıf kalması sosyal hizmetin sosyal yardım çerçevesinde kalmasına yol açmıştır. Buna rağmen, son yıllarda STK'ların maddi yoksunluk çeken bireyler dışında diğer dezavantajlı gruplara da odaklanması ve sosyal hizmetlerin STK'ların faaliyet alanları içerisindeki oranlarındaki artış, STK'ların sosyal yardımdan sosyal hizmete evriliş sürecinde önemli gelişmelerdir.

Sosyal hizmetin amacına ulaşabilmesi, her şeyden önce planlı değişim sürecinin sağlıklı bir şekilde sürdürülmesiyle mümkündür. Ancak mevcut araştırma verileri baz alınarak STK'ların durumları analiz edildiğinde, STK'ların imkân, yetki ve kabiliyet açısından sosyal hizmetin gerektirdiği uzmanlaşmış insan kaynağı, fiziki koşullar ve kurumsallaşma noktalarında kurumların sürdürülebilirliklerini tehdit eden sorunlarla boğuştuğu görülmektedir. Bu değerlendirmeler, Türkiye'deki STK'ların genel bir profilini sunmakla beraber bu araştırmanın örneklemini için de araştırılması ve irdelenmesi gereken noktalara

dikkat çekmektedir. Bu nedenle, çalışmanın bu başlığında ele alınan STK'ların analizine, araştırmanın bulgular ve yorum kısmında sıklıkla atıfta bulunulacaktır.

BÖLÜM 3: ALAN ARAŞTIRMASI: SOKAK ÇOCUKLARINA YÖNELİK SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ SOSYAL HİZMET ÇALIŞMALARI

Çalışmanın bu başlığında İstanbul'da sokak çocukları sorununa, araştırmanın metodolojisine ve araştırmanın bulgu ve yorumlarına verilecektir.

3.1.İstanbul'da Sokak Çocukları Sorunu

Tarih boyunca önemli bir kent olan İstanbul, Osmanlı devletinin başkenti olarak önemi sürdürmüştür. Cumhuriyet döneminde Ankara'nın başkent olması, İstanbul'un önemini azaltmamıştır. Bu dönemde de İstanbul, yatırımların ve özellikle sanayi, hizmet ve finans yatırımlarının ulusal ve uluslararası düzeyde ilgi odağı olma özelliğini devam ettirmiştir. Ancak kentleşme oranı çok yüksek olan bu kentin nüfusu, doğurganlıktan daha çok dışarıdan aldığı göçlerle artmıştır. Cumhuriyet döneminde ilk nüfus sayımı olan 1927 yılında İstanbul nüfusu 800.000 civarında iken bu miktarın 1945 yılında 1milyonu, 1970 yılında 3 milyonu, 1990 yılında 7 milyonu ve 2000 yılında 10 milyonu aştığı görülmektedir (Murat, 2011:83). İstanbul 2018 nüfusu, tahmini verilere göre 15.209.582 ve nüfus yoğunluğu 2829/km²'dir. Ekonomik gelişmenin seyri ne olursa olsun, İstanbul ilinin ülke sanayi içindeki ağırlıklı yeri hiç değişmemiştir. Günümüzde de İstanbul, bir yanda sağlıklı derme çatma binalarda, etkinliklerine devam eden el imalatına dayalı atölyeler ve diğer yandan da, son sistem teknolojinin kullanıldığı, Dünya'nın ünlü markalarının mallarının üretildiği fabrikalarla, sanayi alanında büyük bir çeşitliliğe sahiptir (Dikmen, 1998:117).

İstanbul nüfusu göçe bağlı olarak büyük bir artış göstermiştir. 1950-60'larda gerçekleşen ilk göç dalgası nüfus yapısının oransal aralığında değişim yaratmamıştır. Bekâr erkek göçü olarak adlandırılan bu göçle gelenlerin kentlileştiği kabul edilmektedir. Nüfus oranları üzerinde büyük değişim yaratan 1960'lı yıllardaki göç dalgasında ise tüm aile göç etmiştir. Bu göç dalgası İstanbul ve civarını etkilemiştir. Sonuncu göç dalgası ise, 1980'lerde başlamış, 1990'lara kadar yavaş ve istikrarlı bir göç dalgası şeklinde sürmüştür. Bu dönemde yaşanan göç artık kır-kent göçü değildir. Kır-kent dengesi Türkiye'de değişmiş ve kır oransal ağırlığını kaybetmiştir. Son dönemlerde, İstanbul'a gelenler içinde kentsel kökenliler daha ağırlıklıdır. Nüfus kaybeden alanlar sadece "köylülerini" değil, kent ve kasabalarında yaşayan diğer gruplarını da, daha da önemlisi kültürel, ekonomik ve toplumsal birikimlerini de kaybetmektedirler. Göçün seçiciliğinin ve yönünün, göç veren alanların hem köylerinde, hem de kentlerinde toplumsal, kültürel ve ekonomik erozyona neden olmaktadır (Murat, 2011: 96).

Barış'a (2008:34) göre, Türkiye'de kentlileşme süreci batının aksine sanayileşmeye dayalı değil, kentlerde, kentin ekonomik ve sosyal faaliyetlerinin emme kapasitesinin üzerinde nüfusun bu yerleşim alanlarına yığılmasıyla meydana gelen demografik kentleşme şeklinde olmuştur. Türkiye'nin genel olarak kentleşme sürecine paralel bir ekonomik büyüme süreci gerçekleştirememesi işsizlik oranlarının artışında bir hayli etkili olmuştur. Bu sorun 1980 sonrası süreçte büyük bir sosyal kırılmaya neden olmuştur. Kente 1980 öncesi dönemde gelen kadın ve çocuklar iş yaşamı dışında kalmışlardır.

Çünkü aile reisinin özellikle de sanayide istihdam edilmesi halinde, görece yeterli bir gelir elde etmesi, kadının ve çocukların çalışmasını gerektirmemekteydi. Ancak bu durum 1980 sonrasında değişmiştir. Bir yandan, özellikle de en fazla istihdam yaratan sanayi sektöründe, iş olanakları daralmış, diğer yandan yüksek enflasyon karşısında ailelerin reel gelirinde önemli bir düşüş yaşanmıştır. Gelirlerdeki bu gerilemeyi telafi etmek ancak ailedeki diğer bireylerin de çalışma yaşamına katılmasıyla olanaklı olabilmektedir (Dikmen, 1998:118). 1980’de İstanbul faal nüfusu içinde 50 bin kadar 12-14 yaş grubu iş gören bulunmaktayken, bu sayı 1990’da 80 bine çıkmıştır. Bu gruba 15-19 yaşlarındakiler de eklendiğinde 1980’de 280 bin olan çocuk işçi sayısı, 1990’da 441 bine yükselmektedir (Dikmen, 1998: 118).

İstanbul’da iç göçlerle hızla artan nüfusa paralel olarak ekonomik iyileşmenin sağlanamaması, Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde baş gösteren sokak çocukları sorununun artışı ve çocuk emeğinin iş piyasasında daha geniş bir alan bulmasına yol açmıştır. Barış’a (2008) göre ilk kez 1950’li yıllarda İstanbul, Ankara, İzmir gibi ülkenin en büyük kentlerinde görülen sokakta yaşayan çocuklar, bu dönemde “köprü altı çocukları” olarak anılmıştır. İstanbul’da Tophane- Karaköy ve Galata Köprüsü civarında geceleyen bu çocuklar yaşamlarını gündelik işler yaparak kazanmaktaydılar. Özellikle 1980 sonrasında Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinden gelen yoğun göçlerle İstanbul’da sokak çocukları problemi yeni bir boyuta taşınmıştır.

Düzensiz kentleşme ve yüksek işsizlik oranlarının doğurgularından biri de gecekondu alanlarının ortaya çıkmasıdır. Soruna yoğunluklu olarak metropol kentlerde rastlanmaktadır. Bilhassa İstanbul gibi gecekondulaşma sorununun ciddi boyutlara ulaştığı alanlarda ebeveyn denetim ve gözetiminden çıkan çocuk sayısı giderek artış göstermektedir.

McCaskill’e (1998)’e göre sokağı yaşam alanı olarak benimsemek, madde kullanmak, varoşlarla anlam bulan bir kavramdır (Akt. Ögel,2018: parag. 21). Bu çocukların neredeyse hepsi varoş çocuklarıdır. Varoş kavramı, yoksulluğun izlerini taşır. Dolayısıyla yoksulluk, çevreyi etkileyen ve biçimleyen de bir olgudur. Ama varoş, kendi içinde bir toplumsal yapıyı ve çevreyi betimler. Sosyal ve kültürel bir olguyu anlatır. Bu nedenle bu çocukların varoş çocukları olduğu da bir gerçektir (Ögel,2018: parag. 21).

Varoşlarla ilgili yapılan araştırmalarda hemşerilik ilişkilerinin hakim sınıf yerine coğrafi aidiyetin ön planda olduğunu, feodalizmin çözülmediğini görmekteyiz. Kentleşme açısından baktığımızda, “kentleşmenin” göstergesi olan bu durum, aynı zamanda kentleşmenin de önünde önemli bir engel olarak durur. Toplumsal ilişkilerin temelini mikro ölçekte hemşeriliğin yerine akrabalar ve akrabalık oluşturur. Akrabalık ilişkileri, formasyonu, işleyişi, kuralları belirgin, yerleşik birer kültürel yapıdır. Ama kentte bu ilişkiler zaman içinde erozyona uğrar(Ögel, 2018:parag.22).

İstanbul’un mahallelerini eğitim, gelir ve yaşam koşullarına ilişkin verilerden hareketle 8 kategoriye ayıran Mahallem İstanbul Projesi’ne göre İstanbul nüfusunun yüzde 1,6’sı en yüksek sosyoekonomik statüye sahip olan 20 mahallede yaşamaktadır (Mahallem İstanbul

Projesi, 2018). 959 mahalleye sahip olan İstanbul'un en yüksek sosyoekonomik statünün gösterildiği A+ grubunda 20 mahalle yer almaktadır. Beşiktaş'tan 10, Kadıköy'den 4, Beyoğlu'dan 2, Bakırköy'den 2, Şişli ve Beykoz'dan ise 1 mahalle A+ statü skoruna sahiptir. Araştırmaya göre, İstanbul'da her 3 kişiden 1'i düşük sosyoekonomik statü seviyesinde yaşarken yüksek sosyoekonomik statüde yaşayanların oranı % 6 olarak belirlenmiştir. En yüksek sosyoekonomik statü sıralamasında ikinci grupta yer alan 58 mahalle ise nüfusun yüzde 4,9'unu kapsamaktadır. Üst orta kesim % 16,3'ünü barındırırken orta kesim % 42,2'yi karşılık gelmektedir. Sosyoekonomik statüsü düşük grupta yer alan mahallelerin nüfustaki karşılığı yüzde 35,1 olurken, bu grupta 417 mahalle bulunmaktadır. Sosyoekonomik statüsü düşük grupta yer alan mahallelerin nüfustaki karşılığı yüzde 35,1 olurken, bu grupta 417 mahalle bulunmaktadır. Araştırmaya göre, refah, yaşanabilirlik ve kültürel düzey bakımından İstanbul'un en düşük dereceye sahip C- ilçelerinin başında ise Sultanbeyli gelirken, onu Arnavutköy ve Sultangazi takip etmektedir. Görüldüğü üzere, İstanbul'da ilçeler arasında ekonomik düzey olarak belirgin bir farklılık bulunmaktadır.

İstanbul Valiliği tarafından yürütülen çalışma sonuçlarına göre sokakta yaşayan çocuklar ağırlıklı olarak Taksim, Kadıköy ve Bakırköy gibi kentin en merkezi ve kalabalık yerlerinde yaşamaktadırlar (Barış, 2008: 67). Sokak çocukları, çalışmak veya uyumak için merkezi alanları seçmesine rağmen aileleri ve sosyal çevreleri aslında İstanbul'un yoksul semtleridir. Aşağıda İstanbul Valiliği tarafından yapılan araştırma sonucunda İstanbul'daki sokak çocuklarının yoğunlukla yaşadığı bölgeler tespit edilmiştir.

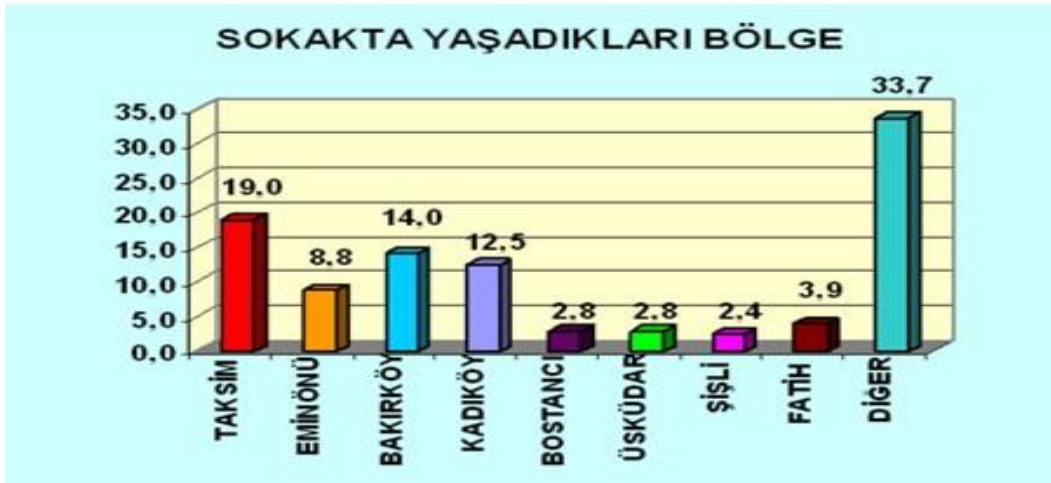
Şekil 4 İstanbul'da Sokak Çocuklarının Yoğunlaştığı Bölgeler

Kaynak: Barış, 2008: 68

Haritadan da görüldüğü üzere sokak çocuklarının yoğunlaştığı bölgeler sahil şeritleridir. Bu yerler gündüz kalabalık olduğu kadar gece sürkülasyonunun da yoğun olduğu yerlerdir. Sokak çocukları, aslında kentin varoş bölgelerinden gelmelerine rağmen sinyalcilik adını verdikleri para dilenme yoluyla yaşamlarını idame ettikleri için bu bölgeler onlar için en uygun alanlara dönüşmektedir. Aşağıdaki tabloda, sokak çocuklarının yaşadığı ilçeler belirtilmiştir.

Şekil 5 İstanbul'da Sokakta Yaşayan ve Çalışan Çocukların Bulunduğu İlçeler

Kaynak: İstanbul Valiliği, 2004¹¹

Acar'ın (2010) hazırladığı Sokakta Yaşayan Ve/Veya Çalıştırılan Çocuklara Yönelik Hizmet Modelinin Ve İl Eylem Planlarının Değerlendirilmesi Raporu'na göre, sokakta yaşayan ve/veya çalıştırılan çocukların aileleri genellikle Avrupa Yakası'nda Büyükçekmece, Bağcılar, Sultançiftliği gibi yoğun göç alan ve yeni kurulan ilçelerde veya Anadolu Yakası'nda Sultanbeyli, Pendik, Kadıköy ve Ataşehir gibi olumsuz sosyo-ekonomik göstergelere sahip bölgelerde yaşamaktadır. Sorunun, kente göç eden ailelerin istihdam edilememesinin bir sonucu olduğu ifade edilmektedir. Ailelerin göç süreçleri incelendiğinde, göç edilen bölgelerin başında Güneydoğu Anadolu (%28,4), Doğu Anadolu (%27) ve Karadeniz (%17,2) Bölgelerinin geldiği görülmektedir. Verilere göre çocukların %40,3'ü 13–15 yaş, %28,5'i 10–12 yaş ve %20,1'i 16–18 yaş aralığında sokakla tanışmaktadır. Raporda, çocukların sokak yaşamıyla tanışmalarının nedenleri arasında ilk sırayı aile içi şiddet (%20,6) almaktadır. Şiddeti, %20,7 ile aile içi uyumsuzluk takip etmektedir. Diğer nedenler ise şu şekilde sıralanmaktadır: Aile parçalanması (%13,7), zorla çalıştırma (%17,1), yurt-yuva uyumsuzluğu (%4,5), kendi isteği ile çalışan (%8,7) ve diğer nedenlerdir (%7). Aynı rapora göre İstanbul İl Emniyet Müdürlüğü Çocuk Şubesi'nce 2007 yılı içerisinde 820, 2008 yılı içerisinde 787 ve 2009 yılı içerisinde 716 madde bağımlısı çocuğa ulaşılmıştır. Çocuk Şubesinin 2007–2010 yılları arasında sokakta çalıştırılan veya dilendirilen toplam 3793 çocukla ilgili işlem yürüttüğü görülmektedir. Rapora göre çocuk Şubesi 2007 yılında 63, 2008 yılında 286 ve 2009 yılında ise 723 sokakta yaşayan çocuğa ulaşmıştır.

¹¹ Sosyal hizmet kuruluşları, Polis ve Jandarma birimlerince 1998-2004 yılları arasında proje kapsamında birebir hizmet verilen, 2655 Sokakta Yaşayan Çocukla yapılan ön görüşme sonucu elde edilen bilgilere göre hazırlanmıştır (İstanbul Valiliği, 2004).

İstanbul'daki sokak çocuklarına yönelik bazı araştırmalar

Barış'ın (2008) İstanbul'da bulunan 114 çocuk ve ailesi üzerinden yürüttüğü araştırmada çocukların doğdukları bölgeler % 54,4 ile Marmara % 28,1 ile Güneydoğu Anadolu , % 7 ile Karadeniz ve % 6,1 ile Doğu Anadolu Bölgesi olarak görülmüştür. Ailelerin % 74'ü Avrupa yakasında yaşamaktadır. Bu yakada aileler genel olarak Bağcılar, Tarlabası ve Gaziosmanpaşa'ya yerleşmiştir. Ailelerin yarısından fazlası (%57) İstanbul'a göçle gelmiştir. Bu göçün bölgelere dağılımına bakıldığında ise sırasıyla Güneydoğu (%38,6), Doğu Anadolu (%27) ve Karadeniz (%44) bölgelerinin önde geldikleri görülmüştür. Göç nedenlerine de bakıldığında esas olarak 'ekonomik' nedenlerin başat olduğu görülmektedir. Sağlık ve kan davası gibi bir dizi başka etken olmasına rağmen, göçte temel etkenin geçinme kaygısı olduğu ve 53 kişi ile % 82'lik bir oranla göçün ekonomik nedenlerden kaynaklandığı görülmüştür. Çocukların 15-19 yaş arasında 62 kişi % 54,4, 14 yaş ve altı 52 kişi ile % 45,6'lık gibi bir dağılım görmektedir.

Ögel ve ark. (2004a) Sokakta Yaşayan Çocuklara Yönelik Psikososyal Destek Projesi kapsamında 2002-2003 yıllarında İstanbul'da, koruma ve tedavi merkezlerinde kalan 21 yaş altı 194 (163'ü erkek, 31'i kız) çocuk ve ergeni incelemiştir. Yaş ortalamaları $16,2 \pm 2,3$ 'tür ve % 63,4'ü 15 yaşın üzerindedir. Çocuk ve ergenlerin % 46,5'i 4 yıldan uzun süredir sokakta yaşamaktadır. Ailenin göç etmiş olma oranı % 48,6 olup, ailenin ekonomik durumu ergenlerin % 67,4'ü tarafından 'orta' olarak bildirilmiştir.

Beritan (2003:282), İstanbul'da çocuk ve gençlik merkezlerinde yürüttüğü araştırma kapsamında, 86 çocuk ve 10 aileyle görüşme yapmıştır. Araştırma bulgularına göre ailelerin %22'si ise Karadeniz'den, %34'ü Doğu Anadolu bölgesinden İstanbul'a göç etmiştir.

Karatay ve ark.'nın (2003) Beyoğlu ilçesi Tarlabası semtinde gerçekleştirdiği araştırmada altmış aile ile görüşme sağlanmış, araştırma sonucunda ailelerin %35,6'sının Siirtten, 49,3'ünün ise Mardin'den göç ettikleri bulgusuna ulaşılmıştır.

İstanbul'da sokak çocukları sorunu, yapılan araştırmalar ışığında ele alındığında, göç, kentsel yoksulluk ve entegrasyon sorunlarının ön palan çıktığı görülmektedir. Bu veriler, Türkiye'denin diğer kentsel bölgelerinde görülen sokak çocukları sorunlarının nedenleriyle benzerlik göstermektedir. Örneğin Acar'ın (2000:80) Ankara'da sokakta çalışan çocuklarla yaptığı araştırmada da çocukların 1/5'inin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde bulunan illerde doğdukları ortaya çıkmıştır (Akt. Acar, 2006: 34).

3.2.Araştırmanın Metodolojisi

Araştırmada sosyal bilimlerde sıklıkla kullanılan nitel araştırma yöntemine başvurulmuştur. Nitel araştırmada gerçek görelidir ve birden çok doğru olabilir. Birey dışında bir gerçeklik olması çok önemli değildir. Burada üzerinde durulan asıl nokta, bireyin bu gerçeği nasıl algıladığı ve yorumladığıdır. Bu nedenle önceden hazırlanan sorular ve denenceler yerine var olan durumun analizi gereklidir (Şimşek,2012: 89). Nitel araştırmada gerçeklik bireyin katılımıyla oluşturulur. Gerçek bireyin dışında ve bireyden

bağımsız değildir. Gerçek bireyin önceki yaşantılarından, deneyimlerinden, değerlerinden geçerek oluşturulur. Başka bir deyişle, gerçeğin oluşumunda birey etkin roledir. Her birey için kendi değerlendirmeleri doğrultusunda farklı bir gerçeklik ortaya çıkabilir. Gerçekliğe uzlaşma yoluyla varılır (Şimşek, 2012: 89).

Nitel araştırma “niçin ve nasıl” sorularına yanıt aramaktadır. Sayısal verilerden çok olguların varlığına, oluşumuna ve dönüşümüne ilişkin betimlemeler ve yorumlamalar ön planda tutulur. Bu anlayış, bireylerin bakış açılarını ve yaşantılarını dikkate almakta yani olayları kendi bağlamları içinde değerlendirmektedir. Derinlemesine yapılan çözümlemelerle olgu sorgulanabilmekte ve buna bağlı mantıksal açıklamalar yapılabilmektedir (Şimşek, 2012: 89). Sivil toplum kuruluşları toplumsal yararı gözetken, kâr amacı gütmeyen ve gönüllülük esasına dayalı olarak hareket eden yapılardır. STK’nın ortaya koyduğu herhangi bir faaliyet alanı, kuruluşu var eden düşünsel ve duygusal motivasyonlara uygunluk göstermek durumundadır. Bu nedenle, STK’ları konu edinen herhangi bir çalışma, kuruluşu ve faaliyetlerini ortaya çıkaran düşünsel ve duygusal motivasyonları göz önünde bulundurmak durumundadır. Bu bağlamda, STK’ların sokak çocukları sorunun çözümüne yönelik hizmetlerin incelendiği bu çalışmanın tüm aşamasında hizmetlerin “niçin ve nasıl” sunulduğu sorularının sorulması gerekmektedir. Nitel araştırma, bu soruları ayrıntılı olarak sorma şansı verdiği için tercih edilmiştir.

Alanyazında STK’ların sosyal hizmet faaliyetlerine dair çalışmanın bulunmamasıyla beraber STK’ların birbirinden farklı örgütlenme biçimleri, faaliyet alanları ve kurumsal kapasiteye sahip olmaları nedeniyle nicel araştırma modelinin uygun olmayacağı değerlendirilmiştir. Bunun yerine, araştırmanın tasarlanması ve uygulanması sürecinde araştırmacıya esneklik sağlayan nitel araştırma yöntemine başvurulmuştur. Nitel araştırma, araştırma sürecinin tüm aşamalarında araştırmacıya yeni yöntem ve yaklaşımlara başvurma, araştırmanın planında değişikliğe gitme şansı vermektedir. Bu çalışmada veri oluşturma sürecinde, örneklemin belirlenmesinde ve verilerin analizi sürecinde nitel araştırma yönteminin sağladığı esnekliğe ihtiyaç duyulmuş ve bu esneklikten yararlanılmıştır. Nitel araştırmaların bir özelliği de keşfedici niteliği taşımalarıdır. Keşfedici özellikteki araştırmalar, üzerinde az çalışma yapılmış konuların aydınlatılması sürecinde oldukça yararlı ve kullanışlıdır (Neuman, 2012: 228).

Nitel araştırmanın, araştırmacıya doküman, ses kaydı gibi birden fazla kaynaktan yararlanma olanağı sunması da (Creswell, 2014: 185), araştırma yöntemi olarak tercih edilmesinde belirleyici olmuştur. Nitekim bu araştırma, yoğunluklu olarak ses kayıtlarına dayalı verilere dayalı olmasına rağmen STK’ların broşür, dergi gibi dokümanları internet sitelerinden de veri kaynağı olarak yararlanılmıştır. Bu nedenle araştırmada nitel yöntemin veri kaynağında sunduğu esneklikten de yararlanılmıştır.0

3.2.1. Araştırmanın modeli

Araştırmada nitel araştırma desenlerinden fenomenolojik (phenomenological) yaklaşıma başvurulmuştur. Fenomenolojik yaklaşım basitçe “bu insanların bu fenomene ilişkin deneyimlerinin yapısı ve özü nedir?” sorusuna yanıt arar. Fenomene ilişkin deneyim

bazen bir duygu da olabilir. Fenomenoloji insanların “şeyi” nasıl tanımladığı ve algıları yoluyla onlara ilişkin nasıl bir deneyime sahip olduklarına ilişkin bir çalışmayı ifade eder (Patton, 1990’dan akt. Acar, 2006).

“Olgubilim” ya da “görüngubilim” olarak da adlandırılan fenomenolojik modelde algılar, duygular gibi olgulara odaklanarak özü görmek, sezmek hedeflenmektedir. Başka bir deyişle, bu modeldeki araştırmalarda aslında farkında olduğumuz ama derinlemesine bir anlayışa sahip olmadığımız olgular üzerinde odaklanılmaktadır. Belki de bu yüzden fenomenolojiye “özü görüntüleme yöntemi” de denilmektedir. Bu yöntemin kurucusu olan Edmund Husserl (1969) zamana ve yere bağlı olmayan genel, ideal nesneleri (özler) olgu olarak görünebilir ve algılanabilir hale getirmenin olanaklı olduğunu düşünmektedir. Bu yaklaşımda somut özlerin ancak betimleme yoluyla ifade edileceğinden hareketle sezgiye dayanan, betimlemeye yönelik bir öz bilimi olarak kabul edilmektedir (Öktem, 2005’den akt. Şimşek, 2012: 97)

Sivil toplum kuruluşlarının karakteristik özelliği olan bağımsızlık, yani hükümete veya herhangi bir otoriteye bağlı olmaması, ona geniş bir esneklik sağlamaktadır. Esneklik bir yandan sivil toplumun en güçlü yönünü oluştururken bir yandan da STK’ları inceleyen araştırmalar için zorluklar barındırabilmektedir. STK’nın faaliyetleri, kuruluşun amacını paylaşan ve bu amacı gerçekleştirmek için bir araya gelen gönüllü bireylerin deneyimlerinden, algılardan, yaklaşımlarından doğrudan etkilenmekte ve yeniden şekillenebilmektedir. Bu gerçekliğe bağlı olarak, STK’ların faaliyetlerini incelerken rakamsal veriler üzerinde hareket etmenin, çalışmanın amacı, konusu ve kapsamı açısından yararlı görülmemiş; bunun yerine, STK’ların sokak çocuğu fenomenine ve ürettikleri hizmetlere dair görüşlerini ortaya koyabilecek ve sosyal bilimlerde sıklıkla kullanılan ve içe bakma metodu olarak görülen fenomenolojik yaklaşımın daha uygun olacağı değerlendirilmiştir. Fenomolojik yaklaşım ile STK’ların sokak çocuğu fenomenini nasıl yorumladıklarından, uygulamalarla neyi amaçladığına kadar araştırmanın tüm sorunsalı, doğrudan katılımcıların bakış açıları ve yorumlamaları bağlamında incelenmiştir.

3.2.2. Araştırmanın evreni ve örneklemi

Araştırma evrenini Türkiye’de sokak çocuklarına yönelik sosyal hizmet sunan sivil toplum kuruluşları oluşturmaktadır. Araştırma örneklemini ise İstanbul ilinde faaliyet gösteren ve sokak çocukları sorununun çözümüne yönelik faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları oluşturmaktadır. Araştırma sahası olarak İstanbul’un seçilmesinde, araştırmanın iki bileşenini oluşturan “sokak çocuğu” ve “sivil toplum kuruluşu” bağlamında kentin araştırmacıya geniş veri kaynağı sunması belirleyici olmuştur.

İstanbul ili, jeopolitik konumundan dolayı tarih boyunca merkezi role sahip önemli bir kent olmuş, sınırları içerisinde olan devletlere başkentlik yapmıştır. Türkiye’nin en kalabalık kenti olan İstanbul bu merkezi rolünü, Türkiye nüfusunun % 20’sini barındırarak ve Türkiye’nin kültür ve ticaret başkenti olarak sürdürmekte; her bölgeden yoğun göç alması nedeniyle de Türkiye’nin prototipi niteliğinde bir demografik yapı

sunmaktadır. İstanbul İli, kentleşmenin doğurguları olan kentsel yoksulluk ve göç ve entegrasyon sorunları, çöküntü alanlar ve varoş kültürü gibi, sokak çocukları sorununun ana bileşenlerini oluşturan yapısal sorunların en belirgin bir şekilde gözlemlendiği, bu bağlamda sokak çocukları sayısının da en yüksek olduğu ildir. Bu nedenle İstanbul İli, araştırma için en uygun kent olarak görülmüştür. İstanbul, Türkiye’de en çok STK’nın bulunduğu il olmasının yanında sokak çocuklarına doğrudan hizmet sunan veya sokak çocuklarını da içeren çeşitli dezavantajlı gruplara hizmet veren STK sayısının da en fazla il olması nedeniyle, Türkiye’de sokak çocuklarına yönelik faaliyet gösteren STK sayısının azlığı göz önünde bulundurulduğunda, araştırmaya dâhil edilmek istenen STK sayısına ulaşma şansının en yüksek il olduğu değerlendirildiği için de araştırma sahası olarak belirlenmesi uygun görülmüştür.

Bu araştırmada sokak çocukları sorununu ortaya çıkaran nedenler ve sokak çocukları profili, alanyazından elde edilen verilere dayalı olarak oluşturulmuştur. Referans alınan alanyazının ortaya koyduğu çalışmaların bu araştırmanın örneklemeyle uyum sağlaması, sorunsalın net bir biçimde ortaya konulması ve ortaya konulacak önerilerin sağlıklı olması için de önemli görülmüştür. Türkiye’de hem “sokak çocukları” hem de “sivil toplum” temalı çalışmaların önemli bir kısmı İstanbul İlinde gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle İstanbul İli örneklem için en uygun kent olarak değerlendirilmiştir.

Araştırma örnekleme oluşturulurken ilk önce Olasılıksız Örnekleme Yöntemlerinden Amaçlı Örnekleme’ye başvurulmuştur. Olasılıksız örneklemede örneklemin evreni temsil etme koşulu aranmaz. Araştırmacı kendi amacına uygun bulduğu bireylerden veri toplama yoluna gider. Amaçlı örnekleme, araştırmacının kendi hedefi doğrultusunda evrenden seçim yaparak örnekleme belirlemesidir. Örneklem belirlenirken araştırma sorununa en uygun olan öğelerin seçimine özen gösterilir. Örneklem belirli bir amaç doğrultusunda belirlendiğinden evreni temsil etme gücü azalır. Bu durumda yalnızca araştırma amacına ve seçilen örnekleme göre sonuçların yorumlanması doğru olacaktır. Burada önemli olan nokta, örnekleme alınan her bireyin araştırmanın amaçları açısından özellikli olmasıdır (Şimşek, 2012:121). Örneklem seçiminde, sokakta çalışan, yaşıyan çocuklara doğrudan hizmet sunan kuruluşlarla birlikte göçmen çocuklar, çocuk işçiliği, çocuk istismarı, çocuk suçluluğu ve çocuğun madde bağımlılığı gibi sokak çocukları sorunuyla yüksek düzeyde ilişkili olan alanlarda hizmet sunan ve hizmet alanlara sokakta çalışan ve yaşayan çocukları da dâhil eden kuruluşları belirlenmeye çalışılmıştır.

Bu kriterlere uyan STK’ların belirlenmesinde ilk aşamada internetten önemli ölçüde yararlanılmış ve tatmin edici bir liste oluşturulmuştur. Çocuk refahını konu edinen STK’ların neredeyse tamamı sokak çocukları imgesini kuruluşlarının tanıtımında, misyon veya vizyon bölümlerinde aktarmışlardır. Ancak kuruluşlarla telefon görüşmeleriyle irtibat kurulduğunda STK yetkililerinin büyük bir kısmı, sokak çocuklarına yönelik hizmet vermediğini belirterek görüşme talebini geri çevirmiştir. Araştırma sürecinde bu alanda faaliyet göstermemelerine rağmen STK’ların, sokak çocukları vurgusunu, olgunun toplumsal algıda yüksek bir etki gücünün olması nedeniyle kullandıkları görülmüştür. STK’ların çalışmalarının önemli bir kısmını gönüllülerin bağışları ve gönüllü

katılımlarıyla sürdürdüğü göz önünde bulundurulduğunda, kuruluşların bu etki gücünden yararlanma eğilimi göstermeleri daha net bir biçimde açıklanabilmektedir.

Araştırmaya dâhil edilecek STK'lar belirlenirken, AÇSH Bakanlığının STK'larla yapmış olduğu “Sokakta Yaşayan/Çalıştırılan Çocuklara Yönelik Sunulan Hizmetlerde Sivil Toplum Kuruluşlarıyla İşbirliği ve Güçbirliği Protokolü”nde yer alan STK'lar ile iletişim kurulmaya çalışılmıştır. Ancak protokolde imzası bulunan STK'ların bir kısmının İstanbul dışında faaliyeti göstermesi, bir kısmının faaliyetlerine iradeleriyle veya hukuki yaptırımlar nedeniyle son verilmesi, bir kısmının da iletişim adresine ulaşılamaması nedeniyle iletişim kurulamamıştır. Bu araştırmada yer alan iki STK, protokol listesinden alınmıştır.

Amaçlı örnekleme metoduyla istenilen sayıda STK'ya ulaşılamaması nedeniyle yine Olasılıksız Örnekleme Yöntemlerinden olan Kartopu Örneklemeye başvurulmuştur. Bu modelde, araştırma konusuna ilişkin örneklemin başlangıçta belirsiz olduğu durumlar için özellikle uygun bir örnekleme tekniğidir. Bir noktadan başlayarak yeni bilgilere ve yeni kitlelere ulaşılır. Başlangıçta örnekleme seçilen bireylerden toplanan bilgiler ya da sağlanan yardımla başka bireylere ulaşılır ve onlar da örnekleme katılarak veri toplama işlemine devam edilir. Kartopunun yuvarlanarak büyümesi gibi gittikçe genişleyen bir örneklem söz konusudur. Araştırmanın başında belirsiz olan örneklem, ulaşılan bilgiler sayesinde gittikçe belirginleşir ve katılımcı sayısı artar (Şimşek, 2012: 122). Kartopu modeliyle iletişim bilgileri alınan STK'lardan biri 4 defa randevu verip her seferinde randevuyu iptal etmiş, beşinci randevuyu da ileri bir tarihe ertelemiş bu nedenle görüşme listesinden çıkarılmıştır. Bir başka STK ise, kuruluşun neredeyse kapanacak düzeyde küçülmesini gerekçe göstererek görüşmeyi reddetmiştir. Araştırmaya dâhil edilmek istenen iki önemli STK ise, geçmişte sokak çocuklarına yönelik faaliyet göstermelerine rağmen artık bu alanda faaliyet göstermediklerini öne sürerek görüşme talebine olumsuz cevap vermiştir.

Sonuç olarak araştırmaya İstanbul ilinde sokak çocuklarına yönelik faaliyet gösteren 10 sivil toplum kuruluşu dâhil edilmiştir. Araştırmaya dâhil edilen STK'ların evrenin tamamına yakın bir sayıda olması ve faaliyet alanları açısından hedeflenen çeşitliliğe sahip olması nedeniyle yeterli olduğu değerlendirilmiştir.

3.2.3. Veri toplama araçlarının geliştirilmesi

Araştırmada veri toplama aracı olarak nitel araştırmalarda veri toplam aracı olarak kullanılan ve nitel araştırmacıların sıklıkla başvurduğu görüşme tekniğine başvurulmuştur. Araştırma deseni olarak fenomenolojik yaklaşımın benimsenmesi de görüşme tekniğini en uygun veri aracı haline getirmiştir. Görüşme, araştırmanın amacı doğrultusunda veri elde etmeye çalışan araştırmacı ve görüşülen kişi arasında soru sormaya ve cevaplamaya dayanan etkileşimli iletişim sürecidir. Görüşmenin ana hedefi, görüşülen kişinin edindiği deneyimleri ve deneyimlerine yüklediği anlamları ortaya çıkarmaktır. Bu bağlamda görüşmenin odak noktası, diğer bireylerin öyküleri, izlenimleri, duygu ve düşünceleridir (Balaban Salı, 2012: 142).

Araştırmada görüşme türlerinden yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinden yararlanılmıştır. Yarıyapılandırılmış Görüşme, araştırılması amaçlanan konuyla ilgili katılımcılardan bilgiler toplanması amacı güdülerek gerçekleştirilen görüşme türüdür. Görüşmenin öncesinde, katılımcıya klavuzluk edecek görüşme sorularının veya konu başlıklarının bulunduğu görüşme formu sunulur. Görüşme formu, cevaplanması arzulanan bütün konu başlıklarını içeren geniş bir liste şeklindedir. Görüşmeyi gerçekleştiren, formda bulunan soruları sorabilir, ayrıca ayrıntılı olarak bilgi toplama gayesiyle ek sorular da sorabilir. Yarıyapılandırılmış görüşme, bu haliyle amaçlı sohbete benzetilmektedir. Dolayısıyla, soruların öncelik sırasına bağlı kalarak sorulması mecburi değildir. Görüşmeyi gerçekleştiren, sorularını görüşülen kişiyle olan etkileşim sürecine ve niteliğine bağlı olarak farklı sıralamayla sorabilir. Örneğin, görüşmede sorulan bir sorunun net bir biçimde cevaplanmışsa, soru tekrarlanmayabilir veya katılımcının geribildirimlerine bağlı olarak yeni sorular sorulabilir. Yarıyapılandırılmış görüşme türünde, görüşme formu yaklaşımı kullanıldığı için, yapılandırılmamış görüşme türüne göre sistematik veriler toplanabilmektedir. Dolayısıyla, verilerin düzenlenmesi ve çözümlenmesi görece daha kolaydır (Balaban Salı, 2012:142).

Veri toplama aracının oluşturulması aşamasında öncelikle konuyla ilgili yerli ve yabancı literatür taranmış, elıştırılan taslak yarı yapılandırılmış anket formunun amaca uygunluk, anlaşılabilirlik düzeyi bağlamından değerlendirilmesi ve soru eklenmesi/ çıkartılmasının gerekliliği konusunda uzman görüşüne (Sosyal Hizmet Bölümü öğretim üyeleri) başvurularak gerekli düzeltmeler yapılmıştır.

Son halini alan anket formu, görüşme öncesi STK birimlerine gönderilerek kontrol edilmiş ve onay alınmıştır. Görüşme öncesi de kişinin bilgilendirildiği ve onayının alındığına dair “Onam Belgesi” imzalatılmıştır.

Anket formunda 7 soru bulunmaktadır. Anket formunun ilk sorusu, STK’nın kuruluş amacını ve bu alanda faaliyet üretmeye iten ihtiyacı ve motivasyonu anlamaya yöneliktir. Araştırmanın ikinci sorusuyla sivil toplum kuruluşlarının sokak çocukları sorunun nedenlerine, sonuçlarına ve bugünkü durumuna dair değerlendirmeleri sorulmaktadır. Araştırmanın üçüncü sorusuyla, STK’ların sunduğu hizmetlerin çok yönlü olarak değerlendirilmektedir. Araştırmanın dördüncü sorusunda hizmet sunarken karşılaşılan sorunlar irdelenmektedir. Araştırmanın beşinci sorusunda hizmetin ne düzeyde başarılı olduğu görüşmecinin bakış açısıyla cevap aranmaktadır. Altıncı soruda diğer aktörlerle olan (merkezi yönetim- yerel yönetim kurumları, özel sektör ve diğer STK’lar) işbirliğine dair değerlendirmeler alınmaktadır. Son olarak hizmetlerin geliştirilmesine yönelik STK’ların değerlendirmeleri alınmaktadır.

Bu araştırmada yine nitel araştırmalarda sıklıkla başvuru alan veri kaynaklarından belge incelemesine de yer verilmiştir. Belge incelemesi, araştırılması hedeflenen konuyla alakalı veri içeren görsel, yazılı veya işitsel materyallerin çözümlenmesini içermektedir. Belge incelemesinden gözlem ve görüşme verileri desteklemek ve araştırmanın geçerliğine katkıda bulunması amacıyla ek veri kaynağı olarak kullanılabileceği gibi,

gözlem ile görüşmenin mümkün olmadığı durumlarda başlı başına veri toplama aracı olarak da yararlanılabilir (Balaban Salı, 2012: 151). Araştırmalarda veri olarak hangi belgelerden yararlanılacağı araştırmanın amacı ve sorunsalıyla bağlantılıdır. (Balaban Salı,2012: 151). Bu araştırmada STK'ların broşürleri, proje raporları, faaliyet raporları ve internet siteleri veri kaynağı olarak kullanılmıştır.

3.2.4. Verilerin toplanması ve analizi

Veriler, araştırmacı tarafından İstanbul'da faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları ile yarı yapılandırılmış görüşme sonucunda elde edilmiştir. Verilerin toplanması sürecinde öncelikle uygulama için gerekli izinler ve randevular alınmış, sonrasında da anketler çoğaltılmış, belirlenen kurumlarla gidilerek birebir, yüz yüze görüşme yapılmıştır. Görüşme esnasında, katılımcının onayıyla ses kaydı alınmıştır.

Araştırmada veri analiz yöntemlerinden betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Betimsel analiz, çeşitli veri toplama teknikleri ile elde edilmiş verilerin daha önceden belirlenmiş temalara göre özetlenmesi ve yorumlanmasını içeren bir nitel veri analiz türüdür. Bu analiz türünde araştırmacı görüştüğü ya da gözlemiş olduğu bireylerin görüşlerini çarpıcı bir biçimde yansıtabilmek amacıyla doğrudan alıntılara sık sık yer verebilmektedir. Bu analiz türünde temel amaç elde edilmiş olan bulguların okuyucuya özetlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde sunulmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2003'den akt. Özdemir, 2010: 336).

Yıldırım ve Şimşek'e (2006) göre betimsel analiz, araştırmacının kavramsal yapısını önceden açık olarak belirlediği araştırmalarda kullanılır. Betimsel analiz yaklaşımında veriler önceden belirlenmiş sınıflama ve kategorilere göre özetlenerek yorumlanır. Betimsel analiz dört aşamalı bir süreçtir. İlk aşamada analiz için çerçeve oluşturulmaktadır. Bu aşamada, verilerin altında düzenleneceği temalar belirlenir. Sonraki aşamada hazırlanan temalarla göre veriler okunarak düzenlenir ve işlenir. Bu süreçte belirlenen temalar içerisine girmeyen veriler göz ardı edilebilir. Üçüncü aşamada belirlenmiş temalara göre tasarlanmış bulgular, anlaşılır bir anlatımla aktarılır ve gerektiğinde vurgulu alıntılarla desteklenir. Son aşama, bulgular yorumlanmasıdır. Bu aşamada tanımlanmış olan bulgular açıklanır, ilişkilendirilir ve anlamlandırılır (Akt. Akbulut,2012: 186).

3.2.5. Araştırmanın hipotezi ve alt hipotezleri

Araştırmanın ana hipotezi şudur: "Sivil toplum kuruluşlarının sosyal hizmet çalışmaları sokak çocukları sorununun çözüme kavuşturulmasına katkıda bulunmaktadır."

Araştırmanın alt hipotezleri şu şekildedir:

- STK'lar sokak çocuklarını, çocukların sokakla kurduğun bağın niteliğine göre tanımlamaktadır.
- STK'lar, sokak çocuğu sorununun temel nedenini göç ve kentsel yoksulluk gibi makro sorunlara dayandırmaktadır.

- STK'ların sokak çocuklarına yönelik sunduğu hizmetler, kuruluşun imkân ve kabiliyetlerine göre belirlenmektedir.
- STK'ların sokak çocuklarına yönelik sosyal hizmet çalışmaları geniş oranda koruyucu-önleyici hizmetler niteliğindedir.
- STK'ların sokakta yaşayan çocuklara yönelik sosyal hizmet çalışmaları oldukça sınırlıdır.
- “STK'lar sokak çocuklarına yönelik sosyal hizmet çalışmalarını aileleri de içerecek bir biçimde sunmaktadır.”
- Ekonomik sorunlar STK'ların sokak çocuklarına yönelik sosyal hizmet çalışmalarını sınırlamaktadır.
- STK'lar sokak çocuklarına yönelik sosyal hizmet çalışmaları yürütürken personel yetersizliği sorunu yaşamaktadır.
- STK'lar sokak çocuklarına yönelik sosyal hizmet çalışmaları yürütürken diğer aktörlerle (merkezi yönetim, yerel yönetimle ve STK) etkin işbirliği yürütmektedir.

3.2.6. Araştırmanın varsayımları

Bu araştırmanın varsayımları şu şekildedir:

- Sivil toplum kuruluşları, sivil toplumun sacayaklarını oluşturan “gönüllülük”, “kâ ramacı gütmeme” ve “bağımsızlık” niteliklerini taşımaktadır.
- Görüşme sürecine dâhil olan katılımcılar örnekleme, evreni temsil etme yeterliliğine sahiptir.
- Katılımcılar, mülakat sürecinde yöneltilen soruları samimi olarak yanıtlayarak durumu tüm gerçekliğiyle aktarmışlardır.

3.2.7. Araştırmanın kapsamı ve sınırlılıkları

- Sivil toplum kuruluşlarının örgütlenme biçimlerinin ve sosyal hizmet uygulamalarının oldukça çeşitlilik göstermesi, sonuçların genelleştirilmesi açısından sınırlılıklar oluşturmuştur.
- Ülkemizde sokak çocuklarına yönelik sosyal hizmet araştırmaları merkezi yönetim politikaları üzerinde yoğunlaşmakta olup yerel yönetim ve sivil toplum kuruluşları üzerinde yoğunlaşan çalışmaların eksikliği çalışma için sınırlılıkları oluşturmuştur.
- Türkiye’de STK'ların sosyal hizmet alanında profesyonelleşme sürecindeki zayıflıkları bu araştırma için sınırlılık oluşturmuştur.
- Bu çalışmada ana veri kaynağını, STK yetkileriyle yapılan görüşme kayıtları oluşturmaktadır. Bu bağlamda katılımcıların yöneltilen sorulara dair yetkinlikleri araştırma açısından sınırlılık oluşturmuştur.
- Araştırma sürecinin tamamı araştırmacının kişisel çabasıyla gerçekleştirilmiş olması iş gücü açısından sınırlılık oluşturmuştur.
- Sivil toplum kuruluşlarının kurumsallaşmanın önemli göstergelerinden biri olan yazılı belge, veri tabanı ve istatistik oluşturma yönündeki eksiklikleri, çalışmanın veri düzeyi açısından sınırlılığı oluşturmaktadır.

- Araştırmanın kuramsal ve kavramsal çerçevesi, araştırma kapsamının genişliği nedeniyle, ikincil analiz ve var olan istatistiklerin kullanılması metoduyla oluşturulmuş, bu amaçla doğrudan araştırmanın amacına uygun olan istatistik ve verilerin elde edilmesindeki zorluk araştırmanın sınırlılıkları içerisinde.
- Görüşme sürecinde araştırmanın kapsamına giren STK'ların bazılarının görüşme taleplerini reddetmesi, araştırmanın sınırlılıkları oluşturmıştır.

3.3.Katılımcılara Dair Bilgiler

Araştırmaya toplam 10 STK dâhil edilmiştir. Aşağıda STK'ların kuruluş amaçları/ faaliyet alanları ifade edilmiştir.

Tablo 19 STK'ların Faaliyet Alanları

	STK'nın Ana Faaliyet Alanı¹²
Hayat Vakfı	Sağlık, Eğitim, Bilimsel Araştırma ve Geliştirme, Kültür ve Sosyal Yardım
Yeryüzü Çocukları Derneği	Suriyeli çalıştırılan çocukların çalışma yaşamından el çektilerinde okul hayatına devamının sağlanması
Yetim Vakfı	Yetim ve Öksüzlere İnsani Yardım
İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı	Mağdur ve Mazlumlara İnsani Yardım ve Sosyal Hizmet
İMDAT Çocuk İhmalini ve İstismarını Önleme Derneği	İhmal Ve İstismara Maruz Kalan Çocuklara Yönelik Hizmetler
Çocuk Vakfı	Çocuk Refahının Ve Çocuk Haklarının İyileştirilmesine Yönelik Savunuculuk Faaliyetler Ve Bilimsel Çalışmalar
Deniz Feneri	Mağdur ve Mazlumlara İnsani Yardım ve Sosyal Hizmet
Sokakta Yaşayan ve Çalışan Çocuklar İçin Uygulama ve Araştırma Merkezi	Sokakta Yaşayan ve Çalışan Çocuklar İçin Uygulama ve Araştırma Merkezi
Çorbada Tuzun Olsun Derneği	Evsizlikle Kalıcı Mücadele
Umutu Çocukları Derneği	Sokakta Çalışan Ve Yaşayana Çocuklara Yönelik Hizmetler

Görüldüğü gibi çalışma amacı doğrudan sokak çocukları olan kuruluş sayısı ikidir. Diğer kuruluşlar, sokak çocukları sorununu da içeren çeşitli dezavantajlı gruplara hizmet vermektedir. Araştırmaya dâhil edilen STK'lar, sokak çocukları sorunuyla yüksek düzeyde ilişkili olan farklı risk gruplarına hizmet veren kuruluşlardan oluşması nedeniyle istenilen çeşitliliği sunmaktadır.

Kuruluşların bu araştırmanın odağını oluşturan sokak çocuklarıyla ilişkisi aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

¹²Bu tablo, araştırma bulgularına göre değil, kuruluşun tüzüklerine göre hazırlanmıştır.

Tablo 20 Kuruluşun Hizmet Verdiği Sokak Çocukları Grubu

Kuruluşun Adı	Kuruluşun Çocukları Grubu ¹³	Hizmet Verdiği Sokak Çocukları	Sokakta Yaşayan Çocuklar	Sokağa Aday Çocuklar
Hayat Vakfı	X			X
Yeryüzü Çocukları Derneği	X			X
Yetim Vakfı				X
İnsan Hak Ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı (İHH)				X
Çocuk İhmalini Ve İstismarını Önleme Derneği (İMDAT)	X	X		X
Çocuk Vakfı	X	X		X
Deniz Feneri				X
Sokakta Yaşayan Ve Çalışan Çocuklar İçin Uygulama Ve Araştırma Merkezi (SOYAÇ)	X	X		
Çorbada Tuzun Olsun Derneği	X	X		
Umutu Çocukları Derneği	X	X		

Görüldüğü gibi her üç gruba hizmet veren iki kuruluş bulunurken, sadece sokağa aday çocuklara hizmet veren 3 kuruluş bulunmaktadır. Sokakta yaşayan ve çalışan çocuklara hizmet veren kuruluş sayısı 3 iken, sokakta çalışan ve sokağa aday çocuklara hizmet veren kuruluş sayısı ise 2'dir. STK'ların hizmet verdikleri risk grupları açısından farklı kombinasyonlar içermesi araştırmanın bulgularını zenginleştirmesi bakımından yararlı olarak değerlendirilmiştir. Aşağıdaki tabloda kuruluşların statüsü gösterilmiştir.

Tablo 21 Kuruluşların Statüsü

Kuruluşun Statüsü	Dernek	Vakıf	Toplam
Sayı	5	5	10
Yüzde	% 50	% 50	%100

Tabloda da görüldüğü üzere, araştırmaya dâhil edilen STK'lardan 5'i (% 50) dernek statüsünde iken 5'i (50) vakıf statüsündedir. ¹⁴ Türkiye'de sivil toplum kuruluşları sendikalar, meslek odaları vb. farklı şekillerde örgütlenmesine rağmen, toplum yararına sosyal hizmet sunma misyonunu taşıyan kuruluşlar dernek ve vakıf statüsüyle açılmaktadır. Araştırmada her iki formdaki kuruluştan eşit sayıda bulunması istenilen çeşitliliği sağlamıştır.

Görüşülen kişilerin tamamı, görüşme öncesinde de arzulandığı gibi, yöneticilerden oluşmaktadır. Görüşme sürecinde katılımcıya yöneltilen bazı sorunların cevaplarının,

¹³ Tablo, araştırma bulgularına göre değil vakıf senedi veya dernek yönetmeliklerine göre hazırlanmıştır. Dolayısıyla araştırma bulgularıyla çelişki içerebilir.

¹⁴ Sokakta Yaşayan Ve Çalışan Çocuklar İçin Uygulama Ve Araştırma Merkezi (SOYAÇ) vakıf üniversitesi bünyesinde faaliyet gösterdiği için vakıf statüsünde değerlendirilmiştir.

kuruluşun finans durumu, aktörler arası ilişkiler, yasal düzenlemeler gibi yönetici düzeyinde sahip olunması gereken bilgileri içermesi açısından, katılımcıların yöneticilerden oluşması, araştırmanın amacı ve kapsamına uygunluk açısından olumlu görülmüştür.

Bununla beraber, STK'ların hiyerarşik düzen açısından katı bir tutuma sahip olmadığı, kurumsal yapı ve kapasite düzeyi ele alındığında yönetici ve çalışan ayrımının net olmadığı, yöneticilerin idareci pozisyonunda olmasına rağmen saha çalışmalarında çalışan veya gönüllüler kadar görev aldıkları görülmüştür. Bu anlamda katılımcıların yöneticilerden oluşması, sahada çalışmalarına yönelik bilgi eksikliği doğurmamıştır. Aşağıda katılımcılara dair diğer bazı istatistikler sıralanmıştır.

Katılımcıların Görev Süresi

Görev Süresi	Kişi Sayısı	Yüzde (%)
1-4	3	30
5-9	3	30
10- +	4	40
Toplam:	10	100

Katılımcıların 3'ü (%30) 1 ila 4 yıl arasında görev yaparken 3'ü de (% 30) 5 ila 9 yıl arası görev yapmıştır. 10 yıl üzeri görev yapan katılımcı sayısı ise 4'tür (% 40).

Katılımcıların Yaş Durumu

Yaş Aralığı	Kişi Sayısı	Yüzde
18-24	1	10
25-39	4	40
40+	5	50

Katılımcıların yaşları incelendiğinde, 18-24 yaş aralığında olan kişi sayısı 1(% 10) iken 25-39 yaş aralığındaki kişi sayısı 4'tür (%40). 40 yaş üzerinde olan katılımcı sayısı ise 5'tir (% 50).

Katılımcıların Cinsiyet Durumu

Cinsiyet	Kişi Sayısı	Yüzde
Erkek	3	30
Kadın	7	70
Toplam	10	100

Katılımcıların cinsiyet durumlarına bakıldığında 3 (%30) kişinin kadın 7 (% 70) kişinin ise erkek olduğu görülmektedir.

Katılımcıların Eğitim Düzeyi

Eğitim Düzeyi	Kişi Sayısı	Yüzde
Lise Mezunu	1	10
Lisans Mezunu	3	30
Yüksek Lisans Mezunu	4	40
Doktora Mezunu	2	20
Toplam	10	100

Katılımcıların eğitim düzeyi oldukça yüksektir. Katılımcılardan 1'i lise 3'ü lisans 4'ü yüksek lisans 2'si ise doktora mezunudur. Katılımcıların eğitim düzeyinin yüksek olması görüşmenin beklen düzeyde verimli geçmesini sağlamıştır.

3.4. Bulgular ve Yorum

Bu bölümde İstanbul İlinde sokak çocuklarına yönelik sosyal hizmet sunan sivil toplum kuruluşlarının yetkilileriyle yapılan görüşmeler sonunda elde edilen bulgular değerlendirilmiştir.

Çalışmanın bu bölümü 5 alt başlık altında sınıflandırılmıştır. STK'ların sokak çocukları sorununa yaklaşımının ele alındığı ilk başlıkta katılımcıların sokak çocukları olgusunu nasıl yorumladıkları, sokak çocukları sorununun nedenlerine ve sokak çocuklarını bekleyen tehlikelere dair görüşleri irdelenmiştir. İkinci başlıkta ise Türkiye'deki STK'ların sokak çocukları sorunun çözümünde nasıl bir rol aldığı ele alınmıştır. Araştırmanın üçüncü kısmında ise STK'ların sokak çocuklarının çözümüne yönelik sunduğu hizmetler incelenmiştir. Dördüncü başlıkta, STK'ların hizmetlerini sürdürürken karşılaştıkları sorunlar ele alınmış ve son bölümde de katılımcıların bu sorunların çözüme erdirilmesi yönündeki beklenti ve önerilerine yer verilmiştir.

Araştırma kapsamında 10 STK yetkilisiyle görüşülmüştür. Görüşülen kişilerin tamamı STK'ların yönetim biriminde çalışmakla beraber saha çalışmalarında da yer aldıklarını ifade etmiştir. Katılımcıların ifadeleri, K1, K2,K3... şeklinde kodlanarak araştırmaya dahil edilmiştir.

4.1.1. STK'ların sokak çocukları sorununa yaklaşımı

Herhangi bir sorun alanın çözümüne yönelik geliştirilecek sosyal hizmet yaklaşımının ilk aşaması, sorunu kapsamlı bir biçimde tanımlamaktır. Bir anlamda uygulanan sosyal hizmet modeli sorunun tanımlandığı zemin üzerine inşa edilmektedir. Bu gerçeklik, STK'ların sorunu nasıl tanımladıkları ve yorumladıklarını incelemeyi zorunlu kılmaktadır. Araştırmanın bu başlığında, sokak çocukların hizmet sunan STK'ların sokak çocukları sorununu nasıl tanımladıkları, sorunu ortaya çıkaran nedenlere ve sokak çocuklarını bekleyen tehlikelere dair görüşleri ele alınmaktadır.

4.1.1.1.Katılımcılara göre sokak çocukları ve çalışan çocuklar

Çalışmanın bu bölümünde “Sivil toplum kuruluşları sokak çocuklarını, çocukların sokakla kurduğu bağa göre tanımlamaktadır” hipotezi tartışılmıştır. Bu nedenle katılımcıların “sokak çocukları” ifadesiyle hangi çocukları tanımladıkları, sokak çocuklarını sokaktaki diğer çocuklardan nasıl ayırdıkları ve sokak çocukları arasında bir ayrıma gidip gitmedikleri irdelenmeye çalışılmıştır. Bu soru, sivil toplum örgütlerinin insani motivasyonlarla hareket eden yapılar olduğu göz önünde bulundurulduğunda, ortaya konulan sosyal hizmet yaklaşımının duygusal ve düşünsel zeminini ortaya çıkarmaya yöneliktir.

Katılımcıların sokak çocuklarını tanımlarken sokakta çalışan ve sokakta yaşayan çocuklar arasında keskin bir ayrıma gittiği, sokak çocuklarını UNİCEF'in sokağın çocukları

(children of the street) olarak tanımladığı çocuklarla özdeşleştirdikleri görülmüştür. Aşağıda katılımcıların sokak çocuklarından bahsederken kullandığı bazı ifadelere yer verilmiştir. Bu ifadeler, sokak çocuklarının katılımcıların algısında nasıl bir karşılığı olduğunu ortaya koyması açısından önemli görülmüştür.

“Sonuçta hedef kitle madde kullanan çocuklar.” (K1).

“Sokak düzenine alışmış çocukları alıp başka düzene sunmak çok zor oluyor” (K8)

“Biz sokak çocuğu demiyoruz, sokakta yaşamak zorunda kalan gençler diyoruz” (K10)

“Elinde olan ya da olmayan, ailesinden gelen ya da gelmeyen, her ne sebepten ötürü olursa olsun, sokakla ilişkisi yüksek olan çocuklar diyebiliriz.” (K8)

“Sokak çocuklarının en büyük gerçeği madde kullanmak. Şundan dolayı, yani eski bir kullanıcı olarak kendimden örnek veriyim, ben İstanbul’a geldiğimizde bizim kullandığımız madde tinerdi, ben kullanmadım ama bali (Bally)’di. Esrar vs. bile bizim kullanabileceğimiz maddeler değildi. Tineri kullanmamızın en büyük sebebi şuydu, birincisi onu kullandığımızda gece üşüyorsak da üşüdüğümüzü hissetmiyorduk, ikincisi sinyal diye bir tabir var, biz dilenmeyiz, sinyal çekeriz. Yani dilenmek tabiri kullanmayız, o kelimeyi kullanmayız, dilenmeyiz biz, sinyal çekeriz. Bu sinyal çekerken insanlardan para isterken ayık kafayla gidip birinden para istemek çok farklı, sarhoşken istemek daha farklı. Sinyal çekebilmek için kullanıyorduk tineri. Onun dışında bir silahtır da. Yani şöyle, kendi arkadaşlarından da çevredeki insanlardan da sürekli tehlikeye açıksın, başına bir şey gelebilir, yani hiçbir şey olmazsa belinden tineri çıkarır adamın yüzüne fırlatırsın, tiner gözde ciddi tahribat yaratan bir madde, yanıcı bir madde, bu sebeple de kendini korumak için kullanabileceğin bir şey. O yüzden, yaslanabileceğiniz tek şey o oluyor.” (K10)

“Suça bulaşma, en büyük sorunlar. Şöyle bir araştırma yapılsa, sokaktaki çocukların işlediği suçlar böyle bir gruplara ayrılrsa işte yaralama, hırsızlık, taciz, tecavüz uyuşturucu gibi, ilk üçte hırsızlık, yaralama ve uyuşturucu vardır. Yani bunun sebebi de şu, aç kalmıştır çalmıştır ya da üşümüştür çalmıştır. Ya da mecbur kalmıştır çalışmıştır.” (K10)

Görüldüğü üzere katılımcılar sokak çocuğu kavramını, sokakta yaşayan ve madde kullanan çocukları tanımlamak için kullanılmaktadır. Bu yaklaşım aslında toplumsal algıda kökleşmiş olan “serseri çocuklar, sahipsiz çocuklar, köprü altı çocukları” eşleştirmesinin hala canlı bir şekilde varlığını sürdürdüğünü ortaya koymaktadır. Katılımcılar, sokakta çalışan çocukları ise ailelerinin olması ve geceleri kalabilecekleri bir evlerinin olması nedeniyle sokak çocukları tanımlamasından ayrı tutmaktadır. Katılımcılar, bu keskin ayrıma rağmen sokakta çalışan çocuklar sorununu sokak çocukları sorunundan bağımsız olarak ele almamışlardır. Nitekim katılımcılar, çoğunlukla sokakta çalışan çocukları, sokak çocuğu olmaya aday çocuklar olarak değerlendirilmektedir. Aşağıda bununla ilgili bir katılımcının ifadesi aktarılmıştır:

“Sokakta çalışan ve sokağın özgürlüğüne alışan çocuk aileyle ilgili sorunlar da yaşıyorsa, bir zaman sonra sokağa aday çocuklar haline gelebiliyorlar. Yani her sokakta mendil, simit satan çocuk sokak çocuğu olacak diye bir şey yok ama sokağın risklerine açık olduğu için, belli bir sürenin sonucunda sokakta yaşamayı tercih edebilir.” (K6)

Görüldüğü gibi katılımcılar, sokakta çalışmayı bireyi sokakta yaşamaya sürükleyebilen bir risk alanı olarak değerlendirilmektedir. Katılımcılar, araştırmacı tarafından “sokak çocukları” ifadesi kullanılarak yöneltilen soruları, ailesiyle ilişkisini sürdüren, geceleri evlerine dönen ve sokakta bulunmayı çalışmak ve para kazanmak için tercih eden

çocukları ayrı tutarak, aile desteğinden yoksun, sokakta yaşayan ve madde kullanan bireyleri referans alarak cevaplamıştır. Bu durum STK'ların sokakta yaşayan çocukları, sokakla ilişkisi olan diğer çocuklardan ayırdıklarını ortaya koymuştur. Bu nedenle sorular katılımcılara yöneltilirken “sokak çocukları” yerine zaman zaman sokakta çalışan ve yaşayan ifadesine başvurulmuştur. STK'ların sokakta yaşayan ve sokakta çalışan çocuklar arasındaki ayrımı, araştırmanın ilerleyen kısımlarında da görüleceği üzere, STK'ların hedef kitlesi ve hizmetlerinin kapsamında belirleyici bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

4.1.1.2. Katılımcılara göre çocukların sokakta bulunma nedenleri

Dezavantajlı birey veya gruplara yönelik sunulan sosyal hizmetler, hedef grubu dezavantajlı duruma sokan koşulların ortadan kaldırılmasıyla mümkün olabilmektedir. Bu bağlamda STK'ların “sokak çocukları” sorununu ortaya çıkaran nedenlere dair düşüncelerinin, sorunu çözmeye yönelik ortaya konan hizmet modelini ve stratejisini anlaşılır hale getireceği düşünülmüştür. Yapılan görüşmelerde STK'ların sokak çocukları sorununu ortaya koyan nedenlere dair düşüncelerini, hedef grubun sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel şartlarına bağlı olarak, bireysel tercihlerden öte, göç ve kentleşme gibi makro boyutlu sorunlara dayandırdığı görülmüştür. Bu nedenle katılımcılar sokak çocukları sorununu, bir tercihten öte kentsel yoksullukla mücadelede benimsenen zorunlu bir yöntemin doğurgusu olarak yorumlamaktadır. Bu durumla ilgili katılımcıların aktarımları şu şekildedir:

“Sokakta yaşayan çocuk olgusu aslında, Türkiye'nin gündeminde sanıldığından daha eskide var olan bir sorun. Yani özellikle altmışlı yıllarda İstanbul'a olan yoğun göçle, küfeci çocuklar, köprü altı çocukları gibi kavramlarla karşılaşırız.” (K6)

“Bir ekonomik yetersizlik temel, iki göç. Yani bizim ailelerin hepsi kente entegrasyon sağlamıyorlar, şu an daha rahat, şu an İstanbul daha çok göç alıyor genellikle Suriyeli, o dönem süre gelen, bu güne kadar gördüğümüz, genellikle doğu, güney Anadolu'dan göç edip İstanbul'da yaşamakta sorun çeken, Tarlabası, Yenikapı, Fatih'in Balat tarafını tercih eden, genellikle bodrum katta oturmayı tercih eden, anne ve babasının bir becerisi olmadığı için, sokakta çalışmakta zorunda kalan çocuklar.” (K1)

“İstanbul'daki sokak çocukları, çoğunluk olarak doğudan, güneydoğudan, yani Türkiye'nin belli yerlerinden göç eden, ve İstanbul'un Esenyurt, Esenler, Bağcılar, Kartal gibi, belirli semtlerinden gelen, aşağı yukarı eğitim durumları ya da ailelerinin ekonomik durumları aşağı yukarı belli, yaşadıkları hayat aşağı yukarı belli, tahmin edilebilen çocuklardır. Tabii bunun dışında da ailesinin durumu da iyi olan, azınlıkla bir grupta bulunuyor. Geldikleri ortam aşağı yukarı belli olunca, ailede bir ekonomik yetersizlik var veya ailede bazen uyuşturucu veya madde problemleri var, parçalanmış aileler var bu gelen gençlerin içerisinde, geldikleri şehirde işte göçle geldilerse, İstanbul'a uyum sağlayamamaktan kaynaklı sıkıntılar yaşamış insanlar var.” (K10)

“1980 önce ve sonraki zorunlu göçler dâhil, yaşanan toplu göçlerle şehirde çok büyük patlaklar söz konusu oldu. Çiftçi toprağından, ailesinden, hayvanından koptu İstanbul'a gelmek zorunda kaldı. Peki, İstanbul'a gelmesi o gün gerekli miydi? Gerekli olsa bile zorunlu göç projesi başlatılıyorsa, göçün gittiği yerde uyum ve entegrasyon sorunlarını aşmak zorunda. Uyum ve entegrasyon sorunlarını aşmadığı için parçalanmaya yüz tutmuş aile yapısı parçalanmış aile yapısına döndü. Baba cezaevine kaçakçılıktan veya hırsızlıktan, abi oraya o buraya vs. Bugün de halen bu olumsuzlukları, o bir tarafı çürümüş meyveleri halen topluyoruz. Bugün de aynı şekilde devam ediyor. İstanbul'da olan iş alanlarını doğu ve

güneydoğuya veya göç veren diğer illere yönlendirmiş olsalar insanlar kendi topraklarını bırakıp fırsat olarak İstanbul'u seçmezdi. Nüfus sürekli artıyor. Bir yandan İstanbul'da kısmen yolunu bulmuş, köşeyi bulmuş kimseler İstanbul'a yakın yerlerdeki yazlıklara yerleşiyor... Bu süreç geçmişten beri bu şekilde işledi." (K10)

Açıklamalardan anlaşıldığı üzere katılımcılar Türkiye'de sokak çocukları sorununun, ülkenin yapısal sorunları ile doğrudan bağlantılı olduğunu değerlendirmektedir. Katılımcıların bu düşünceleri, hedef grupla doğrudan iletişim kurarak ve onları doğal koşulları içerisinde gözleyerek edindiği görülmüştür. Bununla beraber geçmişte sokak yaşamını deneyimlemiş bireylerin görev aldığı STK'larda, katılımcıların kendilerinden veya çalışma arkadaşlarından da örnekler vererek durumu somutlaştırdıkları görülmüştür.

Katılımcılar sokak çocukları problemini ele alırken Suriyeli misafirler başta olmak üzere Türkiye'de değişik statülerde yaşamını sürdüren yabancı çocukların içinde bulundukları sosyal ve ekonomik koşullara sıklıkla dikkat çekmiş; Suriyeli ve Afgan çocukların günümüzde ve yakın gelecekte Türkiye'deki sokak çocukları sorunun önemli bir parçası olabileceğine işaret etmiştir:

"Sokak çocuğu kavramı 2011'den sonra değişmeye başladı çünkü mülteciler akımından sonra, sokak çocuklarının milliyeti değişmeye başladı, sokaklarda Afgan ve Suriyeli çocuk sayısında ciddi artış oldu." (K9)

"2015 yılında proje kapsamında sokakta çalışan çocuk ararken şunu gördük ki sokakta Suriyeli çocuklar daha fazla var. Hatta geçen yıllarda, sokakta çalışan çocuklara yönelik gerçekleştirdiğimiz bir projede, bizim Türk çocuklara erişebilmemiz daha zor oldu. Özellikle Esenler bölgesinde ise daha fazlalar." (K1)

"Özellikle Suriye'den göçmek zorunda kalan ailelerin sadece kamplarda yaşamadığı bir gerçek, Türkiye'nin birçok kentine dağılmış durumdadır, yaşadığı ekonomik zorlukları da göz önünde bulundurduğunuzda birçok Suriyeli çocuğun göçmen statüsü alamadıkları için bu ailelerin çocuklarının sokakta bir fiil veya sokağın tehlikelerine açık yaşadıklarını görebiliyoruz, ailesinin kontrolünde olsa bile." (K6)

Açıklamalardan da anlaşıldığı üzere, katılımcılar sokaktaki gözlemlerine dayanarak sokaktaki yabancı kökenli çocuk sayısında belirgin bir artış olduğunu ifade etmektedir. Sokak çocukları kavramına net bir tanımlama getirilememesi, çocukların sürekli yer değiştirmesi ve çocukların sokakla ilişkisinin sürekli olmaması nedeniyle, sokak çocukları sorununun düzeyini tespit etmek oldukça güçtür. Güncel akademik araştırmaların yetersizliği de bu soruna katkıda bulunmaktadır. Bu nedenle dezavantajlı gruplarla sürekli iletişim içerisinde olan STK'ların değerlendirmeleri, sorunun anlaşılır olması açısından oldukça yararlıdır.

Sokak çocukları arasındaki yabancı kökenli çocukların sayısındaki artış, ana çalışma amacı mültecileri desteklemek olan STK'ların uygulamalarının bir yönüyle sokak çocuklarına dokunmasına yol açmıştır. Bu nedenle araştırmacı sokak çocuklarına faaliyet gösteren STK'ları ararken mültecilere yönelik faaliyet gösteren STK'larla karşılaşmıştır. Sokak çocuklarına yönelik faaliyet gösteren STK arayışında sahada özellikle Suriyeli çocuklara yönelik faaliyet gösteren STK'lara rastlanması, bugün ve gelecek zaman diliminde Türkiye'de sokakta çalışan ve yaşayan çocuklar sorunda Suriyeli çocukların

önemli yer tutacağını ortaya koymaktadır. Bu durumu bir katılımcı şu sözlerle ifade etmiştir:

“2012’de krizin başladığını düşünürsek Türkiye’de doğan çocuklar var, şu an 7 yaşındalar, onlar Türkiye’de gözlerini açtılar, Suriye’yi bilmiyorlar, Türkiye’yi biliyorlar ve Türkçeyi Türk gibi, anne babalarından iyi konuşuyorlar. Geçen gün savaş, göç, yoksulluk sempozyumu yaptık, oradaki veriler bize şunu söylüyor, dünyada göç eden toplulukların çoğunluğu gittikleri ülkelerde kalıyorlar, yani buna kendimizi hazırlamamız gerekiyor. Herhalde rahatça yüzde 90’ı kalabilir, geri dönmeyi düşünmeyecekler, Suriye’de yaşam normalleşse, günlük gülistanlık olsa bile onlar orta ve uzun vadede bizim vatandaşlarımız olacak.” (K7)

Katılımcıların çocukların sokakta çalışmasını genellikle kentsel yoksullukla mücadelede benimsenen zorunlu bir strateji olarak değerlendirdiği gözlemlenmiştir. Ancak bazı katılımcılar saha deneyimlerine ve gerçekleştirdikleri vaka incelemelerine dayalı olarak, çocuğun sokakta çalışmasının ardında ebeveynin istismar edici tutumun varlığına dikkat çekmiştir. Bu istismar edici tutumla, çocuğun sokakta çalışması bir zorunluğun çıktısı olarak değil aksine ebeveynin zorlayıcı tutumuyla ortaya çıkmaktadır. Katılımcılar, çocukların sokakta çalıştırılmasına dair düşüncelerini şu şekilde paylaşmıştır:

“Yanlış anlaşılmasın ama doğu toplumunda şöyle bir şey var, çok çocuk her çocuk kafadan 200 olsa toplam 1000 lira gibi bir hesapları var, ben proje kapsamında şunu gördüm ki bazı aileler ihtiyaçtan bazı aileler de istismar ederek çalıştırıyor yani dolayısıyla, bu bir alışkanlık da olabiliyor. Süreçte bir kaymakam da vardı bize bir tane kız gönderdi,, evde klima eksik diye babası çalıştırıyordu, öte yandan engelli baba dolayısıyla aileye gelir getiren olmadığı için çalışmak zorunda kalan çocuk da söz konusu yani iki aile türünü de görebiliyoruz.” (K1)

“Yani çocukları kullananlarla, biz yardım etmek için gidiyoruz ya da destek olmak için gidiyoruz ama bizim verebileceğimiz desteğin iki-üç katını zaten o çocuklardan alan aileler var. Bu sebeple de o çocuğa bir şey yapılmasını ya da bizden hizmet almasını istemiyor. Atıyorum biz bin liralık bir yardım yapacağız ama evdeki üç çocuğun aileye getirisi 8-9 bin lira. Bu tarz sıkıntılar da yaşayabiliyoruz.” (K10)

“Çocukların sokakta yaşaması, ailelerinin onları dışlaması veya aile içi istismardan dolayı olabiliyor, o travmatik ortamdan kaçmaya çalışanlar olabiliyor. Biz sokak dışında gidebilecek yeri olmayan çocuklar dışındaki sokakta çalışan veya takılan çocuklara asla yardım yapmıyoruz. Çünkü biz ona yardım ettiğimiz süreçte sokak ona daha cazip gelecek, sokakta daha fazla zaman kalacak ve sokağın riskleriyle çok daha fazla yüz yüze gelecek. Özellikle sokakta çalışan çocuklara yardım ettiğinizde, yemek verdiğinizde ailesi onu biraz daha sokakta çalıştırmak ve biraz daha sokakta bekletmek istiyor.” (K8)

Görüldüğü üzere, sokakta çalışan çocuklar sorunu sadece ekonomik yetersizliklerle değil ebeveynin istismar edici tutumuyla açıklanmaktadır. Katılımcılar, çocuğun sokakta çalışmasını teşvik eden tutumu, bir art niyetin ürününden çok ebeveynlerin içinde bulunduğu sosyo-kültürel koşullarla ilişkilendirmektedir. Akademik bulgularla örtüşen bu gerçekliğe göre, kırsal bölgelerden göçle gelen aileler çocuğun nı “ekmeğini kazanma” olarak görmekte; bu durumu onaylanmakta hatta yüceltilmektedir. Katılımcılar benzer bir değerlendirmeyi sokakta dilenen Suriyeli çocuklar için de yapmıştır:

“Suriyeli dostlarımızın bize verdiği bilgi şu: Burada dilenen Suriyelilerin hepsi aynı işi Suriye’de de yapıyorlar, yani sokakta çocuklarıyla birlikte dilencilik yapan Suriyeleri tamamı, dilencilik meslek edin kişiler, normal Suriyeliler işinde gücünde, devletten yardım alacaklar da usulüne göre başvurup alıyor, hepsi parasız değil; parası olanlar iş kurdu, ortaklık yaptılar, sanatı ve becerisi olanlar kendi alanında çalışıyor, hem kazınıyor hem de Türkiye’ye kazandırıyor.” (K7)

“Çalışmalarımıza katılması karşılığında maddi yardım yapacağımızı belirtmemize rağmen, Suriyeli çocuğun biri ayda iki bin liraya kadar para kazandığı söyledi ve biz bu rakamı karşılayamadığımız için bize gelmedi.” (K1)

Görüldüğü üzere katılımcılar, çocukların sokakla biten öyküsünü genel anlamda bireyleri çepeçevre saran ve onları çaresiz bırakan, kentsel yoksulluk gibi makro sorunlarla ilişkilendirmesine rağmen bu değerlendirmeye dayalı genel geçer bir yaklaşım sergilememekte; kuruluşun hizmet vereceği bireyi ve aileyi tanımaya yönelik çalışmalar da yapılmaktadır. Bu yaklaşım sınırlı kaynaklara sahip olan STK’ların, olanaklarını en uygun ve en verimli şekilde kullanmasını sağlamakla beraber uygulanan hizmet modelinin hedef grubun ihtiyaçlarına cevap vermesi açısından da olumlu bir yaklaşımdır.

Katılımcılar, çocukların okulda olması veya güvenli bir şekilde sosyalleşmeye harcaması gereken süreyi sokakta geçirmelerinde eğitim sistemin önemli rol oynadığını savunmuşlardır. Nitekim bazı katılımcılar mevcut eğitim sistemini, sokakta çalışmak veya yaşamak zorunda kalan çocukların ihtiyaçlarına, içinde bulunduğu sosyal ve ekonomik koşullara duyarlı olmamakla ve bu çocukları sistemik olarak dışlamakla itham etmiştir. Katılımcıların bununla ilgili düşünceleri şu şekildedir:

“Sokakta çalışan çocuklarla yaptığımız araştırmada, hepsi okuldan ayrılmanın onları çok üzdüğünü söyledi ve hepsi okuldan ayrılma sürecinde öğretmenleri işaret ettiler: “Bir gün öğretmen geldi bana dedi ki senin devamsızlığın doldu.” ve bitti. Bir çocuğun tasdiknamesi verildi mi hizmete bir daha geri dönemez. “Ben kavgaya karıştım, bana rehber öğretmen dedi ki sen gelme zaten okuldan atıldın.”, “Metin2 diye bir oyun vardı, ben oraya gidiyordum, sonra dediler ki devamsızlığın doldu”. Ben hep şöyle bir benzetme yapıyorum, eleğin delikleri o kadar büyük ki, tutunabilene aşk olsun. Okullar da dışlanan çocukları izliyor, okul terki diye bir şey yok, okul terk ettirilen çocuklar var. İşte biz okullarda da çalışıyoruz, çocukların nerede en iyi spote edebilirsin, okullarda. Okul ne yapıyor, o da itiyor.” (K4)

“Çocukların eğitim süreçlerinden kopmaması için, birinci olarak çok iyi bir eğitim sistemine bizim ihtiyacımız var. Yani, okullarımız ne kadar cazip olursa, örgün kurumunda çocuk ne kadar uzun süre zaman geçirirse sokağın risklerinden o kadar arınmış olur. Yani kontrollü ortamda çocuğun bulunulması önemlidir. Onun için sabahçı ve öğlenci ikili tedrisattan hükümetin tekli tedrisata geçmesi, yaklaşımı çok önemli. Derslik sayılarımız ve okul sayılarımız buna ulaştığı zaman çocuk sabah dokuzdan öğlen üçe kadar okulda bulunursa, okulda kaldığı süre uzarsa sokağın risklerine karşı daha çok korunur.” (K6)

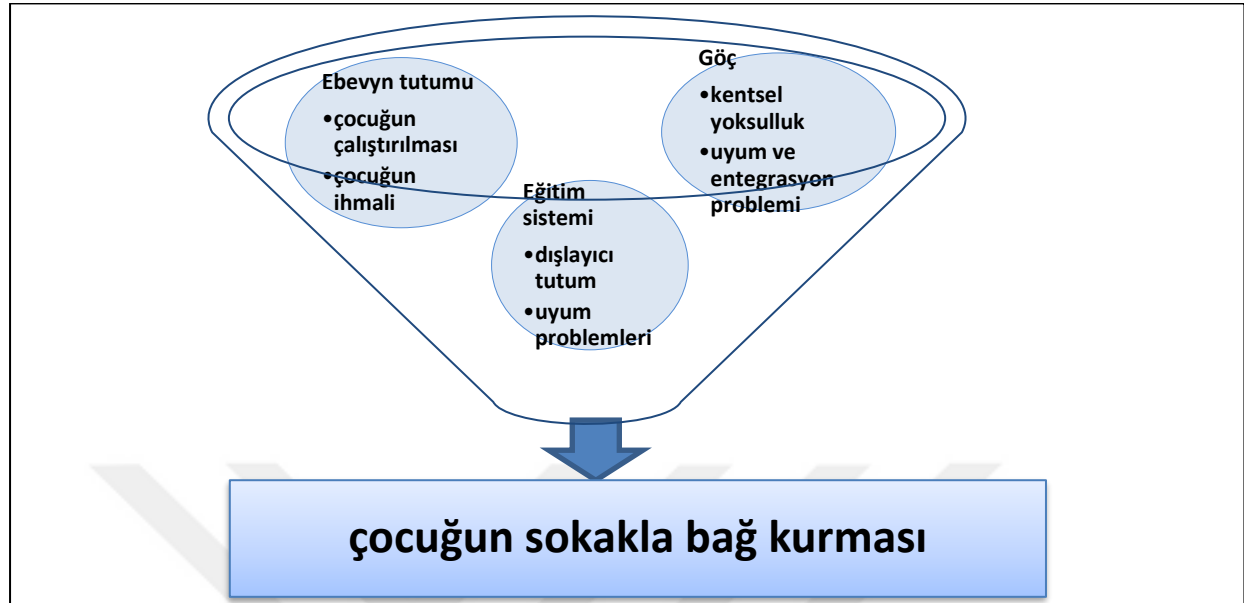
Sokak çocuklarını eğitim süreci dışına iten, aile içi sorunlar, yoksulluk, travmatik yaşam öyküsü gibi sorunlar, çocuğun akademik yaşama uyum sağlamasının önündeki önemli bir problem alanıdır. Katılımcılar, yabancı kökenli sokak çocukların, sokak çocuklarında kronik olarak görülen bu sorunlara ek olarak onları göçe sürükleyen itici güçlerin (savaş, ölüm vb.) yarattığı travmalar ve farklı bir ülkeye göçün getirdiği uyum ve entegrasyon sorunlarıyla da boğuştuğuna dikkat çekmiştir. Bununla ilgili katılımcılar şu ifadelerle yer vermiştir:

“Düşünün çocuk dil bilmiyor, sokağın kültürüyle kültürlenmiş, sürekli kavga etmeye meyilli, eğitim düzeyi akranlarından düşük ve dışlanmaya maruz kalıyor. Bu sorunlar nedeniyle eğitim sürecine uyum sağlayamıyor. Burada çocuğun eğitime uyum sağlaması mümkün olabilir mi?” (K2)

“Bu çocukların her şeyden önce savaş travmaları var. Öncelikle bunu çözmeniz gerekiyor. Ona, diğer çocuklara yaklaştığınız gibi yaklaşamazsınız.” (K3)

Katılımcıların görüşlerine dayanarak tasarlanan aşağıdaki şekilde, sokak çocukları sorunun nedenleri ifade edilmiştir:

Şekil 6 Katılımcılara Göre Sokak Çocukları Sorunun Nedenleri

Görüldüğü gibi katılımcılar sokak çocukları sorunun nedenini göç ve doğurguları, kentsel yoksulluk ve entegrasyon sorunları gibi makro boyuttaki gerekçelere dayandırmakla beraber, eğitim yaşamında maruz kaldığı tutumların, çocuğun içinde bulunduğu koşulları göz ardı etmesi, onu adeta sistem dışına itmesi; bireyin yaşamında birincil rol oynayan ailenin çocuğunu bir kazanç kaynağı olarak görmesi gibi mezzo düzeyde sorunları da vurgulamaktadır. STK'ların, sokak çocukları sorunun nedenlerine dair değerlendirmeleri, sorunun çözümüne yönelik geliştirilen modeller açısından doğrudan belirleyicidir. Araştırmanın ilerleyen bölümlerinde de görüleceği üzere STK'lar, sokak çocukları sorunun nedenlerine dair yaptıkları değerlendirmelere dayalı olarak; sokak çocukları sorunuyla mücadele ederken, sorunun sadece bir boyutuyla ele alınması durumunda verimli sonuçlar elde edilemeyeceğini düşünmekte ve buna bağlı olarak sorunu tüm alt bileşenleriyle birlikte ele almaya yönelik tutum geliştirmektedir.

4.1.1.3. Katılımcılara göre sokak çocukların yüz yüze kaldığı riskler

Araştırmanın bu bölümünde katılımcıların sokakta çalışan ve yaşayan çocukların içinde bulundukları duruma ve yüz yüze kaldığı risklere dair görüşleri incelenmiştir. Katılımcıların tamamı sokağın çocukların bedensel, ruhsal ve sosyal gelişimleri üzerinde tahribat yaratacak birçok risk barındırdığı ve çocukların riskler karşısında savunmasız olduğu görüşünde birleşmektedir. Bir katılımcı şu sözlerle durumu özetlemiştir:

“Bir yerde çocuk varsa evet, beyaz bir sayfa var. Fakat şunu unutmamak lazım ki beyaz sayfa çok çabuk kirlenir. Sokaklar istismara açık, sokak çocukları istismara en yakın çocuk gruplarından biri olarak değerlendirebiliriz.” (K8)

Katılımcılar sokağın çocukların sağlığını tehdit eden en temel sorun alanı olarak madde bağımlılığını vurgulamışlardır. Sokağı çocuklar için ebeveyn denetiminde yoksun bir alan

olarak değerlendiren katılımcılar, sokakta çalışan çocukların kaçınılmaz olarak birçok maddeyle ve madde kullanıcılarıyla tanıştığını ve uzun vadede birçok çocuğun madde kullanıcısı olduğunu ifade etmişlerdir:

“Bize göre sokakta bulunan çocukları bekleyen öncelikli tehlike madde bağımlılığı. Biz bununla ilgili 2015 yılında kalkınma ajansına bir proje yazdık. Projemizin başlığı “Hayat Bağımlılık Kabul Etmez.” Projede önermemiz şuydu. “Sokakta çalışan her bir çocuk, madde bağımlılığı için risk altındadır.” Biz bu projede sokakta çalışan çocuklara eğitim, rehabilitasyon ve sosyal destek çalışmaları sunmayı hedefledik.” (K1)

“Şu anda Suriye’den göç etmiş ve sokakta çalışan çocukları görüyoruz. O çocukların çoğunluğu sokaklarda yani orda burada mendil satmaya veya su satmaya devam ediyorlar, ama bundan üç beş yıl sonra bunların hepsi madde kullanmaya ve sokakta suç işlemeye başlıyor olacak. Benim şahsi bir fikrim, maalesef iyi bir tablo çizemiyoruz. Evet, o çocuklar şu anda sadece günün belli saatlerinde bir şeyler satarak sokakta kalmaya devam ediyorlar ama bir noktadan sonra bu kazandıkları paralar onlara yetmeyecek, bu arada sokakta geçirdikleri zaman içerisinde olmadık birçok insanla tanışıyorlar, olmadık insanlara girebiliyorlar, uyuşturucu, en basiti sigarayla tanışacak, sonrasında alkolle ne biliyim uyuşturucuyla tanışacak, mendil satarak kazandığı günde 30-40 lira kendisine yetmeyecek, daha fazlası için suç işlemeye başlayacak vs. vs.” (K10)

Katılımcılara göre suça sürüklenme durumunu da sokakta çalıştırılan veya yaşayan çocukları bekleyen önemli bir tehdit alanı olarak görmek gerekmektedir. Sokakta yaşayan veya çalışan her çocuğun suç örgütlerinin hedefinde yer aldığını belirten katılımcılara göre ebeveyn yoksunluğu veya zayıf aile bağları çocukların suç çetelerinin ağına düşmesinde etkin rol oynamaktadır. Katılımcılar bu anlamda sokakta çalışan ve yaşayan çocukların olabildiğince erken tespit edilmesi ve sosyal koruma mekanizmalarına dâhil edilmesi gerektiğine; geç kalınması durumunda çocukların telafi edilemez durumlarla karşı karşıya kaldığına dikkat çekmişlerdir:

“Bizim, bu çocuklara ulaşmamız gerekiyor, eğer biz bu çocuklara bu koruyucu altını çiziyorum koruyucu önleyici hizmeti sunmazsak, birileri bizden önce bu çocuklara ulaşıyor, onlar kim, uyuşturucu mafyası, fuhuş mafyası ulaşıyor, organ mafyası ulaşıyor, dilenci mafyası ulaşıyor, hırsızlık mafyası ulaşıyor, çocuk asker mafyası ulaşıyor, ulaşıyor da ulaşıyor. Af edersiniz ne kadar kötü niyetli insanlar varsa, grup yapı örgüt, hepsi bu çocuklar üzerinde bir hesap kitap yapıyor, biz vakıf olarak çocuklarımız bu kötü insanlara kaptırmamak için, onlardan önce ulaşmak için elimizden geldiği kadar zamanla yarışmaya çalışıyoruz. Bize bir vaka geldiğinde o vaka yarına kalmaz o gün içerisinde elimizden geldiği kadar o çocuğa ulaşmaya çalışırız.” (K3)

“Oradaki bir tehlikeden daha bahsetmek istemiyorum, bu çocukların olduğu ortamların bir sonraki aşaması, terörize olma, çeteleşme kapsamındaki grup, dhkp-c gibi şeyden de bahsedeceğim, çok rahat sahada, bir kendi bağlamında olmadığı için, biraz da kendi başına buyruk olmalarından tutun, kiminin anne, baba veya ikisinin kaybından dolayı bağlamından kopuk çocuklar, bundan dolayı direk kendi gruplarına katarak, kendilerine dâhil etmek istedikleri bir kitleyi oluşturuyorlar. Hele hele bu tarz resmiyette hiçbir şekilde onaylanmayan bir tarzda çalıştırılıyor olmaları, o çalışma ortamlarında olmaları da onlara ulaşılmasını da çok daha kolaylaştırıyor.” (K2)

“Kendilerine verdikleri bir zarar var. Sokakta bir sürü suç örgütleri var bu gençleri kullanan. Halktan bazen zarar görebiliyorlar, yani dışarıda yaşadıkları süre içinde, onlara zarar veren bölgedeki esnaf ya da orda yaşayan mahalle sakinleri olabilir. Zaman zaman polisle sıkıntılar oluyor.” (K8)

Katılımcıların sokak çocukları için dikkat çektikleri bir başka önemli risk alanı ise, çocuk emeğinin sömürülmesidir. Nitekim katılımcılar, saha deneyimlerine dayanarak iş yaşamına dâhil olan çocukların çalışma ortamının çocuğun psikolojik ve bedensel gelişimine zarar verici düzeyde olduğunu ifade etmişlerdir. Aşağıdaki belirtilen ifadede, çalışan yabancı çocuklara yönelik faaliyet gösteren bir STK yetkilisinin gözlemleri aktarılmıştır:

“Suriyeli çocukların zaten kimlikleri yok. Oh, en güzeli, yani en kaymaklı şey işveren için, ucuz işçi. Düşünsenize sabah sekizden akşam dokuza kadar 300 TL. Bir ortacı demek bütün gün orda yapılan işin yükünü kaldırmak demek, onun istediğini oraya götür, bunun istediğini getir vs. Şimdi bir ucuz işçilikle, ucuz işgücü olarak görülüyor olmaları kişiler tarafından, bir çocuk olarak değil ucuz işgücü mü tamam, geç bu tarafa. İki, kendi gelişimlerine uygun bir ortamda olmuyorlar hiçbir şekilde. Bunu basit bir şekilde söyleyelim, kocaman, hayatta kültürel seviyesi olmayan her türlü konuşmayı ya da söylemi çok rahat ortamda paylaşabilen ki sadece Türkler değil, Suriyeli yetişkin erkeklerden ki onların çalıştığı yerlerde erkekler daha yoğun oluyor, fizyolojik, psikolojik gelişimlerine hiç uygun olmayan söylemlerin ortasında kalıyorlar. Aşırı şekilde yoruluyorlar, yoğun çalışma saatleri, bir diğeri, en önemle bizim üzerinde durduğumuz belki de bu sahada herkesin bir şekilde koşup çalışması gereken problem ne, fizyolojik, psikolojik ki bunun açık böyle, net bir şekilde söyleyeceksek cinsel istismar, bu çocukların sahada en çok yüz yüze geldikleri.” (K2)

Katılımcılar sokakta çalışmayı çocuklar için başlı başına bir istismar durumu olarak değerlendirirken, aynı zamanda çocukların sokakta çalıştırılması ya da yaşamayla biten yaşam öyküsünün istismarın bir ya da birkaç biçimini içeren süreçler içerebildiğine dikkat çekmiştir. Katılımcılara göre istismar olgusu sokak çocukları için, sokakta yeni bir boyutla karşı karşıya kaldıkları bir probleme dönüşmektedir. Sokakla ilişki biçimi ne olursa olsun (çalışma veya yaşama) istismar edilme sokak çocuklarının karşılaştığı en büyük sorun olarak değerlendirilmiştir.

Katılımcılara göre sokak çocuklarının en temel problemi eğitim sorunlarıdır ve eğitim sorunuyla sokak çocukları sorunu karşılıklı olarak birbirlerini besleyen iki problem alanıdır. Katılımcılar, çocuğun okulda geçirmesi gereken süreyi sokakta geçirmesini, çocuğun sokakla biten hikâyesinde bir başlangıç olarak değerlendirirken, eğitim sorunlarını da çocuğun sokakta çalışmayı tercih etmesinde belirleyici bir unsur olarak değerlendirmektedir. Katılımcılara göre birbirine besleyen bu iki problem alanı süreç içerisinde derinleşerek çocuğun sokakla kurduğu bağı güçlendirmekte, bu durum da çocukları suça sürüklenme, madde kullanımı, olumsuz akran çevresi edinme gibi risklere karşı savunmasız bırakmaktadır. Bununla ilgili katılımcı düşüncesini şu şekilde belirtmiştir:

“Araştırmalar gösteriyor ki çocuklar okuldan artan sürelerde suça karışıyor, madde kullanıyor ya da kötü ortamlara giriyor ve suça sürüklenen çocukların önemli bir kısmının sokak çocuklarına dönüştüğünü görüyoruz. Bu çocuklara, rehabilite merkezlerinde aynı zamanda çocukların da kendi kişisel gelişimlerine katkı sağlayacak faaliyetler olması lazım, çünkü sadece barınma hizmetlerinin sunulması çocukların yeniden hayata kazandırılması için yeterli değil, çocuklara özel eğitim verilmesi gerekiyor.” (K9)

Görüldüğü gibi katılımcılar, çocukların sokakta geçirdiği sürenin artışı sokak çocukları probleminin ortaya çıkmasında önemli bir etken olarak değerlendirmekte, bu bağlamda

çocuğun eğitim sürecinden kopmasının sokakta geçirdiği süreye katkıda bulunduğunu vurgulamaktadır.

Katılımcıların dikkat çektiği bir başka durum ise, eğitimde geçirmesi gereken süreyi sokakta geçiren çocukların eğitim kurumlarının işlevini sokağa yüklemesi ve doğal olarak sokağı, hayatı anlama ve öğrenmede kaynak olarak benimsemesidir. Katılımcılara göre bu durum, sokakta çalışmayla başlayan sürecin uzun vadede çocuğun sokağı yaşam alanı olarak benimsemesiyle sonuçlanabilmektedir. Bununla ilgili katılımcılar şu düşüncelere yer vermiştir:

“Sokakta çalışan ve sokağın özgürlüğüne alışan çocuk, aileyle ilgili sorunlar da yaşıyorsa, bir zaman sonra sokağa aday çocuklar haline gelebiliyorlar. Yani her sokakta mendil, simit satan çocuk sokak çocuğu olacak diye bir şey yok ama sokağın risklerine açık olduğu için, belli bir sürenin sonucunda sokakta yaşamayı tercih edebilir.” (K6)

“Yani şimdi Suriyeliler sıkıntısı var, o insanların büyük bir çoğunluğu sokaklarda yani orda burada mendil satmaya veya su satmaya devam ediyorlar, ama bundan üç beş yıl sonra bunların hepsi madde kullanmaya ve sokakta suç işlemeye başlıyor olacak. Yani, o sebeple bu aslında herkesin sorunu yani A’dan Z’ye toplumdaki eğitim kurumlarından tutun da devletin bu konuyla alakalı bütün kurumlarını ilgilendiren, toplumdaki bütün insanları ilgilendiren bir konu aslında.” (K10)

Görüldüğü üzere katılımcılar, sokakta çalışmayı, göç sonrası kente entegre olmaya çalışan ve hayata tutunma çabası içinde olan ailelerin sıklıkla başvurduğu bir yöntem olarak değerlendirmektedir. Aileler tarafından başta zararsız hatta çocuğun kendi ekmeğini kazanması ve ayakları üzerinde durması bağlamında yararlı görülen bu eylem, uzun vadede kaçınılmaz olarak çocuğun sokağın ahlakıyla ahlaklanması, suça sürüklenme ve sokakta yaşama gibi durumlarla sonuçlanmaktadır. Aşağıdaki şekilde sokak çocuklarını bekleyen riskler, katılımcıların değerlendirmelerine dayanarak hazırlanmıştır:

Şekil 7 Katılımcılara Göre Sokak Çocukların Bekleyen Tehlikeler

Görüldüğü gibi STK’lar, sokak çocuklarını sokağa sürükleyen yoksulluk, eğitim yaşamındaki sorunlar, istismarın bir ya da birkaç türüne birden maruz kalma gibi sorunlara değinmekle beraber, sokakta çalışmanın doğası gereği tüm çocuklar için uzun ve yorucu çalışma ve eğitimden kopma veya akademik başarının azalması gibi sorunlar yarattığını düşünmektedir. Bununla beraber, yetişkin gözetim ve denetiminden yoksun

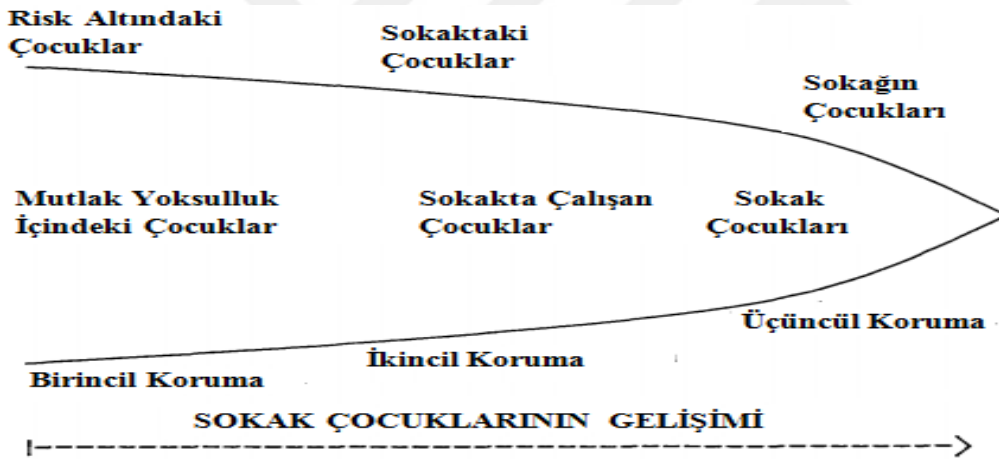
çocuklar için sokağın, suça sürüklenme, madde bağımlılığı, olumsuz akran çevresi edinme ve nihayetinde sokağı bir yaşam alanı olarak benimseme gibi risklerle dolu bir alan olduğu düşünülmektedir. STK'ların, sokağın çocuklar için taşıdığı risklere dair düşünceleri, ortaya koydukları sosyal hizmetin temel motivasyonlarını oluşturmaktadır. Bu nedenle STK'lar sokağın taşıdığı riskleri başta gönüllü ağıyla olmak üzere tüm toplumla paylaşma eğilimi içindedir.

4.1.2. STK'ların sokak çocuklarına sosyal hizmet yaklaşımı

Araştırmanın bu başlığında katılımcıların hem görev aldıkları STK'ların hem de Türkiye'de sokak çocuklarına yönelik faaliyet gösteren diğer STK'ların sokak çocukları sorunun çözüme erdirilmesi sürecindeki mevcut konumlarına ve üstlenmesi gereken rollere dair görüşleri irdelenmiştir.

Bu araştırmada, STK'ların sokak çocuklarına yönelik hizmet yaklaşımında Volpi'nin tasnifi esas alınmıştır. Volpi'nin tanımladığı risk grupları arasında arasında güçlü bir geçişkenlik vardır. İçinde bulundukları şartlara karşı korunmasız olan çocuklar, zamanında ve uygun hizmetler alamadıklarında bir sonraki risk grubu için aday konumundadırlar. Lusk risk grupları arasındaki geçişi aşağıdaki şekilde özetlemiştir:

Şekil 8 Sokak Çocukları Sorununun Gelişimi

Kaynak: Lusk, 1989: 61.

Şekil 8'de de görüldüğü üzere sokakla ilişkilendirilen çocukların aile bağları, yetişkin gözetim ve denetiminden yoksunluğu, içinde bulunduğu risklere bağlı olarak farklı bir grupla ilişkilendirilmesine rağmen birbirleri arasında geçişken bir yapı sergilemektedir. Bu araştırmada, STK'ların ilgilendiği sokak çocukları grubunun, risk altındaki çocuklar ve bir ailesi ve evi olmakla beraber, sokakta çalışan veya sokakta fazlaca zaman geçiren, eğitim süreci yarım kalmış veya tamamen bitmiş olan çocuklar olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Bu araştırma kapsamında ele alınan 10 STK'nın çalışmaları ele alındığında, çocukların risk durumları arttıkça, hizmet veren STK sayısının azaldığı görülmektedir. Aşağıdaki tabloda STK'ların hizmet verdiği risk grupları ayrıntılı olarak belirtilmiştir:

Tablo 22 STK'ların Hizmet Verdiği Risk Grupları (Sokak Çocukları)

STK Sayısı: 10		f	%
Risk Grupları	Birincil Risk Grubu- Sokağa Aday Çocuklar (Candidate of the street)	10	100
	İkincil Risk Grubu - Sokaktaki Çocuklar (Children on the street)	8	80
	Üçüncül Risk Grubu- Sokağın Çocukları (Children of the street)	4	40

STK'ların tamamı birincil risk grubuna hizmet vermekteyken ikincil risk grubuna hizmet veren STK sayısı 8'dir (%80). Üçüncül risk grubuna hizmet veren STK sayısı ise 5'e (% 50) düşmektedir. Bu tablo iyimser bir profil çizse de, hizmetler kapsamlı bir şekilde ele alındığında, üçüncül risk gruplarına hizmet veren STK'ların çalışma alanı oldukça sınırlıdır. Bu nedenle STK'ların risk gruplarına sunduğu hizmetlere daha ayrıntılı bir bakış atmak gerekmektedir. STK'ların sokak çocukları sorunun çözümüne yönelik sunduğu hizmetler çeşitlilik göstermekle beraber, yurt içi ve yurtdışı alanyazın incelendiğinde, STK'ların sokak çocuklarına sosyal hizmet yaklaşımlarının aşağıda belirtilen şu şekilde sınıflandırılmaktadır: sokak tabanlı programlar, barınma temelli programlar, koruyucu-önleyici faaliyetler, rehabilitasyon ve psiko-sosyal destek hizmetleri, savunuculuk faaliyetleri. STK'ların sokak çocuklarına yönelik hizmetleri yukarıda tasnif edilen hizmetler bağlamında ele alındığında, karşımıza aşağıdaki tablo çıkmaktadır.

Tablo 23 STK'ların Risk Gruplarına Sunduğu Hizmetler

STK Sayısı: 10	Hizmet Verilen Risk Grubu					
STK'ların Sunduğu Hizmetler	Birincil Risk G		İkincil Risk G.		Üçüncül Risk G.	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Sokak Tabanlı Hizmetler	-	-	-	-	-	-
Barınma Temelli Hizmetler	-	-	-	-	-	-
Rehabilitasyon ve Psiko-Sosyal Destek Hizmetleri	-	-	4	40	-	-
Koruyucu-Önleyici Hizmetler	8	80	8	80	-	-
Savunuculuk Faaliyetleri	10	100	10	100	5	50

Tablo 23'te de görüldüğü üzere STK'lar, genellikle üçüncül risk gruplarına yönelik sunulan sokak tabanlı hizmetler ve barınma temelli hizmetler üretmemektedirler. STK'ların büyük bir çoğunluğu (% 80) birincil risk gruplarına yönelik koruyucu- önleyici hizmetler sunmaktadır. Rehabilitasyon ve psiko-sosyal destek hizmetlerinin ise, sadece ikincil risk gruplarına sunulduğu görülmektedir. STK'ların tamamının birincil ve ikincil risk gruplarına yönelik savunuculuk faaliyetleri yürüttükleri görülmekle beraber, bu hizmeti üçüncül risk gruplarına yönelik üreten STK sayısının ise 5 (% 50) olduğu görülmektedir.

Katılımcıların sokak çocuğu kavramını, sokakta yaşayan, madde kullanan ve suça sürüklenmiş çocuklarla özdeşleştirdiği ifade edilmişti. Bu grup Volpi'nin üçüncül risk grubuna karşılık gelmektedir. Üçüncül risk grubunu oluşturan sokağın çocuklarının (children of the street) dünyadaki sokak çocuklarının % 5 ile % 10'luk bir orana karşılık geldiği tahmin edilmektedir. Türkiye'de de benzer şekilde sokakta yaşayan, madde kullanan veya suça sürüklenen çocuklar bağlamında tanımlanan sokak çocukları, tüm sokak çocukları içerisindeki oldukça az sayıdadır. Nitekim yapılan araştırmalar Türkiye'de sokakta bulunan çocukların büyük bir kısmının ailesinin var olduğu ve hâlihazırda ailesiyle iletişimlerinin devam ettiği yönündedir. Bu bağlamda STK'ların hizmetleri, Türkiye'deki sokak çocukları sorununun önemli bir kısmına hitap etmektedir denilebilir.

Katılımcılar, STK'ların üçüncül risk grubuna yönelik, savunuculuk faaliyeti dışında, sosyal hizmet sunmamasına dair benzer düşüncelere yer vermiştir. Bu nedenlerin başlıcaları, sokak çocuklarının riskli ve maliyetli ve uzmanlık isteyen çalışma alanı olması, STK'ların bu gruba yönelik hizmet sunacak imkân ve kabiliyetlerinin olmaması ve bu gruba yönelik hizmetlerin devlet tarafından üstlenilmesi olarak belirtilmiştir. Bununla beraber STK'ların sokakta yaşayan çocuklara yönelik barınma temelli hizmet sunacak fiziki koşullardan, uzman personel ve ekonomik yeterlilikten yoksun olması da, üçüncül risk gruplarına hizmet verilmemesinde etkili olmaktadır. Aşağıda bazı katılımcıların bu durumla ilgili görüşleri yer almaktadır:

“Sokakta yaşayan çocuklara yönelik sistemli, programlı, spesifik bir çalışmamız yok. Çünkü bu alan çok riskli bir alan. Yani sokak çocuklarıyla ilgilenmek çok riskli, bir de kendine özgü ciddi bir maliyet isteyen bir alan bu. Riski şu, bu çocukları alıp bir yerde barındırmanız gerekiyor. Yani bunlar sokakta yaşıyor, bunlara sokakta bakamayız. Zaten bunun bir mantığı yok. Adı üstünde sokakta yaşıyor bu çocuklar, parklarda, şurada burada. Bunları alıp kapalı bir mekânda, bir yurtta veya bir evde barındırmak gerekiyor. Haliyle, bu çocukların zaten kimsesi yok. Çocuklar psikolojik olarak sorunlu çocuklar. Yani büyük depresyon yaşamış çocuklar. Anne baba yok, aile bireyi yok, korunmasız çocuklar. Bunların kendilerine göre bir davranış biçimi oluşmuş. Yani depresyonları var. Siz bunları kapalı bir mekâna aldığınızda bunlara uzun vadeli bir proje uygulamanız lazım. Yani şöyle söyleyelim, bunu sivil toplum kuruluşlarından öte, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Çocuk Esirgeme Kurumları'nın yapması gerekiyor. Neden? Çünkü bugün dünyayı en zor şeyi, kimsesiz çocuk. Çocuklar ergen yaşa geldiğinde gerçekten de çok ciddi iletişim problemi yaşıyor. Bu çocuklar bugün Çocuk Esirgeme Kurumları'nda bile zor tutuluyor. Bunlar 15 -16 yaşına geldiklerinde çok rahat yurttan çıkıp gidebiliyorlar. Yani biraz da sokağı bunlar tercih ediyorlar. Bu açıdan bugün yurtlara baktığımızda 16-17 yaşından sonra kolay kolay çocukların yurtlarda kalmadığını görüyoruz. Öyle bir şey var. Özellikle Türkiye'nin bence eksik ve zayıf yönlerinden biridir sokak çocukları meselesi, devlet açısından. Yani devletin bile altından kalkamadığı bir sorundur ve sokak çocukları ajitasyona çok açık bir olay. Açıkçası ben STK'ların bu sorunun altından kalkacak altyapılarının olmadığını düşünüyorum. Bir kere bizim STK'ların çocuklarıyla ilgili bilgi, birikim altyapıları yok. Onları bir yere yerleştirme, bakım ayrı bir emek, ayrı bir proje gerektiriyor. Bunun bir de eğitim kısmı var. En önemli kısmı eğitim kısmı, bizim STK'lar daha ziyade kolay STK'cılık yapıyor.” (K5)

“Sanıldığının aksine sokakta yaşayan, madde bağımlısı çocuklarla iletişim kurulduğunda çok hızlı bir şekilde bağ kurulabiliyor. Ancak biz şu anda madde bağımlılığı olan çocuklarla çok fazla ilgilenemiyoruz. Çünkü madde bağımlılığı olan bir çocukla uğraşırken onu maddeden uzaklaştırmak sizlerin elinden gelen bir şey değil. Onu kendisinin istemesi gerekiyor. Biz sadece çocuğun yalnız olmadığı, tutunacağı bir dalın olduğunu ve bir şeyler yapmak isterse

ona yardımcı olabileceğimizi ona hissettirmek istiyoruz. Bir düzene alışmış yetişkin veya çocuğun düzenini değiştirmek çok zor. O sokak düzenine alışmış çocukları alıp başka düzene sunmak çok zor oluyor. Bu yüzden biz alternatifler sunmaya çalışıyoruz. Onlara sokağın tek yol olmadığının anlatmaya çalışmık.” (K8)

Üçüncül risk grubunda yer alan sokak çocuklarıyla ilgilenmenin zorluğu, bu alanda çalışma amacıyla yola başlamış birçok STK’nın zaman içerisinde faaliyetlerini sonlandırmaya veya diğer risk gruplarına yönelmesiyle sonuçlanmıştır. Araştırma kapsamında ulaşılmaya çalışılan bir STK, kapanmak üzerinde olduğunu veya halihazırda bu alanda bir çalışma yürütmediklerini ifade ederek görüşme talebini reddetmiştir. Bununla beraber, kuruluş misyonlarında sokak çocuklarına hizmet etmeyi vurgulayan birçok STK’nın sokak çocuklarıyla hiçbir düzeyde temasının olmadığı ve bu alanda tamamlanmış veya yürürlükte olan bir projesinin olmadığı görülmüştür. Sokağın çocuklarına hizmet verme amacıyla yola çıkmış ancak daha sonra hedef grubunu değiştiren bir STK yetkilisinin ifadesi bu durumu özetler durumdadır:

“Vakfımızın Kadınlar Komisyonu, sağlık hizmetlerine erişme sorunu yaşayan bireylere yönelik çalışma yaptıkları bir dönemde, 1998 yılında sosyal hizmet merkezlerine ve Rotary Çocuk Kulübü’ne ziyaretler gerçekleştiriyor ve o sırada sokak çocukları sorununun varlığının farkına varıyorlar. Normalde yetim çocuklarla çalışmak hem dini açıdan hem de bağış toplama açısından çok daha kolay ama onlar sokak çocukları gibi zor bir alanda faaliyet göstermek istiyorlar. Ancak hem kadın olmaları hem de sokak çocukları gibi zor bir alanda faaliyet göstermeye çalışmaları nedeniyle başarılı olamıyorlar. Aşı yapalım diyorlar, çocuklar korkuyor, saldırıyorlar. Tabi bizim komisyonumuz muhakkak çocuk psikolojisini ve gelişimsel özelliklerini göz önünde bulundurarak yaklaştırmaya çalışmışlardır ama sonuçta hedef kitle madde kullanan çocuklar. Başarısız olduklarını görünce önleyici hizmetlere yönelmeye karar veriliyor. Çünkü bu çocukların sokağa düşme nedenleri sokakta çalışmaları. O dönem tartıcılık, mendil satma gibi işler. Öncelikle biz bu gruba yoğunlaşalım diyorlar.” (K1)

Görüldüğü gibi üçüncül risk grubunu oluşturan, sokağı yaşam alanı olarak benimseyen çocuklara yönelik hizmet sunmanın zorluğu, STK yetkililerini ikincil risk grubunu oluşturan sokakta çalışan çocuklara yönlendirmiştir.

STK’ların sokak çocukları sorunu ele alma biçimleri, Lusk’un (1989) sınıflaması referans alınarak açıklandığında, rehabilitasyon veya kurtarıcı yaklaşım ve koruyucu önleyici yaklaşımın hayata geçirildiği görülmektedir. Birçok ülkede temel olarak STK’lar tarafından benimsenen rehabilite edici yaklaşımda STK’lar, uyguladıkları sosyal hizmet modelleriyle çocukları sokaktan uzaklaştırır ve çocukların travmatik yaşam geçmişlerine yönelik psiko-sosyal destek hizmetleri veya okula dönmeleri için bir dizi çalışmalar yürütürler. Bu yaklaşım modelinde Türkiye’deki STK’ların diğer ülkelerdekilerden farklı olarak, üçüncül risk grubunda olan, sokakta yaşayan, yanına döndürülecek ailesi olmayan çocuklara yönelik barınma temelli hizmetler sunamamaktadırlar. Türkiye’deki STK’ların çalışmaları, sokakta çalışmakta olan ancak geceleri dönebilecekleri bir evi, altında yaşamını sürdürebilecekleri bir çatısı olan çocukların sokaktan kurtarılması, rehabilite edilmesi ve sağlıklı sosyalleşme süreçlerine dahil edilmesi niteliğindedir.

Koruyucu-önleyici yaklaşımda ise yoksulluk ve çocuk istismarı gibi çocukları sokağa sokan asıl nedenler çözülmeye çalışılır. Çocukları olan savunmasız ailelere yardımcı olmak için tasarlanan bir dizi sosyal ve ekonomik program aracılığıyla bu istismarın

önlenmesine odaklanmaktadır. Bu yaklaşım ayrıca, çocuk istismarının raporlanmasıyla ilgi olarak, toplumun ve toplum liderlerinin farkındalığının artırılmasına odaklanmaktadır. Bu yaklaşım, hem STK'lar hem de hükümetler tarafından uygulanmaktadır (Kotb, 2015: 23). Araştırmada, incelenen STK'ların büyük çoğunluğunun bu yaklaşımı benimseyerek faaliyetlerini koruyucu-önleyici hizmetler niteliğinde sunduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Bununla ilgili katılımcılar şu ifadelerle yer vermiştir:

“Aslında Türkiye’deki sokakta çalışan ve yaşayan çocuklar sorununa ilişkin, en sıkıntılı alan bu. Yani sorun ortaya çıktıktan sonraki çalışmaları evet yapalım, ama bunlar zaman isteyen, para isteyen, çok efor isteyen, bir kısım ama bir yandan da çocuk sokağa gelmeye devam ediyor. Dolayısıyla bizim aslında çocuk sokağa gelmeden önceki çalışmalarda ağırlık kazanmamız gerekiyor. O nedenle, bu anlamda sivil toplum örgütlerinin sorun ortaya çıkmadan önce neler yapılabileceğiyle ilgili örnek çalışmalar yapmalarındaki beklentiden birisi bu. Yani bu alanda çok fazla bir şey yok. Evet bir çocuk sokağa düştüğü, geldiği zaman, ne yapılır, sokak çalışması nasıl yürütülür, görüşmeler nasıl yapılır, bu çocukla güven ilişkisi nasıl kuruluş bütün bunlarla ilgili deneyimleri var, bunlar çok önemli deneyimler, ama sorun ortaya çıktıktan sonraki çalışmalar, çalışmalarımızın 3’te biri ama belki bütçenin 3’te 2’si bu alana gidiyor, düşünün ayırdığınız bütçenin 3’te ikisini sorunu yaşayan çocukların topluma kazandırılması için harcıyorsunuz, o nedenle sivil toplum örgütleri özellikle modern çalışmalar ortaya koymaları açısından önemli çünkü.” (K6)

“Bizim kuruluşumuz, daha sorun oluşmadan önce ortaya konacak çalışmalarda daha ağırlıklı bir rol üstleniyor, Eğer Türkiye’de Çocuk Hakları Stratejisinin Ruhu hayata geçerse orada öngördüğümüz çalışmaları Türkiye gerçekleştirirse o zaman daha az sayıda sokakta çocuğun sokağa çıkacağını, sokakta yaşam olarak ifade edersek, daha az çocuk sokakta olacak. Biz burada STK olarak yapılan çalışmaları koruyucu önleyici hizmetler olarak değerlendirmek daha doğru olur diye düşünüyorum.” (K6)

“Şimdiki projemiz şu “Geleceğe hayat ver”. Biz 2015 yılında yürüttüğümüz saha çalışmasında şunu fark ettik; Birçok çocuğun ailesi hapiste veya aile bütünlüğü bozulmuş, sokağa düşmek zorunda kalıyor. Biz de hedef kitleyi büyüttük, dedik ki aile bütünlüğü bozulan, sokakta çalışan, anne babasının biri ya da ikisi hapiste ya da ölmüş olan şeklinde, bakalım kabul olacak mı?” (K1)

“Eğitimden kopan çocuklar içinde, birincisi çalışan işçi çocuk, ikinci olarak maddi yoksulluk nedeniyle çalışma sınırında, yani bundan bir adım sonrası ailenin maddi ihtiyacı yoksunluğundan dolayı bu çocuğu çalıştıracak, burada savaştığımız iki temel sorun var. Diğer bir konu da şu, demin geldiğiniz yere geleceğiz, şimdi biz ne yapıyoruz, olay oluyor, bitiyor, adli vaka haline geliyor, alo 155 polis, olduktan sonra adi vakaya dönüştükten sonra, ne oluyor da o çocuk koruma altına alınmış oluyor, adli vaka sonucu, işte ebeveyninden biri ölmüş veya cezaevine düşmüş oluyor, çocuk ortada kalmış oluyor veya çocuk taciz edilmiş oluyor vb. Neyse, o çocuk bakanlık koruması altına alınmış oluyor. Peki öncesine dönük, bu ve benzeri risk altında olan çocuklara yönelik bir çalışma yapılmış mı? İşte bizim ilgilendiğimiz taraf burası kardeşim.” (K3)

Koruyucu-önleyici çalışmalar arasında derin yoksulluk içerisinde olup geleceği tehdit altında olan çocuklara yönelik ayni ve nakdi yardımlar önemli yer tutmaktadır. Araştırmanın teorik kısmında da görüldüğü üzere Türkiye’deki STK’ların büyük bir kısmı insani yardıma odaklanmıştır. 2018 yılı verilerine göre Türkiye GSMH’ya oranla dünyada en çok insani yardım yapan kuruluş olmuştur (Euronews, 2018). Bu durum, toplumumuzun toplumsal değer yargıları ve inanç yapısıyla ilişkili oluşmuş vakıf kültürünün tarihsel miras yoluyla günümüzde canlı bir şekilde devam ettirildiğini ortaya koymaktadır. Ancak STK’lar sokak çocuklarına yönelik ayni ve nakdi yardımları, salt çocuğun yoksulluğunu hafifletmeye yönelik değil aynı zamanda çocukların sokakla olan

ilişkinsini yeniden şekillendirecek nitelikte sunmaktadır. Bununla ilgili katılımcılar şu ifadelerle yer vermiştir:

“Sokak çocukları kısmı bizim gibi kuruluşların çoğunun yaklaşımadığı, giremediği bir iş, doğrudan özel olarak sokak çocuklarıyla ilgilenmek için kurulmuş az sayıda vakıf var, onlar yaklaşıyor, onun dışında bildiğimiz, diyelim valilik tespitini yapmış ki örnekleri oldu, İstanbul’da kaç sokak çocuğu var bize tespit edilip bize bildiriyordu, o çocukların bir kısmının evlerine döndürülmesi, çünkü bunların aileleri var ve çeşitli sebeplerden kaçmış oluyor, bir kısmının ailesi dağılmış oluyor, dağılmış aileler tekrar nasıl toparlanabilir, biz tam burada devreye giriyoruz. Mesela bizi “Sıcak Yuvam” diye bir projemiz var, ASPB ile yaptığımız bir protokol çerçevesinde, İstanbul’da bir anne, derse ki ben bu çocuklarıma devletin korumasında olan çocuklarıma bakabilirim yeter ki bana imkân sağlayın, ev tutun, kirasına yardımcı olun, devlet onun için imkân veriyor, para veriyor, biz de burada eşya ihtiyacının karşılanmasında devreye giriyoruz. Bir daire tutulmuş, biz oraya sıfır eşya veriyoruz, her türlü eşya veriyoruz, halı, beyaz eşya, çekyat vs. Ayrıca gıda veriyoruz, giyim malzemesi veriyoruz. Olabildiğince nakit destek veriyoruz. Bu şekilde anne sevgisi ve sıcaklığıyla yetişmiş oluyor. Burada devletin çok ciddi katkısı var. Devlet kendi yurtlarında tutmanın maliyetinin daha yüksek olduğunu biliyor, hem anne sevgisi ve sıcaklığıyla, şefkatinden uzak olmanın getirdiği travmaları ve eksiklikleri engelliyor. Biz de STK olarak devletin eksik bıraktığı yerleri tamamlamış oluyoruz. Bazen bize Sosyal Hizmet İl Müdürlüğü başvuruyor, protokol çerçevesinde. Dağılmış aileyi buluşturuyoruz, anne ve çocukların, destek olur musunuz diyorlar, biz imkânlar ölçüsünde destek oluyoruz. Biz il sosyal politikaları bazen haber veriyoruz. Diyoruz ki sizde şöyle bir çocuk varmış. İşbirliğiyle çocukları ailesine döndürelim ve siz de biz de üzerimize düşeni yapalım diyoruz, son 4-5 yıldır bunları yapıyoruz.” (K7)

“Tabi alana girerken, alan biraz zor, alanın çok zor olduğu gördük, şimdi iki şeyden başladık. Bir yaş grubumuz ne olacak, iki tanımımız ne olacak, tabi vakfı kurmadan önce, birçok sivil toplum kuruluşuyla birçok paydaşla oturumlar yaptık, otuza yakın çalıştay yaptık, tecrübe var, geniş bir insani yardım sektörü var ülkemizde, özellikle de insani yardım alanında nüfusa oranladığımızda gayrisafi milli hasılaya göre dünyada bir numaradayız, yani bütçeye oranladığımızda insani yardım alanında dünyada bir numarayız, biz biraz bu insani yardıma da bir eleştiri getirdik aslında, önce oradan başlayalım, insani yardım yapıyoruz, ondan sonra bırakıp geliyoruz, insani yardım yapıyoruz, tabiri caizse insanların üretim gücünü ortadan kaldırıyoruz. İnsanlar sürekli almaya muhtaç halde, el uzatma pozisyonunda bekliyorlar, işte bazı Afrika ve güneydoğu Asya ülkelerine gidiyorsunuz, geniş kitledeki insanların bu sosyal yardımlarla geçindiğini görüyorsunuz, işte onlarla ilgili sosyal yardım derneklerinin kurulduğunu görüyorsunuz, bu alanda biz yardım ve yardımlaşma paradigmasına eleştiri getirdik aslında, ne yapalım, tabiri caizse bu insanlara kalkınma projeleri yapalım, bizim bu insanlara yardımı tüketmek yerine onların üretim potansiyellerini ortaya çıkaracak projeler üzerine kafa yormamız gerektiğiyle ilgili bir düşünceden yola çıkıp bununla ilgili yapacağımız bütün projeler aşağı yukarı bu meyanda olacak. Biz insanlara işte sosyal yardım dağıtan bir vakfı olmayacağız.” (K3)

“Çocuk neden çalışıyor, maddi yoksunluktan dolayı, kimse keyfinden dolayı çalıştırmıyor çocuğunu o zaman demek ki bu insanların maddi desteğe ihtiyacı var. Biz de eğitim desteği kapsamında çalışan işçi ve onun çalışmayan ama bir şekilde çalışma sınırında olan kardeşleri veya normal statüde çalışmayan ama çalışma sınırında olan çocuk için iki ayrı başlık altında sponsorluğumuz var. Sponsorluklarımız sosyal medya yoluyla, yönetim kurulu üyeleri etrafıyla olsun bir şekilde tanıtım kapsamıyla sponsorluklar sağlanıyor. Daha sonra bu sponsorluklar bu yolda beraber yürümeyi kabul eden ailelerin çocuklarının eğitim hayatına dâhil oldukları bir sürece giriyoruz. Bu sponsorluklara eşleştiriliyor, bu sponsorluklar aileye maddi destek değil, çocukların eğitim hayatına dâhil olmaları için eğitim desteği. Zaten aile bunun bilincinde, konuşuluyor, yani çocuk çalışmıyor, çocuğu aldık burada bir eğitim hayatına dâhil etmeye çalışıyoruz, sizin de maddi açıdan statünüzü yükseltmek değil, zaten bunu yapamayız. Zaten bu öyle bir kitleye girdiğinde bu sonuç veremez, sağlıklı bir şey değil. Ama biz çocuğun eğitim hayatına dâhil olması için tüm eğitim masraflarını derneğimiz

karşılıyor, ayrıca bu süre içerisinde ailenin mağdur olmaması için, eğitim hayatının devamlılığı adına bir destek sağlanıyor.” (K2)

Görüldüğü gibi STK’lar, sokakta yaşayan çocuklara doğrudan müdahale etmek yerine derin bir yoksulluk içerisinde olduğu için sokakta yaşamak ya da çalışmak zorunda kalan çocukları ve aileleri destekleyerek, onları bir arada tutarak sorunun üstesinden gelmeyi hedeflemektedir. Yüksek risk altında olan veya mutlak yoksulluk içinde yaşayan çocuklar, sokak çocukları sayısını çok daha belirgin olarak ortaya koymaktadır. Sokak çocuklarının sorununu anlamaya yönelik koruyucu-önleyici yaklaşım, sorunun kökeninin çocuklarda değil, daha büyük sosyal güçlerle bağlantılı olduğunu vurgular. Bunlar arasında kırsal kesimden şehirlere göçün hızlı olmasına karşın, bölgedeki büyük şehirler, kentsel yoksulluğu bertaraf etmek için gerekli olan konut, istihdam veya sosyal hizmetleri sağlamada yetersiz kalmıştır. Kentte geniş aileler parçalanmış ve işbölümüne dayanan dayanışma ve geçimlik tarım sisteminin yerini kronik işsizlik ve muhtaçlık almıştır. STK’lar bu nedenle sokak çocukları sorunun ancak sorunun temel kaynağı olan yoksulluk sorunuyla mücadele edilerek aşılabacağı düşüncesiyle hareket etmektedir.

4.1.3. STK’ların sokak çocuklarına yönelik faaliyetleri

Araştırmanın temel hipotezi “Sivil toplum kuruluşlarının sosyal hizmet çalışmaları sokak çocukları sorununun çözüme kavuşturulmasına katkıda bulunmaktadır” Bu başlıkta, STK’ların sokak çocuklarına yönelik sunduğu hizmetlerin kapsamlı değerlendirilmesi yapılarak araştırmanın ana hipotezi irdelenecektir. Araştırmanın önceki bölümlerinde tartışılan, STK’ların sokak çocuklarını tanımlama biçimleri, çocukların sokakta bulunma nedenlerine dair görüşleri ve çocukları sokakta bekleyen tehlikelere dair başlıklar, STK’ların faaliyetlerinin düşünsel zemini oluşturmaktadır. Nitekim STK’ların sokak çocukları sorununu değerlendirme ve ele alma biçimleri, ürettikleri sosyal hizmet modellerinin temel belirleyicisidir. Araştırmanın bu başlığında, STK’ların bu düşünsel zeminin dayalı olarak hayata geçirdikleri sosyal hizmetler kapsamlı olarak ele alınacak ve değerlendirilecektir.

Araştırmada STK’ların sorunla mücadele ederken üç ana çalışma yöntemi benimsedikleri sonucuna ulaşılmıştır: Sokak çocukları sorunuyla mücadele ederken onları sokağa iten kentsel yoksullukla mücadele etmek; çocuğun eğitim hayatına başlamasına engel olan veya eğitim hayatının sonlanmasına/zarar görmesine neden olan sorunları ortadan kaldırmak; çocuğun içinde bulunduğu olumsuz sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel koşulların yarattığı psikolojik ve travmatik yaşantı deneyimlerinin çıktılarıyla mücadele etmek. Bu yöntemin hayata geçirilmesinde benimsenen stratejiler ise şu şekildedir: Eğitim desteği hizmetleri, ekonomik destek hizmetleri, psiko-sosyal destek hizmetleri, aile destek hizmetleri ve savunuculuk faaliyetleri.

4.1.3.1.Eğitim desteği hizmetleri

Katılımcılar, sokakta çalışan ve yaşayan çocukların en temel problemlerinden birinin eğitim hayatlarında yaşadıkları problemler olduğunu belirtmiştir. Sokak çocuklarının eğitim ihtiyacının giderilmesinin öncelikli hizmet olması nedeniyle STK’lar eğitim

çalışmalarını, çocukların okul terkinin önleme, eğitime sürecine yeniden dâhil etme ve eğitim süreçlerini destekleme üzerine yoğunlaştırmaktadır. Araştırma sürecinde, sokak çocuklarının eğitim hizmetlerin yararlandırılmasına yönelik faaliyetlerin STK'ların temel çalışma alanı olduğu görülmüştür.

STK'ların sokak çocuklarına eğitim hizmetlerini üç farklı uygulamayla sunduğu belirlenmiştir. Birinci uygulama, çocukların eğitim süreçlerinden kopmasına neden olan yoksulluk, aile bütünlüğünün bozulması gibi nedenlerin ortadan kaldırılması yoluyla çocuğun tekrar eğitim sürecine dâhil edilmesidir. İkinci uygulamada ise çocukların ev ödevlerini yapmalarına ve bilgilerini arttırmalarına yardımcı olmak için düzenli olarak okul saatlerinden sonra eğitimcilerin ve öğretmenlerin görev aldığı “Alternatif Okul” oluşturulmaktadır. Bu model, okul sürecine ilk kez veya yeniden dâhil olan çocukların adaptasyon süreçlerini desteklemeyi amaçlayan uyum eğitimleri veya okula devam eden ancak akademik başarısı düşük çocuklara da, ihtiyaçlarına özgün, bireyselleştirilmiş eğitim sunma yoluyla destek eğitimlerini içerir. Uyum ve destek eğitimleri, ders çıkışı, hafta sonu ve tatil dönemlerini kapsayacak şekilde verilmektedir.

Üçüncü yöntem ise, çocukların okul terkinin ve akademik başarısızlığını önleyecek tedbirlerin alınması ve okul sürecinden kopmuş çocukların yeniden okula döndürülmesine yönelik politikaların üretilmesine yönelik faaliyetleridir. Aşağıdaki tabloda STK'ların çocukların eğitim hizmetlerinden yararlandırılmasına yönelik çalışmalar belirtilmiştir.

Tablo 24 STK'ların Yürüttüğü Eğitim Faaliyetleri

STK sayısı: 10	f	%
Eğitim Sürecinin Desteklenmesi	8	80
Doğrudan Eğitim Faaliyetleri	3	30
Eğitim Hizmetlerinin Geliştirilmesine Yönelik Faaliyetler	2	20

Görüldüğü gibi STK'ların tamamı çocukların eğitim ihtiyaçlarının giderilmesine yönelik faaliyet yürütmektedir. Beş STK, çocuğu okul ortamından uzaklaştıran yoksulluk durumlarının ortadan kaldırılması, ailenin desteklenmesi ve çocuğun eğitim giderlerinin karşılanması yoluyla çocuğun sokaktan kurtarılması ve eğitim sürecine dâhil edilmesine katkı sağlarken 3 STK ise, aile destek hizmetlerinin yanında sokak çocuklarına doğrudan telafi eğitim ve destek eğitimi vererek eğitim sürecinin desteklenmesi sağlanmaktadır. Savunuculuk faaliyeti yürüten STK'lar hem makro boyutta çocukları eğitim sisteminin dışında tutan koşulların ortadan kaldırılması hem de okullarda çocukların okul terkinin önleyici ve akademik başarılarını artırıcı tedbirlerin alınmasına yönelik politika üreticilerini etkilemeye yönelik çalışmalar yürütmektedir. Aşağıdaki şekilde STK'ların verdiği hizmetler gösterilmiştir:

Şekil 9 STK'ların Sokak Çocuklarına Sunduğu Eğitim Hizmetleri

Şekil 8’de de görüldüğü üzere STK’lar, sokak çocuklarının eğitim sorunlarını ele alırken, çocukların eğitim ihtiyaçlarını karşılamakla beraber, çocukların eğitim yaşamları üzerinde belirleyici olan ekonomik koşullar, ebeveyn tutumu ve eğitim sistemini iyileştirmeye yönelik çalışmalar da yapmaktadır.

STK’lar çocukların hane halkı gelirine katkıda bulunma amacıyla çalıştığını göz önünde bulundurarak, çocuklarını çalıştırmama ve okula gönderme şartıyla aileleri ekonomik olarak desteklemektedir. Bu desteklemenin temel amacı, çocuğun okula devam etmesiyle gelir kaybına uğrayacak ailelere, çocukların çalışarak hanehalkı gelirine yaptığı katkı düzeyinde yardımda bulunmak ve çocuğun tekrar çalışmaya zorlanmasını önlemektir. Aşağıda bu amaçla yapılan çalışmalara dair katılımcıların ifadeleri yer almaktadır:

“Öncelikli olarak ailedeki tüm eve giren para miktarı artı çocuğun eve getirdiği para miktarı hesaplanıyor. Buradaki amaç gelir düzeyini yükseltmek değil, bir sınırı yakalamak, onun altında kalmamak. Bu hesaplama burada bunun için göz önünde bulunduruluyor. Örneğin, baba evde rahatsızdır, çalışan kimse yoktur, çocuk getiriyordur, tabii ki de farklılaşıyor. Çocuk 700-800 kazanıyorsa, zaten evdeki kazancın yüzde yetmiş beşini bu çocuk karşılıyorsa, rakamsal olarak 700-800 değil de belki 500 destek veriliyorsa 200 de farklı kurumlarla hareket edilerek işte, gıda yardımları olsun, farklı yardımlar olsun bir şekilde tamamlanıyor. Yani o ailenin sınırın altına düşmeden hayatını devam ettirebilmesi için destek veriliyor. Örneğin evde baba evde sağlıklı, ama iş bulamadığını söylüyor, bununla ilgili destek olacak farklı kurumlar var. Hemen böyle, geldin, iş buldun denmiyor ama bir şekilde bir süreç başlıyor veya baba iş arama sürecindeyken daha farklı bir destek, bulduktan sonra daha farklı bir destek sunuluyor.” (K2)

“Şu an devam ettirmeye çalıştığımız bir projemiz var “ Yüz ailenin yüzünü güldür” diye özel şirketle yürütmeye çalıştığımız bir proje. Bize göre sıkıntı aslında, ancak ailede çözülebilir. Yani sıkıntının temeli aile, aileyi desteklersek, ailenin şartlarını iyileştirebilirsek, çocukları ailede tutmayı başarabiliriz. Bir örnekle anlatayım; Taksim’de çalıştırılan bir kız çocuğu vardı. Ailesi mendil sattırıyordu, ailesinin maddi durumu da çok kötüydü. Biz aileye gittik dedik “Tamam, sen çocuğunu çalıştırma, biz çocuğun ihtiyaçlarını karşılayalım, sen de çocuğunu okula gönder.” Böyle bir anlaşma yaptık, aile kabul etti. Şu an bir Anadolu Lisesinde okuyor. Hemşire olacak ve her yıl da teşekkürle, takdirle sınıf geçiyor, dersleri çok iyi. Önümüzdeki yıl galiba son yılı. Bu bizim bu şekilde desteklediğimiz ailelerden bir tanesi.” (K10)

“Desteklediğimiz çocuğun yaşadığı bir evin olması lazım ve her gece eve dönmesi lazım. Mülakat yapıyoruz, iki ebeveyne ihtiyaç yok, tek ebeveyn olması yeterli. Daha çok anneler oluyor, babalar terk etmiş oluyor, ortak problemleri, hepsinde baba sorunu oluyor. Bunun dışında ailenin gelir düzeyine bakıyoruz, konuşturuyoruz, evin faturaları ne kadar, kira ne kadar, gelen giden dengesine bakıyoruz, çocuk ne kadar kazanıyor, karşılayabileceğimiz durumlara bakıyoruz. Karşılayabilecek düzeydeyse aileyle anlaşma yapıyoruz. Çocuğun okula devam ettirmesi ve okul dışında kuruluşumuzdaki eğitim faaliyetlerine katılması karşılığında, çocuğun kazancını karşılayacak bazen de biraz daha yukarı miktarda aileye destek oluyoruz.” (K1)

Görüldüğü gibi STK’lar çocuk emeğinden mahrum olan ailenin ihtiyaçlarını karşılayarak çocukların sokakta çalışmasına neden olan koşulları ortadan kaldırmaya çalışmaktadır. STK’ların yaptığı ekonomik yardımlar, ailelerin yoksulluğunu gidermeye yönelik herhangi bir çalışmadan farklı olarak, ailenin yoksulluk durumunu tamamen ortadan kaldırmayı değil, çocuğun eğitim hayatına dönmesini sağlayacak koşulları oluşturmayı amaçlamaktadır. Bu çalışma, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının yoksulluk içerisinde olduğu için eğitim süreçleri zarar gören çocuklara yönelik sağlanan Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmeti’ne (SED) benzer bir yaklaşım içermektedir.

STK’ların, çocukların ekonomik kaygılar nedeniyle eğitim süreçlerinden kopmalarını önlemek için sunduğu hizmetler arasında, eğitim giderlerinin karşılanması uygulaması da yer almaktadır. Bu uygulamayla çocuğun okula devam etmesi nedeniyle ailenin ekonomisi üzerinde külfet oluşturan kırtasiye giderleri, yol giderleri ve kantin harçlıkları gibi harcamaların karşılanması amaçlanmaktadır. Aşağıda bazı katılımcıların uygulamalara dair örnekleri yer almaktadır:

“Çocukların başarılı olmasının ardındaki önemli nedenlerinden biri bizden aldığı eğitim yardımıyla okula devam etmeleridir. Çocuklara burs da veriyoruz ayrıca. Örneğin liseye geçince 70 lira kantin harçlığı veriyoruz, çocuklar için de daha bir aidiyet oluyor, işte liseye geçtim artık burs alabilecek düzeydeyim hissi, güzel bir bağlanma oluyor. Bununla beraber, biz çocukların ulaşım kartlarına hem okula giderken hem de kuruluşumuza gelirken yol giderlerini karşılarsın diye para yüklüyoruz. Böylece çocuk ulaşım masrafından kurtulmuş oluyor.” (K1)

“Biz çocuklara eğitim kutusu veriyoruz. Bu kutunun içinde ne var, kırtasiye malzemeleri var, zekâ oyunları var, oyuncak var. Çocuğun mental gelişimine yararlı olacak, motor becerilerini geliştirecek, onu üretmeye yönlendirecek bazı materyaller var.” (K3)

Görüşme sürecinde katılımcılar, çocukların veya ailelerin STK’ları para kapısı olarak görmemelerine dikkat ettiklerini sıklıkla ifade etmiştir. Bu nedenle STK’lar, çocukların eğitim sürecine yeniden dahil olması veya eğitim yaşamlarının desteklenmesine yönelik sunulan desteklerin doğrudan veya dolaylı olarak eğitim masraflarıyla ilişkilendirilecek bir biçimde sunulmasına dikkat etmektedir. Yukarıda da belirtildiği gibi, nakit yardımın

lise bursu şeklinde verilmesi, ev-okul-STK arasındaki yolculukların yol kartlarının dolumu şeklinde hesaplanarak yatırılması veya kırtasiye ihtiyaçlarının doğrudan karşılanması bu kaygının bir çıktısıdır. Bu yaklaşım maddi yardımın amaca dönüşmesini engelleyerek çocuğun akademik başarısının sağlanmasında bir araç olarak vazife görmesini sağlamaktadır. Katılımcılar görüşme sürecinde yapılan ekonomik desteklerin sürmesi için çocuğun okul yaşamına devam etmesi ve STK'nın planladığı eğitim faaliyetlerine katılmayı koşul olarak sunduklarını ifade etmiştir. Bu şekilde yaptıkları ekonomik yardımların nihai olarak çocuğun okul yaşamına katkıda bulunması hedeflenmektedir.

Araştırmanın önceki bölümünde de ifade edildiği üzere STK'lar sokakta yaşayan ve aile ilişkileri sona ermiş çocuklara hizmet vermemekte; hizmet vereceği çocuğun geceleri dönebildiği bir çatısının olması ve kendisiyle ilgilenen bir yetişkin gözetiminde olmasını ön şart olarak kabul etmektedir. Nitekim STK'lar sokak çocuklarına yönelik sunduğu hizmetleri çocuğun bakımını üstlenen bireyler üzerinden yürütmektedir. Bu da bazı istisnai durumlar dışında aile üzerinden gerçekleşmektedir. Bununla ilgili katılımcılar şu ifadelerle yer vermiştir:

“Aileyle görüşüyoruz. Aile eğer ki bizimle beraber olmayı kabul ediyorsa, çalışmalarımıza katılmayı istiyorsa o zaman bir sürece giriyoruz. Çünkü anne çocuğun eğitiminde en önemli bireyi oluşturuyor.” (K2)

“Aileyle mülakat yapıyoruz, genelde babalar olmuyor çocuklarda, anneyle yürütüyoruz süreci. Eğer anne çocuğunu bir daha çalışmama sözünü veriyorsa o zaman birçok çalışma yapıyoruz.” (K1)

“Aile sürecin içerisinde olmalı, anne olmazsa olmaz. Anne, hep göz ardı edilen kişi ama bizim çalışmamızın merkezinde hep anne oluyor.” (K3)

“Biz çocuğa yönelik bütün çalışmalarımızı aile üzerinden yapıyoruz, aile üzerinden çocuğa bir alternatif olmaya çalışıyoruz.” (K8)

STK'ların bir ailesi olmayan çocuklara hizmet verememesi öncelikli olarak çocuğu barındırabilecekleri olanaklara sahip olmamalarıyla ilgilidir. Ancak ailenin bulunduğu ancak sürece dahil olmadığı durumlarda da STK'ların hizmet üretmekten geri durduğu görülmektedir. Katılımcılar, ailenin sürece dahil olmadığı durumlarda istenen başarının elde edilmesinin mümkün olmadığını düşünmekte ve aile üzerinden hizmet sunmayı “sınırlı kaynakların doğru ve verimli kullanımı” olarak değerlendirmektedir.

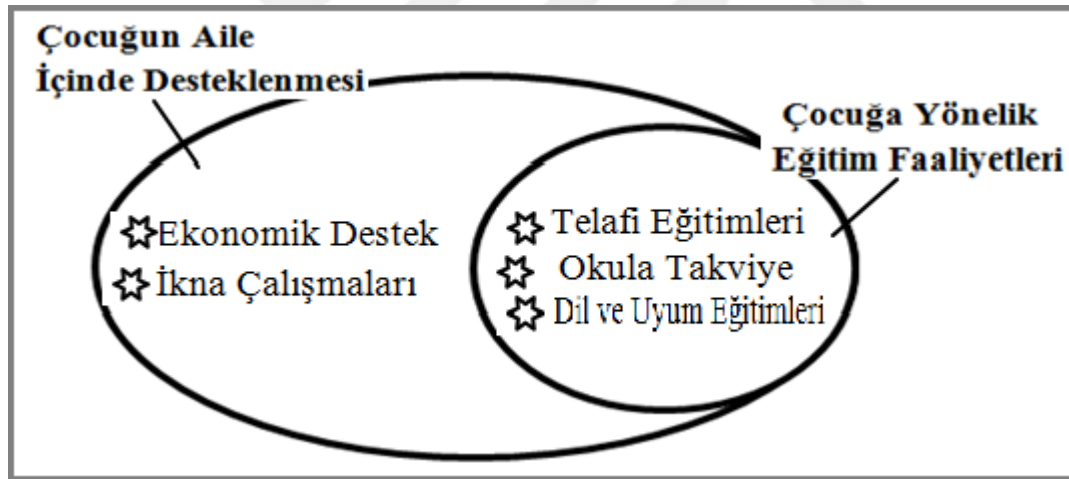
Katılımcılar, araştırmanın önceki başlıklarında da belirtildiği üzere, çocukların sokakla kurduğu bağda ebeveyn tutumunun belirleyici bir neden olduğunu ön kabulüyle, sokak çocuklarının eğitim sistemine dâhil edilmesinde ebeveynlerin bilinçlendirilmesi ve çocukların eğitim süreçlerine devam etmesine ikna edilmesini önemli olarak görmektedir. Katılımcılar, ebeveynlerin bir kısmının zaruri şartlar nedeniyle çocuğun sokakta çalışmasına müsaade etmesinin yanında bir kısmının da çocuğun çalışmasını teşvik ettiğini ifade etmiştir. Bu nedenle STK'lar, sokakta çalışan çocuklara yönelik bir hizmet modeli üretirken çocukları aileleriyle birlikte bütüncül olarak değerlendirmektedir. Ailenin tutumunun çocuğun sokakta çalışmasını olumlu yönlendiren olduğu tespiti durumunda

çocuklara yönelik sunulan hizmetin yanında aileyi bilinçlendirmeye ve bu tutumu değiştirmeye yönelik ikna edici faaliyetler yürütmektedir. STK'lar bilinçlendirme faaliyetleriyle, sorunun çözümünde aileyi aktifleştirmektedir. Bu şekilde hem ailenin sorun karşısında güçlenerek sorumluluğu paylaşması sağlanmakta hem de STK'nın yükü hafifletilmektedir. Bununla ilgili katılımcı şu ifadelerle yer vermiştir:

Sosyal hizmet çalışmaları, bir insanın hayatındaki tüm yükümlülüklerini toptan almak ve kendi üzerine yüklemek değildir: ortak bir paydada birlikte çözüm aramak ve en sağlıklı yolu seçmektir. Ki burada karşı tarafın da onayı ve tercihinin, bir şekilde o planın içinde aktif olması gerekiyor. Biz de bu ilkedan şaşmamaya çalışıyoruz. Biz aileyi de bu sürede aktif etmeye çalışıyoruz, çocuğun eğitim hayatındaki sorumluluğu yüzde yetmiş beşe yirmi beş gibi dağıtmaya çalışıyoruz. (K2)

STK'ların sokak çocuklarının eğitim yaşamlarının desteklenmesini amaçlayan ikinci uygulaması, çocuğun eğitim faaliyetleriyle akademik olarak desteklenmesidir. Destekleme çalışmaları, okul sürecinden kopmuş ya da sürece hiç dâhil olmamış çocukların eğitim sistemine dahil olduktan sonra karşılaşacağı sorunları minimum düzeye indirmeye yönelik çalışmaları ve okula devam etmekle beraber akademik olarak başarısız olan çocukların başarı düzeylerini artırmaya yönelik çalışmaları içermektedir. Bu aşama, STK'larca, aileye yönelik çalışma süreciyle paralel olarak yürütülmektedir. Aşağıdaki şekilde STK'ların sokak çocuklarına yönelik hizmetlerinin ilişkisi şemalandırılmıştır:

Şekil 10 STK'ların Sunduğu Eğitim Hizmetlerinin Şeması

Şekil 10'dan da anlaşıldığı üzere, çocuğa eğitim sürecinin desteklenmesini amaçlayan hizmetler aynı zamanda aile destek hizmetlerini de içermektedir. Ancak aile destek hizmetlerinin verilmesi ve çocuğun okula devam etmesinin sağlanması çocukların akademik olarak başarılı olması için yeterli değildir. Nitekim sokak çocukları yoksulluk, dışlanma ve risk altında bulunduğu koşullar nedeniyle akranlarına uyum sağlamakta ve akademik başarı göstermekte zorlanmaktadır. Bununla ilgili katılımcı şu ifadelerle yer vermektedir:

“Ben bir çocukla okul dersleri kapsamında, okula kaydettiğimiz çocuklar okula gidiyor ama okula gitmekle bitmiyor sıkıntı, o çocuğu okula gidebilecek seviyeye getirdiniz tamam ama belirli bir seyde örneğin birinci sınıf seviyesi gibi elinize geldi ama yaşı ve seviyesini eşleştirdiğiniz bilgiyi verdiniz ve 4. sınıf seviyesine getirdiniz, okula kaydettiniz bitiyor mu

hayır, başta bir oradaki sosyo kültürel ortama uyum sağlamaktan tutun ki bizim eğitimimizin en büyük amaçlarından biri de şudur, çocuklara okul kültürünü öğretmek. Çünkü çocuklarda okul kültürü diye bir şey yok, yıllardır savaş olsun bu, şu olsun, daha çok sokak kültürüne yakın bir davranış biçimleri var, derdini anlatma biçimleri var, bunu öğretiyorsunuz ama bunu sahada canlı yaşanması bir süreç, oradaki girdiği süreçte dışlanması bir süreç, eğitimde öğretmeninden müdürüne kadar kabullenilmesi bir süreç, bunları aştı okulda anlatılan dersleri anlaması bir süreç. Bizim kendi Türk çocuklarımız bile zorlanıyor bazı şeyleri anlamakta.” (K2)

Bu nedenle STK’lar çocukların eğitim sistemlerine adapte olmaları ve kayıp zamanın telafi edilmesi için doğrudan hedef grubun ihtiyaçlarına özgü olarak şekillendirilmiş, bireyselleştirilmiş eğitim hizmetleri vermektedir. Bu hizmetler telafi kursları, takviye dersleri, etüt hizmetleri gibi uygulamalarla ders çıkışı, hafta sonu ve tatil dönemlerini kapsayacak şekilde sunulmaktadır. Aşağıda katılımcıların bu uygulamalarla ilgili ifadeleri yer almaktadır.

“Öncelikli olarak eğitim kısmından bahsediyoruz, çünkü biz öncelikli olarak eğitim derneğiyiz. Çocuğun eğitim geçmişi bilgisi alındıktan sonra bir sınava tabi tutuluyorlar, sonrasında bir sıkılaştırılmış bir telafi eğitim oluyor, özel ders gibi kendilerini daha rahat hissedebilecekleri, kültürel anlamda, şöyle örnek vereyim, fiziksel olarak daha küçük masalarda çalışmak, kültürel olarak çocuğa daha uygun bir ortam yaratılıyor. Bu şekilde başlayarak, Türkçe matematik, temel Arapça, çünkü Arapçada da okuma yazma bilmedikleri için, bilmedikleri bir dil algısı üzerine yeni bir dil inşa etmeniz mümkün değil, çünkü öyle bir şey yok, öncelikli olarak, Türkçeyi öğretirken eş zamanlı bir şekilde Arapça okuma yazmalarını geliştirmeye çalışıyoruz. Temel matematik eğitimleri, aynı şekilde okulda karşılaşacakları, kayıt olmaya uygun oldukları seviyeye yakın hangi derslerle muhatap olmaları gerekiyorsa bununla ilgili atölye çalışmalarıyla beraber destek veriyoruz. Bu süreçte mentörlük adı altında bir projemiz oldu, bu da öğretmenlerle birlikte genel olarak verilen derslere ek olarak üniversite öğrencileriyle birlikte bire bir direk derslerini takip ettikleri bir sürecimiz oldu.” (K2)

“Ne yapıyoruz? Okuldan çıkışı çocuklar doğrudan derneğimize geliyor, burada onlara okul derslerinde yardımcı oluyoruz, eğer eksik veya geri kaldıkları konular varsa telafi dersleri veriyoruz? Yani bir ebeveynin çocuğun eğitimine sağlaması gereken katkıyı biz burada sağlıyoruz.” (K1)

“Çocuğumuzun, kendi ayaklarının üzerinde durmasını sağlayana kadar desteklemeyi ön gördük. Bu nedir? Bu üniversite sonrası bir yaşır, şu an biz yaş gruplarımız 0-3, 3-6, 6-11, 11-17, 17+ olarak belirledik, 17+deki çocuklarımızı da mentörlük ve kariyer gelişim planı çerçevesinde onlarla da bir takım programlar çalışıyoruz, şimdi bizim çocuğumuzun hayatında hiçbir boşluk bırakmayacak şeklinde nerdeyse yılın bütün sürelerinde ilgilenecek bir model üzerine konuşuyoruz, bizim şuan çalıştığımız model, takipse takip altında tutmak, ilgiyse ilgiyi sürdürmek, eğitimse eğitim vermek, travmaysa psikolojik destek vermek şeklinde, çocuğun ve çocuklarımızın ve annelerinin bu alandaki ihtiyaç duymuş oldukları desteği sağlamak.” (K3)

Görüldüğü gibi STK’lar, kuruluşlarının hizmet verdiği hedef kitlenin eğitim ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak oluşturdukları bireysel eğitim hizmetleri planlarına uygun olarak hareket etmektedir. Katılımcılar, çocukların eğitim yaşamlarında yaşadığı problemleri eğitim sisteminin çocukların içinde bulunduğu koşulları göz ardı etmesiyle ilişkilendirmekte; çocukların eğitim süreçlerine yeniden dâhil olması, okul terkinin önlenmesi ve akademik başarı düzeyinin artırılması için sistemin bu çocukların ihtiyaçlarına özgü olarak iyileştirilmesi ve bireyselleştirilmesini talep etmektedir. Bu

nedenle uyum ve telafi eğitimleri daha çok çocuğun eğitim hizmetlerinden yeteri düzeyde yararlanamaması durumunu telafi etmesi açısından önemli rol oynamaktadır.

Suriyeli çocukların eğitim süreçlerine dâhil olmaları risk altındaki çocukların yaşadıkları travmalara ek olarak savaş, göç, kültür farklılaşması, uyum sorunları ve dil problemleri gibi ek sorun alanları oluşmaktadır. Özellikle dil sorunu önemli bir sorun alanı olarak değerlendirilmektedir. Araştırma kapsamında incelenen birçok mülteci derneğinin faaliyetleri incelendiğinde Türkçe eğitimi ortak bir hizmet alanı olarak karşımıza çıkmıştır. Sokakta çalışan çocuklara yönelik faaliyet gösteren bir STK yetkilisi, Arapça bilen eğitmeniye sahip olmadıkları için Türkçe bilmeyen Suriyeli çocuklara eğitim veremediklerini ifade etmiştir. Suriyeli çocukların eğitim sürecine dâhil olmasına yönelik çalışmalar ve yaşanan sorunları katılımcı şu sözlerle ifade etmiştir:

“Sahaya girmeyen, bunu algılamıyor, hiçbir şekilde Türkçe bilmeyen Suriyeli çocuk ve aile var. Çünkü Suriyeliler, hayatlarını idame etmek için oluşturdukları hayatlarını kurtarma şemasında, ancak kendileriyle, yani Suriyelilerle iletişim kuruyor, böylece sokakta da evin içinde de Arapça konuşuyor, Suriyelerle zincirleme bir ilişki içinde. Mesela kaç yıldır burada olup Türkçesi olmayan da var, öğrenen de var. Yeri geldi mi sınıf içinde öğretmen zorlandığında, Türkçe bilen tercümanlık yapıyor, yüzde on fazla bile anlasa, diğerlerinin anlaması için öğretmene yardımcı oluyor. Burada öncelikli olarak yaş çok önemli. Bazı çocuklar çok önceden geldikleri için çok güzel Türkçe konuşmayı, yazmayı öğrenmişler. Zaten Suriye’de hiçbir şekilde okula gitmemiş ama buraya gelmiş burada büyümüş bir şekilde belki yazmayı çok iyi bilmiyor ama Türkçe konuşması ve anlaması çok güzel. Yaşı ne kadar küçük olursa olsun bu çocuğu tutup kendi yaşında hiç Türkçe bilmeyen, daha önce Arapça konuşma ve düşünmeyi bilen çocuklarla birlikte eğitime alamazsınız. Yaş seviyesi öncelikli olarak önemli ve sonrasında bilgi seviyesi. Bu bilgi seviyesi neye göre değişiyor? Birincisi, temel bilgiler seviyesi, onun öncesi belki de filtrede Türkçe anlama algılamadaki seviyesi. Bunlar kendi içerisinde birçok parametreler ve kesişim kümesi barındırıyor. İşte yaş artı, dil bilme veya bilmeme, dil biliyor ama hiçbir şekilde mesela temel matematikte bilgisi yok. Yani hazır bulunuşluk düzeyine göre bir ayırım oluyor. Gelişim esasları da göz önünde bulunduruluyor. Her ne olursa olsun, aynı seviyede olsa bile 13 yaşındaki bir çocuk 9 yaşındaki bir çocuğun aynı ortamda olmamasına dikkat ediyoruz. Çünkü gelişim özellikleri açısından çok zıt bir durum oluşturuyor. Sahada bunu birebir yaşadığınızda görüyorsunuz.” (K2)

“Bunu yaptığı zaman kendi bağlamında olsun Suriye’deki okul eğitiminde bile olsun, çocuğu vurarak terbiye etme normal görülüyor, bizde de var ailede de var. Sizin eşğinizi zorlayana kadar her şeyi yapıyor, son ne kadar zorlarsa zorlasın istediği tepkiyi alamayınca yavaş yavaş bir çözmeye çalışma aşamasına geliyor. İşte o aşamada siz zaten hiç rutininizi bozmadan ona ders vermeye çalışıyorsunuz, derse sokuyorsunuz, ders materyalleri, oluşturunuz, işte okul kültürünü ve bununla beraber birey kültürünü öğretmeye uğraşıyorsunuz, bu öz bakım, sağlıktan tutun bir elini yıkamak, tuvalet adabı, diş temizliğine kadar.” (K2)

Görüldüğü gibi Suriyeli çocuklar, sokakta çalışan ve yaşayan çocukların yaşadığı kronik sorunlara ek olarak başka bir kültür ve dile sahip ülkenin eğitim sistemine dâhil olma sorunu yaşamaktadır. Bu nedenle STK’ların uyum ve telafi eğitimleri, çocuğun hazırbulunuşluk düzeyini ve ihtiyaçlarını esas alarak yapılandırılmış bireysel eğitim planları çerçevesinde yürütülmektedir.

STK’lar sokak çocuklarının eğitim ihtiyaçlarına yönelik çalışmaları kendi olanakları çerçevesinde sunmakla beraber, STK’ların temel fonksiyonlarından biri olan mevcut kaynaklarla ihtiyaç içindeki, dezavantajlı gruplarla buluşturarak da hizmet vermektedir. Örneğin, STK’lar eğitim hizmetleri sunduğu çocuklarla gönüllüleri eşleştirerek onların

birebir hizmet almasını sağlamaktadır. Bununla ilgili katılımcılar şu ifadelere yer vermiştir:

“Biz proje olarak yaklaşık 40 tane üniversite öğrencilerinden oluşan bir gönüllü mentörlük sistemi kurduk. Bu sistemde, birebir öğrencileriniz, tek tek mentörleriyle birlikte 40 mentör oldu ama bazı mentörler iki tane çocuklarla öğleden önce ve öğleden sonra olmak üzere yaklaşık 60 tane çocuğa, projemiz ulaşmış oldu. Bu biri. Diğer alanlarda, birimlerin kendi içlerinde kendi gönüllüleri oluyor, birimler her STK’da olduğu gibi tanıtım, fon, gönüllü birimleri, destek birimimiz var. Psikososyal destek alanında olsun yine pdr ve psikoloji öğrencilerinin bilimsel anlamda destek oldukları bir konumuz daha var, onun haricinde eğitim alanında. Yani eğitim, psiko-sosyal destek, fon oluşturma, tanıtım, sosyal hizmet tüm bu alanlarda yaklaşık 200’e yakın gönüllü desteğimiz var.” (K2)

“Bizim tıp fakültesinde okuyan gönüllülerimiz var. Onlarla çocukları eşleştiriyoruz. Üniversite öğrencileri çocukların okul derslerinde yardımcı oldukları gibi onlara örnek de oluyor. Bak diyor, ben de okursam ben de üniversite okuyabilirim. Biz bu sayede aynı zamanda onlara, daha önce içinde olmadıkları, tanıma fırsatına sahip olamadıkları başka bir yaşamın olduğunu da göstermiş oluyoruz.” (K1)

Araştırmanın önceki bölümlerinde de belirtildiği üzere, yerel yönetimler eğitim hizmeti sunan birçok kuruluşu sınırları içerisinde ikamet eden vatandaşların yararına sunmaktadır. STK’lar, eğitim faaliyetleri kapsamında belediyelere bağlı olarak hizmet veren eğitim kuruluşlarından da yararlanmaktadır. STK’ların yerel yönetimin eğitim tesislerinden yararlanmasıyla ilgili olarak bir katılımcı şu sözlere yer vermiştir:

“Eğitim anlamında bizim bu yıl Küçükçekmece’de bir merkezimiz açıldı ondan önce yaptığımız eğitimlerde, özellikle yazın o üç aylık dönemde bizim için en önemli çocukları telafi edip bir sonraki dönemde en yakın bilgi düzeylerine uygun okula kaydetme sürecinde en önemli gördüğümüz süreçte MEB bakanlığının tayin ettiği, milli eğitimin okullarında yaptık, bu kapsamda şuan iletişimde olduğumuz Küçükçekmece Milli Eğitim. Bir şekilde birlikte, ortak bir paydada, haberli ve destekli bir biçimde yürüyoruz. Derneğin.” (K2)

Yerel yönetimlere bağlı olarak faaliyet gösteren kuruluşlar, halka açık ve ücretsiz hizmet vermektedir ancak akademik başarıdan daha öncelikli kaygıları olan ve birçok sorunla karşı karşıya kalan risk altındaki çocukların, bu hizmetlerden yararlanma durumları oldukça sınırlıdır. Bu anlamda STK’lar, kamu kaynaklarıyla sokak çocukları arasında köprü hizmeti sunmaktadır.

4.1.3.2. Psiko-sosyal destek hizmetleri

STK’ların sokak çocuklarına yönelik sunduğu hizmetler arasında psiko-sosyal destek çalışmaları önemli yer tutmaktadır. Psikososyal destek, zihinsel sağlık danışmanlığı, eğitim, manevi destek, grup desteği ve diğer birçok hizmeti içerebilir. Bu hizmetler genellikle psikologlar, sosyal çalışmacılar, psikolojik danışmanlık ve rehberlik danışmanları, uzmanlaşmış hemşireler ve din adamlarınca sunulmaktadır (ACS, 2018). Bu uzmanlar, diğer ihtiyaçları tespit ederse kişiyi veya ailesini başka kaynaklara da yönlendirebilmektedir. Yapılan görüşmelerde katılımcılar sıklıkla sokak çocuklarına yönelik çalışmaların psiko-sosyal destek hizmetleriyle eşgüdümlü olarak sunulması gerektiğini vurgulamışlardır. Aşağıda bazı katılımcıların sokak çocuklarının içinde bulunduğu psiko-sosyal durumlarına dair tespitleri ve psiko-sosyal hizmetlerin gerekliliğine dair görüşleri yer almaktadır:

“Sokakta çalışan veya yaşayan çocuklar her şeyden önce, gelişimsel travmayla boğuşuyor. Gelişimsel travma demek, evde kötü muamele görmek demek, evde kötü muamele görmekse başta anne babanızdan bunu görmek demek. Bu çocukların tamamı gelişimsel travma görülen çocuklar. Anne babanızdan kötü muamele görmeniz demek aslında temel içgüdülerinizden olan literatürde cinsellik, saldırganlık gibi -bağlanma da temel içgüdüdür- bu bağlanma ihtiyaçlarını karşılayamadığı için - güvenli bağlanma diyoruz biz psikolojide- başta kendi anne babalarından ihmal ve istismar gördüğü için çocukların aidiyet hissetmeleri, bağlanmaları ve güven yatırımı yapmaları çok zor. Dolayısıyla biz bir yere tutunabilmek için aslında -sözde hiçte böyle olumsuz yaşantılardan mustarip olmayan bizlerin bile- sözde tırnak içinde söylüyorum “normal insanların” bile aidiyet kurmakta, bağ kurmakta, güven yatırımı yapmakta zorlandıklarını görüyoruz ki ne kadar kötü bir durumdan bahsediyoruz. Anne babalarından ihmal ve istismar görmüş, üstelik sokak yaşantısını görmüş çocuklar için bu travma katlanarak kompleks bir şekilde devam ediyor. Dolayısıyla karşılaştığım kişilerle güven yatırımı yapmam çok zor. O yüzden biz çocuklarla yaptığımız çalışmalar sonucunda hep değerlendirme araştırması yapıyoruz, neydik ne olduk, çocuklar nasıl bakıyor diye. Sokak çocuklarına yönelik geliştirilecek bir sistem derken, bir çerçevenin konması bizim çok istediğimiz bir şey değil, içini doldurmak lazım, gelişimsel travmayı anlamak lazım. Daha önceki çalışmalarda çocuklar kendilerinde oluşan umut hissine vurgu yapmışlardı. Umudu hissettiren şey ne, ilişki kurmanın iyileştirici gücü. Healing, şifa diye çevriliyor. Ben sinirbilimi çok yakından araştırıyorum. Sinirbilim diyor ki, bir insan anlaşıldığında, bir hareket meydana geliyor, yani çocuğun kendini güvende hissettiği ortamın oluşturulması, biz hep bunun gayreti içinde olduk bu konuda şey yapmak lazım, çocukların sosyal dışlanma yaşayan çocukları için insani ortamı yaratmak lazım.” (K4)

“Gelişimsel açıdan bahsettiğimiz yaşlar 8 hatta 7’ye kadar bile iniyor çalışma yaşı, belki 15 sonrası için bunu öngörülebilir olarak görebilirsiniz çözüm açısından ama 7,8 ve 14 yaşına kadar olan aralıkta özellikle sadece eğitim ihtiyacı değil, gelişimsel, psikolojik ve fizyolojik anlamdaki gelişimsel sürecini etkileyen bir sorun hale geliyor çalışmalar. Çünkü çalıştıkları işyerleri zaten realitede resmi olarak çalıştırılmayacağı için ya merdiven altı ortamlar ya da merdiven altı ortamları aratmayacak düzeyde farklı bir kültüre sahip ortam diyelim hem o çocukların eğitim hayatlarına dâhil olması hem de psikososyal destek vererek başka bir göç, kayıp, yas gibi travmaların getirdiği sıkıntıların çözümlenmesi gerekiyor. Sadece eğitim ayağıyla ele alamazsınız. Bırakın bir çocuğu yetişkin bir insanı da alamazsınız.” (K2)

“Bizim vakıf ve derneklerimizin daha çok sosyal yardım yaptığını, sosyal hizmet üreten bir vakıf, derneğimizin var olmakla beraber eksik kalktığını fark ettik. Biz konuda hizmet üretirken de özellikle de çocuklarımızın, eğitim ve psikososyal açıdan, yetersiz kaldığını bu konuda desteklenmesi gerektiğini gördük ve bu alana girdik. Sosyal yardımda dediğimiz gibi çok iyiyiz, yardım yapıyoruz ama bir saat sonra çocuğu görmüyoruz, kimi gıda kimi giyecek yardımı yapıyor ama biz dedik ki bu çocuğa dokunulması gerekiyor, bu çocuğa sürekli bir program dâhilinde ilgilenilmesi gerekiyor, ihtiyacının belirlenip o ihtiyaç doğrultusunda ona bir program uygulamak gerekiyor, biz bunula ilgili merkezler kurduk, bu merkezlerde çocuklara dönük özellikle ihtiyaç eksenli psikolojik destek veya eğitim desteği veya bahsettiğimiz atölyeler çerçevesinde birtakım destekler sunmaya başladık.” (K3)

Görüldüğü gibi STK’lar, sokak çocukları sorununun, çocukların salt temel ihtiyaçlarının giderilmesiyle çözümlenemeyeceğini değerlendirmekte, bu nedenle verilen hizmetleri psiko-sosyal destek hizmetleriyle eşgüdümlü bir şekilde yürütmektedir. STK’ların psikolojik destek hizmetleri, genel olarak hedef grubun ihtiyaçlarına bağlı olarak şekillenmektedir. Bu nedenle de hizmetler dönemsel olarak farklılık göstermektedir. Araştırmaya konu olan STK’ların tamamının, gönüllü veya ücretli çalışan psikolog, sosyolog veya sosyal çalışmacılardan yararlanabildikleri ve danışmanlık alabildikleri görülmüştür. Altı STK’nın ise ücretli veya gönüllü meslek elemanları aracılığıyla çocukların psikososyal durumlarını tespit ettikleri ve ihtiyaçlar doğrultusunda çalışmalar

yürüttükleri görülmüştür. Katılımcılar çocukların psiko-sosyal destek ihtiyaçlarını tespit etmeye yönelik çalışmalarla ilgili şu ifadelerle yer vermiştir:

“Bireysel gözleme dayalı olarak veya uzman görüşüyle, burada hem gözlem hem de uzman görüşü önemli, benim psikolog olmam gibi mesela ve etraftaki arkadaşların bu alanda uzman olması bazen gerektiğinde testlere dayalı bilimsel verilere de dayanır araştırmalarımız, mesela şiddete eğilimi var, oyun terapisi gerekiyor, iletişime ihtiyaç var, bununla ilgili psiko-sosyal destek çalışmaları yürütüyoruz.” (K1)

“Proje döneminde, bir psikoloğumuz vardı o işte tarama gerçekleştirdi, ihtiyacı olan, depresyon veya intihar eğilimli biri varsa, ki oluyor intihar girişimleri, psikiyatriye yönlendiriyoruz, vakıfta da yine bu anlamdaki avantajlarımız da şu oluyor, çocuk psikiyatristi, hocalar var, devlet hastanelerinde görevliler, yardımcı oluyorlar, gönüllü olarak bakıyor, psikologla bireysel terapi hizmetleri sunuyoruz, grup terapileri yapıyoruz mesela, ergen grubuna paylaşım konulu çalışmalar yapıyoruz.” (K1)

“Gönüllü olarak bize destek veren psikologlarımız var. Haftanın belirli günlerinde buraya geliyorlar ve eğer bizim yönlendirdiğimiz bir vaka varsa veya görüşme isteğinde bulunan kişiler varsa bireysel görüşme gerçekleştiriyorlar. Bununla beraber çalışmalarımızı gözlemliyor ve bize tavsiyelerde bulunuyorlar.” (K10)

Sokak çocukları sorunu, eğitim eksikliği, ekonomik yoksunluk, aile içi istismar, sosyal dışlanma gibi birçok sorununun içiçe geçtiği süreçlerin bir çıktısı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle sokak çocuklarının ihtiyaç duyduğu hizmetler ve çoğu zaman STK’ların yetki ve kabiliyetlerini aşan ve farklı alanlarda uzmanlık gerektiren hizmetlerdir. STK’lar kendi yeterlilikleriyle çözüme erdirebildikleri durumlarda müdahalede bulunurken, farklı uzmanlık ve yeterlilik isteyen sorunlar karşısında ise sahip olduğu geniş bağlantı ağı aracılığıyla kamu kaynaklarını ve toplumsal kaynakları harekete geçirmektedir. Psikolojik destek bağlamında da, STK’ların daha üst bir uzmanlığın gerektiği, örneğin madde bağımlılığı veya istismar vakalarının tespit edildiği durumlarda diğer kuruluşların imkânlarından yararlandıkları görülmüştür. Bununla ilgili katılımcılar şu görüşlere yer vermiştir:

“Madde bağımlılığıyla ilgili sağlık kurumlarına yönlendiriyoruz, o süreçte destekliyoruz, önceliğimiz o zaten, yani bütün bu mesleki eğitim veya ailesine veya kendisine vereceğimiz desteklerin öncesindeki en önemli şey bağımlılıktan kurtulması.” (K10)

“İstismar edilen çocuklar gruplara ayrılıyor. Örneğin bizim imkânlarımız oldukça sınırlı. İstismar durumların bir avuç gönüllü aşamaz. Bir hayalci davranmıyoruz. Biz bu alanda faaliyet göstermiyoruz. Bu alanda faaliyet gösteren uzmanlarla bir araya gelerek yönlendirmeler yapıyoruz. Yapabileceklerimizi yapıyoruz, bizi aşan durumlarda, devletin ilgili kurumlarını bilgilendirerek ve yönlendirmeler yaparak çözüm üretmeye çalışıyoruz.” (K8)

“Çocuk istismar edildiği durumları tespit ettiğimizde sosyal hizmetlere bilgi veriyoruz. Bağımlılıkla ilgili olarak karşımıza çıktığında çünkü bu çocuklar risk altındalar, taşıyıcı olabiliyorlar, işte satıcı olabiliyor, ilerleyen süreçlerde kullanıcı olabiliyorlar, burada Yeşilay’ın Yeşilay Danışmanlık Merkezi (YEDAM) var, oraya yönlendiriyoruz. Bireysel bağlarımız var, kuruluşumuzda görev alan bazı doktorlar Yeşilay’ın da yönetiminde, bunun haricinde de zaten Yeşilay herkese danışmanlık hizmet verdiği için destek almak isteyenleri yönlendiriyoruz. Yeşilay psikolojik danışmanlık hizmetleri, aile danışmanlık hizmetleri veriyor. Ayrıca, Balıklı Rum’da Bakırköy’de ve Erenköy’de iki kontenjanları var, yatış gereken durumlarda onlara yönlendiriyoruz.” (K1)

“İşte biz Kızılay’la ve aiddoctorla ortak çalışmalar yaptık sahada, mesela Kızılay psikososyal destek anlamında bir müddet bizim çalışmalarımıza destek verdi, aiddoctors hala devam ediyor, bizim orda travmatik anlamda proje olarak yürütülen halen devam eden çocuklarımız var psikolojik destek alan, daha büyük vakalar olduğunda bizim pdr sistemimiz bunu karşılayamayabiliyor, bu biraz daha konu başlıkları açısından biraz daha sorun oluyor. Onun için de kazıyla ve Aiddoctor’la çalışıyoruz, işte diş sağlığıyla ilgili Kızılay’la çalışmamız oldu, diş temizliği nasıl olur, diş fırçalama, bu kavramlar yok.” (K2)

Türkiye’deki sokak çocukları sorunun önemli bir bileşeni olarak Suriyeli çocukların ise, göç ve entegrasyon sorunu, yoksulluk vb. sorunların dışında savaş travması yaşaması ayrı bir psiko-sosyal sorun alanı olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle savaş travmasına yönelik psikolojik destek hizmetleri, Suriyeli çocuklara yönelik faaliyet gösteren STK’ların çalışma alanları içerisinde önemli yer tutmaktadır. Bununla ilgili katılımcılar şu sözlere yer vermiştir:

“Dedim ya, çocuk savaş, ölüm, yas tüm bunlardan sahip olduğu travma artı kendi yaşına uygun bir şekilde o zamana kadar bir bağlamda var olmadığı için, kendi çocukluğuyla yeni edindiği kimlik arasında kalıyor. Önce o çocukla kurduğunuz iletişim, kız çocuklarında bu problem değil, kız çocukları bunu daha çabuk aşıyor, zaten oraya gelen kadar, kendi çocukluğundan veya kimliğinden bir şey kaybedemiyor, daha çok korkarak içe kapanma oluyor onlarda ama erkek çocuklarda direk bir adam rolüne ama yanlış bir adam rolüne bürünme görünüyor. Bu da biraz kaba, derdini sert bir şekilde ifade eden, hani ben adamım, çocuk değilim gibi ufak ufak, küçük küçük adamlarla karşı karşıya geliyorsunuz. Onlardaki süreç, önce zaten, genelde her ne olursa olsun çalışmaktan yorulmuş oluyorlar, çünkü çok yoruluyorlar. Önce ondan kurtulmuş oluyor. Geliyor ama öyle bana eğitim verecekler gibi bir ilişki olmuyor. Önce orayı sabote etmeye çalışıyor. Çünkü çok basit ve normal bir gidişat şeması, önce kendini oraya taşıyor, aslında oraya taşımak nedir, kendi sahip olduğu işte kendini olduğu ortamda koruyabilmek için şiddetle ve vurarak işte bağırarak, kötü sözler kullanarak çünkü etrafındakiler öyle öğretti ona, önce bununla geliyor oraya, bunu yaptığında aldığı bir tepki var.” (K2)

“Yaklaşık kaç yıldır bir savaş süreci var ve ne kadar oradan çıkılıp buraya gelmiş olsa da, her şey bitti gibi geliyor bize, ama halen devam ediyor, ve orada kalan yakınlarını kaybedenler oluyor. Bu yüzden eğitimi önceleyecek bir sürece gelmeleri bir süreç. Yani sizin çocuğa verdiğiniz eğitimin, ödevin evde de devam etmesi için aileye de bir şeyler vermeniz gerekiyor, aileye de bir şey öğretmeniz gerekiyor. Biz de bakın zorlanıyorsunuz ama bu çocuğunun geleceği için çok önemli, yani çocuğun geleceğini düşünmeyi, planlamayı öğretiyoruz önce, çünkü onlarda öyle bir şey yok kafalarında, anlık yaşıyorlar, yaşadıkları travmadan dolayı.” (K2)

STK’ların sokak çocuklarına yönelik psiko-sosyal destek hizmetleri arasında çocukların sağlıklı sosyalleşme süreçlerinin desteklenmesi de yer almaktadır. Çünkü daha çok yoksul ve gecekondu mahallelerinde yaşayan bu çocuklar, içinde bulundukları sosyal çevre nedeniyle madde bağımlılığı veya suça sürüklenme riskiyle yüz yüzedir. Bununla beraber sosyal dışlanmaya yüksek düzeyde maruz kalan çocuklar, sağlıklı sosyalleşme olanaklarından yoksundurlar. Bu nedenle, STK’lar, çocukların psiko-sosyal olarak desteklenmesi kapsamında gezi, sosyal aktivite ve rekreasyon hizmetleri, kültür ve sanat faaliyetleri sunarak çocukların sağlıklı sosyalleşme olanaklarına sahip olmasını sağlamaktadır. Bununla ilgili bir katılımcı şu ifadelerle yer vermiştir:

“Sokakta çalışan çocuklara yönelik uygulamalar genellikle danışmanlık kararıyla sonlanıyor ya benim gözlemlediğim, biz çocuğa alternatif oluyoruz, devletin hiyerarşisi, resmîyeti ve disiplinli anlayışı, bürokrasi, geldiğinde sıcak yemek yiyeceği, sıcak bir ortam, yönetici yani ikinci bir yuva sağlıyoruz, yani sabah 9’dan akşam 6’ya kadar, cumartesi de çalışıyoruz, bazen

özel durumlarda, Pazar günü, çünkü çocuğun cumartesi bize gelmesi aileler için çok önemli, yoksa ya kötü arkadaşlara buluşacak ya da babasından dayak yiyecek, ya da kötü ortamlara girecek, biz o açığı kapatıyoruz, yani çocukları sokaktan alıp sosyal bir sürece dâhil ediyoruz, yani devletin aktif bir çalışması yok gibi görünüyor.” (K1)

“Bilim ve sanat üzerine atölyeler düzenleyerek, sokaktan gelen çocuklara alternatifler oluşturuyoruz. Burada amaç, çocukların sokakta görmedikleri, sokağın cafcasından uzak alternatifler oluşturmak. Mesela nasıl atölyeler? Mesela geçen ay, sabahleyin çocuklarla bir bilim atölyesi çalışması yaptık. Alanında uzman bir fen bilgisi öğretmeniyle 15 tane deney gerçekleştirdik çocuklarla, eğlenceli bilim adı altında, yaş gruplarına uygun. Daha sonra yemek molası verdik. Daha sonra sanat çalışması yaptık, t-shirt boyama, yüz boyama. Onlara asla bir şablon vermedik, kendilerine göre şablonlar oluşturdular. Yemek yerken bile kendi seçimlerini kendileri yaptılar. Gün boyu onlara, bir fert gibi kendi kararlarını alabilecekleri bir imkân sağladık.” (K8)

“Hafta içi okul derslerine yoğunlaşırken hafta sonu da tiyatro, müzik, gökkuşağı etkinlikleri gibi etkinlikler düzenliyoruz.” (K1)

Sokak çocuklarının travmatik yaşantıları, onların eğitim sistemine yeniden dâhil olma ve akademik olarak başarıyı yakalama sürecinde aşılması gereken önemli bir sorun alanı olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle psiko-sosyal destek hizmetleri, eğitim hedeflerine uygun bir biçimde sunulmaktadır. Bununla ilgili katılımcı şu sözlere yer vermiştir:

“Eğitim faaliyetleriyle eş zamanlı bir şekilde psikososyal destek çalışmalarımız oluyor. Bunlar, travmadan kaynaklı, çocuğun kendini içine kapatmasından tutun çocuğun eğitimde algılamasının etkilenmesine kadar birebirde yine çocuklarımızın her birinin psikososyal destekle önce kişisel olarak tanımlanması sonra eğitim odaklı muhatap olduğu bir öğrencinin gelişimi olarak, o gelişim esnasında yaşadığı problemler, bilgiyi alma, kaydetme, kullanılabilir hale getirmede yaşadığı sıkıntılarla ilgilenen bir psikososyal destek birimimiz var.” (K1)

“Öncelikle kendine saygı duyması, kendine bakması ve kendinin var olduğunu hissetmesini sağlamaya çalışıyorsunuz, sonrasında zaten teknik aşamalar. Hani öğretmenlerle muhatap olması, işte derdini kavga ederek, kötü sözle anlatmama, konuşmayı öğretme, içe kapanıklık süreci varsa psikososyal destek süreci içinde onun düzeyine uygun olarak güçlendirme gibi süreçler yaşıyoruz, ama problem nedir, öncelikli olarak dil problemi diyebiliriz, dil de zaten o süreç ne olursa olsun, eğitim gelişmesi devam ediyor, bir süre sonra merhaba, nasılsın derken...” (K2)

STK’lar sokak çocuklarına psiko-sosyal hizmet sunarken bünyelerinde barındırdığı veya gönüllü olarak hizmet aldıkları sosyolog, sosyal çalışmacı, eğitimci ve psikologlar aracılığıyla hizmet vermektedir. STK’ların önemli işlevlerinden biri de toplumsal kaynakların hedef kitlenin yararına sunulmasıdır. Toplumsal kaynaklar arasında üniversitelerin ilgili bölümlerinde görev alan akademisyenler ve yine ilgili bölümlerle eğitim gören öğrencilerin gönüllü katılımlarından yararlanmak şeklinde olmaktadır. Bununla ilgili katılımcılar şu ifadelere yer vermiştir:

“Gönüllü genç, üniversite öğrencisi olduğunda -psikolojide buna karşı aktarım denir- iletişim kurmada yaşanan sorun minimuma iniyor. Çünkü o yetişkinle kurduğu ilişkiden farklı bir ilişki kuruyor, burada herhangi bir akran temelli destekten söz etmiyoruz. Üniversite öğrencilerinin, lisans son sınıf, yüksek lisans düzeyinde öğrenciler olduklarını, düzenli eğitimler, düzenli süpervizyon eğitimler aldıklarını ve öğrencilerin bu ilişkilerde dikkat etmesi gereken kuralları son derece titizlikle çalıştıklarını ve çalıştıkları çocukları zihinlerinde tutabilme kapasitesini geliştirdiklerini, hatırlamalıyım, elime, dilime, sözüm her şeye

dikkat etmeliyim, çocukla aradaki etkileşimle ilgili her detayı yazmalıyım, çünkü süpervizyonda bunu konuşuyoruz, bu konuda dünyanın sayılı isimlerini burada ağırlıyoruz, öğrenciler onlardan eğitim alıyorlar. (K4)

“Biz proje olarak yaklaşık 40 tane üniversite öğrencilerinden oluşan bir gönüllü mentörlük sistemi kurduk. Bu sistemde, birebir öğrencileriniz, tek tek mentörleriyle birlikte 40 mentör oldu ama bazı mentörler iki tane çocuklarla öğleden önce ve öğleden sonra olmak üzere yaklaşık 60 tane çocuğa, projemiz ulaşmış oldu. Bu biri. Diğer alanlarda, birimlerin kendi içlerinde kendi gönüllüleri oluyor, birimler her STK’da olduğu gibi tanıtım, fon, gönüllü birimleri, destek birimimiz var. Psikososyal destek alanında olsun yine pdr ve psikoloji öğrencilerinin bilimsel anlamda destek oldukları bir konumuz daha var, onun haricinde eğitim alanında. Yani eğitim, psiko-sosyal destek, fon oluşturma, tanıtım, sosyal hizmet tüm bu alanlarda yaklaşık 200’e yakın gönüllü desteğimiz var.” (K2)

İstanbul’daki tüm belediyelerin vatandaşların ücretsiz olarak yararlanabilecekleri psikolojik danışmanlık birimleri ve sosyal tesisleri bulunmaktadır. Ancak ebeveynlerin eğitim durumu, yaşam koşulları vb. nedenlere bağlı olarak sokak çocuklarının bu olanaklardan haberdar olma veya yararlanma durumları oldukça düşüktür. STK’lar, kendilerinden hizmet alan çocukların aynı zamanda belediyelerin kaynaklarından da yararlanmasını sağlamaktadır. Bir katılımcı aşağıdaki çalışmayı örnek vermiştir:

“Mesela, şenliklerimiz oldu mesela Sultangazi belediyesiyle birlikte, çocuklara yönelik düzenlendi, iyilik hane derneği, hep beraber şenlik yaptık. Ayrıca belediyelerle mesela belediyenin kültür evlerinde çocukların oralarda aktif olabilmeleri için Küçükçekmece tarafında iki telli tarafında yaptığımız yaz okulu organizasyonunda oradaki belediyenin mesela çocuklar için kültür merkezleri oluyor ya orda biz çocuklarla beraber oradaki imkânlardan yararlandık, belediyeler bize bu olanağı verdi. Pilot çalışmalar halinde biz projelerimizi yapmak istediğimiz projeyi artı bu projeden beklediğimiz kazanımları bir dosya halinde yapıp sunduğumuzda şu ana kadar hangi bölgede bir çalışma yapıyorsak hiçbir sıkıntı yaşamadan belediyenin kültür evleri konusunda, bizim çocuklarımızın mevcut aktiviteler dâhil olması noktasında herhangi bir sıkıntı yaşamadan ilerledik.” (K2)

Görüldüğü STK’lar, sokak çocukları sorununa yönelik hizmet üretirken, sadece çocukların temel ihtiyaçlarını karşılamayı değil aynı zamanda onların psikolojik ve sosyal açıdan desteklemeyi içeren faaliyetler yürütmektedir. STK’lar sokak çocuklarına yönelik psiko-sosyal destek hizmetleri sunarken, kendi öz kaynaklarından yararlandıkları gibi gönüllü ağı aracılığıyla ulaştıkları kamu kaynakları ve toplumsal kaynakları da hizmet alan kesimin yararına sunmaktadır.

4.1.3.3.Aile destek hizmetleri

Araştırma sürecinde STK yetkililerinin sokak çocukları sorununu, çocuğun bireysel tercihinden öte içinde bulunduğu sosyal ve ekonomik koşullarla açıkladığı, bu bağlamda STK’ların sadece çocuğa yönelik değil, aynı zamanda çocuğun refah düzeyinde ve iyilik halinde belirleyici olan ailesini de içerecek şekilde hizmet ürettiği görülmüştür.

STK’lar, çocukların hane halkı gelirine yaptığı katkıyı karşılayarak çocuğun çalışmasını önlemeye ve eğitim sürecine yeniden dâhil etmeye yönelik çalışmalar yürütmektedir. Ancak STK’ların sokak çocuklarının ailelerine yaptığı desteğin kapsamı bununla sınırlı değildir. STK’lar aynı zamanda, ailenin içine düştüğü derin yoksulluğu ortadan kaldırmak veya hafifletmek suretiyle aile bütünlüğünü sürdürmeyi/ yeniden sağlamayı ve nihai olarak, çocuğu aile içinde desteklemeyi amaçlamaktadır.

STK'ların sokak çocuklarının aile destek hizmetleri farklı şekillerde gerçekleşmekle beraber hizmetler arasında aynı ve nakdi yardım geniş yer tutmaktadır. Bu yardım biçimi Türkiye'deki STK'ların karakteristik yapısıyla örtüşmektedir. Nitekim araştırmalar gönüllü kuruluşların büyük çoğunluğunun aynı ve nakdi yardım yaptığı ortaya koymaktadır. Bu araştırmada incelenen STK'ların yüzde % 70'inin (n=10) ailelere aynı ve nakdi yardım yaptıkları görülmüştür. Aşağıda bazı katılımcıların yapılan aynı ve nakdi yardımlarla ilgili görüşleri yer almaktadır:

“Biz aile odaklı çalışan bir STK'yız. İhtiyaç içindeki bireyi ailesi içinde değerlendiriyor ve ailenin bütün ihtiyaçlarına odaklanıyoruz. Örneğin bir aile var, bir adres var, bizim sosyal yardım yapabileceğimiz, eşya ve gıda verebileceğimiz, onları korudukça bir müdahalede bulunduk. Aslında bizim yaptığımız koruyucu bir çalışma, yani o çocuk sokağa düşmesin, evini terk etmesin. Düşünün baba işsiz kalmış, bunalıma girmiş, psikolojik sorun yaşıyor, evde çocuklarına eşine şiddet uyguluyor, biz böyle bir durumu tespit ettiğimizde, o durumdaki aileyi o babayı rahatlatacak şeyler yaptık bu güne kadar, iş buluncaya kadar nakit destek vermek gibi, mutfak giderlerini gidermek gibi ya da baba çekmiş gitmiş ortada baba yok, anne hayatta tutunmaya çalışıyor, biz o yuva dağılmasın diye destek vermeye çalıştık ama doğrudan tespit edelim İstanbul'da kaç çocuk var, alıp şuraya yerleştirelim diyemedik.” (K7)

“Ne onların hayatlarına yön veriyoruz ne de onların bambaşka karakterlere bürünmesini sağlamaya çalışıyoruz, ne onlara, onlarda olmayan özellikler eklemeye çalışıyoruz. Biz sadece onlarda olmayan imkânlar sunmaya çalışıyoruz. Bu bağlamda yaptığımız çalışmalarla onların yatkınlıklarını tespit etmeye çalışıyoruz. Onları taksim dışında diğer çocukların gittiği eğlence yerlerine götürüyoruz, onların oradaki davranışlarını inceliyoruz. Bununla ilgili, aileleriyle görüşüyoruz. Çocukları yönlendirmeyi aileleri üzerinden yapmaya çalışıyoruz.” (K8)

Görüldüğü gibi STK'lar sokak çocuklarına yönelik sunduğu hizmetleri aileyi de kapsayacak bir sosyal hizmet yaklaşımıyla sunmaktadır. STK'lar ekonomik koşullar nedeniyle aile bütünlüğü bozulan ve aile ortamından kopmak zorunda kalan veya kopma eşiğinde olan çocukların ailelerini destekleyerek aile bütünlüğün yeniden sağlanmasını veya sürdürülmesini sağlamaya çalışmaktadır. Aileye yönelik ekonomik destek hizmetleri aynı zamanda çocukların sokakta çalışarak hane halkı gelirlerine katkıda bulunma zorunluluğunu da ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır. Nitekim ekonomik krizler, gelir getiren ebeveynin hastalanması ya da sakatlanması, boşanma gibi hanehalkının maddi olanakları üzerinde olumsuz etki oluşturan durumlarda tüm hanehalkının ekonomik katkılarına ihtiyaç duyulabilmekte ve artık çocuklar için çalışmak bir tercihten öte zorunluluk haline gelebilmektedir. Sokakta çalışma, nitelik ve sermaye gerektirmediği için aileler tarafından sıklıkla tercih edilmektedir. Kısa süreli çözüm arayışı çocuğun da ekonomik bir getiri kapısı olarak değerlendirilmesine yol açmaktadır. Böylece ailelerin çocukları okuldan alarak işgücüne itmelerine neden olmaktadır. Bu sebeple STK'lar aynı ve nakdi yardımlar aracılığıyla hane halkı gelirlerine katkıda bulunurken çocukların sokakta çalıştırılması veya sokağa terkedilmemesi koşulunu öne sürmektedir.

STK'lar, sokak çocuklarının ailelerine aynı ve nakdi yardımda bulunurken iki farklı yöntem kullanmaktadır. Birinci yöntemde, yukarıda da izah edildiği şekilde, ailenin ihtiyaçları STK'nın kendi kaynaklarıyla ve imkânlarıyla giderilmektedir. STK'nın sahip olduğu imkânların ailenin ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kaldığı durumlarda ise,

STK'ların sahip olduğu bağlantı ağıyla ulaşabildiği toplumsal kaynakların veya kamu kaynaklarının ihtiyaçlı aileyle buluşturulduğu ikinci yönetime başvurulmaktadır. Sokak çocukları sorunu yoksulluk, eğitim problemleri, aile içi sorunlar ve olumsuz çevre koşulları gibi birçok sorunla ilişkilendirilmekte; bu nedenle farklı uzmanlıkları barındıran sosyal hizmet modelini gerektirmektedir. Çoğu zaman sokak çocuklarının içinde bulundukları sorun STK'ların kendi başına çözebileceklerinden çok daha karmaşık bir haldedir. Bu nedenle STK'lar, diğer STK'lar, gönüllüler, aktivist gruplar, özel sektör ve kamu kaynaklarına başvurarak eksik kaldıkları hizmetleri tamamlamaya çalışmaktadır. Aşağıda bazı katılımcıların ikinci yöntem ile ilgili görüşleri yer almaktadır:

“Bu alanda ihtiyaç olduğunda kendimiz, yetmediğinde diğer STK'lara yönlendiriyoruz.” (K2)

“Dediğim gibi, biz çocuğu ele aldığımızda kendi kapsamımızdan dağılmamak için bizim yaptığımız öncelikli olarak eğitim ve psikososyal desteği birleştirmek ama tabii ki de bir insanla muhatap olduğunuzda, bir çocuk için bir aileyi ziyarete gittiğinizde yeri geldiğinde bir kanser hastasının olduğunu da öğreniyorsunuz, evde eşya anlamında, aynı yardım anlamında kocaman bir eksikle karşılaşabiliyorsunuz veya çok rahatsız, bir şekilde sağlık noktasında birilerinden yardıma ihtiyaç duyan bireylerle karşılaşabiliyorsunuz vs. birçok şeyi getirebiliyor beraberinde, burada ne oluyor, masaya oturttuğumuzda biz bunları dosyalıyoruz, kendi müdahale edebileceğimiz alanın dışındaki biz her şeyi, diğer kurumlara yönlendirme başımıza geliyor. Diğer kurumlara yönlendirme kapsamında kumanya desteği mesela, biz bu kurumlara gidiyoruz. Örneğin (K5)'ya gidip diyoruz ki biz bu ailelerle ilgili maddi ihtiyaçları hesapladık ve bugünkü aileye şu kadar kumanya desteği bu aileyi daha çok toplayacak. Dosyalarımızı sunuyoruz, onlar kendi kriterlerine göre inceliyor ve sonuçta ortak bir çalışma olarak bizim eğitim ve psikososyal destek verdiğimiz aileye başka bir kurum tarafından kumanya desteği verilmiş oluyor. Ailenin mesela diyelim ki çamaşır makinesi, buzdolabı, koltuğu yok vs. ne oluyor, biz bu kapsamda, yardım veya destek yapabileceğini söyleyen sadece resmi STK, kuruluşlarla değil aktivist gruplarda çok yararlı oluyor. Mesela bir grup kendini bir kurum olarak resmileştirmiyor ama çalışma yapıyor, pilot çalışmalar yapıyor. Mesela bizim sürekli sahada olduğumuz için sürekli bundan bilgimiz oluyor. Mesela diyor ki şöyle şöyle bir ayni yardım var ihtiyacı olan varsa bilginiz olsun. Ne yapıyoruz, sahada öyle bir yönlendirme yapıyoruz. Ayrıca atölye çalışmaları kapsamında biz sanatsal anlamda olsun, fiziksel aktivite olsun çocuklarımıza ekstra bir şeyler yapıyoruz aynı zamanda ailelere yönelik bazı programlar yapmamız lazım ama bu süreçte bizden önce diyelim mesela yetim vakfı, aileye yönelik de bir psikososyal bir süreç mi tayin ediyor, orda mesela masaya oturulup konuşuluyor, onlar o süreci tayin ederken sayıları içerisine bizden destek olabilecekleri, mesela anneye ilgili bir çalışma mı yapıyor, bizim anne sayılarımız da o kesişim kümesinde oluyor, ortak bir çalışma çıkarabilmek için, bu ve benzeri genel ihtiyaçlar kapsamında diğer STK'larla çalışıyoruz.” (K2)

“Tabi alana girerken, alan biraz zor, alanın çok zor olduğu gördük, şimdi iki şeyden başladık. Bir yaş grubumuz ne olacak, iki tanımımız ne olacak, tabi vakfı kurmadan önce, birçok sivil toplum kuruluşuyla birçok paydaşla oturumlar yaptık, otuza yakın çalıştay yaptık, tecrübe var, geniş bir insani yardım sektörü var ülkemizde, özellikle de insani yardım alanında nüfusa oranladığımızda gayrisafi milli hasılaya göre dünyada bir numaradayız, yani bütçeye oranladığımızda insani yardım alanında dünyada bir numarayız, biz biraz bu insani yardıma da bir eleştiri getirdik aslında, önce oradan başlayalım, insani yardım yapıyoruz, ondan sonra bırakıp geliyoruz, insani yardım yapıyoruz, tabiri caizse insanların üretim gücünü ortadan kaldırıyoruz. İnsanlar sürekli almaya muhtaç halde, el uzatma pozisyonunda bekliyorlar, işte bazı Afrika ve güneydoğu Asya ülkelerine gidiyorsunuz, geniş kitledeki insanların bu sosyal yardımlarla geçindiğini görüyorsunuz, işte onlarla ilgili sosyal yardım derneklerinin kurulduğunu görüyorsunuz, bu alanda biz yardım ve yardımlaşma paradigmasına eleştiri getirdik aslında, ne yapalım, tabiri caizse bu insanlara kalkınma projeleri yapalım, bizim bu insanlara yardımı tüketmek yerine onların üretim potansiyellerini ortaya çıkaracak projeler üzerine kafa yormamız gerektiğiyle ilgili bir düşünceden yola çıkıp bununla ilgili

yapacağımız bütün projeler aşağı yukarı bu meyanda olacak. Biz insanlara işte sosyal yardım dağıtan bir vakfi olmayacağız.” (K3)

“Özellikle psikiyatrik tedavi, ilaç tedavisi gerektiren tedaviler var. Onları da bizim uzmanların yönlendirmesiyle, bir psikiyatri hastanesiyle anlaştık oraya yönlendiriyoruz, ülkemizde iki tane psikiyatri hastanesi var, biri kapılarını bize açtı, dilediğiniz kadar vaka gönderin dedi, oraya yönlendiriyoruz, İstanbul’da bu hastane, fakat Hatay bölgesinde en yakın psikiyatri Adana’ya veya Antep’te var, orayla ilgili de geçen Amerika’dan bir arkadaş geldi, Suriye kökenli, psikiyatr, ciddi anlamda önümüzdeki yaz, artık bu yazı geçtik, yani çocuklar evlerine gidecekler, önümüzdeki eğitim döneminde belki onların desteğiyle bir takım çabalarımız olacak, ama ağır vaka olması durumunda yine İstanbul’a getireceğiz.” (K3)

“Biz vakfi olarak şunu söylüyoruz, her platformda da bunu tekrar ediyoruz. Biz bir vakıf olarak bu kadar devasa sorunların üstesinden gelebilecek kapasiteye sahip değiliz. Gittiğimiz gördüğümüz, ulaşabildiğimiz ve iletişim halinde olduğumuz bütün kurum ve kuruluşlara gelin beraber çalışalım, işbirliği yapalım, gücümüzü birleştirelim ve bu insanlara beraber ulaşalım. Biz eğitim ve psikososyal destek açından ulaşıyoruz. Bir vakıf sosyal yardım, diğeri sağlık açısından yaklaşıyor. Gelin portföyümüzü birbirimize açalım. Bu alanda birbirimizi ürettiğimiz hizmetler tamamlayıcı bir nitelik kazansın. Çünkü ben gittiğim yerlerde sağlık hizmetine ihtiyaç duyan insan da oluyor, özürlü birey de oluyor ben buna çözüm üretemiyorum.” (K3)

“Kızılay’la oturuyoruz, sahada mesela bir toplantı oluyor, sahada yaptığı çalışmaları anlatıyor, Kızılay tamama bizim zaten diyoruz ya bu çocuğu sadece eğitim ihtiyacıyla ele almıyoruz, Kızılay karttan tutun, şartlı eğitim yardımına kadar sahada ne yaptığını anlatıyor ve o masada biz de oluyoruz, STK’ları da çağırıyor, bu orda zaten benim çalışmamı biliyor, benim orda yaptığım çalışmaları sunacağım bir alan değil, var olanı görüp belki problemi aktaracağım bir alan oluyor. (Örneğin Kızılay bazı toplantılara bizim gibi STK’ları çağırıyor ve Kızılay Kart uygulamasından tutun Şartlı eğitim yardımına kadar sahada neler yaptığını anlatıyor. O toplantı benim yaptığım çalışmaları anlatacağım bir alan değil ama sahada var olduğunu gördüğüm problemleri aktardığım bir alan oluyor.” (K2)

STK’ların sokak çocuklarına hizmet sunarken işbirliği içinde olduğu aktörler arasında özel sektör de bulunmaktadır. STK’ların özel sektörle kurduğu ilişki, kuruluşların bağış yapmasına veya ürettiği mal ve hizmetlerden ihtiyacı olan aileyi ücretsiz veya indirimli olarak yararlandırmasına dayalı bağışçı-bağış alan ilişkisi niteliğindedir. Aşağıda bazı katılımcıların özel kuruluşlardan sokak çocukları ve aileleri yararına temin ettiği mal ve hizmetlere dair ifadeler bulunmaktadır:

“Özel sektörde de birkaç firma var diyelim, bir turizm şirketi buranın tadilatını yaptırmıştı onun dışında belli dönemlerde buraya destek vermeye çalışıyor, işte o yüz ailenin yüzünü güldür projesinde ekonomik olarak yardımcı oluyor.” (K10)

“Özel sektör çalışanları, zaman zaman kendi aralarında bağış toplayıp bizim çocukları ziyaret ediyorlar, bir ara THY’nin kendi çalışanları kurumsal değil ama bir destek çalışması yaptılar, sosyal etkinlik alanını yaptılar, boyadılar, mobilyaları yenilediler, bir ara yemek desteği yaptılar, ama yemek firması da indirimli yemek desteği verdi.” (K1)

“Özel sektörle bağış anlamında bir ilişkimiz olabiliyor, bağış gecesi oluyor, bazen yapılan işlerin özel sektöre devri olabiliyor, mesela toplantı alanının yapılması veya davetiyenin basılması çünkü parasal konular hassas konular, paranın nasıl harcandığının hesabını verilmesi gerekiyor, bu yüzden biz doğrudan özel sektörden talep ediyoruz, fiyat araştırması yapıp onlara sunuyoruz, onlar da yapıyorlar ve hallederler. O konuda şeffaf davranmaya çalışıyoruz.” (K9)

“Üniversite hayatları için de biz bazı üniversitelilerle protokol yapıyoruz. Özellikle indirim sağlanmasıyla ilgili, Türk çocuklarımızla ilgili yaptığımız çalışma bu. Şimdi Suriyeli çocukların eğitim hayatlarıyla ilgili de ciddi destek aldık.” (K3)

Görüldüğü gibi STK’lar sokakta yaşayan ve çalışan çocukların ailelerinin ekonomik ihtiyaçlarına katkıda bulunmak için doğrudan ayni ve nakdi yardımlar yapmakla beraber çocukların ihtiyaç duydukları ve ailelerin ekonomik düzeyleri üzerinde yük oluşturabilecek bazı mal ve hizmetleri özel sektörden ücretsiz veya düşük ücretli olarak temin etmektedir.

Özetle; STK’lar sokak çocuklarının ve ailelerinin kötü durumunu insani faaliyetler yoluyla hafifletmeye çalışmaktadır. Hizmetler, yoksulluğun ve sosyo ekonomik koşulların aile bütünlüğünün bozulmasına, çocukların terkedilmesine, marjinalleşmesine ve sosyal dışlanmaya maruz kalmasına yol açtığı aileler veya aile fertlerine yönelik olabilmektedir. Çocuğa yönelik hizmetlerle aile destek hizmetleri arasındaki eşgüdümle ailenin desteklenmesi yoluyla çocuklar da desteklenmeye çalışılmaktadır.

Araştırmada, STK’ların sokak çocukların ailelerine ayni ve nakdi yardımlarla birlikte şu hizmetleri sunduğu bulgusuna ulaşılmıştır: Aile bilgilendirme faaliyetleri; yasal / idari danışmanlık (yetkililerle olası sorunları çözmek, kimlik belgeleri almak vb.); yönlendirme faaliyetleri; psiko-sosyal destek; eğitimsel rehberlik; mesleki rehberlik (gençler ve ebeveynler için); serbest zaman etkinlikleri / sosyalleşme.

STK’ların sokak çocuklarının aileleriyle buluşturduğu kaynaklardan biri de kamu kaynaklarıdır. Ancak diğer kaynaklardan farklı olarak kamu kaynaklarını ulaştırmak yerine ihtiyaç sahiplerini bu alanda hizmet üretmekle görevli birimleri haberdar etmek şeklinde olmaktadır. Nitekim kamu kaynaklarının da kendi ihtiyaç içindeki bireyleri veya aileleri tespit etmek için görevlendirilmiş birimleri olmaktadır. STK’ların buradaki görevi çeşitli sebeple muhtaçlıkları ön plana çıkmamış, kuytuda kalmış bireyleri gün yüzüne çıkarmaktır.

Katılımcılara göre sokak çocuklarının ebeveynlerinin eğitim düzeyinin düşük olması nedeniyle, çoğu zaman aileler kendilerini saran birçok sorun yumağı karşısında çaresiz kalmaktadır. Bu nedenle STK’lar, bu anlamda aileye yasal danışmanlık yaparak sorunların üzerinden gelebilmelerini sağlamaktadır. STK’ların sokak çocukları ve aileleriyle kamu kaynakları arasında kurduğu iletişim ağı içerisinde “aile bilgilendirme” çalışmaları önemli yer tutmaktadır. Aileleri bilgilendirme çalışmaları, ailenin yasal haklarını kullanılması için yetkililerden alabilecekleri desteklerden, özel ihtiyaçlarını çözmek için hangi kurumlardan ve sosyal hizmetlerden yararlanabileceklerine dair bilgilendirmeyi içermektedir. Bununla ilgili katılımcı şu ifadelerle yer vermektedir:

“Sosyal hizmet el rehberimiz var bizim, orda bir vatandaşın resmi kurum ve kuruluşlarda hangi hakları olduğunu anlatan rehberimiz, orda yazıyor, hangi devlet kurumunda hizmet alabilecekleri. Biz Aile bakanlığıyla, milli eğitim bakanlığıyla, yerel yönetimlerle, diğer spor bakanlığıyla, çalışıyoruz.” (K3)

Türkiye’deki sokak çocukları sorununun önemli bir bileşeni olan, değişik statüdeki yabancı çocukların göç ve entegrasyon problemlerinden çıkan ekstra sorunları

bulunmaktadır. Suriyeli çocukların ve ailelerin kimlik problemi de halen üzerinden gelinememiş sorunlardan bir tanesidir. STK'lar, bu durumlarda ailelere yönelik bilgilendirme, bilinçlendirme ve yasal danışmanlık hizmetleriyle aileyi güçlendirmeye çalışmaktadır. Bununla ilgili katılımcı şu ifadelerle yer vermiştir:

“Bu insanların kimlikte çok büyük problemleri var. Hastalık vs. iş bulamama gibi birçok nedenle farklı illerle mesela geçici koruma alıp İstanbul'a gelenler var bir. Sahte kimlik vakasından dolayı zaten burada olup kimlikleri sonradan sahte çıkmış olduğu için şuan hiçbir şekilde kimlik alamayanlar var. En son karşılaştığımız vakalardan biri kimlikleri ilk baştan beri burada olup yani yaklaşık yedi yıl öncesinde zaten buraya gelmiş, burada kimlikleri almış ama çocuğunun doğum tarihi yanlış girildiği için gidiyor başvurmak üzere tüm aşamalar çok iyi bir yere kadar geliyor son noktada oradaki memurun Suriyeli algısındaki olumsuz tavrından dolayı tüm kimlikler elinden alınıp sana bir daha bu İstanbul sınırında kimlik yok deyip insanları böyle kapı dışarı etmesi bazı pilot bölgesel ya da kişisel sorunlar da karşılaşıyoruz. Bu tamamında her yerde böyle bir Suriyeli algısıyla çözümsüzlük sergilenmiyor. Bir şekilde bir çözüm aranmaya çalışıyor. Ama bu tarz küçük sıkıntılar bile hiçbir problemi olmayan ailenin kocaman bir sorunu olmasına yol açabiliyor. Düşünün siz bir ailenin babasıdır. Yedi yıldır buradasınız zaten aldığınız kayıt yeriniz İstanbul kayıt tarihiniz belli kimlikleriniz var. Haklarınızdan mahrum değilsiniz belki Kızılay karttan yardım alıyorsunuz çocuğunuz kimlik yaşı yanlış eğitim hayatına dâhil etmeye çalıştığınız çocuğunuz yaşı büyük gözüktüğü için doğum tarihi değiştirmeye gidiyorsunuz sonra da o gün eve döndüğünüzde sizin haricinizde evdeki hiç kimsenin kimliği yok. Yaşadığınız oradaki kişinin olumsuz tavrından dolayı. Eğer bu çocukla muhatap olan biz isek bu bizim için de kocaman bir sorun çünkü o çocuğun kimliği yok artık. Ne demek yani? Bizim öyle ağlayan çok annemiz oluyor. Şimdi benim çocuğumun başına gelse, öldürülse, kaçırılsa, bir şey yapılsa ben savunamayacağım. Yani bu da benim çocuğum bunun başına da şu geldi ya da kaçırılsa aramak isteyeceksen yok yani kimi arayacağın belli değil. Arayamazsın. Bu hem büyük bir sıkıntı hem de korku kaynağı oluyor.” (K2)

Suriyeli misafirlerin karşılaştığı önemli sorunlardan birinin dışlayıcı veya ayrımcı bir tutum olduğuna dikkat çeken bir katılımcı, sunduğu danışmanlık ve yönlendirme hizmetiyle hizmet alanların üstesinden gelemedikleri sorunları aşmalarına yardımcı olduğunu ifade etmektedir. Katılımcının aşağıdaki örnekle bu durumu somutlaştırmıştır:

Örneğin, okula kayıt noktasında. Kayıtlarda mesela bizden önce çok çabalayan aileler var. Gidiyor kayıt ettirmek için çocuğu, okuması gerektiğini düşünüyor, o oraya yönlendiriyor, o oraya yönlendiriyor ve sonuçsuz kalıyor. Dille alakalı okullarda Suriyeli ailelerle muhatap olacak, onların derdini anlayacak bir merciin olması sıkıntılardan biri, ikincise de yöneticilerin biraz da bu konuları geçirtilmesi gereken konular olarak görmesi. Sonra mesela kayıt bir şekilde tamamlandı, normalde hiçbir şekilde alınmaması gerekirken ücret talep eden yerler mi ararsınız. Biz mesela gönüllülerimizi tayin ediyoruz, aileyle birlikte kayıt sürecini takip ediyoruz. Mesela aileyi deneyim kazanması için gönderdik, her şey hazır, isminiz oraya verildi, gidip kayıt yaptıracaksınız. Aileden bir telefon alıyoruz, ücret istiyorlar benden. Biz gönüllümüzle o anlamda bir destek sunuyoruz. Biz böyle bir ücretin olmadığını biliyoruz. Bunu siz kendi diliniz, frekansınızdan ifade ettiğinizde ya bunun devamı olmuyor, aile ya kayıt oluyor ya da olamıyor. Çözüm duruma göre değişiyor. Mesela o an bu problemi ortaya çıkaran durumu önce okulun müdürüne götürüyoruz. Çünkü bunu alıp böyle sahada birbirinize muhatap olurken sorunu üst düzeylerden çözmeniz doğru değil. Olabildiğince kendi alanında çözmeniz gerekir öncelikli adım. Sonra çözümlenemediğinde dilekçe yazabilirsiniz İlçe Milli. Eğitime. İlçe Milli Eğitimde sizinle irtibatlı bir birim varsa onlarla irtibata geçerek bu problemi çözmeye çalışabilirsiniz. Bu genel değil tamamen problemin kendi cinsine göre geliyor.” (K2)

Görüldüğü gibi Suriyeli çocukların kimlik sorunlarıyla beraber önyargılı tutum da birçok sürecin tıkanmasına yol açabilmektedir. STK'lar hayatın olağan akışı içerisinde

beklenmeyen durumlar oluştuğunda aileyle sürekli kurdukları iletişim ağıyla yardımcı olmaktadır.

STK'lar ailenin, bireylerin en sık ve yoğun ilişkiler srdrdğı ve bireyin sosyal, psikolojik ve ruhsal durumu üzerinde yüksek düzeyde belirleyici olan yapı olduğunu kabul etmekte; bu nedenle ailelere yönelik psiko-sosyal destek hizmetleri sunmaktadır. Bununla ilgili katılımcılar şu sözlere yer vermiştir:

“Koruma altında biz buraya da bir eleştiri getirdik aslında şu an çalıştığımız model ailesinin yanında kalan çocuklara hizmet götürmek. Bizim temel stratejimiz bu, ailesiyle anne varsa anne, baba varsa baba, büyükanne varsa teyze varsa o, kim onlarla bağını koparmadan, ortamlarına dokunmadan hizmeti ayaklarına götürerek çalışma yapmak, temel stratejimiz bu Neden? Çünkü psikologlar, çocuklarla ilgili travmaya baktıklarında ilk baktıkları yer bu çocuğun kkken ailesinden ayrılıp ayrılmadıklarına bakmak, anneden ayrılmak, ebeveynden ayrılmak çocukta ciddi bir travma oluşturuyor. Ve o açıdan baktığımızda biz kendi elimizle çocuğa travma yaşatmamalıyız diye düşündük. Bakım olayında, çocuklarla bakıcılar arasında güvenli bağlanma oluşmuyor. şimdi, bir bakıcı var, çocukla arasında bir bağlanma oluşuyor, bakıcı bir sonraki yıl gelmiyor, yerine başkası geliyor, evde çocuğumuzun anne babası değişiyor mu veya anne değişiyor mu srekli_ Değişmiyor, ocuk birine anne diyor, anne gidiyor seneye başkası geliyor, ocuk ona anne diyene kadar ciddi bir güven bunalımına bağlanma sorunu yaşıyor. Bu da çocukta travmalara yol aıyor. Bir sosyal servisimiz var, bir sosyal hizmet çalışan bir psikolog ve bir aile danışma uzmanından oluşuyor, ailenin öncelikle güvenini kazanmaya dönük birtakım ziyaretler yapıyoruz, onların eğitim, psikososyal destek anlamındaki ihtiyaçlarını belirlemeye dönük ziyaretler yapıyoruz. Bu bir defa olduğu gibi birden fazla şeklinde de gerçekleşebiliyor. Dolayısıyla bu sosyal servis uzmanlarımızın raporları bizi çalışmanın temelini teşkil ediyor. Çünkü biz burada ihtiyaı belirliyoruz ve bu belirlenen ihtiyaç üzerinde programları geliştirip uygulamaya sokuyoruz.” Tabi bunu yaparken şunu fark ettik, burada göz ardı edilen bir kişi daha var, anne. Yetimin kendisi, bir tarafa, yetimin annesinin de hatta yetimden daha önce ayağa kalkması gerektiğine kanaat getirdik, özellikle yaptığımız çalıştaylarda veya yaptığımız iştişarelerde, sahalarda karşılaştığımız örneklerde, özellikle bir veya birden fazla ocuk sahibi olan anneler, yetim annesi, psikolojik açıdan, ayağa kalktığında veya psikolojik sorunları giderildiğinde aile üzerinde toparlayıcı bir etki oluşturduğu görüyoruz. Ailenin çocukları veya yetişkinleri varsa onların üzerinde bir liderlik pozisyonuyla onları çekip evirebiliyor. Ama aile bir travması varsa çocuğa yapacağınız bütün çalışmada büyük oranda boşuna gidiyor. Biz bu açıdan da baktığımızda anneler de yetimlerle eşdeğer görmeye başladık. Bu da vakfımızın şuan yürütmüş olduğu hizmetlerde, çalışmalarda, eşdeğer bir alan, yetimin kendisine bir çalışma yapıyoruz, artı, annesine ayrı bir çalışma yapıyoruz, bu özellikle hangi alandaki çalışmalar, travması varsa psikolojik destek veriyoruz, mesleki anlamda bir özellikle terapi destekleyici meşgliyet terapisi anlamında bazı meslek, sanat ve diğer atölyeleri bu hanımları dahil ediyoruz. Baştan baktığımızda bir tanımlamayla ilgili bir esneklik yaptık aslında yetim, yetim altındaki başlıklar artı anneye dönük bir açılım sağlamış olduk.” (K3)

“Annelere yönelik, kimlik karmaşasını çözmek adına, kadın olmak üzerine bir çalışma yapıyoruz. Bunu ihtiyaa göre yapıyoruz, aileleri çok sıkmak gerekmiyor. Gelen aile gitmediği için, 15 senelik aileler bile var, uzun süre birlikte kalıyor, bazı aylarda dini bazı aylarda psikolojik çalışmalarımız oluyor, bu aslında annelerin ihtiyaçlarına yönelik oluyor. Bazen sadece oturup konuşuyoruz, hiçbir tema olmadan, eşleriyle ilgili olabiliyor, çoğunun eşi bırakıp gittiği için, o anneliği üstlendiği için paylaşım yapmak istiyorlar bununla ilgili konuşuyoruz. Mesela diyanetten hoca geldi, mesela o masal atölyesi yaptı, annelerin çocuklarına yönelik neler yapabileceğiyle ilgili bir çalışma yürüttü” (K1)

“Biz 2009 yılında “Yerinde ve Zamanında zm Projesi” başlattık ve srdrtyoruz. Zamanında zm şu şekilde düşündük: Bir ocuk ailede şiddet görüyorsa, eğitimden yoksun aynı zamanda aile ekonomisine katkıda bulunmak zorundaysa bu ocuk bir süre sonra maddeye, suça, sokağa gelecektir. Bu çocuğu bizim yerinde değil zamanında tespit edip müdahale etmemiz gerekiyor. Zamanında müdahale edersek hem maliyeti hem de harcanan

emek daha az olur ancak meyvesini de yiyebiliriz, görebiliriz. Yerinde ise, artık aileden ile ilişkileri kopmuş, sokakla ilişkisi artmış, maddeye, suça bulaşmış çocukları tespit ederek onlara gerekli görülen çalışmaları yapmak ve sonuçlandırmak. Tüm sokakta çalışan çocukların ailesi polis tarafından tespit edildi, çocuklar yakalandı, aileler çağırıldı ve sınıflandırıldı: Gerçekten ihtiyaç halinde mi yoksa meslek edinmiş mi bu tutumu. İhtiyaçlı aileyse devlet orda desteğini verdi ihtiyaçlar doğrultusunda, meslek edinene, çocuğu istismar eden aile ise uyarıldı ve çocuklar çalışmaya dâhil edildi.” (K10)

“Esenlik durağı diye merkezler açıyoruz, buralarda birincisi, psiko-destek fonksiyon var. Ve psikologlar travmalı çocuk ve annelere yönelik terapi desteği veriyor. Ayrıca, sanat ve meslek atölyeleri var. Yani kapasitesine göre, biz bunları dizayn ediyoruz. İşte drama var, tiyatro var, halkoyunları var, resim var, felsefe Atölyemiz var ki felsefe öteleyesi bizim geçen ilk biz yaptık dedim de bir kurum daha yaptığı için ilk demeyelim, felsefe atölyesini de uygulayan nadir kurumlardan bir tanesiyiz. Bu atölyelerin çoğu da terapi destekleyici çalışmalar aslında, tabiri caizse, çocuk açısından baktığımızda çocuğun travmasının çözülmesine dönük tanısının ortaya konmasına dönük, yani bu benim alanım değil, psikologlar bunu daha iyi ifade edeceklerdir, bir terapi aracı olarak da görüyorlar, ikincisi meşguliyet terapisi olarak değerlendiriyorlar. Bir de özellikle eşini kaybetmiş kadınlarda özellikle şunu gördük ki kendini değersiz hissetme, kendini işe yaramaz görme, hayattan kopma gibi çok ciddi sorunlarla karşılaştığını gördük, bizim bu yaptığımız aktivitelerle bu insanlar hayata tekrar tutunmaya başladı, bu çok kıymetli bir çalışma, bu açıdan baktığımızda, bir anne bize aynen şunu söyledi, ben ilk defa eşimin vefatından sonra bir işe yaradığımı fark ettim, ne yapmışlar, bir şeyi kesmişler, biçmişler hanımlarla beraber, dikmiş bir şeyi ortaya çıkarmış, bununla ilgili de gerçekten, görünmeyen, toplum olarak farkında olmadığımız, ama derin bir yaramız bu. Bu annelerin toplumsal hayata kazandırılması, sosyal hayata kazandırılması.” (K3)

Ailesel problemler çeşitli şekillerde çocuklarla sokak arasındaki bağı kurulmasına yol açmaktadır. Bunların başında çocuk ve ergenlerde sıkça görülen evden kaçma durumu gelmektedir. Başvurulan kaynaklar, ebeveyn bakımı ve denetiminin yoksunluğu ve duygusal ve sosyal yoksunluğunun çocukların evden ayrılmasının temel nedeni olduğunu ortaya koymaktadır. Bu nedenle STK’ların sokak çocuklarına yönelik hizmetleri arasında aileye yönelik psiko-sosyal destek hizmetleri geniş yer tutmaktadır. Aşağıda bir katılımcının ailelere yönelik sunduğu hizmetlere dair görüşleri aktarılmıştır:

“Böyle bir çalışmamız var, mesela ailelerimize çalıştay düzenliyoruz, çocuklarımızın eğitimiyle ilgili onların gördüğü problemleri, öğreniyoruz onlardan, onlara göre nasıl bir eksiklik var, ne görüyorlar, bizimle iletişimlerinde bir eksiklik var mı, eğitimcilerle iletişimde sorun var mı gibi sorunları direk onlardan öğrenerek onları bu eğitim süreçlerinde aktif bireylere dönüştürmek için çabalıyoruz.” (K2)

Türkiye’deki sokak çocukları projeksiyonunda önemli bir bileşen olarak karşımıza çıkan yabancı kökenli çocuklar için sokak çocuklarının travmalarına ek olarak onların kendine özgü koşullarının yarattığı travmalarla da mücadele etmek gerekmektedir. Söz gelimi, Suriyeli çocuklar için savaş travması sokak çocukları sorunuyla mücadele eden STK’ların çalışma alanlarından birini oluşturmaktadır.

“Tabi. Öncelikli olarak en birinci şey, bu insanlar sadece çocuklar değil, aileler de kocaman bir travmanın içerisinde. Hatta hem kendi hem de çocuğunu kurtarabilmek için girdikleri bu savaşta onlar daha çok travma sahibi oluyor. Tabi travma sürecinde müdahale edebilmek için daha kapsamlı bir ekibe sahip olmanız gerekiyor, o ekibe sahip olmadan dur müdahale edeyim, yapabildiğim kardır gibi bir saha değil bu psikolojik anlamdaki saha, onunla ilgili çalışmamız var ama onun haricinde mesela annelerimiz, yani bizim çocukların eğitimiyle ilgili muhatap olduğumuz velimiz daha çok anne oluyor, anne kaybı olanlar da baba oluyor, biz onları aktif ediyoruz, biz onlara değer veriyoruz ve çocukların eğitimi noktasında, biz çocuklarıyla muhatap olurken çocukların gelişim süreçleri olsun, çocuklarındaki ilerlemeler

olsun, çocukların başarısı veya başarısızlığı noktasında onları birebir muhatap alıp süreçlerle ilgili bilgilendiriyoruz, ve onların çocukların eğitim süreçlerinde bizimle beraber de destek olacak bireylere dönüştürmeye çalışıyoruz.” (K2)

STK’lar gönüllü üyelerin veya kuruluşun iletişim içerisinde olduğu uzman kişilerin uzmanlık alanlarında da çocukların ihtiyaçlarını karşılamakta, bu şekilde toplumsal kaynakları sorunun çözümüne dâhil etmektedir.

“Aktif 20-25 kişi. Avukatlar ve hukukçular, sağlık personeli, psikologlar var, sosyal hizmet uzmanları, rehberlik danışmanları ve üniversitenin ilgili alanlarında okuyan öğrenciler var. Mühendisler de olabiliyor, özel sektörden olanlar var. Toplam 115 üye.” (K9)

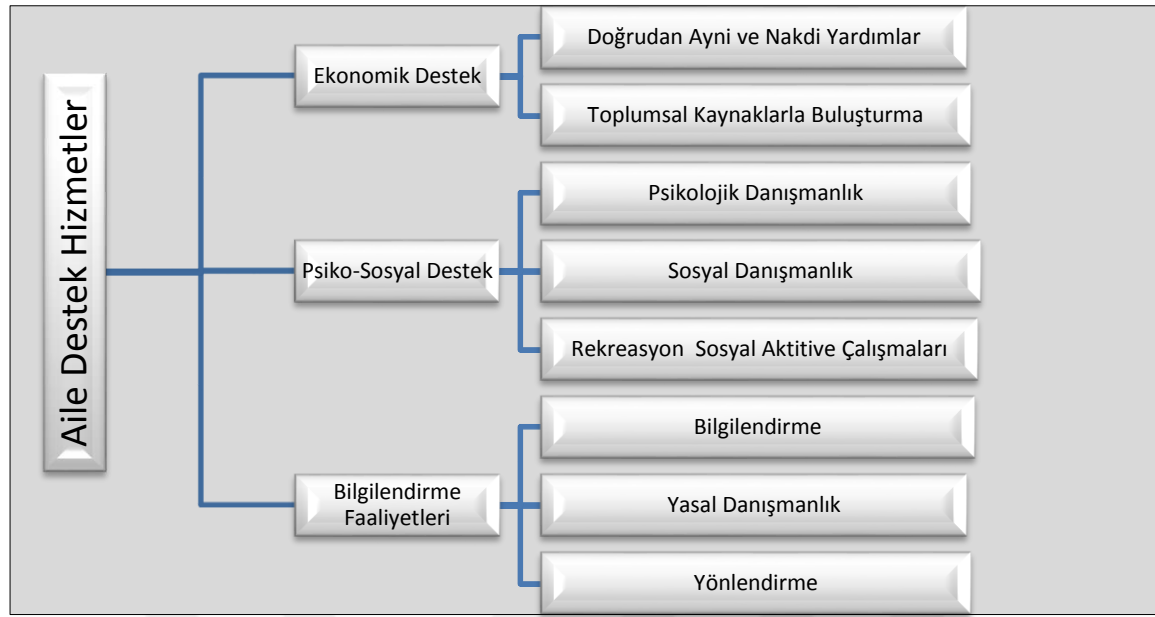
“Özellikle psikolog yetiştirme eğitimlerinde destek alıyoruz. Birçok üniversitenin psikoloji bölüm başkanı bu konuda bize destek veriyor. İstanbul’da oturtmaya çalıştığımız esenlik duraklarıyla ilgili bizi destekleyen üniversiteler var. Medipol, Sakarya, İstanbul, Sabahattin Zaim Üniversitesinden destek alıyoruz, Marmara üniversitesinden kişisel destekle gelen hocalar var. Yani üniversitelerin resmi politikası olarak değil de bölüm başkanı düzeyinde veya işte dekan düzeyinde ve bazen rektör düzeyinde birtakım destekler alıyoruz. Aldığımız diğer destek, sosyal hizmet alanında, sosyal hizmetle ilgili özellikle İstanbul üniversitesindeki hocalardan destek alıyoruz.” (K3)

“Sosyal hizmet anlamında dersiniz, üniversitelerle bir protokolümüz yok, ama mesela Sabahattin Zaim Üniversitesi eğitim anlamında olsun, İstanbul Üniversitesi hocaları olsun, üniversite içindeki hocalarla ilişkimiz var. Ama Sabahattin Zaim üniversitesiyle sosyal hizmet değil de daha çok sahadaki çalışmalarımız anlamında bir protokol olarak, protokol kelimesi biraz daha farklı şeyleri kapsıyor, ama sahada sıcak çalışmalarımız var ama protokol, biraz daha yanlış bir kelime olur.” (K2)

“İngiltere’den Lenster üniversitesinden bir hoca çocuk psikiyatristi, projesi şu, 5 kıtaya gidecek ve 5 kıtada 5 ülkede dezavantajlı çocuklara yönelik faaliyet gösteren kuruluşlarla ilgili çalışma yapacak, Türkiye ayağında Hayat Vakfına geldi, niye, çünkü bir arkadaşım o üniversitede Doktora yapıyordu ve o hoca, arkadaşımın hocasıydı, güvendiğimiz bir isimdi, hoca baya yetkindi, adam bize eğitim verdi, o neye inanıyor, terapiye inanıyor, bir çalışma yapıyor, panos, 23 haziranda geliyor, mesela şuan yapacak, Türkiye’deki sivil toplum yöneticileriyle burada bir workshop yapacak, kendisinin benzer şekilde bir hiyerarşisi var Maslov’a benzer, Türkiye’ye uyarlayacak, ben ayarlayacağım, dolayısıyla açılmaya başladık duyanlar aracılığıyla, öyle.” (K1)

Görüldüğü STK’lar, sokak çocukları sorununu salt çocuğu konu edinen bir yaklaşımla değil, aynı zamanda çocuğun bugünü ve geleceği açısından belirleyici olan ve hayatında birincil rol oynayan aileyi de içerecek bir sosyal hizmet yaklaşımla ele almaktadır. Aşağıdaki şekilde STK’ların sokak çocukları sorununun çözümüne yönelik sunduğu “Aile Destek Hizmetleri” ortaya konmuştur:

Şekil 11 STK'ların Sokak Çocuklarının Ailelerine Sunduğu Destek Hizmetleri

Şekilde de özetlendiği üzere, STK'lar aile destek hizmetlerini ailenin ekonomik olarak desteklenmesi, aileye yönelik psiko-sosyal hizmetleri ve yine aileye yönelik bilgilendirme faaliyetleri olmak üzere üç ana başlık altında sunmaktadır. STK'lar, bu hizmetleri sunarken kendi imkân ve kabiliyetleriyle hizmet vermekle beraber, sivil toplum kuruluşlarının temel bir fonksiyonu olan toplumsal ve kamusal kaynakları dezavantajlı gruplarının yararına sunma şekliyle de hizmet üretebilmektedir.

4.1.3.4.Savunuculuk faaliyetleri

Savunuculuk, sivil toplum örgütlerinin son yıllarda genişleyen ve önemi artan fonksiyonudur. Politikaların tasarım ve çizgilerini belirleyen politik süreçte, az temsil edilen veya ayrımcı grupların ihtiyaçları her zaman dikkate alınmaz. Kâr amacı gütmeyen kuruluşlar azınlığı sesi olmak, hükümet politikalarında değişiklik ve iyileştirme yapmasını sağlamak için devletin eleştirmeni ve gözlemcisi olarak görev yapar. Kâr amacı gütmeyen kuruluşlar ayrıca, temel insan haklarını koruyarak ve toplumsal, politik, çevresel, etnik ve topluluk çıkarları ve endişeleri geniş bir yelpazede duyurarak, başvurulmayan sorunları tespit ederek ve bunları halkın dikkatine çekerek ulusal yaşama katkıda bulunmaktadır.

Sivil toplum kuruluşları, çeşitli organizasyonlardaki varlıkları, gönüllü üyeleri, toplum bilinçlendirme faaliyetleri ve medya aracılığıyla sokak çocukları sorunu gündemde tutmakta ve bu konuda kamuoyu oluşturmaktadır. STK'lar kamuoyundan elde ettiği güçle, hükümetin sokak çocukları sorununun farkına varması, bu konuyu gündeme alması ve bu alandaki hizmetlerin genişletilmesi ve geliştirilmesi için harekete geçirirler. Soruna yönelik yasal düzenlemeler ve kurumsal hizmetler bağlamındaki çözüm stratejilerinin çocuk hakları ve uluslararası standartlara uygun olarak ele alınması için hükümetlere ve ilgili kişi ve kurumlara çağrıda bulunurlar. Sokak çocukları alanında faaliyet gösteren

STK'lar, sadece kamuoyundan elde ettiği güçle değil, önemli oranda kamu yetkililerinin talepleriyle, oluşturulacak hizmet ve stratejilerde aktif katılım yaparlar. Savunuculuk faaliyetleri, sokak çocuklarının mevcut durumunun veya çocukları sokağa iten süreçlerin raporlanması, toplumun ve toplum liderlerinin farkındalığının artırılmasını da içermektedir.

Bu araştırmada, STK'ların sokak çocukları sorununun gündeme taşınması ve sokak çocuklarına yönelik hizmetlerin geliştirilmesinde araç olarak kullandığı yöntemlere dair bulguları şu şekilde sıralayabiliriz:

- Sempozyum, panel, konferans ve bildiri yoluyla bu alanda bilimsel çalışmalar yapmak,
- Saha araştırmaları aracılığıyla sokak çocuklarının mevcut durumunu ve çocukları sokağa iten süreçleri raporlaştırmak,
- Sokak çocukları sorununa yönelik geliştirecek politikaların tüm aşamalarında politika uygulayıcılarına önerilerde bulunmak ve yasal düzenlemelere katkıda bulunmak,
- Sokak çocukları sorununu çeşitli toplantılar aracılığıyla üniversite, kamu kuruluşları ve diğer sivil toplum kuruluşlarıyla tartışarak gündemde tutmak,
- Gönüllüler ve katılımcıları sorunun çözümüne dâhil ederek sorunun toplumsal olarak sahiplenilmesini sağlamak,
- Basılı ve yazılı medya aracılığıyla soruna dair kamuoyu oluşturmak,
- Sokak çocukları sorununa veya sorunun alt bileşenlerine yönelik çalışma yürüten kişi veya kurumlara eğitim vermek; onlarla saha tecrübelerini ve birikimlerini paylaşmak.

Katılımcılar, yaptıkları faaliyetlerin her şeyden önce, sorunun varlığına ve ulaştığı boyuta dikkat çekmesi açısından önemli olduğunu ifade etmişlerdir. Aşağıda bazı katılımcıların yürüttüğü savunuculuk faaliyetlerine yönelik ifadeleri bulunmaktadır:

“Faaliyet gösterdiğimiz alanlarda insanlardaki değişimi görmek, bizimle birlikte veya benzer alanlarda çalışan diğer STK'lara katılımlarını başarı olarak değerlendirebiliriz. Bu anlamda yararlı çalışmalar yapıyoruz. Ancak radikal değişiklikler yapmak bir STK'nın tek başına yapabileceği bir şey değil, STK çok şey başarabilir ama bunu ulusal düzeyde çözümleyecek esas kurum devlettir. Biz kendi ölçeğimizde birtakım hizmetler üretiyoruz, mağduriyetleri gidermeye çalışıyoruz. Etkileşim alanlarında da devletin ilgili kurumlarına baskı mekanizması olarak faaliyet gösteriyoruz.” (K9)

“2016 yaşanan bazı olaylardan sonra Mecliste Çocuk İstismarını Araştırma Komisyonu Kurulmuştu, bu komisyonda ilk konuşmacılardan birisi de dernek başkanımızdı. Oraya 76 sayfalık bir rapor sunduk. Orada Türkiye'deki durum nedir, ikinci olarak iyi örnekler nelerdir ve ne yapılması gerektiğine dair rapor sunmuştuk. Zaten Meclis hazırladığı raporda çalışmamıza oldukça atıfta bulundu. Tabii gördüğümüz birtakım eksiklikleri ve daha iyi yapılabileceğini düşündüğümüz şeyleri çeşitli platformlarda sunuyoruz. Tabi mecliste ve bürokraside bu zaman alıyor ama olduğumuz her platformda hükümetle ve kamu görevlileriyle paylaşıyoruz. Hali hazırda bakanlıklardan gelen istek üzerine danışmanlık veriyoruz. Çocuk istismarı konusunda, yasal düzenlemelerde ve ya alınacak tedbirler, rehabilitasyon uygulamaları ve sistemin düzeltilmesinde aktif olarak danışmanlık talepleri alıyor ve bu taleplere cevap veriyoruz.” (K9)

“ Vakfımızın, Türkiye’de çocukların yaşadıkları sorunları ülkenin gündeminde canlı tutma, dinamik tutma gibi bir amacı var. Aslında tam da bir çocuk hakları savunuculuğu yapıyor. Yani vakıf kendinin yaptığı çalışmalarla, gerek bilimsel çalışmalarıyla, yayınlar yaparak, birçok STÖ bu alanda söyler ama bunu yazıyla desteklemez, yayınlı destekleyemez. Vakfımız, özellikle çocuk hakları stratejisinin hazırlığında, çocuk hakları kongresinde sonra çocuk ve medya konulu bir kongre yapıldı, üstün zekâlı ve özel yetenekli çocuklarla ilgili bir kongre yapıldı, bütün bu alandaki akademik birikimi ortaya çıkması için bilimsel bir platform oluşturdu ve bunları da yayına dönüştürdü. Dolayısıyla vakfımızı bir çocuk hakları savunuculuğu yapan bir vakıf olarak ortaya koyabiliriz.” (K6)

“Bütün dünya ülkelerinde STK’lar, her zaman devletlere rol model, yol gösterici olmuşlardır. Adı üstünde sivil toplum örgütleri, duyarlılık bazında toplumsal düşünürler, devletin yapmadığı konu hakkında kamuoyu oluşturmak, oluşturamıyorsa o anda bir nebze de denizyıldızlarını tek tek atmak gibi, kaçını atabilirse müdahale eder.(K10)

İhtiyaç sahibi bireyler/gruplarla toplumsal kaynakları buluşturma STK’ların temel fonksiyonları arasındadır. Bu aracılık rolü, sadece ihtiyaçların toplumsal kaynaklar aracılığıyla çözümlenmesine değil, aynı zamanda soruna karşı toplumsal farkındalık oluşturulmasına da zemin oluşturmaktadır. STK’lar sahip oldukları gönüllü ağı veya diğer aktörler ile kurduğu etkileşim ağıyla sorunun daha geniş çevrelerce bilinmesini, sahiplenilmesini ve çözüm için harekete geçilmesini sağlar. Bazı katılımcıların yürütülen savunuculuk faaliyetlerine dair görüşleri şöyledir:

“Enerjimizin önemli bir kısmıyla da bu alana dikkat çekmeye, farkındalık oluşturmaya çalışıyoruz. Ey insanlar! Böyle bir alan var, emeğinizi istiyor, gelin burada çaba gösterin diyoruz. Biz bir proje başlattık. Yani gönülünü ver, ya da günü ver! Sloganıyla. Ne demek bu, bununla ilgili, geniş bir gönüllü kitlesine ulaştık. Şimdi diğer taraftan, uzmanlara ulaştık. Geliyorlar, bizim derneğimizde bir psikolog diyor ben her Cuma gelip vaka alırım diyor ve bize gününü veriyor, veya gönüllü olarak bizim etkinliklerimize geliyor, katılıyor. Anlık, etkinlik düzeyinde. Amacımız şu, gerçekten, yaş gruplarının çeşitliliği, ihtiyaçların farklılığı, bizi devasa bir ihtiyaçla baş başa bırakıyor ve bu ihtiyacı bu vakfin kendi kapasitesiyle aşması mümkün değil. Onun için gönüllülerle diğer STK’larla resmi kurumlarla, muhtarlıklarla belediyelerle biz bunu paylaşıyoruz.” (K3)

“Ayrıca biz, bu tür sosyal farkındalık mı deniyor, bunların üniversitelerde ders olarak okutulması yönünde de ciddi bir çabamız var. Bir üniversitede başladı, diğer üniversitelerle de görüşüyoruz. Şu an bir çocuğun eğitim hayatında ihtiyaç duyabileceği hangi alan varsa hepsine hitap edecek çözümler üretmek için bir gayret içerisindeyiz. Bazılarını yaptık bazılarını yapmaya devam ediyoruz.” (K3)

Eğitim problemi, sokak çocuklarının temel problemlerinden biridir ve sokakta çalışan ve yaşayan çocuklara yönelik hizmetlerin bir ayağını mutlak surette eğitim faaliyetleri oluşturmaktadır. Eğitim faaliyetleri içerisinde, eğitim sisteminin çocuğun özel durumuna uygun olarak yeniden şekillendirilmesi önemli rol oynamaktır. Bu yeniden şekillendirme sürecinde ele alınan konular arasında, eğitimcilerin ve okul rehberlik servisinin sorunun farkında olma, doğru yaklaşım bilgisine sahip olma gibi müdahale yeterliliklerinin artırılması bulunmaktadır. STK’lar eğitimciler ve rehberlik servisiyle bireysel olarak kurdukları iletişimler veya kurumsal düzeyde uyguladıkları eğitici faaliyetler yoluyla oluşturdukları etkileşimler yoluyla, sokakta çalışma ve yaşama sorunun eğitim yönüyle de ele alınmasını sağlamaktadır. Örneğin, okul eğitimcilerine ve yöneticilerine risk altındaki çocuklar ile ilgili eğitim seminerleri düzenleyen bir STK’nın yöneticisi, yapılan çalışmalarla ilgili düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir.

“Eğitim faaliyetleri, bilgilendirme ve bilinçlendirme yapıyoruz, eğitimin tüm kademelerinden davet alıyoruz, üniversitelerle bir takım ortak faaliyetler yürütüyoruz, onun dışında, İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğüyle çalışmalarımız oldu, il dışında bazı çalışmalarımız oluyor, genelde eğitim çalışmaları ve saha çalışmamız da oluyor, veri topluyoruz ve bunları analiz ediyoruz, Türkiye’nin profilini ortaya koyuyoruz.” (K9)

Görüldüğü gibi STK’ların kamuoyu oluşturma konusunda önemli işlevleri vardır. Ancak politika üreticileri üzerinde baskı oluşturma açısından Türkiye’deki STK’ların savunuculuk faaliyetlerinin güçlü olduğunu iddia etmek oldukça zordur. Kamu kurumlarıyla yoğun bir iletişim içerisinde olmalarına karşın STK’ların, çoğu zaman baskı mekanizması olarak iş görmekten öte, hükümet politikalarıyla eşgüdümlü hareket etme eğilimindedir. Bu durum Türkiye’deki STK’ların genel görünümüyle örtüşmektedir. Nitekim Türkiye’deki STK’ların faaliyetleri arasında savunuculuk faaliyeti oldukça düşük düzeyde seyretmektedir. Türkiye’de sivil toplum kuruluşlarının sosyal etki algısı, siyasal etki algısına göre daha güçlüdür. Bu çalışmada da benzer bir sonuca ulaşılmıştır. Katılımcılar, yürüttüğü faaliyetlerin hükümet politikalarıyla eşgüdümlü olmasına önem vermektedir. Bununla ilgili bir katılımcı şu ifadelerle yer vermiştir:

“STK çalışanlarına, devletle koordineli bir şekilde, asla devlete aykırı ve bağımsız değil, fakat devletle eş zamanlı olarak görevler, vazifeler verilmeli, açıkçası başarılı bir şekilde kişisel amaç gütmekten topluma faydalı devletin politikalarına uygun ortak akılla çözümler üretilmelidir.” (K8)

STK’ların hayata geçirdiği çalışmalar kapsamlı bir şekilde ele alındığında da, sosyal hizmet yaklaşımı açısından hükümet politikalarına uygun bir biçimde hareket ettikleri görülmektedir. Bu durum, Türkiye’deki STK’ların savunucu rolünün zayıf olmasıyla ilişkili olduğu kadar, sosyal yardım anlamında güçlü bir geleneğe sahip olmasına rağmen sosyal hizmet alanında henüz yeni bir tarihe sahip olmasıyla da ilişkilidir.

STK’ların savunuculuk faaliyetlerine ilgisi son yıllarda artmakla beraber bu konuda ne yapılacağıyla ilgili yeterli bilgi ve tecrübeye sahip olmamaları önemli bir sınırlayıcı olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca STK’ların çalışmalarının son yıllarda sokak çocukları, evsizler, göçmenler, mülteciler gibi konular üzerine yoğunlaştığı görülmektedir. Ancak bu konudaki yetersiz bilgi ve saha deneyimi hem de Türkiye’deki STK’cılık anlayışının sosyal hizmet alanındaki çalışmalarının tarihsel vakıf anlayışından sıyrılamamış olması STK’ların alternatif politika üretmesinin önüne geçmektedir. Bu araştırmada faaliyetlerini savunucu olarak niteleyen beş STK ile karşılaşılmıştır. Bu sonuç istatistiksel olarak, Türkiye’nin STK’ları arasında savunuculuk faaliyetleri gösteren STK oranlarından çok daha yüksektir.

4.1.4. Hizmet sunumunda karşılaşılan sorunlar

Araştırmanın bu bölümünde sivil toplum kuruluşlarının sokak çocuklarına yönelik hizmet sunarken karşılaştıkları sorunlar irdelenmiştir. Sorunlar, hem kuruluşların yönetim ve organizasyon hem de sosyal hizmet sunumunda yaşananlar açısından ele alınmıştır.

Türkiye’de inanç temelli hayırseverlik anlayışına dayalı vakıf kültürünün bin yılı aşkın bir geçmişi olmasına rağmen, bugünkü anlamıyla sivil toplum kültürünün Türkiye’de yeni bir tarihi vardır. Türkiye’de demokratikleşmeyle beraber genişleyen sivil toplum

kültürünün gelişim süreci post-modern darbelerle periyodik olarak sekteye uğramış ancak son yirmi yılın görece istikrarlı havası sivil kültürün gelişmesi için olumlu etki yaratmıştır. Son yılların görece özgürlükçü havasına rağmen, günümüzde Türkiye’de sivil toplumun kültürünün henüz çok zayıf ve gelişim açısından da yetersiz olduğuna yönelik geniş bir uzlaşma vardır. Araştırmalar, Türkiye’de hem sivil toplum anlayışını ortaya çıkaran gönüllülük, katılım ve toplumsal duyarlılık düzeyinde hem de sivil toplum kuruluşların sürdürülebilirliği açısından önem arz eden yönetim ve organizasyon düzeyinde sorunlar yaşandığını ortaya koymaktadır. Bu araştırmaya konu olan STK’lar da, Türkiye’deki STK araştırmalarının bulgularına benzer sorun alanlarının varlığına raslanılmıştır. Sorun alanları, Uzman Personel Sorunu, Alana ve Hedef Kitleye Dair Bilgi Yetersizliği, Mali Sorunlar ve Aktörler Arası İşbirliği olarak tespit edilmiştir. Aşağıdaki tabloda katılımcılara göre STK’ların yaşadığı sorun alanları belirtilmiştir:

Tablo 25 STK'lara Göre Sorun Alanları

STK Sayısı: 10	f	%
Ekonomik Yetersizlik	7	70
Uzman Personel Sorunu	7	70
Bilgi ve Veri Eksikliği	6	60
Aktörler Arası İşbirliği	10	100

Tablodan da anlaşılacağı üzere STK’ların sosyal hizmet sunumunda karşılaştıkları problemler büyük benzerlik göstermektedir. Bu sorun alanları aynı zamanda Türkiye’de sivil toplum kuruluşları üzerine araştırmaya yapan birçok araştırma bulgularıyla benzer sonuçlar içermektedir. Sorun alanları geniş bir perspektifte ele alındığında, sorunların hedef kitleye dair olmaktan çok kuruluşların kendi organizasyon yapısıyla ilgili olan sorunlar oldukları görülmüştür. Sokak çocuklarıyla ya da aileleriyle ilgili olan sorunlar, bu kuruluşların çözümlemeyi amaçladıkları ve kuruluşların ana misyonunu oluşturduğu için sorun olarak nitelendirilmemiştir. Bir anlamda kuruluşların karşılaştıkları sorunlar, çözümlemeye çalıştıkları sorunları çözüme erdirirken, hizmet alanlarını sınırlayan yapısal engellerdir.

4.1.4.1. Ekonomik sorunlar

Türkiye’deki STK’lara göre en önemli sorunlarının başında mali sıkıntılar gelmektedir ve bu durum kaynakların yetersizliği kadar sürdürülebilir olmamasıyla da yakından ilişkilidir (STEP, 2011: 20). Bu araştırmada da sokak çocuklarına yönelik faaliyet gösteren STK’ların da faaliyetlerini son derece kısıtlı mali imkânlarla gerçekleştirdikleri, buna bağlı olarak sorunlarla ilgili konuşurken ekonomik sorunları sıklıkla vurguladıkları görülmüştür. Tüm STK’ların başlıca gelirlerini bağışçıların destekleri ve üye aidatları oluştururken araştırmaya alınan tüm STK’ların dönemsel olarak kabul görmüş proje bütçelerinden yararlandıkları görülmüştür. Ancak proje destekleri sadece projede belirlenmiş hedefler doğrultusunda önceden belirlenmiş alanlarda kullanılabilmekte; kuruluşun diğer giderlerinin finansmanı için kullanılamamaktadır. Araştırma kapsamına alınan STK’ların sadece birinin gelir getirici iktisadi işletmeye sahip olduğu görülmüştür.

Bireysel bağışlar ve üye aidatları STK'ların temel mali kaynak girdilerini oluştururken bu kaynaklar oran olarak çok düşüktür. Bu durum, kuruluşun sürdürülebilirliği için önemli bir sorun teşkil etmektedir. Bu araştırma kapsamında incelenen STK'larda da benzer sonuca ulaşılmıştır. STK'ların temel kaynaklarını bireysel bağışlar ve üye aidatları oluşturmaktadır. Mali sorunlar STK'ların en sık vurguladığı sorundur. Araştırma kapsamında incelenen STK'ların % 70'i (n= 10) STK'nın çalışmalarının mali yeterlilikler ölçüsünde gerçekleştiğini ifade etmiş ve mali kaygıların STK'nın sürekli gündeminde olduğunu belirtmiştir. Bununla ilgili katılımcılar şu ifadeler yer vermiştir:

“STK'lar aldığı bağışlarla ayakta durabiliyor veya proje kapsamında istihdam sağlayabiliyor, onun dışında mali kısıtlar oynuyor. Biz kamuya yararlı dernek statüsünde değiliz. Mali yükümlülüklerimiz de bağış ve dernek üyelerinin aidatıyla ödüyoruz. Bağış yapılıyor tabi ama STK olarak çok fazla şey yapmak istiyorsunuz, elinizdeki imkânlardan daha fazlasını yapmak istiyorsunuz ama bu mümkün olmuyor.” (K9)

“STK'nın kenidini idame ettirme yönünde sıkıntısı yok ama daha fazla insana hizmet vermek istiyorsanız ekonomik olarak güçlü olmak zorundasınız.” (K2)

“Biz yılbaşında mali durumumuza göre bir sınır belirliyoruz. Belirli sayıda kişiye hizmet veriyoruz. Olanaklarımızın geliştiği durumlarda her yıl limiti güncelliyoruz.” (K1)

Ülkemizde vakıflar ve dernekler vergiye tabi olarak faaliyet göstermektedir. Vergi yükümlülüğü STK'ların mali durumları üzerinde külfet oluşturmaktadır. Dernekler için “Kamu yararına çalışan dernekler” statüsüne, vakıflar için ise “Vergi Muafiyeti Tanınan Vakıflar” statüsüne sahip olmak birtakım vergi muafiyetleri sağlarken aynı zamanda bağış toplama konusunda da haklar tanımaktadır. Ancak mezkur statüleri almak tam donanımlı organizasyon, uzun ve yorucu prosedür ve süreklilik arz eden güçlü mali olanaklar gerektirmesi sebebiyle STK'ların çoğunlukla elde edemediği bir statüdür. Türkiye’de bulunan 114.579 derneğin 387’si kamu yararına faaliyet gösteren dernek statüsünde iken 5.119 vakfın da 279’u vergi muafiyetine sahiptir. Bu rakamlar dernek ve vakıflar için vergi muafiyetine sahip olmanın ne denli zor olduğunu ortaya koymaktadır. Vergi muafiyetine sahip olmamamın STK'ların ekonomik durumları üzerindeki etkisini bir katılımcı şu şekilde ifade etmiştir:

“Biz kamu yararına bir dernek değiliz, genel olarak yaptığımız işe bakılırsa aslında kesinlikle kamu yararına bir dernek statüsü olması gerekiyor, yani biz vergi ödeyen bir derneğiz, bütün bu anlatıklarımızı bağışlarla yapmaya çalışan bir derneğiz, devletten aldığımız bir destek yok, maddi bir destek yok, yani bir projede Gençlik Bakanlığıyla ortak bir şeyler yapıyoruz ama verdikleri rakam sadece o proje kapsamındaki çocuklara harcanacak rakam, bunun dışında buranın interneti kesilmiş ya da derneğin bir ihtiyacı var, kesinlikle o paradan bir şey kullanamıyoruz, o sadece 20 çocuk belirlendiyse, sadece onlara ayrılmış bir para.” (K10)

STK'ların ekonomik olarak güçlü olmamaları hem organizasyon hem de hizmet niteliği açısından önemli sorunlar doğurmaktadır. Mali yetersizlikler her şeyden önce, personel yetersizliğine sebep olmaktadır. Özellikle, sokak çocukları gibi hassas ve riskli bir gruba yönelik hizmet sunarken nitelik ve donanımlı meslek uzmanlarının elde edilmesi noktasında önemli bir sorun olarak değerlendirilmektedir.

“Bizim vakıf içinde 7 personelimiz var, 2 de çocuk merkezimizde var. Bu binanın dışında yapıyoruz çalışmalarımızı, totalde 9 personelimiz var; aylığa vurduğumuzda büyük bir gider oluyor ki Allah’tan bizim iktisadi işletmemiz var, yoksa sadece gelen bağışlarla bu hizmeti

yürütebilmemiz pek mümkün değildi. İnsan kaynağı istihdam etmek sıkıntı, parayı bulsanız çözülür, kurumsallaşmak istiyorsanız bu gerekli, bir eğitim koordinatörünüz olmalı, bir proje koordinatörü, koordinatör yardımcısı, yani o projeyi yürütürkenki hali gibi olmalı, bir şirket gibi olmalı, yani o finansal kaynakta bağışları yönlendiremeyeceğiniz için sıkıntı yaşıyoruz.” (K1)

“Kuruluşumuzun sınırlı bir mali kaynağı var. Bu kaynağın harcama kalemleri arasında bina, sarf ve yönetim giderleri bulunuyor. Geri kalan kısmıyla personel giderlerini karşılamaya çalışıyoruz ve ancak birkaç kişi istihdam edebiliyoruz. Ekonomik durumumuz elverseydi daha fazla personel istihdam ederek daha fazla çocuğa ulaşabilirdik.” (K2)

Ücretli ve profesyonel istihdam edemeyen STK’lar gönüllüler üzerinden fayda sağlamaya çalışmaktadır. Görüşülen STK’ların 5’inin (% 50) personelinin tamamı gönüllü olarak çalışırken, diğer STK’ların aktif olarak çalışanlarının yarısından fazlasının gönüllülerden oluştuğu ifade edilmiştir. Ancak gönüllülük sokak çocukları gibi uzmanlık ve süreklilik arz eden hizmet alanı için birçok sorunun ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bununla ilgili katılımcılar şu ifadelerle yer vermiştir:

“Ücretli çalışan kimse yok, bizde herkes gönüllü, biz hafta içinin yarısını derneğe veriyoruz ama karşılığında bir ücret almıyoruz, çünkü biz bunun gönüllülük esasına uygun olmasını istiyoruz, tabi proje kabulleri kapsamında bütçeye uygun istihdam yapacağız ama şu anda 115 üyemiz gönüllük esasına göre çalışıyor, ama gönüllülük şu değil, işten kahveden artan zamanı değerlendirebileceğim bir alan değil, gönüllülük, hayatta kalmak için yaptığımız işin geri kalan zamanını derneğe vermemiz demek aslında, yani Türkiye’de gönüllülük biraz daha farklı algılanıyor.” (K9)

“Eğer gerçekten bir şeye faydalı olmak istiyorsanız, sürdürebilir olmak, devamlı olmak zorundasınız. Bireyin geri kazanımı, uzun bir maraton. En büyük şart sürdürülebilirdik. O insana bir kere gidip ben buradayım deyip, sonra kaybolduğunuzda travmaya yol açıyorsunuz. O insanın bağlanma sorununa yol açıyorsunuz. Ancak bizim tüm üyelerimiz gönüllü olarak çalışıyoruz. Ama yaptığımız iş, sorumluluklar getiriyor. Haftanın üç veya ört günü alabiliyor. Yorgunluk kısmı var. Bunu gönüllüler aracılığıyla yapmak ne kadar mümkün? Bizde gönüllülük gönlüme göre, bugün var olan personel yarın olmuyor bu da kişilerin size olan güvenini zedeliyor, çünkü siz ona ben burada olacağım dediniz ama olmadınız. (K8)

Görüldüğü gibi kurumların mali olarak güçlü olmaması, kuruluş için zorunlu olan başta yönetim ve organizasyon daha sonra kuruluşun hedeflerine uygun meslek uzmanlarının istihdam edilmesini önlemektedir. Ücretli çalışanlar ise kuruluşların sürdürülebilirliği için önemlidir. STEP (2011: 19) araştırması, gönüllü veya profesyonel insan kaynağının yetersizliği, Türkiye’de sivil toplum için çok yönlü sonuçlar doğuran önemli bir sorun olarak nitelendirmektedir.

Araştırma sürecinde STK’ların mali yetersizlikleri nedeniyle kuruluşun amacına uygun eğitim, kültür ve sosyal faaliyetleri gerçekleştirecekleri mekanlara sahip olamadıkları görülmüştür. Bazı STK’lar yönetim binalarıyla kuruluş faaliyetlerini aynı mekânda sürdürürken bazıları ise ayrışık ancak yetersiz genişlik ve uygunluktaki mekanlarda faaliyet göstermek zorunda kalmaktadır. Ayrıca bir STK’nın da mevcut yerlerinden olma tehlikesiyle karşı karşıya oldukları görülmüştür. Fiziki mekân sorunun bu düzeyde olmasında, araştırma sahamızın emlak koşulları etkili olmuştur. İstanbul gibi emlak fiyatlarının uçuk olduğu alanlarda, eğitim ve sosyalleşme gibi geniş mekânsal ihtiyaçların gerektiği durumlarda kuruluşların istedikleri uygunlukta mekânlar edinmeleri güçlü mali

yeterlilikler gerektirmektedir. Fiziki mekân yetersizliğiyle ilgili bir katılımcımız şu ifadelere yer vermiştir:

“Tüm sosyal faaliyetlerimizi gördüğünüz bu sınırlı alan içerisinde yapıyoruz. Gördüğünüz gibi binamızın bir kısmını yönetim için kullanıyoruz, bu derslikte de tüm faaliyetlerimizi yapmaya çalışıyoruz. Ailelerle görüşmemiz gereken zamanlarda da derslikleri programlayarak, dönüşümlü olarak yapıyoruz.” (K2)

“Derneğin binası yok. Bu kadar koordinasyon biriminin faaliyet alanı yok. Çocuk grubu bu sıkıntıyı daha çok çekiyoruz. Beyoğlu belediyesiyle görüşüyoruz, oradan destek alıyoruz. İnsanlar bağış yaptıkça, faaliyet yürütüyoruz. Kaynakları en verimli şekilde kullanmaya çalışıyoruz.” (K8)

“En büyük sıkıntımız, orda 400 metre kare 4 dairemiz var, birçok vakfa göre fiziki imkânımız iyi ama keşke bir bahçe imkânımız olabilse, yani en büyük eksikliğimiz bu, çünkü oyun ve spor yapabileceğimiz bir alanımız yok, yeri gelince buradan da yararlanıyoruz.” (K1)

“Burası hazine arazisi. Bize tahliye kararı çıkardılar. Yeni bir yer bulmamız imkânsız çünkü biz zaten buranın elektriğini, suyunu bile zorla karşılıyoruz. Benzer bir yerin kirasını ödeme ihtimalimiz bile yok.” (K10)

Türkiye’deki STK’ların büyük bir çoğunluğu ayni ve nakdi yardımlar yapan hayır kuruluşları olarak organize edilmiştir. Bu organizasyon biçiminin ardında, İslam inancının öğretileri önemli rol oynamaktadır. Bağışlar arasında büyük bir oranı karşılayan zekât ise, fıkhi usulü nedeniyle STK’ların kurumsal işleyiş bakımından elini kolunu bağlamaktadır. Nitekim usulen zekât ayni ve nakdi olarak doğrudan muhtaç kişiye ulaştırılmalıdır. Zekâtın bir kısmı zekât memurlarına (görevi zekât dağıtmak olan) kişilere verilebilirken kuruluşun sarf giderleri, kira giderleri, sosyal faaliyet giderleri gibi harcamalarında kullanılamamaktadır. Araştırmamızda STK’ların yüzde 50’si, bağışların yarısından fazlasını zekât olarak aldıklarını ifade etmişlerdir. Bununla ilgili bir katılımcı şu ifadelere yer vermiştir:

“Bizim bağışçılarımızın çoğu zekâtını bize veriyor. Ama siz zekâtı alıp buranın giderleri için harcayamıyorsunuz. Onu doğrudan götürüp ilgili kişiye vermeniz gerekiyor. Bu yüzden bina giderleri veya diğer giderlerde pek bir işimize yaramıyor.” (K1)

STK’ların hem mali olanakları hem de fiziki mekân yeterlilikleri, hizmet verecekleri hedef grubun büyüklüğünü doğrudan etkilemektedir. STK’ların yüzde 90’ı (n= 10), kuruluşlarının ancak olanakları ölçüsünde ve sınırında kişiye hizmet verebildiklerini, hatta bu yüzden çoğu zaman önceden belirlenmiş veya bağışçılar aracılığıyla finanse edebilen ölçüde kişiye hizmet verdiklerini ifade etmiştir. Katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Biz o seneki bütçemize bakıyoruz, mesela yetmiş tane çocuğa mı paramız yetiyor, daha fazlasını almıyoruz, bütçemizin karşıladığı kadar çocukla ilgileniyoruz.” (K1)

“Tespitte sorun yok, ama kuruluşumuz bağışlarla kendini sürdürüyor. Bu anlamda kaç kişiye hizmet verecek gücümüz varsa o kadar kişiye hizmet veriyoruz.” (K3)

“Yani bizim olanaklarımız, binamızın durumu belli. Biz ancak belirli sayıda kişiye hizmet verebiliriz. Olanaklar arttığı ölçüde daha fazla insana hizmet verebiliriz. Bu da yakın zamanda pek mümkün görünmüyor. O yüzden daha çok yaptığımız, hizmetin niteliğini geliştirmeye odaklanıyoruz.” (K2)

Görüldüğü gibi STK'ların ekonomik olarak güçlü olmamaları, personel eksikliği, fiziki mekân yetersizlikleri ve kuruluşun amaçlarına uygun faaliyetlerin gerçekleştirilmesi olmak üzere üç ana sorunu beraberinde getirmektedir.

4.1.4.2.Bilgi ve veri eksikliği sorunu

Toplumsal bir soruna yönelik geliştirilecek planlı değişim sürecinin ilk aşaması sorunun ortaya çıkmasına yol açan nedenleri ortaya koymak ve sorunun mevcut durumunu tüm yönleriyle betimleyebilmektir. Bu aşama sorunun, çözüm planı tasarlayabilecek düzeyde anlaşılabilir olmasını sağlamayı amaçlar. Ayrıca, gerçekleştirilecek çalışmanın amaca uygun ve zaman-emek-maliyet açısından verimli olmasını sağlaması bakımından kritik rol oynamaktadır. Ancak Türkiye'de sosyal hizmet alanında faaliyet gösteren sınırlı sayıdaki sivil toplum kuruluşunun, çalışma alanlarını oluşturan hedef gruplara dair bilgi düzeyi oldukça düşüktür.

STK'ların son yıllarda sokak çocuklarını da içerecek biçimde dezavantajlı gruplara ilgisi artmakta ancak bilgi ve tecrübe yetersizliği nedeniyle bu alanlarda nasıl hareket edeceklerini bilememektedirler. Bunun ana nedenleri arasında, STK'ların faaliyetlerinin sınırlı etki alanına sahip olması ve hedef grubu tanımaya yönelik araştırma çabalarının olmaması olarak değerlendirilebilir. Nitekim STK'lar çoğunlukla gönüllüler veya doğrudan etkileşim içinde oldukları kişi ya da kuruluşlar marifetiyle ulaştığı belirli bölgelerde ve sınırlı sayıda bireylere hizmet vermektedir. Ulaşılan kişiler çoğu zaman sınırlı imkân ve kabiliyetlere sahip STK'lar için doyurucu olabilmektedir. Ancak STK'ların çalışma alanlı geliştikçe bilgi ve veri ihtiyacı artmaktadır.

Yukarıda da izah edildiği üzere, STK'lar genel olarak derin yoksulluk, göç, aile bütünlüğünün bozulması, okul terki, sokakta çalışma, bozuk akran ilişkileri gibi çocuğun sokağa sürüklenmesiyle sonuçlanan durumlar içerisinde yaşayan birincil ve ikincil risk gruplarıyla ilgilenmekte; STK'ların sokak çocukları sorununa sosyal hizmet yaklaşımı ise yine bu gruplara yönelik rehabilite edici-tedavi edici hizmetler ve koruyucu ve önleyici hizmetler niteliğini taşımaktadır. Ancak Türkiye'de sokak çocukları sorunu genellikle üçüncül risk grupları üzerinden yürütülmekte, birincil ve ikincil risk gruplarına dair veriler üretilmemektedir. Türkiye'de sokak çocuklarını içeren araştırmaların büyük bir çoğunluğu sokak çocukları sorunu ortaya çıkaran nedenleri araştıran sosyolojik araştırmalardır. Türkiye'deki sokak çocuklarını betimlemeye çalışan sınırlı sayıdaki araştırma ise, sokakta yatan veya çalışan çocuklar üzerine yoğunlaşmaktadır. Sokağa düşme tehlikesi içinde olan yüksek risk altındaki çocuklara yönelik çalışmalar ise neredeyse yok denecek kadar azdır. Bu nedenle STK'lar, risk altındaki çocuklara dair veri eksikliği yaşamaktadır. Bununla ilgili bir katılımcı şu ifadelere yer vermektedir:

“Ülkemizde şuan bu rakamlarla ilgili tabi tahmini rakamlar, yetim çalışmasıyla ilgili, karşılaştığımız bir başka zorluk da istatistik ve veri eksikliği, bulamıyoruz, yani biz vakfımızı ilk kurduğumuzda, TÜİK'e yazdık, ona yazdık, buna yazdık, ya yok diyor, aile bakanlığına, aile bakanlığı çocuk hizmetleri genel müdürlüğüne diğer ikili arkadaşlarla bir araya geliyoruz, otuz yıl aile bakanlığında psikolog olarak çalışan arkadaşlarımız var, yok veri yok, ya biz şimdi niye yaş gruplarına bakmaksızın çocuklarla ilgileniyoruz, şunu gördük, bizim genelde İslami hassasiyette olan vakıf ve derneklerimiz, çocuğunu 12 yaştan sonra sisteme dâhil

etmiyor, neden yetimlik fikhen buluş çağına erdikten sonra bittiği için, onu da 12 yaşla sınırlıyorlar, devlet kurumumuz, aile bakanlığı koruma altındaki çocuklarla ilgili çocuk ve çocuklarımız üniversite hayatına devam edemiyorlarsa, 18 yaşından gün aldıklarında sistemden çıkmış oluyorlar. Bir yaş, ergenlik çocuğun en sorunlu olduğu yaşlar, 18 yaş da gençliğin en hareketli olduğu, gencin kanının kaynadığını ve problemlerin yaşanma potansiyelinin en yüksek olduğu yaştır. Bu iki yaşta da çocuğun sistemden çıkarılmaması gerektiğini düşündük. O yüzden biz, çocuklarla perspektifimizi ortaya koyarken yaş aralığını gözetmeksizin çalışalım dedik. 12 yaş 18 yaş çocuk kırılgan yaş. Şimdi, bizim yaptığımız araştırmalarda ülkemizde tabi bu aile bakanlığı verileri kendi web sitelerinde de var 18500 çocuk koruma altında. Koruma altında biz buraya da bir eleştiri getirdik aslında,/3: (Biz çocuklar sokağa düşmeden önceki durumuyla ilgileniyoruz.)Ülkemizde koruma altında olan çocuk sayısı şu an, 18 bin beş yüz. Bunun 5 bin küsur tanesi koruyucu ailede 12 bin küsuru sevgi evlerinde vs. peki bizim, korunma ihtiyacı olup da koruma altına olmayan çocuk sayımız ne kadar? Demin bahsettiğim bu sayı nedir ülkemizde bununla ilgili veri yok, bu bizim önümüzü görmemizi ve sağlıklı projeler üretmemizi engelliyor.” (K3)

Sokak çocukları sorununu ortaya çıkaran göç, kentsel yoksulluk gibi nedenler ekonomik ve sosyal dönüşümlere bağlı olarak şekillenen değişken ve dinamik bir yapı arz etmektedir. Bu nedenle, risk altında olan, dezavantajlı grupların periyodik olarak araştırılması ve risk haritalarının ortaya konması gerekmektedir. Ancak Türkiye’de risk altında olan çocuklara yönelik araştırmaların büyük bir çoğunluğu güncel değildir. Sınırlı sayıdaki güncel araştırma ise daha çok akademik düzeyde ele alınmaya uygun olarak tasarlanmış, STK’ların çalışma alanlarına ve uygulayacakları sosyal hizmet modeline uygun değildir. Bu durum, verilerin STK’larca kullanılabilir olmasını önlemektedir. Bununla ilgili bir katılımcı şu ifadeler yer vermektedir:

“Bizim STK olarak bu alanda gördüğümüz en büyük eksiklik, veri eksikliği, Türkiye’nin tamamını yansıtacak veriler çok eski veriler, iki hafta önce uluslararası toplantıdaydık, orada da veriler üzerinde bir tartışma döndü, Türkiye’de hangi konuyu konuşmaya kalkışsak 2011, 2012, 2013 gibi veriler çıkıyor karşımıza, son 4 yılın verileri karşımıza çıkmıyor, biz bu açığı kapatmaya karar verdik, zaten bu alandaki çalışmalar devam ediyor, buna biraz daha hız vermeye ve önem vermeye başladık, çünkü genel olmayan belirli bir bölgeye ait çalışmalar çok önemli ama onlar sadece belirli bir grubu ele alıyorlar, o yüzden tüm Türkiye’yi temsil edecek bir çalışma yapmaya çalışıyoruz.” (K9)

STK’ların veri eksikliği yaşama nedenlerinden biri kamu kuruluşlarının sahip olduğu verilerden STK’ların ihtiyaç duyduğu bilgileri edinememeleridir. STK’lar sadece kamuya açık bilgilerden yararlanabilmektedir. Ancak bu durum, AÇSH Bakanlığı ile protokol yapan STK’lar için değişebilmekte, protokolün içeriğine bağlı olarak veri paylaşımı yapılabilmektedir. Bu araştırmada STK’lardan sadece birinin sokak çocukları sorunun çözümünde işbirliği protokolünün olduğu görülmüş ancak görüşülen yetkili protokole rağmen bilgi edinme noktasında sorun yaşadığını belirtmiştir.

“Bizim AÇSHB ile iş ve güç birliği protokolümüz var. Suça bulaşan çocuklarla ilgili bir çalışma yapıyorum, emniyete gidiyorum son beş yıl içerisinde suça bulaşmış çocukların verilerini istiyorum. Bunu normal bir dernek isteyemez ama ben isteyebilirim, çünkü iş ve güç birliği protokolünde bana düşen emniyete düşen görevler tanımlanmış. Benim talebime “Hayırdır, neden istiyorsun?” diye karşılık veriyor. Diyorum ki bu verilere dayalı olarak hangi yılda ne kadar bir artış olmuş, hangi alanlara yönelmemiz gerekiyor ve son beşinci yıl eğer ilk yıl 300 çocuk suça bulaşmışsa son yıl 1000 yıl çocuk suça bulaşmışsa çok büyük bir açığımız var, nasıl bu açık kapatılır veya hangi kurumlarla görüşmemiz gerekir, bir proje hazırlanması gerekir konusunda çalışma yapmamız lazım. Bana diyor ki biz bunu veremeyiz. Nasıl veremezsin diyorum, ben burada protokolün sorumluyum. Ben diyor bunu yılsonunda bakanlığa veriyorum vs. vs. Protokolde diyor ki sokakta yaşayan ve çalışan çocuklara yönelik

sunulan hizmetlerde sivil toplum kuruluşlarıyla iş ve güç birliği protokolü. Sokakta çalıştırılan veya yaşayan çocuklar zaten suçta, maddeye, dilenmeye vs. her şeye meyilli. Riskler belli zaten. Peki, bu çocuklara sunulan hizmetleri kim verir. STK, belediye, polis, sosyal hizmetler, zabıta vs. başından belli, bu kurumlarda görevli sorumluların birbirine yardımcı olmaları, paydaş olmaları, destekçi olmaları gerekir.” (K10)

STK’ların sokak çocuklarına yönelik hizmet sunarken yaşadıkları bilgi ve veri eksikliği problemi, sahanın ve hedef grubun tespit edilmesinin yanı sıra tespit edilen gruba hizmet sunumunda da ortaya çıkmaktadır. Çocuğun aile içinde desteklenmesi amacıyla aileye ayni ve nakdi yardımlar yapmak, STK’ların sokak çocukları sorunun çözümüne yönelik hayata geçirdiği temel uygulamaların arasında bulunmaktadır. Bu uygulama, Sosyal Hizmet Merkezi Müdürlükleri bünyesinde sunulan Sosyal ve Ekonomik Destek (SED) hizmetleriyle benzer amacı ve niteliği taşımaktadır. Hem STK’ların ayni ve nakdi yardımlarının hem de SED hizmetlerinin hedef kitlesi, derin yoksullukluk nedeniyle çocukları risk altında olan çocukların aile içinde desteklenmesi olduğu için zaman zaman hizmet verilen kişilerde çakışmalar yaşanmakta, aynı kişi her iki yerden de yardım alabilmektedir. Bu nedenle, STK’ların hedef gruba dair bilgi ihtiyacı duyduğu alanların başında, kişilerin devletin sosyal yardımlarından ne kadar yararlandığı durumudur. Bu bilgi talebi, kişilerin birden fazla yardımdan yararlanmasının önüne geçmeyi amaçladığı gibi herhangi bir yardımdan yararlanmayan ihtiyaç içindeki bireylerin kamu kaynaklarına yönlendirilmesi için de gerekli görülmektedir. Ancak bu bilgi, kişisel veriler kapsamında değerlendirdiği gerekçesiyle STK’lar ile paylaşılammamaktadır. STK’lar, bu sorunu genel olarak sosyal hizmet merkezi çalışanlarıyla kurdukları kişisel ilişkiler aracılığıyla aşmaya çalışmaktadırlar. Bununla ilgili katılımcı şu sözlerle yer vermektedir:

“Bir dönem sosyal hizmetlerden ricacı olduk, yardım yapacağımız ailelerin devletten herhangi bir yardım alıp almadığını öğrenmeye çalıştık. Sağ olsunlar, bizi çok uzun yıllardır tanıdıkları için yardımcı oldular. Tabi bu kişisel ilişkilerle yaptığımız bir şey olduğu için her zaman bu yola başvuramıyorsunuz. Biz şöyle bir pratik gerçekleştirdik, mahalle muhtarlarına gittik, dezavantajlı bölgeleri zaten biliyoruz Yenikapı, Kadırga Muhtarlığı, Balat’ın muhtarlığına gittik ve böyle çalışmalar yapıyoruz, ihtiyaç duyan aileler varsa bize söyleyebilirsiniz, tabi oralarda halen mahallecilik devam ediyor, böylece çocuklara ulaşmak zor olmuyor.” (K1)

Kamu kurumları ve STK’lar arasındaki bilgi alış-verişi sorunu, Türkiye’de genel olarak karşımıza çıkan devlet-STK işbirliğinin oldukça zayıf düzeyde seyretmesiyle ilişkilidir. Bilgi alış-verişinde yaşanan aksaklıklar bu ilişkinin yarattığı olumsuz çıktılarından sadece biridir. Devletin veri paylaşma noktasında tutunduğu katı tutum, Türkiye’de sosyal hizmet alanında kamu- STK ilişkisinin düşük düzeyde seyretmesi, ilişkilerin hukuksal zemininin sadece iyi niyet söylemleri ve etki/yetki alanı düşük protokollerle sınırlandırılmasıyla da ilişkilidir. Türkiye’de STK’ların insani yardımdan öteye giden sosyal hizmetlerdeki tecrübesinin yeni olması, herhangi bir akreditasyon sistemine tabi olmamaları, kurumsallaşma ve profesyonelleşme süreçlerinde ciddi sorunlar yaşamaları da devletin veri paylaşma noktasındaki tutumunu belirlemektedir. Bununla beraber Türkiye’de terör örgütleri ve suç şebekelerinin kimsesiz veya aile ilişkileri zayıf, yoksul çocuklardan yararlanma, onları militarize etme ve onlar üzerinden politika oluşturma eğilimleri Türkiye’de oldukça sık görülmektedir. Özellikle son dönemlerde çocuk hakları

derneği ismi altında, terör örgütlerinin amaçları doğrultusunda çalışmalar yapan birçok yapılanmanın KHK'larla kapatılması, bu yaklaşımın geri planındaki nedenlerini ortaya koymaktadır.

STK'ların veri ve bilgi sorunu yaşamasının ardında aynı zamanda STK'ların kendi ürettiği bilgileri kayıt altına alma, raporlaştırma ve veri tabanı oluşturmadaki eksiklikleri de yatmaktadır. STK'ların kurumsallaşma düzeylerinde yazılı belge ve dokümantasyon önemli bir göstergedir. STEP(2011) çalışmasında Türkiye'deki STK'ların hem sektörel hem de kurumsal seviyelerde, demokratik karar alma mekanizmaları, çalışan-işveren ilişkilerine yönelik düzenlemeler, davranış kuralları ve şeffaflık, çevre standartları gibi değerlerini yazılı belgelere döküp kamuoyu ile paylaşmadıklarını göstermektedir. Benzer bir sorun sosyal hizmet üreten STK'ların çalışmalarını bilimsel verilere uygun yöntemlerle kayıt altına almakta yaşanmaktadır. Sokak çocuklarına yönelik faaliyet gösteren STK'larda yazılı belge sorunu yapılan sosyal hizmet çalışmalarının raporlaştırılmasında karşımıza çıkmaktadır.

Araştırma sürecinde katılımcılardan, yapılan çalışmalarla ilgili veriler talep edilmiş, broşür, kitapçık gibi basılı yayınlar ve kuruluşun web siteleri incelenmiştir. Kuruluşların daha çok reklam ve tanıtım amaçlı çalışmalar yürüttükleri, gönüllü ağını ve kamuoyunu yapılan proje ve çalışmalar hakkında bilgilendirmeye yönelik içerik oluşturdıkları görülmüştür. Gerçekleştirilen proje ve faaliyetlerin yapılmasını gerektiren koşulları, süreç ve çıktıları içeren, bilimsel değerlendirmeye uygun olarak veri üretilmediği görülmüştür. Bu bağlamda üretilen veriler yeni çalışmalar ve saha çalışanları için yol gösterici olmaktan uzaktır. Proje raporları genellikle kuruluşun ve çalışmanın tanıtımına dönük, kuruluşun başarısını gösterecek bir biçimde tasarlanmakta; süreç ve çıktılarından öte projeden yararlanan çocuk sayısı ve birkaç fotoğraf içermektedir. Projenin kısa ve uzun vadeli çıktıları, projede yaşanan sorunlar veya projeden elde edilen çıktılarına dair herhangi bir veriye rastlamak mümkün değildir. Bu nedenle katılımcılar proje çıktılarından bahsederken herhangi bir veriye atıfta bulunmak yerine sıklıkla “mesela şöyle bir şey olmuştu” veya “geçen sene başımıza şöyle bir şey geldi” gibi hatıralarında yer alan kısa bilgiler sunmuşlardır. Ancak bu veriler, personelin kişisel yeterliliklerini ve yetkinliğini artırırken sonraki çalışanlar için yararlı olamamaktadır. Özellikle, ücretli çalışan sayısının düşük olduğu, genellikle gönüllü ağıyla sorunların çözüldüğü STK'lardaki sirkülasyon göz önüne alındığında bilgi ve tecrübelerin yeni çalışanlara aktarımının son derece zayıf olduğu görülmektedir. Bu araştırmada görüşülen STK yetkililerinden sadece biri (% 10) hizmet verdikleri hedef kitleye dair kapsamlı olarak veri oluşturdıklarını ifade etmiştir. Katılımcının ifadesi şu şekildedir:

“Tabi, sosyal servisle ilgili çalışma istatistikler tutuluyor, ev ziyaretleri tek tek istatistikleri tutuluyor. Psikologlarımızın yaptıkları vaka görüşmelerinin istatistikleri ve vaka raporları tutuluyor. Köydeki bizim Reyhanlı'daki hakeza psikososyal destek merkezinin çok ciddi bir veri altyapısı var. Arkadaşlar çok güzel veri tutuyorlar. Biz burada demin bahsettiğimiz işte veri sıkıntısını aslında bu vakıf olarak da aynı zamanda alanla ilgili literatüre biraz destek de sunmak istiyoruz veri üretmek istiyoruz. İstatistik vermek istiyoruz. Bunla ilgili de çalışıyoruz.” (K3)

Görüldüğü gibi STK'lar dezavantajlı bireylere ya da gruplara sosyal hizmet sunmakla beraber aynı zamanda hedef kitleye dair veriler de üretebilmektedir. Bu verilerin nitelikli olması durumunda, Türkiye'deki risk haritasının ortaya çıkarılması, yeni hizmet modellerinin belirlenmesi vb. durumlarında diğer sosyal hizmet sunucuları/aktörleri açısından yararlı ve yol gösterici olması kaçınılmazdır. Ancak STK'ların bilimsel değerlendirmeye açık raporlaştırma ve veri oluşturma çabasından öte kişisel deneyimlere dayalı veri oluşturma tutumları, verilerin diğer aktörlerce kullanılmasının önüne geçmektedir. STK'ların bilgi paylaşımı raporlar üzerinden değil daha çok STK çalışanların sözlü aktarımlarıyla gerçekleşmektedir. STK yetkililerinin üniversitelerin ilgili bölümlerine sıklıkla konuşmacı olarak davet edilmeleri, STK'ların bu sözlü veri aktarma geleneğinin bir yansıması olarak görülebilir. Ancak sözlü aktarımın sınırlı platformlarda gerçekleştiği göz önünde bulundurulduğunda bunun tam olarak verimli olduğunu ifade etmek güçtür. Bu nedenle çoğu zaman STK'ların sahadan elde ettiği değerli veriler gözardı edilmektedir. Bu alanla ilgili bir katılımcı şu ifadelerle yer vermiştir:

“Mesela İbni Haldun üniversitesiydi, akademik anlamında bu dilin öğretilmesi kapsamında mesela bir platform düzenledi, akademik sahada yabancılara Türkçe öğretimi kapsamı içerisinde, kişiler alandaki ve sahalardaki gelişim, işte değinilmesi gereken noktalarla alakalı program düzenlediler, orda biz de vardık, çünkü bizim için eğitimde en öne çıkan şey yabancıya Türkçe öğretmek, işte travmaya sahip bir çocuğa Türkçe öğretim bir çok şey var , biz bu yolla kitap başında değil de sahada bu tür çalışmaların artırılması noktasındaki fiziklerimizi aktararak, hiçbir resmi kurum ve kuruluş bakımından gelin bakalım, sahada yaptığımız çalışmaları sunun, gibi bir şeyle karşılaşmadık.” (K2)

Görüldüğü gibi yabancı çocuklara yönelik çalışmalarda yabancı uyruklu çocuk işçilere yönelik faaliyet gösteren STK'nın yetkililerinin sahadan elde ettiği tecrübeler belki bilgi eksikliğinden belki de organizasyondaki sorunlardan dolayı yeterince kullanılamamıştır. Bu nedenle çalışmaların yazılı envantere dökülmesi ve akademik alanda daha fazla tartışılması gerekmektedir.

Katılımcılar, hedef gruplarını oluşturan kitleye dair bilgi veri yetersizliğini vurgulamalarına rağmen, hedef gruba sunulan hizmetler ve uygulanan yaklaşımlar ile ilgili olarak yetersizlik vurgusu yapmamış, aksine bu konuda kendilerini yeterli gördüklerini ortaya koyan ifadelerde bulunmuşlardır. Hizmet üretim sürecinin başında bocalama süreci yaşadıklarını belirtmekle beraber, süreç içerisinde elde ettikleri tecrübenin sosyal hizmet yaklaşım ve uygulamalarında onları doğru bir noktaya taşıdığını düşünmektedirler.

“Yaptığımız iş teknik işi, yani bir hayatı ele almak bir hayatı eğitmeye çalışmak kocaman bir teknik işi. Burada bir teknik eksiği olduğunu kesinlikle düşünmüyorum, çünkü taşın altına elinizi koyduğunuzda kendinizi geliştiriyorsunuz, öğreniyorsunuz.” (K2)

Bu yaklaşımın nedenlerinden biri, STK'ların saha tecrübesinin yanında sunduğu hizmetlerde uzman personelin görüşlerinden ve çalışmalarından yararlanmaya yönelik tutumlarıdır. STK'lar, her ne kadar uzman personel temin etmekte zorluk yaşasa da var olan gönüllü/ücretli personelin bilgi ve tecrübelerine özel bir önem vermektedir. Katılımcıların tamamı sahayla elde ettiği tecrübeleri aynı zamanda akademik

çalışmalardan ve alanda üretilmiş bilgilerden yararlanarak zenginleştirdiklerini ifade etmişlerdir. Katılımcılar, yaklaşımlarının yeterli olduğuna dair tutum akademik verileri olarak bilgi kaynağı olarak kullanmalarıyla da ilişkilendirmişlerdir.

“Kendi içimizde psikolojik danışman grubu var. Ev ziyaretleri yaparken bu gruptan destek alıyoruz. Uzmanla çok fazla değer veriyoruz. Uzmanların fikri olmadan hareket etmiyoruz. Çocuk grubu olarak da, şu an biz temel oluşturuyoruz, hızlı hareket etmiyoruz, yavaş hareket ediyoruz. Şu an bir eğitimdeyiz, üç gün sonra başka bir eğitimimiz var. Kendimizi donanımlı hale getirmeye çalışıyoruz. Bu anlamda, ekibin enerjisini yüksek tutmaya çalışıyoruz.” (K8)

“Bireysel gözleme dayalı olarak veya uzman görüşüyle, burada hem gözlem hem de uzman görüşü önemli, benim psikolog olmam gibi mesela ve etraftaki arkadaşların bu alanda uzman olması bazen gerektiğinde testlere dayalı bilimsel verilere de dayanır araştırmalarımız, mesela şiddete eğilimi var, oyun terapisi gerekiyor, iletişime ihtiyaç var, bununla ilgili psiko-sosyal destek çalışmaları yürütüyoruz. İhtiyacı olan, depresyon veya intihar eğilimli biri varsa, ki oluyor intihar girişimleri, psikiyatriye yönlendiriyoruz, vakıfta da yine bu anlamdaki avantajlarımız da şu oluyor, çocuk psikiyatristi, hocalar var, devlet hastanelerinde görevliler, yardımcı oluyorlar, gönüllü olarak bakıyor, psikologla bireysel terapi hizmetleri sunuyoruz, grup terapileri yapıyoruz mesela, ergen grubuna paylaşım konulu çalışmalar yapıyoruz.” (K1)

“Gönüllü olarak bize destek veren psikologlarımız var. Haftanın belirli günlerinde buraya geliyorlar ve eğer bizim yönlendirdiğimiz bir vaka varsa veya görüşme isteğinde bulunan kişiler varsa bireysel görüşme gerçekleştiriyorlar. Bununla beraber çalışmalarımızı gözlemliyor ve bize tavsiyelerde bulunuyorlar.” (K10)

“Okuyorsunuz da hepimiz şurada yabancıya Türkçe öğretme, travmaya sahip bir çocuğa Türkçe öğretme noktasında okumadığımız akademik metin yok, yabancılarından tutun Türkçesine kadar.” (K2)

Görüldüğü gibi katılımcılar, sahada edindikleri tecrübeler, yararlandıkları uzman personel ve akademik okumalara dayalı olarak, hizmet sunumunda kendilerini bilgi ve tecrübe anlamında yetersiz görmemektedirler. Ancak ilgilendikleri hedef gruba dair veri eksikliği yaşamaktadırlar. Bu sorunu kendi kişisel bilgi havuzlarını oluşturarak aşmaya çalışmaktadırlar. Ancak STK’ların bilgileri raporlaştırma ve bilimsel değerlendirmeye uygun hale getirme yönündeki eksiklikleri bunu imkânsız kılmaktadır.

4.1.4.3. Uzman personel yetersizliği sorunu

Sokak çocuklarına yönelik faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının sıklıkla vurguladığı sorunların başında hizmetin gerektirdiği niteliğe sahip ve hedef gruba yönelik olarak uzmanlaşmış meslek elemanları istihdam etmede yaşanan sorunlardır. Bu sorunun iki ana nedeni bulunmaktadır. Birinci neden, yukarıda da izah edildiği üzere, STK’ların personel istihdamını karşılayacak mali olanaklara sahip olmamasıdır. Mali yetersizliklerin personel istihdamını önlemesi, Türkiye’deki STK’ların ortak sorunudur. Mali kaynak sıkıntısı STK’ların nitelikli ve uzman eleman almalarını engellemekte ve faaliyetlerin sürdürülebilirliğine olumsuz etki yapmaktadır.

İkincisi neden ise, piyasada bulunan meslek elemanlarının sokak çocukları alanında yeterli düzeyde bilgi ve donanıma sahip olmamasıdır. Nitekim sokak çocukları ile ilgili olarak sosyal çalışma uygulamaları (müdahaleler) farklıdır. Bunun başlıca nedeni, sokak çocuklarının nüfusun heterojenliğinden kaynaklanmaktadır. Bu durum, aynı zamanda, sorunu hukuki olarak ele almak için yoksulluk, göç ve cinsiyet gibi karmaşık makro

konuların anlaşılmasını da gerektirmektedir. Konuya müdahale eden sosyal hizmet uzmanı, hem sokak çocuklarının acil ihtiyaçları ve sorunları hem de çocukların sokakta büyümelerini engellemek için uzun vadeli müdahalelerle karşı karşıya kalmaktadır. Bu nedenle, sosyal hizmet uzmanlarının mikro, mezo ve makro düzeyde müdahaleleri içeren görev odaklı ve önleyici yaklaşımı birleştirmeleri gerekmektedir.

STK'ların sokak çocuklarına yönelik hizmetlerinin kapsamına bağlı olarak uzmanlaşmış meslek personeli ihtiyacı daha büyük önem arz etmektedir. Nitekim hizmet sunumunda hedef kitleye dair bilgi ve donanım, hizmetin niteliği ve kapsamını doğrudan etkilemektedir. Sokak çocukların ve ailelerin ihtiyaçlarının belirlenmesi, giderilmesi ve çocuğun aile içinde desteklenmesiyle yetinen STK'lar bu çalışmalarını, psikolog, sosyal çalışmacı ve sosyologlardan oluşan psiko-sosyal destek birimleri marifetiyle yürütürken, doğrudan çocuklara psiko-sosyal destek ve eğitim hizmetleri sunan STK'ların ise sokak çocukları alanında ihtisaslaşmış ve saha tecrübesi olan personele ihtiyacı bulunmaktadır. Bu ihtiyacı bir katılımcı şu sözlerle ifade etmektedir:

“Türkiye’de çocuklara yönelik hizmetler sadece çocukların temel ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik. Biz aslında gelişimsel travmayla çalışıyoruz, bu konudaki yaklaşım ise, biz sosyal çalışmacı, bir psikolog, bir sosyolog görevlendirelim. Oysa bu alan çok spesifik bir alan ve bu alanda çalışan kişilerin bu alanda uzmanlaşmış kişiler olmaları gerekiyor, oysaki böyle bir uzmanlaşma olmadığı gibi alanda çalışanlar süpervizyon gibi düzenli eğitimler gibi, gelişimsel travmayla çalışmak gibi konularda donanım, bilgi, beceri sahibi değillerdir. Bu alanda görev alacak personel eğer yeteri kadar donanımlı değilse, süreç içerisinde kendisi de travmatize olmakta ve yardım eden pozisyonundan yardım alma ihtiyacı olan birey pozisyonuna girmektedir. Çünkü bu alan, diğer sosyal hizmet alanlarından daha zor ve riskli bir alan. Bu alanda görev alan personelin sosyal hizmet, psikoloji veya sosyal hizmet eğitimine katkıda bulunması, sahaya ve çocuklara özgü bilgilerle donanması gerekir.” (K4)

Katılımcılar, yetkin personel bulunamamasının nedenini, bulunan personelin akademik yeterliliğinin ya da teorik bilgi düzeyinin sahanın istediği ve gerektirdiği düzeyde olmamasıyla da açıklamıştır. Bunu katılımcılar şu sözlerle ifade etmektedir:

“Şimdi, bunları yaparken tabi başınıza ne denli bir iş açtığımız sonradan fark ettik, her bir yaş grubu ayrı bir uzmanlık ekibiyle çalışmayı gerektiriyor, sizi tenzih ederim ama siz akademik hayattasınız akademide gereken desteği bulamadık, arayışımız da devam ediyor çünkü özellikle alan spesifik bir alan, yetişmiş bir insan çalıştırmayı gerektiren bir alan, uzmanlık gerektiren bir alan, bol miktarda da yetişmiş insana ihtiyaç duyduğumuz bir alan, bu alanlara biz, çok kolay bir şekilde, piyasadan yetişmiş insan ihtiyacını karşılayamıyoruz. Burada da yaşadığımız zorluk şu, yetişmiş insanımız var, ama teorik olarak çok iyi, sahada gerçekten, ya malumatı yok ya da malumatı eksik bir şekilde oluyor, burada da karşımıza bir zorluk çıkıyor.” (K3)

“Bizim akademik camiadan yararlanmamız gerekirken daha çok onlar bizden yararlanıyorlar. Bizleri konferanslara, seminerlere konuşmacı olarak davet ediyorlar. Bize göre, birçok insana göre yanlış olabilir, bu tarz işler kesinlikle bir masada oturup kitaptan okuyarak ya da bir şeyler yazarak öğrenebilecek işler değil. Bunlar kesinlikle tecrübeye, birebir ilişkilere dayalı daha çok tabii bunun da bir eğitim kısmı olmalı ama bize göre en büyük ayağı bu tarz insanlarla birebir ilişkide olmak. Sahada olmak.” (K10)

Kuruluşların uzman personel istihdam edecek güçten yoksun olmaları mesleki anlamında kendi bilgi ve donanımlarını geliştirme zorunluluğu ortaya koymaktadır.

“Biz oturduk, kendi meslek elemanlarımızı yetiştirmeye başladık. Bir akademi kurduk, Esenlik Akademisi adı altında sosyal hizmet meslek uzmanı yetiştirmeye dönük, yani psikolog, sosyal hizmet uzmanı, çocuk gelişim uzmanı ve bu alanda ihtiyaç duyduğumuz diğer eğitmenlerimizi yetiştirmeye dönük ve eğitim ihtiyaçlarını gidermeye dönük bir akademi. Aynı şekilde bakım uzmanı konusunda sıkıntı çekiyoruz, şimdi biz, pilot çalışmalar olarak burada ve Reyhanlı’da iki proje yürütüyoruz, biri Türk yetimlere yönelik yürüttüğümüz bir proje var, biri Suriyelere yönelik bir proje ve projeler var onların dışında bu yıl, altı ülkede biz faaliyete başlayacağız. Şimdi, başımıza büyük bir iş açtık dediğimiz hadise bu aslında, her yaş grubu, ayrı bir uzmanlık gerektiriyor, ayrı bir kadro kurmayı gerektiriyor ve biz bu kadroları oluşturmak konusunda çok ciddi sorunları yaşıyoruz, biz çalışmayı bir kenara bıraktık şimdi kaktık bütün bu kadroları yetiştirmekle ilgili çalışmaların içerisinde girdik. Biz kendi personellerimizi ve gönüllülerimizi eğitim ondan sonra, çalışmalarımızın devam ettiği merkezlerde onu da hızlandırmayı düşünüyoruz önümüzdeki günlerde. Çalışmayı minimize ettik aslında biz, bu sebepten dolayı.” (K3)

“Şu an biz yeni bir ekibiz. “Şu an biz temel oluşturuyoruz, hızlı hareket etmiyoruz, yavaş hareket ediyoruz. Şu an bir eğitimdeyiz, üç gün sonra başka bir eğitimimiz var. Kendimizi bu alanda geliştirmeye, donanımlı hale getirmeye çalışıyoruz. Bu yüzden eğitimlere, seminerlere ekipçe katılmaya çalışıyoruz. Uzmanları bu çalışmaların merkezine koyuyoruz. Uzman takviyesi yapıyoruz. Uzman görüşlerini almaya çalışıyoruz. Bunun için ekipler, birimler kurmaya çalışıyoruz.” (K8)

Türkiye’de sokakta yaşayan ve çalışan çocuklar sorununun önemli bir bileşenini Suriyeli ve Afganistanlı çocuklar oluşturmaktadır. Bu çocuklara yönelik hizmet sunacak personelin sokak sosyal hizmeti bilgisinin yanında çocukların sahip olduğu kültüre, dil yeterliliğine ve savaş travması alanında uzman bilgiye sahip olması gerekmektedir.

Türkiye’deki sokak çocukları sorununun önemli bir bileşeni olan Suriyeli çocuklar ise göç ve entegrasyon problemleri, parçalanmış aile ve savaş travmaları nedeniyle ayrı bir uzmanlık alanı sunmaktadır. Özellikle kültürel farklılık ve dil sorunu nedeniyle yaşanan uyum ve bağlanma sorunları nedeniyle farklı bir uzmanlık alanı gerektirmektedir.

“Bizim şu an sıkıntısını çektiğimiz alan savaş travması tecrübesine sahip psikolog eksikliğimiz. Ülke olarak böyle bir çalışmamız yok. Yaptığımız araştırmada ülkemizde sadece deprem travması bilen psikolog uzmanlarının olduğunu gördük. Savaş travmasıyla ilgili, onunla ilgili bir tecrübemiz yok. Biz şuan kendi el yordamımızla bir STK olarak kendi ölçeğimizde, kendi kapasitemizde bu tecrübeyi oluşturmaya çalışıyoruz. Aşağı yukarı bununla ilgili de iki yıldır oluşan bir tecrübemiz var. Dünyanın değişik ülkelerinden bu psikologlarımıza eğitim vermek üzere uzmanlar çağırdık, programlar düzenledik, eğitim programları düzenledik, birtakım terapi teknikleri verdik, onlarla ilgi de vermeye de devam ediyoruz. Dipsiz bir kuyu ver verebildiğin kadar çünkü orda son derece ağır vakalarımız var, bunun yanında gerek Türk yetimler ve anneleri ve gerek Suriyeli yetim ve anneleri için psikolojinin sınırlarını aşan bazı vakalar var.” (K3)

“Türk yetimlerle ilgili yaptığımız çalışmadan nispeten kolay bir şekilde hem uzman hem gönüllü bulabiliyoruz, çünkü İstanbul gibi şehirde çeşitli dallarda uzmanlıklar var. Ama bizim en çok zorlandığımız alan, Suriyelilerle ilgili yaptığımız yürüttüğümüz projedeki zorluklar. Biz şu an Reyhanlı’da bin çocuk kapasiteli bir yaşam merkezinin yönetimini üstlendik, çocuk yaşam merkezi, burası tamamen Suriyeli çocuklarımızın eğitim ve barınma ihtiyacının karşılandığı bir yer, önümüzdeki dönem barınma hizmetinden çekileceğiz, sadece eğitim alanında verecek yani sosyal bakımı yapmak istemiyoruz çünkü çok zor bir alan ve Suriyeli çocuk, Suriyeli bakıcı olması gerektiği için Suriyeliler içinde o kalifiye elemanı bulamadık, ir türlü bakım yaptıramadık, bir yıldır biz patinaj yapıyoruz. İnşallah görmeniz de nasip olur, kendi alanında dünyadaki tektir, yüz dönüm arazi içinde 55 villa, 4 okulumuz var, bir çocuğun sosyal hayatında daha doğrusu yaşamında ihtiyaç duyabileceği ne varsa hepsinin içerisinde olduğu ve ihtiyaçlarının giderildiği bir yer. Böyle bir yeri işletirken elimizdeki

kalifiye insan Suriyeliler olmak zorunda olduğu için ve Arap kardeşlerimiz olduğu için biz istediğimiz nitelikte insan bulamadık orda. Dolayısıyla hizmette bu alanda belli bir yere getirdik ondan sonra bakım hizmetini 2018-2019 eğitim öğretim döneminde ortadan kaldırıp bundan sonraki dönemde çocuklarımızın sabah geldiği akşamda yakınlarının yanına ya da annelerinin yanına gittiği bir eğitim kompleksi şeklinde dizayn ettik.” (K3)

“Bizim Suriyelileri almama sebebimiz aslında Türkçe bilmemeleri, dil sorunu, bizim personelimiz içerisinde Arapça bilen yok, ekstra personel istihdam etme durumumuz da yok şimdilik. Ama ileriki zamanlarda bu personeli istihdam edebilirsek Suriyeli çocukları da çalışmalarımıza katmayı düşünüyoruz.” (K1)

STK’ların uzman personel istihdam etme sorunu yaşamasının bir başka önemli nedeni ise, sokak çocuklarıyla ilgilenmenin barındırdığı zorluklarla mücadele etmenin uzun vadede personel için yıpratıcı olabilmesidir. Bu yıpranma çoğu zaman personelin kurumdan uzaklaşarak başka bir alanlarda iş aramasıyla sonuçlanmaktadır. Sokak çocuklarıyla ilgilenmenin içerdiği zorlukları bir katılımcı şu şekilde ifade etmektedir:

“Bizim en çok problem yaşadığımız alanlardan biri, ben de dâhilim bu sürece, 20 yıllık süren bu proje çok uzun sürdüğü için insan bu süreçte yoruluyor ve sıkılıyor ve hep dezavantajlı çocuklarla çalıştığımız için hayatta her şey problem nitelikli görüyorsunuz ve bu da doğal olarak yoruyor. Bazen kendimizi istismar edilmiş hissediyoruz, enerjinizi çok tüketiyorlar. Aile en ufak sorunu bile size getirip çözüm odaklı çalışamayabiliyorlar, ailenin çözme becerisi düşük olabiliyor. Bazen de bağışların doğru değerlendirmesinde aile bazen sizi kandırıyor, siz kandırıldığınızı hissettinizde, ailenin ihtiyacı olmadığını öğrendiğinizde, negatif enerji ve öfkeye bürünebiliyorsunuz, bu sizi demoralize eden bir durum. Bir örnek vereyim, durumu daha iyi anlatmak için; Bir aile vardı, ailede her sene bir kardeş intihar girişiminde bulunuyor, 7 kız kardeşler, en küçüğü erkek, baba dövüyor, babalık vasfı yok, kimi kaçıyor, çocukları oluyor, dönüyor, biri kâğıt toplayana kaçmış adam suçluymuş, kadın dönüyor, intihar ediyor, böyle böyle travmalar, oluyor, denize atlayan bir kız oldu, Bakırköy’e yatırdık, ailesi bizi çağırıyor, gidiyoruz bakıyoruz annesi bizi onları eve götürmemiz için çağırmış, kızın sorunuyla ilgisi yok, bunlar bireysel sorunlar, ama sonrasında yardıma yine devam ediyoruz, bunları yoksunluğa bağlıyoruz.” (K1)

“Türk yetimlerinde karşılaşmış olduğumuz aile tipleri, gerçekten, midemizin kaldıramayacağı ağırlıkta vakalarla karşılaşıyoruz, geçen arkadaşlar, bir çalışma yaptılar, altmış yedi aile tipiyle karşılaşmışız bu güne kadar, bazı vakalar gerçekten sizi yıpratıyor, tüketiyor. İnsana, çocuklara çok dokunduğumuz bir yer. Ama yaptığımız işin içeriğine baktığımız zaman şöyle bir şey var çocuklarla ilgili olarak çocukların kendi yaşantıları çok tüketici bir yaşamdı. Dönem içerisinde çalışan arkadaşlarımızı da yoran bir çalışma yani çocukların yaşadıkları travmalar, yaşadıkları sıkıntılar daha duygusal anlamda çalışanlarımıza yansıdığı zaman onların da motivasyonu düşüyor ama bununla alakalı olarak da hizmet içi eğitimlerle ve motivasyon çalışmalarlarıyla onları desteklemeye çalışıyoruz.” (K3)

Sokak çocukları gibi riskli bir alanda çalışmanın personel üzerindeki etkisini kamu kurumlarında sokak çocuklarına hizmet veren personel üzerine yaptığı değerlendirmeyeyle açıklayan bir katılımcı şu ifadelerle yer vermektedir:

“Çocuklarla çalışmak uzun vadede çalışanı tüketiyor. Biz ÇODEM’de görev alan memurlarla görüştük, şöyle şeyler söylüyorlar: İlk başta çok üzülüyordum ben, çok ağlıyordum, uykularım kaçıyordu, ama artık geçti, alıştım ben. Alışmak demek ölmek demek, canlılığınızı yitirmek demek, ya da o çaresizlik onu inançsızlığa götürüyor. Devlette de çalışan sirkülasyonu çok yüksek, o yüzden bu konuda çalışanlar henüz mezun olan insanlar olabiliyorlar ve ilk fırsatta daha iyi bir iş bulduklarında ayrılabilirler, dolayısıyla çok yüksek bir sirkülasyon olduğunu çalışmamda ortaya koymuştum, dolayısıyla kurumların çocukların marjinal konumlarını yeniden ürettiklerini, sadece hizmet verdikleri kişiler için değil hizmeti verenlerin de travmatize oldukları çaresizlikleri yeniden üreten yerler olduklarını düşünüyorum.” (K4)

Sokak çocukları olumsuz çevre koşulları, bozuk aile ilişkileri ve travmatik yaşantı geçmişine sahiptirler. Bu nedenle, sokak çocuklarına yönelik geliştirilecek hizmetler, çocukla kurulacak ilk temastan program sonrası takip sürecine kadar çeşitli müdahale süreçlerini içermektedir. Bu müdahale süreçlerinin hem programın hedeflere uygun olarak yürütülmesi hem de çocukla kurulan bağın sağlıklı bir şekilde sürdürülmesi için çeşitli alanlarda uzmanlaşmış personeller tarafından yerine getirilmesi gerekmektedir. Ancak çoğunlukla çalışanların önemli bir kısmı bazen de tamamı gönüllü olan ve sınırlı kaynaklarını kuruluşlar için daha zorunlu olan yönetim ve organizasyon birimlerinde görevlendirilen personel istihdamına yönelten Sivil Toplum Kuruluşları, sosyal hizmet alanında yeterince uzman personel istihdam edememektedir. Sosyal hizmet alanında yeterli meslek elemanları istihdam edilememesi, sokak çocukları gibi spesifik ve çeşitli dallarda uzmanlık isteyen bir alanda önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

4.1.4.4.Aktörler arası ilişkiler sorunu

1980’li yılların sonrasında devletin ekonomik ve sosyal alandaki rolünün eleştirildiği ve müdahale alanının sınırlandırılması gerektiği görüşüne dayanan yeni ekonomi anlayışının ciddi anlamda taraftar bulması, Türkiye de dâhil birçok ülkenin neo-liberal politikalara geçiş süreciyle sonuçlanmıştır. Yeni ekonomi politikası anlayışı birçok alanda olduğu gibi sosyal hizmetler alanında da devletin sorumluluğunu özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarıyla paylaşmasıyla sonuçlanmıştır. Benzer bir süreç yaşayan Türkiye’de de sivil toplum kuruluşlarının sosyal hizmetler alanındaki rolünün gittikçe artmasına rağmen, Türkiye’de sosyal politika ve sosyal hizmetlerin birincil aktörü halen güçlü bir şekilde devlettir. Devletin sosyal sorumluluğu anayasal olarak da güvence altına alınmıştır. Devletin sosyal hizmetlerde birincil sorumluluğa ve geniş bir yetki alanına sahip olması nedeniyle, STK’ların sosyal hizmet sunarken devlet kurumlarıyla doğal olarak etkileşim haline girdikleri görülmektedir. Bu etkileşimin düzeyi, STK’ların kurumsal sürdürülebilirliğini ve sunduğu hizmetlerin niteliğini doğrudan etkilemektedir.

Sivil toplum kuruluşlarının hizmet niteliklerini ve kurumsal sürdürülebilirliklerini belirleyen etkenler arasında, STK’ların kendi aralarında kurdukları iletişim ağı ve özel sektörle olan işbirliği düzeyi de önemli yer tutmaktadır. Bu nedenle çalışmanın bu başlığında STK’ların kamu kurumlarıyla ve diğer STK’larla işbirliğinin düzeyi ve niteliği ele alınmıştır. Katılımcıların aktörlerle yaşadığı işbirliği süreçlerinden bahsederken sürekli olarak yaşanan sorunlara değinmesi ve bu alanın beklenen düzeyde sağlıklı bir şekilde yürütülemediğine vurgu yapması nedeniyle konun sorunlar başlığı altına alınmasının uygun olacağı değerlendirilmiştir.

Devlet-STK ilişkisinin genel bir perspektifte ele alındığında; “yardımcı” (supplementary), “tamamlayıcı” (complementary) ve “daha az müdahaleci” (adversarial) ilişki olmak üzere üç farklı biçimde şekillendiğini ifade etmektedir. Yardımcı (supplementary) olarak ifade edilen biçimdeki ilişkide, devlet marifetiyle gerçekleştirilmeyen hizmetlerin sivil toplum kuruluşları marifetiyle gerçekleştirildiği durumlara karşılık gelmektedir. Devletin ortaya çıkan taleplere yeterince karşılık veremediği durumlarda, STK’ların bu alandaki rolünün ortaya çıktığı veya genişlediği

görülmektedir. Bu ilişki durumunda, kamunun sosyal politika harcamaları ve STK harcamaları arasında ters bir kolerasyona rastlanır. Bir anlamda, devletin harcamaları ve hizmet alanı genişledikçe STK'ların harcamalarında azalış görülür. Tamamlayıcı (complementary) ilişkide ise, STK'lar hizmet üretimi sürecinde devletin partneri rolünü üstlenmektedir ve genel anlamda rolü, büyük oranda kamunun finanse ettiği hizmetlerin dağıtım rolünü üstlenmektedir. Bu pozisyonunda, devlet ve STK harcamaları arasında pozitif bir korelasyon vardır. Bir anlamda, devletin harcamaları artış gösterdikçe, STK'ların hizmetlerine olan katkıları da artış göstermektedir. Daha az müdahaleci (adversarial) ilişkide, STK'lar, devleti kamu sorumluluğunun yerine getirilmesi ve hizmet üretimi doğrultusunda sürekli olarak teşvik etmektedir. Bu ilişki biçiminde STK'ların diğer iki ilişki biçimine göre daha düşük bir seviyede müdahalede bulunması söz konusudur. Devlet-STK işbirliğini açıklayan bu üç yaklaşım ele alındığında, Türkiye'de sokak çocuklarına yönelik hizmet veren STK'ların devletle olan ilişkisi yardımcı (supplementary) olarak nitelendirilebilir. Nitekim katılımcılar kuruluşlarının ürettiği sosyal hizmeti, devlete alternatif olmaktan öte, devletle paralel ve işbirliği içerisinde yürütülecek bir hizmet alanı olarak değerlendirmektedir. Aşağıda bazı katılımcıların STK'ların sunduğu sosyal hizmetlerin sokak çocukları sorununun çözümündeki pozisyonuyla ilgili ifadeleri bu durumu ortaya koymaktadır:

“Faaliyet gösterdiğimiz alanlarda insanlardaki değişimi görmek, bizimle birlikte veya benzer alanlarda çalışan diğer STK'lara katılımlarını başarı olarak değerlendirebiliriz. Bu anlamda yararlı çalışmalar yapıyoruz. Ancak radikal değişiklikler yapmak bir STK'nın tek başına yapabileceği bir şey değil. STK çok şey başarabilir ama bunu ulusal düzeyde çözümleyecek esas kurum devlettir. Biz kendi ölçeğimizde birtakım hizmetler üretiyoruz, mağduriyetleri gidermeye çalışıyoruz. Etkileşim alanlarında da devletin ilgili kurumlarına baskı mekanizması olarak da faaliyet gösteriyoruz.” (K9)

“Tabii ki amacımız sokakta bir çocuk kalmayınca kadar mücadele etmek ama biz hayalci davranmıyoruz. Sokak çocukları sorunu bir STK'nın veya derneklerin çözebileceği bir sorun değil. Bu sebeple biz, kesinlikle devlete aykırı değil, devletle işbirliği içerisinde çalışıyoruz. Devletin çalışmalarını takip ediyor ve benzer çalışmalar yürütüyoruz. Belediye, valilik, kaymakamlık hatta bakanlık bizi biliyor. Biz zaten iç içe çalışıyoruz, birlikte hareket ediyoruz. Biz, kuruluşun çocuk grubu olarak sadece bilgi edinmek için bir araya geliyoruz. Örneğin, üç ay önce bakanlıkla bir toplantı yaptık, çocukların geri kazanımıyla ilgili bakanlığın sunduğu imkânları birebir bakanlığın ilgili sorumlusundan, il sorumlusundan aldık, bu bizim için nimettir. Bakanlık ne yapıyor, biz ne yapabiliriz, nasıl entegre olabiliriz.” (K8)

Görüldüğü gibi katılımcılar, sosyal hizmet faaliyetlerini devletin ana sosyal hizmet sunucusu olduğunu göz önünde bulundurarak sunmakta, sınırlı imkân ve kabiliyetlerle sundukları hizmetleri de sosyal sorunların çözülmesi sürecinde “yardımcı” olarak nitelendirmektedir. Yardımcı (Supplementary) ilişki, devletin sunduğu hizmetlere ek olarak verilen hizmetleri kapsamaktadır. Çalışmanın daha önceki bölümlerinde de belirtildiği gibi devletin korunma ihtiyacı içinde olan çocuklara yönelik hizmetleri kuruluş hizmetleri ve aile yanında destek hizmetleri olarak sunulmaktadır. Devletin sunduğu sosyal hizmetlerde, kurumsal bakım hizmetleri içerisinde barınma hizmetleri önemli yer tutmaktadır. Ancak STK'ların barınma hizmeti bulunmamakta, çocuğun aile içinde desteklenmesine amaçlayan, eğitim ve psikososyal destek hizmetleri ise devletin

hizmetleriyle benzerlik göstermektedir. Bu nedenle STK'ların hizmetleri, gönüllü ve bağışçılardan edindiği hizmetleri ve kaynakları, devlet yardımları ve hizmetlerinin ulaşmadığı veya yetersiz kaldığı durumlarda, dezavantajlı gruplara ulaştırma şeklindedir. Ancak Türkiye'de sosyal hizmet alanındaki işlevlerinin ve etkinliklerinin artışına rağmen STK'lar, bağışçılar ve gönüllüler marifetiyle elde ettiği olanaklarla oldukça sınırlı bir alana hitap etme gücüne sahiptir ve imkân ve kabiliyet açısından devletin yerini almaktan henüz çok uzaktır. Bu yönüyle mevcut olanaklarıyla sundukları hizmetler referans alınarak STK'ların devletle olan ilişkisi “yardımcı” olarak nitelendirilmelidir.

STK'lar hizmetlerini genel olarak kendi sosyal hizmet birimleri veya gönüllü ağı vasıtasıyla tespit ettikleri ihtiyaç içinde olan birey ve ailelere sunmaktadır. Ancak kamu kurumlarıyla resmi kanallardan veya kişisel ilişkilerle kurulan işbirlikleriyle de tespit edilen ihtiyaç sahiplerine de hizmet sunmaktadır. Aşağıda bazı katılımcıların kamu kurumlarıyla işbirliği içerisinde yürüttüğü bazı faaliyetler belirtilmiştir:

“ASP Bakanlığıyla işbirliği protokolümüz var. Projenin adı, Sıcak Yuvam Projesi. Diyelim valilik tespitini yapmış, İstanbul'da kaç sokak çocuğu var bize tespit edilip bize bildiriyor, o çocukların bir kısmının evlerine döndürülmesi, çünkü bunların aileleri var ve çeşitli sebeplerden kaçmış oluyor, bir kısmının ailesi dağılmış oluyor. Dağılmış aileler tekrar nasıl toparlanabilir, biz tam burada devreye giriyoruz. Örneğin anne derse ki ben devletin korumasında olan çocuklarıma bakabilirim yeter ki bana imkân sağlayın, ev tutun, kirasına yardımcı olun, devlet onun için imkân veriyor, para veriyor, biz de burada eşya ihtiyacının karşılanmasında devreye giriyoruz. Bir daire tutulmuş, biz oraya sıfır eşya veriyoruz, her türlü eşya veriyoruz, halı, beyaz eşya, çekyat vs. Ayrıca gıda veriyoruz, giyim malzemesi veriyoruz. Olabildiğince nakit destek veriyoruz. Bu şekilde anne sevgisi ve sıcaklığıyla yetişmiş oluyor. Burada devletin çok ciddi katkısı var. Devlet kendi yurtlarında tutmanın maliyetinin daha yüksek olduğunu biliyor, hem anne sevgisi ve sıcaklığıyla, şefkatinden uzak olmanın getirdiği travmaları ve eksiklikleri engelliyor. Biz de STK olarak devletin eksik bıraktığı yerleri tamamlamış oluyor. Bazen bize İl müdürlüğü başvuruyor, protokol çerçevesinde. Dağılmış aileyi buluşturuyoruz, anne ve çocukların, destek olur musunuz diyorlar, biz imkânlar ölçüsünde destek oluyoruz. Biz il sosyal politikalara bazen haber veriyoruz. Diyoruz ki sizde şöyle bir çocuk varmış, işbirliğiyle çocukları ailesine döndürelim ve siz de biz de üzerimize düşeni yapalım diyoruz, son 4-5 yıldır bunları yapıyoruz.” (K7)

“Çalışmalarımızın öncelikli ayağını sosyal hizmet oluşturuyor. Bu tespit sürecinde kurumların birbiriyle dayanışması gerekiyor. Bu açıdan bizim ilçe belediyemiz olsun, bölge bölge çalıştığımız milli eğitim müdürlüklerinin desteği olsun farklı kurumların olsun veya kaymakamlıkları, muhtarlıklar aracılığıyla bize aksettirilen vakalarda, vatandaş diyor ki ben yoksulluktan dolayı çocuğumu okutamıyorum, maddi yardım yapın, sonra bunun doğrultusunda başvurular arasına alınıyor. Başvurular doğrultusunda sosyal hizmet birimimiz gidip aileyi yerinde tespit edip ailenin öncelikli ihtiyaçlarının ne olduğu, çocuğun eğitim hayatına dâhil edilip edilmek istenmediği öğreniyor. Sonrasında oradaki çocuklardan alınan bilgiler olsun önceki eğitim geçmişleri, burada okula gittiler mi, kimlikleri mi yok vs. birçok başlık altındaki problemlere karşılaşıyoruz, tüm bunlar göz önünde bulundurularak ailelerle tekrar bir ön görüşme yapılıyor. Çünkü çocuklarla bir yola çıkıyorsunuz ama ne yapacaksınız, neden yani, tüm bunların açıklaması yapılıyor. Kendi rızasıyla onay veren ailelerimizin çocuklarıyla beraber bir sürece giriyoruz, bu süreç tek kollu bir süreç değil.” (K2)

Açıklamalardan da anlaşıldığı üzere STK'lar, vatandaşların devletin sunduğu hizmetlere ulaşmasını sağlarken aynı zamanda devletin de ihtiyaç içinde olan vatandaşlara ulaşmasını sağlamaktadır. Nitekim bazı durumlarda devletin finanse ettiği yardımlar, muhtaç kişiler tespit edilemediği için yerine ulaşamamaktadır. Söz konusu “ulaşamama durumu” devletin olanaklarının yetersiz kalmasından öte kamu kurumlarının ihtiyaç

sahiplerini tespit etmesinde yaşanan sorunlardan kaynaklanmaktadır. Bu nedenle STK'ların kamu kurumlarıyla kurduğu yoğun iletişimin temel nedenlerinden biri de STK'ların "yönlendirici" hizmetleridir. STK'lar, muhtaç halde olan çocukların ve ailelerinin yasal haklarından ve devletin sunduğu sosyal yardım ve hizmetlerden yararlanmalarına aracı olmakta, bilgilendirici faaliyetlerle aileleri yönlendirmektedir. STK'lar sadece devletin sunduğu hizmetlerle ihtiyaç içinde olan vatandaşın bir araya gelmesini sağlamakla kalmamakta aynı zamanda hizmetlerin vatandaşa sunulmasında doğrudan görev ve rol üstlenmektedir. Aşağıda katılımcının verdiği ifadeler STK'ların bu iki işlevine somut bir örnek olarak ifade edilmiştir:

"Bizi aşan bir durumda ilgili birime yönlendiriyor ya da yetkilileri sorundan haberdar ediyoruz. Örneğin, çocuk istismar edildiğini tespit edersek sosyal hizmet merkezine bilgi veriyoruz. Bununla beraber, belediyenin olanaklarını da çocuk yararına kullanıyoruz. Çoğu şeyi bağışçılar marifetiyle hallediyoruz ama örneğin yaz okulları sürecinde belediyenin kapalı spor alanlarını kullanıyoruz. Bazı sosyal aktivite çalışmaları için belediyenin tahsis ettiği servis araçlarından yararlanabiliyoruz." (K1)

"Çodem'lerle işbirliğimiz var, mesela sokakta yaşayan on sekiz yaş altı çocukları tespit ettiğimizde direk onlara haber veriyoruz ya da teslim ediyoruz. Madde bağımlısı çocuklar noktasında sosyal hizmetlerle, amatem, umatem, çematemlerle, bunun dışında k1, k2, k3, k4, ruh ve sinir içinde burada da ruhsal sorunları artmış, psikotik ve nevroitik çocuk ve genç çocukları yönlendirmekte ortak çalışmalarımız oluyor." (K10)

"Mesela, Sultangazi Belediyesi ve başka bir STK ile birlikte, çocuklara yönelik şenlik düzenlendi ve gerçekleştirildi. Ayrıca mesela belediyenin kültür evlerinde çocukların oralarda aktif olabilmeleri için Küçükçekmece tarafında İkitelli tarafında yaptığımız yaz okulu organizasyonunda oradaki belediyenin çocuklar için kültür merkezlerinin imkânlardan yararlandık, belediyeler bize bu olanağı verdi. Pilot çalışmalar halinde biz projelerimizi yapmak istediğimiz projeyi ve projeden beklediğimiz kazanımları bir dosya halinde yapıp sunduğumuzda şu ana kadar hangi bölgede bir çalışma yapıyorsak hiçbir sıkıntı yaşamadan belediyenin kültür evleri benzeri olanaklarından yararlandık." (K2)

"Sosyal hizmet el rehberimiz var bizim, orda bir vatandaşın resmi kurum ve kuruluşlarda hangi hakları olduğunu anlatan rehberimiz, orda yazıyor, hangi devlet kurumunda hizmet alabilecekleri. Biz Aile bakanlığıyla, milli eğitim bakanlığıyla, yerel yönetimlerle, diğer spor bakanlığıyla, çalışıyoruz." (K3)

Görüldüğü gibi STK-Devlet ilişkisinde STK'lar kamu kaynaklarını yine devletin sorumluluk alanı içerisinde yer alan vatandaşların yararına sunma amacıyla talep etmekte ve kendi imkân ve olanaklarıyla hizmetlerin hedef kitleye ulaşmasını sağlamaktadır.

Araştırma sürecinde, sokak çocuklarına yönelik faaliyet gösteren STK'ların kamu kurumlarıyla sıklıkla iletişim kurdukları, iletişim sürecinin daha çok STK'ların ziyaretleri ve talepleriyle gerçekleştiği görülmüştür. STK'ların kamu kurumlarıyla olan ilişkileri genel anlamda yaptıkları çalışmaları tanıtmak, kamu kaynaklarından yararlanma veya bilgi talebi şeklinde olmaktadır. Türkiye'de sivil toplumu araştıran çalışmalar, Kamu-STK arasındaki yoğun ilişkiye rağmen, STK'ların siyasal etki bağlamında düşük bir etki yarattığını ortaya koymaktadır. Bu çalışmada da STK'ların devletle kurdukları ilişki düzeyinin benzer nitelikte olduğu görülmüştür. Katılımcılar iletişim içerisindeki kuruluşlardan bahsederken, ilçe belediyeleri, ilçe sosyal hizmet merkezi müdürlükleri, mahalle muhtarlıkları, milli eğitim müdürlükleri ve ilçe emniyet müdürlükleri gibi

kendilerine yakın olan ve kişisel ilişkiler aracılığıyla iletişim içerisinde olabildikleri kurumlarla iletişime girdiklerini ifade etmişlerdir. Bakanlık düzeyindeki etkileşimler ise genellikle bilgilendirme toplantılarına davet şeklinde gerçekleşmiştir. Katılımcılar, çalışma alanları ve hedef grupları nedeniyle kamu kurumlarıyla sürekli bir temas içerisinde olduklarını belirtmekle beraber ilişkilerin daha çok dönemsel, resmi olmayan ve kurumsal olmaktan çok kişisel ilişkiler düzeyinde yürüdüğünü belirtmiştir. Araştırma dâhil edilen STK'ların dördünün kamuyla halihazırda geçerli olan bir işbirliği protokolü olduğu görülmüştür. Bu dört STK'nın imzaladığı protokolden ikisi belirli bir proje süreciyle sınırlı olan geçici protokol iken sadece iki uzun süreli ve kapsamlı ve genel bir işbirliği protokolüdür. “Sokakta Yaşayan/ Çalıştırılan Çocuklara Yönelik Sunulan Hizmetlerde Sivil toplum Kuruluşları ile İşbirliği ve Güçbirliği Protokolü” adıyla yapılan bu protokol, çocuk refahı alanında çalışma yürüten on altı STK ve Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının taraf olduğu bir protokoldür. Ancak yapılan araştırma neticesinde 2012 yılında yapılan bu protokolün uygulanabilirliği kalmamıştır. On altı STK'nın bazıları faaliyetlerine son vermiş, bazıları terör örgütleriyle ilişkili oldukları gerekçeleriyle kapatılmış bazıları ise sokak çocuklarıyla ilgili herhangi bir biçimde çalışma yürütmemiştir. Bir anlamda bu protokol sadece kağıt üstünde kalmıştır. Protokolün taraflarından ikisini oluşturan ve bu çalışmaya konu olan söz konusu STK'ların biri bu protokole hiç değinmemiş diğeri ise protokolün gerekliliklerinin yerine getirilmediğini ve protokolün kendilerine tanıdığı yetkiden yararlanamadıklarını ifade etmiştir. Katılımcının ifadesi ayrıntılı olarak şu şekildedir:

“Bizim burada devlet ile imzaladığımız bir protokol var, Bununla da protokole imza atan devlet kurumları AÇSH Bakanlığı, Bakırköy Kaymakamlığı, Bakırköy Belediyesi'dir. Buna göre devletin buranın işte psikolog, pedagog, güvenlik gibi ihtiyaçları karşılamış gerekiyor, Belediyenin buranın elektriği, suyu, yemeği gibi hani buranın işletilmesiyle veya çevre düzenlemesi gibi hizmetleri üstlenmesi gerekiyor. Kaymakamlık, işte gençlere sosyal yardımda vs. gibi konularda destek vermesi gerekiyor. Nihayetinde herkese bir görev tanımlaması yapılmış, görev dağılımı yapılmış. Bu kurumlar içerisinde belediye dışında hiçbir kurum kendi üstüne düşen görevi yerine getirmiyor. Sadece Belediye günde bir öğün yemek getiriyor, öğle yemeği, buranın elektriğini suyunu ödüyor, onun dışında hiçbir destek yok. Hal böyle olunca da yani burada atıyorum 5 tane psikolog çalışması gerekiyor ya da kapıda bir güvenlik görevlisi olması gerekiyorsa biz bağışlarla bunları yapmaya çalıştığımız için maalesef bunları yapamıyoruz, yani gelen, rakamlar aşağı yukarı belli, buranın giderleri belli. O yüzden tamamen böyle gönüllülük esasına dayalı olursa olur, olmazsa olmaz. İş ve güç birliği protokolü denildiğinde tam olarak ne gerekiyor, yani STK'ların devlet kurumlarıyla bir araya gelip protokole sokakta çalıştırılan ve dilendirilen çocuklar konusunda çalışmaların ortak anlayışlı birebir karşılıklı paydaş olması gerekiyor. Tam olarak oldu mu olmadı. Yetersiz. Elimizdeki bu işbirliği protokolü genel bir çerçeve sunuyor ve devlet sorunların çözümünde bu kurumlarla işbirliği yapabilir diyor ama bu protokolün somut çıktılarını alamıyoruz.

Ben mesela ben ASPB ile zaten iş ve güç birliği protokolüm var suça bulaşan çocuklarla ilgili bir çalışma yapıyorum, emniyete gidiyorum son beş yıl içerisinde suça bulaşmış çocukların verilerini istiyorum. Bunu normal bir dernek isteyemez ama ben isteyebilirim, çünkü iş ve güç birliği protokolünde bana düşen emniyete düşen görevler tanımlanmış. Benim talebimi “Hayırdır ! Neden istiyorsun?” diyor. Diyorum ki bu verilere dayalı olarak hangi yılda ne kadar bir artış olmuş, hangi alanlara yönelmemiz gerekiyor ve son beşinci yıl eğer ilk yıl 300 çocuk suça bulaşmışsa son yıl 1000 yıl çocuk suça bulaşmışsa çok büyük bir açığımız var, nasıl bu açık kapatılır veya hangi kurumlarla görüşmemiz gerekir, bir proje hazırlanması gerekir konusunda çalışma yapmamız lazım. Bana diyor ki “Biz bunu veremeyiz.” Nasıl

veremezsin diyorum. Ben burada protokolün sorumluyum. Ben diyor bunu yılsonunda bakanlığa veriyorum vs. vs.

Protokolde diyor ki sokakta yaşayan ve çalışan çocuklara yönelik sunulan hizmetlerde sivil toplum kuruluşlarıyla iş ve güç birliği protokolü. Sokakta çalıştırılan veya yaşayan çocuklar zaten suça, maddeye, dilenmeye vs. her şeye meyilli. Riskler belli zaten. Peki, bu çocuklara sunulan hizmetleri kim verir. STK, belediye, polis, sosyal hizmetler, zabıta vs. başından belli, bu kurumlarda görevli sorumluların birbirine yardımcı olmaları, paydaş olmaları, destekçi olmaları gerekir. Bunun çözümü için biz evrak üzerinde olan birçok çalışmayı yürürlükte de evrak üstünde olduğu kadar duyarlı ve net olmalıyız. Net olamadığımız için yürümüyor.” (K10)

Araştırmaya kapsamında incelenen diğer STK’ların ikisinin kamu kurumlarıyla yürüttüğü protokoller ise, sadece bakanlıkla kurulmuş ortak proje kapsamında geçerli olan dönemsel protokollerdir. STK’ların kurumlarla olan işbirlikleri genel olarak kabul görmüş bakanlık projeleri veya Avrupa Birliği projelerinin süresi ve kapsamıyla sınırlıdır. Bu anlamda genel olarak STK- Kamu ilişkilerinin resmi ve bir protokole dayalı olarak değil daha çok kişisel ilişkiler üzerinden yürütüldüğü değerlendirilebilir. Bunu katılımcılar şu şekilde ifade etmektedir:

“2015 yılına kadar yaptığımız çalışmada çocukların etrafındaki diğer çocuklar, gönüllüler, komşular gibi bir dönüşümle çocukları alıyorduk, bir proje kapsamında 100 çocuğa ulaşmamız gerektiği için, emniyet çocuk bürosuna gittik, onlar zabitanın ya da kendilerinin yakaladığı çocukları resmi yolla bizimle paylaştılar, geldiler, gözlemledik, kim olduğumuz araştırdılar, sonrasında sosyal hizmetlere devrediyorlardı, sosyal hizmetlerden aile incelemesine ricayla çıkıyordu. Biz de şu aile var sizden yardım alıyor mu? Bunu da 20 yıldır buradayız, biz onları onlar bizi tanıyor biz onları tanıyoruz, kişisel ilişkilerle ki biz zaten çok sık devlet kapısını maalesef çok sık aşındırmadığımız için- ki ben STK’ların devletten yardım alınması taraftarıyım, devletin imkânlarından yararlanmalı STK.- dolayısıyla bir güven oluştu. Onlar, sağ olsunlar çok yardım oldu.” (K1)

“İlişkimiz protokole dayalı değil. Mesela bizim başdanışmanımız, resmiyette başdanışmanlığımızı yapıyor, Küçük Çekmece İl Milli Eğitim Müdürlüğünde görevli, şimdi, bunun öyle zannedildiği gibi, yazıda böyle ilçe milli eğitim müdürlüğünün desteklediği bir protokol olmuyor ki zaten. Protokoller elbette var ama bu sonraki aşamada gerekli görülen bir şey, öncelikle tarafların ilişkisine dayalı bir şey, ama protokolden ziyade şu oluyor, milli eğitimin sizin yazın yapacağınız eğitim için bir okul tayin etmesi, yani bu bir güvenilirliği milli eğitimin sizinle olan iletişimini size bakış açısını ortaya koyuyor ve bu kapsamda da şimdi biz yeni bir kuruluşuz, şimdi hemen evet hadi, protokoller zinciri oluşturuyoruz gibi bir süreç olmuyor. Bizim sahadaki, kendimizi kabul ettirme sürecimiz olsun, kendimizi ispatlamamız olsun ki milli eğitimin en sıkıntılı olduğu alanlardan biri çalışma sahasında şu an mülteci çocuklar noktasına dokunmak yani orda oraya destek verdiğinizizi oraya için sağlıklı bir zemin oluşturduğunuzu ispat etmek, sebat etmek bir şekilde ilerleme en önemlisi bizim için protokolden ziyade. Bize güven duyarak bir okul tayin ettiler diyebiliriz.” (K2)

Kişisel ilişkilerle kurulan işbirliğine dayalı olarak hareket etmek, kısa vadede daha hızlı ve etkin sonuçlar doğurmasına rağmen uzun vadeli hizmet planları ve gelecek yatırımları için güven vermemektedir. Sokak çocukları sorunu belirli bir dönemi içerisinde çözüme erdirilebilecek bir sorun olmanın aksine uzun yıllar gerektiren, çocuğun bağımsız ve kendine yeten bir birey olabileceği zamana kadar süren çalışmaları gerektirmektedir. STK’ların imkân ve kabiliyet açısından sınırlı olanaklara sahip olduğu göz önünde bulundurulduğunda kamu- STK işbirliğinin sekteye uğraması durumunda hem STK’lar hem de hizmet alanlar için olumsuz çıktıların doğması kaçınılmaz olmaktadır. Aşağıda bazı katılımcıların bu durumla ilgili yaşadığı sorunlar aktarılmıştır:

“Biz artık öğrenilmiş çaresizlik yaşıyoruz, mesela servis vereceğiz diyorlar seçim döneminde, şurada bir sağlık ocağı var, bahçeli, size verelim, çocuk merkezi yapalım, ama seçim sonra ara ki bulasın, seçim endeksli vaatler oluyor, ziyaretler oluyor, sonra kimse yok. Mesela artık biz servis talep etmiyoruz, diyoruz ki onlarla uğraşacağımız kaç para 100-200 gerekirse verelim uğraşmayalım diyoruz. Bu genel olarak personelde gözlemleniyor, çok kişisel ilişkiniz yoksa o iş yürümüyor, ancak eş dost ilişkisiyle yürüyor.” (K1)

“Şöyle, prosedür sorunu var. Yani bu alan kurumsal çalışma isteğinin öncülüğünü istiyor. Yani bir belediye başkanın ya da personelinin isteği çok önemli ama değişikliklerin sürekliliğe zarar vermemesi gerekir, kişiye bağlı kalmaması gerekir, bunun belediye politikası haline gelmesi lazım yani kişiler değil kurumlar ön planda olmalı, devamlılık arz etmesi kesintiye uğramaması gerekir. Maalesef bizde yönetimler ve çalışanlar değiştikçe bunun kesintiye uğradığını ve hizmetlerde gecikme olduğunu görüyoruz. Hâlbuki bu sorunu aşabilirsek, hiç kesintiye uğramadan çok güzel bir şekilde yürüyeceğine inanıyoruz. Bir keresinde bir belediyeye bir çalışma düzenlemiştik, 20-22 kuruluştan katılımcı geldi, durum tespiti yapıldı ve ne yapılmasına dair bir yol haritası belirlendi, bir adım daha atalım dedik, kurumdaki değişiklikler süreci aksattı ve çalışmamız durmak zorunda kaldı, bir buçuk iki sene geçti hala bir ilerleme olmadı.” (K9)

Görüldüğü gibi ilişkilerin kişilere endeksli olması, hizmetlerin istenen hedefe ulaşmasında veya sürdürülebilir olmasında önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. İlişkilerin kişisel düzeyde olması aynı zamanda, devletin sorumluluk alanı içerisinde yer alan ve çözüme erdirmeye çalıştığı sorunlarla ilgilenen STK’ların imkân ve kabiliyetlerinden yeteri düzeyde yararlanamamasıyla da sonuçlanmaktadır. Bu durumu katılımcılar şu şekilde ifade etmiştir:

“Bu kişisel bağ ama bunun daha kurumsallaştırılması gerekiyor, diyoruz ki abi bu bizden alıyor, sizden de alıyormuş nedir durum. Bazen bilgi paylaşımı yapıyoruz, tam bir bilgi de vermiyorlar. Bir kez yaşandı, çocuğun bir 16 kez çalışırken yakalandı kadının, çocuğu devlet aldı, çocuk koruma evlerine, ailenin çocuğu istismar etmesi dolayısıyla, aile bütünlüğü olduğu için geri verecekti, biz sosyal hizmetle bir anlaşma yaptık, dedik ki, eğer çocuğu vakfa gönderecekse, geri verelim, danışmanlık kararı vardı, vakfa gitmiyorsa geri alacağız ve çok başarılı oldu. Mesela bir sosyal hizmet modeli olarak şunu yazmak istiyorum, danışmanlık kararı alınan çocuklarda vakıf benzeri modellerle bir devam takibi yapılması lazım. Çünkü sosyal hizmetlerdeki danışmanlar ayda bir mi ne, çok uzun aralıklarla kontrol ediyor. Bu yeterli bir şey değil, hani o davranış değişikliğini gerçekleştiremiyor. Ama vakıf gibi bir yerde sürekli takip oluşturulduğu için bir alternatif gerçekleştirilebilir.” (K1)

“Devlet, tüm kurumlarıyla kocaman bir yapı ve toplumun birçok başlık altında sınıflanan yüzlerce sorunuyla ilgileniyor. Biz STK olarak ise, belirli bir alan ile ilgileniyoruz. Doğal olarak, devletin ulaşamadığı noktalarda daha etkili oluyoruz. Bu devlet çalışmıyor olarak yorumlanmamalı ama bizim uzmanlık alanımız tamamen bu olduğu için daha derinlere ve kılcal damarlara nüfuz edebiliyoruz. Birebir ASPB İstanbul il müdürlüğüyle yaptığımız son görüşmedeki özetten bahsediyorum. ASPB Sosyal Hizmetler İl Müdürü’nün bize bir toplantıda şundan bahsetmişti. SED Avrupa Birliği (AB) ile birlikte, belki de yüzde 90 AB’den gelen bütçe var diyebilirim. Belediyeler kapsamında bu yardım dağıtılıyor, yani belediyenin sahadan çalışıp tespiti yapıp bu yardımı ulaştırması gerekiyor. Bir kurumdaki o birimin içerisindeki ön yargı olabilir, farklı çalışmalardan dolayı buraya yönelmekte bir zorluk olabilir. Oradaki parametreler değişiyor herkesin bakış açısına göre, gerekli ve yerinde çalışma yapılmadığı için yıllık 60 milyon TL gibi bir bütçenin AB tarafından SED yardımı kapsamında buradaki özellikle mağdur ve mülteci mağdurlara gönderilen bütçe geri gönderilmek zorunda kalıyor. Bu ne demek? Kocaman bir soru işareti demek. Burada öte yanda, biz sürekli bir şekilde mahrumiyeti son şekilde olan aileleri tespit edip ulaşmaya çalışırken öte yandan kocaman bir bütçenin geri gönderildiğini görüyoruz. O zaman şu çıkıyor; bu devlet bir çalışma yapmıyor, önemsemiyor demek değil ama şöyle bir gerçeklik var, devlet kocaman bir mekanizma ve bu mekanizmanın iskeletine bağlı kolları var. Bu iskelenin kendine bağlı kollarının hareket alanıyla gidebileceği derinlikle böyle bir

mekanizmanın altında olup ama o iskeleyle bağı olmayan STK'ların yaptığı çalışmayla zeminde ulaşabileceği, dokunabileceği alanın genişliği arasında kocaman bir fark var. Çünkü bir belediyenin sosyal hizmet birimi sadece Suriyeli mülteci kavramıyla uğraşmıyor ki, nasıl orayla ilgilenecek. Yani adamın gündeminde, birçok şey var; evde bakım hizmetinden tutun kendi vatandaşın birçok başlığı altındaki ihtiyaçlarına kadar, oradaki başlıklardan bir tanesi bu. Şimdi oradaki önceliği oraya verdiği ağırlığı kimin nasıl planlayacağını bilemezsiniz yani bu önem vermekle alakalı değil bu biraz da durumun yönetilmesiyle alakalı. Şimdi sizin buradaki konu başlığınız sadece mülteci çocukların zor durumda kaldığını noktaları tespit etmek, siz sadece bununla ilgileniyorsunuz, siz mi daha nitelikli ulaşırsınız? Siz ulaşmaya çalışsanız bile size mi daha çok ulaşırlar, yoksa bu şekilde bir birime mi? Şimdi bu bir gerçeklik. Belki de devlet organizmalarıyla STK organizmaları çok iç içe çalışmaları gerekiyor, birbirlerine destek olmaları gerekiyor ki sağlıklı bir sonuç alınsın. Şimdi bu kapsamdaki eksiklik ne? Dediğim gibi, birçok konu başlığıyla ilgilenildiği için tabi ister istemez bunun yüzdeliği orda daha düşük. Doğal olarak böyle olmak zorunda. Ama bizim yüzdeliğimizin yüzde yüzü bu konuyla alakalı orda tespit edilemeyen noktaları da belki de tespit ediyoruz. Belki de ilerleyen dönemlerde belediyelerin pilot bölgelerdeki sosyal hizmet birimleriyle anlaşarak belki bu kapsamda ortak proje çıkabilir ki bunun en güzel örneklerinden biri Sultangazi Belediyesi'dir. Sultangazi belediyesinin şuanda mülteciler için kocaman bir binası var, içeri girdikleri anda tüm ihtiyaçlarını orda karşılayabiliyorlar. Bu anlayıştan yola çıkarak başlamış bir proje, sonunda süper bir ihtiyaç giderme kompleksi olarak sonuç buldu. Bizim kendi alanımızdaki hedefimiz bu diyebiliriz.” (K2)

“Biz 2009 yılında başladık ve sürdürüyoruz, yerinde ve zamanında çözüm projesi. Tek başımıza yürütüyoruz bu projeyi ama gerekli gördüğümüz noktalarda devletten de, derneklerden de polis ve kaymakamlıklardan da destek istedik ve birçoğundan da destek aldık. Zamanında çözüm: şu şekilde düşündük. Bir çocuk ailede şiddet görüyorsa, eğitimden yoksun aynı zamanda aile ekonomisine katkıda bulunmak zorundaysa bu çocuk bir süre sonra maddeye, suça, sokağa gelecektir. Bu çocuğu bizim yerinde değil zamanında tespit edip müdahale etmemiz gerekiyor. Zamanında müdahale edersek hem maliyeti hem de harcanan emek daha az olur ancak meyvesini de yiyebiliriz, görebiliriz. Yerinde ise, artık aileden ayrılmış, sokağa gelmiş zamanında müdahale edilememiş, maddeye suça bulaşmış, kişi ve bireyleri tespit ederek onlara gerekli görülen, öngörülen çalışmaları hedeflemek, yapmak, sonuçlandırmak. Proje kapsamında 1400 kişiye ulaştık bu zamana kadar. Bu proje kapsamında birçok şey yaptık. Mesela Malatya’da sürdürürken, baktık ki çocuklar aileler tarafından çalıştırılıyor, aile ekonomisine katkıda bulunmak zorundalar. Bir taraftan eğitimciler, bir taraftan sokakta ayakkabı boyacılığı, mendil satma yapıyorlar. Biz bunların aileleriyle iletişim kurmak için İnönü üniversitesi, valiliği ve ile emniyet müdürlüğüyle görüşerek o zamanda ortak bir payda biz de umut çocukları derneği olarak orda olduk. Tüm sokakta çalışan çocukların ailesi polis tarafından tespit edildi, çocuklar yakalandı, aileler çağırıldı ve sınıflandırıldı: Gerçekten ihtiyaç halinde mi yoksa meslek edinmiş mi bu tutumu? İhtiyaçlı aileyse devlet orda desteğini verdi ihtiyaçlar doğrultusunda, meslek edinene, çocuğu istismar eden aile ise uyarıldı ve çocuklar çalışmaya dâhil edildi. Bu çalışmayı onlar bizden istedi. Gelin dediler. Bize bütün yapıyı koordine etmek, projeyi oluşturmak hatta Malatya’da bu çalışmanın haberini bile yapmıştık biz, çok faydalı bir çalışmaydı. Nihayetinde biz Malatya’da 2 yıl boyunca sürdürdük, koordineli bir şekilde. Çocukların hepsinin okula devam etmesi sağlandı hem bir şekilde çalışmalara katıldılar. Muş’ta, Bingöl’de, Malatya’da, İstanbul’da birçok ilde yürüttük ve devam ettik. Çok büyük sorunlar yaşadık, halen de yaşıyoruz. Kurumlarla çalışma sıkıntılarını yaşama çok büyük problem oldu. Aslında bu projeyi Malatya’da yürüttüğümüz gibi birçok ilde gerekliydi, ama ne devlet kurumlarıyla ne diğer kurumlar destek vermedi. İşbirliğinde sıkıntı yaşadığı gibi ekonomik bağlamda da sorunlar yaşanmaya devam etti.” (K10)

Görüldüğü gibi Devlet- STK işbirliğinin sağlıklı bir şekilde oluşturulabildiği alanlarda STK'ların kamu kaynaklarından yararlandığı ve hizmet alanını genişlettiği, bununla beraber kamunun da STK'ların gönüllülük ağı ve uzmanlığından yararlandığı görülmektedir. Ancak olumlu sonuçları bazı dönemlerde görülse de günümüzde iyi örnek

olarak değerlendirilebilecek, kurumsallaşmış ve sürdürülebilir bir işbirliğinden söz etmek mümkün değildir.

STK'ların kurumsal düzeyde işbirliği kurmaya yönelik çaba göstermemesinde sürecin yorucu ve bürokrasiye boğulması da önemli bir sorun olarak değerlendirilmektedir. Bununla ilgili bir katılımcı şu ifadelerle yer vermiştir:

“Kurumsal ilişkilere girmeyi bir taraftan istemiyoruz, çünkü projeler bazı kurumsal ilişkiler yapıyor çok kâğıt küret işler çok fazla yapıyor, devletin hantallığı, bürokrasinin imzaları, il müdürlüğüne imzaya gideceksin, o seni tanıyacak edecek, birçok süreç devreye giriyor, Allah'ın ihtiyaçlısı mı yok, Allah'ın fakiri mi yok, bulabiliyoruz. Aynı zamanda şöyle bir pratik gerçekleştirdik; mahalle muhtarlarına gittik, dezavantajlı bölgeleri zaten biliyoruz Yenikapı, Kadirga Muhtarlığı, Balat'ın muhtarlığına gittik ve böyle çalışmalar yapıyoruz, ihtiyaç duyan aileler varsa bize söyleyebilirsiniz, tabi oralarda hale mahallecilik devam ediyor, böylece çocuklara ulaşmak zor olmuyor.” (K1)

STEP (2011: 21) araştırmasına göre, kamu ile olan ilişkiler, ister özerklik, ister diyalog veya işbirliği temellerinde incelenirse, geçmiş yıllara göre daha kötümser algılanmaktadır. Bu algı, 2000'li yılların başında büyük beklentiler doğuran yasal reform ve katılıma yönelik oluşturulan kurumsal yapıların içinin boş bırakılması ve etkin işletilmemesinden kaynaklanmaktadır. Sivil toplumu ilgilendiren yasal mevzuat STK'ların %69'u tarafından oldukça veya son derece kısıtlayıcı bulunurken, STK'ların sadece %13'ü devletten bağımsız olduğunu ve sadece meşru denetimlere tabi olduklarını düşünmektedir. Ancak bu araştırmanın bulguları, STEP'in değerlendirmesiyle örtüşmemektedir. Araştırmaya konu olan STK'ların çalışmaları yürütmelerini engelleyen yasal bir engele atıfta bulunmamaları ve herhangi bir yasal düzenleme talep etmemesi; aksine devletin STK'larla daha fazla işbirliği talebinde olması ve STK için sosyal hizmetler alanının genişletilmesi talebi STK-kamu ilişkisi açısından ümit verici olarak değerlendirilmiştir. Aşağıda arz edilen bazı katılımcıların ifadeleri de bu yaklaşımı desteklemektedir:

“2004 yılında Dernekler Kanunu değişti, derneklerin daha rahat faaliyet yapmasının önü açıldı, hem yurt içinde hem dışında daha rahat faaliyet gösterecek bir zemini, hukuki ortamı bulmuş oldular. Önceki mesela emniyetin dernekler masası üzerinden yürütülen prosedüre boğulan bir anlayıştı, biraz daha kriminal bir vaka gibi bakılıyordu, dernek denildiğinde gidecek birtakım gayrimeşru gayri yasal birtakım işlerin yapıldığı bir şemsiye kuruluş olarak, sığınak, koranak olarak kullanılan bir yapı gibi değerlendiriliyordu. Ama o anlayıştan Türkiye, emniyetin içindeki dernekler masasına sıkıştırılmış anlayıştan İçişleri Bakanlığı'na bağlı Dernekler Dairesi Başkanlığı oluşturulup bağlanarak daha yukardan bakıldı bu işe, daha geniş bakıldı, tüm dünyayı kucaklayacak şekilde bakıldı. Mesela vakıfların yaptığı bazı işleri dernekler yapmakta zorlanıyordu, bu değişiklik, bu zorluğu da ortadan kaldırmış oldu.” (K7)

“Devletin STK işbirliğinde eskiye oranla, geçmiş yıllara göre kıyasladığımızda son 10 yıl diyebiliriz, planlı projeli çalışan sivil toplum örgütleri bir şekilde belediyelerle ya da valiliklerle ya da devletin ilgili kurumlarıyla bir iletişim kurabiliyor yani iletişim kanalları var.” (K5)

Görüldüğü gibi katılımcılar süreç içerisinde STK'ların devlet kurumlarıyla olan temaslarının ve işbirliğinin arttığını ifade etmiştir. Benzer şekilde, görüşülen katılımcıların tamamı birçok kamu kuruluşuyla iletişim kurduğunu ifade etmiştir. Bu açıdan, kamu-STK işbirliğinin yeterli düzeyde olmasa da gelecek için umut vadeci olarak değerlendirilebilir.

Türkiye’de STK’ların zayıf kaldığı alanlarda biri, STK’lar arası işbirliği düzeyidir. STEP (2011: 91) araştırması Türkiye’deki STK’ların faaliyetlerini birbirlerinden oldukça kopuk ve bağımsız yürüttüklerine, sektör olma farkındalıklarının ve birlikte hareket edebilme becerilerinin, bir araya gelme, toplantı düzenleme veya bilgi-belge paylaşmaya yönelik çabalarının oldukça düşük düzeyde seyrettiğine işaret etmektedir. Bu araştırmada da benzer bir sonuca ulaşılmıştır. Katılımcıların tamamı, sıklıkla benzer alanda faaliyet gösteren STK’ların işbirliğinden uzak olduğunu ve bu durumun sektörün ve hizmetlerin gelişmesinin önünde önemli bir engel olarak var olduğunu vurgulamıştır. Bununla ilgili katılımcılar şu hususlara yer vermiştir:

“STK’ların diyalogları oldukça zayıf çünkü bir birlik yok. Bir araya gelme durumlarına nadir rastlıyorum. Ziyaretler oldukça zayıf. Biz ziyaretlere önem veriyoruz, bir çalışma olduğunda katılmaya özen gösteriyoruz ancak iletişim devamı pek gelmiyor.” (K8)

“STK’ların kendi içinde bir network problemi var yani kimsenin bu alanda başka hangi dernek çalışıyor noktasında bir farkındalığı yok, bazen aynı işi yapan iki dernek oluyor, belki güçlerini birleştirseler daha iyi bir sonuç elde edecekler ama bu gerçekleştirilemiyor.” (K9)

“Bizim diğer STK’larla bir iletişimimiz yok. Biz geçmişte baya eski bir derneğiz, sokak çocukları alanında da bilinen bir derneğiz. Yani gençler tarafından da gönüllüler tarafından da en çok bilinen en aktif derneklerden biriyiz. Dernek ve vakıfların birbirleriyle çalışma konusunda Türkiye’de özellikle bir sıkıntı olduğunu düşünüyoruz. Herkes bir şeyleri kendi yapma derdinde, ben yapayım, edeyim, ya da biz öyle hissediyoruz. Bizim düşüncemiz şu, eğitim ile ilgili bir dernek bizim yanımızda olsun, en azından biz bu sıkıntıları çözmeye çalışırken eğitim ayağında onlara gidebilelim, sağlıkla ilgili sıkıntılarımızda sağlıkla ilgili derneklere gidelim ya da bizim yapabileceğimiz şeyler varsa biz onlar için yapalım. İsteriz tabii ama maalesef böyle bir durum söz konusu değil.” (K10)

Yapılan görüşmelerde katılımcıların diğer STK’lardan ve STK’ların faaliyetlerinden haberdar olma durumlarının oldukça düşük olduğu görülmüştür. Bu durum STK’ların ortak bir platformda buluşamama ve bir iletişim ağı kuramama sorunun nedenleri arasında STK’ların birlikte çalışma iradesi göstermemelerinin de önemli bir sorun olduğunu ortaya koymaktadır. Bununla ilgili bir katılımcı şu ifadelerle yer vermektedir:

“STK’lar arası işbirliği yeterli değil ama bu sizinle de ilgili bir durum. Mesela biz AB projelerini alamayan bir derneğiz, niye alamıyoruz, çünkü bu alanda yeterli değiliz. Bu sizin yeterliliğinizle de alakalı ama bu alanda yeterli STK’lar olabilir, gidip onlardan yardım isteyebiliriz. Bu anlamda diğer STK’lara ve yerel yönetimlere suç atmak kolay ama biz de gitmiyoruz kapılarına. Bu Türkiye’deki STK’ların genel problemi, kimse diğerinden yardım istemiyor.” (K1)

Bazı katılımcılar mevcut durumdaki işbirliği düzeyinin istenilenden uzak olduğunu belirtmekle beraber geçmiş yıllara nazaran daha iyi bir konumda olduklarını ifade etmiştir:

“Biz 70’li yılları hatırlamaya benim yaşım müsait. O yıllarda çeşitli grupların yaklaşımı daha sertti, daha birbirleri hakkında acımasız idiler. Ama şu anda 2000’li yılları yaşıyoruz özellikle insani yardım alanında çalışan kuruluşları değerlendirdiğimde olumlu yönde epey gelişme olduğunu görüyoruz. Birlikte iş yapma kültüründe çok gelişme olduğunu söyleyemem ama birbirlerinin aleyhine olmama da çok büyük bir gelişmedir.” (K7)

Bir başka katılımcı ise, STK’ların ortak bir platformda buluşamamalarını, hem STK’ların siyasi yönleriyle de varlıklarını sürdürmelerine hem de sosyal hizmet alanında

kurumsallaşma ve uzmanlaşma süreçlerini tamamlamama, hayırseverlik anlayışına dair geleneksel tutumlarını sürdürmelerine bağlamaktadır. Katılımcının ifadesi aşağıdaki şekildedir:

“STK’ların kendi içerisinde de yani bilgi alışverişi çok sağlıklı istişareleri yok. Bizde STÖ’ler bir bölümü siyasidir. Genel olarak seküler, kültürel (faaliyet odaklı), ekonomik ve din merkezli, muhafazakâr STK’cılık var. Yani her grubun kendi ideolojisine veya kendi hayat felsefesine göre çalıştığı bir STK’cılık anlayışı var, yani çok karmaşık çok yönlü bir sivil toplum şeyimiz var ama yardım etme duygusu bunların hepsinin üzerinde; bu STK’ları anlamlı kılan, bir noktada birleştiren olumlu, en pozitif taraflı, hepsinde yardım etme duyguları çok yüksek. Yani bir muhtaca yardım etme duygusu gerçekten yüksek ama bu dediğim gibi duygusal bir STK’cılık anlayışı. Yani kısa, orta ve uzun vadeli bir sivil toplum anlayışı yok. Yani bizim STK’cılığımız biraz itfaiyeci STK’cılığı gibi, itfaiyeci gibi yani yangına hızlı bir müdahale, yangını söndürmeye yönelik, ya da ambulansın hastayı hastaneye yetiştirmemiş gibi bir durum.” (K5)

Görüldüğü gibi Türkiye’de STK’lar arası işbirliğinin düzeyi, sivil toplum anlayışına paralel bir gelişim süreci içindedir. Türkiye’de sokak çocukları sorunun çözümünde aktörler arası işbirliği bir bütün olarak ele alındığında, devletin ana aktör olarak rol aldığı bu süreçte, STK’ların sunduğu hizmetler, etki alanı ve niteliği açısından yardımcı hizmetler şeklindedir. STK’lar yardımcı rolünü sürdürürken, sivil olmanın sağladığı esneklik, gönüllü ağı, hızlı hareket edebilme, kılcal damarlara nüfus edebilme gibi avantajlı yönlerini kullanmaktadır. Ancak kamu-STK işbirliğinin kişisel ilişkilerle sınırlı dönemsel işbirliklerinden öteye gidememesi kamu gücüyle STK’ların imkân ve kabiliyetlerinin birarada yürütüldüğü verimli sosyal hizmet modellerinin ortaya çıkmasını engellemektedir. Bununla beraber, STK’ların kendi aralarındaki işbirliği düzeyinin istenilenden uzak olması da, imkân ve kabiliyetleri açısından sınırlı bir güce sahip olan STK’ların çözüme erdirilmesi gereken önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

4.1.5. STK’ların beklenti ve önerileri

STK’ların sokak çocuklarına yönelik hizmet sunarken karşılaştıkları sorunların giderilmesi ve hizmetlerin kalite ve kapsamının geliştirilmesine yönelik katılımcıların önerdiği çözümleri irdelemek, bu araştırmanın ana amaçları arasında yer almaktadır. Görüşme sürecinde katılımcıların sorun olarak nitelediği durumlar karşısında ne tür çözümler önerdikleri sorulmuş ve verilen cevaplar bu başlık altında ele alınmıştır. Verilen cevaplar bütüncül bir şekilde değerlendirildiğinde katılımcıların, STK’ların kendi aralarında ve kamu kurumlarıyla işbirliğinin geliştirilmesi ve kamu kaynakları/olanaklarıyla STK’ların desteklemesi ilgili beklentilerin ön plana çıktığı; dolayısıyla tavsiyelerin bu iki alan üzerine yoğunlaştığı görülmüştür.

Katılımcıların tamamı, görüşme sürecinde sıklıkla kamu-STK arasındaki işbirliği düzeyinin geliştirilmesine vurgu yapmıştır. Araştırma sürecinde STK-kamu etkileşiminin yoğun olmasına rağmen sosyal hizmet üretme sürecinde işbirliği düzeyinin oldukça düşük ve resmi olmaktan öte kişisel ilişkilere dayalı olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle katılımcılar, kamu kurumlarının STK’larla işbirliğini artıracak modeller üzerinde çalışılması gerektiğini dile getirmektedir. Katılımcılar, kamu gücü ile sivil toplumun

fonksiyonlarının birarada bulunduğu bu modellerin her iki taraf için de verimli çıktılar sunacağını düşünmektedir. Bununla ilgili bazı katılımcılar şu ifadelere yer vermiştir:

“Devlet, STK’dan etkilenir, geleneğinden, birikiminden, tecrübesinden karşılıklı olarak faydalanır, iç içe geçme durumu olmalı, geçişkenlik olmalı. Devlet Türkiye’de son 10 yılda bence daha açık bir politika izliyor ve faydasını da gördü. STK gönüllülük üzerine çalışır, mesai anlayışı yoktur, devlet daha orta ve uzun vadede, projeli, planlı, işini zamana yayarak yapar, STÖ’ler daha hızlı, daha duygusal, daha motive olmuş. İkisinin de alanları farklıdır, devlet kurumlarının geleneği vardır, STÖ’ler gönüllülük üzerine kurulmuştur. Biz devletin Kızılay’ı, STK’sı, büyükelçilikleri, buralarda çok büyük tecrübeler var, aslında STK devlet sosyal kültürel faaliyetlerde birbirlerine çok şey aktarabilirler, aktarmalıdır.” (K5)

“Devletlerin batıda, çok hızlı hareket edemediği, eksik ve zayıf yanlarını kapatmada STK’ları desteklediğini görüyoruz. Bizde neden olmasın ki? Bizde bu uzun yıllar çok sıkıntılıydı. Son on yıl özellikle 5 yıl çok bir rahatlama oldu. Dernek ve vakıflar zaten denetleniyor. Yaptığı faaliyetler, mali durumları, amacına uygun çalışıp çalışmadığı vs. Olması da gerekir, denetleniyor. Ben STÖ’lerin güçlendirilmesinin hem devlet hem insanların sosyal problemlerinin çözüme erdirilmesi bakımından daha faydalı olacağını düşünüyorum.” (K6)

Türkiye’de STK’ların mevcut durumları göz önünde bulundurulduğunda STK’ların faaliyetlerinin devlet politikalarıyla benzer nitelikler taşıdığı görülmektedir. Bu durum, STK’ların sosyal hizmet alanındaki birikimleri ve yeterlilikleriyle doğrudan ilişkilidir. Türkiye’de STK’ların aynı ve nakdi yardımlar içeren insani yardımlar niteliğindeki faaliyetleri, hem tarihsel kökenleri hem de günümüz toplumun sahip olduğu inançsal ve kültürel değerlerle bağlantılı olarak oldukça güçlü bir şekilde sürmektedir. Ancak insani yardımlar dışında, bireyin güçlendirilmesini ve yaşamını bağımsız olarak sürdürebilecek yeterliliğe ulaşmasını amaçlayan sosyal hizmet yaklaşımları açısından Türkiye’deki STK’ların başlangıç aşamasında olduğu söylenebilir. Katılımcılar, söz konusu sosyal yardımdan sosyal hizmete evriliş sürecinin kamu desteğiyle daha sağlıklı ve daha hızlı bir şekilde gerçekleşeceğini ve STK’ların sahip olduğu olanakların daha verimli kullanılabileceğini düşünmektedir. Devletten risk ve ihtiyaç haritalarının belirlenmesi ve STK’ların yönlendirilmesi beklentisi içinde olduklarını ifade eden katılımcılara göre bu sürecin işlevsel olarak yürütülmesi için, STK-kamu arasındaki iletişimin daha sağlıklı olarak yürütülebileceği yeni idari yapılara ihtiyaç vardır. Bununla ilgili katılımcılar şu ifadeler yer vermişlerdir:

“İnsani Yardım Bakanlığı olabilir, Sivil Toplum Bakanlığı da olabilir, yüzlerce dernek var, vakıf var, meslek odaları var, sosyal ekonomik faaliyetler var, yani 80 bin dernek var. Toplumun acil problemlerinde devlet bu kurumları yönlendirmeli, devletin bir masası olur, devlet öncelikli sorunlara STK’ları yönlendirebilir. Türkiye’nin 81 ilinde öncelikli ihtiyaçları bilir, a şehrinde a sorunu önceliklidir, b şehrinde başka bir sorun vardır. Devlet bunları yönlendirmelidir, STÖ’ler kendi alanlarını kendilerinin belirlemesine yönelik ilerleyen bir şeyler işte herkes kendi fikrini kendi kabiliyetine göre bir alan seçiyor ve o alanda yürüyor, bu potansiyel ve enerjinin daha verimli kullanılabilmesi için, devletin bu anlamda STK’lara bir yol haritası çizmesinden yanayım. Tabii ki sivil toplum örgütü başış istediği alanı kendi belirler ama devletin elinde veriler, yani devletin kurumlarında çok ciddi veriler var, sorunlarla ilgili, problemlerle ilgili, çok ciddi bir veri tabanı var devletin elinde, bu veri tabanı ile ilgili sivil toplum örgütlerine bir yol haritasını devlet çizer. Der ki siz STÖ’ler olarak Malatya’da şunu çalışın, siz burada eğitim değil de şu problemi Diyarbakır’da şu probleme yönelin, Ege’de, Ankara’da başka, Karadeniz’de başka bir problem vardır. Devlet, insani yardım ya da sosyal kültürel faaliyetler noktasında aslında STK’ları yönlendirebilir, onlara yardımcı olabilir diye düşünüyorum. STK’ları da ayırabilirsiniz; insani yardım

yapacak STK ya da sokak çocuklarına, uyuşturucu ile mücadeleye, alkol bağımlılığına yönlendirebilirsiniz. STK'ların devlet tarafından yönlendirmeye ve desteklenmeye ihtiyaç var diye düşünüyorum.” (K5)

“Devlette her derneğin kaydı var işleri bakanlığında ama kaydıyla birlikte ortaklaşa bir çalışma yapmak her zaman mümkün olmuyor, bunun için belki bir direktörlük kurulabilir, müdürlük kurulabilir STK'yla beraber çalışma noktasında, ya da STK'yla ilişkiler birimi kurulabilir, hani buradan, bir takım destekler alınabilir çünkü burada hem STK kamuyu hem kamu STK'yı destekleyebilir.” (K9)

Katılımcıların sıklıkla vurguladığı alanlardan biri STK ve yerel yönetim işbirliğinin artırılmasıdır. Türkiye’de sokak çocuklarına yönelik hizmetler büyük oranda merkezi hükümet politikalarına uygun olarak AÇSH İl Müdürlükleri tarafından sunulmaktadır. Ancak sokak çocukları sorununun karmaşık ve kendine özgün yapısı nedeniyle uygulanacak sosyal hizmet modellerinin bölgenin ihtiyaçlarına göre özgülleştirilmesi gerekmektedir. Böylelikle, merkezde üretilen çözümlerin farklı toplumsal yapıya ve kültürel kodlara sahip bölgelerde uygulanmasında yaşanan olumsuzlukların ve verimsiz çıktıların önüne geçilmesi sağlanabilir. Hayata geçirilecek modeller, büyük şehirlerin farklı ilçe veya mahallelerinde bile farklılık gösterebilir. Bu farklı modellerin hayata geçirilmesi, çoğu yerel olarak organize olmuş STK’larla yerel yönetimler işbirliğiyle mümkün kılınabilir. Katılımcılar bununla ilgili düşüncelerini şu şekilde aktarmıştır:

“Yereldeki problemi en iyi bilenler belediyeler, bir kere belediyelerin bu alanlarda bütçelerinden pay ayırmaları ve personel istihdam etmeleri lazım. Neden? Görüyoruz, gönüllü evleri kuruyorlar, halk evleri açıyorlar, aynı şekilde sokak çocuklarına ve istismara uğrayan çocuklara yönelik çalışmalarda bulunmaları lazım. Neden? Türkiye’de çok fazla STK var ve bu STK’lar yerel çalışmayı seçen STK’lar. Bunlarla işbirliği yapılarak, belediyelerle bu sorun çözülebilir, yeterli kişiye ulaşılabilir çünkü gönüllü çalışan çok fazla kişi var ama yerel yönetimlerden yeterli destek görme problemi yaşıyoruz, Şöyle, prosedür sorunu var. Yani bu alan kurumsal çalışma isteğinin öncülüğünü istiyor. Yani bir belediye başkanın ya da personelinin isteği çok önemli ama değişikliklerin sürekliliğe zarar vermemesi gerekir, kişiye bağlı kalmaması gerekir, yani bunun belediye politikası haline gelmesi lazım yani kişiler değil kurumlar ön planda olmalı, yani devamlılık arz etmesi kesintiye uğramaması gerekir.” (K9)

“Belediyeler kültürel faaliyetler yapıyor, yardım dağıtıyor. Bunun sivil toplumla birlikte organize ederse daha iyi bir şey olur. Mesela batıda devletler sosyal bir problemin çözümünde STK’ları ortak yapıyor. İngiltere’de, Almanya’da batıdaki gelişmiş ülkedeler, devlet STK’larla birlikte çalışıyor. Bu hem devletin yükünü azaltmış oluyor hem de sivil toplumun daha hızlı çalışması ve toplumun kılcal damarlarına daha fazla girebilmesi demektir.” (K3)

“Yerel yönetimlerin STK’ların hizmet süreçleri içerisinde olabileceklerini düşünüyorum. Ki biz bunu biz önceki yıllar içerisinde yaptık, pek çok STK ile protokollerimiz var yine aile bakanlığı web sayfasından hangi STK’larla protokollerin yürüdüğüne bakılabilir, onlar kamu-STK çalışmasının protokole dönüşmesinin yararlı olduğunu düşünüyorum, yani bir protokol var orada STK ne yapacak, dernek ne yapacak vakıf hangi hizmetleri yapacak, oranın asli personelinin ücretini kim ödeyecek, bütün bu işbirliği işleyen sistemi yazıya dökmek ve o işbirliğinin modelinin hayata geçirilmesinde fayda var.” (K6)

Katılımcılar, STK-kamu işbirliğinin geliştirilmesini talep ederken, STK’ların var olan yeterliliklerinin kamu desteğiyle güçlendirilmesinin devletin sosyal politika amaçlarıyla örtüştüğünü ifade etmişlerdir. Devletin sosyal politika üretirken güttüğü ana amaçlardan biri, var olan sorunlara yönelik çözümler üretirken aynı zamanda soruna yönelik

toplumsal bilinç ve duyarlılık oluşturmaktadır. Katılımcılar STK-kamu arasındaki işbirliğinin güçlendirilmesiyle STK'ların önemli işlevlerinden biri olan sosyal etki gücünden daha verimli şekilde yararlanılabileceğini ve hedeflenen sosyal etkinin daha güçlü bir şekilde yaratılabileceğini düşünmektedir. Bununla ilgili bir katılımcı şu sözlere yer vermiştir:

“Kesinlikle kamu ve STK'nın iç içe olması gerekir, birlikten kuvvet doğar. Birliktelikler oluşturabilirse, örneğin çocuk işçiliğinde farkındalık çok önemli, oluşturulacak farkındalık çok daha yüksek olur. Çünkü STK'ların temel fonksiyonlarından biri soruna yönelik farkındalığı artırmak ve kamuoyunu bilinçlendirmektir.” (K8)

Sokak çocukları problemi, birçok sorun alanının ve risk durumlarının bir arada bulunduğu bir alandır ve çocuğun iyilik halinin geliştirilmesini konu edinen tüm çalışmalarla bir yönüyle kesişim kümesi oluşturmaktadır. Söz gelimi, suça sürüklenen çocuklara, madde bağımlısı çocuklara, istismar edilen çocuklara, göçmen çocuklara veya yoksul çocuklara yönelik hizmet sunan herhangi bir aktörün karşısına kaçınılmaz olarak sokak çocukları çıkmaktadır. Çünkü sokak çocukları sorunu, bir yönüyle de bu sorunlarla ilişkilidir. Türkiye’de sokak çocuklarına yönelik faaliyet gösteren STK'ların sayısının, bu alanın riskli, maliyetli ve uzmanlık gerektiren bir alan olması nedeniyle, az olmasına karşın çocuk refahını ve iyilik halini konu edinen ve bir yönüyle sokak çocuklarına dokunan STK'ların sayısı görece daha yüksektir ve yıllar içerisinde de bu sayıda artış görülmektedir. Katılımcılar, çeşitli risk gruplarına yönelik faaliyet gösteren bu STK'lar ve kamu arasında kurulacak işbirliklerinin, sokak çocukları sorununun çözümünde verimli olabileceğini düşünmektedirler. Bununla ilgili katılımcı şu ifadelerle yer vermiştir:

“Tüm STK'ların çalışma amacı farklı; aktivist dernekler var, bilimsel çalışmalar yapan dernekler var. STK'ların her birinin belirli açıları kapatması lazım. Bunun için de işbirliğinin artırılması gerekiyor. Bunun sağlanması için, örneğin kamunun çok fazla olanakları da var ve çok güzel modeller de üretebilir. Tabi bunu becerebilmek için de başarmış ülkelere bakmak lazım. Mesela İskandinav, Almanya, Norveç gibi. Tabi orada uygulanan burada da uygulanacak diye demiyorum ama en azından orada uygulananın burada ne kadar uygulanabileceğine bakmak ve Türkiye'dekilerle harmanlayıp öyle uygulamak gerekiyor. Ama bu nesiller üstü bir iş; ben 20 senede bu işi hallederim diyemem, benden sonra gelenlerin de sürdürmesi lazım. Süreci içerisinde başka derneklerin de kurulup herkesin farklı alanlara destek vermesi lazım.” (K9)

Görüldüğü gibi katılımcı, kamu-STK işbirliğinin geliştirilmesiyle STK'ların uzmanlıklarından kamu sosyal politikalarıyla ulaşmaya çalıştığı hedefler doğrultusunda yararlanılabileceğini ifade etmiştir. Yukarıda dile getiren beklentiye, sokakta çalışan çocuklara yönelik eğitim ve psiko-sosyal destek hizmetleri sunan bir STK'nın yetkilisi aşağıdaki ifadelerde net bir şekilde ortaya koymuştur:

“Kamunun STK'larla yürütebileceği işbirliğini geliştirmek adına bir sosyal hizmet modeli olarak şunu yazmak istiyorum: Danışmanlık kararı alınan çocuklarda, vakıf benzeri modellerle bir devam takibi yapılması lazım. Çünkü sosyal hizmetlerdeki danışmanlar ayda bir mi ne, çok uzun aralıklarla kontrol ediyor. Beklenen davranış değişikliğinin gerçekleşebilmesi için bu süre yeterli değil. Ama vakıf gibi bir yerde sürekli takip oluşturulduğu için bir alternatif gerçekleştirilebilir. Biz daha önce kişisel girişimlerimizle bu şekilde bir çalışma yaptık ve çok verim aldık. Örneğin kuruluş bakımına alınan bir çocuğun ailesine maddi olanaklar sağlayarak çocuğun eve dönüşü için sağlıklı ortamı sağladık. Çocuk geri verilirken sosyal hizmet uzmanlarına çocukların vakıftaki eğitim faaliyetlerine katılması gerektiğini tavsiye etmelerini söyledik. O çocuk bize geldi ve biz çocuğun okula dönmesini

ve akademik başarısının yükselmesini sağladık. Burada hem biz devlete destek olduk hem de onlar bize destek oldu. Bu tür ikili işbirliklerinin artırılması gerekir.” (K1)

Ailesinin ekonomik durumundan dolayı risk altında olan ve eğitim yaşamı zarar gören çocukların aile içinde desteklenmesine yönelik AÇSHB Sosyal ve Ekonomik Destek (SED) hizmetleri sunmaktadır. STK’ların sunduğu hizmetler de genel planda çocuğun aile içinde desteklenmesine yönelik olması nedeniyle SED hizmetleriyle benzerlik göstermektedir. Katılımcılar STK’ların devlet tarafından maddi olarak desteklenmesiyle, kamunun zaten fon ayırdığı bir sorunla, daha verimli bir şekilde mücadele edebileceğini öne sürmektedir. Katılımcı bununla ilgi şu sözlere yer vermiştir:

“Kuruluşumuzun bina, sarf ve yönetim giderlerini yönetim kurulu üyelerimizin katkılarıyla oluşturduğumuz kasadan karşılanıyor. Dönemsel olarak giderleri karşılayanlar değişebiliyor. Bütün STK’lardan beklenen de bu tür giderleri kendi olanaklarıyla karşılamalarıdır. Ama örneğin istihdam ettiğimiz Psikolojik danışman ve rehberler (PDR) ve eğitimcilerin giderleri eğer proje kapsamında sağlanan fondan karşılanmıyorsa kendi kasamızdan ödüyoruz. Kurumun kendini idame etme noktasında bir sıkıntı yok ama daha fazla çocuğa ulaşabilmek adına ekonomik olarak desteklenmemiz gerekiyor. Mesela bizim SED gibi devletin bu konulara ayırdığı bütçelerle sahada yaptığımız şeyi çalışmaları birleştirip daha kuvvetli ve daha kıvamlı hale getirmeyi diliyoruz ama ne yazık ki en çok sıkıntıyı burada yaşıyoruz. (K2)

SED yardımıyla aile yanında destek hizmetleri alan veya danışmanlık kararı verilen çocukların takibi, sosyal hizmet merkezlerinde görevli sosyal çalışmacılar tarafından hazırlanan plan doğrultusunda hayata geçirilmekte ve çocukların takibi ortalama olarak 3 aylık periyotlarla yapılmaktadır. Ancak ASPB (2014a) SED Hizmetlerinin Değerlendirilmesi: Araştırma Sonuç Raporu’nda bu takip sürecinin yetersiz olduğu, bu nedenle uygulanan modelin amacına ulaşmadığı bulgusuna ulaşmıştır. Söz konusu raporda ayrıca yoksul ailelerin SED hizmetleri kapsamında verilen ekonomik yardımların ailenin başka ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik harcandığı, çocuğun sosyal yaşamında olumlu bir değişim yaratacak aktivitelere pay ayrılmadığı bulgusuna ulaşılmıştır. Çocuklara yönelik eğitim hizmetleri ve psiko-sosyal destek hizmetleri sunan STK’lar kamu kurumlarına göre çocuğu daha sık (örneğin hafta içi her gün veya tüm hafta sonları gibi) ve mesai mefhumu gözetmeden takip edebilmektedir. Ayrıca STK’lar ücretsiz olarak sunduğu eğitimsel, sosyal ve kültürel faaliyetlerle, SED hizmetlerinde hedeflenen çocuğun yaşına ve gelişimine uygun olarak sağlıklı sosyalleşme süreçleri içerisinde olmasını sağlamaktadır. Katılımcının önerdiği söz konusu modelde, üç aylık periyotlarla yapılan takibe ek olarak STK’ların çalışmalarına katılımının bir kriter olarak ele alınması hem sosyal hizmet merkezinin hem de STK’nın hedeflerine ulaşmasında önemli bir avantaj olabilmektedir.

Belirli bir sorun alanına yönelik üretilecek sosyal hizmetin temel aşamalarından biri sorunun tespit edilmesi ve tüm yönleriyle kapsamlı olarak ortaya konmasıdır. Bu aşama hem işgücü hem de ekonomik anlamda maliyetlidir ve sosyal hizmetlere ayrılan fonların önemli bir kısmı bu giderler için harcanmaktadır. Katılımcılar kamu-STK işbirliği arasında kurulacak işbirliğiyle bu maliyetlerin azaltılabileceğini öne sürmektedir. STK’lar gönüllü ağı, sosyal etki alanı, esnek ve hızlı hareket edebilme yeteneği sayesinde toplumun kılcal damarlarına nüfuz edebilmekte; devlet kurumlarının katı, prosedüre

boğulan ve merkeziyetçi yapısından farklı olarak toplumsal sorunların daha hızlı şekilde tespit edilmesini sağlayabilmektedir. Katılımcılara göre STK'ların bu alanda var olan enerjileri kullanılarak devlet hem sosyal hizmet sunucu olarak STK'ların güçlenmesini hem de kaynakların en verimli şekilde kullanılmasını sağlayabilir. Görüşülen STK yetkililerinden biri bu hususla ilgili aşağıdaki ifadelere yer vermiştir.

“Birebir ASPB İstanbul il müdürlüğüyle yaptığımız son görüşmede AB'den SED yardımı kapsamında mağdur ve mülteci mağdurlara harcanmak üzere gönderilen gelen bütçeden 60 milyonun geri gönderilmek zorunda kaldığını öğrendik. Biz sürekli bir şekilde mahrumiyeti son şekilde olan aileleri tespit edip ulaşmaya çalışırken öte yandan kocaman bir bütçenin geri gönderildiğini görüyoruz. Bu devlet bir çalışma yapmıyor, önemsemiyor demek değil. Devlet kocaman bir mekanizma ve bu mekanizmanın iskeletine bağlı kolları var. Bu iskelenin kendine bağlı kollarının hareket alanıyla gidebileceği derinlikle böyle bir mekanizmanın altında olup ama o iskeleye bağlı olmayan STK'ların yaptığı çalışmayla zeminde ulaşabileceği, dokunabileceği alanın genişliği arasında kocaman bir fark var. Söz gelimi, belediyenin sosyal hizmet birimi sadece Suriyeli mülteci kavramıyla uğraşmıyor ki. Yani adamın gündeminde, evde bakım hizmetinden tutun vatandaşın birçok başlık altındaki ihtiyaçlarına kadar. Oradaki başlıklardan bir tanesi bu. Bu önem vermekle alakalı değil bu biraz da durumun yönetilmesiyle alakalı. Şimdi sizin ana çalışma alanınız mülteci çocuklar, siz sadece bununla ilgileniyorsunuz. Siz mi daha nitelikli ulaşırsınız ki siz ulaşmaya çalışsanız bile size mi daha çok ulaşırlar, yoksa bu şekilde bir birime mi. Bu yüzden devlet organlarıyla STK'ların çok iç içe çalışmaları gerekiyor, birbirlerine destek olmaları gerekiyor ki sağlıklı bir sonuç alınsın. Devlet- STK işbirliğinin kesinlikle güçlendirilmesi gerekiyor. Devletin mesaisinin belki yüzde yirmi beşini belki yüzde on beşini ayırıp çalışabileceği bir alana yüzde yüz enerjisini veren bir STK var, kesinlikle burada oluşturulan yetkinlikten kamunun ilgili biriminin yararlanması gerekir.” (K2)

Görüşmelerde toplumda muhafazakâr yönleriyle bilinen STK'larda görev yapan katılımcılar, birbirlerinin çalışmalarından haberlerinin olduğunu ve çeşitli platformlarda bir araya geldiklerini ifade etmişlerdir. Ancak farklı görüşe sahip diğer STK'larla aynı etkileşimin sağlanmadığı ve bu konuda tarafların karşılıklı olarak benzer tutum sergiledikleri görülmüştür. Bu tutumun değişeceğine dair de herhangi bir emareye rastlanmıştır. Bir katılımcının devletin STK'lar arasında köprü rolü üstlenmesi talep etmesi de yakın dönemde bu tür bir işbirliğinin ortaya çıkmasının uzak bir ihtimal olduğunu ortaya koymaktadır. Katılımcı, bu hususla ilgili düşüncelerini şu şekilde aktarmıştır:

“Farklı ideolojiye sahip STK'ların birlikte iş yapabilme kültürüyle ilgili mustaribiz. STK'lar arası işbirliği istediğimiz düzeyde değil. Biz bu işbirliğinin sağlıklı bir yapıya kavuşturulması için resmi kurum ve kuruluşlardan, daha doğrusu resmi otoriteden bir hakemlik, bir koordinatörlük istiyoruz. Resmi yetkililerimiz STK'ları toplansınlar, bununla ilgili, ihtiyaçlar belirlensin, onunla ilgili kimin hangi ihtiyaçları karşılayacağı ortaya konsun ve o alanla ilgili birbirimizi tamamlayalım ki mükerrer çalışma ortaya çıkmassın.” (K3)

Araştırmaya dâhil edilen kuruluşların temel sorununu, Türkiye'deki STK'ların genel profiline benzer bir şekilde ekonomik yetersizlik oluşturmaktadır. Ekonomik yetersizlikler kuruluşun fiziki yeterliliği, personel istihdamı, hizmet verilen kişi sayısı gibi hizmetlerinin etki alanı ve kapsamı kadar niteliğini doğrudan etkilemektedir. STK'lar bağışlar yoluyla elde ettiği sınırlı kaynağın büyük bir kısmını kuruluşun amaçları doğrultusunda harcamakla beraber yönetim ve organizasyon giderlerine de önemli düzeyde pay ayrılmaktadır. Bu nedenle katılımcılar, devletin STK'lara fon sağlayarak

veya kamu olanaklarından yararlanmasını sağlayarak üretilen sosyal hizmetin sürdürülebilir olmasını ve kapsamının genişlemesine aracı olmasını talep etmektedir.

“Genellikle masa başında üretilen akademik çalışmalara, projelere fon sağlanırken sorunla canlı bir şekilde temas kuranlar geri planda kalıyor. Söz gelimi siz mülteci çocukların çalışma hayatında yaşadıkları fiziksel ve psikolojik istismarı konu edinen bir çalışma yaptınız ve bir fon sağlandı. Peki, bu raporun ortaya koyduğu gerçek ne? Bu bir rapor, gerçekliği ortaya koyan bir rapor, çok önemli bir çalışma. Ama öte yandan, direk merdiven altı bir ortamda çalışan, fiziksel ve psikolojik anlamda cinsel istismara uğrayan bir çocuk var. Buradaki STK gidip onun elinden tutup oradan alıp buraya getiriyor, koyuyor, o çocukla birebir muhatap olup onun bütün travmalarıyla tüm eğitim süreçleriyle, öğrenme süreciyle ilgileniyor. Bu biraz daha gölgede kalıyor bir yerde. Hâlbuki hazırlanan raporun ortaya koyduğu gerçeğe dokunuyor. O rapor değerli ama bu çalışma en azından onun kadar değerli. Öyle bir algı var bizde, işin böyle akademik tarafı cıfcaflı olmayınca, STK kendi başına hareket etmeye çalışan bir ayırık otu gibi görülüyor. Sıkıntı buradan kaynaklanıyor. Ben bütün STK’lar adına konuşuyorum. Sahada canlı, birebir sorunla yüzleşenler bu sorunların çözümü için ayrılan fonlarla desteklenmeli.” (K2)

Sokak çocukları sorunu, hem sorunu ortaya çıkaran nedenlerin çeşitliliği ve hem de risk altında olan grubun kendine özgü koşulları nedeniyle karmaşık bir yapıya sahiptir. Bu nedenle, sorunla mücadele çok yönlü ve çok aktörlü müdahale planlarını gerektirmektedir. Sivil toplum kuruluşları, kamu kurumlarının aksine esnek hizmet modelleri üretebilmesi, mesai mefhumu gözetmemesi ve sosyal etki gücüyle sorunu topluma mal edebilmesi yönüyle kamu kurumlarının açığını kapatabilecek önemli bir partner adayı olarak karşımıza çıkmaktadır. Hâlihazırda kısıtlı düzeyde yürüyen işbirliklerinin geliştirilmesiyle birlikte STK’ların etki gücü artırılabilir gibi, devlet adına daha düşük maliyetlere daha kapsamlı çözüm modelleri geliştirilebilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

STK'lar, sokak çocuğu ifadesiyle “sokakta yaşayan, madde kullanan, suça sürüklenen ve aile ilişkileri kopuk” olan üçüncül risk grubundaki çocukları tanımlamaktadır. STK'lar sokakta çalışan birincil risk grubundaki veya içinde bulunduğu koşullar nedeniyle sokağa sürüklenme riskiyle yüz yüze olan ikincil risk grubu içindeki çocukları, sokak çocuğu olarak tanımlamamakta; bu çocukları daha çok sokağa aday çocuklar olarak görmektedir. Araştırmanın bu bulgusu, “STK'lar sokak çocuklarını, çocukların sokakla kurduğun bağıın niteliğine göre tanımlamaktadır.” hipotezini doğrulamıştır.

STK'lar, sokak çocuğu sorununu genel olarak göç ve kentsel yoksullukla açıklamakla beraber eğitim sisteminin dışlayıcı tutumu ve ebeveynlerin istismar edici tutumlarını da vurgulamaktadır. Sokak çocukları sorununu genellikle göç ve kentsel yoksulluk gibi makro boyuttaki sorunlarla açıklayan STK'ların sokak çocukları sorununa yönelik sunduğu hizmetler geniş bir bakış açısıyla ele alındığında, ortaya konulan hizmetlerde sorunun kaynağına dair yapılan değerlendirmeye paralel olarak, makro boyuttaki sorunların doğurgularını ortadan kaldırmaya yönelik çalışmaların geniş bir uygulama alanı bulduğu görülmektedir. Bu bağlamda araştırmanın bulguları “STK'lar, sokak çocuğu sorununun temel nedenini göç ve kentsel yoksulluk gibi makro sorunlara dayandırmaktadır.” hipotezini doğrulamıştır.

STK'lar, manevi veya insani duygularla hareket eden, büyük bir kitlenin sunduğu ekonomik yaratımları dezavantajlı grupların yararına sunarak sorunla mücadele etmeye çalışan kuruluşlardır. Ancak bu hizmetler, sokağı yaşam alanı olarak benimseyen üçüncül risk grubundaki çocuklar söz konusu olduğunda, sahada neredeyse yok denecek kadar az bir çalışmayla karşılaşmaktadır. Sokakta yaşamak zorunda kalan çocukların yüreklerde oluşturduğu yüksek tesir nedeniyle ortaya çıkan iyi niyetli ve hevesli birçok girişim, kısa bir süre sonra sona ermekte veya daha az riskli gruplara yönelmektedir. Nitekim sokak çocukları olgusunu ortaya çıkaran sorunların karmaşıklığı; üçüncül risk grubundaki çocukların madde bağımlılığı, suça sürüklenme gibi birçok riskli ve uzman müdahalesi gerektiren durumları barındırması; üçüncül risk grubuna yönelik hizmetlerin sokak tabanlı hizmetler ve barınma temelli hizmetler içermesi vb. nedenlerle bu alanda yürütülecek çalışmalarda sadece insani motivasyonlarla hareket eden, profesyonel müdahaleler içermeyen yaklaşımlarla başarı sağlanamamaktadır. Riskli ve profesyonel müdahale getiren üçüncül risk grubu karşısında STK'ların ortaya koyduğu refleks, kendi imkân ve kabiliyetleriyle üstesinden gelebildiği risk gruplarına yönelmektir. STK'lar, üçüncül risk grubuna hizmet vermek yerine, sokakla yüksek ilişkisi olan (örneğin sokakta çalışan veya sürekli zaman geçiren) veya içinde bulunduğu koşullar nedeniyle sokağa sürüklenme riski altında olan birincil ve ikincil risk gruplarına yönelmektedir. Araştırmanın bu bulgusu “STK'ların sokak çocuklarına yönelik sunduğu hizmetler, kuruluşun imkân ve kabiliyetlerine göre belirlenmektedir.” hipotezini doğrulamıştır.

Üçüncül risk gruplarının birincil ve ikincil risk grupları arasından çıkması nedeniyle STK'lar sundukları hizmetleri sokak çocukları sorunu açısından koruyucu-önleyici

hizmetler olarak değerlendirmektedir. Sunduğu hizmetleri büyük bir çoğunlukla koruyucu-önleyici hizmetler olarak gören STK'ların bu tutumu ortaya koyması, aslında STK'ların tecrübesinin önemli bir kısmının bireylerin veya ailelerin içinde bulunduğu derin yoksulluğu önlemeye yönelik sosyal yardım niteliğindeki hizmetleri içermesiyle ilgilidir. Rizzini ve Lusk'a (1995) göre sokak çocuklarını ıslah etme çabaları, yırtıcı bir yaşamı benimsemiş küçük bir grup için yararlı olsa da, sokak çocuklarının sokakta bulunma nedenlerinin ekonomik gerekçelere dayandığı göz önünde bulundurulduğunda, ailelerin ekonomik soruları giderilmediği sürece, sorun devamlı olarak artacaktır. Bu bağlamda, STK'ların sokak çocuklarının içinde bulunduğu derin yoksulluğu hafifletmeye yönelik çabaları, sokak çocukları probleminin çözüme erdirilmesi açısından oldukça yararlıdır. STK'ların sunduğu hizmetlerde sosyal yardım uygulamaları geniş bir uygulama alanı bulmasına rağmen faaliyetleri bununla sınırlı değildir. Nitekim STK'lar sokak çocukları sorununu genel olarak göçün doğurguları ve kentsel yoksulluk gibi makro boyutlu sorunlarla açıklamakla beraber, ailenin sosyo-kültürel tutumundan kaynaklanan istismar edici tutumunu ve eğitim sisteminin sokak çocuklarının özgün koşullarını göz ardı eden yaklaşımını da sorunun diğer önemli nedenleri olarak görmektedir. STK'ların sunduğu hizmetler, Lusk'un (1989) sokak çocuklarına yönelik hizmet yaklaşımlarını tarihsel sınıflandırılması referans alınarak açıklandığında, STK'ların hizmet sunduğu hedef kitlenin birincil ve ikincil risk gruplarına yönelik olması nedeniyle, koruyucu-önleyici hizmetler ve rehabilite edici-tedavi edici hizmetler olarak karşımıza çıkmaktadır. STK'ların bu iki sosyal hizmet yaklaşımıyla sunduğu hizmetler, sokak çocukları sorununun yoğun olarak gözlemlendiği ülkelerdeki STK'ların uygulamalarına benzerlik göstermekle beraber, daha çok üçüncül risk gruplarına yönelik gerçekleştirilen sokak tabanlı çalışmalar ve barınma temelli hizmetler sunamamaları noktasında ayrılmaktadır. Bunun yerine çocuğun sokağa sürüklenmesine yol açan koşulların ortadan kaldırılması, çocuğun travmatik yaşam deneyimlerinin çıktılarıyla mücadele edilmesi ve çocuğun gelişim çağına uygun bir yaşantıya dâhil olmasına yönelik çalışmalar yürütülmektedir. Bu bulgular "STK'ların sokak çocuklarına yönelik sosyal hizmet çalışmaları geniş oranda koruyucu-önleyici hizmetler niteliğindedir." hipotezini doğrulamıştır.

STK'lar, genellikle üçüncül risk gruplarına yönelik sunulan sokak tabanlı hizmetler ve barınma temelli hizmetler üretmemektedirler. STK'ların büyük bir çoğunluğu birincil risk gruplarına yönelik koruyucu- önleyici hizmetler sunmaktadır; rehabilitasyon ve psiko-sosyal destek hizmetlerini ise, sadece ikincil risk gruplarına sunmaktadır. STK'ların tamamı birincil ve ikincil risk gruplarına yönelik savunuculuk faaliyetleri yürütürken; bu hizmeti üçüncül risk gruplarına yönelik üreten STK sayısı ise 5'e (% 50) düşmektedir. Üçüncül risk grubuna yönelik sosyal hizmet çalışmaları "savunuculuk" faaliyetlerinden ibarettir. Araştırmanın bu bulgusu "STK'ların sokakta yaşayan çocuklara yönelik sosyal hizmet çalışmaları oldukça sınırlıdır." hipotezini doğrulamıştır.

Çocuğun içinde bulunduğu sistemin en önemli bileşeninin aile olduğu ve sokak çocukları sorununa yönelik sunulacak etkili bir sosyal hizmetin, aileyi de içerecek bir biçimde

tasarlanması gerektiği ön kabulüyle hareket eden STK'lar, enerjilerinin önemli bir kısmını ailenin güçlendirmesine harcamaktadır. Çocuğun aile içinde desteklenmesini ortak bir tutum olarak geliştiren STK'lar, aileyi sadece sorunları giderilmesi gereken dezavantajlı grup olarak değerlendirmemekte, aynı zamanda çocuğa yönelik geliştirilen hizmetlerde önemli bir partner olarak görmektedir. STK'ların sokak çocuklarına yönelik hizmet sunarken çocukların geceleri döndükleri bir çatısının olması ve çocuğun bakımını üstlenen bir yetişkin gözetiminde olması şartı getirmesi de, bu gerçekliğin bir yansımasıdır. Bu bulgu "STK'lar sokak çocuklarına yönelik sosyal hizmet çalışmaları aileleri de içerecek bir biçimde sunmaktadır." hipotezini doğrulamıştır. Acar'ın (2006) ÇODEM'lerde gerçekleştirdiği araştırmada, verilen hizmetlerin çocukların temel gereksinimlerini karşılamakla beraber aile ve toplum gibi sokak çocukları sorununun diğer bileşenlerine ve sorunu ortaya çıkaran alt sistemlere ulaşmakta güçlük çektiği sonucuna ulaşılmıştır. Barış'ın (2008) İstanbul'da yürüttüğü araştırmada da, sokak çocuklarının büyük bir çoğunluğunun ailesiyle ilişkisinin devam ettiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda STK'ların sunduğu aile odaklı hizmetlerin sokak çocuklarının önemli bir bölümüne hitap etme kapasitesine sahip olduğu değerlendirilebilir.

Araştırmada STK'ların sundukları hizmetleri süreç ve çıktı anlamında oldukça başarılı ve yararlı gördükleri ve olanaklar ölçüsünde genişletmeye çalıştıkları sonucuna ulaşılmıştır. Bu nedenle STK'ların sorun alanı olarak, mevcut kapasitelerinin sürdürülebilirliği tehdit eden veya kapasite artırımına engel olan problemleri öne çıkardıkları görülmüştür. Bu sorunlar, hem sokak çocukları sorunu alanında hem de genel anlamla çocuk refahının ve iyilik halinin geliştirilmesi sürecinde önemli bir aktör olan STK'ların mevcut potansiyelinin çok altında kalmasına ve devletin güçlü bir partneri olmasına mani olmaktadır. STK'ların sorun alanları, Türkiye'deki sivil toplumun gelişmişlik düzeyiyle (gönüllülük düzeyi ve algısı, aktörler arası işbirliği) hem de kuruluşların kurumsallık düzeyindeki sorunlarla (uzman personel sorunu, bilgi ve veri sorunu) ilgilidir. STK'ların en temel problemi, diğer problem alanlarının da önemli bir bileşeni olan ekonomik sorunlardır. Türkiye'de inançsal ve kültürel değerlerle beslenen yardımlaşma duygusunun ortaya çıkardığı kaynaklara dayalı olarak, büyük bir potansiyele sahip STK'ların sunduğu hizmetlerde, sosyal yardım niteliğindeki uygulamaların geniş alan bulmasına rağmen, dezavantajlı grupların sorunlarını çok yönlü olarak çözüme erdirmeye çalışan, onları sorunlar karşısından güçlendirmeyi amaçlayan sosyal hizmet niteliğindeki faaliyetlerin düşük bir düzeyde seyrettiği görülmektedir. Sosyal hizmet niteliğindeki uygulamalarda görülen bu zayıflık, araştırma sürecinde de kendini güçlü bir şekilde hissettirmiştir. Kaynaklarının büyük bir kısmını bağışçı destekleriyle sunan STK'lar, bağışlarının miktarı kadar sürekliliği konusunda da sorunlar yaşamaktadır. Türkiye'nin gayri safi milli hasılaya oranla dünyada en çok yardım yapan ülke olmasının bu veriyle tutarsız olduğu düşünülebilir. Ancak büyük bir kısmı dini inanç gereği yapılan bu yardımların, yoksul bireylere yine dinin uygun gördüğü biçimiyle ayni ve nakdî yardımlar şeklinde yapılmasını zorunlu kılması, korunmaya ihtiyacı olan çocukların eğitim ve psiko-sosyal destek ihtiyaçlarının karşılandığı sosyal hizmetler niteliğindeki uygulamalar içeren STK'ların, fiziki mekân temini, uzman personel istihdamı, araç ve sarf giderleri gibi

ihtiyaçlarını karşılamasına engel olmaktadır. Araştırmanın bu bulgusu “Ekonomik sorunlar STK’ların sokak çocuklarına yönelik sosyal hizmet çalışmalarını sınırlamaktadır.” hipotezini doğrulamıştır.

Araştırmada STK’ların, çalışma yürüttükleri sosyal hizmet alanlarında uzmanlaşmış, donanımlı personel istihdam etmede sorun yaşadıkları bulgusuna ulaşılmıştır. Bu durum STK’ların hizmet kapasitesinin önündeki önemli bir sorundur. Araştırmanın bu bulgusu “STK’lar sokak çocuklarına yönelik sosyal hizmet çalışmaları yürütürken personel yetersizliği sorunu yaşamaktadır.” hipotezini doğrulamıştır.

STK’lar, uzman personel istihdamında yaşadıkları sorunları, ihtiyaç duydukları personelin maaşını karşılayacak ekonomik güce sahip olamamaları; bu sorunu aştıkları durumlarda da piyasada, alanın gerektirdiği yetkinlikte, yetişmiş elemanın bulunmamasıyla açıklamaktadırlar. STK’lar, uzman personelin bulunamayışını, akademik eğitimin uygulama sahasıyla rtşmemesiyle açıklamaktadır. Akademik eğitim ile uygulama sahası arasındaki kopukluk, ekonomik durumun uygun olduğu durumlarda istihdam edilen personelden istenilen verimin elde edilmesine engel olmaktadır. Bu durum STK’ların daha çok kendi kurumlarının hizmet içi eğitimine ve saha tecrübelerine dayalı bir uzmanlaşma süreci benimsemesiyle sonuçlanmaktadır. Sunulan hizmetlerin başarı veya uygunluk düzeyi bu araştırmanın kapsamı dışında kalmasına rağmen, sosyal hizmet disiplinin bilimsel olarak temellendirdiği yaklaşımlardan yoksun olan bu yaklaşım türünün, gelişim çağının en riskli dönemi içerisindeki çocuklar için birçok tehdit içerdiği, bu anlamda bu sorunun ivedilikle çözüme erdirilmesi gerektiği aşıkrdır.

Araştırmada STK’ların hem merkezi ve yerel yönetimlerle hem de diğer STK’larla işbirliğinde sorun yaşadıkları bulgusuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda “STK’lar sokak çocuklarına yönelik sosyal hizmet çalışmaları yürütürken diğer aktörlerle (merkezi yönetim, yerel yönetimle ve STK) etkin işbirliği yürütmektedir.” hipotezi doğrulanamamıştır.

STK’ların hizmetlerinin etkinliğini ve verimliliğini önemli ölçüde sınırlayan sorun alanlarının başında, kamu kurumlarıyla işbirliği düzeyi gelmektedir. STK’larla merkezi yönetim ve yerel yönetim ile işbirlikleri kişisel, yüzeysel ve geçici birliktelikler niteliğindedir. STK’ların kamu aygıtlarıyla kurduğu ilişkilere dayalı olarak hizmet kapasitelerini geliştirmekle beraber, ilişkinin nitelikli olmaması hizmetlerin sürdürülebilirliğine zarar vermektedir. Türkiye’deki STK’lar için ortak ve kronik bir sorun olan STK- kamu işbirliğinin yetersizliği, sokak çocukları gibi paydaş bir sorun alanının çözümünde daha büyük bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sorun alanı aslında büyük oranda Türkiye’de sosyal hizmet üreten STK’ların akreditasyon düzeyindeki yetersizlikle de ilgilidir. Herhangi bir dezavantajlı gruba yönelik faaliyet gösteren STK’ların, hizmetin gerektirdiği donanıma ve sürekli liğe sahip olması zorunludur. Türkiye’de STK’ların “kamu yararına çalışan dernekler” veya “vergi muafiyeti tanınan vakıflar” dışında herhangi bir sınıflamaya tabi tutulmaması, STK’ların hizmet yeterliliklerinin veya kurumsal kapasitelerinin herhangi bir kritere veya

akreditasyon sürecine tabi olmaması, STK ve kamu arasında kurulacak sürekli ve güçlü bir işbirliği kurmasının önündeki en büyük engel olarak görülmüştür.

STK'ların kendi aralarında da işbirliği sorunu yaşadıkları ve birbirlerinin imkân, kabiliyet ve uzmanlıklarından yararlanamadığı; bu durumun da STK'ların mevcut potansiyellerinin çok altında bir hizmet üretmesine yol açtığı bulgusuna ulaşılmıştır. Bu bulgu, STK'lar arasındaki işbirliğinin geliştirilmesiyle daha etkin ve kapsamlı sosyal hizmet çalışmalarının hayata geçirilebileceğini ortaya koymaktadır.

Tüm bu veriler ışığında STK'ların sosyal hizmet çalışmaları sokak çocukları sorunun çözümü açısından yararlı görülmüş ve çalışmanın ana hipotezi olan “Sivil toplum kuruluşlarının sosyal hizmet çalışmaları sokak çocukları sorununun çözüme kavuşturulmasına katkıda bulunmaktadır.” hipotezi doğrulanmıştır. Araştırmanın ana hipotezini doğrulayan, STK'ların sokak çocuklarına yönelik sunduğu sosyal hizmet çalışmalarına dair diğer bulgular şunlardır:

- STK'lar bağışçıların sunduğu maddi kaynaklar ve gönüllülerin sunduğu emek ve uzmanlık ile korunmaya ihtiyacı olan çocuklar arasında köprü kurmaktadır. Bununla beraber ailenin bilgilendirilmesi ve yasal danışmanlık yapılması yoluyla var olan kamu kaynaklarından yararlandırılmasını sağlamakta, devletin mesai ve maddi kaynak ayırdığı sorun alanının tespiti noktasında ücretsiz hizmet sunmaktadır.

- STK'lar yüksek sosyal etki gücüyle sokak çocukları sorununa dair toplumsal duyarlılığın artırılmasını sağlarken çalıştay, sempozyum vb. bilimsel toplantılar aracılığıyla politika üreticilerini etkilemeye yönelik savunuculuk faaliyetleri yürütmektedir. Tüm STK'ların sosyal etki gücüyle, soruna dikkat çekilmesi ve toplumsal duyarlılığın artırılmasına katkı sağlamasının yanında, belirli bir uzmanlık alanında –örneğin çocuk istismarı veya suça sürüklenme- faaliyet gösteren STK'ların ise, sokak çocuklarına doğrudan hizmet vermek yerine, onlarla ilişkide olan ve onlara hizmet sunan kuruluşları eğitmeye ve yönlendirmeye yönelik çalışmalar yürütmektedirler.

- STK'lar, hedef grubun ihtiyacına göre yeni sosyal hizmet modelleri üretmekte, hayata geçirmekte ve gerekli görüldüğünde üzerinde hızlı bir şekilde değişiklikler yapabilmektedir.

- STK'lar kamu kurumlarının yüksek kurumsallık düzeyinden kaynaklanan katı çalışma prensiplerinin aksine daha esnek davranabilmektedir. Söz gelimi STK'ların mesai mefhumunun olmaması, hedef grupla her an iletişim içerisinde olması veya yasal düzenlemelere gitme gibi uzun ve yorucu süreçlere tabi olmamaları nedeniyle uygun görüldüğünde hızlı bir şekilde uygulama veya model değiştirmeye gidebilmektedirler.

STK'lar çocuğun rasyonel düşünme yetisinin sınırlı olduğu ve tutum ve davranışlarının çevresel koşullarla doğrudan ilişkili olduğu ön kabulüyle hem çocuğa doğrudan hizmet sunarak hem de onu çepeçevre saran çevresel koşulları iyileştirmeye çalışarak, sokak çocukları sorunuyla mücadele etmeye çalışmaktadır. Bu veriler ışığında STK'ların sunduğu koruyucu önleyici çalışmaların, kamu merkezli uygulamaların eksik ve zayıf

kaldığı alanlarda tamamlayıcı olarak işlev gördüğü görülmektedir. Acar'ın (2010) gerçekleştirdiği bir araştırmada, kamu merkezli uygulamaların koruyucu-önleyici çalışmalardan yoksun olduğu, aileye yönelik çalışmaların yetersiz ve kısır döngü yaşadığı sonucuna ulaşılmıştır. STK'ların sokak çocuklarına yönelik sosyal hizmet çalışmaları bütünlüklü bir şekilde ele alındığında, sosyal hizmetlerin ana aktörü olan devlete yardımcı (sumplementary) niteliğinde başarılı çalışmalar yürüttüğü bulgusuna ulaşılmıştır.

Sonuçlar genel olarak değerlendirildiğinde, STK'ların hizmet niteliklerini ve kapasitelerini sınırlayan sorunların aşılması durumunda, sokak çocukları sorunun çözümünde STK'ların devletin önemli bir partneri olacağı öngörülmektedir. Türkiye'de kamu-STK arasındaki işbirliği düzeyinin zayıflığına rağmen, çocuk refahını konu edinen yasal düzenlemelerin neredeyse tamamında STK'larla işbirliği yapılmasına yönelik yoğun vurgunun yer alması ve bu doğrultuda dezavantajlı çocuklara yönelik faaliyet gösteren STK'larla kamu kurumları arasında hayata geçirilen birçok protokolün varlığı, işbirliğinin geliştirilmesine yönelik olumlu bir tutumun varlığını ortaya koymaktadır. STK'larla AÇSHB arasında yapılan "Sokakta Yaşayan/Çalışan Çocuklara Yönelik Sunulan Hizmetlerde Sivil Toplum Kuruluşları İle İşbirliği ve Güçbirliği Protokolü" bu tutumun en somut örneğini oluşturmaktadır. Ancak STK'ların mevcut sorunları ve devletin tutumu bu işbirliğinin geliştirilmesine engel olmaktadır. Aşağıdaki öneriler kısmında, bu işbirliğinin geliştirilmesi sürecinde yararlı olacağı düşünülen bazı öneriler sunulmuştur.

Bu çalışmanın ana önerisi; sacayakları "STK-Merkezi Yönetim- Yerel Yönetim" olan bir sosyal hizmet modelinin geliştirilmesidir. Yerel yönetimler sahip oldukları geniş olanaklarla (ekonomik güç, fiziki mekan, araç-gereç) sosyal belediyeçilik kapsamında toplumun dezavantajlı gruplarına yönelik hizmet sunarken, hizmetlerini sokak çocukları özelinde uzmanlaştıramamaktadır. Merkezi hükümet hem yasal düzenlemeler hem de maddi güç açısından geniş olanaklara sahip olmakla beraber kamu merkezli politikaların katı ve prosedüre boğulan işleyişi nedeniyle soruna hızlı ve etkin çözüm üretememektedir. STK'lar ise, hızlı hareket edebilme kabiliyetleri ve saha tecrübesine dayalı uzmanlaşmış bilgi birikimlerine rağmen sınırlı imkânlar nedeniyle mevcut potansiyellerinin çok altında hizmet çalışmaları gerçekleştirmektedir. Bu nedenle kamu gücü (merkezi yönetim- yerel yönetim) ve STK arasında güçlü bir işbirliği modeliyle STK'ların sorunun çözümündeki rolü ve etkisi artırılmalı; sorunun çözümünde güçlü bir aktör olması sağlanmalıdır. Bu hizmet modelinin gerçekleştirilmesi için aşağıdaki önerilerin hayata geçirilmesi gerekmektedir:

Sosyal politika uygulayıcıları için öneriler:

Sokak çocuklarına yönelik sunulacak hizmetlerin, en az çocukluk çağı tamamlanıncaya kadar sürdürülmesi ve takip edilmesini gerektirmektedir. Bu nedenle kamu-STK arasında kurulacak işbirlikleri veya STK'ların desteklenmesine yönelik çalışmalar belirli bir dönemle sınırlı olarak değil, hizmetlerinin sürekliliğini garanti edecek biçimde tasarlanmalıdır. Bunun için:

- Türkiye’de sosyal hizmet alanında faaliyet gösteren STK’ların sadece vergi muafiyeti ya da kamu yararı tasnifine tabi tutulması yerine, hizmet alanının gerektirdiği koşullara uygun olarak yapılandırılmış bir akreditasyon sistemi kurulmalıdır. Akreditasyon sistemiyle STK’ların hedef kitlesi, kurumsal kapasitesi, sürdürülebilirlik düzeyi gibi yönlerden akredite olması sağlanarak kısa süreli işbirlikleri yerine uzun süreli işbirlikleri geliştirilmelidir.
- Devlet çözüm üretmeye çabaladığı alanlarda hizmet üreten STK’larla kamu kuruluşları arasındaki işbirliğinin daha sağlıklı bir şekilde sürdürülmesi için, AÇSHB bünyesinde yeni bir idari birim oluşturulmalıdır. Bu şekilde yüzeysel ve kişilere bağlı işbirlikleriyle, hizmet sunduğu alanda akredite olmuş kuruluşların faaliyetlerinin sekteye uğraması önlenerek yararın maksimize edilmesi sağlanmalıdır.
- Sokak çocukları alanında akredite olmuş ve çalışma alanı net bir biçimde tanımlanmış STK’larla geliştirilecek işbirliklerinde genel bir taslak çizilmesi yerine, STK’nın imkân ve kabiliyetine uygun rol dağılımı yapılmalıdır. Sokak çocukları birçok sorun alanının iç içe olduğu ve dolayısıyla birçok alanda uzman müdahalesi gerektirdiği göz önünde bulundurularak, kurulacak işbirliklerinde alanın gerektirdiği uzmanlıklara sahip başka STK’ların da dâhil edilmesi, görev dağılımlarının net bir biçimde ortaya konulması ve kamu olanaklarının zayıf alanları güçlendirmede kullanılması gerekmektedir.
- Sosyal hizmet alanında faaliyet gösteren STK’lar için yasal düzenlemeler yapılmalıdır. Bu yasal düzenleme STK’ların sahip olması gereken yeterlilikler, sınırlılıklar ve yetkileri net bir biçimde ortaya koymalıdır. Belirli alanlarda (örneğin yaşlı, çocuk veya engelli) faaliyet gösteren STK’lar için hizmetin yapısına özgün yönetmelikler tasarlanmalıdır. Bu yasama süreci içerisinde STK’ların etkin katılımı sağlanmalıdır.
- Kamu ve STK arasında kurulacak işbirliklerinde, STK’ların sivil oluşundan kaynaklanan ve kamu politikalarının üstesinden gelemediği konularda yarar sağlayacak fonksiyonlarından yararlanılmalıdır. Örneğin, belirli aralıklara takibe dayalı olarak denetlenen SED gibi, danışmanlık kararı verilen çocukların takibi gibi hizmet alanlarında, akredite olmuş kuruluşlarla işbirliği yapılarak çocuğun sürekli takibi gerçekleştirilebilir. Devletin araç, personel, mesai gibi kaynaklar ayırdığı bir sorun alanı, STK’lar aracılığıyla ücretsiz ve etkili olarak çözüme erdirilebilir.
- STK’lar ve kamu kurumları arasında veri paylaşımını kolaylaştıran işbirlikleri kurulmalıdır. Kamu kurumları, STK’ların sosyal sorunların çözümünde daha etkin olabilmesi için, risk haritaları oluşturmaları ve STK’ları hizmet alanlarına uygun olarak yönlendirmelidir. Risk haritaları oluşturulurken STK’ların ürettiği verilerden de yararlanılmalıdır. Ayrıca belirli alanlarda veya bölgelerde faaliyet gösteren akredite olmuş STK’lara verilecek bilgiler “Kişisel Verilerin Korunması Kanunu” kapsamı dışında değerlendirilmelidir.
- STK’ların hizmetlerini girdi, süreç ve çıktılar bağlamında bilimsel değerlendirmeye açık bir şekilde raporlaştırması, hem akreditasyon sisteminin hem de

kamu destekli projelerin önkoşulu olarak sunulmalı; STK'lara raporlaştırma sürecinde maddi destek veya uzman desteği sunulmalıdır.

- Çocukların akademik başarısızlıkları veya okulu terk etmelerine neden olan çevresel koşulların ortaya çıkarılması ve çözüm planının tasarlanarak hayata geçirilmesi için tüm okullarda "Okul Sosyal Hizmeti" yaygınlaştırılmalıdır. Okul sosyal çalışmacılar ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirlikleri geliştirilerek eşgüdümlü çalışmalar yürütülmelidir.

Yerel yönetimler için öneriler:

- Belediyelerin mevzuat düzenlemelerinde ve strateji planlarında sokak çocukları sorununu ve sorunun çözümüne yönelik STK'larla işbirliğini güçlü bir şekilde vurgulamalarına rağmen doğrudan sokak çocuklarına odaklanan hizmetleri zayıf düzeydedir. Belediyeler, sokak çocukları sorununun da önemli bileşenleri olan yoksulluk, göç ve entegrasyon sorunu, psiko-sosyal sorunlar vb. alanlarda hizmet üretmekle beraber hizmetlerin sokak çocukları özelinde uzmanlaşmadığı görülmektedir. Bu nedenle yerel yönetimlerin sahip olduğu ekonomik kaynakları, fiziki mekânları, meslek elemanları ve teknik desteği sokak çocuklarına yönelik faaliyet gösteren STK'ların hizmetine sunmaları yararlı olacaktır.

- Belediyeler, yetki ve sorumluluk sınırları içerisinde kalan dezavantajlı gruplara yönelik risk haritaları oluşturarak alanda hizmet sunan, akredite olmuş STK'larla paylaşmalıdır.

Sivil toplum kuruluşları için:

- STK'ların hizmetlerini raporlaştırma noktasında ciddi sorunlar yaşadıkları görülmektedir. Özellikle çocukları konu edinen hizmet alanında daha fazla önem taşıyan raporlaştırma sorunu, kuruluşun şeffaflığına zarar vermekle beraber akredite olmasına da engel olmaktadır. Bu nedenle STK'lar hizmetlerini sadece sayısal verilerle sınırlı değil, girdi, süreç ve çıktıları içerecek biçimde raporlaştırmalı, bu alanda satın alma yoluyla ya da alanında uzman diğer aktörlerle (kamu, STK, üniversite) yapılacak işbirlikleriyle bilimsel temelde yapmalıdır.

- Türkiye'de STK'lar arasındaki işbirliği düzeyi önemli bir problem alanı olarak karşımıza çıkmakla beraber işbirliğini geliştirmeye yönelik talepkar bir tutumla karşılaşmıştır. Bu nedenle STK'ların daha fazla aktif olması ve ısrarcı olması gerekmektedir. Özellikle farklı alanlarda hizmet sunan STK'lar arasında kurulacak kalıcı işbirlikleriyle daha verimli hizmetler sunacağı düşünülmektedir.

Sosyal hizmet bölümleri için öneriler:

- Türkiye'de STK'lara dair araştırmalar genellikle demokrasi ve sivil haklar bağlamında yürütülmektedir. Araştırmacıların STK'ların sosyal hizmet fonksiyonların konu edinen araştırmalara yönlendirilmesi hem literatüre hem de STK'ların hizmet niteliğine katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

- STK'ların hizmet sunduğu kesimin, sosyal hizmet mesleği ve disiplinin de konusunu oluşturması bakımından paydaşlık söz konusudur. STK ve üniversite arasında kurulacak resmi işbirliğiyle, STK'ların sunduğu hizmetler sosyal hizmet disiplininin kuram ve yaklaşımlarıyla desteklenmeli, strateji ve eylem planlarının bilimsel temelde oluşturulması sağlanmalıdır.
- STK'ların sunduğu hizmetler genellikle gönüllülerin yeterlilikleri doğrultusunda sunulmaktadır. STK- Üniversiteler arasında kurulacak işbirlikleriyle, STK'nın uzman desteği (örneğin bir projenin başlangıcında ve sonunda testlerin uygulanması, sonuçların yorumlanması, raporlaştırılması) veya sosyal çalışmanın mesleki müdahale yöntemlerine (aile terapisi, grupla çalışma teknikleri gibi) yönelik ihtiyaçları karşılanmalıdır.
- Sosyal Hizmet Bölümü öğrencilerinin staj öğrenimlerinde STK'lara daha fazla yönlendirilmesiyle, hem teorik eğitimin pratiğe dönüşmesi hem de akademik yaşam ve saha arasındaki kopukluğun önlenmesi sağlanabilir.
- STK'lar bünyelerinde sınırlı sayıda da olsa sosyal çalışmacı istihdam etmektedir ve sosyal hizmet alanındaki rolleri gittikçe genişlediği göz önünde bulundurulduğunda STK'ların gelecek sosyal çalışmacılar için önemli bir istihdam alanı olması öngörülmektedir. Bu nedenle sosyal hizmet bölümlerinde “Sivil Toplum Kuruluşları ve Sosyal Hizmet” temalı derslerin okutulması, sosyal çalışmacıların STK'lara donanımlı olarak dâhil olmasını sağlayabilir.

Araştırmacılar için öneriler:

- Kamu kurumlarının sokak çocuklarına yönelik hizmetlerinin değerlendirildiği sınırlı sayıda araştırmanın varlığına rağmen STK'ların hizmetlerinin değerlendirildiği herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle dezavantajlı gruplara hizmet veren STK'ların hizmetleri süreç ve çıktı bağlamında değerlendirecek araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Araştırmacıların bu konulara ilgi göstermesi literatüre yarar sağlayacağı gibi sosyal hizmet alanında henüz başlangıç aşamasında olan STK'lar için yararlı sonuçlar doğuracaktır.

KAYNAKÇA

- Abay, A. R. (2004). Sivil Toplum Ve Demokrasi Bağlamında Sivil Dayanışma Ve Sivil Toplum Örgütleri” 3.Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi, 24-26 Kasım, Eskişehir.
- Acar, H. (2006). Sokak Çocuklarına Yönelik Hizmetlerin Değerlendirilmesi: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurum Örneği. (Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Acar, H. (2010). Sokakta Yaşayan Ve/Veya Çalıştırılan Çocuklara Yönelik Hizmet Modelinin Ve İl Eylem Planlarının Değerlendirilmesi Raporu. (1. Baskı). Ankara: UNICEF.
- Acar, H. (2010). Children working in the streets and in the service sector in Turkey: A Comparative Study. International Journal of Human Sciences, 7(1). 1009-1019.
- Acehan, S. Bilen, A. Ay, M.O. Gülen, M., Avcı, A., İçme, F.(2013). Çocuk İstismarı ve İhmalinin Değerlendirilmesi. Arşiv Kaynak Tarama Dergisi (Archives Medical Review Journal) 22(4). (591-614).
- ACS (2018). Understanding Psychosocial Support Services. <https://www.cancer.org/treatment/treatments-and-side-effects/emotional-side-effects/understanding-psychosocial-support-services.html> (erişim tarihi: 23.08.2018)
- Açıkalın, N. (2008). Yoksulluk Ve Genç Kuşakların Toplumsal Hareketlilik Şansları: İstanbul ve Gaziantep Örnekleri. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal Of International Social Research. 1(3). (35-54).
- AÇSHB (2018). Sokakta Yaşayan / Çalıştırılan Çocuklar <https://karabuk.aile.gov.tr/basvurular/sokakta-yasayan-calistirilan-cocuklar> (Er.Tar. 26.08. 2018)
- Adaş, E., Yıldız, Ö. (2007). Gaziantep’te Sokakta Çalışan Ve Yaşayan Çocuklar. 5. Sokakta Çalışan Ve Yaşayan Çocuklar Sempozyumu içinde (25-32). Gaziantep Üniversitesi Matbaası.
- Aka, V., Güngör, F. (2018). Çocuklara Yönelik Belediye Hizmeti Uygulamaları: Esenler Belediyesi Örneği. Yalova Sosyal Bilimler Dergisi. 8(17). (187-214).
- Akbulut, Y. (2012). Veri Çözümleme Teknikleri. Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri içinde (162.196). Eskişehir. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yay.
- Akdoğan, Y. (2002). Ulusal Soruna Yerel Çözüm: Sosyal Belediyecilik. Eminönü Bülteni, Şubat Sayısı, İstanbul.
- Akduman, G.G., Akduman, B.Cantürk G. (2007). Ergen Suçluluğunda Kişisel-Ailesen Özellikler. Türk Pediatri Araştırma Dergisi. S. 42. (156-161).
- Akşit, B., Karancı, N., Hoşgör, A.H. (2001). Turkey working street children in three metropolitan cities: a rapid assessment. International Labour Organization International Programme on the Elimination of Child labour (IPEC), Geneva.
- Aktaş Arnas, Y. (2004) Sokakta Çalışan Çocukların Özkavram Düzeylerinin İncelenmesi. Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi. 11(1). (2-10).

- Alacahan, O. (2010). Çocuğunu Sokakta Çalıştıran Ailelerin Sosyo-Ekonomik Profili, Tutum ve Beklentileri.Sosyal Siyaset Konferansları. 59(2). (133-147.).
- Alada, A., Sayıt, S., Temelli, S. (2002). Küreselleşme, Yoksulluk ve Şiddet Bağlamında İstanbul'da Sokağın Çocukları. Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları, TODAİE İnsan Hakları Araştırma ve Uygulama Merkezi, Ankara.
- Alem, H.W., Laha, A. (2016). Livelihood of street children and the role of social intervention: Insights from literature using meta-analysis. <http://dx.doi.org/10.1155/2016/3582101> (Erişim Tarihi: 13.02.18)
- Alisinanoğlu, F., Köksal, A. (1999). Ankara Sokaklarında Çalışan ve Çalışmayan Çocukların Benlik Kavramlarının İncelenmesi. Eğitim ve Bilim Dergisi. 23 (112). (57-62).
- Alkire S, Chatterjee M, Conconi A, Suman S, Vaz A. (2014). Poverty in Rural and Urban Areas Direct comparisons using the global MPI 2014. Oxford: Oxford Poverty & Human Development Initiative.
- Alparslan, Ö., Karaoğlu, B. (2012). Sokakta Çalışan Çocukların Yaşam Koşulları. Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi. 15 (4). (268-274)
- Alpaslan, A. H.(2014). Çocuk Döneminde Cinsel İstismar. Kocatepe Tıp Dergisi. 15(2). (194-201).
- Altıntaş, B. (2003). Mendile, Simite, Boyaya, Çöpe...: Ankara Sokaklarında Çalışan Çocuklar. I. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Anheier H. K., List, R: A. (2005) “NGOs (Non–Governmental Organizations”, A Dictionary of Civil Society, Philanthropy and the Non–Profit Sector. New York: Routledge Publ.
- ANKA (2018). ANKA Çocuk Destek Programı <https://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/uygulamalar/anka-cocuk-destek-programi> (Er. Tar. 26.02.18)
- Aptekar, L. (1994). Street Children in the Developing World: A Review of Their Condition.Cross-Cultural Research. 28(4).(195-224).
- Araujo, A.F., Shikida, C.D. and Nogueira, R.P. (2012). Socio-economic determinants of juvenile crime among street children and teenagers in a Brazilian state. Economics Bulletin 32(3). (2076-2084).
- ASIS (2018). The Association Support for Social Integration ASIS. <http://asis-ong.ro> (Er. Tar. 26.02.18)
- Aslan, S. (2010). Sivil Toplum: Kavramsal Değişim Ve Dönüşüm. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi.9(33). (188-212)
- Aslan, S. (2010b). Türkiye’de Sivil Toplum. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi. 9(31). (260-283) ISSN:1304-0278 <http://www.acarindex.com> (Er. Tarihi 27.01.18)
- ASPB (2014). Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı: 2014 Yılı Faaliyet Raporu <https://sgb.aile.gov.tr/uploads/pages/arge-raporlar/2014-yili-faaliyet-raporu.pdf>(Er. Tar. 26.02.2018)

- ASPB (2014a). SED Hizmetlerinin Değerlendirilmesi Projesi kapsamında hazırlanan Araştırma Sonuç Raporu. Ankara: Özel Ofset.
- ASPB (2016). Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı: 2016 Yılı Faaliyet Raporu <https://sgb.aile.gov.tr/uploads/pages/arge-raporlar/2016-yili-faaliyet-raporu.pdf> (Er. Tar. 26.02.2018)
- Atauz S. (1994). Ankara ve Şanlıurfa’da Sokak Çocukları. Ankara: UNİCEF Yayınları. Atauz, S. (1997). Diyarbakır Sokak Çocukları Araştırması. Ankara: Uluslararası Lions MD-118 U Yönetim Çevresi
- Ateş, B. (2012). Ortaöğretim Öğrencilerinin Sosyal Destek Algılarının Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi. Akademik Bakış Dergisi. S. 30. (1-16).
- Avrupa Konseyi (2018). Avrupa Konseyi Çocuk Hakları Stratejisi (2016-2021) <https://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/cocuk-haklari> (Erişim Tarihi 11.03.19)
- Aydın, D., Karaca Çiftçi, E., Karataş, H. (2015). Sokakta Çalışan Çocukların Depresyon Durumlarının Belirlenmesi. The Journal of Pediatric Research. 2 (1). (31-36).
- Aysev A, Ulukol B, Ceyhun G.(2000). Çalışan Ve Okuyan Çocukların “Çocuklar İçin Depresyon Ölçeği” İle Değerlendirilmesi. Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası. 53. (27-30).
- Bahar G., Savaş H. A., Bahar A. (2009). Çocuk İstismarı ve İhmali: Bir Gözden Geçirme. Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi. (4). (12: 53).
- Bakar C., Meral I., Aygün R. (2004). Ostim ve Ahi Evran Mesleki Eğitim Merkezlerinde Eğitim Gören Çırakların Sosyo Demografik Özellikleri, Çalışma Nedenleri ve İş Yaşamı ile İlgili Özellikleri, Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi. 17. (21-27).
- Bal, B., Mitra, R., Mallick, A. H., Chakraborti, S., Sarkar, K. (2010). Nontobacco substance use, sexual abuse, HIV, and sexually transmitted infection among street children in Kolkata, India. Substance Use & Misuse.45(10). (1668-82).
- Balaban Salı, J. (2012). Veri Toplanması. Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri içinde (134-161) Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yay.
- Balcı, M. (2006). Türkiye’de STK’ların Zaafları ve Oneriler. Genç Hukukçular Hukuk Okumaları Birikimler II. İstanbul: Yıldızlar Matbaacılık.
- Barış, İ. (2008). Sokakta Yaşayan Çocuklar ve Aileleri. (Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Barışık, S., Ege, T. Şimşek, T. (2016). Türkiye’de Çocuk İşçiliği ve Ekonomik Etkileri. C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi. 17(2). (161-179).
- Barkat, A., Osman, A., Ahsan, M., Hena, H. (2012). Shawaly Situational Analysis of the Street Children involved in Begging in Dhaka City. Human Development Research Centre. Dhaka.
- Barman, P.J., Ojah, J.(2016) Study on the Pattern of Substance Use among Street Children of the Age Group of 10-18 Years in Guwahati City, Assam. International Journal of Health Sciences and Research. 6(11). (13-16).

- Barnes, G.M., Welte J.W., Hoffman J.H. (2002). Relationship of alcohol use to delinquency and illicit drug use in adolescents: gender, age and racial/ethnic differences. *J Drug Issues* 32. (153–178).
- Barrette, M. J. (1995). *Street children need our care*. Pretoria: Kagiso.
- Basu, K.; Van. P.H. (1999). The Economics of Child Labor. *The American Economic Review*. 88 (3). (712-427).
- Baştaymaz, T. (1990). 6-15 Yaş Grubu Bursa’da Çalışan Çocuklar Üzerine Bir Araştırma. İstanbul : Friederic Ebert Vakfı Yay.
- BBC (2018). İran üzerinden Türkiye’ye geçen Afgan göçmenlerin sayısı neden arttı? <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-43668567> (Er. Tar. 25.02.19)
- Bellamy, C (2005). *Dünya Çocuklarının Durumu*. Ankara: UNICEF Yay.
- Beritan, S. C. (2003). *Sokağın Yoksul Çocukları: İstanbul Örneği*. İstanbul: Deniz Feneri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği Yayını.
- Beyoğlu Belediyesi (2018). Gıda Bankacılığı Uygulaması: Beyoğlu Belediyesi Sosyal Yardım Müdürlüğü: <http://www.beyoglusosyalyardim.com/gida-bankaciligi/detay/GIDA-BANKACILIGI/13/100/0> (Er. Tar. 26.02.2018)
- Bhalotra, S. (2007). Is Child Work Necessary? Published, *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 69(1). (29-55).
- Bhukuth, A., Ballet, J. (2015). Children of the Street: Why are they in the Street? How do they Live? *Economics and Sociology*. 8 (4). (134-148).
- BİB (2009) Kentleşme Şurası. Kentsel Yoksulluk, Göç ve Sosyal Politikalar Komisyonu Raporu. Ankara.
- Bildik, T. (2003). Çalışan Ergenlerin Sosyodemografik ve Çalışma Koşullarına İlişkin Özellikleri. *Ege Eğitim Dergisi*. 3(1). (24-35).
- Bilgin, R. (2012). Sokakta Çalışan Çocukları Bekleyen Risk ve Tehlikeler: Diyarbakır Örneği. *ZKU Sosyal Bilimler Dergisi*. 8 (15) (79-96).
- Bilgin, R.(2008). Sokakta çalışan çocuklar sorununa sosyolojik bir yaklaşım: Diyarbakır Örneği. (Doktora Tezi.) Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Elazığ.
- Bilgin, R.(2009). Diyarbakır’da Sokakta Çalışan Çocuklar Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. 8(27). (232-244).
- Bilir, Ş., Arı, M.; Atik, B.; San, P. (1991). Türkiyenin 16 İlinde 4-12 Yaşlar Arasındaki 50.473 Çocuğa Fiziksel Ceza Verme Sıklığı ve Buna İlişkin Problem Durumlarının İncelenmesi. *Aile ve Toplum Dergisi*. Sayı 1 (1).
- BM (2001). Kahire ve İskendiriye’deki sokak çocuklarının Hızlı Durum Değerlendirmesi: https://www.unicef.org/evaldatabase/index_14268.html (E.T. 25.02.18)
- Browne, K., Herbert, M.(1997) *Preventing family violence*. Chichester, J. Wiley.
- BTW (2018). Bridge over Troubled Waters. <https://www.bridgeotw.org/> (Er. Tar. 26.02.18)

- Bulut, F. (2010). Ergenlerde Görülen Kural Dışı Davranışların Aile işlevselliği, Aile Risk faktörü ve Yaşam Kalitesi Açısından İncelenmesi. (Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Bulut, F. (2016). Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşlarının Uluslararasılaşma Süreçleri. İlke Dergisi. S. 2. (1-15).
- Bulutay, T. (1995). Türkiye’de Çalışan Çocuklar. Ankara: TC Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü ve İLO Yayınları.
- Butchart, A., Harvey, A.P., Furniss, T. (2006). Preventing child maltreatment: a guide to taking action and generating evidence [Internet]. Geneva (CH): World Health Organization and International Society for Prevention of Child Abuse and Neglect; 2006. Available from: http://whqlibdoc.who.int/publications/2006/9241594365_eng.pdf. (Er. Tarihi: 09.03.18).
- Campos, R., Raffaelli, M., Ude, W., Greco, M., Ruff, A., Rolf, J., et al. (1994). Social Networks and Daily Activities of Street Youth in Belo Horizonte, Brazil. Faculty Publications, Department of Psychology. Child Development, 65:319-30. . <http://digitalcommons.unl.edu/psychfacpub/133> (Erişim Tarihi 03.03.18)
- CAS (2018). Catholic Action for Street Children <http://casghana.org/index.html> (Er. Tar. 26.02.2018)
- Casey, J. (2015). The Nonprofit World: Civil Society and the Rise of the Nonprofit Sector. Boulder, CO: Kumarian Press
- Ceylan, A., Tuncer, O., Melek, M., Akgün, C., Gülmehmet, F., Erden, Ö. (2009). Van Bölgesindeki Çocuklarda Cinsel İstismar. Van Tıp Dergisi 16 (4). (131-134)
- Chilhopes (2018). Childhopes Philippines. <https://childhope.org.ph/> (Er. Tar. 26.02.18)
- Cılga, İ. (1989). “Sokak Çocukları Sorununun Yapısal Dinamiği”, 2.Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi Bildiri Özetleri, Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği ve ODTÜ.
- Ciudad Don Bosco (2018). Ciudad Don Bosco. <http://www.ciudadonbosco.org/historia.html> 26.02.198)
- Covenanthouse (2018). Covenanthouse <https://www.covenanthouse.org/casa-alianza> . (Er. Tar. 26.02.2018)
- Creswell, J. W. (2014). Araştırma Deseni: Nitel (Çev. Ed. Selçuk Beşir Demir). Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları. Ankara: Eğiten Kitap Yay.
- Cubillos, R. H. (2002). Braving The Street of Brazil: Children, Their Rights and The Roles of Local NGO’s in Northeast Brazil. PhD Thesis. University of Southern California.
- Cüceloğlu, D. (1998). İnsan Davranışı. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Çağlar, D. (1982). Atatürk ve Cumhuriyet Devrinde Korunmaya Muhtaç Çocuklara Sağlanan Bakım ve Öğretim Olanakları. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi. 15(2). (1-21).
- Çaha, Ö. (1998). Türkiye’de Sivil Toplum Sorunları. Liberal Düşünce Dergisi. Bahar. Yaz. Sayı 10-11. (22-36).

- Çaha, Ö. (1999). Liberal ve Sosyalist Ülkelerde Sivil Toplum, Liberal Düşünce Dergisi. 4(16). (104-133). Ankara: Liberte Yayınları.
- Çaha, Ö. (2005). Bir Kez Daha Sivil Toplum Üstüne. (Ed. Lütü Sunar). Sivil Toplum ve Demokrasi, İstanbul: Kaknüs Yay.
- Çakır, M. (2009). Sokakta Çalıştırılan Çocukların Ailelerine Yönelik Aile Eğitim Programının Değerlendirilmesi. (Yüksek Lisans Tezi). Marara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Çavuşoğlu, T. (2009). Galata Çocukları Kurtarma Yurdu (1933-1938) (<http://archive.is/pyhIa#selection-321.1-325.21> (Er. Tar. 25.02.19)
- Çavuşoğlu, T. (2010). Sosyal Hizmet Tarihinde Kilometre Taşları.İstanbul: Hilal Matbaacılık.
- Çırak, Y., Çivitçi, N. (2004). Malatya İlinde Sokakta Çalışan Çocuklar Üzerine Bir İnceleme. İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. 8. (33-41.)
- Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2018). ASPB Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü İstatistikleri. <https://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/istatistikler> (Er. Tar. 26.02.18)
- ÇODEM (2018). Çocuk Destek Merkezleri. <https://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/cocuk-destek-merkezleri> (Er. Tar. 26.02.2018)
- ÇSGB (2014). Türkiye Tarafından Onaylanan ILO Sözleşmeleri. (Ed. Fazıl Aydın) Yayın No: 10, Ankara.
- ÇSGB (2017). Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Programı:2017-2023. www.cs.gb.gov.tr (Er. Tar. 24.02.2018)
- De Benitez, S. T. (2011). State of the World's Street Children:Research. Street Children Series. Consortium for Street Children, London.
- Debroy, A., İslam, F., Kar, S.,Sarm, R. (2014). Substance Abuse amongst the Street-Children in Guwahati City, Assam. Ann Med Health Sci Res. 2014 Sep-Oct; 4(Suppl 3): S233-S238. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4212383/> (Er. Tar. 02.10.2017).
- Demir, G. (2013). Post-Politik Dönemde Neoliberal Demokrasi Ve Sivil Toplum: Tesev Örneği. (Doktora Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Demir, O. (2004). Yetiştirme Yurdu Gençliği ve Din Eğitimi, Bursa: Düşünce Kitabevi.
- DERBİS (2018). Dernekler Bilgi Sistemi <https://www.dernekler.gov.tr/tr/sendika-islemleri/sendika-istatistik.aspx> (26.02.18)
- Dernekler Dairesi Başkanlığı (2018). Dernekler Dairesi Başkanlığı İstatistikleri www.dernekler.gov.tr (Er. Tar. 31.01.18)
- Desse, F. (2012).The Role and Structure of Civil Society Organizations in National and Global Governance Evolution and outlook between now and 2030. <http://www.augurproject.eu/> (Er. Tar. 18.10.2018.)
- Dikmen, A. (1998). Çocuk Haklarına Daire Sözleşme Çerçevesinde İstanbul'da Çalışan Çocuklar Üzerine Bir Değerlendirme. (Doktora Tezi). Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

- Dolu, O. (2015). Suç Teorileri: Teori, Araştırma ve Uygulamada Kriminoloji. Ankara: Global Yayıncılık.
- Dönmez, E. (2007). Evden Kaçma Davranışı: Riskli Davranışlar Gösteren Çocuk ve Ergenler. (Ed. Kültegin ÖGEL). İstanbul: Yeniden Sağlık ve Eğitim Derneği Yayınları.
- Durmaz, N., Erkuş, H., Sevil, Ü., Taşçı, E., Ünsal Atan, Ş. (2005). Kız Meslek Lisesi Öğrencilerinin Madde Kullanma Durumları. Bağımlılık Dergisi. 6(3). (122-128).
- Durualp, E., Karadut, T., Kul, G., Özen, E., Gül, D. (2010). Sokakta Çalışan Çocuklarda Depresif Belirtiler. Anadolu Psikiyatri Dergisi. 11. (161-168).
- Duyar, İ., Özener, B. (2003). Çocuk İşçiler: Çarpık Gelişen Bedenler. Ankara: Ütopya Yayınları.
- Edmonds, E.V; Pavcnik, N. (2005). Child Labor in the Global Economy. Journal of Economic Perspectives.19(1). (199–220).
- EDNICA (2018) Ednica <http://ednica.org.mx/> (26.02.2018)
- Eggen, J. (2004). Street Children Of Bolivia. (Erişim Tar. 19.03.2018) http://people.bu.edu/wwildman/courses/theo1/projects/2004_eggen_john.pdf
- Ekpenyong, S. N. & Sibiri, A. E. (2011). Street Trading and Child Labour in Yenegoa. International Journal of Scientific Research in Education, 4(1). (36-46).
- Elkind, D. (2001) “ Değişen Dünya’da Çocuk Yetiştirme ve Eğitim.(Çev. Emine Gül Kapçı). Dünyada ve Türkiye’de Değişen Çocukluk içinde (15-25) 3. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi, Ankara: AÜ. ÇOKAUM.
- Eminağaoğlu, N. (2006). Güç Koşullarda Yaşayan Sokak Çocuklarında Dayanıklılık (Sağlamlık). (Doktora Tezi). Ege üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü. İzmir.
- Ennew, J. (1998). Street and Working Chilren, (Çev. Çiçek Öztekin). Ankara: Pelin Ofset.
- Ensign J, Santelli J.(1998). Health status and service use. Comparison of adolescents at a school-based health clinic with homeless adolescents. Arch Pediatr Adolesc Med. Jan; 152(1):20–24.
- Erbaş, H. (2005). Sosyal Devlet Nereye, Neden Sosyal Devlet. Ankara: Türk Harb-İş Sendikası Yayınları.
- Ercan, O. (2005). Adolesanın Sağlığı ve Riskli Davranışları ile Aile İlişkisi (Cerrahpaşa Gençlik Sağlığı Araştırması 2000). İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi Etkinlikleri Adolesan Sağlığı Sempozyum Dizisi. 43. (51-52).
- Erdem, G., Eke, C.Y., Ögel, K.; Taner, S. (2006). Lise Öğrencilerinde Arkadaş Özellikleri ve Madde Kullanımı. Bağımlılık Dergisi.7(3). (111-116).
- Erdoğan, M. (1998). Sivil Toplum: Bir Kavramın Anatomisi. Liberal Düşünce Dergisi. 10. (5-21).
- Erdoğan, M., Oto, R. (2004). Sokakta Çalışan ve Çalışmayan Çocukların Atılmanlık ve Saldırganlık Davranışları Açısından Karşılaştırılması. Kriz Dergisi. 12(3). (11-23).
- Erdoğan, M.Y. (2012). Sokakta Çalışan Çocukların Depresif Belirti Düzeylerinin Taranması: Karşılaştırmalı Çalışma. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 28. (77-87).

- Ergündüz, Z. Ş. (2010). Çocuk Suçluluğunda Çocuk İstismarı Olgularının Değerlendirilmesi. (Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü. İstanbul.
- Erkan, R., Erdoğan, M. (2006). Göç ve Çocuk Suçluluğu. Aile ve Toplum Dergisi.3(9). (79-90).
- Erkan, R.; Bağlı, M., Sümer, F., Ünver, M. (2001). Sosyal Çevrenin Çocuk Suçluluğuna Etkisi: Diyarbakır Örneği. 1.Ulusal Çocuk ve Suç: Nedenler ve Önleme Çalışmaları Sempozyumu içinde (51-78). Ankara.
- Ersöz, H.Y. (2011). Sosyal Politikada Yerelleşme. İstanbul: Altınoluk Yay.
- Esenler Belediyesi (2018). Kadini Destekleme ve Meslek Eğitimi Merkezi: Esenler Belediyesi <https://www.esenler.bel.tr/tr/icerik/277/1630/kadini-destekleme-ve-mesleki-egitim-merkezi.aspx> (Er. Tar. 26.02.2018)
- Esenler Belediyesi (2018b). Yüzde Yüz Hayat: Esenler Belediyesi <https://www.esenler.bel.tr/tr/icerik/12/1624/100-hayat.aspx> (Er. Tar. 26. 02. 2018)
- Euronews (2018). Türkiye insani yardımda dünya lideri <https://tr.euronews.com/2018/06/21/turkiye-insani-yard-nda-zirvede> (Er. Tar. 21/08/2018)
- Fatih Belediyesi (2018a). Bilgili Aile Başarılı Çocuk Semineri <http://www.fatih.bel.tr/icerik/9932/bilgili-aile-basarili-cocuk-semineri/> (Er. Tar. 26.02.18)
- Fatih Belediyesi (2018). Kariyer Merkezi Nedir?: Fatih Belediyesi <http://www.fatih.bel.tr/icerik/9892/kariyer-merkezi-nedir/> (Er. Tar. 26.02.18)
- Fer, S., Yıldız, G. (2008). Öz Kavram Envanteri-I'in Geçerlilik ve Güvenirlilik Çalışması. Yüzüncü Yıl Üniv. Eğitim Fakültesi Dergisi. V (II). (209-232).
- Fidan, F. (2004). Çalışan Çocuk Olgusuna Sosyo -Psikolojik Bakış:Sanayide Çalışan Çocuklar Örneği. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 4(1).(30-49).
- Finkelhor, D. (1984). Child sexual abuse: New Theory and Research. New York: Free Press.
- Friedrich Ebert Vakfı (1992). Korunmaya Muhtaç Kent Çocukları. Ekonomi Forumu Wirtschaftsforum Friedrich Ebert Vakfı, İstanbul.
- Gaidhane, A.M., Zahiruddin, Q. S., Waghmare, L. et al. (2008). Substance abuse among street children in Mumbai Vulnerable Children and Youth Studies 3(1). (42-51). <https://doi.org/10.1080/17450120701843166> (Er. Tarihi 02.10.17).
- Geçer, G. O. (2006). Türk Romanında Sokak Çocukları (1920-1970). (Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Genç, Y. (2009). Yerel Yönetimler Ve Sosyal Hizmet Uygulamaları”. Kamuda Sosyal Politika. 3(9). (60-67). http://www.memursen.org.tr/show_file.php?attachid=184 (Erişim Tarihi. 10.03.19).
- Göç İdaresi (2018). Yıllara Göre Koruma Kapsamındaki Suriyeliler. http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik (Er. Tar. 04.03.18)
- Gökçe, B. (1971). Memleketimizde Cumhuriyet Devrinde Kimsesiz Çocuklar Sorunu ile İlgili Tutumun Sosyolojik Mukayeseli Tahlil ve İzahı. Ankara: T.C. SSB Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü Yayınları.

- Gökpınar , M. (2007). Sosyal Ve Kriminal Boyutlarıyla Çocuk Suçluluğu. Tbb Dergisi. 72. (206-233).
- Gölcüklü, F.(1957). Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında 5387 Sayılı Kanun ve Tatbikattan Bir Örnek. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi. 2(12) <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/372/3933.pdf> (Er. Tar. 25. 02. 2018)
- Gönenç, A. A. (2001). Sivil Toplum, Düşünsel Temelleri ve Türkiye Perspektifi. İstanbul: Alt Kitap.
- Greene, JM., Ennett, ST., Ringwalt, CL. (1997). Substance abuse among runaway and homeless youth in three national samples. Am J Public Health. 87. (229–235).
- Güloğlu, T. (1998). Genel Olarak ve Türkiye’de Yaşlı Nüfusun Sosyal Güvenliği., (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Gün, S. (2010). Yoksulluk Döngüsü Bağlamında Sokakta Çalışan Çocuklar. (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Gündüz, B., Gökçakan, Z. (2004). Fiziksel İstismar Açısından Üniversite Öğrencilerinin Problem Çözme Becerilerinin İncelenmesi. Muğla Üniversitesi SBE Dergisi. 13. (29-40).
- Güneş, T. (2001). Çalışan çocuklar. Türk Tabipler Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi. 6 (6-8).
- Güngör, F., Erdurak, Y. (2016) Çocuk Hakları ve Uygulama Stratejileri Bağlamında Sokakta Çalıştırılan Çocuklar. Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 7(12). (11-35).
- Güngör, M. (2008). Evrensel Bir Sorun Olarak Çocuk Suçluluğu Ve Sokakta Çalışan Ve Yaşayan Çocuklar. Adıyaman Üniv.Ssosyal Bilimler Dergisi. 1(1). (25-43).
- Güngör, M. (2009). Eğitim Hakkı ve Sokakta Yaşayan/Çalışan Çocuklar: Mersin İli Örneği. Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 5(1). (28-42).
- Gürdal, A. (2004). Türkiye’de Çocukluğun Değişimi: Çocuk İmgesinin Doğan Kardeş Dergisi üzerinden okunması.(Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Haberler.com. (2010). <https://www.haberler.com/sokakta-calisan-cocuklarin-yuzde-77-si-en-az-bir-haberi/> (Erişim Tarihi: 14.10.17)
- Hadland, SE., Marshall, BDL., Kerr, T., Qi. J., Montaner, JS., Wood, E.(2011). Depressive Symptoms and Patterns of Drug Use among Street Youth. J Adolesc Health. 48. (585-90).
- Hall, P. D. (1994). Historical perspectives on nonprofit organizations. In R. D. Herman and Associates, (Eds.), The Jossey-Bass Handbook of Nonprofit Leadership and Management (3-43). San Francisco: Jossey Bass
- Hallfors, DD., Waller, MW., Bauer, D., et al.(2005). Which comes first in adolescence--sex and drugs or depression? Am J Prev Med. 2005 Oct; 29(3). (163–170).
- Hamilton, CE., Browne, KD(1998). The repeat victimisation of children: should the concept be revised? Aggression and Violent Behavior. 3. (47–60).

- Hatloy, A., Huser, A (2005). Identification of street children “Characteristics of street children in Bamako and Accra” Fafo-report 474. (<http://www.streetchildrenresources.org/>) (Erişim Tarihi. 10.03.18).
- Hawkins, J.D., Catalano, R.F., Kosterman, R. , Abbott, R., & Hill, K.G. (1999). Preventing adolescent health-risk behaviors by strengthening protection during childhood. *Archives of Pediatrics and Adolescent Medicine*. 153. (226-234).
- Hazan, M.; Berdugo, B. (2002). Child Labour, Fertility, and Economic Growth. *The Economic Journal*. 112 (482). (810-828).
- Henriksen, L. S., Boje, T. P., Ibsen, B., & Koch-Nielsen, I. (2008). Welfare architecture and voluntarism. Or why ‘changing the welfare mix’ means different things in different contexts. In S. P. Osborne (Ed.), *The third sector in Europe. Prospects and challenges* (69–86). London: Routledge.
- Huang, CC., Barreda, P., Mendoza, V., Guzman, L., Gilbert, P. (2004). A comparative analysis of abandoned street children and formerly abandoned street children in La Paz, Bolivia. *Arch Dis Child*. 89(9). (821-826).
- IAC (2018). Instituto de Apoio a Crianca. <http://www.iacrianca.pt/> (Er. Tar. 26.02.18)
- Ibsen, B., Habermann, U. (2005). Defining the Nonprofit Sector: Denmark. Working Papers of the Johns Hopkins Comparative Nonprofit Sector Project, No. 44. Baltimore: The Johns Hopkins Center for Civil Society Studies.
- ILO (1996). Çocuk emeği: Dayanılmazlık hedeflemesi - Çocuk İşçiliği Konusunda 1996 Uluslararası Raporu. ILO: GENEVA. file:///C:/Users/ahmet/Downloads/GR1998_Child_Labour_Targeting_the_Intolerable_EN.pdf (Er. Tar. 27.02.19)
- ILO (2018). Çocuk İşçiliği <http://www.ilo.org/ankara/areas-of-work/child-labour/lang--tr/index.htm> (Er. Tar. 25.02.18)
- ILO (2017). Global Estimates of Child Labour: Results And Trends, 2012-2016. Geneva.
- ILO (2018b). Child Labour <http://www.ilo.org/global/topics/child-labour/lang--en/index.htm> (Er. Tar. 25.02.18)
- İbilioğlu, A. O., Atlı, A., Oto, R., Özkan, M. (2018). Çocukluk Çağı Cinsel İstismar ve Ensest Olgularına Çok Yönlü Bakış. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*. 10(1). (84-98).
- İçli, T.G. (2009). Çocuk Suç ve Sokak: Sokakta Yaşayan, Suç İşleyen ve Suça Maruz Kalan Çocuklar: Ankara ve İstanbul Örneği, Çözümler ve Öneriler. İstanbul: Dumat Ofset
- İlik, B., Türkmen, Z. ve Geter, R. (1994). Sokaktan Ustalığa. Ankara: ILO/IPEC Yayınları. Tsot Plaka Matbaacılık
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi (2018). İstanbul Büyükşehir Belediyesi Gençlik Merkezi Sokakta Çalışan ve Yaşayan Çocuklar Hayat Vakfı İşbirliği Projesi <http://www.ibbgenclikmeclisi.com/Kurumsal/Makaleler/Ayrinti/907-Cocuklar-Sokakta-Solmasin> (Er. Tar. 04.03. 2018)

- İstanbul Büyükşehir Belediyesi (2007). İstanbul Sokak Çocukları Rehabilitasyon Modeli. Teorik Bilgilerle Zenginleştirilmiş Sempozyum Kitabı (Der. Oğuz Polat) İstanbul BŞB Yayınları. İstanbul
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi (2016). İstanbul Çocuklarına Sahip Çıkıyor. <http://www.istanbul.gov.tr/Files/ebulten/2016-2/icerikcocuklar.html> (Er. Tar. 26.02.2018)
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi (2018b). İş ve Meslek Edindirme Merkezi: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Sağlık ve Sosyal Hizmetler Müdürlüğü <http://www.ibb.gov.tr/sites/SaglikVeSosyalHizmetler/Documents/YeniKlasor3/ismem/ismem.html> (Er. Tar. 26.02.18)
- İstanbul Valiliği (2004). İstanbul Valiliği: Sokakta Yaşayan ve Çalıştırılan Çocukların Korunması Projesi. <https://slideplayer.biz.tr/slide/1893470/> (Er. Tar. 28.02.18)
- James, A., (2001). Yeni Çocukluk Sosyolojisinde Sorunlar, Yaklaşımlar ve Pratikler.(Çev. Emine Gül Kapçı). Dünyada ve Türkiye’de Değişen Çocukluk içinde (27-36) 3. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi, Ankara: AÜ. ÇOKAUM.
- JUCONİ (2018). Junto Con Los Ninan y Ninos. <https://www.juconi.org.mx/> (Er. Tar. 26.02.2018)
- Kadıköy Belediyesi (2018). Koruyucu Ruh Sağlığı: Kadıköy Belediyesi <http://www.koruyucuruhsagligi.org/AltSayfa.aspx?ID=290> (Er. Tar.26. 02. 2018)
- Kahriman, İ. (2002). Adölesanlarda Aile ve Arkadaşlardan Algılanan Sosyal Destek ile Benlik Saygısı Arasındaki İlişki. (Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Erzurum.
- Kara, B. Biçer, Ü. Gökalp A.S. (2004). Çocuk İstismarı. Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi. 47. (140-151).
- Karabulut, Ö. (1996). Türkiye’de Çalışan Çocuklar. İstanbul: Friederich Ebert Vakfı Yayınları.
- Karaman, B., Özçalık, M. (2007). Türkiye’de Gelir Dağılımı Eşitsizliğinin Bir Sonucu: Çocuk İşgücü. Yönetim Ve Ekonomi. 14(1). (25-41).
- Karataş, K., Acar, H., Öntaş, Ö., Acar Baykara, Y., Gökçearslan, E. (2004). “Türkiye’de Çocuğun Korunması: Osmanlı’dan Günümüze Çocuk Refahına Yönelik Düzenlemeler. Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi. 15(1).(15-25).
- Karatay, A., Laçın, A., Yiğit, T., Pala, H. (2003). Beyoğlu Bölgesinde Yaşayan Yoksul Aileler ve Sokakta Çalışan Çocuklar. Yoksulluk içinde (254-272). İstanbul: Deniz Feneri Derneği Yayınları.
- Kaufman, J.G., Widom, C.S., (1999). Childhood Victimization, Runnig Away and Delinquency, The Journal Of Research in Crime and Delinquency. 36(4). (347-370).
- Keane, J. (1993). Despotizm ve Demokrasi Sivil Toplum ile Devlet Arasındaki Ayrımın Kökenleri ve Gelişimi 1750-1850. Sivil Toplum ve Devlet Avrupa’da Yeni Yaklaşımlar içinde (47-91). (Ed. John Keane. çev. Levent Köker). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Kebede, S. K. (2015). The Situation of Street Children in Urban Centers of Ethiopia and the Role of NGO in Addressing their Socio-Economic Problems: The Case of Hawassa City. Inter. J. Acad. Res. Educ. Rev. 3(3). (45-57)

- Kenya Children Hope (2018). <http://kenyachildrenofhope.org/the-street-children-of-nairobi/> (Er. Tar. 04.03.18).
- Kesgin, B. (2013). Kamu Sosyal Politikalarında Sosyal Yardım. İstanbul: Açılım Kitap.
- Kesgin, B. (2016). Kamu Sorumluluğunda Sosyal Hizmet. (İkinci Baskı). İstanbul: Açılımkitap.
- Kesgin, B. (2019). Yoksulluğa Yerel Müdahale: Sosyal Belediyecilik: Muhafazakar ve Sosyal Demokrat Perspektifinden. (İkinci Baskı). Bursa: Ekin Yayınevi.
- Keskinkılıç Kara, S. B. (2011). Sokakta Çalışan Çocukların Eğitim İhtiyaçları ve Buna Yönelik Okul Yönetimlerinin Gerçekleştirdiği Uygulamalar. (Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara.
- Kesmen, G.(2007). Adana İl Merkezinde Sokakta Çalışan Çocukların Beslenme Alışkanlıkları Ve Beslenme Durumu. (Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Konya.
- Keyman, E.F. (2006). Türkiye’de Sivil Toplumun Serüveni: İmkansızlıklar İçinde Bir Vaha. Sivil Toplum Geliştirme Merkezi. Ankara.
- Khan, S.A. (2009). A Situational Analysis of the Street Child Phenomenon in Pakistan: A literature review. International Health University College London.
- Khanam, R. (2004). Child labour in Bangladesh: Determinants and effects. (Er. Tar. 10.03.2018). https://editorialexpress.com/cgi-bin/conference/download.cgi?db_name=ACE2004&paper_id=136
- Kızmaz, Z., Bilgin, R. (2010). Sokakta Çalışan/Yaşayan Çocuklar Ve Suç: Diyarbakır Örneği. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi.9(32). (269-311).
- Kim, P., Evans, GW., Angstadt, M., Ho, S.S., Sripada, CS., et al. (2013). Effects of childhood poverty and chronic stress on emotion regulatory brain function in adulthood. Proc Natl Acad Sci 110 (18442–18447).
- Kolaç N, Ergün A, Erol S. (2006). Pazarda çalışan çocukların çalışma koşulları ve sağlık, Türk Tabipler Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi. Nisan-Mayıs-Haziran. (30-36).
- Korkmaz, A. (2013). Potansiyel Suçlular: Sokak Çocukları. Gençlik Araştırmalar Dergisi.1 (1). (46-62).
- Koruyucu Aile Broşürü (2018). Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Koruyucu Aile Broşürü http://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/data/561d159b369dc58a0067a618/Koruyucuailenedirbro%C5%9Fur_uzun.pdf (Er. Tar. 26.02.2018)
- Kotb, A.M. (2015). Assessing the Effectiveness of Street Girls NGOs in Egypt: With whom? In what specific context? Philosophia doctor (Ph.D.) Université Laval. Canada.
- Krug, B.G. (2002) World report on violence and health, Geneva: World Health Organization.
- Kruger, D. (2004). Coffee production effects on child labor and schooling in rural Brazil. Journal Of Development Economics. 82. (448–463).
- Kudrati, M., Plummer, ML., Yousif, ND.(2008). Children of the sug: a study of the daily lives of street children in Khartoum, Sudan, with intervention recommendations. Child Abuse Negl .32(4). (439–48).

- Kulaksızoğlu, A. (2011). Ergenlik Psikolojisi. 12.Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kumar, K.(1993). Civil society: An Inquiry into the Usefulness of an Historical Term. British Journal of Sociology. 44(3). (375-395).
- Kurtay, D., Özkok, S., Barlık, A., Yatağan, M., Kurtay, A., Akman, E. (2007). Çocuk İhmal ve İstismarına Multidisipliner Yaklaşım ve Çocuk ve Gençlik Merkezi (Çocuk Koruma Merkezi). <http://azkurs.org/cocuk-ihmal-ve-istismarina-multidisipliner-yaklasim-ve-cocuk-v.html?page=3> (Erişim Tarihi: 10.01.2019)
- Küntay, E. (1999). İstanbul'da Sokak Çocukları: 1963-1968 Arasında Bir Değerlendirme. Cumhuriyet ve Çocuk: II. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi içinde (570- 578). Ankara.
- Küntay, E. (2000). "İstanbul'da Sokak Çocukları Sorunu: Genel Değerlendirme", 21.Yüzyıl Karsısında Çocuk ve Genç, İstanbul: M.S.Ü. Matbaası.
- Lalor, K. (1999). Street Children: A Comparative Perspective. Child Abuse & Neglect. 23. (759-70).
- Levent, F., Çayak, S. (2017). Türkiye'deki Suriyeli Öğrencilerin Eğitime Yönelik Okul Yöneticilerinin Görüşleri. Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi. 14-1(27). (21-46).
- Lifson, A.R., Halcon, L.L.(2001). Substance abuse and high-risk needle-related behaviors among homeless youth in Minneapolis: implications for prevention. J Urban Health. 78. (690–698).
- Lindberg LD, Boggess S, Williams S. (2000). Multiple threats: the co-occurrence of teen health risk behaviors, Urban Institute, Office of the Assistant Secretary for Planning and Evaluation (ASPE).
- Lusk, Mark W. (1989). Street Children Programs in Latin America. The Journal of Sociology & Social Welfare: Vol. 16(1). (54-77). <http://scholarworks.wmich.edu/jssw/vol16/iss1/6> (Erişim tarihi: 14.02.18)
- Macdonald, J. (2008). Street Children's Perceptions And Experiences Of The Cycle Of Recidivism.Masters In Social Work (Msw) In The Faculty Of Community And Health Sciences At The University Of The Western Cape.
- Mahallem İstanbul Projesi (2018). İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi: Mahallem İstanbul Projesi. <http://mahallemistanbul.com/> (Er. Tar. 28.02.18)
- Maloney, E., Degenhardt, L., Darke, S., et al. (2007). Suicidal behaviour and associated risk factors among opioid-dependent individuals: a case-control study. Addiction. 102(12). (1933–1941).
- Manapsal, J.P., Alcaraz, J. S.A., Antoquia, V.D.C, Francisco, K.B. (2015). Physical-Psychosocial Condition of Street Children in Dasmariñas City, Cavite, Philippines. International Journal of Social Science and Humanities Research. 3(4). (382-402), www.researchpublish.com (Erişim Tarihi. 10.03.18).
- MEGEP. (2007). Çocuk Gelişimi Ve Eğitimi: Uyumsuz Çocuklar. Mesleki Eğitim Ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi. (Erişim Tarihi. 10.03.18) http://megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/Geli%C5%9Fim.pdf

- Mello, A.F., Maciel, M.R., Fossaluzza, V., et al. (2014) Exposure to maltreatment and urban violence in children working on the streets in Saõ Paulo, Brazil: factors associated with street work. Rev Bras Psiquiatr. 36. (191–198)
- Memursen (2017). <http://www.memursen.org.tr/turkiyede-suriyeli-cocuklarin-egitimi-guclukler-ve-oneriler-raporu-aciklandi> (Er. Tar. 25.03.2018)
- Mert, K. (2012). Çocukların Sokakta Çalıştırılma Nedenleri Ve Çalışmalarının Engellenmesi. (Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.
- Mostashari, A. (2005). An Introduction to Non-Governmental Organizations (NGO) Management. Iranian Studies Group. <http://web.mit.edu/isg/NGOManagement.pdf> (Erisim Tarihi 16. 05. 2018).
- Murat, S . (2011).Doğum Yerlerine Göre İstanbul Nüfusu Ve İç Göçler. Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, 0 (53), 83-140.
- Mutua, C.K.(2017). Effectiveness Of Mukuru Slum Development Project (MSDP) Halfway House Rehabilitation Program On The Rehabilitation of Street Children in Nairobi City County, Kenya. Graduation project. Catholic Un. Of Eastern Africa. Department of Social Science and Development Studies.
- Neuman, W.L. (2012). Toplumsal araştırma yöntemleri: Nicel ve nitel yaklaşımlar I-II. Cilt, 5. Baskı. İstanbul:Yayın Odası.
- NGO (2018). Defination of NGOs. (<http://www.ngo.org/ngoinfo/define.html>) (Er. Tar. 26.02.2018)
- Okumuş, E. (2009). Sokak Çocuklarının Sosyolojisi: Diyarbakır Örneği. Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi. 9(1). (9-37).
- Onur, B. (1994). Sunuş, Toplumsal Tarihte Çocuk içinde (1-7). (Yay. Haz. B. Onur). İstanbul: Tarih Vakfı.
- Onur, B. (2007). Çocuk Tarih ve Toplum. İstanbul. İmge Kitabevi
- Ovalı, F. (2007). Ankara Sokaklarında Çalışan Çocuklar Merkezine Devam Eden Çocukların Çalışma Nedenleri ve Merkezden Memnuniyetlerinin Araştırılması. (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara.
- Ovayolu, N., Uçan, Ö. ve Serindağ, S. (2007). Çocuklarda Cinsel İstismar ve Etkileri. Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi. 2(4). (13-22)
- Oyman, R.D., Karaşar, A. (2011). Ortak Umut Projesi. Yetişkin Bildirileri Kitabı-2, I. Türkiye Çocuk Hakları Kongresi. İstanbul: Çocuk Vakfı Yay.
- Ögel, K., Aksoy, A. (2005). Sokakta yaşayan çocuklarda kendine zarar verme davranışı ve madde kullanımı. Anadolu Psikiyatri Dergisi. 6. (163-169).
- Ögel, K., Aksoy, A., Liman, O., Yücel, H.(2004b). Sokakta ve Depresyonda: Sokakta yaşayan çocuk ve ergenlerde depresyon görülme sıklığı. 8. Bahar Sempozyum Kitabı.
- Ögel, K., Aksoy, A., Yücel, H. (2004a) İstanbul'da Sokakta Yaşayan Çocukların Özellikleri: Araştırma Raporu. İstanbul: Yeniden Yayınları.

- Ögel, K., Yücel, H. (2005). Sokakta yaşayan ergenler ve sağlık durumları. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*. 6. (11-18).
- Ögel, K. (2018). Arka Sokakta Neler Oluyor? (İnternet Makalesi). <http://www.ogelk.net/makale/74-herkes-icin-not-defteri-arka-sokaklarda-neler-oluyor.html> (Erişim Tarihi: 12.03.18).
- Öner, S., Şaşmaz, T., Buğdaycı, R., Öner Kurt, A., Uğurhan, F., Tezcan, H. (2006). Sokakta Çalışan ya da Yaşayan Çocuklarda Sigara Alkol ve Madde Kullanma Prevelansı ve Etkileyen Faktörler. *Klinik Psikofarmakoloji Bülteni*. 16(1). (15-21).
- Öngider, N.(2013). Boşanmanın Çocuk Üzerindeki Etkileri. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*. 5(2). (140-161).
- Özdemir S., Basel H., Şenocak H. (2009). Sivil Toplum Kuruluşları (STK)'nın Artan Önemi ve Üsküdar'da Faaliyet Gösteren Bazı STK'lar Üzerine Bir Araştırma. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*. 56. (151-234).
- Özdemir, M. (2010). Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 11(1). (323-43).
- Özel, İ. (2011). Sokak Çocukları ve Din. (Doktora Tezi). Ondokuzmayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Samsun.
- Özgentürk, İ. (2014). Çocuk İstismarı ve İhmal. *International Journal of Human Sciences*. 11(2). (265-278).
- Özgür, S., Özgür, T. (1994). *Sosyal Pediatri*. İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları.
- Pagare, D., Meena, G.S., Singh, M.M., Sahu, R. (2004). Risk factors of substance use among street children from Delhi. *Indian Pediatr*. 41. (221-225).
- Pektaş, E. K. (2010). Türkiye’de Sosyal Belediyecilik Uygulamaları ve Temel Sorunlar . *Akademik İncelemeler Dergisi* 5(1). (4-22).
- Piaget, J. (2005). *Çocuğun Gözüyle Dünya*. (Çev.: İsmail Yerguz). Ankara: Dost Yay.
- Pinzon-Rondon, A.M., Koblinsky, S.A., Hofferth, S.L., Carlos, E., Pinzon-Florez, Briceno., L. (2009). Work-related injuries among child street-laborers in Latin America: Prevalence and predictors. *Rev Panam Salud Publica*. 26. (235-243).
- Polat, O. (2000). *Adli Tıp*. İstanbul: Der Yayınları.
- Polat, O. (2002) *Sokak Çocukları*. İstanbul: Özgün Ofset.
- Polat, O. (2006). *Çocukların Cinsel Sömürüsü. Sokak Çocukları Rehabilitasyon Derneği*. İstanbul.
- Polat, O. (2007). *Tüm Boyutlarıyla Çocuk İstismarı*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Polat, O. (2009). *Klinik Adli Tıp. Adli Tıp Uygulamaları*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Popova T. (2011). Civil Society Organizations: Current State Of Research. 6 (57). (132-136).
- POSTA (2018). İstanbul’un Zengin İlçeleri Haberi. <http://www.posta.com.tr/iste-istanbul-un-en-zengin-ilceleri-istanbul-da-ilcelere-gore-gelir-dagilimi-fotograflihaberi-1359815> (Er. Tar. 23.01.18)
- Postman, N. (1995). *Çocukluğun Yokoluşu*. (Çev. Kemal İnal). İstanbul: İmge Kitabevi.

- Ramakrishna, J., Karott, M., & Murthy, R. S. (2003). Experiences of sexual coercion among street boys in Bangalore, India. In S. Bott, S. J. Jejeebhoy, I. Shah & C. Puri (Eds.), *Towards adulthood: Exploring the sexual and reproductive health of adolescents in Asia* (95–98). Geneva: World Health Organization.
- Ravallion, M., Wodon, Q. (2000). Does child labour displace schooling? Evidence on behavioural responses to an enrollment subsidy. *The Economic Journal*. 110 (462). (158-175).
- Rizzini, I., Lusk, M.W. (1995). Children in the Streets: Latin America's Lost Generation. *Children and Youth Services Review*. 17(3). (391-410).
- Rodgers, G., Standing, G. (1981). The Economics Roles of Children: Issues for Analysis. In *Child Work, Poverty and Underdevelopment*, Edited by Gerry Rodgers and Guy Standing, International Labour Office, Geneva, Switzerland (1-46).
- Rohde, P., Noell, J., Ochs, L., et al. (2001). Depression, suicidal ideation and STD-related risk in homeless older adolescents. *J Adolesc*. 24(4). (447–460).
- Ross J, Teesson M, Darke S, et al. The characteristics of heroin users entering treatment: findings from the Australian treatment outcome study (ATOS). *Drug Alcohol Rev*.24(5). (411–418).
- Runyan D, Corrine W, Ikeda R, et al. Child abuse and neglect by parents and other caregivers. In: *World report on violence and health* (Eds: Krug EG, Dahlberg LL, Mercy JA). (57-86). Geneva: World Health Organization.
- Sakurai, R. (2007). Child Labour and Education: UNESCO http://www.ecdgroup.com/docs/lib_004072341.pdf (Er. Tarihi. 10.03.18).
- Salamon, L. M. (2003). *The Resilient Sector: The State of Nonprofit America*. The State of Nonprofit America, Edited by: Lester M. Salamon, Washington, D.C.: Brookings Institution Press.
- Salamon, L.M., Anheier H.K.and Associates (1999). *Civil Society in Comparative Perspective1* (in.)*Global Civil Society: Dimensions of the Nonprofit Sector*. The Johns Hopkins Center for Civil Society Studies Baltimore.
- Salamon, L.M., Anheier, H.K. (1996). *The International Classification of Nonprofit Organizations: ICNPO-Revision 1, 1996*. Working Papers of the Johns Hopkins Comparative Nonprofit Sector Project, no. 19. Baltimore: The Johns Hopkins Institute for Policy Studies.
- Sarı, E. (2016). *Osmanlı'da Çocuk*. Antalya: Nokta E-Book.
- Savi, F. (2008). 15 Yaş Arası İlköğretim Öğrencilerinin Davranış Sorunları İle Aile İşlevleri Ve Anne-Baba Kişilik Özellikleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. (Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. İzmir.
- Savi, F., Akboy, R. (2010). Ön-Ergenlik Dönemi Davranış Sorunları İle Aile İşlevleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. http://Psikiyatriksosyalhizmet.Com/Wp-Content/Uploads/2010/03/On_Ergenlik.Pdf (Er. Tarihi. 10.03.18).
- Scanlon, T., Tomkins, A., Lynch, M., Scanlon, F. (1998). Street children in Latin America. *Br. J. Nutr*. 316(7144). (1596–1600).

- Sevük, H.Y. (1998). Uluslararası Sözleşmelerdeki İlkeler Açısından Çocuk Suçluluğu İle Mücadelede Kurumsal Yaklaşım. İstanbul: Beta Yayınevi.
- Shader, M. (2001). Risk factors for delinquency: An overview. Washington, DC: Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention
- Shanthi, K., Jeryda Gnanajane Eljo, J.O. (2017). Substance Abuse Among Street Children In Reception Home. International Conference On Well Being Of Children, Youth And Adults: A Global Social Work Perspective. 4 (18-22).
- Siyez, D. M.; Aysan, F. (2007). Ergenlerde Görülen Problem Davranışların Psiko-Sosyal Risk Faktörleri ve Koruyucu Faktörler Açısından Yordanması. Uludağ Üniversitesi Eğitim Fak. Dergisi.x(1). (145-171).
- SNV/Kenya (2002). The Story Of Children Living And Working On The Streets Of Nairobi, Kenya. (Erişim Tarihi 03.03.18) https://www.ismo-online.de/logicio/client/ismo/file/downloads/street_children_nairobi_report.pdf
- Soysal, M. (1974). 100 Soruda Anayasanın Anlamı. İstanbul: Gerçek Yayınları.
- STEP (2011). Türkiye’de Sivil Toplum: Bir Dönüm Noktası. Uluslararası Sivil Toplum Endeksi Projesi Türkiye Ülke Raporu II. TÜSEV Yayınları. İstanbul.
- Suryahadi, A., Priyambada, A. ve Sumarto, S. (2005). Poverty, school and work: children during the economic crisis in Indonesia. Development and Change, 36 (2), 351–373.
- Sütölük Z, Nazlıcan E, Azizoğlu A, Akbaba M. (2005). Yüreğir Çıraklık Eğitim Merkezi Öğrencilerinde Depresyon Sıklığı Ve Nedenleri. Türk Tabipleri Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi. 6(23).(23-26).
- Şeker, A. (2004). Türkiye’de Sivil Toplum Örgütleri ve Marmara Depreminden Sosyal Hizmet Düşüncesine Bir Bakış. Ankara. Sosyal Hizmet Uzmanı Yayınları.
- Şemin, R.U. (1984). Gençlik Psikolojisi. (3. Basım).İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Şentürk, Ü. (2012). Sosyolojik Açıdan Parçalanmış Aile ve Çocuk İlişkisi.İstanbul: Kum Saati Yayınları.
- Şimşek, A. (2012). Araştırma Modelleri. Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri içinde (80-108). Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları. Eskişehir
- Şimşek, D. (2013). Ergenlik Döneminde Çocukların Evden Kaçma Nedenlerinin İncelenmesi: İstanbul İlinde Kurum Bakımında Olup Evden Kaçma Geçmişi Bulunan Ergenler Üzerinden Bir Değerlendirme (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İstanbul.
- Şişman, Y. (2004). Sokakta Çalışan Çocukların Yaşam Koşulları ve Gelecekte Beklentileri:Sorunlar ve Çözüme Önerilerine Yönelik Eskişehir Örneği. Anadolu Üniversitesi İktisat ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları, Eskişehir.
- Talas, B. (2011). Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye Perspektifi. TÜBAR.XXIX. (387-401).
- Tan, M. (1989). Çağlar Boyunca Çocukluk. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi. 22(1). (71-88).

- Tan, M. (1994). Çocukluk: Dün ve Bugün, Toplumsal Tarihte Çocuk. (Yay. Haz. Bekir Onur). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tanrikulu, F. (2017). Türkiye’de Yaşayan Suriyeli Çocukların Eğitim Sorunu ve Çözüm Önerileri. Liberal Düşünce Dergisi. 22(86). (127-144).
- Taşgın, E. Çuhadaroglu, Çetin, F. (2006). Ergenlerde Major Depresyon: Risk Etkenleri, Koruyucu Etkenler ve Dayanıklılık. Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi. 13(2). (87-94).
- TDK (2018). Çocuğun Tanımı. Erişim Tarihi: 11.03.19 http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c859153e0b9e5.42816317
- Temel F., Aksoy A.B. (2017). Ergenlik ve Gelişim. (4. Basım). Ankara: Nobel Yayınevi.
- Tezel, A. (2002). Çocuğa Yönelik Şiddet. Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi. (5), 1. (93-100).
- Thomas, N., (2002). Children, Family and the State: Decision-making and Child Participation. Bristol: Policy.
- Tıraşçı, Y., Gören, S. (2007). Çocuk İstismarı ve İhmali. Dicle Tıp Dergisi. 34(1). (70-74).
- Tomlinson, B. (2013). Working With Civil Society In Foreign Aid Possibilities For South-South Cooperation? UNDP China. AidWatch Canada
- Topbaş, M. (2004) İnsanlığın Büyük Bir Ayıbı: Çocuk İstismarı. TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni 3(4) (76-80).
- Tor, H. (2010). Türkiye’de Çocuk İşçiliğinin Boyutları, Zeitschrift für die Welt der Türken Journal of World of Turks. 2(2). (25-42).
- Tosun, G. (2001). Türkiye’de Devlet-Sivil Toplum İlişkisi ve Demokratik Pekişmenin Önündeki Engellere İlişkin Kuramsal ve Pratik Bir Yaklaşım, Ege Akademik Bakış. 1(1). (224-243).
- Tot, S., Yazıcı, K., Yazıcı, A., vd. (2004). Psychosocial correlates of substance use among adolescents in Mersin, Turkey. Public Health. 118. (588-593).
- Tunceroğlu, Z. (2015). Suça Sürüklenen Çocuklarda Mükerrerliğin İrdelenmesi. (Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü. İstanbul
- Tuzcu, A., Bademli, A. (2014). Göçün Psikososyal Boyutu. Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar. 6(1). (56-66).
- TÜİK (2012). Çalışan Çocuklar: Working Children <https://pedagojidernegi.com/wp-content/uploads/2017/10/%C3%87al%C4%B1%C5%9Fan-%C3%87ocuklar-2012.pdf> (Er. Tar. 28.02.19)
- TÜİK (2016) <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21867> (Er. Tar. 25.02.18)
- TÜİK (2017) Türkiye Nüfus İstatistikleri. <http://www.resmiistatistik.gov.tr/> (Er. Tar. 28.02.2018)
- TÜİK (2012) Çocuk İşgücü Anketi Sonuçları: 2012 <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13659> (Er. Tar. 25.02.19)
- Udry, C. (2004). Child Labour. Yale University. <http://www.econ.yale.edu/~cru2/pdf/kid.pdf> (Erişim tarihi 11.11.18)

- Uğur, S. (2011). Sivil Toplum Kuruluşlarının Sosyal Yardım ve Sosyal Hizmet Faaliyetleri. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Uğurlu, Z., Gülsen, A. (2014). Çocuk Hakları Bağlamında Çocuğun İhmal ve İstismardan Korunması. Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi. 1(1). (1-24).
- Uluğtekin, S. (1997). Sokak Çocukları. Eğitimcilerin Eğitim Programı. İstanbul: Bizim Büro Basımevi.
- Uluğtekin, S. (2001). Yirminci Yüzyılda Türkiye'nin Çocukları Sorunlar ve Beklentiler. Prof. Dr. Nihal Turan'a Armağan. Ankara: H.Ü. Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayını.
- Uluğtekin, S., (1991) Hükümlü Çocuk ve Yeniden Toplumsallaşma. Ankara: Bizim Büro Basımevi.
- UNESCO (2001). education for street and working children in india <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000126355> (Er. Tar. 27.02.2018)
- UNICEF (2001). Evaluaition Report ZIM 2001/805 A Study on Stret Children in Zimbabwe. New York: UNICEF.
- UNICEF (2005). Dünya Çocuklarının Durumu: 2005. UNİCEF: Ankara.
- UNICEF (2013a). A National Strategy For Street Working Children. Islamic Republic of Afghanistan. Ministry of Labour & Social Affairs, Martyrs and Disabled.
- UNICEF (2013b). Çocuk Adalet Sistemi Çalışanları Eğitim Programı Sosyal Çalışma Görevlileri İçin Eğitim Kitabı. Ankara
- UNICEF (2017b). Türkiye-UNICEF Ülke İşbirliği Programı: 2016-2020. Unicef 2017 Yıllık Raporu Özet Metin. <http://www.unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/dijital%20unicef%20annual%2012eylul%20TR.PDF> (Er. Tar. 27.02.2019)
- UNICEF (2014). Sayılarla Dünya Çocuklarının Durumu. www.unicef.org/sowc2014/numbers (Erişim tarihi: 14.02.18)
- UNICEF (2016). The State of the World's Children 2016: A fair chance for every child. <https://www.unicef.org> (02.03.18). New York, NY 10017, USA
- UNICEF(2016b). Türkiye'deki Suriyeli Çocuklar Bilgi Notu: Nisan 2016 <http://www.unicef.org.tr/bilgimerkezi.aspx?grup=8> (Er. Tar. 25.02.19)
- Uyan Semerci, P., Erdoğan, E., Durmuş, G. (2017). Çalışan Çocuk: Bağcılar ve Küçükçekmece Pilot Araştırması. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Vakıflar Genel Müdürlüğü (2018). Vakıflar Genel Müdürlüğü www.vgm.gov.tr (Er. Tar. 31.01.18)
- Van den Bree, M.B., Pickworth, W.B. (2005). Risk Factors Predicting Changes in Marijuana Involvement in Teenagers American Medical Association. 62. (311-319) <http://jamanetwork.com/> (Erişim Tarihi 10/02/2017)
- Vatandaş, C. (2007). Sokakta çalışan çocukların aileleri ve sosyo-ekonomik özellikleri. 5. Sokakta Çalışan ve Yaşayan Çocuklar Sempozyumu Kitabı içinde (67-90). Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Matbaası.

- Vatansever, Ü., Duran, R., Yolsal, E., Aladağ, N., Öner, N., Biner, B., Karaasalihoğlu, S. (2004). Pediatrik acilde çocuk istismarı ve ihmali olasılığını akılda tutalım. *Türk Pediatri Arşivi*. 39 (120- 124).
- Vijay, K.D., Sathish, K.V., Shruti Prabhat Hegde (2015) Study of substance abuse among street children near Bangalore Medical College, Bangalore. *Indian Journal of Forensic and Community Medicine*, 2(4):220-224. <http://oaji.net/articles/2016/1772-1451891870.pdf> (Er. Tarihi 10.03.18).
- Volpi, E. (2002). *Street children: Promising practices and approaches*. Washington, DC: World Bank Institute.
- Webster-Stratton C., Taylor T. (2001). Nipping Early Risk Factors in the Bud: Preventing Substance Abuse, Delinquency, and Violence in Adolescence Through Interventions Targeted at Young Children (0–8 Years). *Society for Prevention Research*. 2(3). (165–192)
- Wheatley, J. (2010). *Civil Society in the Caucasus: Myth and Reality*. (İn.) Civil Society. *Caucasus Analytical Digest*. 12 (10). (2-6) <http://www.laender-analysen.de> (Erişim Tarihi: 29.10.207)
- WHO (1999). *Report of the Consultation on Child Abuse Prevention*, World Health Organisation (Geneva), Social Change and Mental Health, Violence and Injury Prevention, 29-31 March 1999, pp. 13-17
- WHO (2007c). *The cycles of violence: The relationship between childhood maltreatment and the risk of later becoming a victim or perpetrator of violence: Key facts*. Available at: http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0008/98783/E90619.pdf
- Who (2000). *Understanding Substance Use Among Street Children (Modul 3)* Department of Mental Health and Substance Dependence. Geneva, Switzerland
- WHO (2007a) .*The cycle of violence :The relationship between childhood maltreatment and the risk of later becoming a victim or perpetrator of violence*. Regional Office For Europa. Violence And Injury Prevention Programme <http://www.euro.who.int/violenceinjury>
- WHO (2007b). *Preventing child maltreatment in Europe: a public health approach*. Regional Office For Europa. Violence And Injury Prevention Programme <HTTP://WWW.EURO.WHO.INT/VIOLENCEINJURY>
- Woan, J., Lin, J., Auerswald, C. (2013). The health status of street children and youth in low- and middleincome countries: a systematic review of the literature. *The Journal of adolescent health : official publication of the Society for Adolescent Medicine*. 53(3). (314–321).
- World Bank Group (2016). *Ending Extreme Poverty: A Focus on Children* https://www.unicef.org/publications/index_92826.html (Er. Tar. 28.02.18)
- YADA (2010). *Türkiye’de Gönüllü Kuruluşlarda Sivil Toplum Kültürü (2007-2009)* <http://tr.yada.org.tr> (erişim tarihi. 02.02.018)
- YADA (2016). *Verilerle Sivil Toplum Kuruluşları “Türkiye’de Sivil Toplumun Gelişimi ve Sivil Toplum Kamu İşbirliğinin Güçlendirmesi Projesi” Odak Ofset Matbaacılık*. Ankara.

- Yang, M.S., Yang, M.J., Liu, Y.H., Ko, Y.C. (1998). Prevalence and related risk factors of licit and illicit substances use by adolescent students in Southern Taiwan. *Public Health*. 112. (347-352.)
- Yavuzer, H. (2001). *Çocuk ve Suç*. (10. Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yeşil, M. B. (2009). *Sokakta Çalışan Çocukların Çalışma Şartları: Malatya Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Malatya.
- Yıldırım, İ. (2004). Depresyonun Yordayıcısı Olarak Sınav Kaygısı, Gündelik Sıkıntılar ve Sosyal Destek. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 27. (241-250)
- Yıldırım, M. (2003). Sivil Toplum ve Devlet, C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi. 27(2). (226-242).
- Yıldırım, Ş. (2017). 2000’li Yıllarda Çocuk Koruma Sistemi İçinde Bakım Hizmetlerinin Genel Görünümü. *MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi* 15(1). (87-110).
- Yıldız, Ö. (2004). Sivil Toplum, Demokrasi ve Çoğulculuk. *Sivil Toplum*, 2 (5). (85-92).
- Yılmaz, N. (2012). *Türk Çocuk Edebiyatı Kitaplarındaki Çocuk Gerçekliğine Eleştirel Bir Bakış*. (Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul
- Yılmaz, S. (1998). *Sokak Çocukları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Yörükoğlu, A. (1997). *Değişen Toplumda Aile ve Çocuk*. (5.Basım). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yücesan Özdemir, G., Özdemir, A.M. (2010). Türkiye’de Çocuk Emeği ve Sosyal Politika: Alternatifi Düşünmek İçin Egemen Söylemin Eleştirisi. *Türkiye’de Çocuk Emeği içinde* (133-159). (Der. Kemal İnal). Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Yüksel, F. (2007). Sosyal Devletin Dönüşüm Sürecinde Yerel Yönetimlerin Yeni İşlevleri. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. 62(1). (280-291).
- Zapata, L., Kissin, D., Robbins, C., Finnerty, E., Skipalska, H., Yorick, R., et al. (2011). Multi-city assessment of lifetime pregnancy involvement among street youth, Ukraine. *Journal of Urban Health*, 88(4). (779-792).
- Zastrow, C. (1993). *Introduction to Social Work and Social Welfare*. California: Brooks - Cole, Fifth Edition.
- Zengin, L. E. (2013). *Ergenlerde Evden Kaçma Davranışının Sosyo-Demografik Özellikler ve Aile İşlevleri Açısından İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. İzmir.
- Zenzile E. (2008). *Juvenile Delinquency Among Secondary School Pupils in the Mthatha District of Education: A Self-Report Survey*. Doctoral Dissertation. Department of Criminal Justice. KwaDlangezwa: University of Zululand.
- Zevkliler, A. (1957). *Türk Hukuku’nda Korunmaya Muhtaç Çocuklar*. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi. 1(25). (173-236).
- Zeytinoğlu, S. (1989). *Sokakta Çalışan Çocuklar ve Sokak Çocukları*. Çocuk İstismarı ve İhmali. Çocukların Kötü Muameleden Korunması 1. Ulusal Kongresi içinde (241–250). Ankara.

EKLER

Ek.1 Bilgilendirilmiş Onam Formu:

“SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ SOKAK ÇOCUKLARI SORUNUNA SOSYAL HİZMET YAKLAŞIMI: İSTANBUL İLİ ÖRNEĞİ” ADLI DOKTORA TEZİ BİLGİLENDİRİLMİŞ ONAM FORMU

İsmim Ahmet YETER ve Yalova Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümünde doktora tezi hazırlamaktayım. "Sivil Toplum Kuruluşlarının Sokak Çocukları Sorununa Sosyal Hizmet Yaklaşımı: İstanbul İli Örneği" adlı nitel çalışmamda "bütün düşünceler ve görüşler değerlidir" düşüncesiyle katılımcı olmanızı rica ediyorum. Sizin görüşleriniz sivil toplum kuruluşlarının sokak çocukları sorununa yönelik yaklaşım, değerlendirme ve çözüm üretme süreçlerine dair bilgi sağlayacaktır. Yarı yapılandırılmış görüşmede bazı sorular araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. Çalışmaya katılma talebimiz tamamen gönüllük esasına dayalıdır.

Görüşmede transkript, kodlama ve analiz amaçlı ses kaydı almak için izninizi talep ediyorum. Çalışmada gizlilik ilkesi esastır. Ses kayıtları çalışma tamamlanır tamamlanmaz imha edilecektir. İsminiz gibi sizi tanıtıcı bilgiler araştırmanın hiç bir yerinde kullanılmayacaktır. İsterseniz çalışmanın sonuçlarını araştırma yayınlanınca alabilirsiniz.

Bu araştırma ile ilgili zihninizde oluşan soru işaretlerini araştırmacı ile rahatlıkla iletişime geçerek giderebilirsiniz.

() Araştırmaya gönüllü olarak katılıyorum

İmza:.....

Tarih:.....

Adı -Soyadı:

Ek. 2. Yarıyapılandırılmış Görüşme Formu:

Değerli Katılımcı:

Sivil Toplum Kuruluşlarının Sokak Çocuklarına Yönelik Sosyal Hizmet Yaklaşımının İncelenmesi: İstanbul İli Örneği, isimli araştırma yapmaktayım. Bu çalışmanın amacı Sivil Toplum Kuruluşlarının sokak çocuklarına yönelik faaliyetlerinin çok boyutlu incelemesini yapmaktır. Bu sayede bu konuda daha etkili ve bilimsel bir çalışma geliştirilebilecektir. Tüm düşünceler ve görüşler benim için ve akademik camia için değerlidir. Katkılarınız için şimdiden teşekkür ediyorum.

Görüşmemize geçmeden önce, bu katılımın gönüllülük esasına dayandığını, görüşmemizin gizli olduğunu ve görüşmede konuşulanları yalnızca benim ve bu çalışmayı yürüten birkaç araştırmacının bileceğini belirtmek isterim. Bunun yanı sıra

araştırma raporunda isimleriniz kesinlikle yer almayacaktır. Konuşmalarımızı not alacağımı veya kayıt cihazına kaydedeceğimi bildirmek istiyorum. Görüşme sonunda istemediğiniz bazı bilgileri söylebiliriz.

Görüşmeye başlamadan önce sormak istediğiniz herhangi bir sorunuz veya belirtmek istediğiniz bir düşünceniz var mı?

İzin verirsiniz görüşmeye başlamak istiyorum.

Görüşmecinin Adı Soyadı	Görüşmecinin Pozisyonu	Kaç yıldır üye	Yaş
.....			
Kaç yıldır bu görevi yürütüyor	Eğitim durumu	İhtisas alanı	
.....			

1. Bize kuruluşu tanıtabilir misiniz?
 - a. Amacından ve misyonundan bahsedebilir misiniz?
 - b. Neden bu alanlarda faaliyet gösterme ihtiyacı hissedildi?
2. derneği/ vakfı olarak Türkiye'deki sokak çocukları (sorunu) hakkındaki değerlendirmeleriniz/ görüşleriniz nelerdir?
 - a. Sokak çocuğunu tanımlamaya yönelik düşünceler
 - b. Sokak çocuklarının nedenselliğine dair düşünceler
3. Sokak çocuklarına yönelik faaliyetlerinizden bahsedebilir misiniz?
 - a. Sokak çocuklarına nasıl ulaşıyorsunuz?
 - b. Onları tanımaya yönelik çalışmalarınız nelerdir?
 - c. Hedef kitleyi nasıl belirliyorsunuz?
 - d. İhtiyaçlarını nasıl belirliyorsunuz?
 - e. Sokak temelli çalışma yapıyor musunuz?
 - f. Sokak çocukları nasıl sınıflıyorsunuz?
 - g. Sokak çocuklarına yönelik faaliyetler (tamamlanan ve aktif projeler, savunuculuk bağlamında çalışmalar var mı? Yasa önerisi, eylem, bildiri
 - h. Ailelerine, çevrelerine, okullarına yönelik faaliyet yapıyor musunuz, Ayni ve nakdi yardımlarınız var mı?)
 - i. Yürürlükte olan projeniz var mı?
 - j. Bu projelerden ne bekliyorsunuz?
4. Hizmet sunumuzda karşı karşıya kaldığınız sorunlar ve çözüm önerileriniz nedir?
(Ekonomik Kaynak, İnsan Gücü, Yasal Düzenlemeler, Paydaşlarla, Bilgi temelinde, Devlet ile, Yönetim ve organizasyon, Bina eksiği olarak)

5. Kuruluşunuzun hizmetlerini genel olarak değerlendirdiğinizde?
- a. Başarılı buluyor musunuz? (Hedeflenenlere ulaşıyor musunuz? Çıktılar sizi mutlu ediyor mu?)
 - b. Geleceğe dair öngörüleriniz nelerdir?
 - c. Hizmetlerin geliştirilmesine dair değerlendirmeleriniz nelerdir?
6. Diğer aktörlerle olan işbirliğinize dair konuşalım?
- a. Kimlerle işbirliği yapıyorsunuz? Neden?
 - b. Bu işbirliği ve güç birliği yararlı mı? Ne anlamda yararlı?
 - c. Hangi alanda daha fazla işbirliğinin artmasını istiyorsunuz? Neden?

7. Türkiye’de sokak çocukları sorununa yönelik uygulamalara/ hizmetlere dair değerlendirmeniz ve tavsiyeleriniz nelerdir?

Sokak çocukları sorununun çözümünde aktörlerin (STK, devletin –merkezi ve yerel yönetimin- özel sektör, uluslararası kuruluşlar)ve aktörler arası işbirliğinin mevcut pozisyonuna yönelik değerlendirmeniz ve beklentileriniz nelerdir?

ÖZGEÇMİŞ

1989 yılında Bingöl’de doğdu. İlköğretimi Bingöl’de, lise eğitimini Malatya Akçadağ Anadolu Öğretmen Lisesi’nde, lisans eğitimini 2007-2011 yılları arasında Marmara Üniversitesi Türkçe Eğitimi Bölümünde tamamladı. 2012-2014 yılları arasında Yalova Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümünde yüksek lisans eğitimini tamamladı. 2014 yılından itibaren Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Hizmet Ana Bilim Dalında Doktora öğrenciliği yapmaktadır. Aynı zamanda 2015 yılında başladığı Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü Lisans Eğitiminden mezun olmuştur. 2013-2017 yılları arasında ceza infaz kurumlarında idare memuru olarak görev almıştır.

